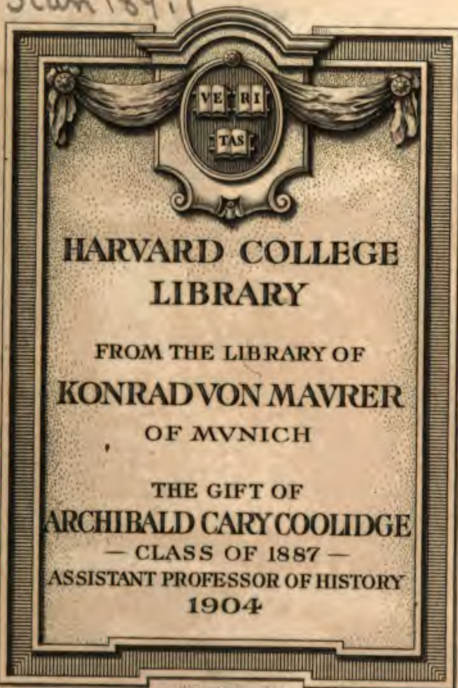

VE RI
TAS
HARVARD COLLEGE
LIBRARY
FROM THE LIBRARY OF
KONRAD VON MAVRER
OF MVNICH
THE GIFT OF
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
— CLASS OF 1887 —
ASSISTANT PROFESSOR OF HISTORY
1904

FREY

TIDSKRIFT

FÖR

VETENSKAP OCH KONST.

1846.

HÄFT. 1—7.

UPSALA
WAHLSTRÖM & C.
1846.

En anmärkning vid Lagberedningens Förslag till Straff-Balk.

Det är bekant huruledes vår gällande lags föreskrift rörande dödande misshandel i 39 Kap. Missg.Balken: att straffet må nedsättas till ansvar för vållande i de fall der misshandeln endast i aflägsnare mon orsakas döden, gifvit anledning till mångahanda misstydningar och doktrinella förvillelser, hvilka haft till följd en skadlig osäkerhet och vacklande i lagskipningen *).

Vid utarbetandet af en ny kriminallag (1832) hade Lagkomittén anmärkt det olämpliga häruti och derföre i likhet med nästan alla nyare lagstiftare, med hänsyn till behofvet att framgent förekomma sådana misstydningar, i sitt Förslag till Allmän Kriminallag (Stockholm 1832), i Straffbalkens 16 Kap. 35 §. infört följande stadgande: *Den, som emot annan begår misshandel, deraf han ljuter döden, vare såsom baneman ansedd, ändå att döden endast var följd af en annan, genom denna misshandel i verksamhet satt orsak, eller misshandelns dödliga verkan kunnat genom tidigt använda botemedel förekommas, eller misshandeln för särdeles kroppsbeskaffenhet hos den döda, eller för de tillfälliga omständigheter, hvarunder den tillfogades, orsakat döden.*

*) Utförligt ådagalagdt i Schmidt, Juridiskt Arkiv, Bd. XII sid 237. Delldén, De Homicidio et vulneratione, quæ culpa committuntur, Ups. 1842. Wistrand, Om läkarebetyg öfver dödande kroppsskador med hänsyn till Sv. lagens stadgande om dödande misshandel. Sthm 1842 och Recension deröfver i Frey III: 297 o. IV: 43.

Vid pröfning, om eller huruvidt gerningens dödliga verkan i banemannens uppsåt låg, skola dock de omständigheter, nu sagde äro, noga öfverväguas.

I motiverna (sid. 61) antydes också, att denna §. tillkommit af följande skäl: "Misskännande skilnaden emellan det subjektiva och objektiva i brottet, hafva äldre Tyska kriminalister utbildat en, rättvisan och sunda menniskoförståndet lika kränkande, och i praxis öfvergången lära, att till begreppet om mord eller dråp i objektivt afseende, ej endast hörde en skada, som orsakat döden, utan tillika erfordrades, att skadan vore genom inga konstens medel botlig, eller *absolut lethal.*

I de nyare lagstiftningarna inom Tyskland, har man derföre funnit sig föranlåten att, till begreppens rättande i detta ämne, meddela bestämda föreskrifter. Och som lagskipningen äfven inom Sverige närmat sig till den praxis, som, efter hvad nyss är anfördt, i Tyskland varit gängse, har Komittén ansett enahanda föreskrifter här vara nödiga."

"Med de inskränkande bestämmelser, denna regel innefattar, har man förebyggt dess tillämpning på de fall då antingen den misshandlade dött af någon redan vid misshandelns utöfning för handen varande orsak, hvars verksamhet dock icke blifvit genom sjelfva misshandeln påskyndad, eller misshandeln, som genom sin egen beskaffenhet ej var dödande, genom en sednare, af densamma oberoende orsak, såsom t. ex. en positivt skadlig behandling eller vägran att bruka kända och tillgängliga botemedel, medförde döden, emedan i sistnämnde fall icke den misshandlande, utan den oskicklige läkaren, som använde de skadliga medlen, eller den misshandlade, som afslog erbudna botemedel eller t. ex. afryckte förbindningen å det honom tillfogade sår, orsakade döden, hvartill misshandeln var endast en aflägsen anledning."

Härmedelst var alltså det ofullkomliga i 39: 2 af den gällande lagen undanröjdt, äfvensom alla deraf härflytande misstydningar, och dessutom blef i sista momentet af det nya lagstadgandet antydt, att så vidt af det faktiska i misshandeln någonting kunde slutas till gerningsmannens afsigt, detsamma borde noga uppmärksammas.

I det slutligen af Lagberedningen utarbetade, under loppet af nästledne år från trycket utgifna *Förslag till Strafbalk* (Stockholm 1844) upptogs också det hufvudsakliga af Lagkomitténs ofvannämnde regel, sedan deruti några förändringar blifvit gjorda, hvilka, såsom det i Beredningens motiver (sid. 34) heter, "åsyfta att utan rubbning af sjelfva grunderna, förtydliga de der gifna bestämmelser." Likväl uteslöt Beredningen Lagkomiténs sista moment (som angår bedömandet af uppsåtet) och i stället derför tillades ett stadgande, som "i vissa fall af dråp, der en misshandel endast i aflägsnare mon och i förening med annan tillfällighet varit orsak till någons död, inskränker banemannens straff, i hvad *dråpet* beträffar, till ansvar för vållande allena."

Det är detta tillagda stadgande vi gå att närmare granska. Genom detta tillägg har Beredningen nära nog helt och hållet återkallat den förut rådande, på gällande lags föreskrift i 39: 2 beroende oreda, hvilken Lagkomittén, genom sin redaktion deraf, just åsyftat att förekomma.

Lagberedningens ofvannämnde, i 17 Kap. 40 §. af Straffbalken, införda stadgande föreskrifver: "*Den som genom uppsåtlig misshandel, eller genom vållande, tillfogat annan sådan kroppskada, att denne deraf döden ljutit; varde såsom baneman straffad; ändå att*

1) döden ej var omedelbar följd af sjelfva handlingen, utan af annan, genom den handling i verksamhet satt orsak eller

2) handlingens dödliga verkan kunnat genom tidigt användt botemedel förekommas eller

3) handlingen, för särskild kroppsbeskaffenhet hos den döde eller

4) för tillfälliga omständigheter, hvarunder skadan honom tillfogades, orsakat döden."

Dessa föreskrifter utvisa tydligt att Lagberedningen i likhet med Lagkomittén anser gerningsmannen ansvarig för dråp, så framt den inträffade följden har sin orsak i den begångna handlingen, denna följd må hafva uppkommit direkte utur hufvudhandlingen eller genom en längre eller kortare rad af ef-

orsaker, nog af att ett kausalsammanhang emellan skadan och döden är funnet.

I tillägget till samma §. heter det åter att *'För dråpet må ej till högre straff dömas än för vållande när skadan (endast i förening med omständigheter de der utan gerningsmannens skuld efteråt tillkommit)* blef dödsorsak:

1) *derigenom att särskild sjukdom efteråt tillkommit;*

2) *derigenom att dröjsmål med begagnandet af botemedel inträffade sedan sådant användas kunnat;*

3) *derigenom att vårdslöshet eller oskicklighet vid botemedlets användande eller*

4) *annat dylikt ofall egt rum.*

Det är i frågan om dråp ofta omöjligt att noga bestämma om tillkomna biorsaker verkat sjelfständigt och omedelbart eller i förening med skadan. Är den tillkomna biorsaken en sådan omständighet, hvilken i och för sig är oskadlig, och är dess verkan beroende af den förutgångna skadan, så kan denna verkan (döden) endast anses såsom en följd af skadan; och om den också må sägas hafva endast i "aflägsnare mon orsakat döden" så står det dock fast att den skadade deraf ljutit döden. Är biorsaken åter en sådan omständighet, som ägt en sjelfständig verkan till döden, så kan densamma endast då anses såsom en följd af misshandeln, när denna först öppnat möjlighet för denna verkans uppkomst. Frambringar biorsaken åter döden i förbindelse med den existerande skadan, men medelst särskildt inflytande, hvilket endast i den slutliga effekten sammanflyter med den af misshandlingen, så kan denna effekt icke tillräknas hufvudfaktum, enär effekten ej uppkommer genom dess verksamhet.

I första fallet är skadan närmaste orsak till döden; i andra fallet har den i aflägsnare mon dödat, men det är dock otvifvelaktigt att den dödat, och i tredje fallet kan det ej ådagaläggas om döden är en effekt af skadan eller af den sjelfständiga biorsaken. Brottet kan således här endast presumeras, men corpus delicti förblifver i detta fall ofullständigt, till följd hvaraf ingen tillräkning som baneman borde komma i fråga.

Nu stadgar väl Lagberedningen i sjelfva paragrafen att den misshandlande må straffas som baneman, så väl i de fall der

misshandeln varit närmaste dödsorsak, som der den endast i aflägsnare mon dödat, men föreskrifver i tillägget att han i sednare fallet och då en sjelfständig biorsak agerat i förening med skadan, må för dråpet dömas till ansvar för vållande allena. Detta tillagda stadgande synes alltså på grund af hvad ofvan blifvit anfördt, icke vara fullt principenligt och står derjemte på sätt och vis i strid med den i paragrafen förut upptagna regeln, att upphofsman till skadan straffas som baneman ändå att döden ej var omedelbar följd af handlingen, utan af en genom densamma i verksamhet satt orsak, då deremot tillägget föreskrifver att om denna biorsak utan gerningsmans skuld efteråt tillkommit, således utan afseende derpå om biorsaken blifvit af handlingen i verksamhet satt, dömes banemannen till ansvar blott för vållande. Men låtom oss granska de särskilda momenter detta tillägg innehåller, så inses lättare hvilka vådliga följder af ett sådant stadgande uppstå.

1:o. Med *efteråt tillkommen särskild sjukdom* måste förstås antingen en sjukdom, som har sin grund i misshandeln och således närmare eller fjermare sammanhänger med densamma, t. ex. hjerninflammation, sårfeber, stelkramp m. m., eller som tillfälligtvis och utan sammanhang dermed tillkommit, t. ex. koppor, rödsot, kolera m. m. Det är alltså en biorsak, som antingen blifvit satt i verksamhet af skadan eller verkat oberoende af densamma. I förra fallet finnes ett kausalsammanhang emellan skadan och döden och detta hörer då billigtvis till 1:sta momentet af sjelfva paragrafen och kan icke egentligen anses för särskild sjukdom; i sednare fallet finnes ej något kausalsammanhang emellan skadan och döden, utan den misshandlade har då aldeles dött af biorsaken eller äro verkan af den sjelfständiga sjukdomen och skadan så i effekten förknippade, att det ej kan bestämmas, om misshandeln eller biorsaken dödat. Men i detta fall saknas, på sätt ofvan sades, ett kännetecken i brottet. Det måtte vara denna sistnämnde kategori af sjukdomar, som Lagberedningen afser i 1:sta momentet af tillägget, d. v. s. de fall, då någon tillfogat annan en i det hela mindre betydande skada, men den sårade derefter insjuknar i en sådan särskild sjukdom, under hvilken, jemte det han är angripen af skadan, han aflider. Det är då osäkert om

sjukdomen ensam eller skadan ensam orsakat döden, men emedan det är visst att han erhållit en kroppsskada, om hvilken det icke kan med säkerhet ådagaläggas att den förutan den tillkomne sjukdomen alldeles icke skulle hafva haft döden till följd, så vill lagstiftaren anse upphofsmannen till denna skada hafva gjort sig skyldig till ansvar för vållande. Då det likväl är uppenbart att corpus delicti här nödvändigt måste förblifva ofullständigt, emedan den väsentliga omständighet saknas: att skadan orsakat döden, så synes något ansvar *i och för dråpet* dervid icke böra komma i fråga. I det hela är Lagberedningens föreskrift i detta moment alldeles densamma som i den klandrade föreskriften i 39: 2 af vår gällande lag. Beredningen begagnar endast uttrycket särskild sjukdom i stället för den gällande lagens: "annor sjukdom." Beredningens föreskrift lemnar således ett lika stort utrymme för misstydning som någonsin den gällande lagen.

2:o. *Dröjsmål med begagnande af botemedel sedan sådant kunnat användas.* Lagberedningen synes här utgå från den synpunkt att den, som blifvit skadad, är pligtig att genast låta behandla sin skada och att hans underlåtande deraf minskar den objektiva måttstocken för straffet. Om detta också någon gång under vissa förhållanden skulle kunna låta höra sig, så synes dock ett sådant stadgande såsom allmän regel icke kunna rätt godkännas. Med samma skäl skulle den, som afdagatager någon med förgift, njuta strafflindring till ansvar för vållande derföre att, sedan motgift kunnat användas, detsamma icke blifvit användt eller försumlighet och vårdslöshet vid dess användande egt rum.

Om den misshandlade icke velat låta föra sig till det närbelägna sjukhuset der han kunnat få hjelp, eller om han der emottagen icke velat underkasta sig en erbjuden amputation, trepanation, användning af brännjern eller annan, efter den der herrskande skolans åsigter nödig kur, eller om läkaren af ovisshet eller annat skäl dröjt öfver den rätta tiden för en kurativ åtgärd, så skulle allt sådant utgöra ursägter för hanemannen. Nu kan mången gång en misshandlad person, ehuru ej urståndsatt att kunna begagna botemedel, likväl i anseende till utsatta göromål, förestående resa eller nödig handtering

föranledes att ej använda ett eljest tillgängligt botemedel så tidigt eller med den noggranhet, som konstens regler skulle fordra. För att motsvara lagberedningens åsigt vore en sådan person egentligen pligtig att åsidosätta alla sina angelägenheter för att noggrant sköta sin skada, och om han underlåter detta, så skulle denna underlåtenhet utgöra en ursägt för banemannen. Genom ett sådant stadgande öppnas ett vidsträckt fält för doktrinella stridigheter. Erfarenheten har tillräckligt visat hvilka misstydningar deraf följa. De skola säkert icke uteblifva sedan lagstiftaren sålunda lemnat öppen väg för dem, och ofelbart skola de göra lagskipningen osäker och vacklande.

3:o. Genom stadgandet att *vårdslöshet och oskicklighet vid botemedlets användande* också är mildrande omständighet för banemannen, har man öppnat ett ännu vidsträcktare fält för doktrinella förvillelser. Medicinen och kirurgien utbildas oafbrutet och dess teknik fullkomnas mer och mer, så att hvad som en tid är skicklighet vid en skadas behandling kan en annan tid anses för oskicklighet och vårdslöshet. Dessutom äro åsigterna om vissa botemedel icke så bestämda, att någon regel derför finnes. Så anser den ena skolan trepanation såsom ett hufvudvilkor vid behandlingen af svåra hufvudskador, då en annan anser samma operation endast befordra dödlig utgång. Huru olika omdömet kan vara om en genomförd kur, med hänsyn till olika läkemedels och läkedosers användande, är alltför bekant och ådagalägges af dagliga erfarenheten; vi vilje blott erinra huru en skada, behandlad efter den homöopathiska läkemethoden, skulle kunna bedömas. Slutligen kan den ene läkaren anses skickligare och färdigare i behandlingen än den andre. Af alla dessa omständigheter skulle sålunda skäl till strafflindring för banemannen kunna härledas. Med ett ord, om man på detta sätt tager skadans behandling och botlighet till måttstock för tillräkningen, så har man också med detsamma öppnat vägen för en mängd stridigheter och deraf följande misstydningar, hvilka ofelbart skola hindra den konseqvens i lagskipningen, som måste vara ett af lagstiftarens hufvudsyftemål.

4:o. "*Genom annat dylikt ofall.*" De föregående momenterna upptaga endast speciella fall såsom exempel, men hän-

antydes att alla fall, hvilka kunna tydas höra till samma kategori, höra på samma sätt bedömas. Att ett så vidsträckt stadgande icke kommer att lemnas obegagnadt för en mängd misstydningar, derom kan man vara förvissad då man erinrar sig till hvilka besynnerliga tydningar vår gällande lags snarlika stadgande gifvit anledning.

Det synes alltså vara en regel, hvilken ej tål undantag, att botligheten af en skada alldeles icke får komma i fråga vid undersökningen om den fysiska tillräkningen, och om lagstiftaren tillåter att den får dervid tagas i betraktande, så öppnar han blott väg för misstydningar och vacklande i lagskipningen. De fall af skador äro få, der icke, med anledning af Lagberedningens meranämnde tillägg, invändningar kunna göras emot biorsakernas kausalsammanhang med hufvudfaktum. Men endast då bör botligheten af en skada komma i fråga, när det förmodas att dödsorsaken ligger i den felaktiga eller positivt skadliga behandlingen, som den skadade njutit. Ty kan detta ådagaläggas, så är icke skadan dödsorsak, och någon tillräkning som baneman kan för upphofsmannen dertill icke komma i fråga.

Lagberedningens tillagda stadgande i sista momentet af 17 Kap. 40 §. af Förslag till ny Straffbalk, utom att detsamma innehåller motsägelser, erbjuder således ett lika vidsträckt fält som den klandrade 39: 2 i den gällande lagen, för misstydningar och deraf följande osäkerhet och vacklande i lagskipningen. Man kan icke heller upptäcka att Lagberedningen tillräckligt motiverat behofvet af det tillägg den gjort i Lagkomitténs förut fullständiga regel; ty uteslutandet af orden "på lifsfarligt sätt" i 4 och 5 §§., synes dock icke göra detta tillägg här nödigt. En, om än aldrig så kort, blick på historiken af läran om skadors lethalitet jemförd med den praxis, som vid brottmålslagskipningen blifvit följd, borde hafva varit en tillräcklig varning emot införandet af ett för lagens konseqvens så vådligt stadgande, som det tillägget innehåller. Vi våge också hoppas att detta lagrum kommer att undergå ännu en revision, hvilken, innan den nya lagen blifver gällande, bringar detsamma till öfverensstämmelse med Lagkomitténs tillförene föreslagna regel.

A. T. WISTRAND.

Embetsverkens ställning till Talangerna.

1 Art.

> "En nations samhällsordning hvilar på valet af de män, som utses att handhafva den."
> NAPOLEON.

> "Homines nihil agendo male agere discunt."
> COLUMELLA.

Då H. Ex. Justitie Statsministern Friherre Nordenfalk, d. 12 Mars sistlidet år tog sitt inträde såsom Chef för Kongl. Maj:ts Nedre Justitie-revision, yttrade han, i det sakrika tal, hvarmed han helsade Justitie-revisionens embets- och tjenstemän, bland andra tänkvärda sanningar, följande: "*Bland ynglingar, som egnat sig åt embetsmannabanan, stanna de rikast begåfvade vanligen på halfva vägen, då deremot de af naturen med mindre själsegenskaper utrustade oftast hinna banans mer eller mindre uppköjda mål.*" — Orsaken till denna anomali fann talaren, dels uti den omständigheten, att de briljantare hufvudena icke med håg och kärlek omfatta sitt yrke, dels deruti, att de kasta sig in på bivägar, samt dels äfven deruti, att de, någon gång i lättja och utsväfningar, oftare på litteraturen, i några fall på industriella företag och annat, som förströr dem från den egentliga embetsmanna-verksamheten, använda sin tid, sin håg, sina tankar.

En hvar, äfven med ringaste kännedom om ställningar och förhållanden inom Svenska embetsverken, måste medgifva, att i dessa, af Sveriges högste embetsman, vid ett högtidligt tillfälle framkastade tankar ligger en djup sanning. Men deri ligger också en klagan — kanske ännu djupare. Denna sanning och denna klagan vill jag taga till utgångspunkt för några betraktelser öfver förhållanden, hvilka, mer än de flesta

andra, förtjena det offentliga tänkandets uppmärksamhet. Dessa betraktelser blifva flyktiga, ytliga; — men, hos en man ur hopen, talande till allmänheten, finnes intet rum för anspråk på grundlighet eller fullständighet. Ligger sanning i hans ord, hafva de fyllt sitt mål.

Den af en stor auktoritet nyss anförda sanning, lättare varseblifven från den höjd der talaren sig befinner — ty den gamla satsen, att man från höjden ser vidsträcktare kring fältet än ner i dalen, är kanske ingenstädes så tillämplig, som vid fråga om statens styrelse och behof, — och den klagan, som blickar fram ur denna sanning, lik tårarna ur Andromaches leende; denna klagan, rättmätig om den är grundad (ty Sverige är icke så rikt, ens på andeliga tillgångar, att det har råd gagnlöst bortkasta en enda), denna klagan, som förste Ministern ej tvekat att, med manlig öppenhet, högt och oförbehållsamt uttala — de begge bära vittne om något djupt missförhållande, hvars verkan är, att från embetsverken d. v. s. från den del af statsmakten, som befinner sig uti jemn och oafbruten verksamhet och på hvars snille och kunskaper nationens välfärd och lycka följaktligen till största del beror, aflägsna just dem, som innehafva de för samhällets offentlige män enforderliga och önskliga egenskaper.

Den felaktighet, som framkallat detta för staten betänkliga missförhållande — ty hvarje missförhållande har sin rot i ett fel — måste ligga antingen hos embetsverken, förborgad uti deras organisation, uti de lagar, efter hvilka befordringar ske, uti sättet, hvarpå dessa lagar tillämpas, — eller ocksä hos talangerna. Något tredje gifves icke.

Jag tvekar icke att öppet utsäga den öfvertygelsen, det felet, om icke helt och hållet, åtminstone till största delen ligger hos embetsverken. Ja, jag vågar påstå, att, dels genom embetsverkens sammansättning, dels genom de lagar, eller, kanske rättare, plägseder *), efter hvilka befordringar ske,

*) Om det ej förde mig för djupt in på vidlyftighetens, af publiken fruktade fält, skulle jag försöka ådagalägga, att den enda i Sverige af grundlagen erkända befordringsprincip, nemligen dessa ord i 22 §. Regeringsformen: "*Konungen fäste, vid alla befordringar afseende endast å de sökandes förtjenst och skicklighet*" är ytterst gynnsam för

och, måhända, äfven till någon del, genom de män, som förfoga öfver befordringarna, har inom Svenska embetsverken uppkommit det besynnerliga och beklagliga förhållande, att en ung embetsman med ljust hufvud och öfverlägsna kunskaper d. v. s. talang ofrivilligt underkastas den tvingande nödvändighet, att välja mellan de tvenne ytterligheterna, antingen att förlora hågen för tjenstgöringen, all kärlek för yrket — eller upphöra att vara talang. Detta påstående torde måhända synas vågadt, ja, mången skall möjligen finna det paradoxt, men dagens erfarenhet, en blick omkring oss skall ådagalägga, att bevisen, som intyga sanningen af denna sats, beklagligen ligga oss blott allt för nära. — Liksom det stundom inträffar med enskilda personer, att de inom sig bära sjukdomar, hvaraf de djupt lida, utan att sjelfve afveta sjukdomens upphof, tillvaro eller beskaffenhet, och följaktligen, utan att känna om eller huru den skall botas, — på samma sätt förhåller det sig i detta fall med samhället. Man har nemligen vid många tillfällen förspordt den klagan, att Sverige, på sednare tider, lidit märkbar brist på utmärktare embetsmannaförmågor. Denna klagan har ofta ljudat offentligen från pressen och ännu mycket oftare af enskilde, samtalsvis, blifvit framställd man och man emellan. Men ganska få hafva, ens för sig sjelfva, framställt den fråga, huruvida våra embetsverk äro så konstruerade, att de i sitt sköte uppfostra gryende talanger — ty all uppfostran, äfven talangens, måste ske i barndomen, under svaghetsperioden — eller om de, under det tidskifte, som kräfver ömmaste omvårdnad, förqväfver den ännu vanmäktiga talangen, liksom fordom Karthaginensernes glödande Molochsbild förbrände de små barnen? Ännu färre hafva gjort sig klar reda för hithörande, lika invecklade som betydelsefulla förhållanden; och, som det vill synas, alldeles ingen bekymrat sig, att, åtminstone offentligen, arbeta på härutinnan behöflig rättelse. Omhvärfd af frågor, hvilkas resultater, emedan de

---

talangen, emedan den helgar den principen, att ett embete är symbolen af förtjenst. Men denna grundsats, ofta missförstådd, stundom förbisedd, har fått lemna rum åt diverse plägseder, enligt hvilka en viss kommiseration med åtskilliga förhållanden vanligen bestämmer hvem som skall hafva tjensten.

ligga öppna för allas blickar, högre måste intressera den stora mängden af menniskor, hvilken sällan eger förmåga af djupare slutkonst, af vidsträcktare åsigter och skarpare uppfattning af sambandet mellan orsak och verkan, har man förmodligen betraktat hitbörande omständigheter såsom *småsaker;* har man glömt att tänka på anskaffandet af de krafter, som erfordras för fullbordande af storverk, hvilka icke kunna och icke böra afgöras med den kurirfart, som massans upptända lidelser synas önska. Man sysselsätter sig så mycket med formen, bokstafven, att man förgäter andan. Ett missförstånd, som har sid grund deruti, att man icke mäktat fatta, hurusom, genom några goda hufvudens aflägsnande, ofta bortkastas möjligheten, att på varaktigt sätt lösa just de frågor, som nu uteslutande upptaga uppmärksamheten. För hvarje tänkande är det obestridligt, att dessa förbisedda småsaker verka i det tysta djupet, men att verkningarna derifrån utbreda sig, långsamt men säkert, öfver hela samhällets vida yta. Staten försättes då i ett sjukdoms- eller kanske rättare tyningstillstånd med mer eller mindre farliga symptomer. Man kan derföre aldrig nog tidigt vända sin blick åt detta håll, se till det lilla gömda såret, hvilket, om det lemnas utan vård gangrenerar hela den stora kolossen, för att om möjligt läka det, eller, om så påfordras, operera, bortskära det. — I stället att handla på detta sätt beklagar man sig hit och dit, utan att så noga veta hvarföre och hvaröfver man klagar. — Oviss om sitt onda oroar man sig öfver än det ena, än det andra, och söker i fjerran rymder de förment aflägsna orsakerna till ett lidande, som man omsorgsfullt fostrat i sitt eget sköte.

För att komma i tillfälle fatta bestämdt omdöme, huruvida det är talangernas eller embetsverkens fel, att de begge ej trifvas tillsamman, må vi kasta en blick på de förhållanden, som möta en ung man med talang vid hans inträde i statens tjenst. Jag skall med skrupulös noggrannhet hålla mig endast vid den verklighet, det hvardagslag, som, i detta ögonblick, lefver och verkar omkring oss. Allenast erfarenheten skall tala. Erfarenheten, icke blott den bäste utan den ende läraren i detta fall, sätter derjemte en hvar i stånd att vederlägga hvarje, äfven den minsta oriktighet; att tillrättavisa hvarje,

äfven den lindrigaste öfverdrift. — Men innan vi följa talangen på en ofta törnbeströdd bana må vi göra oss klart hvad begrepp vi här fästa vid ordet *talang*.

Med talang menar jag *godt hufvud* och *kunskaper* i harmonisk förening. — Godt hufvud ensamt utgör nemligen lika litet talang, som kunskaper, samlade uti en i öfrigt inskränkt hjerna, kunna sägas utgöra en sådan. För att vara tydlig måste jag derjemte gifva tillkänna hvad jag här menar med godt hufvud och med kunskaper. Godt hufvud kan beteckna så många olika grader af själsförmögenheter, att nästan hvarje menniska har derom sitt särskilda begrepp. Med godt hufvud menar jag sammanfattningen af säkert och träffande omdöme, snabbt och troget minne samt en inbillningskraft, tillräckligt rik att gifva rundning och behag åt stilen. Men för att hafva ett godt hufvud för embetsmannabanan måste man, jemte dessa egenskaper, äfven besitta en fläkt af den med ord obeskrifbara gudagnista, hvilken vi med ett utländskt ord kalla: geni, med ett svenskt: snille. — Jag sade en fläkt, ty jag begär icke mer än någon förmåga af skapelse, så mycken, som oundgängligen erfordras för att kunna höja sig ur det gamla utnöttas fotspår d. v. s. för en embetsman så mycket geni, att han förmår utarbeta organisations-planer, förslag till författningar, till nya eller förändrade åtgärder inom förvaltningen m. m. jemte den divinations-förmåga, som säger honom om eller när organisations-förändringar, eller, för att bruka en terminus technicus, som blifvit på modet för dagen, *reformer* äro nödiga, nyttiga eller ens verkställbara.

Med kunskaper åter afser jag (enär det här är fråga, icke om talang i allmänhet, utan om talang för den speciella embetsmanna-verksamheten), vid universitetet genomgången, fullständig Juris Licentiatexamen, Juris utriusque Kandidatexamen, eller Kansli-, Hofrätts- och Kameralexamina i förening. Dessa tre sistnämnda eller de egentliga s. k. embetsexamina i förening, emedan en hvar af dem, ensam, frambringar en knapphet, en ensidighet i bildningen, som gerna utesluter talangen. Kansliexamen innehåller nemligen, med uteslutande af allt, *som rör Kansliet*, endast fordringar på någon insigt uti hu-

maniora *). Jag har derföre svårt att göra mig rätt klart, hvarföre denna examen kallas Kansliexamen. Den är ingenting annat än en liten del af Magistergraden. Alla ämnen som erfordras för Kansliexamen ingå också uti Philosophie kandidatexamen, men utgöra tillsamman knappt en tiondedel af de kunskaper, som måste ådagaläggas för vinnande af nämnda grad. — Juridico-philosophiska examen, sjelf ett lösbrutet stycke af ett helt, den juridiska graden, är, redan i sitt fragmentariska tillstånd, ett vida fullständigare kunskapsprof, än Kansliexamen i all dess fullständighet. Den som derföre, endast med Kansliexamen, egnar sig åt embetmannabanan egnar sig att tjena en stat, om hvars lagar och författningar han sväfvar i fullkomlig okunnighet. Han har följaktligen mycket svårt, ehuru det visserligen icke är omöjligt, att, i vårt reglementariska tidehvarf, blifva embetsmannatalang. Hofrättsexamen är deremot en *Kansliexamen de facto.* Hofrättsexamen innehåller nemligen, jemte den gällande lagen, som i den nästan upptager minsta arbetet, hela vår Politirätt, ekonomiska och politiska lagstifning m. m. Men äfven den alstrar ensidighet, enär man för allmän medborgerlig bildning der ej finner någon enda fordran. Att jag äfven upptagit Kameralexamen kommer sig deraf, att Sveriges Finans- eller Drätselväsende utgör en så konstfull, en så invecklad skapelse, nästan en verld för sig, och ingriper dessutom så djupt i nästan hvarje annan embets-utöfning, att en Svensk embetsman, med anspråk på talang, svårligen kan undvara någon insigt äfven i denna del af vårt statsskick.

Den, som med betyg om vederbörligen godkända kunskaper genomgått antingen den juridiska graden eller de tre s. k. embetsexamina, eger, vid sitt inträde i statens tjenst, frihet att välja mellan den administrativa, den juridiska och den kamerala vägen. Vanligen tager en om nyssnämnde kunskapsprof dokumenterad ung man också inträde på alla tre dessa stora afdelningar af statsverket och låter inskrifva sig som

*) Latin, historia, statistik samt rätts- och samhälls-läran äro de enda ämnen, i hvilka man tenterar för Kansliexamen; till dessa har likväl på senare tiden blifvit fogad: kännedom af grundlagarne.

extraordinarie uti sex till tio, ja, man har exempel på till och med trettom olika embetsverk. Detta kommer sig icke deraf, att vår tid är så rik på vidtomfattande kapaciteter, att hvarje ung man kan omfatta så många och så stora detaljer, utan derföre att de flesta hysa den förhoppning, att det på något ställe skall "*taga skruf*" med befordran och att, i ju fler embetsverk han är anställd, desto fler chancer har han att hastigt blifva ordinarie. Snart finner han likväl att han bedragit sig i denna uträkning och inskränker sig visligen till ett par embetsverk inom endera af de tre fördelningarne. Vi må för fullständighetens skull följa hans ställning och utbildning särskildt inom hvarje af dessa fördelningar.

Om han väljer den administrativa vägen blir han inskrifven som extraordinarie kanslist uti något departement af konungens kansli, samt uti ett eller flere af rikets kollegier och andra förvaltande verk. Det första göromål, som anförtros honom, är att skrifva rent expeditioner af diverse slag och sorter samt att kollationera. Renskrifning d. v. s. kopiering efter koncepter, som af annan hand blifvit uppsatte, äfvensom kollationering d. v. s. läsning rent innantill — äro talanger som här i Sverige inhämtats redan i skolan. Efter några dagar, eller åtminstone efter några veckor, är den nye extraordinarien fullkomligt vuxen dessa arbeten och väntar nu att få sig anförtrodt något embetsgöromål; i sin nykomna enfald föga anande, att renskrifning och innanläsning och ingenting annat utgör just hans embetsåligganden. Snart är han så hemmastadd i sin nya verld, så sadelfast inom embetsverken, att han fullkomligt känner det öde, som der väntar honom. Men hvad är för honom då att göra annat än., för att bruka ett vulgärt uttryck, "*hålla fast i.*" Under mången bitter stund ångrar han måhända, att hafva gått in på en bana, som har så imposant utseende på långt håll, men är så liten när man kommer den inpå lifvet; som lofvar så mycket, men som håller så litet. Dylika betraktelser hjelpa honom likväl föga; hvad han tagit i båten måste han föra i land, och nödvändighetens, kanske nödens jernarm håller honom fast, orubbligt bunden på den plats han i sin fåvitsko valt. År förgå emedlertid under renskrifningsgöra, och till de mera upphöjda bekymren för sin in-

tellektuella varelse, för sin utbildning genom tankeansträngande verksamhet, sälla sig rena brödbekymmer, ty han förblifver extraordinarie*), hoc est lönlös, under två, fem, åtta, tio till tolf år, allt efter som slumpen, den mägtigaste befordraren, är honom gynnsam. — "*Pars vitæ, quoties perditur hora, perit*" (Med hvarje timma, som flyr, förintas en del af ditt lif) plägade gubben Gottfried Wilhelm v. Leibnitz ofta säga. Hvad skulle han säga och hvad böra vi säga om en bana, der frågan är icke om förspillda timmar, utan om förspillda delar af en mansålder? Ingen slutkonst, knappt någon fördom kan förneka, att ju icke hvarje timme af en bildad och tänkande mans lefnad, som användes på renskrifning, är förspilld, onyttigt för samhället, ohjelpligt för honom sjelf. — Jag tror mig icke hafva sagt för mycket då jag förklarat, att den tid, som bortnötes genom renskrifning och eqvivalenta göromål, utgör ingenting mindre än en betydlig del af en menniskoålder. Har jag orätt blir det ganska lätt att vederlägga mig. Men då måste man först kullkasta riktigheten af följande fakta: Hela en tjenstemans tid såsom extraordinarie, jemte hela Kopist- och Kanslist-tiden, måste, inom de förvaltande verken användas på renskrifning och innanläsning (för att bruka ett Svenskt ord i stället för det utländska kollationering). Nu hinner en tjensteman ytterst sällan att avancera till ordinarie efter mindre än fem års tjenstgöring såsom extra. Vanligen åtgå nya fem år inom Kopistgraden, och det hör till undantagen att en Kanslist på kortare tid än fem år hinner blifva Protokollssekreterare. Således fem år extraordinarie, fem år Kopist och fem år Kanslist — det gör tillhopa femton år: fjerdedelen af en vanlig menniskolifstid. Att nu fem år är snarare för lågt än för högt tilltaget, det veta de nämnde tjenstemännen bäst sjelfva. Att åter dessa tjenster äro till för renskrifning, det tillkännagifva sjelfva deras namn. Kopist är en tjensteman, som kopierar, det vill med andra ord säga: en kronans renskrifvare på stat**). Kan-

*) Extraordinariernas ställning kunde ock förtjena sitt kapitel, men dervid hopar sig en sådan mängd af ämnen till betraktelser, att den, för vidlyftighetens skull, måste med tystnad förbigås.

**) Det är ett verkligen kungligt slöseri af vår annars så sparsamma krona, att hålla sig en mängd renskrifvare med 400 à 800 R:dr

slistens åligganden åter äro att kollationera och förrätta andra småbestyr, som t. ex. att kuvertera och skrifva utanskrifter på bref m. m. Jag torde derföre icke hafva afvikit en linie från verkliga förhållandet, då jag sagt att de tre första graderna äro uteslutande egnade åt renskrifning och slikt. Nu händer det visserligen ganska ofta, att genom vakanser ofvanifrån en tjensteman förrättar högre tjenst än den han innehar. Men det hör till undantagen, och man kan derpå tillämpa det gamla ordspråket: "*en fluga gör ingen sommar*." — — Sällan hinner någon att, före det tjugonde året, fullgöra de vid universitetet erforderliga kunskapsprof. Lägger man de nu omtalta femton åren till dessa tjugo, uppkommer talet trettiofem. Denna ålder har tjenstemannen inom administrationen vanligen uppnått, innan han hinner Protokollssekreteraregraden eller motsvarande. Månne han då får en verkningskrets, som erfordrar hufvud och kunskaper? Nej. — Protokollssekreterarens göromål innebära, också de, ett maschingöra, blott med litet mer inveckladt maschineri. Ännu i denna tjenstegrad uppoffras embetsmannens tid åt sysselsättningar, som, då deras fullgörande icke erfordrar högre egenskaper, icke heller kunna framkalla och utbilda dessa dyrbara gåfvor. — Ändtligen, vid mannaålderns gräns, vid den inbrytande ålderdomen, då månsken länge prydt hans hjessa, om icke perukmakaren genom turens ställning till hufvudet framkallat månförmörkelse, då de grå håren äro till antal vida öfvervägande, med ett ord, i den ålder då kroppens och själens krafter börja att småningom aftaga, då, i vanliga fall, menniskan efter en lefnad af ärofull eller åtminstone af nyttig verksamhet börjar att längta och hoppas på lugnet, på den goda aftonens frid; — vid denna tidpunkt i sin lefnad befordras den administrative tjenstemannen (inom Konungens kansli) till Expeditionssekreterare *). Hans göra blir då att redigera de skrifvelser, som utgå från

---

R:ko i årlig lön. Klokare handla då Norrmännen: hos dem sker all renskrift efter räkning, hvadan ett par Svenska kopistlöner kunna förslå för en stor del af Norska embetsverkens renskrifveri.

*) Eller rättare till: **Förste** Expeditionssekreterare. Hvar och en inom denna grad är den förste. Det gamla språket: de ytterste skola vara de förste, finnes här praktiskt framställdt.

tjenstemannens tid uppoffras åt absolut maschingöra *) och åt andra bestyr, hvilkas fullgörande erfordrar hvarken skarpsinne eller egentlig bildning, så vissnar den gryende talangen i sin knoppning och efterlemnar intet annat spår af sin tillvaro än en känsla af djup missbelåtenhet, af ödslig tomhet — lik den, hvilken åtföljer svikna förhoppningar. Staten har en oduglig embetsman och en missnöjd medborgare mera. Någon tid släpar väl talangen tålmodigt med renskrifningen, men ju mer hans erfarenhet vidgas, ju fullständigare han lärer att känna och uppfatta sin bedröfliga ställning, ju fullständigare han inser, att hans halfva lefnad, och den bästa hälften deraf, skall förslitas med, snart sagdt, handtverkaregöromål; desto djupare intages han af en till förtviflan gränsande grämelse. Förgäfves studerar och utbildar han sig. Ingen ser hans bemödanden och lärdom, som mer skadar än gagnar vid utförandet af de småbestyr, hvilka inom Svenska administrationen fått rang, heder och värdighet af embetsgöromål **). — Brinnande af lust att gagna, och genom snillets divination, denna röst i menniskans inre, lika omutlig som samvetets, kännande, att han dertill eger förmåga, men genom befordringslagar och felaktiga organisationer på alla vägar stängd från, snart sagdt, möjligheten att erhålla en till hans krafter lämpad verksamhet, från allt tillfälle att gagna i sitt kall, hvarefter han tantaliskt eträfvar — dukar han slutligen under i den olika striden. — Jag sade *dukar under*, ty det föregår en osynlig strid mellan missförhållanden i staten, som sträfva att binda, kufva, förinta, — och anden, som törstar att återvinna sin naturs mäktiga och majestätiska frihet: Morok, som vill hålla Lejonet i bur, och djurens konung, som vill återvända till herraväldet i sko-

*) Om det icke kan bestridas att kopiering (renskrifning) korrektare och nitidare fullgöras af en kopieringsmaschin än af någon Kongl. Sekter, så kan ej heller nekas att renskrifning är maschingöra.

**) Skulle inom vår administration det besynnerliga förhållande fortfarande qvarstå, att hela embetsverk sysselsättas med de obetydligaste, fattigaste och mest småaktiga göromål, så är fara värdt, att opinionen inom så beskaffade embetsverk förklarar medelmåttan vara lämpligare till embetsman än talangen. Medelmåttor komma att gälla för kapaciteter, hufvud och kunskaper att betraktas som en slags lyxartiklar.

garnas klyftor. Förr eller sednare slår den stund, då talangen reser sig med kraft, skakar sina bojor, krossar dem och lyfter sig från den litenhet, som staten påtvingat honom — till sin egen höjd. Men andens seger är tillika alltid ett nederlag; ty den enskilde bryter aldrig ostraffadt något af samhällsbanden, detta band må för öfrigt vara hur befängdt som helst. Det är alltså för att vinna harmoni, för att förebygga strid och nederlag, som man bör arbeta på fjettrarnas lossande, att menniskoandens naturliga storhet sedan må, glad och fri, kunna verka inom naturliga gränsor.

Som förhållandet nu är, inträffar alltid ett moraliskt nederlag, oundvikligt, naturnödvändigt, fast osynligt. Det är väl icke "la chute d'un ange", men det är en individs uppoffring såsom talang eller — såsom arbetare i sitt kall. En hvar med någon kännedom om sednare tiders tilldragelser inom vårt samfund känner, att sådana händelser, visserligen obemärkta, men derför icke mindre vigtiga och betydelsefulla, långt ifrån att sällan inträffa, nästan höra till ordningen för dagen. Huru dervid tillvägagår, är naturligtvis omöjligt att bestämma, emedan sättet vexlar i lika oändlighet med individernas antal. Man måste derföre åtnöja sig med uppdragandet af några allmänna konturer.

Under demokratiska tidehvarf träffar man ganska ofta goda hufvuden i förening med slappa karakterer och brist på religiositet. När en till sitt inre så beskaffad man, utpinad af tjenstgöringens tomhet, vänder sina blickar åt annat håll, inträffar någon gång att han kastar sig på mindre hedrande bivägar, för att dermed döfva den, kanske omedvetna, smärtan öfver sin gagnlösa tillvaro. Mången ung man i våra dagar blir af sådan orsak otillåtna nöjens offer. Han skulle varit räddad, om det yrke han valt varit af den beskaffenhet, att det fängslat hans uppmärksamhet och fyllt hans håg. — Men å en annan sida inträffar icke sällan, att goda hufvuden äro förenade med solid karakter och djup gudsfruktan — denna skyddsengel inom menniskans bröst, som bevarar henne från afsteg eller uppreser henne då hon stapplar. Otillgängliga för vällustens frestelser söka sådane män i sysselsättningar utom embetsmannaverksamheten ett fält för sin intellektuella för-

måga. Är det då en man med liflig inbillningskraft, så händer sig, att, under det hans fantasi genom drömda sällhetsbilder söker ersättning för den tomma, ogynsamma verkligheten, en poetisk ådra framväller i hans själ och han vaknar till skald. — Är det åter en genius, hos hvilken tankekraften är fantasien öfvervägande, så söker denna kraft, genom befordringsplägsederna afstängd från möjligheten att verka inom statens område, en slags tröst uti att tänka öfver staten, att uppspåra de dolda orsakerna till de fenomener, som omgifva honom, och snart börjar han att fuska uti historiskt, philosophiskt eller politiskt skriftställeri. Någon gång, ehuru ytterst sällsynt, utbildar han sig till skriftställare af värde. Vanligast blir han en af dessa agitatorer, hvilka endast önska vända upp och ned på samhället, emedan de vid förändringar hafva allt att vinna, ingenting att förlora. — Men i alla dessa och många likartade fall och händelser, med ett ord, vid alla de försök och utvägar talangen tillgriper för att skaffa sig fält för en verksamhet, som är hans egenskaper värdig, förströs hans håg och tankar från de egentliga s. k. embetsgöromålen. Äfven tid fattas honom för dessas fullgörande. Ty renskrifning, ehuru simpelt göra det än är, tar likväl rundelig tid i våra vidlyftiga och mångskrifvande embetsverk. Sålunda blir den talangfulle mannen ansedd för håglös och lat, och förmännen bilda sig ofta om honom mindre fördelaktiga tankar, i bästa fallet den, att han saknar *kärlek för sitt yrke*. Medelmåttan åter, som hyser särdeles förkärlek för renskrifvareyrket och hvilkens tid och tankar icke egnas åt något annat, följer i jemnt lunk med ärendenas långsamt löpande ström och får derigenom anseende för flit i tjensten och håg för dess utöfning. Af denna fördelaktiga opinion följer på sistone befordran, hvilken träffar medelmåttan sedan talangen längesen är glömd.

Men det är icke alltid, som talangen, utråkad af den andeliga fattigdom, hvartill staten dömt honom, kastar sig på skaldskap, skriftställeri eller andra binäringar, hvilka förderfva hufvudnäringen och derföre sätta sin man på svältkur. Mången gång fogar också han sig med undergifvenhet i de trånga former, inom hvilka en lägre tjensteman öfverallt är bunden.

Äfven i detta fall kämpas en osynlig strid mellan staten och talangen, en strid, i hvilken den sednare alltid dukar under, ehuru på ett annat sätt. Han sliter sig icke från sitt yrke, hans håg eller tankar förspridas ej åt annat håll, nej, han fullgör punktligt och med skrupulös noggranhet sina åligganden. Men — dömd att renskrifva administrativa småsaker, afhållen från djupare studier, ryckt från forskningar och tankeöfningar, hvilka ensamme äro mäktiga att väcka, lifva och underhålla en högre förmåga, hindrad att gifva luft åt frukten af sina vakor och mödor, beröfvad manlig och allvarlig sysselsättning, tillbakaverkar småningom göromålens inskränkthet på honom, som är nödsakad dermed sysselsätta sig, och slutar med att göra äfven honom småsinnad och tanklös, och talangen slocknar lik en låga, från hvilken man bortpumpat den atmosferiska luften. Under fortsatt tanketom tjensteutöfning släpper han, lik en drunknande, den enthusiasm, som höll honom ofvan mängden, förlorar det varma hjertat, den brinnande hågen att gagna, och dresseras småningom till likhet med medelmåttan. Efter denna inre revolution lyckas han, som de andre, att komma till högre verksamhet, men då är hans kraft bruten, hans enthusiasm bortdunstad, hans snille förtorkadt, idéerna försvunna. — Menniskan med samma namn kommer till makt och betydenhet — men talangen är förlorad. Vid sitt inträde i samhället var han lifvad af brinnande håg för det gagnande, det sanna och rätta; hans menniskoälskande hjerta drömde om det goda han skulle verka och om de nyttiga frukter, som skulle uppspira af hans verksamhet. Staten har våldsamt frånryckt honom dessa förhoppningar, dessa illusioner, om man så vill, icke besinnande, att den dermed skadat sig sjelf. Den har af en ädel man gjort en egoist. Så har staten icke alltid handlat. Då fordom en man med ungdomens hela energi inträdde i statens tjenst, använde man förstlingen af hans kraft, ökade den, genom att sporra den unges ärelystnad, genom att lifva hans inspiration och elda hans snille. Häruti ligger hemligheten, att man fordom hade store män, der man nu knappt har medelmåttor. Ty af våra fäders system blef en följd, att kraft, inspiration och snille verkade inom embetsmannaverlden, der de buro de frukter försynen bestämt att flyta från dessa

himmelska gåfvor. Frukter, dem Europa med häpen förvåning lärde känna och dem efterverlden med beundran omtalar! — Nu deremot minskas kraften, släckes ärelystnaden, dödas inspirationen, — och sedan man väl utfört detta förstörelsearbete, detta utrotningskrig mot inhemsk förtjenst, mot embetsmannaduglighet, står man förvånad öfver den nästan totala bristen på utmärkta embetsmän.

Att under nuvarande förhållanden förvåna sig öfver bristen på öfverlägsna embetsmannaförmågor inom administrationen, är ungefär lika klokt som att, sedan man bortplockat det i jorden nedlagda utsädet, förtryta att ingen skörd kommer upp.

2 *Art.*

"Quiconque est né supérieur au monde où il se trouve, y vit longtems géné; il faut se sentir apprécié pour être à son aise, voilà pourquoi les gens mediocres trouvent si vite leur aplomb. L'équilibre des esprits distingués est plus malaise à atteindre. Tant ils sont inconnus ils sont inquiets, car les talens ignorés génent ceux qui les possèdent."

Sylvestre de Sacy.

"En uppgift för pressen liksom för hela samfundet är, att afväpna medelmåttan, dess afundsjuka lidelser och samhällsvidriga hat, genom att inrymma åt talangen frihet att ernå höghetens spets, och att säga som Johan XXII i det han reste sig upp: Här är jag; det är jag, som skall herrska öfver er!"

Salvandy
Revolution de 1830.

Om den blick jag i föregående artikel kastade på tjenstgöringen inom de administrativa embetsverken med skäl kan förebrås att vara hastig, flyktig, ofullständig, fruktar jag, att man, med ännu större skäl, kommer att rigta enahanda förebråelse mot den öfversigt jag går att taga öfver de juridiska, Till min ursägt kan jag anföra, att fältet här vidgar sig ofantligt; förhållandena blifva mer invecklade; tjenstgöringen mång-

faldigare, hvadan fullständighet och grundlighet skulle medföra en dubbel verkan: att, å ena sidan, vidga tidningsartikeln till bok och att, å den andra, till noll reducera läsarens tålamod. Så mycket mindre nödvändigt, som, då de administrativa verken utgöra betraktelsens hufvudsyfte, de juridiska endast medelbart tillhöra ämnet.

I Sverige har man för brottmål tre och för civilmål fyra instanser. Tjenstgöringen inom alla dessa är väsentligt olika. Inom juridiken råder följaktligen icke den enformighet, som öfverallt inom administrationen möter — och tröttar. Tjenstemän inom samma grad hafva i de olika instanserna helt skiljaktiga sysselsättningar. Nybörjaren är, på ena stället, renskrifvare, på det andra, utöfvare af den högsta samhällsmakten — domarens. I allmänhet är förhållandet så, att ju mer domstolens jurisdiktion stiger i omfattning och betydenhet, desto mer krymper tjenstemannens myndighet ihop. I Häradsrätten — en domstol, hvars jurisdiktion omfattar endast ett distrikt på landsbygden, kan en nyblifven jurist utgöra hela domstolen. Ty den nämnd af tolf bönder, som, de jure, är hans meddomare, har hvarken lust eller förmåga att göra honom envåldet stridigt. — Inom Kämnersrätten, hvars jurisdiktion omfattar en stad eller en fjerdedel af hufvudstaden, är den extraordinarie tjenstemannen väl icke lika allsvåldig som vid Häradsrätten, men hans röst kan ändock afgöra domslutet. Enligt 23 kapitlet 1 §. Rättegångsbalken, jemförd med Kongl. Förordningen den 15 Juni 1818, beräknas nemligen hans röst till en tredjedel. — Inom Hofrätterna, som omfatta hvardera en tredjedel af hela Svenska riket, kan den extraordinarie tjenstemannen, nybörjaren, aldrig hafva annan tjenstgöring än Notariens eller Fiskalens d. v. s. i förra fallet, att uppsätta Hofrättens protokoll och redigera de beslut som fattas, i det sednare, att föredraga brottmål och i vissa af dem uppsätta utslag. I Högsta domstolen åter, detta höga tribunal, hvars domvärjo är konungariket Sverige, inom detta embetsverk kan nybörjaren, extraordinarien, icke hafva någon befattning, blott inom det särskilda embetsverk, kalladt Justitierevisionen, som är det förras Kansliexpedition.

Af det nyss sagda blir en sjelfföljd, att tjenstgöringen inom domstolarna af första instansen är den ojemförligen intressantaste och mest instruktiva. Inom dessa embetsverk anförtros den nyblifne tjenstemannen göromål fullt lika svårartade och för samhället kanske vigtigare än dem, som åligga Protokolls- eller Expeditionssekreterarne inom Konungens kansli, Notarierne eller Sekreterarne inom rikets kollegier och andra förvaltande verk. Att uppfatta och redigera ett protokoll under någon invecklad ransakning i brottmål eller under någon vidlyftig skriftvexling i tvistemål är nemligen ett lika svårt arbete, kräfvande lika mycken förmåga, som uppsättandet af konseljprotokollerna eller något kollegii protokoll. Likaså erfordrar ofta författandet af ett Kämnärs- eller Häradsrätts-utslag fullt samma skicklighet som redaktionen af ett Kongl. bref eller kollegii betänkande. Lägger man härtill, att ifrågavarande nyblifne tjensteman antingen ensam fattat beslutet eller åtminstone i detsamma deltagit, så finner man, att i desse unge mäns händer är nedlagd en makt, vida större, ansvarsfullare och mer betydelsefull än den, som utöfvas af något Kollegiiråd eller någon Förste Expeditionssekreterare. Såsom domare har nemligen den nyblifne Vice-notarien myndighet att förfoga öfver sina medborgares välfärd, egendom, heder, ja, lif.

Uti ett sådant statens handlingssätt förborgar sig en besynnerlig motsägelse. — Samma stat, som, utan betänkande, uti en helt ung och oerfaren mans händer lägger den på en gång vidsträcktaste och vigtigaste makt samhället eger öfver sina medborgare, — samma stat låter, inom en annan gren af styrelsen, sina embetsmän gråna vid sysselsättningen med de betydelselösaste småsaker. Samma stat anförtror, på ett håll, åt den lägste tjenstemannen större makt och myndighet än åt den högste på ett annat. Samma stat, som, inom det juridiska embetsmannafältet, för intet eller för en ringa penning fordrar det skarpsinne och oväld, den outtröttliga arbetskraft, den upplysta förmåga, förutan hvilka en rättskaffens domare icke låter tänka sig; samma stat slösar, inom det administrativa området, tusendetal riksdaler på embetsmän, om hvilkas tillvaro fäderneslandet icke oftare erinras än de fyra gånger

om året deras qvartaler utassigneras. — Genom ett sådant handlingssätt har staten orätt: antingen då den hos män vid ett par och tjugo års ålder förutsätter den förmåga, ja, den talang, som erfordras att vara en skicklig domare; eller också då den låter sina förvaltande embetsmän blifva utlefvade gubbar, innan de bekomma någon allvarsam sysselsättning: antingen då den inom administrationen underhåller flere tjenstegrader för renskrifning och likartade bestyr; eller då den låter domaren vara sin egen renskrifvare: antingen då den lemnar vigtiga embeten utan aflöning eller med ett meskint arfvode; eller också då den rikligen aflönar mindre behöfliga och följaktligen mindre nyttiga tjenster.

En mängd slutsatser erbjuda sig sjelfmant vid betraktelsen af dessa motsägelser. Då på det ena stället unge män skickligt och väl fullgöra svårare uppdrag än åldringar på det andra, och då antingen, *oaktadt* detta system eller *till följd af* detta system, vår jurisdiktion i allmänhet står på bättre fötter än vår administration, torde man, utan alltför stor risk, kunna våga försöket att, äfven inom administrationen, tillämpa det inom jurisdiktionen rådande systemet. Liksom inom Hofrätterna ofta nyblifne vice Häradshöfdingar pröfvas värdige att såsom adjungerade ledamöter utöfva samma tjenst som Hofrättsråderna, så skulle äfven inom andra kollegier de, som egnat sig åt dithörande ämnen, om de vederbörligen utbildades, kunna på samma sätt utöfva motsvarande embeten. Man har dagliga exempel att nyblifne vice Notarier expediera de tusende olikartade domar, utslag och beslut, som förekomma vid en tingslösen; — månne det vore svårare värf att expediera hvad som beslutas uti en konselj? Följden af de inom jurisdiktionen och administrationen följda systemer har blifvit, att de fleste, som antingen ega eller tro sig ega talang, kastat sig på juridiken, som derföre onekligen innehåller många stora förmågor. Älskare af en frikostigt aflönt beqvämlighet hafva aktat nödigt att taga den administrativa tjenstemannabanan i särskild gunst och bevågenhet. — På det hela intaga talangerna inom juridikens territorium sin naturliga ställning. Man söker nemligen der framdraga talangen. En ny fråga blir, om hvad man der benämner talang också alltid verkligen är talang?

Häradsrätterna, hvilka på landet motsvara städernas Kämnärsrätter, ehuru med vidsträcktare verkningskrets, ty Häradsrätten tillkommer hela den juridiska administrationen, jurisdictio non contentiosa vanligen kallad, som i städerna handhafves af Magistraten; — det behöfver ej sägas, att Häradsrätten är den vanliga skola, i hvilken Sveriges jurister utbildas. Tjenstgöringen vid Häradsrätt förenar också mycket, som kan framkalla och utveckla en skicklig domare och praktisk embetsman. Genom dombokens och de s. k. små protokollernas (lagfarts-, inteckings-, förmynderskaps- och äktenskapsförordsprotokollen) uppsättande på egen hand och derpå följande justering för en skicklig jurist vinner nybörjaren, jemte kännedomen om en mängd rättsförhållanden, som utgöra grundvalarna för vårt samhällsskick, den koncisa stil, som höfves en domare. Men utom dessa och andra färdigheter för yrket vinnes vid Häradsrätten en kunskap af vida högre betydenhet, en kunskap för hela lifvet, användbar vid alla dess skiftande förhållanden. Vid Häradsrätten liksom vid Kämnärsrätten äro parterna personligen tillstädes. Den unge tjenstemannen har härigenom tillfälle att kring domstolens skrank varseblifva alla de lidelser, som uppröra menniskan, alla drifter, som förnedra henne, jemte de ädla rörelser, som, någon gång, upphöja henne. Genom förmynderskaps- och äktenskaps-förordsprotokollen inviges den unge domaren i det aldraheligaste af en mängd familjeförhållanden, hvilka hållas hemliga för hvarje annan, genom intecknings- och lagfartsprotokollen får han en tillförlitlig, noggrann och fullständig kännedom om mångens affärer, en kännedom, som litet hvar på goda skäl söker att undandraga alla andra blickar än dem, som på dragande kall och embetes vägnar skola fästas derå. Den som förstår, att med urskillning och uppmärksamhet begagna dessa rika materialier till vetande, kommer småningom i besittning af den ovärderliga kunskap, hvarpå jag hänsyftat — menniskokännedom. De fördelar tjenstgöringen vid Häradstingen erbjuder motvägas likväl i vissa fall, ehuru blott till någon del, genom inflytandet af den oafbrutna vistelsen i en aflägsen landsbygd, ofta på et enstaka boställe eller mindre egendom der den unge embetsmannen ofta ej har tillfälle att se och säll-

skapa med någon annan än Häradshöfdingen. Han saknar der de mäktigt ingripande verkningarna af sammanlefnaden med en mängd olika personligheter, af vistelsen i ett lysande sällskapslif eller uti ett innehållsrikt kamratlif. Den ständiga och uteslutande beröringen med bönder, vanligen obildade eller halfbildade menniskor, plägar ofta sluta med att göra en ung man tafatt. Jag har sett tingsbiträden, hvilka varit ganska skickliga vid protokollsbordet, ja, på domstolen, men hvilka i allmänna sammanlefnaden fört sig som "des Poules d'Inde." — Den utbildning, som eger rum *endast* vid ting blir icke fullständig och harmonisk — icke talangens.

Tjenstgöringen inom andra instansens domstolar (i civilmål) Lagmans- och Rådstufvurätter har för mycken likhet med tjenstgöringen inom första instansen, att förtjena särskild uppmärksamhet.

Inom Hofrätterna finnas för den sin bana begynnande embetsmannen tvenne olika vägar: Fiskalsvägen och Notarievägen. Jag skulle nästan vilja kalla dessa vägar: den smala vägen, som förer till lifvet, och den breda vägen, som drager till förderfvet, och många vandra deruppå. Fiskalsvägen leder nemligen inom kort till anseende, aktning, snar befordran, makt och myndighet, med ett ord — till en Assessorsstol. Notarievägen åter leder till, snart sagdt, motsatsen af allt detta och så långt från Assessorsstolen, att denna i nittionio fall emot hundra förr uppnås af personer utom Hofrätten än af dennas egna Notarier. — Att inkomma och fortvandra på fiskalsvägen erfordras en dubbel talang: 1:o talangen att skuffa sig fram eller att, om man är sjelf dertill oförmögen, förmå någon betydande puffare att beverka denna manöver: 2:o talangen att oklanderligt sköta fiskalstjensten d. v. s. att till Hofrättens nöje och belåtenhet föredraga brottmålen och uppsätta utslag i mål, hvilka jemlikt 25 kapitlet 5 §. Rättegångsbalken blifvit Kongl. Hofrättens skärskådande och pröfning underställda m. m. Denna tvåfaldiga, Janushöfdade talang förer ofta helt unge män till Hofrätternas dombord. Hofrätterna äro derföre bland de få Svenska embetsverk, hvarest, såsom ett undantag från den gällande, eller åtminstone af vana och plägsed helgade, regeln, talangen intagit sin naturliga ställning.

Vår verld är en verld af motsägelser, hvad i främmande länder är regel, är i Sverige undantag, och hvad i det ena embetsverket inom vårt samhälle hålles för undantag efterlefves i det andra såsom regel. Inom Hofrätterna ser man ofta helt unge män, sittande utdela sina befallningar till grånade åldringar, vördnadsfullt väntande bakom de unges stolar. Desse gråhårsmän äro Hofrättens Protonotarier och Notarier, Kanslister eller Amanuenser, bland hvilka mången hade fullmakt på sin tjenst medan Assessorerna ännu lågo i vaggan.

Konungens högsta domstol är ett embetsverk, som utgöres endast af de tolf Justitieråden. Men under högsta domstolen och i ett slags sammanhang dermed står såsom ofvan nämndt blifvit, en fördelning af Konungens kansli benämnd Kongl. Maj:ts nedre Justitierevision. Detta embetsverk har ett eget och ganska skiftande skaplynne, hvartill grunden är att söka uti de omständigheter och historiska förhållanden, som vållat Justitierevisionens uppkomst. Men en undersökning huruledes olika regeringsformer och framfarna konungars vilja ombildat och utbildat detta embetsverk, att det slutligen blifvit hälften kanslidepartement och hälften domstol, blefve här för vidlyftig och är dessutom, såsom främmande för ämnet, öfverflödig. Oss är nog att veta, hurusom inom detta embetsverk liksom inom Hofrätterna finnas tvenne vägar: en för talangerna och det ansträngda arbetet; en för medelmåttan och makligheten. Visserligen plockar öfverallt och äfven på dessa ställen intrigen stundom de frukter, som uteslutande borde tillkomma endast förtjensten, men detta är ett från menskliga inrättningar oskiljaktigt fenomen; ett oundvikligt offer åt menskliga svagheten; det är taflans skuggor, som gifva hållning och relief åt dagrarna. Konsten att intrigera är, olyckligtvis, också en talang. — Sådant hörer dock till undantagen. Regeln inom de juridiska verken är, att talangerna der företrädesvis göra sig gällande och intaga sin naturliga ställning. Men, jag upprepar det, en annan fråga blir om hvad man inom Svenska domstolar och öfverrätter definierar såsom talang och, till följe af denna, på egen hand gjorda definition framdrager, också verkligen är talang, i detta ords rätta, vidtomfattande, allmängiltiga betydelse? Denna fråga lemnar rum för ett nytt upp-

slag i ämnet. — En viss färdighet att behandla det för dagen antagna juridiska skriftspråket; kännedom om vår kodifierade lag med dithörande författningar; tillräckligt omdöme att, vid sällsyntare eller mera invecklade fall, icke taga miste om lagens bokstafsstadganden eller åsyftade rätta mening, med ett ord, de passiva egenskaper, som qvalificera till brukbarhet på en vanlig domareplats jemte förmågan att hos vederbörande eröfra plats såsom persona grata — skapar oftast namn och rykte om talang — och rykte för talang har inom vår juridik alltid samma, ofta större kraft och verkan än verklig talang. — Usurperad eller verklig, lika godt, är juristtalangen, såsom den hos oss uppskattas och vanligen förekommer, icke användbar eller tillräcklig för andra vägar än den egentliga domarevägen. Blickens inskränkande endast till yrket, den vanliga bristen på djupare studier redan från början, saknad af kännedom om andra länders lagstiftning och framförallt den omständighet, att så ytterst få Svenska jurister fortsätta läsning och studier sedan de inträdt i embetets utöfning, alla dessa omständigheter samverka att åt flertalet af våra juristers skicklighet gifva en viss anstrykning af blott mekanisk färdighet. Största reputation för skicklighet som jurist tillfaller ofta gesällprofven af denna färdighet. Småsinnade, småtänkande unge män, inpinade i formen, hafva gått och gällt för Sveriges juridiska ära och hopp, under det verkliga talanger, mer än en gång, på denna bana haft anseende för oduglighet *). En snillrik författare har yttrat: "*Den blott handtverksmässiga lättheten att handtera formen är mera till hinder än till befrämjande af gedigna tankars födelse*"; uteslutande sysselsatt endast med inpräglande och utöfvande af formen har man inom vårt juridiska fält glömt anden och qväft de stora tankarna redan innan deras födelse. Också äro framgångar på den juridiska banan i Sverige lika sällan ett säkert och tillförlitligt kännetecken på talang, som motsatsen är det på odugighet. En

---

*) "*Exempla sunt odiosa*" är en gammal regel, som i detta fall har mera tillämplighet än i de flesta andra, jag måste derföre undertrycka de många exempel, som å båda fallen kunde anföras. Excellensen Toll och Professor Holmbergsson äro likväl tillräckligt kända, för att här kunna åberopas.

verklig talang kan visserligen passa sig in i alla de formaliteter, hvilka äro från vår lagskipning oskiljaktiga; — men fel mot formen kan lättare hända talangen än medelmåttan.

Sålunda kan man inom de juridiska embetsverken missförstå talangens betydelse och öfver höfvan inskränka dess fält: — allt detta hindrar dock icke det ju det förhållande orubbadt qvarstår, att inom Svenska statsverket det juridiska fältet är det enda, på hvilket talangerna intaga sin naturliga ställning, det enda der de uppsökas och framdragas. En ovilkorlig, oundviklig följd af detta förhållande skall blifva, att fäderneslandets vigtigaste embeten företrädesvis måste anförtros åt jurister, såsom varande de ende, hvilka qvalificerat sig ega talang att dem förvalta. — Detta innebär ingen lycka för samhället. — En stor tänkare har yttrat: "*Jurister duga icke till statsmän*", vi kunna lägga till: statsmän duga icke till jurister, och vi hafva två sanningar, som historien på hvarje blad bekräftar. Domaren träder aldrig i verksamhet utan att vara påkallad, en kärande är nödvändigt vilkor att en domare skall finnas, detta gör att juristen till sitt innersta väsende är passiv. Domaren granskar endast enstaka fall, höjer sig aldrig till allmänna grundsatser, detta gör juristen oförmögen att uppkasta planer till stora företag. Juristen vänjer sig att noga iakttaga formen och stelnar derföre slutligen i form; saknar kraften att skapa nytt, der så behöfves; han eger stil, men icke idéer; skicklighet att vidmakthålla statsmaschinens långsamma gång, efter lagar och författningar, men icke förmågan att i samhället uppamma styrka genom att framkalla välstånd; han mera öfverväger än handlar; han uppsöker i allt det rättsenliga förhållandet, men vill ej komma framåt till stora resultater; han förmår ej kombinera orsak och verkan till ernående af praktiska syften; han lifvas ej af skapande idéer, utan vill blott röra sig inom gifna förhållanden, hvilka han ofta mästerligen diskuterar pro et contra. En regering af jurister skall styra — alltid oklanderligt, aldrig väl.

Den tredje stora hufvudafdelningen inom Svenska embetsverken, utgöres af de kamerala eller de s. k. räkenskapsverken. Svårt är att veta hvad man egentligen bör hänföra till denna kategori. — Kammarkollegium, Kammarrätten och Stats-

kontoret hafva, lika väl som Landträntmästare, Kronofogdar och Häradsskrifvare, befattning med rikets financer och skatteuppbörden. De tre nämnda kollegierna äro följaktligen räkenskapsverk, men de äro tillika förvaltande verk, ja, ett af dem, en slags domstol. Jag vill derföre lemna oafgjordt om dessa embetsverk rätteligen hänföras till de kamerala eller till de administrativa eller till begge delarna. Hvad arbetsordning och tjenstgöring inom dessa med flere embetsverk, som ibland benämnas räkenskapsverk, beträffar, gäller derom allt hvad ofvan blifvit yttradt om den egentliga administrationen. Talangernas ställning är inom räkenskapsverken enahanda med den inom andra grenar af administrationen rådande. Sverige torde för närvarande näppeligen ega mer än en utmärkt financier. Får man från verkan sluta sig till orsak, kommer man till det resultat, att, om talangerna på den kamerala vägen blifvit lämpligen uppmuntrade, skulle ett annat förhållande härutinnan nu ega rum. — De egentliga kameraltjenstemännen såsom Kronofogdar, Häradsskrifvare, Landträntmästare, Uppbördskommissarier, Länsbokhållare m. fl. som gemenligen ernå sina tjenster efter genomgående endast af den lilla, knapphändiga kurs, som erfordras för erläggande af Kameralexamen, sakna ofta den mångsidighet i bildning, hvarförutan man svårligen kan besitta talang. Af detta och många andra skäl kunna de anses "*hors du compte.*" — Dessa embetsmän, dagsverkare på statsstyrelsens stora allmänning, äro dessutom upptagna af ett så andemördande släp, på en gång så träget, så ansträngande och så otroligen trivialt, att det släcker ända till aningen om talang, i ordets högre mening. Dessa nyttiga embetsmän, förutan hvilkas nitiska medverkan hela statsmaschinen skulle afstanna, äro alltså, kanske med några få undantag, nödvändigt dömde att ytterst sällan kunna lyfta sig till högre värdigheter eller, hvad samma är, till större inflytande i samhället, till djupare ingripande i dess öden *).

---

*) Utom de tre, nu lösligt vidrörda grenarna af det stora embetsträdet, finnes ännu en betydande afdelning af Svenska embeten och embetsmän. En afdelning af hög vigt och betydelse för fäderneslandet, men i öfrigt af så eget skaplynne, så skarpt olika alla de andra vägarna att vi tryggt kunna kalla det: ett fält der talangen verkar med an-

Om vi nu kasta en blick tillbaka, hvad resultater finna vi af det på sednare tider i Sverige följda system? Resultaterna kunna liknelsevis, med få ord, sålunda uppfattas:

Talangen på administrativa banan liknar sädeskornet bland ogräset. Tjenstgöringen förqväfver det. Det mattas småningom, utrotas och dör under den andefattiga sysselsättningen med betydelselösa småsaker.

Talangen på kamerala banan befinner sig som sädeskornet, hvilket föll på hälleberget. Deraf uppspirade ingen brodd. Bristen på näring, det vill här säga: bristen på bildning jemte tomheten i sjelfva tjensteåliggandena göra groningen omöjlig; — och från det sädeskorn, som ej kan gro, skola aldrig axen skjuta i höjden, skall aldrig frukten för vinden vagga sitt matta guld.

Juridiken är då den goda jord, der talangen trifves i Sverige? Den är det på visst sätt. Der växer en herrlig gröda, men endast af *ett* bland de sädesslag staten behöfver och vill hafva. Der frodas och finnes rik tillgång på den hårdsmälta trindsäd, hvarmed justitian närer sig, men rågen och hvetet och kornet, hvarmed det hela skall värnas från hungersnöd, — de finnas der ej.

3 Art.

"Det är en stor sanning, att ålderdomen i hvarje århundrade ser på ungdomen såsom på sin prest, sin anförare, sin hjelp, sin styrka. Det är det unga, som skall draga verlden framåt. Gud sjelf var en blott trettiotre års man, när han dog för verlden och införde ett nytt lefnadssätt genom korset." Almquist.

— "prendre les employés jeunes comme faisaient Napoleon, Louis XIV, Richelieu et Ximenès, — mais leur reserver les hauts emplois et de grands honneurs." A. Granier de Cassagnac.

Då jag i det föregående talat om talang, har jag under-

dra medel och på annat sätt. Då någon egentlig jemförelse mellan de ofvan omnämnda grenarna af Svenska statsförvaltningen och denna icke lämpligen kan ega rum, skola vi, måhända, egna en kommande betraktelse uteslutande åt — Diplomati och Diplomater.

förstått — ungdom; ty en grånad talang har antingen nått det fria fältet för sin verksamhet eller upphört att vara talang.

Det är en gammal sanning, att ingen utmärkelse vinnes utan motsvarande arbete; att inom hvarje konst eller vetenskap, ja, inom hvarje yrke den, som vill hinna något högre mål, måste i tid söka inträuga i yrkets innersta väsende, så tidigt, att han, medan han ännu eger krafter qvar, må kunna komma i fulla utöfningen af den konst, den vetenskap, det yrke han valt. *"Früh übt sich wer ein Meister werden will"*, säger Schiller, som i mång stycker hade fint och tillförlitligt omdöme. Om man icke kan förneka denna grundsats vara sann och nödvändig för hvarje konst, yrke eller vetenskap, så torde man nödgas medgifva dess tillämplighet äfven på embetsmannayrket och statsmannakonsten, hvilken är en vetenskap satt i handling. Tidigt i ungdomen måste man genom öfning inhämta skicklighet, på det denna icke må fattas den tid då man är kallad att handla. — Öfning — det är ju: arbete, ansträngning och forskningar. Att arbeta, anstränga sig och forska ligger i hvars och ens liberum arbitrium? Ja arbete, ansträngning och forskande *i allmänhet* ligga inom hvars och ens fria val, men icke arbete inom embetsmannabanan; icke ansträngningar inom statens verkningsfält; icke forskningar i statsmannayrket. Det förhåller sig med statsmannavetenskapen som med simkonsten. Liksom man icke kan lära simma, utan att kasta sig midt i vattnet, så kan man icke heller utbilda sig till statsman, utan i och genom handläggning af embetsgöromål och deltagande i statsangelägenheter. Genom blotta studier, genom att på sin kammare konstruera staten, blir man lika litet statsman, som man blir simmare genom att läsa Franklins bok i simkonsten. Tillfälle att handlägga statsangelägenheter utgör första vilkoret för att blifva statsman. Det beror derföre nästan uteslutande på staten sjelf d. v. s. på de män, som innehafva statsmakten, om denna makt skall komma i goda eller dåliga händer. Underlåter man att från tidiga ungdomen uppfostra de anlag, som finnas, så skall man sakna kapaciteter när sådana behöfvas. Man får icke statsmän genom statsrådsfullmakter, ty statsmannens konst är icke mera medfödd än någon annan. De uppstå icke som krigare när Ariadne

utsådde draktänder. Enär statsmannaförmågan erfordrar ett ytterst svårt och långvarigt, så theoretiskt som praktiskt studium, måste man, redan från tidiga ungdomen, vårda och uppfostra, eller åtminstone gifva tillfälle till utveckling åt dem, hvars egenskaper lofva användbarhet på denna bana. Renskrifning i ungdomen och protokollsföring i medelåldern utgöra ej rätta vägarna att dana statsmän på ålderdomen. Den stat, som icke börjar med ungdomen; den, som icke vill att tjenstemannen i lägsta graden skall kunna vara så beskaffad, att han förmår bekläda embete inom den högsta; — en sådan stat skall i evighet sakna högre förmågor och blifva ett offer för de vådor och olyckor, denna brist plägar medföra.

Vår annars så demokratiska tid har, eller kanske rättare, vår tid, *emedan den är demokratisk*, har fostrat en ålderdomsaristokrati. Andra aristokratier äro farliga genom sin styrka, denna genom sin svaghet. Ty då svagheten blir det förherrskande elementet i staten, hvad skall då blifva statens öde? Denna aristokrati, som länge nog varit rådande i Sverige, har der utspridt en sådan gubbaktighet (d. v. s. egoism, ty gubbar och egoister kunna komma på ett ut, och om icke alla egoister äro gubbar så äro åtminstone alla gubbar egoister), att ungdomen redan blifvit fullkomligen åsidosatt och djupt öfvergifven. Gubbaristokratien har redan ingått i sederna, att man numera svâfvar i fullkomlig okunnighet om hvad ungdomen duger till, att man knappt kan föreställa sig möjligheten att se en man på tjugotalet presidera i ett kollegium eller anföra ett regemente; ungdomens betydelselöshet har framkallat ett suveränt förakt för allt hvad ungdom heter, ett förakt, som jag fruktar går så långt, att ungdomen nästan föraktar sig sjelf. Liksom demokratien alltid ser snedt på presterna, så ser ålderdomen alltid snedt på ungdomen. Får ålderdomen märkligt öfvertag i ett samhälle, så använder den detta till ungdomens förtryckande. Så har förhållandet varit i Sverige. Venedigs Signoria var aldrig en fullständigare organiserad aristokratkorporation, än gubbarna hos oss. Nu ser det dock ut, om icke alla tecken bedraga, som kunde man till denna aristokrati i natten säga som Don Juan till Guvernörens staty: "*Du har kommenderat ut, du min gubbe.*"

Till undvikande af misstydning vill jag öppet förklara, det min mening härmed ingalunda är att på ålderdomens bekostnad uppböja ungdomen. Dertill har jag alltför flitigt studerat Ciceros: de Senectute. — Ungdomen har, framför ålderdomen, energi, kraft, oegennytta; ålderdomen har, framför ungdomen, sans, måtta och denna gyldene, ovärderliga och med ungdomen nästan oförenliga*) skatt, som vi kalla: *erfarenhet.* Ålderdomen är dessutom i Sverige innehafvare af nästan all samhällets makt. Detta är ett "*fait accompli*", derpå måste tillämpas regeln "*beati possidentes.*" Än mindre kan förevarande fråga hänsyfta på önskningar att ikläda ungdomen en betydenhet, som skulle vara ett från den längre framskridna åldern undanryckt byte. Mening och syfte och önskan är blott att maktens lycklige innehafvare måtte så handleda ett yngre slägte, att, när de gamle, till följe af naturens evigt oföränderliga lagar, bortkallas från verkningskretsen här nere, de måtte lemna efter sig en ungdom, värdig att blifva de bortgåendes efterträdare**).

*) Detta påstående är måhända väl strängt mot ungdomen. Jag vill derföre, som ett mitigans, påminna om den tjugoåttaårige Gustaf Wasas svar till den sjuttioårige Rådsherren, som mot honom ville åberopa sin ålder och deraf härflytande erfarenhet: "*Betänker Eder väl, Herr Anders Bilde! Veten J icke, att en ung man kan spörja så långt tillbaka, som en gammal kan minnas?*"

**) I sammanhang härmed torde mig tillåtas en liten anmärkning öfver den klagan ett par tidningar fört deröfver, att Hofrätterna förordnat unge män till vikarierande domare vid Häradsrätterna. Denna klagan är både rättvis och orättvis: orättvis emedan den blifvit grundad, icke på bevis om de unge juristernas oduglighet i allmänhet och oskicklighet att hålla ting, än mindre på bestämdt angifna fakta, — på åberopade, af dem begångna fel och försummelser; orättvis derföre, att de unge blifvit förkättrade och fördömde endast derföre att de äro — unge. — Rättvis är den åter i sjelfva grundsatsen, att för nöjaktigt fullgörande af de mångfaldiga, olikartade och vigtiga domareåliggandеn, som tillkomma ordföranden vid en Häradsrätt, fordras framförallt erfarenhet och domarevana: rättvis äfven då den bestraffar det hos de ordinarie af staten och rättssökande aflönte domarne inritade missbruk, att af maklighet öfverlemna embetets förvaltning åt tillförordnade, vid hvilkas val, med förbiseende af skickligheten, hufvudsakligt afseende fästes å den, som vill åtaga sig vikariatet — *för bästa pris.*

Det förebärande, att ungdomen skulle vara oduglig till vigtigare värfs fullgörande, har hela verldshistorien d. v. s. hela menskligbetens erfarenhet emot sig. — Alla våra stora konungar liksom alla våra utmärkta statsmän hafva icke allenast börjat unga, utan hafva utfört sina vackraste bragder, sina berömligaste storverk i ungdomen. En student af adelig börd, men utan titel och utan embete, räddade vid ett par och tjugo års ålder sitt förblödande fosterland ur det största betryck, hvaruti det någonsin sig befunnit: studentens namn var — *Gustaf Eriksson Wasa*. Hans store sonson var några och trettio år gammal när han *slutade* en lefnad, mer ärofull, mer bragdstor, mer innehållsrik än, före eller efter honom, någon Svensk mans. De tre Carlarne gingo alla ur tiden vid den ålder, då, i våra dagar, en Svensk man af bildning upphöjes till Kopist eller ordinarie Notarie, d. v. s. till renskrifvare eller protokollsförare öfver småsaker, mindre än de minsta af de värf någon af de tre Carlarne utförde. Gustaf III var ej långt inne på tjugotalet när han genomdref 1772 års revolution, ett politiskt mästerstycke utan likhet i Sveriges historia. De tio följande åren utgjorde den mest lysande delen af Gustafs underbara, sagolika regering. Med året 1789 började hans storhets likasom hans lyckas sol att skymmas af moln. — Skulle man utsträcka blicken till enskilda Svenskar, eller, ännu längre, till verldshistorien, så skall man finna, att alla tiders liksom alla länders erfarenhet bekräftar den satsen: att hvad stort, hvad nyttigt, hvad högtänkt och genomgripande är — det hafver blifvit beverkadt af ungdomen. — Det kan derföre nästan som politiskt axiom antagas, att, liksom ungdom erfordras för att vara stor fältherre, så erfordras den äfven för att vara skicklig statsman.

Gubbaristokratien är ett slående bevis på den oerhörda, nästan obegränsade makt, ett folks vanor och föreställningssätt utöfva. Att i närvarande ögonblick anförtro ett vigtigt embete eller annat maktpåliggande offentligt uppdrag åt en ung man, vore en sak, hvilken, såsom alldeles otänkbar d. v. s. med majoritetens begrepp alldeles oförenlig, skulle uppväcka indignation eller åtlöje. Denna ännu så mäktiga ålderdomsaristokrati har dock icke mera stöd i lagarna än i fordna ti-

ders erfarenhet. Regeringsformen, som i 4:de §. stadgar, att "*Konungen eger allena riket styra*", bestämmer i 41:sta §. att Konungen *vid aderton års ålder* kan utöfva den fulla regentmakten. Samma politiska lag lägger intet hinder i vägen, att hvarje Svensk man vid tjugufem års ålder kan bekläda hvad Svenskt embete som helst. Grundlagen medgifver således en rådkammare sammansatt af män på tjugutalet; men jag undrar hvad allmänna opinionen skulle säga om en sådan konselj? Allmänna opinionen har mycken del uti det nuvarande beklagliga sakförhållande, att någon betydande tjenst sällan bortgifves åt andra än dem, som redan äro djupt inne i egoismens och slapphetens ålder. — Orsakerna till denna anomali äro icke särdeles svåra att utfundera, de gömma sig bland tidens käraste önskningar. — — —

Då nu, å ena sidan, historien lärer, att under alla förgångna tider unge män, dels såsom regenter, dels såsom embetsmän eller enskilda medborgare med glans fullgjort de mest svårartade och maktpåliggande värf; att de utfört de herrligaste bragder och storverk; — men dagens erfarenhet deremot, å den andra, visar, att vår tids ungdom, böjd och hopkrumpen, sysselsätter sig hufvudsakligen med ringa förrättningar, ja, med rent maschingöra, och det oaktadt lagen medgifver denna ungdom samma verksamhetssfer som fordna tiders och andra länders: så tvingas betraktaren till denna slutsats: antingen har vår tids ungdom så vanslägtats från sina fäder, att den icke mera eger de upphöjda själsegenskaper, som fordom gjort ungdomen till menskligbetens blomma och prydnad, — eller också är vår tids ungdom offer för någon stor missräkning inom samhället, för något djupt misstag, af hvilket den rådande förnedringen blifvit en följd. — Det första alternativet, eller att ungdomen, menskligbetens must och kärna, till ingenting duger, vore en förskräcklig erfarenhet, i synnerhet uti en demokratisk tid, då den stora massan med dagligen tilltagande lidelsefull häftighet sträfvar att allt mer vidga sina rättigheter, sin makt, sitt inflytande. Det andra alternativet, eller att icke ungdomens intensiva odugligbet utan allmänna opinionens kortsynthet i förening med statsmaktens, dömt den kraftfullaste delen af slägtet till overksamhet eller till syssel-

sättningar som brutalisera, vore ett tröstligare svar på den stora frågan, ehuru äfven denna möjlighet ger anledning till mycken oro, ty om allmänna opinionen någonsin är döf, och förbättringar svåra, om ej omöjliga, att få i verket, så är det när denna på en gång den tredje och den första statsmakten ledes af gubbar. — Sjelf en gammal man och i en aflägse landsort overksam åskådare till dagens strider, hyser jag den öfvertygelse, att hvarken menskligheten eller ungdomen är sämre nu än någonsin tillförene, ja ungdomen kanske snarare *bättre*. Det är derföre ett för fäderneslandet så mycket betänkligare förhållande, att, inom våra embetsverk, ungdomen gagnlös vissnar och talangen förqväfves.

I alla barnböcker står att läsa La Fontaines namnkunniga och vidtberömda fabel om myran och gräshoppan. Månne icke den derur dragna moral, neml. att den, som tillbringar sin ungdom i lättja, får svälta på ålderdomen, ehuru framställd för den enskilde, innehåller något, som äfven staten borde lägga på hjertat och taga i betraktande? — Ungdomen i massa tagen, in concreto, är nemligen för staten detsamma som ungdomsåldern för den enskilde. Den stat, som ej uppfostrar sin ungdom till duglighet och manligt allvar, kommer i samma predikament, som gräshoppan, ehuru den hungersnöd staten får vidkännas blir af mera andelig beskaffenhet. Den stat, som underlåter att vänja sin ungdom tänka stort, att gifva sina embetsmän i den för intryck öppna åldern rigtning till höga och värdiga mål, den måste i sin regering sakna friska viljor, fruktbärande idéer, bestämdt prononcerade öfvertygelser, kraften att gå framåt, att rycka nationen med sig, den måste sakna detta, för att tala med Sergel, "*tusan djefla*", som en regering behöfver mer än någon annan. — I Statsrådet, om ej annorstädes, behöfvas statsmän, snillen med skapande förmåga, med rikedom på kunskaper och deraf härflytande rikedom på idéer, män med stor och upphöjd karakter. Konungens rådgifvare, desse män, som skola medverka vid rikets styrelse, som skola försvara vår nationalära, lifva våra näringar, gifva lyftning åt folket och i allt utgöra vårt lands stolthet och prydnad: — sådane män stå lika litet till buds när helst man behöfver dem, som myrans förråder i fabeln öppnades till gräs-

hoppans mättande. Äfven de lyckligaste naturanlag måste från ungdomen bearbetas och utarbetas, om de en gång skola utbilda en sådan man. — I sommarens varma solsken, smekt af vestans ljumma flägtar, dansade, sjöng och roade sig den bekymmerlösa gräshoppan. Så göra äfven vi. — Seende att ungdom och talang äro öfverflödiga på underordnade d. v. s. ovigtiga platser, vårdslösa vi dem, icke besinnande att äfven vigtiga finnas. — Kom så vintern, då gräshoppan började frysa och svälta. Äfven för oss har stundom kommit en vinterkyla, äfven vi hafva stundom fått röna en förlamande brist på män, värdige att gå i spetsen för nationen. Hvarföre? Jo, derföre att vi, med gräshoppans lättsinne, inom embetsverken omsorgsfullt förlamat ungdomen, utrotat eller åtminstone underlåtit att uppamma den sanna talangen, och genom småaktighet förvirrat de stora karakterer, som möjligen kunna finnas; med ett ord, derföre att vi hafva ställt så till, att koryfeerna inom embetsverken utgöras af lefnadströtte gubbar, hvilka grånat bland göromål, egnade att söfva andens kraft.

Konungen tager sällan sina rådgifvare inom embetsverken. Då det nu icke rimligen kan antagas, att Konungen hyser någon personlig ovilja mot sina embetsmän och derföre håller dem aflägsnade från sin rådkammare, finnes intet annat sätt till förklaring af denna omständighet, än att Konungen inom embetsverken icke finner de talanger han söker. Utmärktare representanter och större godsegare hafva på sednare tider fått det dyrbara förtroendet att vara Konungens rådgifvare. Inom representationen, likasom vid styrelsen af ett större bruk eller jordagods, har talangen fritt fält för sin verksamhet och kan utveckla sig till den höjd, som erfordras för ministerplatsers bestridande. Detta verksamhetsfält saknar talangen inom embetsverken. Deruti ligger ordet till lösningen af den gåta, att embetsmännen sällan komma och, som ställningar och förhållanden nu äro, sällan böra komma till statens betydligare poster.

Ungdom och talang, säger mången och tänka ännu fler, äro två oroliga sällar, som väl kunna vara öfverflödiga vid statens styrelse och förvaltning, de der nog gå sin gång dem förutan. Gammalt och stadigt folk hålla statsmaschinen i lug-

nare fart. Härpå vill jag svara med en främmande tänkares ord: "Certes un pays n'est pas immédiatement menacé de mort parce qu'un employé de talent se retire et qu'un homme médiocre le remplace. Malheureusement pour les nations, aucun homme n'est indispensable à leur existence. Mais quand tout s'est à la longue amoindri, les nations disparaissent. — Chacun peut, par instruction, aller voir à Venise, à Madrid, à Amsterdam, *à Stockholm* et à Rome, les places où existèrent d'immenses pouvoirs, aujourdhui détruits par la petitesse, qui s'y est infiltrée et a gagné les sommités (så betraktar man i utlandet vår ställning). En général, les ministres arrivés vieux ont été médiocres, tandis que les ministres pris jeunes ont été l'honneur des monarchies européennes et des républiques, où ils dirigèrent les affaires. Le monde retentissait encore de la lutte de Pitt et de Napoleon, deux hommes, qui conduisirent la politique à l'age où les Henri de Navarre, les Sully, les Richelieu, les Mazarin, les Suger, les Guise, les Choiseul, les la Rovère, les Colbert, les Machiavel, enfin tous les grands hommes connus, partis d'en bas ou nés aux environs des trônes, commencèrent à gouverner des états. La convention, modèle d'énergie, fut composée de têtes jeunes. Aucun souverain ne doit oublier, qu'elle sut opposer quatorze armées à l'Europe." — Den som, på fullt allvar, vare sig med ord eller gerning drifver den sats, att ungdom och talang äro öfverflödiga requisita för vigtiga embetens bestridande, han har proklamerat krig, icke mot ungdomen och talangen, utan mot den inhemska förtjeusten, mot fäderneslandet. Den som så resonnerar tänker ungefär som om en theaterdirektör räknade ut att *Lemòs* lika väl kan lära sig sin rol utantill som *Torsslow*; hvadan man icke behöfde engagera den sednare, då man redan hade den förre. Den åter, som handlar i denna anda, handlar som Caligula, då denne ville från jorden utrota Homeros', Virgilii och Livii skrifter; blott med den skilnad att Cajus Cæsar Caligula gick raskt och positivt mot ett bestämdt mål; då deremot den, som träder i hans fotspår, med vacklande steg och sänkt panna, med negativa och obestämda åtgärder nalkas ett likartadt resultat. — Må den, som anser ungdom och talang öfverflödiga inom embetsverken d. v. s. vid stats-

styrelsen, betrakta Spanien och Frankrike. Bland dessa begge länder är Spanien af försynen ojemförligen rikast utrustadt. En gifmild skapare tyckes på detta herrliga land hafva velat försöka kraften af sin outtömliga godhet, så har han här slösat alla jordiska håfvor. I detta Europas paradis bor ett folk, tappert, snillrikt, ädelt och storsinnadt. Men Spaniens styrelse har under nära två århundraden varit i ålderdomens och medelmåttans händer under det Frankrikes varit i ungdomens och talangens. Hvad är nu Frankrike och hvad är Spanien? Det af naturen mindre rikt utrustade Frankrike, med sin befolkning, som i själsanlag ingalunda är Spaniens öfverlägsen, går i spetsen för menskligheten, räknar trettiosex millioner menniskor och har i allt stigit till en höjd, dit intet annat land hunnit, med undantag af England, ett land, hvars styrelse också fallit i ungdomens och talangens händer.

Liksom jag här talat om Sveriges ungdom, men icke om *unga Sverige*, detta amalgama af blinda och vanmäktiga önskningar, som icke känna sitt eget mål; så har min mening med ungdomens användande inom statens tjenst icke varit den, att unge män, som ådagalägga talang, hastigt skulle befordras till höga, lysande eller indrägtiga embeten. Talangfulla män äro njutningslystna och fåfänga som andra menniskor, ja, ofta i högre grad än medelmåttorna. Ingenting förderfvar så lätt, som tidiga framgångar, hvadan jag fruktar att i vår demokratiskt slappa tid vällust och fåfänga snart skulle förtära den tidigt framskuffade talangen och på detta sätt framgången blifva en mäktigt verkande orsak till talangens eget förintande. Men det finnes en medelväg, som förenar och till ett harmoniskt helt sammansmälter de begge ytterligheterna: talangens förqväfvande genom brist på näring för sin verksamhet, eller genom hastig lycka, vällust och fåfänga. — Väl kunde jag hafva en och annan idé om rätta sättet för tillvägagåendet härutinnan, hämtad dels ur egen fatabur, dels genom uppmärksamt betraktande af främmande styrelsers tillvägagående, men då jag visligen föresatt mig att inskränka mig till den lätta konsten att utpeka bristerna, utan att dervid inlåta mig i förklaring öfver sättet hvarpå de kunna botas, öfverlemnar jag till högre förmågor det svårare företag att afhjelpa hvad

jag klandrar. Det skulle vara eget att i Sverige någon gång få se ett försök att i verket sätta — *en reform*. Väl har jag ofta hört höga och skallande rop på reformer, men sällan har jag förnummit uppdagandet af de ömtåliga och djupt liggande orsakerna, eller angifvandet af de svårtillgängliga medlen för reformernas genomdrifvande. Det vore tid att någon gång *"from sounds"* komma *"to things."* Blotta skriket, huru gällt det må vara, är och blir i fråga om reform i evighet negativt. Men om någon reform bör ligga tiden djupt om hjertat så är det den nu ifrågavarande, *"principium et fons"* för alla de öfriga.

4 Art.

— "si jadis il se trouvait des têtes assez fortes pour embrasser l'ensemble des affaires intérieures et extérieures, l'état d'aujourd'hui ne manquerait pas des talens pour diriger des ministères plus vastes que les ministères actuels."

Simon de Sismondi.

"Oh! si Corneille vivait encore, je le ferais mon conseiller intime."

Napoleon
efter läsningen af Cinna.

I detta utrop af tidehvarfvets störste statsman, framkalladt af ovilkorlig tjusning vid afhörandet af en bortgången skalds odödliga mästerverk, ligger en djup och flersidig betydelse. — Jag anför det, icke för att till de många redan gjorda kommentarierna lägga ännu en, utan för att dermed komma mitt ämne in på lifvet. — Då Napoleon, fin kännare i fråga om bedömande af embetsmäns brukbarhet, och som nog visste åt hurudant folk man kunde anförtro vigtiga embeten, ansåg *skalden* Corneille värdig att vara minister, har han, med hela betydelsen af sin auktoritet, motsagt den hos oss och flerstädes rådande fördom, att skalder, eller, utsträckom begreppet, författare äro oduglige såsom embetsmän.

I Frankrike, detta land, der demokratien lekt med spillrorna af en sönderbruten konungakrona, ryckt från den ädle Ludvigs afhuggna hufvud och drypande af hans oskyldiga blod; der demokratien, under det dess vagga omgafs med strömmar

af aristokratiskt blod, i vild ifver gick så långt, att den, till följd af en oundviklig moralisk lag, måste störta i despotismens armar, i detta demokratiska Frankrike herrskar för närvarande en verklig aristokrati — talangernas. Den herrskar så fullkomligt, att jemnlikheten, demokratiens lifsprincip för densamma måst gifva vika. Talangerna äro i Frankrike allt — medelmåttan intet. Man går nästan för långt i talangens förgudning. Det vill emedlertid synas som Frankrike icke skulle befinna sig så särdeles illa af en sådan talangernas ställning till nationen, ty i allt går Frankrike och Fransmännen framåt, — framåt som menskligbetens antesignaner. Till beklädande af de högre posterna inom Franska staten utses gemenligen berömda publicister, genialiska författare eller utmärkta bankirer, och det af den orsak, att man i detta land såsom vilkor för ernående af rikets högsta äreställen fordrar ådagaläggandet af lysande och sjelfständig verksamhet inom någon af vetandets grenar; att i något hänseende hafva visat skapande förmåga. I detta demokratiska Frankrike är talangernas aristokrati så väl, så djupt grundad, att man der lika litet sätter i fråga att från statens tjenst utesluta en berömd publicist, advokat, litteratör eller bankir, med ett ord — talang, under hvad form den yppat sig, som man hos oss, nordens Fransmän, sätter i fråga att inom styrelsen använda en sådan. Med Ministrar menar man i Frankrike: sjelfständiga statsmän, som tänka djupt och handla kraftigt. En ung Fransman går derföre icke och suddar bort sin talang med renskrifning i ministerbyråerna, utan blir publicist, advokat eller bankir, och hinner på dessa genvägar ett upphöjdt mål, hvilket den, som trampar ministerbyråernas stora oxväg, aldrig når.

Publiciteten har i Frankrike fört mången framåt, har skapat mången reputation, som ljudat kring verlden, mången lycka, som glänst kring konungathroner. Den, som i Frankrike har eller inbillar sig hafva något snille, kastar derföre fram dess blixtar (eller feu follet) i tidskrifter eller böcker, i periodiska eller operiodiska skrifter.

Här vill jag göra en liten digression för att betrakta något, som endast medelbart sammanhänger med mitt ämne. Hvad äro i vårt århundrade tidningar och tidningsskrifvare?

"Det finnes en bok, hvars blad tryckas på alla språk, en lefvande tafla af verlden, der de högsta tankar, de vigtigaste frågor, beträffande politik, religion, fred, krig, finanser och rättvisa, fritt och ädelt skärskådas, samt ännu helt varma af dagens intresse öfverlemnas till pröfning af nationernas stora nämnd.

Efemera blad, ändlösa verk, dem hvarje afton ser dö, hvarje morgon åter födas. Alltid lidelsefulla, alltid häftiga lägga de dagens tanka till gårdagens, väcka massorna och ropa till dem: framåt! framåt!

Öfverfar dessa blad, ännu våta af pressen, ni är i Konstantinopel, i Ispahan, Moskwa, London, Paris. — Denna bok, som begagnar alla insigter, som riktar sig af alla upptäckter, måste elden, vinden, vattnet, alla elementer bidraga att mångfaldiga och utsprida. Den synes, och millioner händer fatta deri, och millioner blickar sluka dess innehåll; från stad till stad, från rike till rike hastar den att skaka alla hufvuden, uppröra alla hjertan, fylla alla tankar. Den utsår bland folken godt och ondt, villor och sanning. Den frambringar chaos, det chaos — som föregår skapelsen.

Det är ett faktum, att den periodiska pressen redan herrskar öfver verlden. Den bringar nationerna i nationernas åsyn: alla betrakta och fälla dom öfver hvarandra."

Se der den nya, intelligenta, ocmotståndliga makt, som vi kalla tidningar.

En i öfrigt betydelselös menniska kan förmedelst detta mäktiga vapen sätta millioner i rörelse. Den enskildes ord går ut bland millioner, det sprides i palats och hydda. Generationens tanke sysselsättes för ett ögonblick dermed. Allmänna opinionen, denne domare utan vad och utan jäf, fäller deröfver sitt utslag. Får den enskilde orätt, så blir det en ringa mans snart glömda ord. Får han rätt, så blir det — det stora folkets vördade tanke. — Kronan har vacklat på mer än en konungs hufvud vid det härskri, som höjts i tidningarnas spalter. Detta gny, mäktigare än det vid Jerichos murar, är också ingenting annat än en förändrad form af det gny och vapenbrak, af detta svärdens klang mot sköldarna, hvarmed våra fäder, de gamle odalmännen, på allshärjartingen gåfvo sin

vilja tillkänna. Hvad Lagman Thorgny var för Olof Skötkonung när Ragvald Jarl, Björn Stallare och Skalden Hjalte stodo darrande för hans thron, det kan i våra dagar en tidningsskrifvare vara, om han har kraft och förmåga att sätta massornas vilja i rörelse.

Så ungefär måtte man i Frankrike uppfatta betydelsen af tidningar och tidningsskrifvare, enär man, mer än en gång, upphöjt dessa sednare till Ministrar.

Advokater och bankirer äro de andra två kategorier, ur hvilka ministrarnas leder rekryteras. Sverige, med sin inqvisitoriska process. i både civil- och brottmål, och sitt ännu i linda liggande offentliga kreditsystem, har svårt att föreställa sig hvad en Fransysk advokat eller bankir vill säga. Vi Svenskar, som endast uti ett enda ytterst sällsynt slag af rättegångar (tryckfrihetsmål) hafva jury, kunna näppeligen göra oss klart och fullständigt begrepp om det Fransyska advokatståndet. Jag skulle vilja kalla en sådan advokat: vältalare inför domstol. Han utöfvar samma yrke, åt hvilket Roms störste talare, Marcus Tullius Cicero, är skyldig sitt namn, sin ära, sin lycka och sin storhet. — Ledningen åter af storartade penningeaffärer, af vidsträckta handelsföretag, af betydande industriorganisationer, anses äfven i Frankrike utbilda förmåga att leda någon afdelning af statens angelägenheter, och derföre ser man bankirer träda fram som Konseljpresidenter d. v. s. Premierministrar. — Frankrike har till stor del detta sitt befordringssystem att tacka för den rad af lysande snillen och utmärkta statsmän, hvilka dels uppehållit den lysande rol Frankrike på sednare tider spelt, dels biträdt den nu regerande store Konungen vid ledningen af detta lifliga, oroliga folks öden. — Villemain, Salvandy, Lafitte, Benjamin Constant, Chateaubriand, Guizot, Royer Collard, Thiers, Arago med många fler bära vittne, att Frankrike af detta system hämtat en dubbel fördel: det har uppammat stora författare, genom hoppet att uppnå statens högsta värdigheter, och stora statsmän, genom att anförtro dessa värdigheter åt snillrika författare. — I sanning en icke ringa vinst för det rika Gallien! Huru mycket mer skulle det vara för det fattiga Gauthiod?

I Sverige har man följt en åsigt, alldeles motsatt den, som i Frankrike gjort sig gällande. Den Svenske embetsman*), hvilken uppträdt som författare, betraktas, nu för tiden, såsom ett enfant perdu inom embetsverlden, såsom en slags paria, lefvande endast till Brahminernas styggelse. Hans törniga stig leder honom, icke till tinnarna af statens tempel, utan med kräftans steg — utur detta tempel. Han får consilium abeundi till förgården, till profanum vulgus, bland hvilken han sedan icke vandrar på rosor. Eller, för att tala utan bild, om en extraordinarie framträder såsom författare, dragas yngre kamrater beständigt framför honom, hvarigenom han, på mer eller mindre fint sätt inviteras att gå ur tjenst och blifva brödlös. (Längre ned skola vi söka ådagalägga, att litteratör och tiggare i Sverige kunna vara synonymer). Om en ordinarie genom sådan grof förseelse och vanart sig försyndat, måste han stadna på den punkt han lyckats nå, *innan* han visade sig på den litterära arenan, ty efter denna epok uppställer man oöfverstigliga hinder för hans vidare framgång och lycka. I nittionio fall emot hundra är skriftställarens framtid såsom embetsman förbi. De förmän, af hvilkas blotta välbehag ordinariens framtid ofta, extraordinariens alltid, beror, hafva sig bekant, att den ene flitigt uppvaktat i verken, under det den andra flitigt studerat; att den ene skrifvit rent efter koncept, under det den andre skrifvit sina egna tankar i tidskrifter eller böcker. Häraf draga de följande slutsats (ett af de många bevisen på sanningen af det djupa språket: bokstafven dödar): den ene har träget tjenstgjort, hoc est varit nyttig; den andre har gjort ringa tjenst, h. e. varit lat; — ett upplyst och rättvist förmanskap bör med befordran ihågkomma den flitige och nyttige tjenaren framför den late och gagnlöse. Den som så tänker och handlar derefter kan, för detta sitt tänke- och

*) Det blefve för vidlyftigt att här nödgas skildra orsakerna hvarföre man hos oss måste betrakta talangen *inom embetsverken*. Embetsmännens godtyckliga till- och afsättlighet i Frankrike, ministérens fall vid en förlorad votering m. m. förklara hvarföre embetsmannalifvet der är så rörligt, att talangens ställning till nationen ögonblickligt kan afgöra dess ställning till embetsverken. Allt förhållanden, som icke finnas hos oss.

handlingssätt, icke rättvisligen klandras. Han handlar rätt från sin ståndpunkt. I den actus att gifva belöning åt den träget tjenstgörande och gå förbi den andre med alla hans egenskaper, ligger ingen formel, bokstaflig orättvisa. Nej, den ligger djupare. Orättvisan ligger uti försummelsen att rigta talangens kraft mot statens värf, att anförtro densamma förrättningar af svårighet och vigt; att väcka, vårda och taga vara på den nu rättvisligen tillbakastötta talangen. Den ligger uti den beklagansvärda princip, att djupare studier, fortsatta ännu inpå lifvets praktiska område, äro främmande för Svenska statens tjenst.

Tjenstemannen får, såsom Stjernhjelms Herkules, välja mellan tvenne vägar: den ena, att under långa år och tomma göromål släpa med sig en talang, hvilken, obegagnad och okänd, utgör sin egen plåga — till dess den småningom bortdunstar: den andra, att medelst studier och forskningar odla och genom skriftställeri gifva luft*) åt en kraft, hvilken inom yrket saknar utrymme för sin verksamhet. Med valet af den sednare vägen har han kastat ifrån sig ända till hoppet om framtida befordran, eller, hvad samma är, om framtida bergning. Litteratörerna, de skrikhalsarne, äro fattiga trashankar, och att i Sverige egna sig uteslutande till den litterära banan, är, som nyss blifvit nämnt, att taga på hand att svälta och frysa. Sverige, med sin inskränkta publik och med den publikens ännu inskränktare håg för läsning, lifnärer ingen, af hvad talang han vara må, endast för det han är skriftställare. Tegnér, en skald med universelt rykte, hvars arbeten, öfversatta på alla bildade tungomål, spridt Svenska äran kring alla trakter dit civilisationen sträckt sin flygt, denne store Tegnér skulle med familj befunnit sig i ganska knappa omständigheter, om

*) Talangen har, utanför staten, sällan annat fält för sin verksamhet än skriftställeri. Den rike kan visserligen på sina gods öfva en organisationsförmåga, som staten stött ifrån sig, och adelsmannen på riddarhuset med glans uppträda såsom medlem af den andra statsmakten. Men huru många talanger i Sverige äro ädlingar eller rika? Dessa två särskilda kategorier måste alltid förblifva undantag, och det oändligen största antalet, saknande bördens eller rikedomens företräden, tvingas att välja mellan offret af sin talang eller af sin bergning.

han varit nödsakad lifnära sig och familj endast med hvad hans skaldskap honom inbragte. Professorn och Biskopen har af Sverige fått det underhåll, som skulle undandragits skalden. — Mamsell Brehmer, en annan talang, hvars rykte flugit verlden kring, skulle, om hon skrifvit på Engelska, samlat en furstlig förmögenhet; — på sina Svenska arbeten har hon icke samlat så mycket, att räntan derå vore tillräcklig för hennes anständiga utkomst till döddagar. Med sådana exempel för ögonen, att det djupaste poetiska snille, den största litterära popularitet i Sverige icke äro tillräckliga att föda sin man — eller sin qvinna: hvem undrar om talangen inom embetsverken, af bekymmer för lifsbergning, af fruktan för fattigdom på gamla dar — släcker gudagnistan i sitt bröst, för att taga till renskrifvarepennan?

Om den inom Svenska embetsverken rådande fördom mot författare gällde endast skalder, kunde den såsom skäl anföra: att poeten lefver för mycket uti idealets verld, för att vara rätt hemmastädd inom verklighetens; att pegasen alltid haft svårt att sänka sina vingar från parnassens höjder o. s. v. Detta sätt att betrakta skalderna har Napoleon stämplat såsom falskt eller åtminstone skeft, och jag fruktar, att historiens vittnesbörd och dagens erfarenhet gifva den store Korsikanarn rätt. Poetiska naturer hafva nemligen, så i äldre som nyare tider, så inom som utom Sverige, framträdt såsom utmärkte embetsmän. Master Canning, Englands store Premierminister, var, liksom Herr Martinez de la Rosa ännu är, en djupt poetisk natur. Grefvarne Wetterstedt och Lagerbjelke, Friherre von Brinckman, Landshöfdingen Järta m. fl. hafva fattat lyrans strängar med samma snille, hvarmed de ingripit i statens styrelse eller förvaltning. — Samma erfarenhet, som sålunda jäfvar den gångbara föreställning, att poeter äro mindre lämpliga såsom embetsmän, förvandlar till verklig fördom den tro, att författarskap inom andra grenar af vetande, ja, till och med inom de vetenskaper, hvilka antingen tillhöra eller upplysa statskunskapen, skulle hindra i stället att befordra användbarhet och duglighet såsom embetsman eller statsman. — Det är ganska lätt bevisligt, att en sådan fördom, frivilligt eller ofri-

villigt, är rigtad icke blott mot författarskap, utan derjemte mot studier, mot talang. Stagnelius säger på något ställe:

Och af känslor blefvo toner
Och af toner blefvo tankar
Och min skapelse var färdig.

Härmed har skalden ådagalagt, huru inspirationen träder fram i skapelser. Detta gäller ej blott om den poetiska inspirationen, hvilken kommer mera uteslutande från känslan, utan så går det med hvar och en som studerar. Studierna öfva ett slags intellektuelt våld, de tvinga till författarskap. Af forskningen födes meditation, af meditationen fostras inspiration, af inspirationen tankar, idéer, åsigter. Förnuftet och tanken verka på alldeles enahanda sätt som känslan och tonen hos skalden. Sålunda drifves talangen, då verksamhet inom staten fattas honom, genom studier och vetenskapliga forskningar, med oemotståndlig makt, att blifva författare. Annorlunda blir förhållandet, om man redan i unga år inom staten erhåller en verksamhet, hvars fullgörande erfordrar menniskosnillets hela skapareförmåga. Grefvarne Oxenstierna och Bernstorff användes helt unga i de mest maktpåliggande värf. Desse män skulle begge blifvit sublime författare, men verksamhet inom staten stod dem öppen och de blefvo, hvad mer, hvad bättre är, de blefvo sublime statsmän.

All fördom, satt i handling, blir förföljelse. Träder derföre den mot författarskap inom Svenska embetsverken rådande fördom i handling, så blir det en förföljelse, icke blott mot författarne, de stackarne, utan medelbarligen mot studier, mot talang, mot öfverlägsenhet af hvarje slag. I Sverige vore ett sådant förföljande dubbelt farligt och olycksbringande; ty i Sverige kastar sig, med få undantag, allt hvad bildadt finnes på embetsmannabanan. Om nu talangerna antingen utstötas från embetsverken eller inom dem tillbakasättas och derigenom förqväfvas, så handla vi mot oss sjelfva, som Kalifen Omar mot bibliotheket i Alexandria. Det gifves många länder, der man icke har och icke ens vill hafva några talanger inom embetsverken. Men alla förhållanden äro der helt annorlunda än hos oss. I Förenta Staterna t. ex. egnar sig talangen hufvudsakligen åt industri- och kommerciella företag. Det är ganska

svårt, att förmå någon öfverlägsen man, att lemna sina odlingsföretag eller handelsspekulationer, för att nedlåta sig till att blifva embetsman *). Först sedan han misslyckats i sina näringsföretag, först sedan han spelt bakrutt såsom handlande, och utsigterna att på denna väg komma till någon betydenhet alldeles förmörkats; först sedan han känt sig rätt oduglig att handhafva sina egna angelägenheter åtager han sig vården om statens. Häraf blir en följd, att embetsmännen i detta land utgöra en så obetydlig, en så ringa del af nationen, begåfvad med så föga anseende och så litet inflytande, att deras beskaffenhet, deras mer eller mindre duglighet intet betyda för det stora hela. — Annorlunda är förhållandet hos oss. Embetsmannabanan är Svenska folkets betydligaste industrigren. Den omfattas väl icke med passion, men med fiken begärlighet af nästan alla samhällets klasser. Man afstår hos oss frivilligt från utsigten till sjelfständig bergning, från hoppet att äta eget bröd, för möjligheten att gnaga kronans kaka. — Då nu blomman af landets ungdom, af nationens bildade del, med häftighet tränger sig in på en bana, der dess vetande, dess kraft till handling, i stället att väckas, lifvas, näras, underhållas, utvecklas och rigtas på stora företag och nyttiga syftemål, söfves, mattas, förqväfves och upplöses i tomt pedanteri och småaktig form-observans, så blir den tydliga, för en hvar förnimbara följden: ett beständigt nederlag, ett beständigt tillintetgörande af en betydlig del af nationens intelligens, ett onyttigt förspillande af en stor del af nationens kraft. De menliga verkningarna af detta förhållande yttra sig på trefaldigt sätt:

1:o genom att minska bildningen, hvaraf följden blir, att mörkret omkring oss alltmera tätnar;

2:o genom att från handel och näringar draga en mängd

*) *"Alla dessa omständigheter, tillika med massans kortsynthet och folkets dåliga val, förorsaka mängden af odugliga personer, som beklä- da de offentliga embetena. Jag vet icke om folket i Förenta Staterna skulle till embetsmän utvälja förtjenstfulle män, i fall desse eftersträfvade dess val, men det vet jag, att desse aldrig sträfva derefter."*

Tocqueville, "Om Folkväldet i Amerika."

verksamma viljor, intellektuella krafter och till någon, ehuru obetydligare del, äfven kapital-styrka;

3:o genom att, sedan dessa nationaltillgångar blifvit dragna från annat håll, icke så använda dem inom embetsmannabanan, att de genom kraftutvecklingen af en förträfflig styrelse och förvaltning, till någon del ersätta den svaghet deras afsaknad framkallat hos de styrda och förvaltade. I stället för en embetsmannakorps af idel lysande talanger, som man borde kunna vänta sig när man betraktar de ofantliga tillgångar, som på densamma slösas, har man på sednare tider från olika håll fått höra allvarsam fråga, huruvida nationen numera vore oförmögen att vidare frambringa stora embetsmannatalanger. — Naturen, evigt rik och god, skapar alltjemt embryoner till sådana; vi förspilla, förtrampa dem genom vår fåvitskhet — och skylla sedan på skaparen.

Men talanger och öfverlägsna förmågor kunna ju äfven under närvarande förhållanden finnas qvar och trifvas bra inom våra embetsverk, oaktadt ungdomens ställning och oaktadt skriftställares aflägsnande? Jag tror det, men det inträffar, fruktar jag, ganska sällan. Inom den oändligt vexlande naturen finnas svarta svanor och hvita korpar, men — sällsynta äro de.

Skulle det en dag inträffa, att talangen och geniet blifvit mera allmänt från statsförvaltningen aflägsnade, att endast färdigheten och medelmåttan der funnos qvar — då skulle nya och egna förhållanden framkomma och uppstå. Färdigheten, hvilken gerna inkräktar benämningen duglighet, och tillegnar sig den i 28:de §. Regeringsformen begagnade termen: *skicklighet*, är tillräcklig att efter gammal tabulatur sköta de löpande ärendena. Medelmåttan åter, hvilken, stödande sig på de s. k. pappersmeriterna, begärligt tillvällar sig det i nyssnämnde Regeringsformens § antagna uttrycket: *förtjenst*, är egnad endast att, med den envishet, som föreskrifves af svagheten i dess egen natur, fasthålla allt inom samhället sådant det är — det dugliga med det odugliga. Ledda af färdigheten och medelmåttan, framskrida samhällsangelägenheterna uti en långsam och oföränderligt sig lik cirkelgång, eller rättare, de framskrida icke, den tunga massan förblifver orörlig. Öfriga stater gå framåt, under det den, som från sin styrelse

och förvaltning aflägsnat ungdom och talang, står orörligt stilla. Af stillaståendet följer förruttnelse och enligt naturens eviga lagar absorberas det förruttnade uti det friska, lefvande. Detta skulle dock icke blifva svåraste följden af ungdomens och talangernas aflägsnande. Förhållandet blir mångfaldigt sämre, om färdighet och medelmåtta af en eller annan tvingande nödvändighet drifvas till att reformera eller nydana. Då medelmåttan skapar framalstrar den missfoster. Då färdigheten reformerar — producerar den förstörelse. Enda skilnaden mellan den orörlighet, som är med färdighetens och medelmåttans natur öfverensstämmande, och den missförstådda rörlighet, de af nödtvång framkalla uti samhället, är, att den förstörelseprocess, hvilken i förra fallet skulle verkat långsamt men säkert, verkar i det sednare, genom muvemanget, lika säkert — men hastigt.

Under ett sådant sakernas skick må representationen och pressen ropa på reformer, — det förblifver i evighet en ropandes röst i öknen. Så länge man underlåtit att uppfostra geni, ungdom, talang till de stora frågornas lösning, så framalstras antingen alls inga reformer eller idel skadliga samhällsorganisationer. De stora frågorna lösa sig icke sjelfva; medelmåttan och färdigheten inveckla dem, under sken af att lösa dem.

5 *Art.*

"For expert men can execute, and perhaps judge of particulars one by one; but the general counsels, and the plots, and marshalling of affairs, come best from those who are learned."

Bacon.

"Das Alte stürzt — es ändert sich die Zeit,
Und neues Leben blüht aus den Ruinen."

Fr. v. Schiller.

Öfverallt i det föregående har jag sökt visa nödvändigheten af talangens uppmuntran och framdragande *inom* embetsverken. Länder finnas, der tal om *embetsmännens ställning till talangerna* vore tal om Påfvens skägg. Om någon i Frankrike ordade för ministrarnas utseende bland embetsmännen skulle

man åhöra honom med samma slags uppmärksamhet, som man i Sverige skulle skänka den, hvilken påstode, att Stateråder och Justitieråder borde utses bland tjenstemännen vid Bok-Stads- eller Husauktions-kammaren. De lägre bestyr, som åligga tjenstemannen, anses i Frankrike icke tjenliga att utbilda ministrar. Utan ett parti når man, uti en demokratisk tid, ingen höjd; ty demokratien gör menniskan liten, gör individen svag. De underordnade Fransyska embetsmännen sakna den makt och det anseende, som erfordras att samla ett parti nog starkt att på sina armar lyfta honom upp på konselj-taburetten. I Frankrike finnas derföre tvenne alldeles skiljda befordringssystemer: ett för ministrarna, statsmännen, och ett för de underordnade embetsmännen, eller hvad man hos oss benämner tjenstemännen, hvilka äro ministrarnas godtyckligt afsättlige tjenare. Till ministrar, organer medverkande vid landets styrelse, utses snillet, talangen, den må hafva brutit sin bana nästan på hvad fält som helst. Tjenstemännens tillsättning åter sker efter helt andra och icke fullt så vackra grunder. Dervid följes vanligen blott en enda princip: ministerns godtycke. Jag ville derföre kalla de Fransyska befordringarne: rörliga partibefordringar. Vid hvarje ministèrförändring blir en större eller mindre del af hela Franska embetsmannakorpsen afsatt, för att lemna rum åt de tillträdande ministrarnas partimän. Vid sådana tillfällen framkommer en väldig lycksökarehop, stridfärdig om rofvet. Tjensterna tillfalla de nyblefne ministrarnas vänner eller klienter, vänners vänner eller vänners klienter o. s. v. Den korruption, som härvid äger rum, bidrager att i väsentlig mån minska de Fransyska embetsmännens anseende. Deras prekära ställning åter, möjligheten att genom någon intrig, ja, måhända genom en nyck hos ministerns fru, blifva afsatte och bragte nära tiggarstafven, medför den verkan, att få personer, som kunna egna sig åt andra yrken, söka sig in på embetsmannabanan. Enkannerligen är detta fallet med personer af någon utmärktare talang eller högre ställning i samhället. De Fransyska embetsverken rekryteras från ungefär samma samfundsklasser, hvilka hos oss söka inträde såsom tjenstemän inom auktionsverket eller assistensen.

I *Sverige* är embetsmännens samfundsställning helt annorlunda och nästan motsatt. En hvar känner för väl den höjd på samhällets trappa, som af de Svenska embetsmännen intages, att den här skulle behöfva utpekas. Jag vill derföre blott tillägga, att sjelfva vår konstitution har i 6:te §. Regeringsformen anbefallt, att: "*Bland de tre Statsråden utan Departement böra minst två hafva förvaltat civil beställning*", samt uti den 36:te §. Regeringsformen stadgat, det "*Embets- och tjenstemän icke kunna, utan medelst ransakning och dom, ifrån sina innehafvande sysslor af Konungen afsättas, ej eller, utan efter egna ansökningar, till andra tjenster befordras eller flyttas.*" Genom dessa och andra bud har Regeringsformen gifvit grundlaglig helgd åt embetsmännen såsom en stor, mäktig och betydelsefull korporation i samfundet, från hvilkens leder statens högsta funktionärer skola utgå och hvilkens lugna tillvaro och stabilitet ingått såsom grundsats uti vårt konstitutionella statsskick *). — Nu kan tvifvel ega rum hvilketdera systemet, det i Frankrike eller det hos oss rådande och

---

*) När derföre en ledamot af Bondeståndet vid ett tillfälle för någon tid tillbaka offentligen kallade embetsmännen: "*Statens drängar*", måtte den aktade och värdige representanten, hvars namn jag nu icke vill nämna, helt säkert hafva haft Frankrikes, Förenta Staternas eller något annat främmande lands embetsmän i tankarna. Det förblifver ändock alltid ett hårdt, om råhet vittnande uttryck, att benämna embetsmannen "*Dräng.*" När dertill kommer, som fallet var med ifrågavarande riksdagsbonde, att han bland "*Drängarne*" inbegripit domare, militärer och lärare d. v. s. en hvar, som på något sätt deltager i statens styrelse eller förvaltning, så gömmer påståendet uti sig den slutsats, att *Konungen* är statens *Öfverste* —. Men hvilka äro då Statens Herrar, Rikets Herrar? Svaret ger sig sjelft. — Men J Herrar, Statens Herrar, Rikets (nya) Herrar, den af edra "*Drängar*", som segrande framtågar mot en blodtörstig eröfrare; den af edra "*Drängar*", som djupsinnigt väger rättvisan, när ett menniskolif ligger på vågskålen; den af edra "*Drängar*", som genom sina skapelser främjar och ökar edert välstånd; den af edra "*Drängar*", som upplyser edert eget och edra barns mörka förstånd — sägen J Herrar, om J, med vanlig städsel, när som helst kunnen få så beskaffade "*Drängar*"? Eller måhända behöfven J icke, J Herrar Nationens män, i tvedrägtens stund, en duglig *Domare-"Dräng*", i nödens stund: en *Statsmanna-"Dräng*", i farans stund: en *Fältherre-"Dräng*"?

af konstitutionen stadfästade är det mest ändamålsenliga och följaktligen det nyttigaste och bästa. Man kan ifrågasätta, om, när samhällets politiska gestalt i öfrigt danas efter den demokratiska principen, embetsverken med det helas bestånd kunna bibehålla deras aristokratiska form och väsende. Ty sådant är verkliga förhållandet i Sverige. De Svenska embetsverken, sådana de för närvarande befinnas, äro aristokratiska skapelser, verk af aristokrater, som visste hvad de gjorde och som skapade dem för egen räkning. (Det var länge i lag förbudet att till något statsembete befordra en ofrälse man.) Deraf denna orörlighet, denna imposanta fasthet, denna kollegialform, som icke är något annat än hägringen af en rådsläende aristokratisk församling. Denna aristokratiska form och väsende hafva embetsverken orubbligt bibehållits, under det samhällsskicket i öfrigt blifvit allt mer och mer demokratiskt. Detta är ett sakförhållande, som ingen kan förneka, han må i öfrigt deröfver lyckönska eller beklaga fäderneslandet. Men fastän meningarna om nyttan eller skadan af dessa olika samhällsformer kunna vara häftigt delade, torde likväl alla partier vara ense derom, att så länge en lag finnes, bör den obrottsligt efterlefvas, blott derför att den är lag; så länge en samhällsform är till, bör det finnas anda deri, om icke sjelfva samhället skall duka under. Detta är hufvudsaken, den vi förbise, förblindade, som vi äro, af våra önskningars häftighet, af våra lidelsers yra. Det står oss fritt att antaga de i Frankrike, Förenta Staterna och annorstädes rådande befordringssystemer, men så länge nuvarande förhållande eger bestånd, så länge de Svenska embetsmännen utgöra en stor, mäktig och betydande, och derföre högt ansedd och inflytelserik korporation, är det för fäderneslandet af oberäknelig vigt att talangen finnes *inom* embetsverken.

Svenska embetsmännens fasta och höga ställning i samhället grundar sig icke blott på våra lagar och konstitutioner, utan nästan ännu mer på Svenska folkets vanor och föreställningssätt. Nationen har börjat betrakta embetsmännens oafsättlighet och orörlighet såsom *ett godt*, sägande: att embetsmännen derigenom blifva mera sjelfständiga. Inom parentes

kan man fråga, mot hvilken skola embetsmännen utöfva sin sjelfständighet? Mot konungamakten eller mot folkmakten? Svenska embetsmännen torde hafva dessa begge makters inbördes afund och missämja att tacka för en ställning, lyckligare och fastare än embetsmännens i något annat land i verlden. Ännu i denna dag kan man observera inflytandet af dessa fiendtliga makters inbördes strid. Är Konungen impopulär kunna embetsmännen aldrig vara tillfyllest sjelfständiga och af honom oberoende. Är Konungen populär önskar man en nästan österländsk underdånighet och uttalar högt den satsen, att de böra mangrant afsättas, om de mot honom visa någon sjelfständighet, af hvad namn, slag och beskaffenhet det vara må. Skulle man gå till botten med saken, fruktar jag att man der funne, det embetsmännens sjelfständighet mot konungamakten är ett oting och opinionen derom följaktligen en fördom, till stor del uppkommen deraf, att man ej gjort behörig skillnad mellan *Embetsmän* och *Domare*. — Stora hinder, nästan omöjliga att röja ur vägen, skola emedlertid möta hvarje försök att närma de Svenska embetsmännens ställning till de Fransyskas eller Amerikanskas, eller på annat sätt rubba den. Vi kunna derföre trygt säga om denna korporations ställning och inflytande, såsom Smålänningen om sina backar: "*nog räcka de i vår tid.*" På det hela taget vore häruti ingen olycka. Nationen lefver ej med en generations lif, och brådstörtade förändringar fostra ofta fuskverk. — Det skadliga ligger icke uti vidmakthållandet af embetsmännens nuvarande höga ställning i förhållande till öfriga samhällsklasser, utan deruti, att man bibehållit dem uti denna säkra och ansedda position, utan att derjemte se till, det eminenta talanger framdragas på embetsmannabanan. Ett sådant handlingssätt har framkallat anomalier, hvilka en hvar, med kännedom om Svenska förhållanden, sjelf må bedöma om de hos oss finnas eller ej.

Under samhällets fullständigt aristokratiska skick njuter adelsmannen i lugn och orubbad öfverlägsenhet den honom tillkommande uteslutande rätt att ensam bekläda statens embeten, hvilka gifva glans, makt och inflytande. Lugn genom

sitt i lagen grundade privilegium, hvilket, helgadt af sederna, han vet försvara och upprätthålla genom personlig öfverlägsenhet, genom fädrens ära, genom högt anseende och genom att ensam besitta kunskaper, hvilka för samhällets öfriga klasser ännu äro hemligheter, utöfvar han sitt embete som forntidens prester förestodo oraklen. Skulle det otroliga fall (ty adeln gör alltid kloka val, väl vetande att det gäller deras familjeintresse och deras stånds anseende) någon gång inträffa, att ädlingen ej är det honom anförtrodda embetet vuxen, så skaffar han sig i tysthet en ofrälse handsekreterare med talang och allt går sin gång lika oklanderligt och väl. Ty adeln vet att alltid bibehålla en viss öfverlägsenhet vid statsangelägenheters handhafvande. — Statens embeten blifva genom demokratiens framåtskridande tillgängliga för alla samhällsklasser, och om vanor och seder, ännu någon tid, vid dem fasthålla adeln, så ändrar sig dock detta förhållande temligen snart. Alla som kunna förskaffa sig ett visst, vanligen ganska inskränkt kunskapsmått, blifva nu embetsmän. — Meningen med upphäfvandet af adelns prerogativ att uteslutande besitta statens embeten var den, att då adligheten icke innehöll tillräcklig borgen för talang, statens öfverhufvud borde hafva fria händer att uppsöka densamma hvarhelst den funnes, "*malgré sa jeunesse ou malgré la pauvreté de sa condition.*" — Om vid ett sådant sakernas förändrade skick det förhållande skulle uppstå, att man, vid embetens tillsättande med folk ur alla samhällsklasser, underlåter att hålla noggrann hand deröfver, att geniets adel efterträder bördens, så blir följden, att man får en embetsmannakorps med adelns alla fel — utan dess förtjenster. Då nu inom samhället småningom sprides kännedom derom, att man kan erhålla och bibehålla statens embeten utan särdeles talang; att en hvar, som genomgått en examen, numera kan få njuta sin tjenst med samma lugn och samma företräde som fordom adeln; att man kan sköta tjensten utan märkbar ansträngning och att man avancerar efter ålder: — så rigtas småningom alla samhällsklassers uppmärksamhet på detta angenäma och beqväma sätt att erhålla bergning och anseende, som staten så frikostigt erbjuder. Omtänksamma fäder bestämma sina söner, redan i skolan, till embetsmän, väl ve-

tande, att om de blott hafva vanligt sensus communis, så kunna de, tack vare pappersmeriterna, knuffa sig graderna igenom. Sålunda föranleda talangernas åsidosättande inom statens tjenst, att denna blir betraktad såsom — *födkrok*, såsom ett handtverk, der man blott behöfver gå sina i skråordningen föreskrifna år, för att blifva mästare. Om så är förhållandet i Sverige; så har man, genom denna enda omständighet, tillräcklig ledning vid forskningen, hvarför embetsmannabanan är Svenska folkets mest anlitade industrigren. En industri — improduktiv om någon! — Embetsmannen sjelf, hänförd af det nuvarande lycksalighetstillståndet, om hvars orubblighet han måhända gör sig allt för säker, gör allt för att rättfärdiga den åsigten, att embetsmannabanan hufvudsakligen och framför allt är ett näringsfång för embetsmannen. Han betraktar nemligen tjensten såsom en sin orubbliga tillhörighet, af hvars afkastning han är berättigad att lefva i oqvald besittning, såsom af sitt fäderneärf eller af annan sin lagliga och välfångna egendom. Ur hans själ försvinner slutligen den tanken, att han, för att göra fäderneslandet direkt nytta, att han, *för statens skull* är statens tjenare. Han föreställer sig i stället, att han är embetsman för sin egen skull, för egen beqvämlighet, för sin och sina barns bergning och uppehälle. Synpunkten af samhällets bästa förloras, för att lemna rum åt *jaget* och den egna nyttan. Embetsmannen gör jemt så mycket, att han ej lagligen kan åtalas. — De tjenster, som med minsta besvär och arbete förena största lön eller sportler, blifva de mest ansedda och eftersträfvade. — Ja, man har i Sverige sett mer än ett exempel på det fast otroliga förhållande, att embetsmän, som varit erbudne höga poster, hvarest de kunnat i större skala verka till sina medborgares bästa, undanbedt sig dessa ansvarsfulla platser, icke af öfvertygelse om oförmåga att dem behörigen sköta och förvalta, utan dels af beqvämlighet, dels, och vanligast, emedan deras *fem eller sex underordnade tjenster* tillsamman gifva dem större inkomst än den nu erbudna. Om någorstädes reform behöfves, så är det uti så beskaffade förhållanden, hvilka nästan förekomma som gäckeri med Konungen och statsmakten. — En sådan "*esprit du corps*" är dessutom ett gift för hela samhäl-

let. Egoismen, denna lumpna och förnedrande sinnesstämning, hvilken jag ville kalla patriotismens graf, rotfästad och allmänt utbredd bland embetsmännen, sprider sig från dem till nationen; de förskämda delarna utbreda sitt gift till det hela, som deraf i sista hand blir lidande. — Man kunde på ännu många flera sätt ovederläggligen bevisa, att staten lider genom ungdomens och talangernas tillbakasättande inom embetsverken. — Men icke blott samhället, utan ännu mer sjelfva embetsverken skola lida, om inom en så konstruerad embetsmannakorporation, som den Svenska, talangen tillbakasättes för konsiderationer, anciennitet eller pappersmeriter. En embetsmannakorps, så omhuldad af staten, så rikligen begåfvad med inkomster och andra förmåner, som den Svenska, måste ur mångahanda skäl vara angelägen att *inom sitt eget sköte* uppamma och bibehålla talangen. Vårdslösa de den och stöta den med liknöjdhet tillbaka, så äfventyra de att få talangerna till fiender eller vedersakare. I en tid som den närvarande och i förbund med demokratien, skulle det blifva allt lättare att från deras aristokratiska höjd störta embetsmannakorporationerna, ju mindre talang de inlagt vid handhafvandet af statens angelägenheter, ju mindre andelig öfverlägsenhet de kunna åberopa såsom motiv till deras sociala öfverlägsenhet. Både konungamakten och folkmakten skulle hafva uträkning dervid, att embetsmännen blefve godtyckligt afsättliga och i öfrigt så beroende, som i de flesta andra bildade länder *). Konunga-

*) Hvarje vän af demokratien önskar, om han vet hvad han vill och om han är ärlig demokrat, att genom öfverlemnannde till kommunerna af en del af de förrättningar, som nu utgöra så kallade embetsgöromål, embetsmännens antal måtte förminskas, samt deras makt och anseende behörigen inskränkas, derigenom att de blifva godtyckligen afsättliga. Skulle deremot embetsmännen förblifva oafsättliga, hvilket de, enligt nu gällande grundlag, verkligen äro — de facto; så komma de att bilda en aristokratiskt orörlig korporation uti ett samhälle, der allt annat befunne sig uti den ständigt vexlande ebb och flod, som demokratien nödvändigt medför. Embetsmännen skulle förblifva starka, mäktiga och, till följd af grundlagen, oafsättliga, under det samhällets alla öfriga medlemmar blefve så svaga, som jemnlikheten oundvikligen gör dem. Följden deraf, att samhället vore demokratiskt, men dessa statsformer bibehölle deras nuvarande aristokratiska skaplynne, blefve

makten skulle kanske mest vinna vid en sådan förändring; ty den finge genom denna enda omständighet en utsträckning öfver både embetsmän och enskilda, hvarom man har svårt att göra sig begrepp. En fast konungamakt har i alla tider varit Svenska folkets lycka.

Närvarande tidpunkt, full af oro och förhoppningar, är den tätta för stora organisationer. — Blir icke, vid de reformer, som utlofvats och derföre skola komma, den grundsats, att talangen företrädesvis bör användas i Svenska statens tjenst, en af reformens hufvudprinciper, så måste reformen snart reformeras. Dock kunna reformerna så verka, att de framkalla och framdraga talangen. Om nemligen Svenska embetsverken så inrättas, att talang erfordras för embetenas skötande, blir embetsverkens naturliga ställning till talangerna en nödvändig, oundvikligt deraf uppkommande följd. Så länge tjensterna deremot äro af den beskaffenhet, att talang i förhållande till dem är en lyxartikel, skall öfverlägsenheten utträngas af medelmåttan. — Det kan icke räknas någon till last, att talangerna, öfverflödiga inom embetsverken, blifvit der åsidosatta. Det utrotningskrig, som till stor del lyckats, att utrota talangen, har varit ofrivilligt, har uppkommit genom "*la force des choses.*" Det lilla af talang, som finnes qvar, eller som gror och knoppas, bör derföre med så mycket större noggrannhet tillvaratagas. Den periodiska pressen, det offentliga tänkandets organ, kan, i denna offentliga och för fäderneslandet vigtiga fråga, uträtta mycket — om den vill. Jag har framkastat några hypotheser om brister, om embetsverkens ställning till talangerna *sådan den är*. Andra, med större förmåga utrustade, må angifva rätta sättet att bota dessa brister, må visa huru talangernas ställning till embetsverken *kan och bör blifva*. Då detta är en af de vigtigaste reformfrågor, som ligger eller åtminstone bör ligga nuvarande generation om hjertat, så torde man med tillförsigt kunna hoppas, att någon af de representanter, som med segrande vältalighet fört reformernas sak, i detta svåra och djupliggande ämne utarbetar nödiga förslag.

---

antingen beständiga hvälfningar eller en despotism, hvars motbild man funne — ej ens i någon autokrati.

Mig återstår endast att afsluta mina välmenta betraktelser med ett par ord af en man, som jag ofta åberopat, emedan hans verksamhet ligger nära vår tid och hans snille öfver alla tider: "*Staten*", säger Napoleon, "*bör placera talangen så, att den kan göra bruk deraf. Origtigt placerad, är den ett förqväfdt frö, som frambringar ingenting.*"

M. P.

Öfversigt af den nyaste Litteraturen.

[1] **Biblisk Läsebok för Ungdom, särdeles vid beredelsen till dess första Nattvardsgång.** Af *A. J. Cnattingius.* Andra Upplagan. Linköping, Petré & Son. 1844. (Pris: 36 sk. b:ko),

Författaren angifver i företalet behofvet af en tidig och närmare bekantskap med den heliga Skrift, särdeles Nya Testamentet, och vill, att det tillfälle, som öppnas vid ungdomens nattvardsundervisning, skall för detta ändamål tagas i akt. Såsom ett hjelpmedel att ej blott kunna emottaga, utan äfven förstå och använda bibeln, hvilken ofta tillfaller de unge konfirmerade såsom gåfva, har Förf. utgifvit närvarande läsebok. Den, som ej blott har erfarenhet af, utan ock nit för ungdomens undervisning, kan ej annat än högligen gilla Förf:s plan att lägga i de ungas händer en tjenlig historisk läsebok, hvarigenom Frälsarens person, ord och gerningar blifva närmare kända och varaktigare för tanken, än om de af läraren endast muntligen vidröras. Är det nödigt att vid den katechetiska undervisningen begagna en bestämd lärobok, så tyckes Förf. hafva rätt deri, att på samma sätt en lärobok lägges till grund för bibelkunskapens inhemtande. Frågan är, huruvida Förf. lyckats i sin uppgift. Om i någon undervisning den varningen gäller: non multa, sed multum, så måste det vara i afseende på barnens konfirmations-undervisning. För att de unga en gång, efter undervisningstidens slut, skola kunna nedfalla värdiga och välberedda inför altaret och der se ingen utan Jesum allena, är nödigt, att de icke varit förströdde kring mångahanda, utan fått sin uppmärksamhet först och sist koncentrerad på tron och trons föremål. När man dessutom besinnar och ofta erfar, att mången befinner sig på så låg ståndpunkt i vetande, att han endast förmår emottaga det minsta och aldranödvändigaste, så tyckes en så omständlig läsebok som den ifrågavarande, åtminstone i sådana fall, icke kunna föreläggas. Detta rör dock icke bokens plan, och ref. har med det sagda endast velat uttala den fromma önskan, att de tider snart måtte inträda, då de unga komma i själasörjarens händer med något större underbyggnad, än nu

ofta är händelsen. På en sådan förhoppning tyckes också Förf:s plan hvila; och då kan icke nekas att uppställningen och anordningen är ganska ändamålsenlig, särdeles hvad förhållandet angår emellan hvad som är hemtadt ur G. Testamentet och det som är taget från det Nya. Inledningen om de Bibliska Skrifterna, hvilken rätteligen föregår det öfriga, är kort och lättfattlig; och då man sedermera finner kärnord af Luther, samt äfven af sådana män som Spener och Schartau, så har man blifvit erbjuden skatter af högt värde, hvilka säkert skola rätta och rena mången ynglings framtida umgängelse med ordet. De noter till förklaring, som Förf. här och der instrött, äro väl valda och förekomma blott när de på en gång äro nödiga och nyttiga. En obestridlig förtjenst i detta arbete är ock, att bibelordet sjelft öfverallt får tala, så att ynglingens bekantskap med läseboken i sjelfva verket är en bekantskap med bibeln sjelf. Om än här och der åtskilliga svårigheter torde möta, om icke annat för inköpets skull af en ny bok, samt i anledning af det ofvan sagda, så kan dock ref. icke annat än förorda denna skrift så väl hos dem, som hafva nattvardsungdom, som ock dem, hvilka hafva skolungdom på sitt ansvar och till sin ledning. N—N.

[2] Predikningar af *E. J. Nordenson*, Kongl. Hofpredikant. Stockholm 1845. Första delen 390 sid. 8:o. (Priset: 2 Rdr 24 sk. b:ko). Andra delen 211 sid. 8:o. (Priset: 1 Rdr 16 sk. b:ko).

Svenska kyrkans prediko-litteratur utmärker sig genom sin rikedom och de många goda skrifter den erbjuder. Folklynnets rigtning åt lifvets verksamhet och åt det vetande, som med denna verksamhet står i omedelbart sammanhang, samt kyrkans inrättning, så beskaffad, att den försäkrar dess inflytelse på det allmänna och enskilda lifvet, gifver åt den andelige folktalaren en betydelse, som dels manar till bemödanden att på denna bana sig utmärka, dels lägger på talet helgden af kyrkans tro, dels också gifver åt hvarje theologisk undersökning skaplynnet af en predikan, och gerna inskränker hågen och behofvet af hvad som af from besinning kan meddelas till det, som på detta sätt kan meddelas. Hvarföre ock vår förnämsta afhandling af trosläran är nedlagd i Nohrborgs predikningar om den fallna menniskans salighetsordning.

Bland de många predikosamlingar, som årligen utgifvas, anmäles härmed den, af hvilken under ofvanstående titel tvenne band hittills utkommit. Förf. har redan i flera år varit bland

hufvudstadens omtyckta predikanter, och redan denna omständighet tillvinner hans predikosamling uppmärksamhet. Det är likväl alltför bekant, att detta omdöme är så vanskligt, att, om ingen annan förtjenst den tillhörde, predikosamlingen skulle vara en mätare på hufvudstadens tillfälliga smak, men predikantens värde vara lika oafgjordt. Andra och högre förtjenster tillhöra likväl denna, och dess christliga anda, dess enkla och hjertliga föredrag, utan att sänka sig under fordringarne af värdighet, djup och allvar, gifva den ett högt rum. I hög grad eger Förf. den ofta förgäfves sökta skickligheten, enligt vårt vanliga predikosätt, att genom träffande och betydelsefulla ingångsspråk genast fängsla uppmärksamheten. Afhandlingen är ock ofta särdeles väl lyckad, och det må tillåtas ref. att i detta afseende utmärka, bland de hittills meddelade, predikningarne på 6:e sönd. efter trefaldighetsöndag, trettondedagen, Christi himmelsfärdsdag, 5:e sönd. i fastan, nyårsdagen m. fl.

Det är att hoppas, det de tvenne utkomna delarna, som äfven innehålla tvenne predikningar för hvardera på andra sönd. i adventet och annandag Jul, samt trenne bönedagspredikningar, snart efterföljas af flera, till dess en hel årgång är fullbordad. En fullständig granskning af Förf:s predikosätt torde innan dess vara förhastad. L. A. A.

[3] Conspectus Hymenomycetum circa Holmiam crescentium, quem supplementum Epicriseos Eliæ Fries scripsit *Nicolaus Lund.* Christianiæ. Typis excudebat P. F. Melling. MDCCCXLV. 118 sid. 8:o.

Botaniken har likasom alla öfriga grenar af naturvetenskaperna i sednare tider utväxt till det omfång, att det är hardt nära — om icke helt och hållet — omöjligt för någon att kunna omfatta alla dess delar. För att icke tala om Växtphysiologien, som i våra dagar utbildats till en egen sjelfständig disciplin, af mer än tillräckligt omfång för dem, som deråt egna sina forskningar, må det vara tillfyllest att endast antyda det Mycologien eller Svamparnes studium, som på Linnés tid låg nere, nu mera nått den utbildning, att detsamma ensamt mer än väl kräfver sin man; — ensamt lemnar tillräckligt ämne för trägna och vidsträckta forskningar. Också har Mycologien i sednare tider börjat behandlas mera, så att säga, monographiskt, eller med andra ord: flere botanister ha rigtat sina studier uteslutande deråt.

Naturvetenskaperna ha till sina flesta delar fått dels sin grundläggning, dels sin vetenskapliga bearbetning och utveckling af

Nordiska naturforskare; — och Mycologien gör härutinnan ej något undantag. Vi kunna med stolthet säga, att verldens största Mycolog tillhör Sverige, och att genom honom från detsamma utgått lagstiftningen d. v. s. den vetenskapliga anordningen och bearbetningen för så väl Lichenographien, som för Mycologien. Också räknar denne frejdade naturforskare genom sina klassiska arbeten talrika disciplar i alla länder, och mer än en utländning har såsom en synnerlig vinst sökt bereda sig tillfälle att omedelbart af den store mästaren få ledning och undervisning *). Hr Lund hör till dem, som varit nog lyckliga att en längre tid fått draga fördel af Prof. Fries's enskilda undervisning. Sedan Hr L. slutat sina studier i Christiania, har han genom statsanslag varit i tillfälle att en längre tid vistats i Upsala och derunder dagligen haft tillträde till Fries; — och fick Hr L. i Juli månad 1844 följa Fries till Stockholm, samt hade der vid sina fortsatta Mycologiska studier städse undervisning och ledning af Fries. Detta erkänner ock Hr L. med tacksamhet och närvarande bok kan anses såsom ett bevis så väl på Hr L:s flit, som den skicklighet hvartill han under nämnde gynsamma ledning inom så kort tid hunnit.

Med eldigt nit och godt öga har Förf. lyckats icke blott göra en rik skörd af förut kända arter, utan han har äfven funnit och beskrifvit några nya, nemligen *Agaricus (Armillaria) imperialis*, *Ag. (Tricholoma) stiparophyllus*, *Ag. (Clitocybe) irrufatus*, *Ag. (Flammula) Agardhii*, *Ag. Cortinarius Friesii*. Närvarande conspectus upptager för Stockholmstrakten 518 Hymenomyceter, 51 Discomyceter samt 13 svampar af lägre ordningar. — Förf. har följt Fries's *Systema Mycologicum*, *Epicrisis Systematis Mycologici* och *Elenchus Fungorum* jemte Persoons *Synopsis Fungorum*. Vid flera arter finnas utförliga beskrifningar, med fullständig framställning af arternas utvecklingshistoria; vid andra åter har Hr L. blott citerat de författare, hos hvilka arterna förut finnas beskrifna. Någon bestämd plan, efter hvilken Förf. härvid gått till väga, ha vi ej kunnat finna, då för en del allmänna och välkända arter finnas omständliga deskriptioner, under det andra sällsyntare och mindre kända affärdas blott med angifvandet af några synonymer. — Dock, då man känner hvilken tid och möda det kostar att fullständigt följa hvarje svamp under dess hela utveckling, så bör man billigt erkänna, att Förf. i

*) Rysslands utmärktaste Mycolog Weinmann räknar sig det till en ära att vara en discipel af Fries (se företalet till *Mycologia Rossica* af Weinmann) och Prof. Chernieff reste från Kiew till Upsala för att der studera Mycologi. Flera andra exempel att förtiga.

närvarande arbete lemnat ett rätt betydligt material till Mycographiens fullkomnande, och vid de arter, der deskriptioner saknas, torde detta väl få tydas så, att Förf. ej varit i tillfälle att egna sin uppmärksamhet åt dessa arter under deras särskilda utvecklingsstadier.

Mycologiens studium är af högsta vigt, så väl för Botaniken enskildt, som för dess tillämpning på Ekonomien, då — som kändt är — en stor mängd af de högre växternas sjukdomar stå i omisskänneligt samband med vissa svamparters utbildning — för att icke tala om den oberäkneliga nationalvinst, som skulle följa af svamparnas användning i stort såsom både närande och smakliga födoämnen, allenast man lyckades öfvervinna gamla inrotade fördomar. Härutinnen kan man dock aldrig hoppas något bättre, förr än, genom från vetenskapen efter hand spridt ljus, saken, såsom sig vederbör, blifvit belyst från alla sidor. Det är sålunda i dubbelt hänseende att önska, det män med kunskaper och snille måtte egna sin tid och sina krafter åt detta, visst icke otacksamma studium; — och hvad Förf. angår, som med närvarande arbete gjort en lofvande början, vilja vi hoppas, att han genom fortsatt flitigt studium i naturen, skall komma att gagna vetenskapen. J. A.

[4] Landshöfdingarnes till Kongl. Maj:t ingifne femårsberättelser.

Regeringsformen af år 1634, hvilken egentligen först ordnade den högre landtregeringen i Sverige, fastställde, såsom bekant är, för alla embetsmän, till och med de högste, en ovillkorlig skyldighet att göra redo för sin förvaltning. Hvad Landshöfdingarne angick var denna redogörelse tvåfaldig, nemligen dels årlig, i det desse embetsmän vid helga tre Konungadag (Trettondagen) skulle sig personligen inställa i Stockholm, att göra redo för sin administration, dels efter *tre år*, då en Landshöfding, enligt lag, skulle lemna sin plats och för hela sin tjenstetid aflägga räkenskap. Regeringsformen af år 1660 bekräftade till alla delar dessa stadganden. Den personliga inställelsen befanns dock snart olämplig, ja stundom icke ens möjlig; och ehuru 1634 års regeringsform ej mindre än Landshöfdinge-instruktionen af den 8 Jan. 1635 medgåfvo vederbörande att vid laga förfall göra redo genom *Landsskrifvaren* eller *Bokhållaren* eller ock annat ombud, insåg man inom kort, att skriftliga embetsberättelser voro mindre hinderliga men föröfrigt lika ändamålsenliga, hvarföre sådana ändtligen genom Kongl. Brefvet d. 9 Maj 1662 blefvo anbefallda. Principen af redovisningsskyldighet har sedan ingalunda blifvit

förglömd; den ännu gällande Landshöfdinge-instruktionen af d. 4 Nov. 1734 ålägger Landshöfdingarne uttryckligen att till Kammarkollegium årligen inberätta, icke blott förhållandet med kronans räntor och regalia fisci, utan och landthushållningens beskaffenhet, dess tillväxt och aftagande o. s. v.

De embetsberättelser, som rikets Landshöfdingar nu, enligt Kongl. Cirkuläret d. 17 April 1821, äro skyldige att hvart femte år afgifva, icke såsom förr — på grund af Kongl. Brefvet den 13 Maj 1802 — till Kammarkollegium, utan direkte till Kongl. Maj:t, hafva, om också blott medelbarligen, samma grund och samma ändamål. Närmaste afsigten är visserligen att Kongl. Maj:t genom en klar och tillförlitlig skildring af hvarje landsorts sedliga och ekonomiska tillstånd måtte sättas i tillfälle att vidtaga de lämpligaste åtgärder till befordrande af hela rikets eller en särskild landsorts välstånd och förkofran. Men hvem inser icke, hvilken pröfvosten på en Landshöfdings duglighet och nit just en sådan skildring måste vara. Huru teckna ett folks karakter, bildning och sedliga tillstånd, utan ett noga studium af samma folks *alla* klasser? Och detta är sannerligen icke gjordt blott med att från fönstret i sin residenssal, med reflexionsspegelns tillhjelp, kasta en flyktig blick på den förbivandrande mängden. Det fordras tvärtom en man med icke ringa skarpsinnighet och med förmåga att taga sig ut bland alla slags menniskor, för att med egen uppmärksamhet kunna utleta förhållanden, som icke just alltid ligga på ytan. Att få grundlig reda på landets beskaffenhet och naturliga resurser, näringarnas ståndpunkt, hindren för deras utveckling, medlen till deras fortkomst, detta är ej heller ett så obetydligt problem, så vida man ej makligt nöjer sig att utan pröfning afskrifva sina underordnades uppgifter, obekymrad om tillförlitligheten af de upplysningar man lemnar sin öfverhet. Det faller sig dessutom helt naturligt, att Landshöfdingen, när han skall framställa länets tillstånd och de förändringar, som deruti timat, måste vara angelägen att kunna framhålla några bevis på sin egen verksamhet, att ej Befallningshafvanden inför sin Konung må komma på skam såsom overksam och onyttig.

Redan således genom den indirekta kontrollen på Landshöfdingarnas verksamhet må dessa Berättelser anses vara af obestridlig nytta. Deras gedigna innehåll — rikedomen och pålitligheten af de upplysningar de meddela, botemedlen de antyda mot brister och olägenheter, som kunna förefinnas — sådant, om det alltid funnes, borde gifva dem ett direkt och väsentligt värde. I första cykeln af dessa till Konungen afgifna Femårsberättelser, fanns också en, som ådagalade hela vig-

ten af denna nya åtgärd att vinna fullständiga upplysningar om land och folk, ehuru visserligen sedermera flertalet af Berättelserna icke *så* väl uppfyllt sitt ändamål, som Konungens Befallningshafvandes i Stora Kopparbergs län Femårsberättelse år 1822, så äro ändock många rätt upplysande och af ganska stort intresse. Att de ej alltid äro hvad de borde vara, är likväl en obestridlig sanning. Måhända kunde det också vara gagneligt, om sjelfva de stadgade formulärerna blefvo öfversedda och förbättrade. Många omständigheter, som nu antingen förbigås eller blott ytligt vidröras, kunde förtjena en grundligare behandling. Å andra sidan tyckes en del af hvad tabellerna nu upptaga vara af underordnadt värde. Visst är, att man ej utan varsam pröfning bör grunda slutsatser på dessa sifferuppgifter. De kunna nemligen, till en stor del, aldrig blifva fullt tillförlitliga, hvarföre ock deras osäkerhet ärligt är angifven i flera af dessa länsberättelser. Att på så löslig grund vilja bygga vidlyftiga kombinationer vore således föga välbetänkt. Emedlertid må det möjliga missbruket ej upphäfva bruket; äfven probabilitetskalkyler kunna vara nyttiga, när man nemligen ej tar dem för mer än de i sjelfva verket äro.

De femårsberättelser, som äro föremål för denna anmälan, äro såsom man väl kan vänta, af ganska olika beskaffenhet och värde. Det må med tacksamhet erkännas, att några äro rätt grundliga och lärorika, och de flesta oklanderligt affattade efter formulärernas föreskrift och redan derigenom icke utan intresse, men en och annan finnes ock både till form och innehåll så torftig, att läsarens förvåning är fullt ursäktlig. Man är gerna böjd att förmoda att en sakrik och välskrifven Berättelse emanerat från en skicklig Landshöfding och tvärtom; denna regel kan likväl lika litet, som någon annan sakna undantag: det är åtminstone tänkbart att en klen Landshöfding anlitat ett biträde med sakkännedom och skicklig penna; likaledes att en duglig Landshöfding råkat ut för en objelplig koncepist. Sådant bör dock höra till sällsynta undantag, och den önskan må ej anses förnärmande för någon, att en god och vis regering på så vigtiga poster, som Landshöfdingars, måtte använda personer, som på hufvudets vägnar ej äro af naturen alltför styfmoderligt utrustade och som derjemte äro så mycket förfarna i bokliga konster, att de ej använda koncepister, som mot grammatik och logik äro uppenbart afvoga, och kunna narra sina principaler att med sina höga namn besegla verkliga pekoralier.

Vi vilja söka en närmare kännedom om några af de nämnda Berättelserna.

Öfverståthållarens Femårsberättelse för åren 1838—42. Stockholm, Norstedt & Söner 1845. 71 sidd. 4:o.

De meddelade statistiska uppgifterna om folkmängden ådagalägga att hufvudstadens befolkning under förevarande qvinqvennium blifvit ökad med 2063 personer: innevånarnes antal utgjorde nemligen år 1837, 83,117, år 1842 deremot 85,180. Tillökningen har uppkommit endast genom inflyttningar, ty under samma tid har mortaliteten varit betydligt starkare än nativiteten, ett förhållande som för Stockholm, liksom i allmänhet för större städer, är det vanliga. Skildringen af handelns och näringarnas tillstånd, grundad på idkarnes egna uppgifter, är dyster och nedslående. Grosshandlare, sjöfartsidkande, minuthandlare och handtverksembeten, idkare af fabriks- och manufakturnäringar, alla klaga med en mun öfver försämrad ställning, den de respektive societeterna och embetena fota på skäl, som stundom, åtminstone för den oinvigde, förefalla synnerligen apokryfiska. När man hör samma klagan upprepas det ena qvinqvennium efter det andra, kan man svårligen begripa, huru förståndige och kloke medborgsmän, hvaraf utan tvifvel pluraliteten af dessa korporationer består, icke långt hellre öfvergifva sina otacksamma yrken, än fortfarande underkasta sig dessa besvärligheter, som de så klagligen utmåla. Man skulle kunna frestas att tro, att de hedervärda korporationerna (för att nyttja ett expressivt hvardagsuttryck) icke ansett sig skyldiga Öfverståthållaren någon sanning. Denna auktoritet å sin sida (p. 20) säger sig väl anse den ofördelaktiga skildringen öfverdrifven för vissa yrken, men dock ej på det hela betvifla rigtigheten af uppgifterna om tilltagande förlägenhet inom näringsklasserna. Vid detta Öfverståthållarens omdöme tyckes med fog kunna anmärkas, att det ingalunda bort lemnas så alldeles omotiveradt, som det nu är; det hade fastmer varit i sin ordning om Öfverståthållaren noga utvecklat grunderna för det förhållande, han ansåg ega rum, och derigenom angifva några utvägar att afhjelpa eller åtminstone i någon mon minska de öfverklagade olägenheterna.

Konungens Befallningshafvandes i Upsala län Femårsberättelse för åren 1838—42. Stockholm, Norstedt & Söner 1844. 30 sidd. 4:o.

Utan att såsom litterär produkt vara något mästerstycke, läses dock denna Berättelse alltid med nöje. Den vittnar nemligen otvetydigt om en länsstyrelse, som väl känner länet och med nit och oförtruten verksamhet arbetar för dess intressen,

hvilket särdeles framlyser i en mängd tillvägabragta allmänna odlingsföretag och mångfaldiga åtgärder, hvaribland premier på Landshöfdingens egen bekostnad, till befrämjande af en förbättrad landthushållning.

Den allmänna bildningen i länets båda städer, sådan den här beskrifves, företer det egna, att då den i Upsala säges bestå i "den oumbärliga kunskapen i religionen och samfundspligterna samt i skrif- och räkenkonst", i Enköping deremot allmänna bildningen endast omfattar "försvarlig religionskunskap." Skrif- och räkenkonst är således derstädes ännu ej allmännare spridd.

Berättelsen åtföljes af en särskild ekonomisk och statistisk uppgift öfver Kongl. Akademien i Upsala.

Konungens Befallningshafvandes i Stockholms län Femårsberättelse för åren 1838—42. Stockholm 1844. 24 sidd. 4:o.

Den skildring af länet i ekonomiskt och statistiskt afseende, som här lemnas, är onekligen både redig och upplysande. Att teckningen af folkets tillstånd i detta kring hufvudstaden belägna län har sina mörka skuggsidor, kan icke förefalla någon oväntadt. Konungens Befallningshafvande har antydt det menliga inflytande på moraliteten, som stora städer nästan alltid utöfva på den kringliggande traktens befolkning, men också icke skytt att påpeka särskilda orsaker till ökad pauperism och förstoradt elände i denna del af landet. Det är sålunda icke nog att flere landthushållare adopterat det folkförstörande stattorparesystemet; Konungens Befallningshafvande upplyser att åtskillige egendomsegare kring hufvudstaden infört ett ännu förderfligare hushållningssätt, att nemligen i stället för statdrängar, stadda för hela året, antaga arbetare endast för sommarmånaderna. De olyckliga följder, som häraf måste uppkomma, äro allt, för lätt insedda för att vidare behöfva utvecklas.

Konungens Befallningshafvandes i Skaraborgs län Femårsberättelse för åren 1838—42. Stockholm 1844. 32 sidd. 8:o.

Att i ett län af naturen så väl lottadt, som detta, innevånarnes håg lätt skulle vändas åt företag af större omfång och allmännare gagn, borde billigen förmodas samt finnes ock af denna Berättelse bekräftadt. Så omtalas många vigtiga od-

lingsförslag hafva blifvit bragta å bane och till större eller mindre mån verkställda.

En historik öfver Veterinärinrättningen i Skara är nog märkvärdig att förtjena anföras. "Inrättningen — heter det — stiftades af Professoren P. Hernqvist, som dertill skänkte omkring 5000 R:dr Banko; men den synes under sednare åren icke hafva uppfyllt det ändamål, som dermed åsyftats och bordt vinnas; tvärtom har inrättningen år från år fått ett minskadt anseende, hvilket hufvudsakligen tillskrifves dels föreståndarens nästan oafbrutna vistande i Stockholm och dels andre lärarens höga ålder. Dessa förhållanden föranledde förra Direktionen för Veterinärinrättningen, att redan år 1835 göra underdånig hemställning, det föreståndaren måtte antingen helt och hållet entledigas från sin berörde befattning, hvilken i sådant fall borde förklaras ledig och återbesättas, eller ock förpligtas att ofördröjligen till Skara afflytta, för att sina åligganden vid inrättningen vederbörligen handhafva. Denna underdåniga hemställning lärer dock icke hafva vunnit nådigt bifall, helst föreståndaren i stället för att sjelf infinna sig vid inrättningen, der anställt en djurläkare såsom sin vicarius. Sedermera har den nuvarande direktionen, uti ett utlåtande till Eders Kongl. Maj:ts och Rikets Sundhetskollegium, rörande förslag till ändamålsenlig reglering af Veterinärinrättningens angelägenheter, förklarat dess ifrån tid till tid befästade öfvertygelse vara, att någon sådan reglering icke kunde tillvägabringas annorledes, än genom föreståndarens ständiga närvaro på stället, enligt hvad redan år 1835 blifvit hemställdt; i ananseende hvartill direktionen föreslagit, att på föreståndarens plats måtte förordnas skicklig person, som, mot fullgörande af dennes pligter i hela deras vidd, egde tillgodonjuta hans löneförmåner; och anhöll direktionen, att denna dess öfvertygelse måtte genom Kongl. kollegium till Eders Kongl. Maj:t i underdånighet framföras och med förord understödjas. Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande har sig icke bekant om någon eller hvilken åtgärd derpå följt." Att ett sådant förhållande kunnat så länge ega rum, kan ej annat än väcka förvåning.

Pag. 30 i Berättelsen klagas att inrättningen af Spannmålsmagasiner icke nått önskvärd fullständighet, enär sådana endast funnes i 116 socknar; men då tillika upplyses att dessas förråder till större delen blifvit utlånade och att det säkerligen vid ofördelaktig skörd skulle inträffa, att många låntagare ej kunde återbetala sina lån, tyckes man derigenom få skälig anledning att betvifla lämpligheten af *så beskaffade* magasiner. Förenämnde klagan kunde således gerna hafva uteblifvit.

Örebro privatbank, som i länet har ett afdelningskontor, får ett ampelt vitsord öfver det välgörande inflytande den skall hafva utöfvat.

Konungens Befallningshafvandes i Kronobergs län Femårsberättelse för åren 1837—41. Stockholm **1844. 26 sidd. 4:o.**

Omisskänneligen andas denna Berättelse mycket nit och mycken god vilja; den saknar ej heller sitt värde ehuru konceptisten understundom ej varit rätt lycklig. Följande utdrag torde läsas med intresse. "Då smör, som föga ingår i allmogens matredning, är en af smålandsbondens förnämsta afsättningsartiklar, är det ock vigtigt att fästa uppmärksamheten på ladugårdsskötselns förbättring genom goda racer. Boskapen är allmännast liten, särdeles hvad kor angår, men afseende måste nödvändigt fästas på beskaffenheten af bagbetet. Det vore af obestridlig nytta om lättfödda, förbättrade kreatursracer kunde här införas." Vidare: "hästafveln i länet är af ingen betydenhet. Säd kan föga bestås i en sädesfattig provins och likväl hörer den till hästens dagliga spis, om han skall trifvas. Småländska bonden sköter ej sin häst väl, hvarföre denne merändels är modstulen. Man har ock rätteligen anmärkt, att, oaktadt brist på både dugliga och större hästar, är dock ett helt kavalleriregemente förlagdt i Småland."

Husbehofsbränningen, annars så allmänt ogillad ur nationalekonomisk synpunkt, har i Konungens Befallningshafvande funnit en försvarare. "Husbehofsbränningen — heter det sid. 9 — förbrukar mest alösäd, hvilken vid fabriksbrännerierna förkastas, såsom föga lönande att begagna. Om man derföre jemför fördelarna hos fabriksbränningen, minskad arbetskostnad och vedbesparing jemte en högre provenue, mot fördelarna hos husbehofsbränningen af besparing å den bättre spannmålen, att icke nämna fördelen af mindre tillgång på sjelfva bränvinet, så skulle jag tro, att det sednare tillverkningssättet i nationalekonomiskt afseende är att fördraga." De som förfäkta den motsatta meningen lära ej underlåta att såsom obestyrkt antasta sjelfva utgångspunkten för detta resonnement, nemligen att husbehofsbränningen besparar den bättre spannemålen.

Bland binäringar nämnes fisket såsom det der med förmån kunde idkas i de stora sjöarna, men som det tillika (p. 10) att man i allmänhet *saknar kunskap* om rätta sättet *att fånga fisken*, så lärer det vara klent beställdt med den näringen.

Berättelsen redogör noga för Wexiö stads ställning, de olyckor, som öfvergått den, och de medel som från åtskilliga håll influtit till stadens återupprättande. Äfvenledes förmäles hurusom staden gjort en vinst på den nya båtsmansregleringen i så måtto, att (som orden lyda) af *borgerliga rörelser* numera blott fyra i stället för åtta ordinarie båtsmän underhållas.

Konungens Befallningshafvandes i Jönköpings län Femårsberättelse för åren 1839—43. Stockholm 1844. 47 sidd. 4:o.

En grundlig och sakrik teckning af länets tillstånd, vittnande, som det tyckes, om en på egen undersökning grundad noga kännedom om alla förhållanden. Genom en i högsta måtto dyster skildring af tillståndet, i afseende på allmän säkerhet, banar sig Konungens Befallningshafvande väg att inför regeringen ådagalägga polismaktens otillräcklighet och isynnerhet kronolänsmännes usla lönevilkor i förhållande till vigten af deras befattningar. Att hafva fästat uppmärksamhet vid verkningarna af åtskilliga allmänna författningar, t. ex. den nu mer ändrade 1835 års författning om lösöreköp, är en bland förtjensterna i denna Berättelse.

Konungens Befallningshafvandes i Nyköpings län Femårsberättelse för åren 1838—42. Stockholm 1844. 8 sidd. 4:o.

Till omfånget är denna bland alla berättelserna den knapphändigaste; att äfven innehållet är i ytterlig grad tarfligt skall läsaren snart bli i tillfälle att bedömma. Inga stora företag af allmänt intresse synas här vara tillvägabragta, inga planer ens till dylika för framtiden framskymta någonstädes. Om, detta oaktadt, länsstyrelsen utvecklat både skarpsinnighet och energi, hvilket är ganska möjligt, så har den verkligen i denna sin Berättelse till Kongl. Maj:t, förstått att sådant mästerligen kachera.

Efter en öfversigt af länets gränsor och indelning heter det sid. 3: "*Utom hafvet* och de större sjöar, hvartill länet såsom berördt är gränsar, *innesluter det* en mängd vatten, skogar, bergssträckor och landthöjder." Ordställningen låter förmoda en så betydlig utsträckning af höfdingedömet, att det nu mera till och med skulle innefatta hafvet, men som detta påtagligen vore en nog stor och tillika onyttig inkräktning, torde meningen med de nyttjade ordasätten endast varit att göra en oskyldig demonstration mot grammatiken. Omedelbart

efter öfvanstående citat förutsles hertoligen: ”Skogarne — — motsvara i deras nuvarande skick ungefär ortens behof. *Dock* har man nu mera håg för ett skogens behandlande så att dess framtida afkastning skall kunna ökas börjat visa sig. Desamma tyckas föga inverka på klimatet; i hvilken omständighet vattnet deremot eger mera inflytelse.” Om folket säges s. 4: ”Genom folkskolor, eder barnen bibragts nödig christendomskunskap, genom af handel, körslor och dylikt åstadkommet umgänge med främmande, har folket erhållit en viss upplysning särdeles i orter gränsande till städerna. *Sedligheten är mindre*, hvartill en ganska betydlig orsak igenfinnes i ett kanske något minskadt fylleri, hvars betydligare aftagande motverkas genom ymnig tillgång på bränvin.” Under artikeln Jordbruket förekommer sid. 6: ”Potatis planteras betydligt, ej på den för säds frambringande egentligen bestämda jorden, utan i dertill anslagna täppor, å nyodlingar eller trädesåkrar. *Dock* har allmogen nu mera på åtskilliga ställen äfven börjat odla foderväxter.” Sid. 7 läses följande beskrifning: *Strengnäs* belägen vid Mälaren. Handel och handtverkerier äro ej särdeles betydliga. Desamma, jemte jordbruk och inkomst af den studerande ungdomen, äro hufvudnäringarne. Mindre af böjelse för fylleri än af lättja i förening med stegrade anspråk på understöd, är väl åtminstone icke i tilltagande.” (sic!) — —

Rec. har med flit varit sparsam på anmärkningar vid dessa citater. De tala nog för sig sjelfva. En upplysning må till slut ej förtigas, att vid jemförelse med den år 1830 för Nyköpings län afgifna Femårsberättelsen, den nu anmälda befinnes vara dels en kompilation af den förra, dels stycketals ordagrannt afskrifven. Här och der har väl en ny eller något förändrad mening blifvit inpassad, men då vanligtvis mer till skada än förbättring.

Utrymmet medgifver ej en detaljerad anmälan af de öfriga Femårsberättelserna, ehuru flera väl skulle förtjena en närmare bekantskap. Detta gäller i främsta rummet om *Berättelsen för Vesternorrlands län*, hvilken icke allenast till vidden är den betydligaste — 68 s. 4:o — utan ock genom innehållets rediga och klara framställning framstår såsom månhända af alla den bäst skrifna; det gäller ock om *Berättelsen för Östergöthlands län*, hvilken är grundlig och väl värd att läsas; om den för *Elfsborgs län*, äfvensom den för *Calmare*, och för *Vermlands* och *Gottlands*, så ock i synnerhet Berättelserna för *Malmöhus* och *Christianstads län*, hvilka om hemmansklyfningen, om verkningarna af hittills gällande kreditlagar, om strafflagarnas förändring m. m., innehålla tänkvärda upplysningar och reflexioner. De flesta andra uppfylla äfven, mer och min-

dre fullständigt, formulärernas föreskrifter och böra derföre alla i någon mon kunna medföra gagn och upplysning.

Det är illa och oförklarligt att dessa Femårsberättelser, som alltid blifva på allmän bekostnad till trycket befordrade, ej finnas i bokhandeln tillgängliga. Deras allmännare spridande skulle säkert vara fördelaktigt i mer än ett afseende.

R. M. B.

[5] C. J. L. Almquist såsom författare i allmänhet och såsom Theolog isynnerhet skärskådad af *C. E. Fahlcrantz.* Förra Häftet. Upsala 1845, Wahlström & C. 87 sidd. 8:o. (Pris: 28 sk. B:ko.)

Då Rec. går att anmäla och med några erinringar beledsaga anmälan af denna D:r F:s skrift, så sker detta icke af förflugenhet, utan med klart medvetande om allt det kinkiga, som ligger i ett företag, för hvilket han från ingendera af de (ytterligt) motsatta siderna har att vänta sig någonting annat än blott ovilja och genom hvilket han af mången stridens åskådare skall räknas tillhöra ett s. k. juste milieu, som förlamar sig sjelft genom att på en gång medgifva och förneka rätten åt båda partierna. Men allt detta har ej förmått afskräcka Rec., som i denna liksom i alla andra frågor endast vet ett enda, yttersta hinder i moraliskt hänseende för yttranderätten, nemligen den inre röstens varning för gagnlöshet eller skada af hans yttranden.

Närvarande skärskådnings förra häfte utgör i hufvudsaken ett sammandrag af en i Svenska Bet 1843 insänd uppsats utaf samme författare. Att nämnde uppsats i brochyrform nu framträder inför publiken förklarar Förf. (sidd. 1—8) hafva sin anledning i en uppmaning från Hr A:s sida (i Monografien) till "den äldre bildningens kämpar", att "vederlägga honom", och till afsigt: *dels* förvärfvandet af "en möjligen större allmänhet och en mindre splittrad uppmärksamhet, än åt en i tidningsnummer styckad afhandling kan väntas", *dels* "upplysning af A:s föregifvande, att man ej sökt vederlägga honom."

Som titeln visar är uppgiften för D:r F:s polemik i dess helhet, att skärskåda Hr A. såsom författare i allmänhet och såsom theolog i synnerhet. Då nu detta första häfte uteslutande sysselsätter sig med A. såsom författare i allmänhet, så har Rec. ansett sig tillständigt att framställa några erinringar rörande D:r F:s sätt att uppfatta A., ehuru Rec. ej är så hemma uti theologi och kyrkolagfarenhet, att han skulle våga yttra sig i de specielt theologiska frågor, hvilka troligtvis komma att utgöra hufvudinnehållet af det sednare (lofvade) häftet.

"Då jag sagt mig vilja betrakta A. såsom författare *i allmänhet*", säger D:r F. (p. 13), "har jag härvid hvarken ansett nödigt att granska hans särskilda litterära *arbeten* eller de särskilda *arterna* af hans litterära verksamhet. Den allmänna pröfningen af ett författareskap synes mig böra sträcka sig till de 2:ne hufvudpunkterna: innehåll och form, dessa ord förstådda i deras största betydelse." — Härvid måste erinras, att en granskning, ju allmännare den är, desto lättare är i fara att blifva orättvis, då den har att göra med en så högst ojemn Förf. som Hr A.; ty man kan ju medgifva ämnets absoluta förkastlighet i "Det går an" samt dess slipprighet i "Colombine" och "Don Ramido" m. fl., det till formen bizarra i flere partier af "Signora Luna", det än vidunderliga, än platta uti "Tintomara", det ytterst paradoxa i många delar af "Menniskoslägtets Saga" (t. ex. hela Kainsphantasien), det drömlikt begreppslösa i "Semiramis" (särdeles den 3:dje boken) o. s. v., utan att dock derföre vara berättigad, att karakterisera Hr A. såsom en *helt och hållet* förkastlig, slipprig, bizarr, vidunderlig, platt, paradox och drömmande författare. Oss åtminstone vill det synas, som skulle ett så uteslutande ogillande af Hr A:s författarskap taga sig illa ut i en grundlig historia öfver Svenska vitterheten, — och inför en domstol, lika obestucken och oförvillad af närvarons intressen, som efterverldens, måste ju hvarje granskare ställa det föremål, hvilket han företager sig att skärskåda.

"Till innehållet" säger D:r F. (p. 13) "hörer frågan: huruvida och hvari finnes hos författaren en bestämd genomgående theoretisk rigtning, som för honom innefattar så väl uppmaningen att författa som ämnena (eller, för att låna ett uttryck ur det gamla inspirationsbegreppet, så väl impulsus ad scribendum som suggestio rerum et verborum)." Hvad denna punkt beträffar, så bekännes A. af sig och af hela den venstra sidan såsom en framåtskridandets hufvudman. I den mån han är det verkligen och således med värma, så måste detta vara kärnan i hans författareskap, detta må ske och framträda mer eller mindre omedelbart." För att häri någon förtjenst skall kunna erkännas, är "oss framför allt nödigt att veta, hvad A. *menar* med det berättigade progressiva elementet" (pag. 15). "Begreppet *framåtskridande* förutsätter alltid ett *hvarthän*, ett mål; men målen kunna vara flerahanda, och i progressionen i och för sig är ej målet angifvet." "Men för erkännandet att åt det ensamma ordet progression vindicera betydelsen af progression till det enda *rätta* målet, fordras erkännandet af *hvilket* mål är det rätta." "Det väsentliga af detta mål uttrycker sig tydligast — och måste det — i de ditsträfvandes

(p. 10) gemensamma förhållande till den progression, hvars mål är det bestämdaste d. ä. till den christliga." "Tydligt är ock det af christendomen satta mål: Guds rike: menskligheten och menniskans ethiska fullkomning, för hvilken allt timligt måste vara antingen medel eller — offer. Nu visar sig hela den moderna progressionen fiendtlig mot ett så beskaffadt mål" o. s. v. — Hvarje tänkande läsare finner af sig sjelf D:r F:s intention med det ofvananförda vara den, att Hr A. icke i och för innehållet af sina skrifter kan förtjena snilletiteln, då ett ämnes förträfflighet ju måste mätas efter dess sanna ädelhet och värde, och rigtningen af Hr A:s författareskap, enligt hans egen bekännelse, tillhör den "moderna progressionen, som visar sig vara fiendtlig mot christendomen." Utan att nu ingå i någon undersökning rörande halten utaf Hr D:r F:s tanka om den moderna progressionens förhållande till christendomen — denna undersökning skulle föra oss in uti de specielt theologiska tvister, med hvilka vi ej vilja befatta oss — så driste vi påstå, att äfven om man medgåfve att den moderna progressionen icke innehölle någonting sannt, deraf dock icke nödvändigt skulle följa, att hon vore i ens den strängast christliga betydelse skadlig. Väl vete vi, att theologerna vanligen lida af benägenheten att i hvarje från deras öfvertygelse afvikande åsigt se ett hinder för mensklighetens tillväxt i fullkomlighet; men om vi ock icke såsom många andra i denna benägenhet se ett hierarkiskt maktbegär, så driste vi dock förklara, att den härrör från ett ytligt och kortsynt praktiskt eller esthetiskt föreställningssätt om utvecklingslagarne för mensklig tro och öfvertygelse. Ty med hvilken på historiens intyg grundad rätt våga väl Herrar Theologer statuera, att för den theoretiska undersökningen ingen plats skulle vara förunnad menniskorna här i tiden? Lärer oss icke historien tvärtom, att det på fasta grundsatser fotade, i dessas organiska användning harmoniskt fortgående lifvet, endast är ett visst (öfvergående) stadium uti hvarje period af en nations utveckling, och att detta stadium blifvit förberedt genom ett föregående utaf söndring och process mellan stridiga partier. Må denna — hela lifvets — grundlag förefalla de ensidigt reela och esthetiska menniskorna aldrig så odräglig, derigenom att den tidtals beröfvar dem njutningen af deras intressens öfvervälde, så kan den dock genom all deras misslynthet icke ens en hårsmån ändras. Ty lyckas de ock att genom landsförvisning eller förföljelser tysta en och annan tviflets stämma, så förmå de dock intet mot den indifferentism (likgiltighet för de gällande lärorna), som hos allmänheten måste förutsättas om tviflaren skall göra något uppseende och öfva något inflytande.

Denna indifferentism, hvarifrån skall den väl härledas? Ifrån tvifvarne? Men att ingen menniska kan skapa receptiviteten (öppenheten) för sig hos andra, är en allmänt medgifven sanning. Eller skulle man söka dess källa i det uti hvarje menniskobröst inneboende syndaförderfvet? Men äfven i de tider, då christendomens anseende var aldramest obestridt och dess inflytande på hjerta och handling aldramäktigast, bodde synden uti menniskohjertat. Skulle då syndens makt vara större i en sednare tid, än i en föregående? Vi tro det icke; tvärtom är det vår öfvertygelse, att menskligheten i moraliskt ej mindre än i intellektuelt hänseende oupphörligen går framåt, samt att det sämre, som en sednare tids yta utan fråga kan förete vid jemförelsen med en föregående, endast härrör från det lärornas och grundsatsernas sjunkna anseende, hvilket åter har sin grund i de genom odlingens tillväxt stegrade fordringarna på lärornas innehåll eller åtminstone på *bevisen* för deras giltighet; ty hvad bevisen särskildt beträffar, så kan en god sak länge förevaras med klena skäl, och derföre vid tilltagande odling förlora sin *tidliga* giltighet, ehuru han såsom sann naturligtvis bevarar den eviga. Men dessa starkare, mera evidenta grunder, hvilka skola häfva den inträdda indifferensen, tro då theologerne, att de från någon omedelbar ingifvelse skola framqvälla? Hafva de aldrig erfarit den positiva nyttan af en kamp emot motsatta öfvertygelser, i hvilken man genom motståndarnes perfektion i bevisen af sin sak tvungits till fulländning af grunderna för den egna? I sådant fall måste de ju medgifva, att det negativa trots sin negativitet innehåller någonting positivt, nemligen i anseende till sin effekt eller sina följder. Nu kan väl invändas, att äfven osedliga handlingar stundom medföra nytta, utan att de derigenom kunna försvaras; men deremot har man endast att erinra, att handlingens sedlighet eller osedlighet beror af viljans frihet, då deremot öfvertygelsen i de flesta fall allmänt erkännes vara utaf friheten oberoende. — Af allt detta sluta vi nu, att om också innehållet i Hr A:s skrifter liksom i den moderna progressionen, skulle afvika ifrån christendomens läror, det icke derföre nödvändigt är antichristligt, utan genom sjelfva sin (hypotetiskt medgifna) skiljaktighet från christendomen kan vara ett *oundgängligt* och *mäktigt* befordringsmedel för återvändandet af dess allmängiltighet.

Efter sin skärskådning i allmänhet af Hr A:s theoretiska rigtning kommer Hr D:r F. (p. 17) till en undersökning af "de opinioner, hvilka om A. existera." Han indelar dessa uti trenne klasser, af hvilka 2:ne äro *för*, en *emot* Hr A. Bland de tvenne gynsamma opinionerna är den ena de blygsammes eller

de af skenet bedragnes, den andra de slugares eller deras, hvilka begagna sig af Hr A:s på ett sken grundade anseende, hylla honom för hans likartade tänkesätt och finna sin uträkning vid att utropa honom såsom ett snille." — Då det nu är på sanningen af den 3:dje, förkastande opinionen, som rättvisan i Hr D:r F:s statuerande af de 2:ne förra opinionernas skenbarhet beror, så hafva vi endast att pröfva grunderna för denna 3:dje; ty skulle dennes förkastelsedom ej vara bygd på tillräckliga skäl, så följer deraf, att den första opinionens hyllning icke är så helt och hållet skenbar, liksom ock att den 2:dras "utropande" af A. såsom snille kan vara ärligt.

Den stränga (3:dje) opinionen fordrar såsom oundgängliga egenskaper för snillet enligt p. 19: *helhet*, *storhet* i intressen och *originalitet*, enligt p. 36: *djup*, *sanning*, *inre samband*, *originalitet*. Om nu dessa från olika pagina hämtade fordringar skulle synas olika, så anse vi oss dock kunna sammanjemka dem på sådant sätt, att storhet och djup, helhet och inre samband betyda detsamma, samt att det (p. 36) 4:de requisitum bortgår till följe af det medgifvandet (p. 37), "att det falska kan vara till en viss grad genialiskt och relativt djupt." Vi hafva således de 3:ne kriterierna: *helhet* eller *inre samband*, *storhet i intresse* eller *djup* samt *originalitet*, och det återstående af Hr D:r F:s bok utgöres nu af en skärskådning af A. inför dessa kriterier.

Hvad nu först beträffar *helheten* eller *det inre sambandet*, så medgifver Hr D:r F. (p. 38) detsamma åt Hr A. "Hvem är ej rättvis nog att hos A. medgifva icke blott denna tänkesättets allmänna (= omedvetna, afsigtslösa p. 37) enhet, utan äfven ett sammanhang, ett slags system i de *åsigter*, dem han vill synas hysa och sprida." Men den fördel Hr A. af detta medgifvande skulle draga, vill D:r F. betaga honom genom det tillägget (p. 39): "men behöfves väl den ringaste grad af snille, ens för att ur sig sjelf utspinna någonting systemliknande i denna (negativa) väg? Ligga ej härtill grunddragen af naturen i hvarje menniskas hjerta? Allt, som skulle dokumentera snille, beror således på de tvenne frågorna, huru *väl* detta arbete är gjordt? och hvad *förr* i den vägen kan vara undangjordt? Hvad det förra angår, så finnes ingenstädes i Hr A:s skrifter någonting som liknar ett *formelt* system" etc. Såsom en hvar finner har nu helhetens eller det inre sambandets kriterium blifvit inskränkt till det formella, på den grund nemligen, att "den systemliknande (= potentiella) helheten skall ligga af naturen i hvarje menniskohjerta", och den egendomliga snilleförtjensten således endast kunna bestå i de alla menniskor inneboende grunddragens explicering och syste-

matiska rangering. — Men vi hemställe till en hvar, huruvida grunddragen af Det går an-ideen, sådana de "ligga hos en hvar af naturen" skulle, om de af ett vanligt hufvud blifvit framställda inför publiken, hafva gjort ett sådant uppseende, framkallat motståndet af en så rik litteratur och af så frejdade författare, som Hr A:s "Det går an"? Ingen är villigare än vi att medgifva det (utan medvetande, så vilja vi helst tro) försåtligt grumliga, tanklösa, outvecklade i detta galna projekt; men ju förvridnare vi finna sjelfva grundtanken, ju vårdslösare vi dömma dess utförande, desto oförklarligare måste vi anse den förfäran, den skräck, som denna skrift väckte hos alla allvarligare sinnen i hela vårt fädernesland, — om vi ej såsom orsak dertill få förutsätta ett i grunden liggande behof af en djupare och klarare uppfattning utaf äktenskapets och kyskhetens ideer än hittills, samt Hr A:s makt och bestämmelse att på ett negativt och indirekt sätt framkalla detta behofs tillfredsställelse. Må man fritt kalla denna vår förklaring en mystisk vantro; vi hysa den mystiska öfvertygelsen, att stora ideer liksom gå i sömnen innan de vakna, och tro med Schubert, att drömmarnas språk ofta är raka motsatsen till vakandets.

Hvad åter angår det 2:dra kriteriet: *djupet* eller *intressenas storhet*, så måste denna i negativa läror — och man erinre sig, att vi en gång för alla hypothetiskt antagit Hr A:s åsigter vara sådana — mätas efter storheten af de motståndskrafter de förmå att framkalla och efter den intensiva och extensiva graden af det anseende de förmå att tillvälla sig. I förra afseendet gjorde vi oss skyldige till en orättvisa äfven mot Hr D:r F. om vi nekade att mätandet utfölle till Hr A:s fördel; i sednare afseendet bevisar bäst Hr D:r F:s medgifvande, att vederläggning af Hr A. hittills ingalunda uteblifvit, huruvida opinionen om Hr A:s snille är så lättbräckt, som den enligt hans antagande måste vara.

Ändtligen vill Hr D:r F. förneka Hr A. originalitet, på den grund, att Hr A:s åsigter redan finnas med en vida större systematisk fulländning hos S:t Simon, Owen och Fourrier, af hvilkas läror han till bevis för detta påstående lemnar (sidd. 40—61) en högst intressant framställning. Härvid torde dock tillåtas oss den anmärkningen, att Hrr Theologer särdeles älska detta Hr D:r F:s sätt att argumentera. Vanligen förtrogne med sin vetenskaps historia förmå de oftast att i förgångna sekler eller på aflägsna orter uppvisa någon åsigt, som nära eller till fullo liknar ett uppträdande "kätteri" och tro sig då med försäkran, att det *alldeles icke är nytt*, utan tvärtom *då*

och *der* redan förekommit, kunna upphäfva *nyheten* och *originaliteten* uti sjelfva förmågan att ånyo eller på nya orter göra detsamma gällande. För att nu i förevarande fall skönja halten af denna argumentering behöfver man blott föreställa sig, att i stället för de A:ska produkterna blotta öfversättningar af Hrr S:t Simons, Owens och Fourriers systemer i vårt fädernesland hade utkommit, och derefter fråga, om dessa skulle hafva gjort ett sådant uppseende och framkallat sådana motståndsbemödanden, som de redan mot Hr A. framträdda och de emot honom tillämnade. Då svaret utan tvifvel ligger till hands för en hvar, så måste väl någon egendomlig, originell intensitet medgifvas ligga uti sjelfva detta framskaffande af åsigter, dessa må nu huru länge som helst hafva funnits uti andra länder.

Om Rec. således vågar yttra den öfvertygelsen, att Hr A:s snille ej ens af Hr D:r F:s trenne kriterier har att frukta någon dödsdom, så protesterar han dock mot den meningen, att han (p. 21) "om Snillets väsende hyser de begrepp, som kunna inhemtas ur Hr C. J. L. A:s uppsats i Skandia, I B. 2 H. s. 261", hvilka begrepp han tvärtom finner lika förvridna som Hr D:r F. Äfven instämmer han obetingadt i allt det gediget sköna och upplyftande, som Hr D:r F. om snillets lagar yttrar (sidd. 28—34) och förklarar D:r F. sin varma erkänsla för deras allvar och sin innerliga önskan för deras oinskränkt allmänna behjertande. Men Rec. förstår dessa ord uteslutande om det *fulländade* och till *fulländning sträfvande* snillet, från hvilket han skiljer den *genialiska produktionsförmågan*, hvilken han icke tvekat tillerkänna Hr A. Rec. öfvertygelse är, att der en genialisk produktivitet förefinnes, äfven en genialisk fulländningsförmåga alltid — såsom potentiell åtminstone — måste tänkas. Han tilltror derföre Hr A. äfven denna sednare, ehuru han ock klarligen inser, att den till följd af Hr A:s naturalistiska snilletheori aldrig på hans produkter kunnat få göra sig gällande. Han håller vidare före, att det varit *lika lätt* för Hr D:r F. att utur denna Hr A:s snilletheori till evidens bevisa, att Hr A. icke — så länge han följer denna theori — kan vara en gedigen, jemn och pålitlig författare, och således icke mäktar hinna rangen af *auktoritet*, som det varit *omöjligt*, att betaga Hr A. snillevärdighet och undandraga honom anspråket att med grundlighet skärskådas och med styrka vederläggas.

Hvad särskildt beträffar Hr D:r F:s påstående (p. 34), att Hr A. endast skulle vara en tidens tjenare, så vågar Rec. tro, att Hr A. för sina radikala ideer snarare velat taga tiden i sin tjenst, än han velat tjena honom. Rec. styrkes i denna sin

tro dels af sjelfva de A:ska lärorna, i förhållande till hvilka alla liberalismens äfven djerfvaste förhoppningar äro blotta lekverk, dels ock af tiden för dessa lärors uppkomst, som infaller före Hr A:s förening med och biträde åt vår tids liberala rigtning. Till de liberale kom Hr A. med ett redan grundadt snillenamn, af hvilket de begagnat sig, men hvilket de ingalunda konstmässigt skapat. Detta snillenamn hade han vunnit genom de skrifter, hvilka ensamma ådagalägga hans snilleförmåga, för hvilka han aldrig synes hafva påräknat någon större publik och åt hvilka den större publiken aldrig skänkt någon synnerlig uppmärksamhet. Hvad han i liberalismens intresse skrifvit röjer visserligen alltid det goda hufvudet, ofta äfven talangen, men ytterst sällan det egentliga snillet, och Hr D:r F. har ej ringa fördel af att företrädesvis framhålla denna sednare period af Hr A:s författareskap och endast återblicka på den föregående, för att derifrån hemta lättfunna prof på smaklösheter och bizarrerier, hvilka sällan lära undgå att jemte sanna skönheter framrinna ur en snilleåder, som genom en vantrons theori blifvit fridlyst från all rensning af kritiken. E. A. C—N.

[6] Om menniskosjälens Natur. Försök till Psychologi af *C. M. J. Petrelli*, Philos. Lector. Förra Häftet. Linköping 1845, A. Petré & Son. 9 ark 8:o. (Pris: 40 sk. B:ko.)

Uti det nu upphörda Intelligensbladet har en Rec. af Hr Petrellis Psychologi mellan sitt eget arbete (Lärobok i Anthropologien och Psychologien af Hans August Lindhult) och det här ifrågavarande behagat statuera den åtskilnaden, att den förre skulle vara spekulativ, den sednare deremot endast empirisk, och på grund häraf ordat hvarjehanda rörande orättvisan i att beröfva gymnasiiungdomen fördelarna af den spekulativa Psychologiens d. v. s. *af sin boks studerande*. Att detta plaideringssätt för ett eget arbete är naivt, vilja vi ej neka; men om denna naivitet är utaf det vackraste slaget, torde tillåtas oss att sätta i fråga, då sådane män som Fichte, Weisse, Stahl, Ulrici, Trendelenburg, Exner, m. fl. anse den Hegelska methoden oanvändbar uti psychologien och det dock just vore denna methods förträfflighet, som skulle ursäkta Hr Lindhults anspråk, att åt sin kompilation ur Hegelianen Michelets Anthropologi och Psychologi förbehålla titeln af den spekulativa.

Hvilken är då denna method, på hvilken Hegelska skolan fotar sitt förmenta företräde och i stoltheten öfver hvilken hon förmår att framhärda emot de mest evidenta protester från så

många ansedda tänkare? Den består uti: inbillningen att på *synthetisk väg* med *analytisk nödvändighet* kunna deducera hela den förnuftiga verkligheten. — För att nu ådagalägga det absurda uti denna inbillning, behöfva vi för de ocaptiverade endast utreda betydelsen af termerna, *synthetisk väg* (följd, ordning) och *analytisk nödvändighet*. En vetenskaplig framställning är nemligen *synthetisk*, då den fortskrider från det *lägre till det högre*, från det abstraktare till det konkretare (t. ex. ifrån oorganiska naturen till den organiska, ifrån denna sednare till menniskan). Ett innehåll *deduceras* med *analytisk nödvändighet*, då man bevisar att dess särskilda momenter icke låta tänka sig utan hvarandra (t. ex. att trevinklighet ej låter tänka sig utan tresidighet, eller att en triangel ej låter tänka sig utan att summan af dess trenne vinklar antages vara 2:ne räta). — Häraf synes nu, att en *analytiskt nödvändig deduktion i synthetisk ordning* eller — såsom Hegel kallar det — en *analytiskt-synthetisk* vetenskaplig framställning måste börja med det lägsta och visa steg för steg, att det närmast högre nödvändigt innehålles i det lägre, eller att detta sednare icke blifvit fattadt i hela sin sanning, förr än det insetts i sig innebära det högre. Såsom derföre en triangel ej kan tänkas utan att ega de 3:ne vinklarnas summa = 2 räta, så skall icke heller den oorganiska naturen (då den uppfattas sannt och fullständigt) kunna tänkas existera oberoende af den organiska naturen, utan tvärtom inses med den sednare vara till fullo identisk, från densamma rent af oskiljaktig, i densamma hel och hållen inneboende.

Såsom man nogsamt känner, tänka "empiristerne" Aristoteles, Leibnitz, Schelling och de ofvannämnde, att om någon äfven hade gudomens klarseende, så skulle han dock aldrig finna lifvet uti döden, det organiska i det oorganiska, utan tvärtom just till följe af sin klarsynthet i all evighet fatta detta det organiska i det *fria* förhållandet till det oorganiska, att detta sednare skulle kunna existera äfven om den organiska naturen hvarken till möjligheten eller verkligheten funnes. Likaledes påstå desse, att menniskan alldeles icke med nödvändighet ingår uti den nedom henne liggande naturen, utan att hon uppträder en oförklarlig invånare på denna jord, som väl synes likasom hafva väntat och beredt sig på hennes ankomst, men dock icke kan tänkas såsom principen (deduktionsgrunden) till hennes tillvaro. — Detta nämnde männers tänkesätt, hvilket delas af den allmänna bildningen, förklara nu Hegelianerne såsom "abstrakt förstånd", "dogmatiskt tänkande", stadnande vid sakernas första, omedelbara, ytliga utseende; och de försäkra oss, att tränger man djupare så skall denna

tingens ömsesidiga sjelfständighet och "stelhet" genom dialektikens eld försmälta, och den fria, lefvande växelverkan dem emellan ohjelpligt sammansjunka till den allt uppslukande identitet, der det lägre icke endast är det lägre, utan i och dermed äfven det högre, der materien icke endast är materien, utan äfven Gud, der Gud icke endast är Ande, utan äfven materia, der menniskan är natur och naturen menniska, der det oorganiska i och med detta äfven är det organiska o. s. v.

Om identiteten mellan allt förnuftigt skall kunna erkännas för någonting mera än en *lotterimening*, så måste den stödjas på objektiva grunder. Men att systemet är totalt i saknad af sådana, är ej endast vårt, utan ett för alla nutidens tänkare — med undantag af Hegelianerne — gemensamt påstående. Hegelianerne försäkra visserligen käckt och ifrigt, att de verkligen deducera eller bevisa; men denna bevisning är så beskaffad, att man måste vara Hegelian för att i densamma finna någonting högre än ett fåfängt bemödande. Och om nu Herr Exner, Trendelenburg, Ulrici m. fl. förklara, att de ej finna någon objektivitet i de Hegelska deduktionerna, hvad hafva Hegelianerne väl då att göra? Antingen måste de bevisa sanningen af sina deduktioner — hvilket skulle leda till en regressus in infinitum — eller också ärligen bekänna hvad de dock så listigt vetat undanhålla, nemligen att det oundgängliga vilkoret för en af dessa — såsom vi öfriga påstå — omöjliga deduktioners erkännande är ingenting mer eller mindre än den *Schellingska intellektuella åskådningen*, mot hvilken dock inga ifrigare predikanter funnits än just Hegelianerne. Måste man ej beundra deras utomordentliga taktik, att genom en namnförändring rädda en behöflig, men misskrediterad princip, och genom fördömmandet af den äldre benämningen inbilla de lättrogne, att en förändring föregått i sjelfva saken! Schellingianerne förklarade sina motståndare för idel reflexionsmenniskor, Hegelianerne hafva slutligen ingen annan utväg emot sina motståndare, än att förklara dem för "förståndsmenniskor, dogmatici", eller, såsom Hr Lindhult funnit för godt att göra med Exner, Herbarth m. fl., för "empirister." I detta anathem: *håller du ej med mig, så är du en förståndsmenniska, en dogmatiker, en empirist*, ligger alltid slutbeviset, genom hvilket det Hegelska lotteriet anser sig hafva förvandlat sin tro, sin mening om inbillade deduktioner (subreptioner, sophismata consequentia) till objektiva, vetenskapliga sanningar. — Välj om t. ex. "öfvergången" ifrån talang till geni (Psycholog. v. Rosenkranz Zw. Aufl. p. 49; Anthropol. u. Psychol. v. C. L. Michelet. pp. 155, 156, Lärobok i Anthr. och Psych. af Lindhult p. 45). Antagom derföre att talanger finnas uti mensk-

ligheten; vi fordre då af Hegelianismen objektivt bevisadt, att tillvaron af talanger uti menskligheten med samma nödvändighet innesluter tillvaron af genier, som förhandenvarandet af 3:ne vinklar. De som hafva den Hegelska tron läsa hvad Hrr Rosenkranz och Michelet härom sagt samt hvad Hr Lindbult eftersäger och finna sig öfvertygade; men Trocler, Bachman, Weisse, Fichte, Ulrici, Trendelenburg, Reinhold m. fl. finna ej ett ord i de många orden genom hvilket tillvaron utaf snillen kunde sägas vara analytiskt deducerad. Hafva väl Hegelianerne då något annat att svara, än: att de ej öfvertygade sakna (!) denna dialektiska förmåga, hvilken ett gynsamt öde förunnat dem, de utkorade och måste de således icke med alla andra mystici tillerkänna sig ett inre ljus, en inre egendomlig, högre förmåga, en särskild grad af djupsinnighet m. m. — om de ock veta att kachera denna mysticism under anathemer emot Schelling och Jacobi samt under städse upprepade fordringar att allt bör bevisas, och städse förnyade försäkringar att allt är bevisadt. — Lika klart visar sig äfven, att alla de öfriga s. k. deduktionerna äro idel grund- och haltlösa subreptioner, likasom den ofvananförda. Så t. ex. skall man förgäfves söka någon objektivitet i påståendet, att menskligheten lika nödvändigt måste sönderfalla uti vissa racer, som triangeln uti liksidig, oliksidig och likbent; att menniskorna måste vara utaf skiljda temperamenter, att drömmande, somnambulism, aning, vision, magnetism, förryckthet skola med analytisk nödvändighet utur menniskans eller menskligheten begrepp kunna deduceras. — Ännu mer i ögonen fallande blir orimligheten af den föregifna deduktionen inom psychologien, hvarest ur de lägre, sinnliga funktionerna de högre dialektiskt skola deduceras. Hvar och en vet nemligen skilnaden mellan sinnlighet och förstånd ligga i den förras receptiva, passiva, ofria, den sednares spontana, aktiva, fria natur eller väsende. Klart är nu, att om friheten med absolut nödvändighet vore inneburen uti sinnligheten, så komme man ovilkorligen till encyklopedisternas påstående, att *penser* är identiskt med *sentir*; ty just det var Condillacs och Bonnets påstående, att finge de endast en med de 5 sinnena begåfvad varelse såsom datum, så skulle de med mathematisk (analytisk, dialektisk) nödvändighet derutur härleda alla andra theoretiska förmögenheter. Sammaledes är i praktiskt hänseende Hegelianernes påstående, att den reflekterande och fria viljan med dialektisk nödvändighet låter deducera sig ur "den sinnliga viljan" rent af detsamma, som Helvetii påstående, att de fria viljofunktioner äro identiska med intressen och passioner. Om den bättre menniskan hos mängden utaf Hegelianer detesterar dessa resultater, så blir

det en sak för sig, som ej kan rättfärdiga deras påståenden inom vetenskapen.

Att Hr Petrelli i sin psychologi ej befattat sig med denna s. k. spekulativa method, länder hans bok till förtjenst i stället för till nackdel; ty hvarest denna method med allvar begagnas behäftas ett psychologiskt arbete med en brist, hvilken endast kan ersättas genom det förråd af förnufts- eller erfarenhetssanningar, hvilka methoden oaktadt genom en *felix culpa* blifvit inpraktiserade. — Hr P:s bok har en klar, ren och svensk diktion; dess rika innehåll vittnar om en grundlig och sorgfällig psychologisk beläsenhet, hvilken dock icke hos honom är ett afmätt lärdomsförråd, utan en organisk utveckling af en egen öfvertygelse. För psychologiska studiet till prest- och pastoral-examina rekommendera vi isynnerhet detta arbete, om det — såsom vi hoppas — håller i det sednare häftet, hvad detta förra häfte lofvar, och vi skulle önska, att Hr P. ännu mera direkt, än i detta häfte varit fallet, utarbetade det följande häftet just för denna bestämmelse. Huru lämplig den såsom lärobok på Gymnasierna kan vara, derom kunna vi alldeles icke yttra oss, innan vi fått se det sednare häftet; ty vi lägge en sträng vigt på det rent formella så snart frågan rörer ungdomens undervisning, då deremot för äldre läsare innehållets rikedom och interesse är vida mer hufvudsaken. Men det formella, sjelfva planen och ekonomien af Hr P:s bok kan först genom kännedomen af densamma i dess helhet med visshet bedömmas. — För Hr P:s mod att våga försöket med en inhemsk Psychologisk Lärobok måste hvar och en hålla honom räkning, och vi skulle önska att de, hvilka nitälska för philosophiens förkofran i vårt fädernesland gåfve honom den billiga uppmuntran, som en förtjent författare måste finna uti åtgången af sina arbeten. E. A. C—N.

[7] 1. **Dikter** af ***Bernhard Elis Malmström.*** **Första samlingen.** Upsala, Leffler och Sebell. 1845. 192 sid. 12:o. (Priset: 1 Rdr b:ko).

2. **Sånger i Pansar** af ***Talis Qualis.*** Andra tillökta upplagan. Lund, Berlingska Boktryckeriet. 1845. 120 sid. 16:o. (Priset: 1 Rdr b:ko).

№ 1. I kalendrar, månadsskrifter och veckoblad var redan länge M—m en signatur, som man sökte med längtan och fann med nöje. Man kunde förutsätta, att de stycken, hvarunder den fanns, förtjente att läsas, tålte vid att omläsas och skulle sluta med att i minnet fästas. Det hvilade öfver dem en poë-

tisk skärhet, genomgick dem en artistisk mognad: det låg oftast till grund för dem en sinnrik tanke eller en varm känsla. Främst röjde de detta sträfvande till fulländning, som utgör ett af den äkta konstnärns kännemärken. Man insåg mer och mer, att man här hade framför sig en vitter författare af mer än vanlig ordning. Här var icke blott technisk färdighet, men odlad smak: icke blott phantasiens lek, men viljans allvar: icke blott lyrisk produktivitet, men ästhetisk samvetsgrannhet. I närmaste sammanhang med denna sistnämnda egenskap stod en, särdeles hos yngre författare, sällspord sparsamhet, om icke i frambringandet, dock i meddelandet, af diktens alster. Häruti uttrycktes åter en aktning för sig sjelf och för allmänheten, som ej kunde annat än öka den sednares för författaren. Under någon tid skymd genom en nog ifrigt antänd offerrök af några ungdomsvänner, hvilka tycktes, under hans firma, vilja sluta sig till ett gemensamt snillebolag, ej utan aktier i en, som man trodde sig märka, äfven till Lund utgrenad, växelbeprisnings-anstalt, har Hr M. småningom, alltmer ensam och alltmer sjelfständig, framträdt ur alla kotteridimmor, och har ej derpå förlorat. De skriftställare, som ej kunna umbära berömmet, göra bäst att i tid sluta sig till något litterärt eller politiskt kotteri, helst något, som har en och annan tryckpress till sin disposition: de deremot, som kunna lefva det förutan, eller rättare, som lefva för något annat, må vara vissa om, att ändock, förr eller sednare, åtnjuta — rättvisa. Genvägarna eller krokvägarna till Odödligheten anlitas eljest nu för tiden med sådan brådska, att Medusas vingade son sjelf vanligen blifver efter på första hållet.

I den samling af Dikter, som Hr M. här framlagt för allmänheten, har denna med nöje återhelsat gamla bekantskaper. De nya äro få, och ej underlägsna de äldre. Ordnandet under de särskilta klasserna har skett utan godtycklighet, om också ej alltid med en stränghet, svår att på Lyrikens skiftande arter fullt tillämpa. Så kunde t. ex. *Biet* (sid. 81), måhända med mera skäl än *Skulden* (sid. 140), hänföras till erotiska dikter. Deremot är ingenting att klandra vid Förf:s bruk af benämningen Elegie. Ämnenas skiljaktiga, någon gång glada, beskaffenhet röjer genast, att Förf. här ej inskränkt detta ord till hvardagsbetydelsen af sorgeqväde, i hvilken betydelse tagen, Elegien ingalunda är uteslutande bunden vid den antika distichformen, som dock alltid kläder henne bäst, utan väljer bland de moderna rhythmiska formerna gerna åt sig äfven den femfotade rimmade Trochæen eller, vid tillfällen af en eldigare Erotik, den femfotade rimmade Jamben, sedan Alexandrinen längesedan blifvit

urmodig. Vår Förf. tager ordet i den mer vidsträckta, artistiska mening, hvarunder det, sedan långliga tider tillbaka, i vitterhetens häfder historiskt framträdt. Låter sig också af etymologiska skäl (ἒ ἒ λέγειν) förmoda, att den förra betydelsen varit den ursprungliga, så framträder dock tidigt, så hos Greker som Romare, Elegien i sin vidgade spher:

Versibus impariter junctis querimonia primum,
Post etiam inclusa est voti sententia compos.

Hor. de Art. Poet 75—76.

Mana icke redan de äldsta Elegier, som vi af Grekerna äge qvar — de energiska fragmenterna af Kallinos och Tyrtæos — till stridens bragder och fosterlandets försvar, prisande den tappre, "som i bröstet har ett brinnande lejons mod" *)? Af Solons politiska Elegier finnas ännu stycken i behåll. Med honom ser man Elegien begynna äfven sin gnomiska period, utbildad af Theognis, fortsatt af Phokylides, tilldess hos Xenophanes redan en formlig Ethik sträfvar att ikläda sig Elegiens drägt. En ny art af den Joniska sinnesrigtningen gaf nu ock åt Elegien den erotiskt-naiva karakter, som man först möter hos Mimnermos i hans, till flöjtspelerskan Nanno rigtade, klagande kärleksqväden. Hos honom är denna Erotik sörjande; längre fram, under den Alexandrinska perioden, framträder den gladt-erotiska Elegien hos Philetas, Hermesianax, Phanokles och Kallimachos. Den tragiskt-sentimentala Elegien (Threnodie), som är hvad man, i vanlig och inskränktare mening, kallar Elegie, är, såsom bekant, af Doriskt ursprung, och räknar för sin uppfinnare Simonides, öfver hvars hänförande sorgeqväden de gamle Grekerna ej nog kunna uttrycka sin förtjusning. Efterverlden kan ej annat än dela den, vid läsningen af det ännu bibehållna, förträffliga fragmentet: Danaës klagosång på hafvet. Hon sjunger denna sång, utskjuten i en båt på vilda Oceanen af den vredgade Akrisios, som på detta sätt vill hämnas hennes kärlek till Gudarnas fader: sjunger den öfver sin slumrande son, som hon omslingrar med sina armar. — Den Romerska Elegien visar sig lyckligt formad efter de Grekiska mönstren, vidhåller, för det mesta, den erotiskt-svärmande rigtningen, antager väl emellanåt svårmodets karakter, men öfvergår aldrig till så fullständig Threnodie, som hos Simonides. Den smäktande Tibullus besjunger sin Delia och sin Nemesis, den glödande Propertius sin Cynthia, den lättfärdige Ovidius sin Corinna. Hur rörande den sednares *Tristia* än må vara; i sina elegiska *Amores* röjer han dock sitt rätta element. — De Ro-

*) Αἴθωνος δὲ λέοντος ἔχων ἐν στήθεσι θυμόν.

romska Elegie-skalderna blefvo i sin ordning mönster för en nyare tids, och att, bland dessa, ingen kommit de förra närmare, än Goethe i sina *Römische Elegien*, är öfverflödigt att nämna. Vår egen nyare Vitterhet saknar ej lyckliga efterbildningar i denna väg, och, med allt erkännande af det värderika, som t. ex. Franzén och Atterbom i elegisk form diktat, kan man dock påstå, att här, som i flera fall, den alltför tidigt bortryckte Stagnelius ännu står oöfverträffad. Att säga oupphunnen, vore orättvist, sedan man läst *Angelica*. Denna, både till ordningen och värdet, främsta bland Hr M—s Elegier, visar sig till omfånget så ringa, till anläggningen så enkel, till innehållet så inskränkt, till tonarten så enformig, och, med allt detta, har den dock ett så rörande behag, gör den dock ett så ljuft intryck. Hvarföre? — fråga vi — och svaret kan ej blifva mer än ett: "den är sin karakter trogen." Den sentimentala Elegien, i sin milda, lyriska kontemplation, sin bittert-ljufva, städse lugna, reflexion öfver en egen, alltid återkommande, grundkänsla, försmår all ordståt, jagar efter inga bilder, skyr allt, som kan störa det evigt enahanda, som är dess allt. Semper eodem gyro includitur. Den första uppbrusande smärtan, passionen i volkaniskt utbrott, hör ej hit. Det är i Odet, som de må söka sig luft. Först när stormen rasat ut, bör man i Elegien dess efterlemnade dyningar. Icke under härjande brand, först på askan af förbrunnen lycka, är det som Elegien klagar. Besinningen har återkommit: reflexionen förälskar sig i sitt ämne, beser det på alla sidor, och finner en ljuf tröst i att idisla dess bitterhet. Detta är hvad Tyskarne kalla *Wonne in Wehmuth*: detta är ock den ästhetiska enheten i Elegiens kretsgång. Erkännes nu detta i allmänhet vara den sentimentala Elegiens karakter, så måste ock medgifvas, att *Angelica* i fullaste mått motsvarar densamma. När man derföre hör en och annan klyftig läsare klaga öfver, att här ej finns någon enda blixtrande idé, ej ett spår af storartad mångsidighet —, något, som man dock gerna väntade sig finna i ett, med Svenska Akademiens stora pris belönadt, poëm — så utsäger han dermed omedvetet styckets beröm, på samma gång som han blottar sin egen kritiska enfald.

Af de följande Elegierna står den, som bär öfverskriften *Aprildagar* (sid. 11) i ett nära, genetiskt samband med Angelica-cykeln. Tonen är beslägtad; men vemodet upplöser sig här tillsist i harmonisk känsla af en högre lifsfröjd. — I *Corinna* åter (sid. 16) har Skalden omstämt sin elegiska dubbelflöjt, och låter nu höra en sång i Propertii manér. Den är rätt väl gjord; men man känner att den är gjord: den lem-

ner, med all sin blomsande sinnlighet, läsaren — och måhända äfven läsarinnan — kall; så vida den sednare ej berekes af styckets vackra sluttanke. Vid så väl detta stycke, som det nästföljande *Floden* (sid. 20), der en poetiskt hållen, men måhända nog grann och minutiöst utförd, allegori lånat Elegiens drägt, kan rec. ej undgå att yttra en anmärkning, som, mer eller mindre, drabbar diktionen äfven i de öfriga af Hr M—s Elegier. Förf. låter nog sällan tanken fortlöpa ur ett distichon i ett annat: han sätter för ofta punkt vid pentametern. Diktionen råkar härigenom i fara att blifva enformig: versens musik afbrytes genom en alltför lika taktbvila, en nog tät pausering, och den, vid hvarannan rads slut, afklipta eller uthvilande tanken ger lätt åt detaljerna något epigrammatiskt. Ett isoleradt distichon får och skall vara en liten verld för sig sjelft; användt deremot i en elegisk serie är det blott en del af det hela och bör, så ofta ske kan, med angränsande delar flätas, icke blott vidfogas. Elegien skulle eljest blifva endast ett aggregat, i stället för en organism, af disticha. Detta känner Förf. lika väl, som rec.; men kanske tillämpar han det en och annan gång för litet. Den veka pentametern, med sitt sänkta och afbrutna ljudfall, har också i detta fall något förledande. Den likasom längtar till ro: eller, såsom Schiller målar distich-paret:

"Im Hexameter steigt des Springquells silberne Säule,
Im Pentameter drauf fällt sie melodisch herab."

Herr M. begynner gerna sina Elegier och deras underafdelningar med en fråga eller ett utrop. Så gjorde äfvenväl emellanåt Tibullus; och när det blott, såsom hos honom, alltid sker lugnt, utan all Odets Horatianska häftighet, är dervid ingenting att anmärka. En början, särdeles vacker och fri från alla interjektioner, har tredje sången i Angelica:

"Rusig af drömmarnas vin en qväll på den lummiga stranden
Satt jag och hörde förströdd vågornas hulda musik."

Vackert fortgår, börjar och slutar äfven den sköna minnessång, som Skalden (sid. 22) egnat *Thorwaldsen*. Det är en dikt, värdig sin författare, och värdig sitt ämne — i alla händelser en af de yppersta i denna samling. Här, om någonsin, röjer sig den rena, klassiska luft, som Förf. insupit hos sina Greker och Romare. Mer än ett af dessa disticha skulle man tro vara taget ur Grekiska Anthologien. — När man, vid slutet af denna dikt, läst skaldens brinnande bön till Thorwaldsen: "*O gif oss en flägt af din ande!*" förefaller det en smula störande, att, vid bladets omvändning, se (s. 29) enahanda bön ställd till en annan person. — Skaldens själ företager sig derefter en kosmisk stjernvandring (*Astronomi* s. 32),

helsar, på sin ilande luftfärd, de förnämsta konstellationerna vid namn, och blifver omsider, efter att i alla rigtningar hafva genomirrat verldssystemet, af sin ägare tillspord med de vackra slutorden:

"Säg mig, min vandrande själ, på din himmelska resa hvad fann du?
Fann du att rymden är tom, fann du att stjernan är död?
Fann du att tanken det är, som himmelens rymder befolkar?
Fann du att tanken det är, hvilken ger stjernorna lif?
Fann du att himmelska "Lyran" är stum på det strålande fästet,
Om ej en vetande själ lockar dess toner till lif?

Sist meddelar oss Förf. en, till *Promotions-kamraterna* (sid. 35) ställd, väl icke egentlig Elegie, men på elegisk vers lyckligt utförd, tacksägelse-adress för en erhållen guldkedja; — och härmed är samlingens första afdelning tilländalupen.

Den nästföljande afdelningen inrymmer både ren och blandad Lyrik, både *Visor* och *Romanser*. Visan är i, hvad man kallat, den lägre Lyriska poësien, hvad *Hymnen* är i den högre: hon svarar mot denna, som Elegien mot Odet. I båda de sednare är alltid reflexion med i spelet: i Odet djup betraktelse öfver en viss situation, utsjungen med hänförelse; i Elegien mild kontemplation af en viss känslostämning, framhviskad i lugna tonvågor. I Hymnen och i Visan är det lyriska uttrycket omedelbart och rent. När den förra lånar sig till strömmande känslo-utbrott öfver något inom andens högsta spherer fixeradt ämne, håller sig den sednare till lifvets lägre kretsar, sjunger der ut glädje som sorg, med ohämmad innerlighet, med enkel natursanning, i klaraste välljud. Då det är i d e s s a, som känslans jemnvigt afspeglar sig, så är s å n g b a r h e t ett af den äkta Visans kännetecken. Redan stafvelsemåttet bör framandas ett visst Melos, takten vara likformig, strophbyggnaden ytterst enkel. Att Hr M:s sångmö besitter förmåga att uppfylla dessa, och öfriga, *Visans* fordringar, röja flera här införda prof; i främsta rummet det täcka stycket *Blomman* (sid. 68). På gränsen af folkvisa och tillfällighets-dikt står det vackra poëmet *till Oehlenschläger* (sid. 49), vid hvilket rec. blott vill anmärka, att Förf. en och annan gång onödigtvis sönderdelar takten, hvilket då både åt melodi och recitation ger något rhythmiskt trippande, som ej är behagligt. Om t. ex., i näst den sista raden af sista versen, ordet *Patriarch* utbyttes mot *Fader*, så finge musiken — Vermlandsvisans är här begagnad — på detta ställe en uthållande hvila, som mera öfverensstämmer med dess ursprungliga, något släpande, karakter. Aldrafördelaktigast framträder denna meter, när sjunde raden sättes i samrim med den andra och fjerde. — Språkbruket har, likasom

en och annan äldre Ästhetiker t. ex. Eschenburg, förblandat de båda episkt-lyriska diktarterna: *Romans* och *Ballad*. Den förra bibehåller dock alltid sina sydliga slägtdrag: raskhet, klarhet, lefvande och utåt-rigtad åskådning. Den visar sig värd sina Spanska anor. Den sednare karakteriseras lika troget af sitt nordiska tycke, sitt dystra allvar, sin hemskare ton, sin blick inåt tingens djup och andeverldens faser. Den påminner om sitt ursprung bland de Skottska högbergen. Sannt yttrar sig derföre, angående Romansen, A. W. Schlegel i sin recension öfver Bürgers arbeten: "es ist bemerkenswerth, dass in diesen sydlichen Dichtungen nirgends eine Spur von Gespenstern oder andern Schreckbildern der Fantasie anzutreffen ist, da in den nordischen Balladen, besonders der Engländer, Schotten und Dänen, alle Schauer der Geisterwelt kalt und leise und um so erschütterader ins Leben herüber wehen." Heldre än att nu vilja tvista med Herr M., huruvida ordet *Romans* är en så alldeles adæquat benämning för t. ex. det första stycket i denna afdelning: *Hvi suckar det så tungt uti skogen* (s. 41), skyndar rec. att uttrycka, huru äkta poëtiskt skönt, huru i alla afseenden fulländadt, han finner innevarande lilla poëm. Han anser det såsom en af perlorna i denna sångkrans, och räknar för en glädje att få erkänna något så vackert. Folktonen är här så lyckligt träffad, uppfinningen är sinnrik, omqvädet så särdeles väl användt. Denna sång har, i alla dessa afseenden, stort företräde för den nästföljande: *Stafkarlen* (sid. 45), som visserligen är en ganska rörande monolog, men som har nog mycket rhetoriskt i sitt uttryck och kanske nog mycket philantropiskt i sitt intryck. Här ledsnar man också vid omqvädet. — *Midsommarnatts-dröm* (s. 52), *Jungfrun i det Gröna* (s. 57), *Brudsmycket* (s. 59), *Perlan* (s. 71), tillhöra de vackraste dikter, icke blott i denna samling, men inom hela vår nyare vitterhet. Vid *Löftet* (sid. 67) vill rec. hemställa, huruvida ej den sista versen med sin Sens moral må anses öfverflödig. Den är, i och för sig sjelf, full af behag, men bryter med sin alltför reflexiva slutvändning poëmets episka gång.

Af alla den lyriska poësiens mångfaldiga tonarter har ingen blifvit anslagen så ofta och så falskt, som den erotiska. Att *Naivitet* väsentligt bör ingå i den erotiska poësiens grundkarakter, derom synes man vara temligen ense; men huru har man icke tvistat om rätta betydelsen af detta begrepp? Marmontel gaf derå en vidlyftig definition, som egentligen icke var någon, utan blott en till hälften sann beskrifning. Mendelsohn, i sin nog dunkla förklaring, angaf blott några hufvuddrag af det Naiva. Riedels definition innehåller på en

gång för många och för få kännemärken; Engels är både obestämd och oriktig. Lika litet tillfredsställande är den dubbelbetydelse, som Bürger gaf åt detta begrepp; och af Schiller var det en rentaf godtycklig idé, när han uppställde det *Naiva*, såsom den antika konstens princip, i motsats till det *Sentimentala*, såsom princip för den moderna. När Kant (Kritik der Urtheilskraft s. 225) förklarar *Naivitet* med "utbrottet af menniskans ursprungliga, naturliga uppriktighet, i motsats till en, till ny natur vorden, förställningskonst", håller han sig synbarligen väl mycket till ordets etymologi (af *nativus*, i medeltidens latin: *naivus*). Framstår också det Naiva ur det Naturligas kontrast med det Konventionella, och intager så platsen mellan det Rörande och det Komiska, så är dock dess rätta ästhetiska begrepp vida mer omfattande och sammansatt. Att här söka närmare utreda det, skulle föra oss för långt, då det endast kan ske i sammanhang med Skönhets-theoriens öfriga begrepp. Vi hafva blott velat antyda, huru förlåtligt det är, om poëterna ej alltid träffat i praxis, hvad philosopherna först nyligen rätt fixerat i theorien. Den klassiska fornålderns skalder voro emellanåt *naiva;* men de visste aldrig deraf. Så t. ex. Virgilius på ett bekant ställe i sin tredje Eclog. Skulle det ej äfven vara händelsen med de nyare, att de härutinnan lyckas bäst, när de minst veta derom? Hvad läsaren alltså främst väntar sig finna i erotiska dikter, är en osökt Naivitet. I dem, som förhandenvarande samling lemnar oss (s. 98) skall han ej heller härutinnan se sin väntan bedragen. Rec. hänvisar blott till *Härnäst* (s. 104), *Sköna Flicka* (s. 121), och, i främsta rummet, till *Hjertklappningen* (s. 135), för öfrigt öfvertygad, att samma slags läsare, som i Hr M:s erotiska *Elegier* finna "pjunk", äfven i sistnämnda erotiska *Visa* skola finna "pjoller." Ett utmärkt vackert stycke, i antikt versslag, är *den Femtonåriga* (s. 123), som redan i Lineaa Borealis fann så mycket bifall, att man nu nästan ogerna ser Amanda omdöpt till Armida. Äfven *Odalisken* (s. 119) förtjenar all uppmärksamhet. *Skulden* (s. 140) är ett rörande stycke af djupt, ja hemskt, gripande innehåll.

Man kunde eljest anmärka, att i allmänhet Hr M:s lyriska tungomål ej talar så rätt omedelbart till känslan. Han serverar emellanåt sin egen väl mycket à la glace; sannolikt mer i följd af sjelfva sin skaldenaturs mera lugnt reflekterande stämning och mera svala temperatur, än af någon fattad föresats att hushålla med värmen. Lyriken vet ej af något sådant ekonomiserande, och inom den lär väl ändock den äkta Sentimentaliteten till tidernas slut få sitta i orabbadt bo, hur mycket än några heta skrikhalsar — muntergökar till profes-

sion' — deremot bjuda till att processa. Fördömlig är blott den oäkta, den ljugande Sentimentaliteten, som hycklar hvad den förra känner, härmar dess uttryckssätt, stjäl dess phraser. För mycket af känsla kan den lyriske skalden egentligen aldrig hafva: det beror blott på, att känslan är sann och genuin. Han behöfver då ej sätta någon sordine på det själs-instrument, som harmoniskt vill uttrycka den. Det är detta, som man tycker sig märka, att Herr M. någon gång gör. Der han ej gör det, såsom t. ex. i *Angelica*, tränger hans ljufva strängaspel så mycket innerligare till hjertat.

De *Blandade Dikter*, med hvilka samlingen slutar, öppnas med det tankdigra stycket *till de Unga* (s. 149), en poëtisk föreläsning på nyårsmorgon, full af besinningsvärda väckelser. Tonen, något rhetoriskt hållen, är alltigenom manligt ädel och sträng. — En tafla, med lugnt konstnärskap utförd, är *Gottland* (s. 155), en vacker bild från Köpenhamnsfärden. Den interessanta ön har, i denna paraphras af sin historia, fått ett varaktigt äreminne. Vida mer eld och färg och lif, än denna midsommarbild, har dock *Skandinavien* (s. 165), ett i alla afseenden utmärkt vinterstycke. Med förbigående af flera andra poëmer, må omsider nämnas den enkla, hjertliga sångbelsningen *til Fogelberg* (s. 187), der rec. blott skulle vilja få det enda ordet *Sublimt*, i sjunde versens början, utmönstradt. Sällan, men någon gång, händer det Förf. att störande, likasom här, inmänga främmande ord. Så t. ex. i den förr omnämnda Elegien: *Astronomi:*

"Himmelska Väktarnes par är tolerant som du vet."

Ofvanpå det myckna friska och färgrika, som denna samling innehåller, förefaller nu slutqvädet *till ett Brudpar* (s. 192) något saftlöst och blekt.

Redan i den mer än vanliga utförlighet, som rec. egnat åt granskningen af dessa dikter, ligger en rättvis gärd af aktning för Hr M:s sångmö. Det är ej en vanlig vitterlek, med hvilken man aktar nödigt att så länge sysselsätta sig. Rec. vill ej gå framtiden i förväg med att divinatoriskt antyda, hvad en, ännu ung, konstnär, med så gifna anledningar till ytterligare progressiv utbildning, en dag må blifva för svenska Vitterheten. Hvad han redan är, är nog för att lifligt spänna allmänhetens uppmärksamhet och väntan på fortsättningen af dessa dikter. De hittills utgifna vittna alla, i olika gestalter, om en lyckligt begåfvad skaldenatur, en mera ren och omfattande, än djerf och bildrik, phantasi, en ädel och sann, mer eldig, än varm och värmeledande, känsla, som dock stundom glödhett uppblossar. De utmärka sig, i afseende på

diktionen, genom en äkta konststil, kraft och mjukhet i språket, klarhet i uttryck, omsorg och grundlighet i så väl den syntaktiska, som den prosodiska, techniken, mer än vanligt mästerskap i återgifvande af antikens former. Att denna skaldenatur lyckligast framträdt i Elegien och Balladen, häntyder på ett, den lyriska känslan öfvervägande, mått af reflekterande lugn och episkt allvar. Sist må på Hr M. tillämpas ord, förut sagda i denna tidskrift *): "Han är en ädel, lugn, fullt medveten intelligens. Han är en ibland de sångare af den snart nog gamla skolan, som icke försmått att öka naturens håfver med ett mått af kunskaper, att förädla den ursprungliga menniskans rika råämnen medelst bildningens bearbetning, och att ordna phantasiens brokiga bilder under ett konstnärligt förstånd."

№ 2. Brist på utrymme vägrar oss att här, mer än med några ord, anmäla den samling af stridslystna ungdomsqväden, som pseudonymen Talis Qualis ej längesedan utgifvit under titel: *Sånger i pansar.* De hafva redan tarfvat en ny upplaga, och således vetat att skaffa sig gehör. Sådant förtjena ock onekligen rätt många af dem, hufvudsakligen på grund af rent techniska förtjenster. Dessa visa sig af en mindre vanlig art, i den lätthet, med hvilken Förf. rör sig inom en större mångfald af, till en del sydliga, versformer. Icke blott Sonetten är af honom, och ej utan fördel, begagnad: han har äfven vågat försöket att ett par gånger inkedja sina tankar i Terza rima. På ena stället i *Fattigdom och rikedom* (sid. 33), ligger dock i slutversen en sarkastisk spets, som är främmande för karakteren af detta versslag. Minst är den epigrammatiska uddhvassheten på sin plats i den öfverskjutande rad, som italienska prosodien kallar *il tornello*, och hvars rätta betydelse och bruk bäst läres hos Dante. Andra gången, som detta versslag förekommer (*till Svenska Kungen* s. 41), användes det på Tyskarnas vis, med alternerande af manliga och qvinliga rim: något som i Ottava rima visserligen är fullt tillständigt, men som i terzinens rimkedja, både för ögat och örat, minskar det labyrinthiska, som i den älskar att uttrycka sig. En viss raskhet i språkets behandling, och en stor fyndighet på rim, utmärka föröfrigt denne författares diktion, som oförväget upptager äfven en hop utländska ord. De svenska framträda emellanåt i archaismer. Så säger Förf. gerna *lågan dal* i st. f. *låga dal'n*, *stånda* i st. f. *stå*, *gånga* i st. f. *gå;* och ej alltid äro dessa fornsvenska böjningar påkallade af versens kostym.

---

*) Frey. 1841 sid. 330.

Hvad nu sjelfva innehållet beträffar, skönjes redan af den originella, yttre utstyrseln, att här är fråga om något rätt morskt och manhaftligt. *Sånger i pansar* på titelbladet, och Carl den tolfte på bakpermen, med ryggen vänd mot innehållet, sannolikt af aktning mot läsaren. Bilden ser högst bedröflig ut: hjeltens ställning liknar en tiggares, som beder om almosa. Nedanom bilden läsas de orden: "Kom, gossar!" Hjelten pekar med detsamma åt höger, och, som han står i Lund, vore man färdig att tro, att det är mot Dansken, som han vill föra de svenska gossarna; helst det var under planer mot denna granne, som döden afbröt honom vid Fredrikshall. En blick på bokens innehåll visar dock, att ytan äfven denna gång bedragit. Förf. är långt ifrån att vilja predika någon anti-skandinavism. Det är mot ett annat väderstreck, som hans hat är rigtadt: det är mot "verldens Goliath, österns jätte", som han slungar sin *Utmaning* (sid. 51). Det var och med tanken på denna östra koloss, som samme författare förleden sommar sjöng, vid ett tillfälle i Köpenhamn:

"Om oss öfverväldet makar
Ur hvar vinkel af vårt land,
Gripa vi i himlens hakar,
Rycka blixten ur Guds hand;
Och på den vi grensle rida" o. s. v.

Andan i denna, lätt för bombast utsatta, dikt-art är ej obekant för någon, som med uppmärksamhet följt utvecklingen af Tyskarnes politiska poësi under det sista årtiondet. Den står i närmaste frändskap med den, som uppenbarat sig hos Herwegh, Prutz, Freiligrath m. fl. Förnämligast är det efter den förstnämnde, som Talis Qualis modellerat sig, med en förkärlek, som sträcker sig ända till valet af samma versformer och samma phraser. Man behöfver blott i detta afseende jemnföra sången *till Kronprinsen Carl* (s. 45) med Herweghs bekanta poëm *an den König von Preussen*. Så i godt, som i ondt, är denne författare en svensk Herwegh. Man kan ej annat, än beklaga, att en ung skald, med så vackra gåfvor, synbart är på vägen att stelna i ett manér, der han icke ens kan hugna sig med anspråket på originalitet, ty detta måste han afstå åt sina tyska föregångare. Ingen kan betvifla, att ju fosterlandskänslan har sin sköna, sin heliga poësi. Den har haft det i alla tider; så både hos de gamla och de nya Grekerna; och den har icke heller i Tyskland saknat sina sanna härolder. När tyska folket reste sig till frihetskampen mot Frankrike, huru elektriserade ej då Rückert med sina folksånger och *geharnischte Sonette* sitt fosterlands försvarare! "Die So-

mette selbst harnischten sich, und diese Form, die leicht *tönendes* Erz und klingende Schelle ist, wurde bei ihm: *treffendes* Erz und Sturmglocke, und unter luftigem Gewande spannte sich eine starke Muskel". Körner kämpade både med lyra och svärd *(Leier und Schwerdt)*: sångerna af Schenkendorf, Stägemann, Arndt, flögo såsom krigspilar genom landet. Och när Pohlen reste sig mot Ryssland, med hvilka kraftfulla ljud manade icke då Platen Europa till deltagande! Det är i sådana storm-perioder af stor och djup betydelse, som också den politiska poësien får en sådan: I den efterföljande tiden af folk-lugn och ostörd national-utveckling, ljuder ett solo på krigstrumpet blott som ett tomt efterklang. Man klämtar icke, sedan elden är släckt, eller innan den brutit ut: man klämtar icke gerna fram den. Ligger ej en inre sanning till grund för det poëtiska stridsropet, så är det blott en, mer eller mindre, fanatisk deklamation, och bortdör i tomma luften. Det skrämmer ingen, och det eldar ingen. Rysshatet är en så ofta uppdukad rätt, en sådan *crambe sexcenties cocta*, att sånggudinnorna ej gerna se det vid sin taffel; och vi Svenskar hafva just nu en hundraårig eftersmak af anrättningens bäskhet. Sympathi för våra östra grannar lära vi säkerligen aldrig få; men mellan dennas negation och hatet är dock ett djupt svalg, som minst af skalden bör igenfyllas. Hatet, såsom sådant, är dessutom något rent opoëtiskt; det är ock derföre, som, i alla tider, den äkta stridssången heldre ljudit till försvar än till anfall.

Rec. har ej tvekat, att, angående denna afart af den politiska poësien, öppet uttala sin öfvertygelse, och kunde, till stöd för densamma, åberopa de flera förträffliga uppsatser, som nyligen i detta ämne stått att läsa i *Revue des deux mondes*, af utmärkta fransyska konstdomare, sådana som Saint-René Taillandier och Blaze. Men lika öppet bör han också erkänna den omisskänneliga talang, som i flertalet af dessa sånger röjer sig. Det är blott att önska, att Förf. ej ensidigt förspiller sina håfvor på en opoësi, som i Tyskland alla-redan upphört att vara på modet. Åt ett blott och bart ephemert bifall höra ej skaldegåfvor offras, af hvilka man, af många skäl, vill vänta något för svenska vitterheten bestående. Det vackra poëmet *till Fogelberg* (sid. 48) vore redan nog, att i detta fall gifva stöd åt allmänhetens väntan.

— 16 —

[8] Norske Huldreeventyr og Folkesagn. Fortalte af *P. Chr. Asbjörnsen*. Förste Samling. Christiania, 1845.

C. Fabritius. 1845. 240 sid. 8:o med en musikbilaga. (Priset 72 sk.).

Ett uppmärksamt lyssnande till folksägnen är dubbelt lärorikt: dels emedan det visar oss huru det naiva, af kulturen oberörda menniskosinnet uppfattar naturen, dels också emedan folket, som i det längsta hänger fast vid fädrens tro och öfvertro, uti dessa sägner omedvetet bevarar traditioner, som belysa forntidshäfderna. Också hafva vi ej att beklaga oss öfver brist på forskning i detta fack, och nitiske män arbeta flitigt på bevarandet af det förråd på sägner och sånger, som upplysningen ännu ej utplånat ur allmogens minne. Att man äfven i brödrariket eger öppet sinne derföre, bevisar ofvannämnda lilla arbete och det bifall, hvarmed det der blifvit emottaget. Man må ej här vänta en fullständig samling af Norges folksägner; de här meddelade äro upptecknade på en obetydlig landtvidd närmast omkring Christiania. Men äfven det lilla, som här framställes, kan ej annat än med nöje läsas af hvar och en. En svensk återfinner här med angenäm öfverraskning samma andevarelser, hvilka han i barnkammarens sagor eller allmogens berättelser lärt känna, endast under förändrade namn och till en ringa del modifierade gestalter. Tomten, som vester om fjellet är döpt till "Nissen", är en ful men god skyddsande hos den flitige handtverkaren eller åkerbrukaren. Hans anspråk äro i Norge ännu mindre än hos oss; här vill han åtminstone till julen ha en ny grå vadmalsjacka; der nöjer han sig med litet "flöde-gröd" om Thorsdagsqvällarne och håller sig kläder sjelf. Huldren liknar väl närmast vår Skogsrå, eller hvad vår allmoge i större allmänhet kallar "Rådande", en naturmakt, ofta vänlig och välgörande mot menniskorna, men ofta illparig och nyckfull. Här har folkfantasien, efter olika natur- och menniskolynnen, varit skiljaktig i skapelser. Hos oss är "rådanden" en förnäm, sysslolös fru, som frasar i siden och guld, medan Huldrefolket är ett idogt och verksamt slägte, som om hösten drifver sin boskap till bete på de folktomma sätrorna. Hvad framställningssättet i denna lilla bok angår, så bevisar det en den innerligaste förtrolighet med naturen. Ingen kan bättre än Hr A. måla en sommarmorgon i skogen och låta solstrålarne bryta sig i de klara daggdropparne. Förf. har nemligen såsom ram för de "eventyr", hvilka han meddelar under form af folkets egna berättelser, anbragt skildringen af de förhållanden, hvarunder han mottagit dem, och af den natur i hvars sköte de uppvuxit. Härigenom kommer äfven Förf:s person att framstå nog mycket; men detta sker dock så o-

tvunget och naift, att läsaren i honom finner en öppen, frimodig och okonstlad kamrat på ströftågen genom Norges skogar och marker, och ingen tillgjord cicerone, som ständigt utledsnar honom med sin egen personlighet och sitt eget subjektiva och pathetiska snack.

Den bifogade musikbilagan innehåller ett "Huldre-Lok", som med sin högst originella melodi försätter oss midt in i dessa fantastiska väsens underbara verld, och utgör ett värdefullt bidrag till den Nordiska Folkvisan.

Vi hafva hört att Hr A. nyligen af Norska Regeringen erhållit ett anslag till företagande af resor inom Norge för att uppteckna traditioner och folksägner. Af Hr A:s förtrolighet med allmogens lif och hans skarpa öga för alla dess egendomligheter har man rätt att vänta utaf dessa resor ett resultat, i hög grad tillfredsställande både för fornforskare och andra vänner af den poesi, som uppenbarar sig i det nordiska folkets okonstlade sagor och sägner.

C. F. B.

Inledande betraktelser öfver de olikartade njutningar, som erbjudas oss af naturens betraktande och studium.

(Ur *Kosmos* af Alexander von Humboldt.)

Genom det arbete, hvartill den här nedanför i öfversättning meddelade afhandling utgör inledningen, har Humboldt rest ett vackert minnesmärke åt sitt snille, sin mångfaldiga och grundliga lärdom och sin rika vetenskapliga erfarenhet, samlad under en lång och ärorik lefnads oafbrutna forskningar och under vidsträckta resor i gamla och nya verlden. Hvad denne utmärkte man uträttat, genom grundläggandet af en vetenskaplig behandling af meteorologien samt genom nya åsigter och mångtaliga observationer rörande nästan alla grenar af den physiska jordkunskapen, behöfver icke omnämnas; uti Kosmos gifver han en enkel sammanfattning af resultaterna utaf de studier och forskningar, åt hvilka hans lefnads verksamhet företrädesvis varit egnad. Så väl i afseende härpå, som i afseende på innehållets värde, kan detta arbete sättas vid sidan af Laplace's; i sitt slag likartade, förträffliga verk *Système du Monde*. En skiljaktighet företer sig likväl mellan dessa båda arbeten. Då nemligen Système du Monde, fastän alla de mathematiska bevisningarne blifvit utelemnade vid framställningen af lagarne för de celesta phenomenerna, det oaktadt mera är en bok för vetenskapsmannen än för dilettanten, så är Kosmos deremot just ämnad för bildade läsare i allmänhet. Sjelfva den olika beskaffenheten af de ämnen, som afhandlas i dessa båda verk, har, jemte författarens olika skaplynnen och olika syftemål, hvar med sitt arbete, bidragit till en sådan skiljaktighet.

Kosmos är icke blott en physisk jordbeskrifning, utan, såsom namnet gifver vid handen, en physisk verldsbeskrifning i ordets vidsträcktaste bemärkelse. Det är ett arbete, hvarigenom författaren liksom velat föra läsaren till ståndpunkten af sin egen ofantliga kunskapsrikhet och klara insigt uti naturens ordning, för att derifrån öfverskåda hela universum såsom ett panorama, för att, efter hvartannat, se och beundra, här nebulosernas i det oändliga fjerran belägna verldar, här vårt eget solsystem med alla dess physiska förhållanden, här de väldiga stjernmassornas rörelser i de omätliga rymderna, här kometernas och aërolithernas irrbanor, här zodiakal-ljusets och norrskenets underbara phenomener, här luftkretsens vexlingar, här jordens yta med alla de skiftande phenomener, som på densamma förestålla sig, det vare inom den oorganiska eller organiska naturens rike, här jordens innandömen, öppnade af den vetenskapliga forskningens trollstaf, och vulkanernas dolda arbeten — en i sanning herrlig, en njutningsfull anblick. En sådan allmän framställning af de physiska phenomenerna i universum utgör innehållet af den nu utkomna första delen af Kosmos: för de återstående tvenne delarne har Förf. förbehållit dels det mera speciela af de disciplíner, på hvilka denna framställning grundat sig, dels historien om de olika theorier, som funnits i afseende på verldssystemets physiska beskaffenhet m. m. Ett hufvudsakligt mål, som Förf. afsett med detta arbete, har varit att hos allmänheten väcka en lifligare håg och intresse för naturvetenskaperna, hvarföre ock en särskild afdelning af detsamma kommer att egnas åt betraktelser öfver "medlen till framhållande af naturstudium."

Kosmos har likväl icke blott värde såsom en populär verldsbeskrifning, ty äfven hvarje vetenskapsman har säkerligen mycket att der inhemta i en eller annan gren af verldskunskapen: och uti de rikhaltiga noterna finner den vettgirige anvisning på de källor, ur hvilka en mera detaljerad kännedom om de speciella ämnena kan vinnas. Man finner uti dessa noter en i sanning högst värdefull bibliographi och som för öfrigt vittnar om Förf:s nogsamt kända utomordentliga lärdom och vidtomfattande studier.

Någonting, som äfven utmärker detta arbete, är det skimmer, Förf. straxt i början förstått att kasta öfver sina naturmålningar genom framställandet af en vacker, poëtisk uppfattning af naturen och naturens studium. Icke att han någonstädes poëtiserar uti sina beskrifningar öfver naturphenomenerna; men den utgångspunkt, han tagit för sitt arbete och som framställes uti inledningen till detsamma, är verkligen poëtisk. Förf. synes ganska rigtigt hafva dömt så, att om naturvetenskaperna skola kunna blifva fullt populära, fullt tillgängliga för den stora allmänheten, så böra de tala ej blott till förståndet, utan äfven till känslan, eller, med andra ord, måste de äfven lemna rum för den esthetiska uppfattningen af naturen; hvilket, då det blott sker med urskiljning, visserligen kan ske utan men för den vetenskapliga strängheten. I detta afseende är inledningen till Kosmos, hvaruti Förf. skildrar den njutning, som kan hemtas af naturens betraktande och studium, förträfflig. Den visar, att en poëtisk uppfattning af verlden väl låter förena sig med sträng och allvarlig forskning och icke skyr tillbaka hvarken för observatörens minutiöst noggranna mödor eller kalkulatorns torra räkningar; hvilket kan vara nyttigt att lära för dem, som synas förmena, att känsla och poësi endast kunna stå tillsammans med oreda i begreppen, svammel i orden och oskicklighet i allt hvad manipulation heter. Man kan i sjelfva verket icke finna ett sinne mera öppet för naturens skönhet och mera lifvadt af en ren, glad, njutning vid naturens betraktande, än det som återspeglas i inledningen till Humboldts Kosmos. Vi meddela här i öfversättning denna inledning (grundad på ett tal, hvarmed Förf. öppnade en serie af föreläsningar öfver de ämnen, som nu blifvit för allmänheten framställda uti Kosmos), öfvertygade att densamma både i och för sig skall skänka nöje åt läsaren och tillika väcka begäret att göra bekantskap med sjelfva arbetet, hvarur densamma blifvit hemtad — en bekantskap, som vi icke kunna annat än på det lifligaste rekommendera.

Inledning till Kosmos af Alex. v. Humboldt*).

Öfversättning.

Då jag, efter en långvarig bortovaro från fäderneslandet, företager mig att i en fri framställning öfver naturen utveckla de allmänna fysiska fenomenerna på vår jord och krafternas samverkan i universum, intages jag af en dubbel förlägenhet. För det första är det föremål, som jag har att behandla, så omätligt, men den mig föreskrifna tid så kort, att jag måste befara, att antingen förfalla i en encyklopedistisk ytlighet, eller ock, om jag eftersträfvar en större allmänlighet, trötta genom aforistisk korthet. — Föröfrigt har en mycket rörlig lefnad föga tillåtit mig att egna min tid åt ett offentligt föredrag; och med den förlägenhet, som tillhör mitt lynne, skall det ej alltid lyckas att uttrycka mig med den bestämdhet och klarhet, som föremålens vigt och mångfald påkalla. Men naturen är frihetens rike, och för att lifligt kunna skildra de iakttagelser och känslor, som ett rent natursinne meddelar, måste äfven framställningen röra sig med den värdighet och frihet, som blott ett högre mästerskap förmår gifva.

Den som betraktar naturforskningens resultater, icke i afseende på deras förhållanden till bildningens enskilda framsteg eller till sällskapslifvets individuella behof, utan i afseende på deras stora inflytande på hela menskligheten; för den erbjuder sig, såsom den mest tillfredsställande frukt af denna forskning, fördelen af att, genom insigt uti fenomenernas sammanhang, finna njutningen af naturen förökt och förädlad. Men en sådan förädling är iakttagelsens, intelligensens och tidens verk, i hvilken själsförmögenheternas alla rigtningar återspegla sig.

---

*) *Uppläst vid öppnandet af föreläsningarna uti Sång-Akademiens stora sal i Berlin. — Flere tillägg tillhöra en sednare tid.*

Liksom menniskoslägtet, sedan årtusenden tillbaka, arbetat på, att under verldsgestalternas evigt återkommande vexling, derföre uppfinna en beståndande lag, och sålunda småningom, genom intelligensens makt, eröfra hela jordkretsen, så undervisas äfven den af historien, som förstår att, genom forntidens djupa schakt, ända till roten följa vetandets urgamla stam. Att rådfråga denna forntid, det är att efterforska idéernas hemlighetsfulla gång, på hvilka samma bild, som fordom föresväfvade det inre sinnet såsom ett harmoniskt ordnadt helt (Kosmos), slutligen framställer sig såsom ett resultat af långvariga, mödosamt samlade erfarenheter.

Uti dessa båda verldsåskådningens epoker: det första uppvaknandet af nationernas medvetande och det ändliga, liktidiga idkandet af alla kulturens grenar, afspegla sig tvenne slag af njutning. Den ena väckes i menniskans öppna barnsliga sinne, genom inträdet i den fria naturen och genom den dunkla känslan af den enklang, som herrskar i den eviga vexlingen af dess stilla verksamhet. Den andra njutningen tillhörer slägtets fulländade bildning och reflexen af denna bildning på individen: den uppkommer genom insigten, genom uppfattandet af den ordning, som herrskar i universum och i de fysiska krafternas samverkan. Liksom menniskan endast skaffar sig organer, för att rådfråga naturen och för att kunna öfverskrida de trånga gränsorna af sin flyktiga tillvaro; liksom hon nu mera icke blott iakttager, utan äfven förstår att framkalla uppenbarelser under vissa vilkor; liksom ändtligen naturens philosophi, beröfvad sin forntida poetiska omklädnad, antager karakteren af en begrundande betraktelse öfver det betraktade; så framträder en klar uppfattning och begränsning, i stället för tomma aningar och ofullständiga induktioner (slutsatser). Förflutna århundradens dogmatiska åsigter fortlefva då endast i folkets fördomar och i vissa discipliner, hvilka, i medvetandet af sin svaghet, gerna dölja sig i mörkret. De bibehålla sig äfven, såsom ett besvärligt arf, i språken, hvilka de vanställa genom symboliserande konstord och andelösa former. Blott ett ringa antal af fantasiens sinnliga bilder, hvilka, liksom kringflägtade af urtidens doft, kommit till våra tider, vinna bestämdare gränsor och en förnyad gestalt.

Naturen är för den tänkande betraktaren enhet i mångfalden, det mångfaldigas förening i form och blandning, naturtingens och naturkrafternas sammanfattning såsom ett lefvande helt. Den förnuftiga fysiska forskningens vigtigaste resultat är derföre: att i mångfalden urskilja enheten: att af det individuella omfatta allt hvad den sednare tidens upptäckter erbjuda oss: att pröfvande särskilja enskildheterna och ändock icke duka under för deras massa: att, ihågkommande menniskans höga bestämmelse, uppfatta naturens anda, som ligger förborgad under fenomenernas slöja. På denna väg hinna våra sträfvanden öfver sinneverldens trånga gränsor, och det kan lyckas oss, att, i det vi begripa naturen, genom idéer, liksom beherrska den empiriska åskådningens råämne.

Om vi först och främst begrunda de olika graderna af njutning, som naturens anblick erbjuder, så finna vi, att den förstnämnde är oberoende af kunskapen om krafternas verkan, ja nästan oberoende af den egendomliga karakteren, af nejden, som omger oss. På slätten, der samma växtart i stora massor enformigt betäcker marken och ögat hvilar på ett gränslöst fjerran; der hafvets vågor ljufligt skölja stranden och deras väg utmärkes af Ulver och grönskande sjötång; — öfverallt genomtränger oss den fria naturens känsla, och en dunkel aning af "dess bestånd enligt inre, eviga lagar." Uti sådana väckelser ligger en hemlig kraft; de äro muntrande och mildrande, stärka och uppfriska det trötta sinnet, återställa ofta det goda lynnet, då det är smärtsamt skakadt i sitt djup, eller upprördt af lidelsernas vilda stormar. Det allvarliga och högtidliga, som deruti finnes, härflyter ifrån den nästan medvetslösa känslan af naturens högre ordning och inre regelmässighet — af intrycket från evigt återkommande bilder, då det allmänliga afspeglar sig i organismens enskildheter; — af kontrasten emellan det sinnligt oändliga och den trånga inskränktheten, som vi bemöda oss att undfly. I hvarje region, öfverallt der djur- och växtlifvets vexlande gestalter framställa sig; på hvarje grad af intellektuel bildning, äro dessa välgerningar menniskorna förunnade.

En annan njutning af naturen, som jemväl endast talar till känslan, är den, som vi erfare icke allenast då vi träda ut i

den fria naturen ("in das Freie", som man djupt betydelsefullt uttrycker sig på Tyska språket), utan äfven vid betraktandet af en nejds individuella karakter, hvilken liksom framställer fysiognomien af vår planets yta. Sådana slags intryck äro lifligare och bestämdare och derföre egnade för olika sinnesstämningar. Än gripas vi af naturmassornas storhet i den vilda striden emellan söndrade elementer, eller af bilden af det stela och orörliga, såsom på de öde omätliga grasslätter och steppper, som framställa sig på den nya verldens och det nordliga Asiens formlösa slättmarker; än åter fängslas vår blick af gladare taflor, vid åsynen af odlade marker, af menniskornas första nybyggen, omringade af stela klippväggar, vid bräddеn af den skummande bäcken. Ty det är ej så mycket i uttryckets styrka, hvilken utmärker graderna af den individuella naturnjutningen, som fastmer den bestämda kretsen af idéer och känslor, hvilka de framalstra och som de gifva varaktighet.

Om jag här vågar öfverlemna mig åt min egen hågkomst af stora naturscener, så tänker jag mig Oceanen, då, under de milda tropiska nätterna, himlahvalfvet utgjuter sitt planetariska, icke glimmande stjernljus öfver den sakta böljande hafsytan; — eller Cordillernas skogsdalar, der höga palmstammar, med mäktig drift, genombryta det dystra löfhvalfvet, och liksom formera pelargångar, "en skog öfver skogen", — eller Teneriffas spets (pic), när horizontella molnbäddar skilja askkäglan ifrån den nedre jordytan, och blicken hastigt, genom en öppning, bildad af den uppstigande luftströmmen, nedsänker sig från Orotavas vinrankbekransade kulle och kustens hesperidiska trädgårdar. — I dessa scener är det ej mer naturens stilla, skapande lif, dess lugna drift och verksamhet, som anslår oss; det är landskapets individuella karakter, ett sammanflytande af molnens, hafvets och kustens konturer i öarnas morgondoft; det är växtformernas skönhet och deras gruppering, som då verkar på våra sinnen. Ty det obestämda, ja! äfven det förskräckliga i naturen, allt hvad som öfverstiger vår fattningsförmåga, blir, i en romantisk nejd, en källa till njutning. Fantasien utöfvar då sina skapelsers fria spel och intryck på det, som ej fullkomligt kan uppfattas af våra sinnen; dess verkan tar då annan rigtning, vid hvarje

vexling i betraktarens sinnesstämning. Under illusionens inflytande, tro vi oss af den yttre verlden emottaga, hvad vi sjelfve der nedlagt.

Om vi, efter en långvarig sjöfart, långt ifrån hemmet, för första gången sätta vår fot i ett tropiskt land, glädjas vi vid anblicken af stela klippväggar, der vi upptäcka samma bergarter (lerskiffer eller basaltartig mandelsten), som på Europas mark, och hvars allmänna utbredande synes bevisa, att den gamla jordskorpan bildat sig, oberoende utaf det yttre inflytandet af det nuvarande klimatet; men denna välbekanta jordskorpa är smyckad med alster af en främmande flora. — Då uppenbarar sig för oss invånare af en nordisk zon, — omgifna af ovanliga växtformer, af den tropiska organismens öfverväldigande storhet och af en exotisk natur, — det menskliga sinnets underbart sig tillegnande kraft. Vi känna oss då så beslägtade med allt organiskt, att, om det äfven i början förefaller oss, som skulle ett inhemskt landskap, äfvensom en inhemsk folkdialekt, jemväl genom behaget af en inhemsk naturlighet, inverka förtroligare på oss, än förstnämnde främmande, yppiga växtprakt, finna vi oss likväl snart införlifvade med de heta zonernas palmklimat. Genom det hemlighetsfulla sammanhanget emellan alla organiska väsenden (och känslan af detta sammanhangs nödvändighet ligger omedvetet hos oss) framställa sig dessa exotiska former för vår fantasi såsom en förhöjning och förädling af dem, som omgåfvo vår barndom. Så leda oss dunkla känslor och sammankedjandet af sinnliga åskådningar, liksom sednare det kombinerande förnuftets verksamhet, till den erfarenhet, som genomtränger menslighetens alla bildningsgrader, att ett gemensamt regelmässigt och derföre evigt band omslingrar hela den lefvande naturen.

Det är ett vågadt företag, att vilja noggrant analysera elementerna af sinneverldens trollfenomener; ty den storartade karakteren af en nejd bestämmes förnämligast derigenom, att de intrycksfullaste naturfenomenerna framträda liktidigt för själen, och att en mängd idéer och känslor på samma gång uppväckas. Kraften af ett sådant förvärfvadt välde öfver menniskosinnet består egentligen uti intryckets enhet, sammansmält med det outvecklade. Men vill man förklara totalintryc-

kets styrka, genom det åskådades objektiva olikhet, så måste man, urskiljande, nedstiga i bestämda naturgestalters och verkande krafters rike. De rikaste och mångfaldigaste ämnen för sådana slags betraktelser framvisar landskaps-naturen i södra Asien och nya kontinenten, der höga bergmassor bilda lufthafvets botten och der samma vulkaniska krafter, som en gång uppreste Andernes långa mur ur djupa jordremnor, ännu, till inbyggarnes förskräckelse, skaka sitt jetteverk.

Naturmålningar, framställda bredvid hvarandra, efter ledande idéer, äro icke allenast lämpliga att angenämt sysselsätta själen; deras på hvarannan följande ordning kan äfven beteckna graderna af naturintrycken, hvilkas småningom stegrade intensitet vi följt ifrån de enformigt tomma, växtlösa slätterna, ända till de heta zonernas yppiga blomsterprakt. Om man, såsom en fantasiens lek, uppreser berget Pilatus på Schreckhorn, eller vår sudetiska Schneekoppe på Montblanc, så har man ändå icke upphunnit en af Andeskedjans högsta toppar, Chimborazzo, som eger Etnas dubbla höjd. Om man på Chimborazzo uppstaplar Rigi eller Athos, erhålla vi en bild af Himalajabergets högsta spets, Dhavalagiri *). Fastän det indiska berget, i sin kolossala, genom förnyad mätning nu säkert bestämda massa, vida öfverstiger Andiska bergskedjan, så framställer likväl anblicken af det förra ej den mångfald i åskådningen, som karakteriserar Sydamerikas Cordiller. — Det är ej höjden ensam, som bestämmer naturens intryck. Himalajakedjan ligger redan långt utom gränsen af det tropiska klimatet. Knappast förvirrar sig någongång en palm till de sköna dalarna vid Nepauls och Humaons förberg. Under 28:de och 34:de gradens latitud, vid sluttningen af de gamles Paropamisus, utvecklar den vegetabiliska naturen ej mer denna fullhet af trädlika ormbunkar och gräs, af storblommiga orchidéer och bananas-växter, hvilka, under vändkretsarne, uppstiga ända till högslätterna. Under skuggan af den cederartiga Deodwara-tallen och storbladiga ekar, betäckas granitartiga bergmassor af europeiska och nordasiatiska växtformer. Det

*) Etna = 1700 Toises eller 10,874 Engelska fot. Montblanc = 2467 T. Chimborazzo = 3350 T. Dhavalagiri = 4390 T.

är likväl ej samma arter, men likartade former af: en, fjällbjörkar, gentianor, parnassier och taggiga ribes-arter. Himalaja saknar den vexlande anblicken af lefvande vulkaner, som uti den indiska ö-verlden botande erinra om jordens inre lif. Äfvenledes börjar, åtminstone vid dess sydliga sluttning, der Hindostans fuktigare luft afsätter sitt vattenförråd, den eviga snön merendels vid 11 à 12,000 fots höjd, och sätter således en tidigare gräns för utvecklingen af det organiska lifvet än i södra Amerikas Equinoktial-nejder, der organismen finnes utbredd till omkring 2,600 fot högre.

Den bergstrakt, som är belägen nära Equatorn, har ett annat, ej nog anmärkt företräde. Det är nemligen den del af vår planets yta, der naturintryckens mångfald uppnår sitt *maximum*, inom minsta rymd. På den djupt fårade Andeskedjan, i nya Granada och Quito, är det menniskan förunnadt, att liktidigt skåda alla växtgestalter och alla himmelens stjernor. En och samma blick omfattar der heliconier, högfjedrade palmer, bambuser, och öfver dessa den tropiska verldens former; ekskogar, mespilusarter och umbellater, liksom i Tyskland; en blick omfattar: södra korset, Magelhanska ljusskyarna och björnens ledande stjernor, hvilka kretsa omkring nordpolen. Der öppnar jorden sitt sköte och himlens båda hemisferer hela rikedomen af sina uppenbarelser och olikartade gestalter, der äro klimaterna, likasom de genom dem bestämda växtzoner, schaktvis lägrade öfver hvarandra; der äro lagarna för den aftagande värmen begripliga för den uppmärksamme iakttagaren, och med eviga drag inhuggna i Andeskedjans klippväggar äfvensom i bergets sluttning. För att ej trötta mina åhörare genom upprepandet af idéer, som jag försökt att åskådligt framställa i ett särskildt verk *om Växternas Geografi*, vill jag här endast meddela några få erinringar ur "Naturmålningar af de tropiska nejderna." — Hvad som formlöst och dimmigt, likasom bergluft, försmälter i känslan, kan blott, såsom uttryck af en individuell naturkarakter, begripas af förnuftet, som, grubblande öfver fenomenernas kausalsammanhang, förut sönderdelat det i särskilda elementer. Men i den vetenskapliga kretsen, liksom i landskapspoesiens och landskapsmåleriets gladare kretsar, vinner framställningen destomer i

klarhet och objektig tillighet, ju mer de särskilda föremålen äro bestämdt uppfattade och begränsade.

Om de tropiska länderna äro intrycksrikare för sinnet, genom naturens fullhet och yppighet, så äro de derjemte (och denna synpunkt är den vigtigaste i den idé-gång, som jag här söker utveckla) företrädesvis egnade att, genom en enformig regelmässighet i luftkretsens meteorologiska verkningar och i organismens periodiska utveckling, genom ett skarpare särskiljande af föremålen, medelst markens lodräta formationer, framställa för själen himlarymdens regelmässiga ordning liksom afspeglad i jordlifvet. Må vi dröja ett ögonblick vid denna regelmässighet, som visar sig ända till, genom ziffran uttryckbara, proportioner?

På de heta slätter, som föga höja sig öfver söderhafvets yta, växa pisang, cycadéer och palmer i sin fullhet; derefter följa, beskuggade af höga dalväggar, trädlika ormbunkar, och, i en yppig naturkraft, oupphörligt fuktade och uppfriskade af skyarnas dimma, cinchonerne (kinaträden), som lemna den länge misskända men välgörande barken emot febrar. Der de högre trädväxterna upphöra, blomstra sällskapligt förenade i stora sammanhängande massor, aralier, thibandier och myrtenbladiga andromeder. En purpurröd gördel bildas af cordillernas alprosor och den hartsrika befaria. — Sedan försvinna småningom, i Paramos' stormiga region, de högre buskarterna och de storblommiga örterna. Vippbärande monocotyledoner betäcka enformigt marken: en oöfverskådlig gräsmatta, som lyser gul på afstånd; der kamelfåret betar ensam, äfvensom den af européer införda hornboskapen. Der de nakna, af trachytartig sten bestående, bergklipporna höja sig ur gräsvallen, der utveckla sig i brist på lös jord blott växter af en lägre organisation: lafarter, hvilka näras af den lätta, på kolsyregas fattiga luftkretsen, parmelier, lecidéer och leprariernes mångfärgade fröstoft. Öar af nyfallen snö dölja här växtlifvets sista verkningar, till dess den eviga isens zon, skarpt begränsad, begynner. Genom de hvita, sannolikt ihåliga, klockformiga spetsarna, sträfva, fast nästan alltid fögäfves, de underjordiska makterna att utbryta. Der det lyckats dem att träda i varaktig förening med luftkretsen, genom runda, kit-

telformiga eldgap, eller på längden utsträckta öppningar, der utgjuta de nästan aldrig lafva, men kolsyra, svafvelhydrat, och heta vattenångor.

Ett skådespel af så hög natur kunde, vid naturkänslans första intryck, ej annat än väcka beundran och en stum häpnad hos den tropiska verldens invånare. Det inre sammanhanget emellan stora, periodiskt återkommande fenomener, de enkla lagar, hvarefter dessa fenomener zonvis gruppera sig, framställa sig der utan tvifvel för menniskan i en större klarhet; men hvad orsakerna angår, hvilka i många delar af denna lyckliga verldstrakt gå en lokalt uppstående högre civilisation till mötes, äro fördelarna af ett lättare upptäckande af dessa lagar hittills obegagnade (så vidt någon historisk kännedom härom eger rum). Grundliga undersökningar i sednare tider hafva gjort det mer än tvifvelaktigt, att egentliga ursprungliga sätet för indisk kultur, en af menniskoslägtets herrligaste blommor, hvars sydostliga utspridande Wilhelm v. Humboldt utvecklat i sitt stora verk: "*Om Kavi-språket*", egt rum inom vändkretsarna. Det gamla Zend-landet, Airyana Vaedjô, var beläget i nordvestra delen af det öfra Indus; och efter de religiösa stridigheterna, efter Iraniernas affall ifrån Brahmaniska institutet och efter deras söndring ifrån Inderna, har det ursprungligt gemensamma språket hos dem erhållit sin egendomliga form, liksom de borgerliga förhållanderna sin utbildning i Magadha eller Madhya Deça, emellan den lilla Vindhyakedjan och Himalajabergen.

Djupare insigter i de fysiska krafternas verkan har dock nu, om än sent, förvärfvats af de folkstammar, som bebo vår hemisfers tempererade zoner, oaktadt de hinder, hvilka, under en högre latitud, möta för uppfinningen af allmänna lagar, genom invecklade lokala rubbningar i dunstkretsens naturprocesser eller i det klimatiska spridandet af organiska föremål. Derifrån har denna insigt blifvit genom folkvandringar och främmande nybyggare öfverbragt till den tropiska regionen i angränsande länder: ett spridande af vetenskaplig kultur, hvilket lika fördelaktigt inverkat på koloniernas och moderstaternas intellektuella lif som på deras industriella välstånd. Vi vidröra här en punkt, vid hvilken, under dess kontakt med sin-

neverlden, ännu en annan njutning sluter sig till själens hänförelser, en naturnjutning, som utgår ifrån idéer: då nemligen, under de kämpande elementernas strid, det ordningsmässiga och lagenliga icke blott anas, utan af förnuftet fattas och erkännes; då menniskan, såsom den odödlige skalden uttrycker sig:

"sucht den ruhenden Pol in der Erscheinungen Flucht."

(Söker den hvilande Pol i fenomenernas flygt.)

För att följa denna, från idéerna härflytande naturnjutning, tillbaka från dess första frö, behöfver man endast kasta en flyktig blick på naturphilosophiens utvecklingshistoria eller den gamla läran om kosmos.

En dunkel, förfärande känsla af naturmakternas enhet, af det hemlighetsfulla sambaud, som förenar det sinnliga med det öfversinnliga, finnes ostridigt äfven hos de vilda folkslagen, hvilket jag äfven sjelf under mina resor erfarit. Den verld, som uppenbarar sig för menniskan genom dess sinnen, sammansmälter, henne nästan omedvetet, med verlden, hvilken hon, följande sina inre aningar, konstruerar i sin själ, såsom ett stort underland. Det är likväl ej ett rent återsken af den förra; ty så litet som äfven det yttre förmår lösrycka sig från det inre, så verkar dock oupphörligt, hos de vildaste folkslag, den skapande fantasien och den symboliserande aningen af det betydelsefulla i dessa fenomener. Hvad som hos enskilda mer begåfvade individer framställer sig såsom naturphilosophiens rudiment, och likasom en förnuftsåskådning, är hos hela folkstammar produkten af en instinktlik susceptibilitet. På denna väg, i djupet och lifligheten af en dunkel känsla, ligger äfven första fröet till religionskänslan, och till den helgd, som egnas så väl de upprätthållande som de förstörande naturkrafterna. Om nu menniskan, under det hon genomlöper de olika utvecklingsgraderna af sin bildning, mindre fängslad vid jorden, småningom höjer sig till andlig frihet, så nöjer hon sig ej mer med en dunkel känsla, eller med den stilla aningen om alla naturkrafternas enhet. Den särskiljande och ordnande tankekraften inträder i sina rättigheter; och, liksom menniskoslägtets bildning, växer liktidigt med densamma, vid anblicken af den lefnadsfullhet, som genomströmmar hela ska-

pelsen, ett oemotståndligt begär, att intränga djupare i fenomenernas sammanhang och deras orsaker.

Det är svårt att på ett hastigt och ändå säkert sätt tillfredsställa en sådan naturdrift. Ifrån ofullständiga iakttagelser och ännu ofullständigare slutsatser uppkomma villomeningar om naturkrafternas väsende, hvilka åsigter, liksom förkroppsligade och stelnade genom betydelsefulla språkformer, utbreda sig, såsom en fantasiens gemensamma tillhörighet, till en nations alla klasser. Bredvid den vetenskapliga fysiken bildar sig då en annan, eller ett system af obepröfvade, till en del helt och hållet missförstådda erfarenhetskunskaper. — Omfattande några få enskildheter, är denna slags empirik så mycket mer öfvermodig, som den icke känner någon af de fakta, som skakar den i sin grundval. Den är sluten inom sig sjelf, oföränderlig i sina axiomer och inbilsk som allt inskränkt, då deremot den vetenskapliga naturkunskapen, undersökande och derföre tviflande, skiljer det bestämdt säkra ifrån det blott sannolika, och dagligen fullkomnar sig genom utvidgning och berigtigande af sina åsigter.

Ett sådant obildadt hopande af fysiska dogmer, som det ena århundradet öfverlemnar åt och påtrugar det andra, blir skadligt, ej allenast derigenom att det underhåller enskilda villfarelser, och derigenom att den hårdnackadt framstår såsom en bekräftelse på illa iakttagna fakta; utan äfven derigenom att den hindrar hvarje storartad åsigt af verldsbyggnaden. I stället för att utforska *medeltillståndet*, kring hvilket alla fenomener, oaktadt naturens skenbara oregelmässighet, oscillera inom stränga gränsor, urskiljer den blott undantagen från de allmänna lagarna; den söker i fenomenerna och formerna helt andra under, än den regelmässiga, fortskridande utvecklingen. Den är alltid benägen att förmoda naturhändelsernas kedja vara sliten, att med det närvarande förblanda analogien med det förflutna, och att, under ett tomt joller, vilja finna orsaken till denna diktade rubbning, än i aflägsna himmelsrymder, än i djupet af jordens innandöme. Den leder oss ifrån åsigten af den komparativa jordkunskapen, hvilken, såsom Carl Ritter har bevisat i sitt stora och snillrika verk, först då vinner någon grundlighet, då hela massan af fakta, samlade un-

der särskilda himmelsstreck och omfattade med en enda öfverblick, erbjuder sig till granskning inför det kombinerande förnuftet.

Det är ett af de förnämsta syftemålen med dessa framställningar öfver naturen, att berigtiga en del af de villfarelser, hvilka härflyta ifrån en rå och ofullständig empirism och som förnämligast fortlefva hos de högre folkklasserna (ofta i bredd med en utmärkt litterär bildning) och att på detta sätt förhöja njutningen af naturen genom en djupare insigt i dess inre väsende. Behofvet af en sådan förädlad njutning skall snart allmänt erkännas; ty en egen karakter hos vårt tidehvarf uttalar sig i alla bildade stånds bemödanden, att försköna lifvet genom en större rikedom på idéer. Den ärorika uppmärksamhet, hvilken man skänkt mina föredrag i tvenne auditorier af denna hufvudstad, vittnar om den värma, hvarmed dessa bemödanden blifvit omfattade.

Jag kan derföre ej dela det bekymmer, hvartill en viss inskränkthet eller ett visst sentimentalt sinnesvemod synes vilja leda; — jag kan ej dela den oro, som visat sig deröfver, att, genom forskandet i krafternas inre väsende, naturen skulle förlora en del af sitt magiska skimmer och af det behag, som det hemlighetsfulla och höga skänker menniskan. Visserligen verka krafterna, i ordets egentliga bemärkelse, blott då på ett magiskt sätt, och liksom i dunklet af en hemlighetsfull makt, då dess verkan ligger utom gränsen af allmänt kända naturlagar. En åskådare som, genom en heliometer eller ett prismatiskt dubbelspath, vill bestämma planeternas diameter, som hela året om mäter samma stjernas meridianhöjd och dervid upptäcker teleskopiska kometer emellan sammanträngda nebulosor, känner sin fantasi ej mera lifvad (och detta är en lycka för arbetets säkra resultater), än den beskrifvande botanikern, så länge han räknar blomfoderflikarna och blommans ståndare, eller då han i en löfmossas struktur undersöker frökapselns enkla eller dubbla, fria eller ringformigt hopvuxna tänder; men mätandet och uppfinningen af numeriska förhållanden, äfvensom den sorgfälligaste iakttagelse af det enskilda förbereder till en högre kännedom så väl af naturen i sin helhet som af verldslagarna. För fysikern, hvilken (såsom Thomas Young,

Arago och Fresnel) mäter den olika längden af strålarnes härflytande från ljusvågor, utplånande eller förstärkande sig genom interferensens inflytande; för astronomen, som medelst kraften af sina rymden genomträngande teleskoper forskar efter Urani månar vid yttersta randen af vårt solsystem, eller (såsom Herschel, South och Struve) sönderdelar uppglimmande ljuspunkter i färgade dubbelstjernor; för botanikerns invigda blick, som upptäcker saftkulornas charaartigt kretsande rörelse i nästan alla vegetabiliska celler, äfvensom växtbildningens enhet, det vill säga formernas sammankedjning i slägter och *naturliga växtfamiljer*; för alla dessa framställer visserligen himmelsrymden, äfven som jordens blomsterrika växttäcke en mera storartad anblick, än för den iakttagare, hvars natursinne ännu icke blifvit skärpt genom kunskapen om fenomenernas sammanhang. Vi kunna således ej instämma med den snillrike Burke, då han påstår, "att endast genom okunnighet om naturfenomenernas uppkommer känslan och beundran af det sublima."

Då den vanliga sinnligheten betraktar himmelens stjernor såsom vore de häftade på ett himmelshvalf af kristall, utvidgar astronomen sin synkrets i det oändliga fjerran; han begränsar våra verldsgrupper endast för att ännu längre bort upptäcka flera och ännu flera oräkneliga grupper af uppglimmande stjernöar. Känslan af det sublima är, i den mon den synes härflyta ifrån utvidgningen af en enkel naturåskådning, beslägtad med själens högtidliga stämning, som utmärker uttrycket af det oändliga och fria i sferen af ideell subjektivitet, inom det öfversinnligas område. På detta förvandtskap, detta förhållande emellan de sinnliga intrycken, hvilar det *obegränsades* trollkraft, så väl på oceanen som i lufthafvet, der detta omger en isolerad bergspets, och jemväl i verldsrymden, der de stora teleskopernas förmåga att upplösa stjernmolnens dimmor försänker vår inbillningskraft i ett djup af aningar.

En ensidig behandling af fysikaliska vetenskaper, ett ändlöst hopande af råa materialier, kunde i sanning ej annat än bidraga till de nästan föråldrade fördomar, att en vetenskaplig kunskap nödvändigt måste afkyla känslan, döda fantasiens skapande bildningskraft och derigenom störa njutningen af na-

turen. Den som ännu hyser denna fördom i den rörliga tid, uti hvilken vi lefva, den misskänner, under den allmänna bildningens fortskridande, det nöje, som härflyter ifrån en högre intelligens och från en idé-rigtning, som upplöser mångfald i enhet och företrädesvis dröjer vid det allmänliga och högre. För att kunna njuta detta högre, måste man tillbakatränga enskildheterna i det mödosamt genomforskade fältet af speciella naturformer och naturphenomener, och de måste sorgfälligt döljas äfven af den, som erkänt deras vigt och som deraf ledes till högre åsigter.

Med det bekymmer man yttrat öfver förlusten af en fri naturnjutning, under inflytande af en begrundande betraktelse eller vetenskaplig kunskap, förena sig äfven andra, härledda ifrån svårigheten att komma i besittning af hela det kunskapsförråd, som möjligen kan åtkommas, eller att inträuga i dess vidsträckta område. Organismens underbara väfnad och de lefvande krafternas eviga drift och verkan leda ostridigt hvarje djupare forskning till ingången af nya labyrinther. Men just denna mångfald af obeträdda, invecklade vägar väcker en glad förvåning på alla vetandets trappsteg. Hvarje naturlag, som uppenbarar sig för åskådaren, låter honom sluta till något ännu högre, ännu obekant; ty naturen är, såsom Carus förträffligt uttrycker sig, och som äfven Greker och Romare antydde, "det evigt växande„ det evigt i bildande och i utveckveckling sig befinnande." — De organiska typernas krets utvidgar sig, ju mer man undersöker olika länder på land- och sjöresor, jemför den lefvande organismen med den utdöda, och ju mer mikroskoperne fullkomnas och spridas. I lifsbildernas mångfald och periodiska vexel förnyar sig oupphörligt urhemligheten af all skapelse. Jag är äfven af den tanka, att det af Goethe så lyckligt behandlade problemet om metamorphosen innehåller en förklaring, som öfverensstämmer med behofvet af att på ett idealiskt sätt tillbakaföra formerna till vissa grundtyper. Med en växande insigt ökar sig känslan af naturlifvets omätlighet; man finner, att på firmamentet, så väl som i den luftkrets hvaraf det omgifves, i oceanens så väl som i himmelens djup, skall den djerfva vetenskapliga er-

öfraren, äfven efter årtusenden, ej saknas fält i verldsrymden för sin forskning.

Allmänna åsigter af det skapade (det må vara materien, formad till aflägsna himmelskroppar, eller de nära oss sig uppenbarande telluriska phenomener) äro icke allenast mera hänförande och sublima, än de speciella studiernas, som omfatta naturvetenskapens särskilda delar; — de väcka ett ökadt intresse jemväl hos dem, som endast hafva föga ledighet att egna åt dessa slags sysselsättningar. De naturbeskrifvande disciplinerna äro merendels blott egnade för vissa lägen och förhållanden; de skänka ej samma nöje under alla årstider eller i alla länder. Den omedelbara åskådning, som naturföremålen erfordra, måste vi ofta länge umbära i våra nordliga zoner; och är vårt intresse inskränkt till en bestämd klass af föremål, så skänka oss äfven de förträffligaste underrättelser af resande naturforskare ingen njutning, om ej derstädes vidröras sådana föremål, på hvilka våra studier blifvit rigtade.

Liksom Verldshistorien, då det lyckas henne att framställa händelsernas sanna kausal-sammanhang, förmår upplösa mången gåta i folkens öden och i deras intellektuella, än hämmade än påskyndade framsteg; så skulle äfven en physisk Verldsbeskrifning, som förstår att snillrikt och med grundlig kännedom uppfatta det redan upptäckta, upplösa en del af de motsägelser, hvilka de stridande naturkrafterna, i sin sammansatta verkan, framställa vid den första åskådningen. Generella åsigter höja begreppet om naturens storhet och värde; de verka äfven upplysande och lugnande på själen, emedan de genom uppfinning af lagar liksom sträfva att slita elementernas strid; — lagar, hvilka herrska så väl i den späda väfnaden af jordiska ämnen, som i Archipelagen af hopträngda stjernmöln och i den hemska tomheten af himlahvalfvets på verldar fattiga ödeslätter. Generella åsigter vänja oss äfven att betrakta hvarje organism såsom en del af det hela, att i plantan och djuret igenkänna mindre individet än den bestämda arten, såsom en naturform sammankedjad med bildningarnes totalitet; de utvidga vår ändliga existens och sätta oss, äfven om vi lefva i landtlig enslighet, i

beröring med hela jordkretsen. Genom dem erhåller kännedomen om hvad som inhemtats under sjöresor till aflägsna poler, eller hvad som, genom de på nästan alla latituds-grader gjorda observationer, anmärkts angående ett liktidigt inträffande af de magnetiska stormarna, ett oemotståndligt behag. Ja, vi ernå derigenom ett medel att snart ana det sammanhang, hvaruti resultaterne af nya iakttagelser stå till de förut kända phenomenerna.

Hvem kan väl (för att nämna ett föremål i verldsrymden, som under de sistförflutna åren ådragit sig en allmän uppmärksamhet) hvem kan väl, utan en generel kännedom om Kometernas vanliga lopp, inse, huru rik på följder Enckes upptäckt kan blifva, enligt hvilken en komet, som under sin elliptiska bana aldrig träder utom gränsen af vårt planetsystem, uppenbarar tillvaron af ett fluidum, som hämmar dess centrifugalkraft? Genom en hastigt utbredd halfkultur, som medförer vetenskapliga men vanstälda resultater, inom sällskapslifvets gebiet, antager det gamla bekymret öfver ett hotande och farligt sammanträffande af verldskropparne, eller öfver kosmiska orsaker till klimatets förmenta försämring, en förändrad och derigenom ännu mera bedräglig gestalt. En klar åsigt af naturen, om än endast en historisk, bevarar ifrån en dogmatiserande fantasis anspråksfulla hypotheser. Den lärer oss, att den Enckeska kometen, som fulländar sitt lopp på 1200 dagar, i anseende till dess banas gestalt och läge, är oskadlig för jordens innevånare, ja lika oskadlig som 1759 och 1835 års Halleys komet, hvilken fullbordar sitt lopp på 76 år; att en annan komet, den Bielaska, af kortare (sexårig) omloppstid, väl skär jordens bana, men endast då kan komma oss nära, då dess närmande till solen inträffar under vintersolståndet.

Den qvantitet värme, som en verldskropp emottager, och hvars fördelning bestämmer luftkretsens stora meteorologiska processer, blir på samma gång modificerad genom solens ljusgifvande kraft (beskaffenheten af dess yta) som genom solens och planeternas relativa läge; men de periodiska förändringarne, hvilka, enligt gravitationens allmänna lagar, inverka på jordbanans gestalt och Ecliptikans snedhet (jordaxelns lut-

ning mot jordbanans plan) äro så långsamma och inneslutna inom så trånga gränsor, att verkningarne knappt skulle kunna mätas under loppet af flera tusende år, genom de värmemätande instrumenter vi nu ega. Kosmiska orsaker till temperarens aftagande, vattenförminskningen och epidemier, omtalade så väl i sednare tider som under medeltiden, ligga derföre helt och hållet utom gränsen af vår verkliga erfarenhet.

Skulle jag ännu vilja låna andra exempel ifrån den physiska astronomien, hvilka icke kunna väcka något intresse, utan en generel kännedom af hittils gjorda iakttagelser, så må jag nämna flere tusende olikfärgade dubbelstjernors elliptiska rörelse omkring hvarandra, eller rättare omkring deras gemensamma tyngdpunkt; solfläckarnes periodiska sällsynthet; det sedan många år tillbaka observerade regelmessiga phenomenet af oräkneliga stjernfall, som sannolikt ega en planetarisk kretsgång, och under sitt lopp skära jordens banor, den 12 eller 13 November, ja, enligt hvad man sednare anmärkt, äfven omkring den 10 och 11 Augusti.

Endast på sådant sätt kunna generella åsigter bibringa en aning om det sammanhang som eger rum emellan den genom Bessels skarpsinnighet fulländade theorien om pendel-rörelsen i ett luftfullt rum och vår planets inre täthet eller stelningsgrad; emellan bildandet af korniga bergarter, bandartiga lavaströmmar, vid sluttningen af ännu verksamma vulkaner och indogena granit-, porfyr- och serpentin-stenartiga massor, hvilka, framskjutna ur jordens inre, fordom genombrutit Flötsbergen och på mångfaldigt sätt (hårdnande, förkislande, dolomitiserande krystallbildande) på dem inverkat; emellan uppstigande af öar och kegelformiga berg, genom elastiska krafter och upplyftningen af bergskedjor och kontinenter: ett sammanhang, som blifvit erkändt af vår tids största geognost Leopold von Buck, och derjemte ådagalagdt genom en mängd snillrika iakttagelser. Ett sådant upplyftande af korniga bergmassor och flötslager (som det sednaste på en lång sträcka vid Chilis hafsstrand) genom jordbäfning uppkomna ger begrepp om möjligheten deraf, att petrifikater af hafsmusslor, hvilka jag, jemte Bonpland, samlat på Andiska bergsryggen, vid 14,000 fots höjd öfver hafsytan, ej ditförts

af en allmän vattenbetäckning, utan genom vulkaniska lyftkrafter.

I ordets allmännaste mening kallar jag vulkanism den reaktion, antingen på jorden eller dess drabant, månen, som en planets innandöme utöfvar på dess yta. För den som ej känner de försök, hvilka blifvit gjorda till utrönande af den på djupet tilltagande värman (till följd hvaraf berömda naturforskare förmoda, att vid fem geografiska mil under jordens yta herrskar en glödvärma som smälter granit); för den måste många nya iakttagelser öfver liktidigheten af vulkaniska utbrott, som söndra en hel landsträcka, öfver gränsen af den sträcka som skakas af jordbäfningar, öfver den jemna temperaturen af heta mineralkällor, äfvensom öfver de artesiska brunnarnes olika temperatur, vid olika djup, blifva obegripliga. Och likväl sprider denna kunskap om jordens inre värma ett dunkelt ljus öfver våra planeters ur-historia. Det visar oss möjligheten deraf, att det tropiska klimatet en gång kommer att sprida sig öfverallt, såsom en följd af öppnade klyftor i den nyligen hårdnade oxiderade jordskorpan, från hvilka värmen utströmmar. Den erinrar om det tillstånd, då luftkretsens värme mera bestämdes af dessa utströmningar, eller ifrån det inres reaktion emot det yttre, än af planetens ställning till en centralkropp (solen).

Den kalla zonen uppenbarar för den uppmärksamme Geognosten mångfaldiga af den tropiska verldens produkter, förborgade i deras grafställen, såsom koniferer, stammar af upprättstående palmträn, trädlika ormbunkar, goniatiter och fiskar med romboid-formiga fjäll, upptäckta i de gamla stenkolsbergen; kolossala skeletter af krokodiler, långhalsiga plesiausaurer, skal af planuliter och stammar af cycadéer i Jurabergets kalksten; polythalamier och bryozoer i kritan, till en del identiska med ännu lefvande sjödjur; agglomerater af fossila infusionsdjur, upptäckta af Ehrenbergs alltlifvande mikroskop, i mäktiga schakt af polerskiffer, halfopal och kisel-guhr; ben af hyenor, lejon och elefantartade pachydermer, kringströdda i hålor, eller betäckta af det sednast bildade jordlagret. Med en fullständig kännedom om andra naturfenomener blifva sålana produkter ej föremål för nyfikenhet och förundran; de

blifva, hvad som äfven är värdigare vår intelligens, en källa till ett mångsidigt begrundande.

Ibland den mångfald af föremål, som jag här med afsigt sammanträngt, framställer sig af sig sjelf den fråga, om generella åsigter af naturen kunna bringas till en viss tydlighet, utan ett djupt och allvarligt studium af särskilda discipliner, vare sig i afseende på beskrifvande naturkunnighet, eller fysik och mathematisk astronomi? Må man sorgfälligt skilja emellan läraren, som åtager sig valet och framställningen af resultaterna, och den, som emottager det framställda, såsom ett faktum, hvilket han ej sjelf inhemtat. För den förra är den noggrannaste kännedom om det speciella ovilkorligt nödig; han måste länge hafva genomvandrat de särskilda vetenskapernas gebit, sjelf mätit, observerat och experimenterat, för att med tillförsigt våga framställa en naturbild i sin helhet. Det omfång af problemer, hvilkas undersökning skänker den fysiska verldsbeskrifningen ett så högt intresse, kan svårligen bringas till fullkomlig klarhet, der speciella förstudier saknas; men äfven utan förutsättning af dessa kunna de flesta frågor på ett tillfredsställande sätt vidröras. Skulle äfven icke den stora naturmålningen, i alla dess särskilda delar, kunna framställas med skarpa konturer, så skall den likväl blifva tillräckligt sann och intressant, för att rikta själen med idéer och göra inbillningskraften lefvande och fruktbar.

Man har, kanske ej alldeles orättvist, förebrått vetenskapliga arbeten i vår litteratur, att ej tillräckligt noggrannt skilja det allmänna ifrån det enskilda, öfversigten af det redan bestämda ifrån uppräknandet af de medel, hvarigenom resultaterna vunnits. Denna förebråelse har äfven förledt vår tids största skald till det humoristiska utropet: "Tyskarne besitta den gåfvan att göra vetenskaperna otillgängliga." Låter man ställningen qvarstå, så bortskymmer den byggnaden. Hvem kan väl tvifla, att den fysiska lagen i afseende på kontinentalmassornas fördelning, hvilka emot söder antaga en pyramidalisk form, under det de mot norden utvidga sig på bredden (en lag, som så väsentligt inverkar på klimaternas fördelning, luftströmmarnas herrskande rigtning, de tropiska växtformernas vidsträckta framträngande i den tempererade sydliga zonen) kan

på det tydligaste urskiljas, utan att belysa de geodetiska mätningarne och kusternas astronomiska ortbestämmelser, hvarigenom dessa pyramidalformer blifvit till sina dimensioner bestämda? Äfven så lärer oss den physiska Verldsbeskrifningen, huru många mil vår planets equatorial-axel är större än polar-axeln; att den södra hemisphereen icke har någon större afplattning än den norra; utan att det derföre är nödigt att specielt omtala, huruledes man, genom gradmätningar och pendelförsök, funnit att jordens rätta form är en icke regelmessig, elliptisk Revolutions-sferoïds, och huru denna form afspeglar sig i jord-drabantens, Månens, rörelse.

Våra grannar på andra sidan Rhen ega ett odödligt verk: La Place's *Utveckling af Verldsystemet*, i hvilket resultaterne af förflutna århundradens djupsinnigaste mathematiskt-astronomiska forskningar äro framställda, afsöndrade från de speciella bevisen. Himmelsbyggnaden visar sig der såsom en enkel upplösning af ett stort mekaniskt problem; och ännu har väl aldrig *Exposition du système du monde*, i afseende på dess form, blifvit beskylld för brist på grundlighet. Skiljandet af olika åsigter, af de allmänna ifrån de enskilda, är icke allenast nyttigt för att vinna klarhet i begreppen, utan ger äfven naturvetenskapens behandling en upphöjd och allvarlig karakter. Liksom från en högre ståndpunkt, öfverser man på en gång större massor. Vi fägne oss deråt, att vi på ett intellektuelt sätt kunna begripa hvad som hotar att undgå de sinnliga förmögenheternas fattningsförmåga. Om den lyckliga utbildning af naturvetenskapens alla grenar, som utmärker de sista decennierna af förflutna århundradet, i synnerhet bidrager att utvidga studium af speciella delar af de kemiska, physikaliska och naturbeskrifvande disciplinerna, så blir, genom en sådan utbildning i en ännu högre grad, framställningen af allmänna resultater förkortad och underlättad.

Ju djupare man intränger i naturkrafternas väsende, desto mera inser man phenomenernas sammanhang, hvilka, särskildt och ytligt betraktade, länge tycktes sätta sig emot hvarje ordnande åtgärd, och desto mera blir en enkel och sammanträngdare framställning möjlig. Det är ett säkert kännemärke på mängden och värdet af de upptäckter, man

har att vänta sig i en vetenskap, om fakta framställa sig ännu oordnade, och nästan utan sammanhang med hvarandra; ja om flere deribland, ehuru betraktade med samma sorgfällighet, synas motsäga hvarandra. En sådan slags väntan uppväcker det tillstånd, hvaruti Meteorologien, den nyare Optiken och isynnerhet, efter utgifvandet af Mellonis och Faraday's herrliga arbeten, läran om värmestrålarne och om Elektro-magnetismen, för närvarande sig befinna. Kretsen af lysande upptäckter är här ännu icke fulländad, ehuru i Voltas galvaniska stapel redan visat sig ett beundransvärdt sammanhang emellan de elektriska, magnetiska och kemiska phenomenerna. Hvem ansvarar oss derför, att blotta antalet af de lefvande och i universum verkande krafterna ännu är upptäckt?

I mina betraktelser öfver den vetenskapliga behandlingen af en allmän verldsbeskrifning, är ej fråga om den Enhet, som vinnes genom deduktion ifrån några få, af förnuftet utstakade grundprinciper. Hvad jag kallar physisk verldsbeskrifning (den komparativa jord- och himmels-kunskapen) gör derföre ej anspråk på rangen af en rationel naturvetenskap; den är deremot ett kontemplatift begrundande af de empiriskt funna phenomener, såsom ett naturhelt. Uti denna begränsning kunde den blott, under den helt och hållet objektiva rigtningen af mina åsigter, träda inom området af de bemödanden, som uteslutande utgjort föremål för min långvariga vetenskapliga verksamhet. Jag vågar mig derföre icke ut på ett fält, som är för mig främmande och som kanske skall på ett mera fruktbärande sätt af andra odlas. Den enhet, som kan vinnas genom framställningen af en physisk verldsbeskrifning, med den inskränkning jag begagnat, är blott den, som utgör resultatet af den historiska framställningen. Verklighetens enskildheter, vare sig uti naturbildernas former eller sammanhang, vare sig i menniskornas strid emot naturkrafterna, eller i folkslagens strider sinsemellan, allt som tillhörer föränderlighetens och den reella tillfällighetens gebit, kan ej härledas ifrån begrepp. Verldsbeskrifning och verldshistoria stå derföre på samma trappsteg af empiri; men en djupsinnigare behandling af båda, en sinnrik anordning af naturphenomener och af historiska tilldragelser, ega en djupt genomträngande

kraft, jemte tron på en evig inre nödvändighet, som städse uti sig förenande hela verksamheten af andliga och materiella krafter, beherrskar vissa kretsar hvilka periodiskt utvidgas och förminskas. De leda (och denna nödvändighet är naturens väsende, den är naturen sjelf i begge sfererna af dess tillvaro, den materiella och den andliga) till åsigternas klarhet och enkelhet, till uppfinning af lagar, hvilka, uti *erfarenhets-vetenskapen*, framställa sig såsom det yttersta målet för mensklig forskning.

Studium af hvarje ny vetenskap, särdeles en sådan som omfattar den omätliga skapelsekretsen, eller hela verldsrymden, liknar en resa i aflägsna länder. Innan man företar den, frågar man om den är verkställbar; man öfverväger sina egna krafter; man blickar misstrogen på sina följeslagares krafter, med kanske ett orättvist misstroende, att ett besvärligt dröjsmål derigenom skulle uppkomma. Den tid, i hvilken vi lefva, förminskar företagets svårighet. Min tillförsigt grundar sig just på naturvetenskapernas lysande tillstånd, hvilkas rikedom ej mer består i en fullständig iakttagelse af fenomenet, utan i deras sammanhang. De *allmänna resultaterna*, som väcka intresse hos hvarje bildadt sinne, hafva på ett förundransvärdt sätt förökat sig sedan slutet af 18:de århundradet. Fakta framställa sig mindre isolerade; svalget emellan olika väsenden blir småningom uppfyllt. Hvad som länge varit oförklarligt för det forskande begreppet, uti en trängre synkrets, eller i närheten af oss, blir ofta klart genom iakttagelser på en resa i de aflägsnare regionerna. Växt- och djurformer, som länge syntes vara isolerade, ordna sig bredvid hvarandra genom nyupptäcka mellanlänkar eller genom öfvergångs-former. Ett allmänt sammanhang, ej i enkel linear-rigtning, utan i en nätartad väfnad, framställer sig småningom för det forskande natursinnet, alltefter den högre utbildningen eller städse hämmande utvecklingen af vissa organer och efter ett mångfaldigt vacklande i delarnes relativa öfvervigt. Vissa lagerförhållanden i afseende på trachytartig syenit-porfyr, grönsten och serpentin, hvilka förblifva tvifvelaktiga i det guld- och silfverrika Ungern, eller i Urals platina-land, eller djupare in i Asien, i det sydvestra Altai, blifva oförmodadt belysta genom geognostiska

iakttagelser uti Mexiko's och Antiochias högländer, och i Chergo's floddalar. De materialier, hvilka den allmänna kunskapen om jordan använder, äro ej tillfälligtvis sammanhopade. Vår tid erkänner, enligt den tendens, som skänker den sin individuella karakter, att fakta då först blifva fruktbärende, när den resande känner den vetenskaps dåvarande tillstånd och behof, som han vill utvidga, och då idéer, d. v. s. insigter i naturens anda förnuftsenligt leda iakttagelsen och samlandet.

Genom denna rigtning af naturens studium, genom denna lyckliga, men äfven ofta alltför lätt tillfredsställda strå efter allmänna resultater, kan en betydlig del af naturvetenskapen blifva den bildade menskighetens gemensamma tillhörighet, och dessutom frambringa en grundlig kunskap, helt och hållet skild, i afseende på så väl innehåll och form, som allvar och värdighet i föredrag, ifrån den, som man ända till slutet af nistförflutna århundrade brukade beteckna med benämningen af *ett populärt kunskapsförråd*. Hvem som således af sin ställning i lifvet tillåtes att någon gång stiga utöfver det borgerliga lifvets trånga skrankor, och känner sig blygas deröfver "att han så länge förblifvit främmande för naturen och med likgöje betraktat dess skapelser", den skall i det stora och fria naturlifvets afspeglingar finna den ädlaste njutning, som utvidgade och upphöjdare förnuftsbegrepp kunna skänka en dödlig. — Studerandet af allmän naturvetenskap liksom väcker hos oss organer, som länge slumrat. Vi träda i ett innerligare förhållande till den yttre verlden, förblifva ej längre ointresserade för det, som på en gång utmärker menslighetens industriella fortskridande och intellektuella förädling.

Ju klarare den insigt är, som vi erhålla i fenomenernas sammanhang, desto lättare frigöra vi oss äfven ifrån den villfarelse, att icke alla naturvetenskapens grenar äro lika vigtiga för nationernas kultur och välstånd; vare sig den mätande och beskrifvande delen deraf, eller undersökningen af kemiska beståndsdelar, eller forskningen angående materiens allmänt spridda fysiska krafter. Uti iakttagelsen af ett i början isoleradt fenomen ligger ofta fröet till en stor upptäckt. Då Galvani, genom beröring af olika metaller, väckte retning uti de känsliga nervtrådarna, kunde hans närmaste efterträdare ej hop-

pas att kontakt-elektriciteten hos Voltas stapel skulle uppenbara silfverglänsande metaller i alkalierna, och simmande, lätt antändliga metaller på vattnet; att denna stapel skulle blifva det vigtigaste instrument för den sönderdelande kemien, d. v. s. på samma gång ett thermoskop och en magnet. Då Huyghens började undersöka dubbelspatens ljusfenomener, anade man ej, att man, genom en fysikers beundransvärda skarpsinnighet*) i vår tid, skulle derifrån härleda färgade polarisations-fenomener, och genom det minsta fragment af ett mineral komma till kännedom derom, huruvida solens ljus utströmmade från en fast massa, eller ifrån en gasformig omgifning; om kometerna äro sjelflysande, eller återgifva ett lånadt ljus.

En lika hög uppskattning af naturvetenskapens alla delar är i främsta rummet ett behof för den närvarande tiden, då nationernas materiella rikedom och växande välstånd grundar sig på ett sorgfälligare begagnande af naturprodukter och naturkrafter. Den ytligaste blick på det närvarande Europas tillstånd lärer oss, att, under en olika verldsstrid eller ett långvarigare stillastående, en partiell förminskning och slutligen ett upphörande af all national-rikedom nödvändigt måste uppkomma; ty det förhåller sig med staternas tillstånd och öden, som med naturen, för hvilken, enligt Goethes sinnrika uttryck: "det icke finnes någon hvila i dess oupphörliga verksamhet och hvars förbannelse hvilar vid det stillastående." Endast ett allvarligt upplifvande af kemiska, mathematiska och naturhistoriska studier kan motverka ett ondt af denna beskaffenhet. Menniskan kan ej inverka på naturen, ej tillegna sig någon af dess krafter, om hon ej känner naturlagarna, efter dess mått- och tal-förhållanden. Äfven här ligger kraften i den populära intelligensen. Han stiger och faller med den. *Veta* och *förstå*, är mensklighetens sällhet och rättighet; de äro en del af national-rikedomen, ofta en ersättning för den förmögenhet, som naturen i allt för sparsamt mått utdelat. De nationer, hvilka stå tillbaka i allmän industriell verksamhet, i användande af mekanik och teknisk kemi, i ett sorgfälligt urval och bearbetning af inhemska rudimaterier, hos hvilka aktningen för

---

*) Aragos år 1811 gjorda upptäckter.

om sådan verksamhet ej genomtränger alla klasser, skola oundvikligt nedsjunka ifrån sitt välstånd. De skola det så mycket mera, om närgränsande stater, uti hvilka vetenskap och industriella yrken stå i ett lifligt vexelförhållande till hvarandra, framskrida i frisk ungdomskraft.

Förkärleken för näringsflitens upplifvande och fördelarne af naturvetenskapen, som omedelbart inverka derpå (ett karakteristiskt kännetecken på vår tid) kunna ej inverka ofördelaktigt hvarken på forskningar inom philosophiens område, antiqvitetskunskapen och historien, eller beröfva de bildande konsternas ädla verk fantasiens allt lifvande fläkt. Der, under skydd af visa lagar och fria institutioner, alla kulturens blommor kraftigt utveckla sig, der blir, under fridsam täflan, icke något af själens sträfvanden förderfligt för det andra. Hvart och ett erbjuder åt staten egna, olikartade frukter: vare sig närande, som skänka menniskan underhåll och välstånd, eller frukter af en skapande inbillningskraft, som, varaktigare än sjelfva detta välstånd, öfverföra nationernas ärofulla bildningsmått till den sednaste efterverld. Spartanerna framburo, oaktadt sitt stränga doriska lynne, till gudarna den bön: "att de måtte förläna dem så väl det sköna som det goda.

Liksom i dessa idéernas och känslornas högre kretsar, i studium af historien, philosophien och vältaligheten, så är, äfven i alla naturvetenskapens grenar, det förnämsta och högsta syftet för intellektuel verksamhet, ett *inre mål*, nemligen upptäckten af naturlagar, utgrundandet af en regelmässig sammanlänkning af formerna; kännedomen om ett nödvändigt sammanhang emellan alla förändringar i universum. Hvad som af detta vetande öfverströmmar till nationernas industriella lif och upphöjer näringsfliten, härflyter ifrån en lycklig sammankedning af menskliga ting, sedan det sanna, höga och sköna, liksom afsigtslöst, inträdt uti en evig vexelverkan med det nyttiga. Landtbrukets fullkomnande genom fria händer, i egendomar af mindre omfång, manufakturernas uppblomstrande, efter befrielsen från inskränkande skråtvång, handelsförhållandernas utvidgande, och ett obehindradt framskridande så väl af mensklighetens andliga kultur, som af de borgerliga inrättningarna, stå i ett ömsesidigt, fortfarande verksamt förhållande till hvar-

andra. (Den nya verldshistoriens allvarliga gestalt påtvingar äfven den mest motspänstiga en sådan öfvertygelse).

Detta naturvetenskapens inflytande på nationernas välfärd och på Europas närvarande tillstånd behöfver här blott flyktigt antydas. Den bana vi hafve att genomlöpa är så omätlig, att det skulle vara olämpligt att, genom ett afvikande från hufvudsakliga målet för vår uppmärksamhet, eller genom en öfversigt af naturen i sin helhet, med afsigt utvidga detta fält. Van vid vidsträckta resor har jag kanske äfven för mina medresande skildrat vägen mera banad och behaglig, än man skulle finna den i verkligheten. Det är så deras sed, som gerna föra andra upp på bergspetsarna. De berömma utsigten, om äfven hela partier af landskapet ligga dolda i dimma. De veta, att äfven i detta beslöjande ligger en hemlig tjusning, som ur ett dimmigt fjerran framkallar det sinnligt oändliga, en tafla, som (enligt hvad jag redan här ofvan antydt) allvarligt och aningsfullt återspeglar sig i själen och känslan. Äfven ifrån den höga ståndpunkt, från hvilken vi höja oss till en allmän, på vetenskapliga erfarenheter grundad *verldsåskådning*, kunna likväl ej alla anspråk tillfredsställas. I naturvetenskapen, hvars närvarande tillstånd jag ärnar utveckla, ligger ännu mycket obegränsadt; mycket (hvarföre skulle jag ej gerna tillstå det, då fråga är om ett arbete af så vidsträckt omfång?) skall just derföre synas oklart och ofullständigt, emedan hvarje förlägenhet måste blifva för talaren dubbelt ofördelaktig, då han känner sig mindre mäktig att afhandla ämnet i sina detaljer.

Ändamålet af denna inledning är ej allenast att skildra naturvetenskapens vigt, hvilken är allmänt erkänd och redan länge kunnat umbära hvarje loftal; det har snarare varit min afsigt att utveckla, huruledes åt naturvetenskapliga bemödanden, utan att förnärma ett grundligt studium af speciella discipliner, kan anvisas en högre ståndpunkt, hvarifrån alla föremål och krafter uppenbara sig såsom ett, genom en inre väckelse lifvadt naturhelt. — Naturen är ej ett dödt aggregat: hon är (såsom Schelling uttrycker sig i sitt förträffliga tal om de bildande konsterna) verldens heliga, evigt skapande urkraft, som i oafbruten verksamhet frambringar allting af sig sjelf."

— Det hittills så oliestämdt uppfattade begreppet om en fysisk jordbeskrifning öfvergår, genom ett utvidgadt begrundande och omfattning af allt skapadt uti himlens och jordens rymder, till begreppet om en *fysisk verldsbeskrifning*. Den ena af dessa benämningar är bildad efter den andra. Men verldsbeskrifningen, eller läran om *Kosmos*, sådan jag uppfattar den, är icke ett encyklopedistiskt sammanfattande af de allmännaste och vigtigaste resultater, som man lånat ifrån särskilda naturhistoriska, physiska och astronomiska skrifter. Sådana resultater blifva i verldsbeskrifningen begagnade blott såsom materialier och endast delvis, i så måtto att de belysa krafternas samverkan i universum äfvensom naturföremålens ömsesidiga framkallande och begränsande. Det lokala och klimatiska utbredandet af organiska typer (växternas och djurens geografi) är så olika med en beskrifvande botanik och zoologi, som den geognostiska kunskapen om jorden är skiljaktig ifrån oryktognosien. En physisk verldsbeskrifning får således ej förblandas med den såkallade naturvetenskapernas encyklopedi (ett vidtomfattande namn för en illa begränsad disciplin). I läran om Kosmos blir det enskilda betraktadt blott i sitt förhållande till det hela, eller såsom en del af verldsfenomenerna; och ju mera upphöjd den här betecknade ståndpunkt är, desto mer är denna lära mäktig af en egendomlig behandling och ett lefvande föredrag.

Men *tankar* och *språk* stå i ett innerligt och gammalt vexelförhållande till hvarandra. Om det sednare skänker åt framställningen behag och klarhet; om det genom sin ursprungliga bildbarhet och organiska byggnad, befrämjar bemödandet att skarpt begränsa naturåskådningens totalitet; så utgjuter det på samma gång, och nästan obemärkt, sin lifgifvande fläkt äfvensom öfver tankarnas fullhet. Derföre är *ordet* mera än tecken och form, och dess hemlighetsfulla inflytande uppenbarar sig mäktigast, då det härflyter ifrån det fria folklynnet och från inhemsk jord. Stolte öfver vårt fädernesland, hvars intellektuella enhet utgör ett fast stöd för hvarje kraftyttring, vände vi med glädje våra blickar på dessa fosterjordens företräden. Högst lycklig må vi då kalla den, som, vid en lefvande framställning af fenomenerna i universum, är i tillfälle

att ösa ur djupet af ett språk, hvilket under århundraden har så mäktigt inverkat på allt, som, genom ett högre och otvunget begagnande af andliga krafter, så väl inom den skapande fantasiens område som inom det forskande förnuftets gebit, leder mensklighetens öden.

Öfversigt af den nyaste Litteraturen.

---

[9] 1) **Justitie-Stats-Ministerns underdåniga Berättelse angående Civila Rättegångsärendena och Brottmålen i Riket år 1842.** Stockholm 1845. P. A. Norstedt & Söner. s. I—XXIV och s. 1—279 4:o.

2) **Justitie-Stats-Ministerns underdåniga Berättelse till Kongl. Maj:t om förhållandet med intecknad och såld fast egendom å landet år 1843.** Stockholm 1845. P. A. Norstedt & Söner. s. 1—8 samt 2 Tab. 4:o.

3) **Justitie-Stats-Ministerns underdåniga Berättelse till Kongl. Maj:t om förhållandet med den å landet lagfarna egendom samt meddelade och dödade inteckningar år 1844.** Stockholm 1845. P. A. Norstedt & Söner. s. 1—2 samt 2 Tab. 4:0.

№ 1. Sedan 1830 hafva, för en tidrymd af 13 år, under titel af Justitie-Stats-Ministerns underdåniga berättelser, blifvit utgifna årliga statistiska underrättelser om de civila rättegångsärendena och brottmålen i riket. De äldre af dessa berättelser äro af allmänheten redan länge kända och efter förtjenst säkerligen uppskattade. Den sednast till Kongl. M:t afgifna berättelsen för 1842, hvilken under loppet af förlidet år blifvit genom trycket tillgänglig, har ref. för afsigt att härmed i korthet anmäla. Den innefattar, likasom Just.-St. Minist:s Ber. för 1841, trenne hufvuddelar, neml. I) *Afdelningen för civila mål*, II) *Afdelningen för brottmål* och III) *Afdelningen för civila och kriminella på underdånig föredragning af Justitie-Revisions-Expeditionen beroende mål*, samt ett *Bihang*, innehållande uppgift å antalet af 1) de i Kronans, äfvensom i Stockholms stads häkten samt vid Fästningarne och Allmänna Arbetsinrättningarne i riket förvarade fångar, 2) verkställda dödsstraff, samt 3) de af Domkapitlen medelst skiljobref upplösta äktenskap.

Klagan öfver ett årligen ökadt antal af brott synes först hafva gifvit anledning till infordrandet af uppgifter rörande de

vid Domstolarne i riket handlagde mål. Ej underligt derföre, om man i början nästan uteslutande rigtade sin uppmärksamhet å brottmålen och mindre fästade sig vid de civila rättegångsärenderna, nöjande sig med att summariskt angifva dem. Afdelningen för dessa sednare har också hittills uti Just. St. Minist:s Berättelser blifvit jemnförelsevis stjufmoderligt behandlad, hvilket skönjes, utom annat, deraf, att den uti Berättelserna för åren 1830—38 blifvit satt i andra rummet, efter brottmålsafdelningen, hvilken, ställd uti det första, blifvit mera i detalj utförd. Just. St. Minist:s äldsta Ber. lemnar ock ingen uppgift på tvistemålen vid Bergstings-Rätterne och mindre fullständiga underrättelser om skuldfordringsärenderna vid Rådstufvu-Rätterne, och först uti 1836 års Ber. finner man, hvad dittills alldeles saknats, nemligen uppgifter om de hos K. Maj:ts Befallningshafvande i Länen handlagde mål. Uti de till 1839 års Ber. hörande bilagor tillkommo sedermera vid konkursmål och andra tvistemål, som förekommit vid de särskilda domstolarne, mera utförliga upplysningar om de tvistande parternas stånd. Berättelsen för 1841 lemnar likväl allraförst en planmessig framställning af samtliga civila rättegångsärenderna. Samma form i afseende på framställningen har sedermera blifvit följd uti Just. St. Minist:s sednaste Berättelse. Till vissa delar hafva endast upplysande tillägg blifvit fogade. Hufvudinnehållet är följande: summarisk uppgift angående civila mål och ärender vid öfver- och underrätter samt verkställande myndigheter; — civila mål och ärender vid hvarje särskild domstol; — antalet af de under hvarje af de 10 sistförflutna åren till domstolarne instämde civila mål; — gäldenärernes stånd uti de till domstolarne instämde konkurs- och skuldfordringsmål; — civila mål och ärender hos Exsecutiva myndigheter; — förklarande parternes stånd uti de hos Kongl. Maj:ts Befallningshafvande afgjorda utsökningsmål; — antalet af skuldfordringsmål hos K. Maj:ts Befallningshafvande, äfvensom det utsökta beloppet under de 7 sistförflutna åren.

Bland vidtagne förbättringar uti ifrågavarande Berättelse, hvilka förtjena att anmärkas, räknar ref., att, då i domstolarnes uppgifter förut intagits blott förekommande egentliga tvistemål, samt vid Grufve- och Bergstings-Rätterne jemväl ekonomie-mål, här under sina i särskilda kolumner utförda titlar ("konkurs- boskillnads- och urarfvamål, skuldfordringsmål, andra tvistemål, årsproklamata *), ansökningsmål, eko-

*) Konkurslagen begagnar det Svenska ordet årsstämning, hvilket utan tvifvel är bättre.

nomiemål") underrättelse blifvit meddelad om samtliga på domstolarnes handläggning beroende mål, samt förut saknad uppgift å dels arten af de civila mål, som från föregående till efterföljande år blifvit balancerade, samt tiden när de sistnämnde till underdomstolarne inkommit, dels ock antalet af de från Härads-Rätterne till Hof-Rätterne vädjade konkursmål. — Genom den införda uppgiften om tiden när de balancerade målen blifvit anhängiggjorde, kan man i viss mon bedömma den mer eller mindre skyndsamhet, som vid de särskilda domstolarne blifvit använd för målens bringande till slut. Man måste dock beklaga, att uppgifterna från flera domsagor (N:is 20, 32, 34, 39, 46, 49, 51, 71, 73, 89) äro i åtskilliga delar högst ofullständiga, hvarigenom det hela icke kunnat undgå att lida af en viss otillförlitlighet. Det är ock skada, att nyssberörde underrättelse, angående tiden när de balancerade målen inkommit, icke blifvit utsträckt äfven till Öfver Rätterne. — Att emellertid mycket återstår ännu att fullkomna uti statistiken öfver de civila ärenderna, kan ref. lika litet neka, som han kan underlåta att med tillfredsställelse erkänna de uti sednaste Berättelsen gjorda betydliga förbättringar.

Den andra Afdelningen, som afhandlar brottmålen, utgör tvifvelsutan den intressantaste delen af Just. St. Min:s Berättelse. Den innehåller förnämligast följande: summarisk uppgift på beskaffenheten af de vid samtliga domstolarne angifne brott emot person och eganderätt; äfvensom antalet af de för hvarje slag af brott anklagade, befriade, åt saken ej fällde, under framtiden ställde, samt sakfällde personer; — antalet af de vid underdomstolarna angifna brott, samt anklagade och dömde personer inom hvarje län; — antalet af brott, som tillhört öfverdomstolarnes omedelbara upptagande; — de tilltalade personernas kön, särskildt för hvarje slag af brott och för hvarje län; — de sakfälldes ålder, äkta eller oäkta härkomst, egenskap af gifte eller ogifte, stånd eller yrke, christendomskunkap, födelseort och hemvist utom eller inom domstolens område; — beskaffenheten och antalet af de vid domstolarne i riket åtalade politi- och ekonomimål; — beskaffenheten och antalet af de vid hvarje särskild domstol åtalade brott och förseelser, äfvensom antalet af de för hvarje slag af brott och förseelser anklagade, befriade, åt saken ej fällde, under framtiden ställde eller sakfällde män och qvinnor; — antalet af sjelfmord, med uppgifter å sjelfmördares kön och ålder; — förhållandet emellan antalet af åtalade brott och förseelser, äfvensom anklagade och sakfällde, å ena, samt folkmängden i riket, å andra sidan; — förhållandet emellan

nämnde antal och folkmängden inom hvarje län; — jemnförelse, emellan antalet af de för särskilda slag af brott och förseelser sakfällde personer 1841 och 1842; — antalet af brott och förseelser, hvarför personer blifvit sakfällde under de sistförflutna 10 åren; — brottmål, hvilka Öfverrätterna handlagt.

Ingen lärer med skäl kunna förneka brottmåls-statistikens värde så väl för bedömandet af strafflagskipningens tillstånd i allmänhet som ock med hänseende till ett folks sedliga ståndpunkt. Men huru ytterst försigtigt man särdeles i sistnämnde afseende bör gå till väga, kan ej för ofta erinras, då i sednare tider skefva omdömen och falska slutsatser blifvit yttrade och upprepade, af orsak, att man alltför lösligt fästat sig vid blotta sifferuppgifterna i våra Brottmåls-tabeller, utan att göra sig möda med en närmare pröfning. Inom vårt land har hittills ingen forskare egnat någon större uppmärksamhet åt de många särskilda omständigheter, hvilka inverka på benägenheten att begå brott hos individer af olika kön och åldrar under olika lefnadsförhållanden. Den ofullständighet, hvarmed Just. St. Minist:s äldre Berättelser äro behäftade, torde likväl hafva varit ett betydande hinder för dessas begagnande såsom materialier vid en undersökning, hvars resultater alltid måste komma att blifva beroende af källornas tillförlitlighet. Men då denna felaktighet nu mera blifvit till en god del afhulpen, vågar man hoppas, att, sedan iakttagelser för en längre tidsföljd hunnit anställas, sådana på en gång intressanta och grundliga forskningar i ämnet, som en Quetelet*) och en Geurey**), med ledning af den Franska Brottmåls-statistiken (Comptes généraux de l'administration de la justice criminelle en France) anställt, icke hos oss skola uteblifva.

Jemnför man Just. St. Minist:s Berättelser för åren 1830—42 skall man finna det faktum bekräftadt, att ungefär ett och samma antal brott af samma slag årligen förekommit. En sådan konstant qvantitet måste häntyda på konstanta faktorer eller fortfarande verkande orsaker; hvaremot höjningarne eller sänkningarne ifrån det ena året till det andra måste afse mera tillfälliga anledningar. En ändamålsenligt inrättad brottmålsstatistik kan blifva ett mäktigt hjelpmedel att komma dessa orsaker på spåren. Att med visshet känna dem är redan en stor vinst. Ty först sedan grunden till ett lidande är bekant, kan man hoppas att med någon framgång bekämpa det-

*) Recherches sur le penchant au crime. Bruxelles 1833. — Sur l'homme et le développement de ces facultés. Paris 1835.

**) Essay sur la Statistique morale de la France. Paris 1833.

samma. — Likasom en läkare ofta under en längre tid måste oafbrutet observera en patients tillstånd för att utröna orsaken till ett förborgadt ondt, hvaraf han endast skådar de yttre förstörande verkningarna, bör äfven en vis regering genom sina organer gifva noga akt på de fenomener, hvilka visa sig såsom abnorma uti en nations moraliska sundhets-tillstånd. Efter en förfluten längre tiderymd kunna frukterna af den erfarenhet, som brottmåls-statistiken gifver vid handen, lemna vigtiga upplysningar i detta afseende, och tillika gifva en vägledning för användandet af medel till det ondas lindrande eller successiva minskande.

Resultaten af de iakttagelser, som för 1842 blifvit gjorda å brottmålen i riket, har Just. St. Minist. framlagt sid. XIII—XXIII, och bestyrkt genom hänvisning till de bifogade tabellerna. Den 1841 antagne klassifikation af brotten uti 1) *brott emot person*, 2) *brott emot eganderätt* samt 3) *öfverträdelser af politi-, ekonomi- och särskilda disciplinär-stadganden*, har blifvit bibehållen. Derförut voro brotten äfven delade i trenne klasser, hvarvid man hänförde till den första de gröfsta urbota brotten, till den andra de mindre grofva brotten, samt till den tredje alla öfriga mindre förseelser och öfverträdelser. Denna sistnämnda indelning, hvilken var temligen godtyckligt uppgjord, har med skäl blifvit frånträdd; men att den nya motsvarar en billig väntan, kan Ref., för sin del, icke medgifva. — Att uti en klass för sig upptaga alla öfverträdelser af ekonomi-, politi- och disciplinär-stadganden, är tvifvelsutan ganska rigtigt, blott det konseqvent genomföres, emedan motiven för dessa förseelser gemenligen äro lättsinne, okunnighet, vårdslöshet, m. m. som utmärka en ringare grad af brottslighet. Men att anse alla de öfriga egentliga brotten vara till sin "beskaffenhet", det vill med andra ord säga, till sin natur eller till sitt väsende, antingen brott emot person, eller brott emot eganderätt, hvilar på mindre goda grunder. En blick på tab. XVI, som innehåller uppgift å antalet af de vid samtlige domstolarne angifna brott, och der de, med afseende på "beskaffenheten", hänföras till berörde tvenne hufvudklasser, skall bekräfta Ref:s omdöme. Man finner likasom ett ängsligt bemödande att till brott emot person föra allt, som icke på det mest indirekta sätt kunnat räknas till brott emot eganderätten. Sålunda hafva de så kallade religionsbrotten, köns- och sedlighetsbrotten (och deribland tidelag), mened, falskt vittnesbörd, vägran att undergå ådömd uppenbar kyrkoplikt, veterligt hysande af grof missgerningsman, rymning af militär eller sjöfolk, oljud på allmänna platser, samt oskickligt förhållande inför rätta, fått plats bland *brott emot person*. Deremot träffas bland

brott emot eganderätten förfalskning af offentliga handlingar, pass, prestbetyg och orlofssedlar, qvarstadsbrott, olaga försäljning af arsenik samt äfventyrligt spel, af hvilka de båda sednare förbrytelserna säkerligen skulle bättre försvara sin plats bland politi-öfverträdelserna än der de nu blifvit ställda. Att uti en brottmålsstatistik försöka att skilja emellan brott emot person och brott emot egendomsrätt förtjenar ett rättvist bifall, emedan olika motiver och omständigheter erfordras för att någon skall begå ett brott af det förra eller sednare slaget. Men de brott, som staten straffar, äro ej blott violationer af individens rättigheter med afseende på dess person och egendom. Af en helt annan natur äro de brottsliga handlingar, hvilka innefatta kränkningar emot statens eget väsende, den offentliga myndigheten, religionen och sedligheten. Att hålla dessa för brott emot person och att hänföra dem till samma kategori som förnärmelser emot den enskildes rättigheter med hänseende till lif, helsa, frihet och ära, kan ej annat än åstadkomma oreda. Om man äfven tager "person" i så vidsträckt bemärkelse, att staten, såsom en moralisk personlighet, derunder innefattas, så är föga dermed vunnet. Åtminstone synes en så vidsträckt betydelse icke öfverallt hafva föresväfvat Berättelsens Författare eller blifvit konseqvent iakttagen; ty eljest är det svårt att förklara, hvarföre t. ex. förfalskning af offentliga handlingar, pass o. s. v. blifvit hänförd till brott emot eganderätt. Ref. är öfvertygad att ingen, vid en närmare granskning af Just. St. Minist:s Berättelse, kan undgå att erkänna, det brottens fördelning derstädes uti ofvanberörde tvenne hufvudklasser är principlös och ledande till villervalla i många afseenden *). Rättast vore utan tvifvel att i kriminal-statistiken föra kränkningar emot staten, religionen och sedligheten under en egen klass, så att klassernas antal

*) Uti de emot Just. St. Minist:s Berättelser svarande Franska brottmåls-tabellerna (Comptes généraux de l'administration de la justice en France) är äfven en indelning af brotten uti "crimes contre les personnes" och "crimes contre les propriétés" antagen. Denna beror likväl af den uti Code Pénal befintliga klassifikation. — Men att uti Code Pénal brotten ofta blifvit godtyckligt förda än till den ena och än till den andra klassen erkänna Fransmännen sjelfva. (S. M. Rauter Traité du droit criminel français. Paris 1836. I p. 398, II p. 1 och F. Hélie et H. Chauveau, Théorie du code pénal. Paris 1836. II. p. 309 not.) Det vill synas som om den uti Just. St. Minist:s Berättelser anmärkta felaktiga delning af brotten härledt sig deraf, att den Franska brottmålsstatistiken, som eljest så fördelaktigt utmärker sig, blifvit tagen till mönster. — Les Comptes généraux upptaga t. ex. "attentat contre la sûreté interieure de l'État" (som enligt Code Pénal hörer till "crimes contre la chose publique), "bigamie", faux témoignage" m. fl. till "crimes contre les personnes."

blefve fyra. Ty dessa brott föranledas i de flesta fall af andra motiver, än brotten emot den enskildes person eller egendom. Om man erkänner att olika bevekelsegrunder och omständigheter erfordras till väsentligen åtskiljda brott; om man allvarligt önskar att deröfver kunna göra iakttagelser förmedelst en ändamålsenligt uppställd brottmålsstatistik, bör man ej heller sky mödan af brottens upptagande under flera rubriker än hittills skett. Men skulle det anses absolut nödvändigt att för framtiden bibehålla nuvarande tredelning, vore det säkerligen bäst att utelemna de nu brukliga, innehållet icke motsvarande, rubrikerna, och i stället endast säga: *första klassens brott* (hvarunder fördes brott emot staten, religionen, sedligheten och enskilde med hänseende till deras personer), *andra klassens brott* (egentliga egendomsbrott) samt *tredje klassens brott* (öfverträdelser af ekonomi-, politi- och disciplinär-stadganden). — Ref. inser allt för väl, att många svårigheter ändock torde möta vid utförandet, men tror likväl att man derigenom kunde åtminstone bättre undvika de många stötestenar, som alltid komma att qvarstå, intill dess man besluter upptagandet af en ny klass.

De omständigheter, som mest influera på benägenheten att begå brott och som derföre uti en brottmåls-statistik böra företrädesvis iakttagas, äro: de anklagades *ålder*, *kön*, *stånd* eller *yrke*, *egenskap af gifte* eller *ogifte*, äkta eller oäkta *härkomst*; — hvartill komma: *årstiderna*, *bruket af starka dryc-ker* samt *fattigdom*. På noggrannhet i uppgifter rörande de förstnämnde af dessa omständigheter, har Just. St. Minist. rigtat en prisvärd uppmärksamhet (se tab. XXI—XXX). Men de trenne sistnämnde böra icke, åtminstone vid vissa brott, blifva förbigångna uti en kriminal-statistik, som gör anspråk på fullständighet. Les Comptes généraux de la justice criminelle en France hafva till en del i detta, likasom i många andra afseenden, föregått med godt exempel. De angifva i särskilda tabeller antalet af hvarje slag af brott (crimes), begånget under årets tolf månader. — Quetelet, hvilken deröfver anställt iakttagelser, yttrar sig angående årstidernas inflytande sålunda (Sur l'homme etc. p. 212 p. 244): "Les saisons exercent à leur tour une influence très-marquée sur le penchant au crime; ainsi, c'est pendant l'été que se commettent le plus de crimes contre les personnes et le moins de crimes contre les propriétés; le contraire a lieu pendant l'hiver. — Ces differences s'expliquent assez bien en considerant que c'est pendant l'hiver que la misère et le besoin se font surtout ressentir et multiplient les crimes contre les propriétés, tandis que pendant l'été prédomine la violence des passions, qu'excitent

encore les rapports plus fréquens qui existent alors entre les hommes." — Att erfara antalet af de brott, hvilka blifva begångna under rusigt tillstånd, bör ej heller sakna intresse, då underdomare redan länge anmärkt det beklagansvärda förhållandet att de gröfre brotten oftast blifvit föranledda eller påskyndade af ett omåttligt förtärande af rusgifvande drycker. Det kan likaledes, särdeles med hänseende till vårt fattiga land, icke vara olämpligt att åtminstone approximativt känna antalet af de vanligast förekommande egendomsbrott, hvilka blifvit föranledda af fattigdom och nöd. Just. St. Minist. har sjelf antydt att detta antal, under år 1842, icke har kunnat vara ringa, isynnerhet tjufnader (s. XIII) *). En blick på den komparativa tab. L. (jemnförd med tab. XLVII i 1841 års Ber.), hvarest summorna utaf afdömda tjufnader äro uppgifna, skall icke jäfva påståendet: att året efter en inträffad missväxt tjufnadsbrotten öka sig i hög grad, hvaremot de tvärtom betydligt minskas efter goda skördar. Medium af antalet tjufnader för åren 1830—40 är = 2,471. Maximum, som inträffat 1838, öfverskjuter medium med 832, eller nära ⅓. Minimum har deremot egt rum 1833 och 1836 (nära lika)**) och understiger medium med omkring 400. Af Tabellkommissionens Berättelse, angående nativiteten och mortaliteten i Sverige åren 1836—40 (tab. 49 om årsväxten i riket under de sista 25 åren), inhemtas att af åren 1830—40 året 1837 varit högst ofördelaktigt med afseende å årsväxten, men åren 1832 och 1835 deremot ganska gynnande. — Den sid. XIII i Just. St. Minist:s Berätt. anmärkta, af flera underdomare yttrade, förmodan att 1841 års straffmildring för tjufnad, skulle hafva orsakat stöldernas ökade antal under loppet af 1842, förtjenar all uppmärksamhet. Men erfarenheten under flera påföljande år torde likväl först få afvaktas, innan man kan våga draga någon afgörande slutsats i berörde afseende. — Ref. tror för sin del, att man ej kan vänta att se tjufnadernas antal minskas så länge man saknar anstalter att bereda en gång för stöld afstraffade brottslingar utväg att ärligen försörja sig. Sanningen af följande ord utaf den berömde De Gerando

*) Jfr Just. St. Minist:s Berätt. för år 1832 s. 20, för 1837 s. 53, 81, för 1838 s. 24. — Just. Omb. Embetsberättelse för 1843 s. 11. — Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes i Gefleborgs län Femårsberättelse för 1838—42 s. 5. — Kongl. Maj:ts Befallningsh. i Skaraborgs län dito s. 15. — Kongl. Maj:ts Befallningsh. i Stockholms län dito s. 5.

**) År 1830 synas tjufnaderna eljest vara af ringaste antal; men uppgifterna äro troligen för det året så osäkra, att man ej kan antaga att minimum inträffat samma år.

lärer väl icke kunna sättas i fråga: "Chaque jour, des infortunés, après leur libération, sont entrainés sous nos yeux à la *recidive*, parce que, après avoir acquitté envers la société la dette de réparation que leur imposaient les arrêts de la justice, *ils se trouvent hors d'état de se procurer la subsistence par des occupations honnêtes*, ils redeviennent coupables, parcequ'ils sont indigens; et ils sont indigens parcequ'ils sont flétris." (De la bienfaisance publique. Bruxelles 1839 I. p. 182.)

Af upplysningar, som förnämligast saknas uti afdelningen angående brottmålen, torde det tillåtas Ref. att anmärka: uppgifter angående 1) arten af det straff (arbete å fästning, spö, ris, fängelse vid vatten och bröd, enkelt fängelse, äfvensom uppenbar kyrkoplikt), som de för gröfre urbota brott samt tjufnader tilltalade redan kunna hafva undergått; 2) huru lång tid efter utståndet dylikt straff de ånyo begått de brott, hvarföre de kommit under ny ransakning; 3) arten af det brott, för hvilket de förut lidit bestraffning; 4) huru lång tid (månader, år) förflutit från det att ransakning börjats med häktade personer intill dess slutligt utslag fallit; 5) beskaffenheten af stulet gods (penningar, matvaror, klädespersedlar o. s. v.) samt approximativa värdet deraf (under 10 dal., 10—20 dal., 20—50dal., 60—100 dal. och mera) *). Upplysningar angående de trenne förstnämnda omständigheterna äro af vigt för att kunna bedömma lämpligheten af straffarterna; med införandet af ett nytt straffsystem, torde de blifva oundgängligen nödiga. Att närmare känna, huru lång tid förflyter vid särskilda domstolar för att bringa ransakningar med häktade personer till slut, måste äfven vara af vigt. Och slutligen torde det ej anses öfverflödigt att känna approximativa beloppet af stulet gods, emedan man derigenom möjligen kunde få en ledning för bestämmandet af rätta gränsen mellan stöld och snatteri, hvarom Lagkommittéen och Lagberedningen varit samt i allmänhet juristerna ännu äro af myeket delade tankar.

Utrymmet nekar Ref. att meddela några utdrag af de många sakrika anmärkningar, som innehållas i Just. St. Ministrs Berätt. sid. XIII—XXIII. Ref. slutar sin anmälan med en tillönskan, att allmänheten måtte mera än hittills rigta sin uppmärksamhet åt ett arbete, som utmärker sig genom obestridliga förtjenster med afseende på anordningen af de många olikartade ämnena, på ett sätt att läsaren erhåller en lätt öfversigt af det hela. Att de brister, som synas vidlåda arbetet, småningom skola afhjelpas, emotser Ref. med tillförsigt, helst

*) Ganska intressanta uppgifter i dessa afseenden finnas i de förut anförda *Comptes généraux* etc.

de redan gjorda förbättringarne vittna om ett nit för saken, som förr eller sednare skall öfvervinna svårigheterna. Om utländska mönster från länder, der man om brottmåls-tabellernas uppställning vunnit en större erfarenhet (t. ex. Frankrike, Baden, Preussen) rådfrågas, kunna måhända hindren lättare undanrödjas.

N:ris 2 och 3. Just. St. Minist:s Berättelser angående förhållandet med intecknad och försåld fast egendom å landet år 1843, samt om förhållandet med fast egendom å landet, hvarå lagfart blifvit beviljad, samt meddelade och dödade inteckningar år 1844, hafva äfven sistlidet år blifvit från trycket utgifna. De innehålla vigtiga upplysningar om beloppet af den fasta egendom, som frivilligt eller efter utmätning blifvit försyttrad, om beloppet af den egendom, som frångått eller tillkommit Ridderskapet och Adeln, Ståndspersoner eller Allmoge, samt huruledes den egendom, som tillhör dessa samhällsklasser, blifvit med gäld betungad eller derifrån befriad. Äfven dessa Berättelser utmärka sig fördelaktigt genom redighet i uppställningen och anordningen, så att föga kan återstå att önska i det afseendet.

Det är att beklaga, att Just. St. Minist:s Berättelser, likasom andra offentliga handlingar, hvilka tryckas på allmän bekostnad, icke kunna köpas under ett ortimligt högt pris. Om de voro allmänt tillgängliga i bokhandeln för en ganska måttlig summa, skulle de säkert blifva både mera kände och till följd deraf mera värderade, äfvensom Staten måhända derigenom skulle kunna få de dryga tryckningskostnaderna till större delen ersatta.

— E — A.

[40] Illustrerad Verldshistoria af *Held* och *Corvin*. Öfversättning. Stockholm, L. Hjerta. H. 1—8 (pag. 1—388) 8:o. (Priset 16 sk. B:ko häftet.)

Ehuru detta arbete redan blifvit i en och annan tidning anmäldt och recenseradt, torde det likväl, innan det går att inom Svenska Litteraturen intaga den höga plats, som blifvit det förutspåddt, vara i behof af en litet närmare illustration.

Herrar Held och Corvin hafva för afsigt att lemna en bok för folket. De förklara väl, att det icke är för "det lägre folket, handtverkare och bönder," de skrifva, utan för dem, som icke åtnjutit en klassisk, vetenskaplig och akademisk bildning"; men göra icke större anspråk på sin publiks förkunskaper, än att de i parentheser öfversätta orden Philosophi, Historia, Geographi o. s. v.

Efter en "Vorbericht", börjar arbetet med en inledning, afhandlande Sagorna om Verldens ursprung, Syndafloden

och Babyloniska språkförbistringen efter Indier, Egyptier, Greker, Chaldeer och Judar.

Dessa sagor förklaras samt och synnerligen för ingenting annat än traditioner "med alla tecken af godtyckliga antaganden och naturliga förfalskningar", af hvilka för vår öfvertygelse ingenting är att vinna. Den "Judiska sagan", såsom "Boken för Folket" kallar den Mosaiska skapelsehistorien, blir dock mest skoningslöst bedömd; den är ock den yngsta af dem alla, en upptäckt, för hvilken den bibliska inledningsvetenskapen lär blifva ganska tacksam. Man leder sig till bestämmande af den Mosaiska berättelsens ålder genom den hypothesen: "att Moses hade till grund derföre laggt de särskilda Egyptiska sagorna, tillfogat sina egna spekulationer och gifvit det hela den karakter, som bäst skulle passa till den religion han ämnade stifta." Vid läsningen af denna snillrika hypothes, torde mången gissa, att de värda författarne sjelfva i afseende på sin bildning tillhöra det folk, för hvilket de skrifva.

Nu är det likväl en temligen bekant omständighet, att dessa särskilda traditioner samtligen hänvisas på en gemensam källa, hvilken till slut ändå icke torde blifva någon annan, än just sjelfva denna "judiska saga"; alldenstund de gamla traditionerna der renast och naturligast återgifvas; och dess skriftliga uppfattning med säkerhet är vida äldre än någon annans. När man tillägger Moses en dylik redaktion af skapelsehistorien, så medgifver man ock att, så tidigt som på hans tid, 1500 f. Chr., en litteratur och, dess oundgängliga vilkor, en phonetisk skrift, hos de Semitiska folken förefunnits, under det Egyptierna ännu ett årtusende bortåt fullristade stenmassorna med sina hieroglypher. Det lider, redan af denna omständighet, intet tvifvel, att Semiterna i rent andlig kultur egt framför Egyptierne ett bestämdt företräde; ett förhållande, som gör denna lånehypothes föga rimlig. Eger nu den Mosaiska litteraturen med denna höga ålder karakteren af sanning och sanningskärlek, egenskaper, som nyare forskare i Egyptens archäologi ingalunda finna anledning att frånkänna den; så — utan att ens vidröra de inre bevisen för Pentateuchens autenthicité — kunna vi icke förneka denna judiska saga den högsta betydenhet såsom en källa för historien om verlden och menniskans äldsta öden.

De öfriga "Sagorna", om ock i mildare ton omnämnda, förbigås med samma knapphändighet. Flera af de vigtigaste blifva alldeles förbigångna; den Helleniska framställes utan allt begagnande af de forskningar, som i nyare tider blifvit anställda. Man fordrar af historien en religiös uppfattning af

verldshändelserna; hvar skulle då denna tydligare röja sig, än vid framställandet af religionen sjelf, och dess särskilda uppenbarelseformer? Här angifva ock våra författare sin ståndpunkt. Religionen är dem en tygel i konunga- och prestdespotismens hand: "sie gab, säger originalet, hvars ord vi anföra för att icke skrifva dylika saker på vårt modersmål, das natürlichste und bequemste Mittel ab, um die einzelnen Theile des Staatsgebäudes an einander zu binden. ..... Der Religionsstaat erscheint somit als ein Nothbehelf für politisch ungebildete Völker" (sid. 34). Man får häraf se, att det finnes en politisk bildning, som icke längre tillåter Religionen att vara det allmänna lifvets "Grundlage", ja, är för detsamma fullkomligt främmande. Såsom ett hors d'oeuvre förekommer straxt derpå en liten variation på ett gammalt thema: "Die Glaubenschaft tritt uns überall entgegen, wo die Wissenschaft entweder noch in der Kindheit, oder in den Fesseln unterdrückender Gewalt liegt."

Hvem skulle nu icke tro, att vetenskapen här finge tillfullo ut sin rätt? Derpå hafva vi likväl blifvit grymt bedragne. Vi kastade ögonen på den nedanföre stående framställningen af Egyptiska religionen, och funno der för oss endast några fakta och namn uppradade utan någon antydning på ett inre sammanhang, och utan allt försök att begagna de sköna resultat, forskningen och spekulationen på detta fält sig tillvunnit. På samma sätt behandlas forntidens öfriga religionsformer. Karakteristisk nog för en moral, som står utom Christendomen, och förmodligen pretenderar att taga plats öfver den, är en anmärkning som göres om Phallus-kulten: "Die religiöse Verehrung von Körpertheilen, an welche die Scheinziererei der heutigen Zeiten kaum laut zu denken wagt, finden wir bei den meisten der alten Völker. Es ist eine Eigenthümlichkeit ihrer Religion. Wie konnten auch sie, die sittlich unverdorben (?!) Menschen, in dem Sinnbilde der Kraft, welche die Quelle alles Lebens ist, etwas Unheiliges, oder gar etwas Unanständiges sehen? Diese lächerliche Ansicht war den neuern, weniger unbefangenen, Zeiten vorbehalten." Så skrifver Folkboken. Vi kunna icke, i likhet med en värd medrecensent, anse dylika saker "särdeles tjenliga för det första sjelfstudium", utan vilja snarare hänvisa den christne läsaren till hvad Augustinus säger i 68 Kap. XIV B. af Civ. Dei.

I afseende på den politiska historien våga vi ock en och annan anmärkning. Vid berättelsen om Meroë förbigår man den meningen, som dock af aktningsvärda auktoriteter understödjes, att denna stat sannolikt är ett monument från den urtid, då Afrikas autochtoner, Negrerna, i verldshistorien

spelade en aktiv rol; och man öfverlemnar sig i stället allt för uteslutande åt den nog vågade hypothes, som härleder hela den Ethiopiskt-egyptiska kulturen från Indien. Vid behandlingen af Grekiska historien äro de intressanta forskningar, som i nyare tider öfver den Pelasgiska perioden blifvit anställda, icke begagnade, ej ens antydda. Dylika anmärkningar träffa författarne jemväl för åtskilliga andra folks historia. Vid Israelitiska folkets historia uttrycker Folkboken sitt starka konungahat genom den tillämpning, det gifver Samuels ord (1 Sam. B. 8: 11—17). Karakteristisk är äfven i öfrigt framställningen af detta folks öden. Om Moses heter det, att han grundade judiska nationens national-högmod genom sin beskrifning på patriarkernas frombet och deras föregifna omedelbara umgänge med Jehova"; icke destomindre hedras han med titeln: "Ein entschlossener Demagoge." Israelitiska folket saknar all verldshistorisk betydelse, derom skall hvar och en öfvertygas, mena författarne, "wenn er die Geschichtsbücher des so genannten Alten Testaments mit Vernunft durch studirt." Så de "vernünftige"; alii aliter.

Af de "två paralelt löpande linierna" lofvar sig rec. icke mycket för grundligheten af det historiska studium; anordningen i öfrigt saknar icke förtjenst. Mot trädsnitten gjorde man i Tyskland, så snart de första häftena af originalet utkommo, den anmärkning, att de saknade allt artistiskt värde; detta gäller äfven om de i öfversättningen befintliga, som med de förra hafva allt för stort syskontycke. Då arbetet icke ännu kan anses stort mer än påbörjadt, så kan icke en fullständig recension deräfver gifvas; vi vilja derföre till hvad vi sagt blott tillägga, att detta öfversättningsföretag till större nytta för vår historiska litteratur kunnat lemnas ogjordt; vi hafva af dylika arbeten och förarbeten, tyvärr! redan öfvernog. Vårt "folk", vår åt sjelfstudier sig egnande ungdom behöfver något bättre; det hade ock utan större omtanke kunnat beredas, om man föredragit att öfversätta t. ex. "Weltgeschichte für das Deutsche Volk", i spetsen för hvars utgifvare står Schlossers aktade namn, och hvilken samtidigt utkommer. WG.

[11] **Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademiens Handlingar, Sjuttonde delen;** äfven under särskild titel: **Afhandling om Svenska Krigsmaktens och Krigskonstens tillstånd under Konung Gustaf II Adolfs regering, af *Henning Hamilton*,** Lieutenant vid K. Topografiska Corpsen. Stockholm 1846. 392 sid. 8:o.

Den af Drottning Lovisa Ulrika 1753 stiftade Vitterhets-

Akademien tillerkände kort derefter (1755) sitt pris — tvenne grader deraf voro då icke bestämda — åt Jakob Röding för en *historisk undersökning om krigskonsten i Sverige i Konung Gustaf den Förstes tid* *), hvilken, om vidsträckt lärdom vittnande, afhandling äfven lemnade upplysning om härars sammansättning, deras vapen och stridssätt under föregående tidehvarf. Sedan Konung Gustaf III ombildat bemälte Akademi till dess nuvarande skick under namn af *Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademi*, bestämde hon till det första historiska täflingsämnet en fortsättning af Rödings skrift samt hade i följd deraf den tillfredsställelsen att (1788) få tilldela dåv. Registratorn i Kongl. Riks-Arkivet, sedermera dess Chef, Kansli-Rådet Carl Adlersparre, sitt högsta pris för en mästerlig, särdeles lärorik afhandling om *Svenska Krigsmaktens och Krigskonstens tillstånd ifrån Konung Gustaf den Förstes död till Konung Gustaf II Adolfs anträde till regeringen* **). Akademien utsatte väl också då till täflingsämne för det historiska priset en afhandling om Krigsväsendets ändring och skick i Sverige under *Konung Gustaf II Adolfs regering*, men hon fick ej emottaga någon sådan, förr än, 51 år derefter (1839), hon kunde belöna med sitt högsta pris den, hvilken vi här anmäla till kännedom äfven af den större läsande allmänheten ***).

Denna afhandling författades af en då ännu ganska ung man †), som egnat sig åt krigsmannayrket, sedan han förut hade i Upsala med heder undergått kansliexamen och sålunda ådagalagt en grundlig humanistisk bildning. Att han ock var Grefve skulle, måhända, hos någon annan nation hafva gifvit hans arbete ett särskildt sällsamhetens värde. Men för oss Svenskar har det icke varit ovanligt att, äfven på litteraturens fält, den högbördige adeln förvarat sin rätt till det rum i

*) Införd i K. Sv. Vitterhets-Akad. Handl. 1 Del. tr. 1755.

**) Införd i 3:e delen af K. Vitt. Hist. och Antiqu. Akademiens Handl., tr. 1793.

***) I förhållande till flera andra kunskapsgrenar är Svenska litteraturen rik på arbeten, som behandla vårt krigsväsendes historia. Utom de här ofvan omnämnda trenne prisskrifterna innehålla den äldre Vitterhets-Akademiens handlingar en grundlig sådan, med hennes stora pris 1781 belönad, om Svenska Sjömakten i äldre tider och i synnerhet under Konung Erik XIV, författad af dåv. Docenten vid Universitetet i Åbo, sedermera Erkebiskopen Dr. Jakob Tengström. Frosteri Inledning till Svenska Krigslagfarenheten (tr. 1765) samt många yngre verk och afhandlingar lemna äfven värderika bidrag till kännedomen af Svenska Krigsmaktens skick och utbildning under särskilda tidehvarf.

†) Blott på 26:te året gammal.

samhället, som våra lagar och våra sedvanor densamma ännu tillerkänna. För vår ernådda odling hafva vi till betydlig del att tacka icke blott magnater, som beskyddat samt främjat vitterhet och vetenskaper, utan äfven friherrliga och grefliga idkare deraf. Ehuru vår samtid torde nog mycket likna den *incuriosa ætas*, om hvilken Tacitus med harm sig yttrat, äro väl icke allmänt förgätne Gyllenborgar, Höpken, Tessin, Creutz, J. G. Oxenstjerna, Ehrensvärd, Fleming, C. G. Mörner m. fl. Det är då hugneligt att åter hafva att förete ett vedermäle af den aktning som Svenske Grefvar, genom att framträda såsom författare, visat det litterära yrket.

Till en annan allmän anmärkning föranleder den ifrågavarande skriften. Den har blifvit underställd den pröfning, som Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-Akademien numera alltför sällan får tillfälle att utöfva, under det att *Svenska Akademien* årligen har att emottaga ett stort antal af skaldestycken, täflande om dess pris. Hvadan detta missförhållande? Anse våra unga s. k. "briljanta" hufvuden det vara lättare att vinna nödtorftig litterär heder genom versifierade hvardagstankar, eller tillgjorda känsloyttringar, eller vilda utfarter af en otyglad fantasi, eller bombastiskt skryt om svenskt mod och om svenska berserksbragder, än genom klar och redig framställning af mödosamma forskningars resultater? Eller utmärker måhända den allt mer och mer allmänlig vordna lystnaden att "dikta" ett hos nationen i samma mån utbildadt poetiskt sinne? Om detta sista tvifla vi, då vi se de många fruktlösa försöken att ernå pindens yppersta höjd, och, sedan den för flere år sedan blifvit af Angelikas sångare ernådd, honom der vandra emellan lunder af myrten och tårpil — ensam*).

Men vi må återkomma från dessa digressioner till den afhandling, som dertill gifvit oss anledningar. De speciella kunskaper, hvilka till en fullständig redogörelse för dess innehåll och till granskning deraf skulle erfordras, sakna vi; de vore icke heller tjenliga för en Tidskrift med så inskränkt utrymme och likväl så vidt omfattande bestämmelse som Freys.

Ehuru i en sådan skrift, som den ifrågavarande, stilens förtjenst är underordnad innehållets värde, må vi ej underlåta att genast omnämna den här sorgfälligt vårdade språkets renhet samt, der det varit lämpligt, äfven dess okonstlade elegans, beskrifningarnas tydlighet, och, i få ord sagdt, hela framställningens ändamålsenliga karakter.

---

*) Detta yttrande han icke hafva afseende på sådana nyligen af Svenska Akademien belönade skaldestycken, dem allmänheten ännu ej haft tillfälle att läsa.

I en inledning yttrar sig Förf. att "den Svenska krigshären blef genom och under Gustaf II Adolf ett mönster för alla andra", och att "hans uppträdande såsom krigskonstens omskapare bildar öfvergången till dess nyare historia, hvarefter den oupphörligt fortgått i samma rigtning." Men Förf. är en för klarsynt och för kunnig historikus för att anse menniskoförmågan kunna skapa något af intet. I händelsernas af försynen bestämda kedja, undfaller honom icke länkarnas oafbrutna sammanhang. Då han ifrån Gustaf II Adolfs omskapelse af krigskonsten härleder dess nyare skick, tillägger han: "rättvisan fordrar likväl ett medgifvande, att denna genom föregående uppfinningar och händelser var bestämd." Ibland de bestämmande orsakerna nämner han "krutets allmännare begagnande." Deraf icke blott en förbättrad kanon-konstruktion och artilleriets förökande" samt förändringarna i sättet att anfalla och försvara fästningar, utan äfven, hvad i många afseenden vigtigast blef, en tunnare uppställning af fotfolkets massor, dess derigenom ökade rörlighet och allmännare brukbarhet, samt, i följd häraf, dess förhöjda anseende. Äfvenledes anmärker Förf. den utveckling, som krigskonsten i allmänhet och fästningskriget i synnerhet erhöll under det Nederländska frihetskriget. Gustaf Adolf, som sjelf hyste en synnerlig högaktning för Prins Moritz af Oranien, hade tidigt gjort sig underrättad om främmande makters krigssaker genom samtal med de flera utländska officerare, som efter stilleståndet 1609 mellan Spanien och Förenta Nederländerna kommo till Sverige för att der söka sin lycka. Åtskillige bland Sveriges, före och under trettioåriga kriget, mest berömde fältherrar hade i Prinsarnes af Oranien skola erhållit sin första bildning. Jakob Pontusson De la Gardie begaf sig 1605, efter slutad fångenskap i Pohlen, till Nederländerna. Gustaf Horn ditsändes 1623 och åtföljdes af Torstenson, som på Konungens befallning qvarstadnade der ett år; likaså Wrangel, Stjernsköld samt andre utmärkte Svenska krigare.

Sjelfva afhandlingen har Förf. indelat i kapitel, af hvilka hvart för sig skulle kunna betraktas som en monografi, snarare öfverflödigt rik än fattig på faktiska uppgifter, hemtade ur, till en del sällsynta, tryckta skrifter, samt ur handskrifna handlingar, dem Förf. med outtröttlig flit uppletat i flera särskilda arkiver. Endast skulle vi hafva önskat en något förändrad ordning af kapitlen. Det första *om krigslagar och krigsordning* hade, efter vårt omdöme, bort föregås af dem, som göra läsaren bekant med dessa lagars föremål.

Sedan Förf. uti detta kapitel i korthet omtalat så väl de gårdsrätter, som från början af 1300-talet blifvit vid särskilda

tillfällen utfärdade till efterlefnad af konungarnes hoffolk, hvartill en del af krigsmakten räknades, som och de *krigs- och skepps-artiklar*, hvilka Gustaf I, Erik XIV, Johan III och Hertig Carl såsom Rikseföreståndare utgifvit; sedan han vidare med flera exempel, hemtade mestadels ur Hallenbergs *Gustaf II Adolfs Historia*, ådagalagt dessa lagars vanmakt att hämma krigsfolkets, i synnerhet det värfvade utländskas, öfverdåd och våldsamheter, öfvergår han till de författningar, som Gustaf Adolf för detta ändamål, med bättre men dock icke fullkomlig framgång, vidtog, samt deribland förnämligast dess, före öfverfarten till Liffland 1621, ifrån Elfsnabben utfärdade, med dess egen hand skrifna krigsartiklar, hvilkas hufvudsakliga innehåll Förf. omständligen anför. — I flere afseenden äro de högst märkvärdiga. De stadga i vissa fall rättsbegrepp, hvilkas mildhet ännu i våra dagar icke torde allmänligen medgifvas. Således bjuda de väl, att krigsman, som yttrar mot Riksmarsken, "hvilken Konungens rum företräder", förgripliga ord, "som gå heder och ära an", skall straffas till lifvet, men tilllägga härvid: "hvar han them icke bevisa kan med fullom skälom, som orden sade" — en rättighet att söka leda i bevis gröfre injurier, när de icke blifvit frambragta i laglig form af angifvelser, hvilken varit förnekad af äldre Svenska rättslärare, såsom Loccenius och Rålamb, samt äfven af flere utländske *). Ännu betänkligare är stadgandet, att om förman eller befälhafvare ville "bjuda något, som kan komma konungen eller riket till skada, förderf eller nachdel, då stånde krigsman honom ingen lydnad, eho han ock är, högre eller lägre, och der någon det gör, stånde då lika straff med den der bjöd." Särskilda förhållanden under en tid, då Sveriges krigshär till en betydlig del bestod af utländska äfventyrare, färdige till myteri och förrädiska anläggningar, föranledde troligen Gustaf Adolf att godkänna en vådlig princip, hvilken blef 167 år derefter verksam i det nesliga Anjala-förbundet och dess utgreningar, säkerligen utan att de, som då efter sina subjektiva åsigter af rikets nachdel deltogo deruti, hade någon vetskap om den store Gustaf II Adolfs vilkorliga sanktion till militärisk olydnad. Men icke i dessa punkter allena, utan äfven i det hela, äro Gustaf Adolfs krigsartiklar märkvärdiga

*) Rättighet att bevisa tal "å Konung eller Konungs Rådh thet å bedher thera går eller äro" var medgifven i Landslagen, Kon.Balken kap. 9, men icke i Stadslagen, Kon.B. kap. 8. Vår ännu gällande allmänna lag tillåter väl den, som "tillviter Konungens och Rikets Råd för embetets skull thet å ära theras går", att det, om han gitter, fulltyga, men härvid torde kunna sättas i fråga, huruvida ordet tillvita betyder annan beskyllning, än den som göres inför behörig myndighet?

för den mildare anda, än den tidens allmänna, som i dem uppenbarar sig, hvilket äfven nyligen blifvit utaf en utländsk författare af krigsståndet erkändt*). Likasom i de äldre gårdsrätterna äro här straffarterna flera, än i de allmänna lagarna; deribland förvisning ur lägret, förlust af fana för en hel tropp efter visad feghet, fängelse vid vatten och bröd, gatulopp o. s. v. För feghet ansågs, när en fästning eller skans uppgafs, utan att tre stormningar föregått och sidogevären blifvit nyttjade, eller ock ytterlig hungersnöd tvang dertill.

Men i afseende på Gustaf II Adolfs krigsartiklar gäller en allmän, till alla den tidens lagar och författningar lämplig, anmärkning. De kunde ej ofelbart och noggrannt verkställas. Det var icke förr, än mot slutet af 1600-talet, och icke alltid då ännu, som verkligheten svarade mot påbuden, hvilka rättligen kunna betraktas som idealer eller theoretiska fordringar, dem den styrande makten sökte att småningom få realiserade. Sedan Förf. omtalat flera, Krigsartiklarna föregående, Gustaf Adolfs författningar till hämmande af krigsfolkets våldsamheter, säger han: "Oaktadt den rättvisa noggrannhet, hvarmed Konungen fordrade, att dessa förordningar och då gällande krigslagar skulle efterlefvas, kan man visserligen icke vänta att deras verkan kunde blifva snar eller fullkomlig. Likväl var deras inflytande ganska märkbart, och att en bättre anda var rådande i krigshären, torde synas äfven deraf, att det Ryska kriget, 1615—16, redan fördes på ett menskligare sätt, än det Danska. De oordningar, som förefölle, kunna dessutom nästan endast tillskrifvas det utländska krigsfolket." Han anför flera exempel härpå, till en del rysligå. Äfven krigsdomstolarna öfverdrefvo stundom till grymhet de i krigsartiklarna bestämda straffen. Vi hafva sett domen öfver en trumslagare, beträdd med förräderi och derföre efter krigsartiklarna skyldig till lifsstraff. Domen föreskref att hjertat skures honom ur bröstet och att derefter det sloges honom (som dock väl var dessförinnan död) om munnen. Som ursägt för ett slikt barbari må icke gälla, att ännu i medlet af adertonde seklet, samma straff användes i England mot några vid Culloden besegrade bland Pretendentens anhängare**). — I sina bemödanden att bringa Svenska hären till ordning och menskligbet lyckades emedlertid allt mer och mer den

*) Se Geijers *Svenska Folkets Historia* III. 120, der de ifrågavarande krigsartiklarnas väsentliga innehåll äfven anföres.

**) Enligt en uppgift i *Revue des deux mondes*. Smollet i fortsättningen af Hume's Engl. Historia, omtalar blott, utan vidare beskrifning, "the dreadful tortures which their (de aflifvades) sentence prescribed."

ädelt sinnade Gustaf II Adolf. ”Då vi”, säger Förf. ”täcknät det förra laglösa tillståndet, må det äfven vara oss tillåtet, att nämna, det Svenskarne under trettioårakriget blefvo ett mönster af gudsfruktan, ordning och disciplin framför alla andra nationer.” Detta loford torde dock böra inskränkas till Svenska och Finska krigsmän och, måhända, till den tid af berörde krig, då Gustaf II Adolf var deras högste befälhafvare. Att äfven han hade orsak till missnöje med det utländska, af honom besoldade, krigsfolkets plundringar, jemväl i vänners land, synes af ett hans bref till Åke Tott af d. 13 Juli 1631, infördt i 25:e delen af Handlingar rörande Skandinaviens historia sid. 109.

De 2:a, 3:e och 4:e kapitlen af Grefve Hamiltons prisskrift, hvartdera indeladt i särskilda stycken, handla om förhållanden rörande *krigsmakten i allmänhet*, dess högre befäl m. m., krigsmaktens storlek, krigsgärder, krigsfolkets beklädnad; vidare, om fotfolket, dess uppsättning, dess särskilda slag och beväpning, dess organisation, dess aflöning; vidare om Rytteriet, likaledes dess uppsättning o. s. v. Utrymmet medgifver oss icke att ur dessa rikhaltiga kapitel anföra allt, äfven i allmänt historiskt afseende, vigtigt och upplysande. Vi måste således inskränka vår anmälan till några betydligare uppgifter och till deraf, dels af Förf., dels af oss, föranledda anmärkningar. Sedan Förf., i stycket om krigshärens befäl samt ecklesiastika och civila tjenstemän*), hvaribland äfven fältskärer (eller, som de då kallades, bårdskärare), uppräknat de dertill hörande högre embeten och lägre befattningar, anmärker han, att redan uti Erik XIV:s krigsartiklar var stadgadt, att konungen egde makt att förordna och omskifta alla embetsmän inom regementerna ifrån de högsta ned till rotmästare; att ”ålder i tjensten således icke den tiden berättigade till befordran, såvida konungen ej fann skicklighet dermed vara förenad”; att ehuru berörde krigsartiklar under Gustaf II Adolfs tid voro upphäfda, gällde likväl äfven då sam-

*) Gustaf II Adolf nyttjade dem äfven till militära värf. Hans Sekreterare Lars Grubb, hvilken sedermera såsom Öfverste stupade i slaget vid Leipzig 1642 (jfr Geijer III. 371), kunde anses derjemte vara konungens General-Adjutant. Han sändes med instruktioner till de särskilda Armé-korpserna under Banér och Tott och hade rättighet att sjelf bestämma deras operationer, efter sig företeende omständigheter. När Konungens Öfverhofpredikant Dr. Johannes Botvidi, sedan han blifvit utnämnd till Biskop öfver Linköpings stift, 1631 hemreste, fick han sig af Konungen uppdraget att meddela icke blott Rådet utan äfven Ständerna underrättelse om arméens tillstånd, krigshändelser m. m. Den praktiska dugligheten var då, mera än i nyare tider, flersidig. Så är den det ännu i England och Frankrike.

ma grund för befordringar, hvilka likväl inom de lägre graderna vanligen gingo efter tjensteåldern, men "inom de högre nästan uteslutande efter förtjenst." Förf. tillägger: "det var bland Gustaf II Adolfs många förträffliga egenskaper, att han med säker blick bedömde andra menniskors förmåga och förstod att derefter åt hvar och en anvisa en lämplig verksamhet. Derföre bildades under honom store fältherrar med kraft och skicklighet att, efter lärarens död, stundom med knappa tillgångar, ärofullt fortsätta det verk han börjat." Till bevis härför nämner Förf. Torstenson, hvilken, vid 27 års ålder, och 5 år sedan han blifvit fändrik vid Liffanan, var Öfverste för det artilleri, som konungen öfverförde till Tyskland. — En annan tid, benämnd frihetens, kom. Då, i form af grundlags-tolkning, blef, genom det märkvärdiga tjenstebetänkandet af den 23 November 1756*), förklaradt, att "erfarenhet, förtjenst och värdighet**) vore synonyma och lika betydande, samt detsamma, som man med andra ord kallade tjensteår och meriter, när dessa tjensteår rätteligen blifvit till Kronans tjenst använde"; att vid befordringar "skickligheten eller den theoretiska kunskapen vore en oviss grund, som mycken tvetydighet och olika uttydning vore underkastad; att den derföre "ensam och allena ej kunde sträcka sig längre, än till de begynnare-sysslor, som en (theoretiskt bildad) yngling finge tillträda"; samt att "denna skickligheten, afskild från förtjenst" (det vill, efter den förut gifna definitionen, säga tjensteåldern), "borde således vara Embetsmäns och Collegiers förnämsta ögnamål vid Auscultanters och extraordinarie Betjenters antagande." — Att det parti ibland Ständerna, som vid 1756 års Riksdag stadgade dessa befordringsgrunder och som, jemte allt annat Konungens makt och högbet kränkande, upphöjde till dess representant en namnstämpel i Rådets händer, — att det, säga vi, skulle förklara ogilda sådana befordringar, äfven de obetydligare, som Konungen, emot Rådets vilja, kunde besluta, — detta var ganska naturligt. Men naturlig blef också utgången af det snart derefter utaf Svenska Rådet anstiftade Tyska kriget, oaktadt Svenska krigsmän äfven då, vid flera tillfällen, ådagalade samma mannamod, som under det, då Gustaf II Adolf icke ansåg förtjenst vara detsamma som tjensteålder, och afseende på

*) Det skulle gälla med kraft af grundlag, men såsom sådan har det, först till vissa delar 1766, och sedan helt och hållet blifvit genom flera yngre grundlagar annuleradt. Det oaktadt åberopas det ännu icke sällan vid befordringar och vid upprättandet af förslag dertill.

**) Ord som förekomma i 1720 års Regeringsform.

skickligheten endast böra gälla vid antagandet af "extraordinarie Betjenter." Af en armé, hvars ofta ombytta högste Befälhafvare måste, för sina operationer i Pommern, afvakta föreskrifter utaf Rikets Råd i Stockholm; — inom hvilken det dem underordnade högre och lägre befälet var genom partisplitet söndradt; — der hvarje subaltern-officer, som vid någon befordran blifvit förbigången, kunde hos Ständerna vid den nästföljande Riksdagen klaga öfver *prejudice* och väcka förföljelse mot sin Öfverste, hvars förord till befordringen han ej erhållit *), — af en så desorganiserad armé var ej annat än lamhet och oordning att vänta. Ur den, och med den, kunde ingen Torstenson, ingen Banér, ingen Nils Brahe, ingen Gustaf Horn, ingen C. G. Wrangel m. fl. framgå till ära och segrar.

Före och under Gustaf II Adolfs tid bestod den Svenska krigshären dels af utskrifna, dels af värfvade knektar och ryttare. Det hela antalet var ombytligt samt uppgifves olika för olika tider. För Gustaf II Adolfs, har Förf. lemnat åtskilliga beräkningar, af hvilka de, som grunda sig på Riks-Kansleren Axel Oxenstjernas flera för särskilda år upprättade, af Förf. anförda, förslag, väl må anses vara de tillförlitligaste. Enligt ett sådant, troligen för 1615, skulle styrkan af fotfolk och ryttare hafva uppgått till 38,940 man. I krigen, äfven det Tyska, medförde dock Gustaf Adolf icke en så stor här, emedan mycket krigsfolk måste lemnas hemma i landet till dess försvar i händelse af anfall från Danmark. Ständerna beslöto 1625 att en "städsevarande krigsmakt" skulle upprättas, men uppgifterna på dess styrka äro derefter, mera än förut, ombytliga. — Af ett förslag på alnar kläde, som erfordrades för krigsfolket 1565 (hvilket förslag finnes i Riks-Arkivet i en bundt af Hofordningar m. m.) hafva vi sett, att beklädnaden blifvit då beräknad för omkring 26,000 man, utom Slotts- och Gårdsfolket, och deribland 2375 ryttare **), men det öfriga antalet bestående dels af knektar, fördelade i 3 legioner eller regementen, som Erik XIV inrättade ***), dels af skeppsknektar, skeppsfolk och bysseskyttar (Artillerister). Detta

*) Så t. ex. blef en Öfverste ställd under tilltal derföre, att han till en Stabs-kaptens beställning föreslagit, framför en oduglig 60 år gammal Löjtnant, en medelåldrig, hvilken äfven i utländsk krigstjenst ådagalagt duglighet.

**) Förmodligen utom adelns rusttjenst-ryttare.

***) Hvartdera af dem skulle bestå af 6000 man, men i beklädnads-förslaget upptagas de till något högre styrka. Peleus, en samtida Fransysk författare, beräknar krigsmakten under Carl IX:s tid till endast 20 à 22,000 man.

dokument gifver anledning till tvifvel om rigtigheten af Förf:s uppgift, att "vid början af Gustaf II Adolfs regering fanns icke inom hvarje regemente, än mindre inom hela krigshären, någon enhet i beklädnaden eller uniform, utan det Svenska krigsfolket fortfor att under vapen begagna sina vanliga kläder." Men möjligen hade förhållandet, sedan Erik XIV:s tid, blifvit förändradt.

Förf. omtalar vidare de flerahanda krigsgärder, som till krigsmaktens underhåll blefvo, i de flesta fall med Ständernas beviljande, påbudna. Deribland var den utaf ett Ständernas Utskott år 1623 beslutade qvarntullen, hvilken sedermera förbyttes till mantalspenningar; — en skatt, som hade till ändamål bildandet af en stående krigshär, och i följd deraf framgent blifvit bibehållen.

I kapitlet om fotfolkets uppsättning uppgifver Förf. de medel som dertill begagnades, genom 1:o utskrifning, 2:o värfning af så väl infödde Svenskar som utländningar, samt 3:o början till ständigt knekthåll eller rotering.

Utskrifningarna, som af ålder vanligast skedde efter mantalet (personalen), men sedermera oftast efter gårdtalet (hemmanstalet), beskrifver Förf. med synnerlig tydlighet, samt framställer de för hvartdera sättet anförda skälen. "De olika utskrifningssätten", säger han, "efter hufvudtalet eller gårdtalet hvila, i sin enkelhet betraktade, på de olika begreppen af allmän personlig värnpligt, grunden för National-beväring, och värnpligtens fästande vid jorden, grunden för indelningsverket. Tvisten om det förras eller det sednares företräde gällde likväl då, såsom i sednare tider, mindre hvartderas rättsenlighet, än de olägenheter, man ville undvika, och de fördelar, man trodde sig, så väl för Kronan som för Allmogen, af det ena eller andra kunna vinna." Det blefve alltför vidlyftigt att här anföra dessa skäl, hufvudsakligen framställda i ett af Förf. åberopadt utlåtande af Axel Oxenstjerna. Vi må endast nämna, att utskrifningen efter gårdtalet gaf, i förening med förläningar eller eftergifter af hemmansräntor åt krigsmän, anledning för Carl XI, hvars regering, sedan han sjelf tillträdt den, var i allmänhet mera ordnande och fullbordande än skapande*), att fullständigt inrätta sitt berömda indelningsverk. Till detta har, i våra dagar, såsom supplement kommit den, på de fordna utskrifningarna efter mantalet grundade, personella beväringsanstalten, så att begge principerna nu äro förenade, dock med öfversigt af den reala.

*) Man har orätt tillerkänt honom förtjensten för åtskilliga vigtiga lagar och författningar, hvilka utgåfvos af hans förmyndare.

Det andra medlet till anskaffande af krigsfolk var, såsom förut är nämndt, **värfning**. Det var i Sverige användt redan af Gustaf I, som hade i sin sold Tyskar, samt vidare af efterföljande Konungar. Värfningarna sträckte sig ock, — till Svenskar. Erik XIV fann Tyskar vara "alltför besvärliga genom sin upproriska anda", och lät derföre i Skottland värfva både fotfolk och ryttare. Johan III tog i sin tjenst Engelsmän, Carl IX Fransoser och Nederländare. "Ännu allmännare blef värfningen af utländningar under Gustaf II Adolfs regering, så att vi icke blott se hela regementer vid denna tid inkomma i landet, utan ock största delen af Konungens krigshär, under det Tyska kriget, utgjordes af besoldade utländska troppar." Dessa bestodo till en stor del af Skottar och Engelsmän, hvilka, likasom de förut och sedermera inkomne, när de vidare qvarstadnade i Svensk tjenst, blefvo de närmaste stamfäder för flera af våra högre adliga ätter. Vanligen slötos aftal med någon anförare, som åtog sig mot betingade vilkor, att uppställa ett visst antal af krigsfolk, hvilket förblef under dess befäl.

Början till ständigt knekthåll — det tredje sättet att anskaffa fotfolk — skedde, under Gustaf II Adolfs regering, i Dalarna, hvars allmoge erböd sig att, i stället för utskrifningarna, uppsätta och underhålla 1400 man, hvilket föredöme sedermera, men icke förr än 1650, efterföljdes af Helsinglands allmoge. Man vet icke med visshet året, då aftalet härom med allmogen i Öster- och Vester-Dalarne samt i de nedre socknarna af Stora Kopparbergs län först träffades; endast att det var äldre än 1623 och 1624. Märkligt är, att icke blott det hela knekteantalet för landskapet, utan äfven fördelningen deraf mellan socknarna, äro ännu nära desamma som då. Utskrifningarne af löst folk skulle likväl fortfara. Den i äldre räkenskaper förekommande benämningen af **dalkarlsmantal**, i flera socknar vida öfverstigande det nu beräknade hemmantalet, gifver anledning till den förmodan att utskrifningarna der af ålder skedde efter **bushåll**, hvilken betydelse af **mantal** Förf. visar hafva stundom varit antagen. Så uttyder ock **Hülphers** berörde benämning uti sin Dagbok öfver en resa genom Dalarna 1757, en af de, efter dåvarande förhållanden, tillförlitligaste och mest fullständiga Svenska topographier.

I särskilda stycken af kapitlet om fotfolket beskrifver Förf. dess beväpning och deraf bestämda indelning i **Musketerare**, **Pikenerare** samt, till ringare antal, **Bågskyttar** och **Skidlöpare**; — dess **organisation** i fänikor af

omvexlande styrka; — flera sådana föreningar dels i Squadroner (af 4 fänikor), dels i olika stora Regementer; samtföre och under fältslag i Brigader — slutligen dess aflöning. Utrymmet här medgifver oss icke, att anföra det mycken, i synnerhet för krigsmän, intressanta, som dessa styeken innehålla. Att förminska tyngden af fotfolkets beväpning och rustning, samt derigenom göra detsamma rörligare, var ett hufvudsakligt föremål för Gustaf II Adolfs krigskonst. Aflöningen för det Svenska krigsfolket bestämdes efter olika grunder, men "bestod dock alltid uti årslön, så länge krigsfolket vistades hemma hos sig eller var förlagdt i borgläger, samt månadssold när det tjenstgjorde mot rikets fiender. Månadssolden utgick i kontanta penningar, för hvilka knekten fick köpa proviant af Kronan, och afräknades på årslönen, som deremot utgick dels i spannmål, kläde och penningar, dels i skattefrihet på vissa gårdar eller räntor af desamma." Det sistnämnda aflöningssättet var under Gustaf II Adolfs regering ej nytt, men utvecklades då fullkomligare. "I sjelfva grunden för vårt nuvarande indelningsverk fattades derefter endast utskrifningarnas ersättande genom ständig rotering." Till vidare upplysning om så väl Landsknektarnes, som det utländska värfvade krigsfolkets aflöning, har Förf. meddelat åtskilliga derom utfärdade stater.

Rytteriet utgjordes genom adelns rusttjenst (eller ross-tjenst), vid hvilken de många af föregående Konungar öfverklagade missbruk och försummelser äfven under Gustaf II Adolfs regering fortforo; vidare genom rusttjenst af förläningar och embeten i allmänhet, af samma beskaffenhet som den adliga; vidare genom ett indeladt Rytteri; och ändtligen genom det värfvade. Grunden för det indelade eller Landsrytteriet, att hvarje ryttare skulle erhålla en gård af viss bestämd ränta för sitt och för en hästs underhåll, var redan af Carl IX lagd, och denna förlänings-anstalt utvecklades ytterligare af Gustaf II Adolf. Den gaf dock anledning till åtskilliga missbruk; till skattebönders fördrifvande från deras hemman m. m. Dessa missbruk sökte Gustaf II Adolf att hämma genom förordnanden, om hvilka Förf. lemnar tydliga underrättelser.

Rytteriet, indeladt i fanor eller kompagnier, bestod af fyra slag, nemligen 1:o Kuirassierer (Chorisser- eller Kyrisser-ryttare), 2:o Harkebussierer eller Bandoler-ryttare, något lättare än de förstnämnde; 3:o lätte ryttare, och 4:o dragoner, hvilka sistnämnda ursprungligen voro fotknektar, som, för att hastigare kunna förflyttas från ett ställe till ett annat eller utföra vissa förrättningar, blifvit

med hästar förseddé. Dessa särskilda rytteri-slagens beväpning och rustning beskrifver Förf. omständligen. Likaledes uppgifver han flera stater för såväl det inhemska och utländska värfvade rytteriets, som det öfrigas aflöning.

De tre sista kapitlen af Förf:s afhandling, hvilka handla om artilleriet, om befästningskonsten, och om taktiken, samt Gustaf II Adolfs förbättringar deraf, innehålla visserligen ganska mycket af allmän historisk vigt, men likväl det mesta af specielt intresse för militärer. Genom att göra artilleriet lättare och rörligare, så att det äfven kunde i drabbningar understödja fotfolket och rytteriet; — genom att, såsom förut blifvit nämndt, förminska tyngden af deras vapen och stålbeklädnad; — genom att, i stället för de stora massorna af fotfolk, uppställa detta på tre verksamma led; — genom att använda det, mellan infanteriets afdelningar uppställda, rytteriet förnämligast till Choc och låta det nyttja eldvapen, förut de allmännast brukliga, "endast att förbereda och underlätta choquen, hvilken i förening med de skarpa vapnens begagnande, blef hufvudsak" *); — genom dessa och andra förbättringar, dem vi måste förbigå, vann Gustaf II Adolf sina segrar och sitt oförgängliga härförare-rykte. De utbildades vidare under det trettioåra-kriget af "hans stora lärjungar."

En önskan har Förf. lemnat ouppfylld, den nemligen, att beskrifva och bedöma Gustaf II Adolfs strategi i egentligare mening; att visa huruvida han, såsom en författare rörande den nyare krigskonsten, von Bülow, förmält, varit den, som förberedt denna, med att alltid sorgfälligt basera sina framsteg **). Att han vid dessa gick tillväga med omsorgsfull varsamhet, städse angelägen om att bevara sina kommunikationer med särskilda armé-afdelningar, åt hvilka, i Tyska kriget, bevakningen af det redan vunna, isynnerhet mot befarade anfall från Danska sidan, var uppdragit, är någorlunda allmänt bekant. Men för att lika noggrannt, som det öfriga i den sakrika afhandlingen, göra reda för Gustaf II Adolfs strategi skulle det förmodligen hafva fordrats, att skrifva denna Konungs hela krigshistoria, hvartill åter varit nödigt

*) Förf., som visar fördelarna af detta sätt till rytteriets användande, anmärker att "de grundsatser, som Gustaf II Adolf dervid följde, snart föllo i glömska, af en annan Svensk hjeltekonung Carl XII åter upplifvades, men blott för att å nyo förgätas, och först nära ett århundrade derefter allmänt erkändes såsom vilkor för rytteriets duglighet."

**) Se Gustaf II Adolf i Tyskland m. m. af v. Bülow, Öfvers. af C. G. Sjösten. Örebro 1816, s. 34.

att öfver höfvan utvidga en prisskrift, hvilken allena redan intager en vanligen stor volum af K. Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademiens Handlingar.

Men det är tid att afbryta denna, kanhända, alltför långa och ändock på långt när icke fullständiga recension, ur hvilken vi varit nödsakade att utelemna det, som torde förnämligast intressera män af yrket, hvilkas, under de sednaste decennierna allt mer och mer lifvade, kunskapsbegär Förf. egentligast har haft till syftemål att tillfredsställa. Vi hoppas att det fördelaktiga omdöme, som vi öfver denna afhandling yttrat, ej skall kunna härledas från någon vänskapens partiskhet, då det öfverensstämmer med en frejdad Akademis och, vi tvifla ej derom, med hvarje annans, bland den belönade prisskriftens läsare.

Oss återstår till slut att yppa vår önskan, att Hr Grefve Hamiltons af pligt bestämda sysselsättningar ej måtte betaga honom ledighet; att äfven framgent rikta Sveriges litteratur med arbeten, hvilka, om icke lika vidt omfattande som detta, dock säkerligen skulle utföras med lika sorgfällig forskningsflit och lika säker omdömesförmåga. Han har ännu knappt inträdt i den mognare mannaåldern, och han är en man, hvilken, utan att drifvas till fjeskig verksamhet af någon fåfänglig ärelystnad, dock icke heller, såsom mången Nordbo, älskar att beqvämligen hvila på tidigt vunna lagrar. H. J.

[12] Latinsk Grammatik för Skolor och Gymnasier af *Gust. Reinh. Rabe*, Eloqu. & Poës. Lector vid Stockholms Gymnasium. Stockholm, Hörbergska Boktr. 1845. 4 och 179 sid. 8:o. (Priset: 1 Rdr 8 sk. b:ko).

Redan under förra året och nästan samtidigt utkommo tvenne nya läroböcker i Latinska grammatiken, hvilka båda, dels för ämnets skull, dels för de välkända författare-namnen, väckte uppmärksamhet bland den Latinska elementar-undervisningens målsmän och vänner. Den ena är författad af A. Hedner, en "Latinsk Constructionslära"; den andra af Gust. Reinh. Rabe, ett arbete, hvars titel vi ofvan angifvit och hvilket vi nu gå att anmäla.

Rättast vore visserligen, att ej blott granska detta arbete i och för sig sjelft, utan äfven dervid jemföra det med andra för samma ändamål, isynnerhet på svenska, affattade; men hvarken tid eller utrymme tillstädja det, om icke endels och i förbigående.

Om den grundsats, Förf. följt, och det syftemål, han sig föresatt, lemnas tillräcklig upplysning genom följande utdrag

utur bokens företal: "Det har synts mig, att en behandling skulle vara möjlig, som tillegnade sig vetenskapens nyare upptäckter, men meddelade dem i en form, som närmade sig till den förra brukliga framställningens bestämdhet, lättfattlighet och klarhet. Förenandet af dessa fördelar är det mål, som föresväfvat författaren vid utarbetandet af denna Lärobok. Om den finnes behäftad med åtskilliga brister, torde detta icke förundra någon, som är bekant med alla svårigheter af ett dylikt företag; försöket att afhjelpa ett behof i denna vigtiga del af undervisningen skall måhända, det oaktadt, emottagas med någon välvilja."

"Vid utförandet af min plan har jag städse varit ledd af den grundsats, att de hufvudsakligaste reglorna böra tidigast inskärpas, och de mindre vigtiga sedermera, i mån af lärjungens framsteg, tillkomma. Jag har derföre sökt framhålla det det väsentligaste framför det jemförelsevis mindre behöfliga, och stundom med en asterisk (*), stundom med finare tryck utmärkt de stycken, hvilka kunna sparas till en sednare genomläsning. För korthetens skull har ett och annat blifvit uteslutet af det som i andra läroböcker är upptaget; dock vågar jag hoppas, att man i denna Grammatik, oaktadt dess ringa arktal, icke skall sakna något, som för elementar-undervisningen är af väsentlig nytta."

Vi börja med några särskilda punkter, som med mera eller mindre skäl kunna blifva föremål för anmärkning.

§. 1. 1) "Etymologi (Formlära) läran om ordens ljud (uttal)" o. s. v. kanske något otydligt, helst genom det förvillande tillägget: "uttal" = pronunciation. Först i en följande § erfar man, att ljuden betecknas med bokstäfver. Riggare talar Kühner om språkljud.

Etymologi försvenskas väl här, efter nyare Grammatisters bruk, med formlära; men hvarken är detta enligt med ordets egentliga betydelse, ej heller uttrycker benämningen "formlära" allt, som numera under formlärans begrepp sammanfattas.

2. Måhända hade det varit mera välbetänkt med afseende på nybörjaren, att räkna 25 bokstäfver i Latinska språket. Då man nu vanligen, för skillnad och tydlighet skull, skrifver både *i* och *j*, *u* och *v*, så må man gerna med Dahlström upptaga 25 bokstäfver, helst de olika bokstafs-ljuden verkligen funnits af gammalt.

4. Diphthongerna äro ej flera, än att de samtligen kunnat uppräknas. — Huruvida ej j mellan tvenne konsonanter, der det, enligt de gamla Grammatisternes anmärkning, verkligen hördes såsom fördubbladt, bör anses för dubbelkonsonant, kan åtminstone med skäl hemställas.

6. Huru inser nybörjaren att *neu* är enstafvigt, då *eu* icke blifvit upptagen bland diphthongerna?

I 7. säges, att "vid stafvelsers delning i skrift anses så många konsonanter höra till den följande vokalen (eller diphthongen), som kunna tillsammans uttalas i början af ett ord." Till ledning för nybörjaren, för hvilken ingen grad af tydlighet är öfverflödig, hade bort bestämdt sägas: ett latinskt eller grekiskt (ord). Ty oaktadt de anbragta exemplen äro latinska, torde dock en eller annan lärjunge härvid tillika tänka på sitt modersmål.

I 8. heter det om quantiteten, att den är "den längre eller kortare tid, inom hvilken en stafvelse utsäges." Vi tillåta oss den kanske småaktiga anmärkningen, att uttrycket uttalas synes oss lämpligare, dels såsom vanligare, dels derföre, att uttrycket utsäga längre fram förekommer i en annan mening, nemligen om satser.

I anm. 2 säges det, att "från quantitet och accent bör noga skiljas tonvigt, d. ä. det eftertryck, hvarmed vigtigare ord i satsen utsägas." Hittills har i våra läroböcker, oss veterligen, ej talats om tonvigt i förevarande betydelse. Man har tagit accent och ton för ett och detsamma. För att förlika gammalt och nytt, skulle vi vilja så uttrycka oss: accent eller tonvigt utmärker ej blott någon viss stafvelse, utan äfven det ord i satsen, hvarpå lägges mesta eftertryck; hvilken sednare tonvigt också rigtigare kallas sonus*).

I 10 anm. säges gravis egentligen betecknа, att en stafvelse icke har tonen. Lärjungen försättes säkert i bryderi, då han sålunda erfar, att denna accent användes just för att uttrycka icke-accent.

I 11. 1) säges: "derivata, härledda, d. ä. uppkomna genom tillägg af en ändelse till ett ord, till ex. humanus." Dervid är att anmärka, att humanus är, med afseende på homo, ett både utbildadt och ombildadt ord. Förhållandet härmed är väl antydt i anm. 2; men dels är denna anm. utmärkt med * såsom mindre väsentlig, dels fordras för nybörjarens räkning större tydlighet och bestämdhet. Han må uttryckligen derpå göras uppmärksam, att flexion uppkommer genom tillägg af ändelse, derivation genom ombildning (punio af poena) eller utbildning (amabilis af amo) eller genom båda (humanus af homo).

*) Se t. ex. Die Wortstellung der Lateinischen Sprache, entwickelt von Dr. Franz Raspe. Leipz. 1844; en liten bok, som innehåller mycket både intressant och sannt, men också åtskilligt, hvilket man synes böra tillskrifva ett visst svärmeri för det pedantiskt mikrologiska.

2) Här anföres såsom exempel på composita: senatusconsultum; men äro ord, hvilkas delar såsom hvar för sig sjelfständigt bestående likaväl skrifvas åtskilda, hvilket bevisas af abreviationen: S. C., ett lika tjenligt exempel som t. ex. *consurgo?*

* Anm. 2. "Dux" är icke rot, utan duc, med tillsats af s, = ducs.

12. "Nomina benämna ting." Detta låter sig bättre sägas om substantiva, än om adjectiva. Men månne ej, äfven i afseende på de förra, det vanligare uttr. föremål vore lämpligare och språkenligare, t. ex. då man talar om Gud, Menniska, Vishet o. s. v.?

"Verba, ord hvilka om ting utsäga en handling." Vi tro, att Förf. i grunden har rätt i detta sitt påstående och att denna definition kan passa in på alla verber, till och med sådana som t. ex. stå, ligga (måhända verbet vara ensamt undantaget, ett verb, som gör Etymologen mera bekymmer, än något annat, och som nästan utgör sin egen klass). Ty då man säger: trädet består af grenar, ligger i sjelfva verket till grund för uttrycket en ursprunglig poëtisk åskådning, hvarigenom man föreställer sig sjelfva beståendet såsom en akt af trädnaturens verksamhet. Men detta betraktelsesätt ligger utom lärjungens fattning; han kan ej begripa, huruledes uttrycket: han sofver kan antyda något slags handling. Visserligen definieras handlingen i parenthes med verksamhet eller tillstånd, men detta hjelper ej saken, emedan ej lätt inses, huruledes tillstånd kan blifva en art eller modifikation af handling.

13. "Ändelsen utmärker antingen ental . . . eller flertal . . ." Men ändelsen utgör ju rätt många bestämningar dessutom?

14. Här säges, att "pronomen brukas i stället för ett bestämdt substantivum (eller adjectivum)." Denna definition är visserligen för trång.

15. "Appellativum" betecknar ej blott "flera", utan alla ting (föremål) af samma art eller slag.

"Vid hvarje substantivum är att märka: genus (kön) och declination (böjning)." Rigtigt. Men erinrar sig alltid lärjungen härvid, att "declination" tages i så vidsträckt betydelse, att den inbegriper äfvenväl *casus* och *numerus?*

20. Incola, som här upptages bland communia, påminner om gamle Strelings regel, att verbalia på a äro masculina; hvilken regel man torde kunna anse för rigtig, blott med det tillägg, att ordet kan brukas såsom femininum, när så någongång behöfves; hvarföre vi skulle vilja anse ordet såsom ett slags epicoenum.

23. Förf. uppräknar, enligt Madvig, kasus i följande ordning: Nom., Voc., Acc., Genit., Dat., Abl. Vi hafva hört skolmän visserligen erkänna, att denna ordning är naturligare än den gamla, men tillika ifrågasätta, huruvida de derigenom vunna fördelarna uppväga olägenheterna. För vår del tro vi, att Förf. vid denna mindre vigtiga än rigtiga förändring så vida handlat oklokt, som han derigenom möjligen afskrämt åtskilliga skollärare från bokens begagnande.

30. I anm. 1 säges, att *subst.* på fer och ger (af verba fero och gero) bibehålla sitt e uti casus obliqui. I stället för *subst.* hade rättare stått *nomina.*

34. 1) Vid uppräknandet af ord torde den alfabetiska ordningen, mot hvad här skett, böra iakttagas, till minnets underlättande. — Ett och annat till anmärkningen hörande ord är af glömska eller afsigtligt utelemnadt.

3) b). Här har bort tilläggas: ar — äris har i abl. i; men ar — åris i nämnda kasus e.

c) Bland undantagen äro flera ord utelemnade.

d) Undantag några grekiska ord. Utom de uppräknade på x eller s utan föregående konsonant kunna åtskilliga tilläggas enligt Kühner.

f) Tillägg nostratium.

Under 34 hade läran om adjektivernas deklination kunnat upptagas.

35. Festers namn hafva ju icke orum i. st. f. ium, utom orum jemte ium, ehuru ändelsen orum har blifvit ansedd mera klassisk än ium?

37. 1) Bland undantagen från masculina på o, or, os, er äro åtskilliga, såsom oss synes, i en dylik lärobok icke ovigtiga ord och regelbestämningar förbigångna.

2) a) Några få grek. ord på as — ătis äro neutra.

b) Att de på *nis* af tredje deklination äro masculina, synes oss vara en god och tillförlitlig anmärkning. Men olämpligt deremot anse vi, att genus för orden på is icke blifvit bestämdt efter genitivus; såsom nu regeln är uppställd, saknas flera undantag af dem, som äro masculina.

c) Såsom undantag från masc. på x — ĭcis finnas flera feminina, än de uppräknade, äfven några communia.

d) Fons har icke bort utelemnas.

38. 4) Ordet acus uteglömdt.

40. Undant. ordet penus, comm., uteglömdt.

44. Till indeclinabilia må tilläggas: caepe, fas, instar, necesse och necessum.

46. 4) Skola dessa vara de enda ex usu *singularia*? eller anföras de endast exempelvis?

På samma gång Förf. nämner om de ord, som till följe af betydelsen icke gerna tänkas i flertal, hade han lämpligen kunnat gifva en vink om, i hvilka fall likväl nomina abstracta verkligen förekomma i pluralis.

48. 5) Termen "Pentaptota" synes vara använd mot språkbruket. Så kallas ju vanligen icke de ord, som sakna gen. plur., utan de, som i sing. hafva blott fem kasus. Dessutom äro de anförda icke ens i pluralis pentaptota, åtminstone icke alla. Ty rus har i pluralis endast rura; och huruvida formerna cordium och salium verkligen saknas, är ännu icke fullt afgjordt.

50. Anm. Förf. säger: "på samma sätt som adjectiva brukas ofta participia och *gerundiva*." Knappast plägar fut. part. pass. ensamt kallas gerundivum, hvilket är en benämning för part. och ett nomen eller pronomen tillsammans.

51. Anm. 1 till dem, som bibehålla e, må tilläggas exter och gibber; dexter stundom i positivus och alltid i comparativus; äfvenså sinister.

52. Anm. 1. Här säges: "adjectiva af två ändelser hafva i abl. sing. vanligen i, sällan e." Härvid skulle vi vilja göra den anmärkningen, att af dylika adjectiva brukades i ablat. af prosaister *i*, af poëter *e* (?); hvad åter beträffar ablat. sing. af comparativa, var *e* den enda klassiska ändelsen, så att *i* endast undantagsvis förekommer.

Anm. 2. Adject. puter är uteglömdt; hvilket vi anmärke, emedan meningen varit att uppräkna dem alla.

53. Anm. Många flera adjectiva finnas med e i abl. sing. i st. f. i, såsom man kan se t. ex. hos Kühner i dess grammatika. — I afseende på ändelserna i gen. plur. hade måhända större utförlighet och flera bestämningar varit af nöden.

59. Hvad ifrågavarande defectiva angår, äro ju äfven exterus, inferus, superus och posterus sådana i singul.

60. Då äfven här meningen varit att uppräkna samtliga adjectiva abundantia, så tillägg till de anförda: infrenus l. -is.

61. Till de uppräknade oregelmässigt kompererade adjectiva borde väl räknas äfven: exterus, inferus, posterus, superus m. fl.

62. 3. Såsom i superlativen obrukliga, uppföras endast trenne adjectiva. Detta kan förvilla nybörjaren.

63. Då nyare grammatici sökt och funnit så många kännetecken för möjligheten eller omöjligheten af adjektivers komparation, är denna §. jemförelsevis alltför knapphändigt affattad. Bristen är betydlig. Lärjungen får ingenting veta derom,

att vissa adjectiva antingen till följe af sammansättning med vissa praepositioner eller vokalmöte inom ordet eller äntligen betydelse icke kompareras.

64. "Numeralia (räkneord) kallas sådana adjectiva, som beteckna ett bestämdt antal." Månne ej tillägget bestämdt borde vara borta, i anseende dertill att äfven sådana som quot, tot, aliquot äro numeralia?

71—73. Man kunde sätta i fråga, huruvida termerna "utvisande", "hänvisande", "hänsyftning", "tillbakasyftande", ehuru i sig sjelfva rigtiga nog, äro fullt bestämda och klara för nybörjaren.

Att kalla det vigtigaste ordet i satsen för logiskt subjekt, är kanske ej rigtigt. I afseende på ett af de exempel, Förf. anförer: "Hannibalem sui cives e civitate ejecerunt", kan man med rätta fråga, om Hannibal verkligen är det logiska subjektet*) i meningen.

75. b) termen "possessivum" brukas här utan föregående förklaring.

77. Skillnaden mellan *quis* och *qui* ej nog tydligt angifven.

81. Redan förut är anmärkt, att uttrycken "handling" och "ting" icke äro rätt lämpliga.

84. Deminutiva och Imitativa hade ock bort nämnas.

86. Beskrifningen på modi är icke fullt tillfredsställande.

— 4. Om infinitivus säges väl, att handlingen genom den betecknas såsom obestämd; men hvari obestämdheten består, upplyses först i anm. §. 87.

88. Anm. "Gerundia och supina upptagas vanligen under Infinitivus activi, Gerundiva under Infin. pass. (såsom Fut. Part.); men egentligen böra de (?) hvarken till activum eller passivum, utan beteckna blott i allmänhet**) den handling, som verbet uttrycker." Rigtigheten af detta påstående må ännu kunna vara föremål för tvist. Väl synes den ifrågavarande formen (Gerundium) understundom, i afseende på aktiv eller passiv betydelse, beteckna beggedera; ty man kan så väl säga: ille idoneus est ad scribendum, som: charta apta est ad scribendum; men att dess betydelse dock ursprungligen och egentligen är aktiv, synes tydligen bekräftas vid bruket af genitivus, så att man icke kan säga: Hoc feci delectandi causa (för nöje skull), utan måste tillägga: me (delectandi causa).

89. Att, såsom här skett, sammanställa de fyra konjugationernas ändelser, är ganska nyttigt för att genom jemförelse

---

*) Dessutom är uttrycket alltför svårfattligt för nybörjaren.

**) Ej mera "i allmänhet" än infinitivus, som dock är antingen aktiv eller passiv.

gifva lärjungen öfversigt af saken; men detta har varit lämpligare något längre fram, sedan hvarje konjugation blifvit särskildt väl inhemtad. Det är fara värdt, att på sådant sätt lärjungen blandar ihop alltsammans.

90. Äfven derivatio temporum synes rättare följa efter paradigmata conjugationum. Sedan de sednare äro väl inlärda, skall den förra derifrån lätteligen abstraheras; men att lära denna förut, blir ett högst besvärligt minnesarbete. Ref.förmodar, att de flesta skolmän skola dela denna hans öfvertygelse.

91. Är det en välbetänkt nyhet och till klarare insigt för lärjungen ledande, att 1:o) hänföra t. ex. amandus till den aktiva formen, 2:o) att kalla denna form för gerundivum, 3:o) att öfversätta den med: att älska, såsom liktydigt med hvad sedermera tillägges: som bör älskas?

*) "Af lego förvandlas leg till lec i supinum." Skälet till förändringen hade bort uppgifvas: g framför t öfvergår till c; således, efter allmän regel, ej blott lectum, utan äfven punctum, tactum, tinctum, rectum o. s. v.

92. "Deponentia böjas i allmänhet . . ." tillägget i allmänhet är öfverflödigt och ålägger den eftertänksamme lärjungen besväret att fundera på ett ord, som härstädes ingenting betyder.

94. 4. Hvarföre stå fero och fer inom parenthes?

5. Förteckningen öfver de verba, som i fut. part. afvika från supinum, borde kompletteras och uttrycket vissa utbytas mot följande.

6. I fråga om de verber, af hvilka bildas participier på bundus, är afglömdt, att äfven i andra konjugation sådant, ehuru undantagsvis, är händelsen; samt att detta participium ingalunda, om ej någon enda gång, är detsamma som praesens part. Skilnaden tydliggör sig för både begreppet och känslan. Om också moribundus svårligen kan skiljas från moriens, så är dock cogitabundus, meditabundus m. fl. andra icke detsamma som cogitans, meditans etc.

96. Den af de nyare med framgång bearbetade theorien om bokstafsförändringarna vid verbernas flexion är utesluten!

Fråga kan uppstå, huruvida, enligt allmänna bruket i grammatikorna, register öfver de irreguliera verberna hörer till dylika läroböcker och huruvida ej dessa böra läras af lexikon, sedan grammatikan uppställt reglorna för flexionens anomalier. Men då det emedlertid kan vara af nytta att ett sådant register förekommer, och Förf. skrifvit ett sådant, bör detsamma

vara fullständigt och säkert. Vid detta register vilja vi göra följande anmärkningar och tillägg, likväl blott exempelvis.

1) Vid crepo må iakttagas, att efter detta simplex böjes concrepo och increpo, men att discrepo saknar supinum.

— Under do hade themata af abscondo, mando och venundo samt af vendo, med sin egenhet i passiva formen, bort anföras.

— Frico har vanligen fricatum, men refrico refrictum. Dock refricaturus, enligt Kühner.

— Elavo har elavi, elautum (elotum).

— Mico, -ui -are; men dimico, -avi -atum.

— Vid sto hade ytterligare bort anmärkas, hvilka compp. hafva eller icke hafva perf. och sup., samt om supinum heter -itum eller -atum.

— Plico är uteglömdt.

— Neco äfvenledes.

— Poto äfvenledes.

2) Rörande båda stammarna oleo med deras composita hade Dahlströms Grammatika med fördel varit att rådfråga.

— Vid censeo göres ingen anmärkning om dess komposita.

— Om cieo (äfven cio är brukligt, fast sällsamt) med dess composita är väl för litet sagdt.

Men vi vilje ej trötta med allt det speciella i afseende på detta register, utan nämna endast, att många flera dylika anmärkningar, såsom oss synes, med skäl kunna göras. Hvarom den kan öfvertyga sig, som gör sig mödan att jemföra detta register med ett fullständigare i andra läroböcker. Vi vilja dock tillägga följande.

Alla de verber, Förf. i registret upptagit, kallar han "afvikande", hvilket visserligen är rigtigt; dock hade tillika varit nyttigt att uppvisa, att en viss regelmässighet finnes uti de till stor del skenbara afvikelserna.

98 Understundom åtminstone hade anomala, särdeles i vissa flexioner, bort försvenskas. Månne en nybörjare med lätthet skall t. ex. af nolo leda sig till betydelsen af noli?

100. Bör ej skilnad göras mellan egentliga personalia och sådana, som blott stundom i någon särskild betydelse brukas impersonaliter?

102. 2. Utsättes icke betydelsen secius, så skall nybörjaren förledas att öfversätta detta med: annorlundare.

Här vore stället att underrätta lärjungen om adverbiernas olika bildning af olika deklinationers adjektiva.

Rörande konjunktionerna, hvilkas behandling utgör, efter Ref:s förmenande, en af de bästa afdelningarna i boken, kan

dock anmärkas, att skilnaden i betydelsen mellan vissa konjunktioner kunnat något tydligare bestämmas.

5. 4. Kanske lärjungen lättare fattade skilnaden mellan si non och nisi, om det förra öfversättes med: om icke, och det sednare med: så framt icke.

9. Då unde, quo, qua äro adverbia relativa, hvarföre sätta dem bland konjunktionerna?

Vi öfvergå till några anmärkningar öfver syntaxen.

109. Anm. "Att ordna satsens delar efter deras förhållande till hvarandra kallas att konstruera satsen." Då vi i de flesta af våra anmärkningar satt oss på lärjungens ståndpunkt, må det förlåtas oss, om några synas nog småaktiga. Vi betvifla här, om någon lärjunge fattar betydelsen af ordna, utan att förut känna den af konstruera; af det öfversatta leder han sig då baklänges till öfversättningens betydelse. Lätteligen ser han i uttrycket ordna snarare en anspelning på ett rhetoriskt, än ett syntaktiskt förhållande.

110. Der säges, att enkel kallas en sats, som består af enskilda ord. Denna definition håller svårligen profvet. Jag kan ju sammanställa en mängd enskilda ord, utan att någon egentlig sats derigenom uppkommer, och endast några få på det sättet, att flera satser uppkomma. Och det exempel, Förf. anförer, är icke det af en sammansatt sats, utan af en enkel sådan, tillsammans med en bisats: "pater rogat, ut venias." Ref. finner ej något skäl att ogilla den gamla grammatikaliska definitionen: en enkel sats är den, som har ett subjekt och ett predikat, en sammansatt, som har tvenne subjekter och ett predikat, eller ett subjekt och tvenne predikater eller ock två eller flere subjekter och predikater o. s. v.

* 112. Innehåller läran om ordställningen, en sak, som blott i allmänhet, men icke i detalj låter sig bestämmas. Också har Förf. endast uppställt den vigtigaste och säkraste regeln. Det tillägget, att om ej ordet, hvarpå tonvigten ligger, sättes först eller sist, så ställes det "inom en särskild satsdel", har han gjort efter andras föredöme; ett tillägg, som just ej innehåller någon bestämd föreskrift.

114. Anm. 1. Här säges bland annat, att hvilket ord som helst kan utgöra subjekt, när blott dess ljud eller form afses; hvarpå såsom exempel anföres: quid est diu? vore ej lämpligt att säga: när blott dess begrepp afses?

115. Anm. "Praedikatet är alltid ett verbum finitum, antingen ensamt eller tillsammans med en nomen, en infinitivus eller en accus. med infinitivus." Bland exemplen anföres visst upplysningsvis: Cincinnatus dictator fuit; men särskildt hade

något bort såsom regel nämnas om predikatets genus. Jemf. följande §.

*116. Anm. 1. "Ofta rättar sig praedikatets genus efter det närmast stående subjektet. Thrasybulus contemtus est a Tyrannis atque ejus solitudo. Man kunde tillägga: "hvilket subjekt då bör vara det vigtigare eller vigtigaste i satsen."

*117. "Efter flera subjekter i singularis sättes predikatet, om subjekterna betraktas såsom tillsammans utgörande flera o. s. v." Bestämningen tillsammans, som gör uttrycket hardt nära absurdt, borde vara borta.

119—20. Läran om interjektionerna borde vara noggrannare behandlad. Så heter det t. ex. "nominativus sättes vid utrop tillsammans med en interjektion." På denna regel måste nybörjaren oundvikligen förvilla sig. Ty interjektion kommer ju aldrig i fråga, om ej vid utrop. Dessutom får läsaren visserligen veta, att några interjektioner sättas med nominativus, andra med vocativus, somliga (längre fram §. 131) med accusativus eller dativus, men en fullständig uppgift deröfver, när den eller den interjektionen bör användas, samt med hvilka kasus, finnes icke.

123. Anm. 1. ". . . stundom betecknas personen genom ett pronomen possessivum, t. ex. *nostrum* consilium laudandum est, *qui haec voluerim*. Ett annat exempel hade bort väljas. En eftertänksam lärjunge skall grubbla öfver, att på ett pronomen possessivum, som betecknar subjektets pluralis, följer qui med verbum i singularis.

124. "Rection kallas det förhållande, då jemte ett ord sättes ett nomen, hvilket (genom böjning) beror deraf till sin form." Denna definition synes Ref. hvarken till innehållsbestämning eller uttryckssätt vara att gilla. Dessutom torde den passa in äfven på appositionen, ty också biordet beror ju till sin form af hufvudordet.

Ref. fruktar, att skolmänner ej skola hålla Förf. räkning för, att han här infört benämningen "objekt" i en ny och ovanlig bemärkelse, då han säger: "Det nomen, som sålunda beror af ett ord, kallas objekt, t. ex. consolatus Ciceronis." Detta ord betecknar ju i sitt allmännaste begrepp föremålet för den verkan, som beteckas af det styrande ordet. Om man således säger: amare deum, amans dei, eller amor dei (kärlek till Gud) så må deus i alla dessa fall kallas objekt; men uti amor dei i betydelse af Guds kärlek till andra, kunde ju amor heldre kallas objekt och dei subjekt, än tvärtom. Likaså i fråga om carmina Ennii; der är ej Ennius objekt, utan fast mer det logiska subjektet, så framt man ej vill tänka: verser om Ennius. Med ett ord: att i sådant fall, som det ifrå-

gavarande, kalla det styrda ordet logiskt objekt, är förvillande för nybörjaren.

Anm. 4. ". . . Accusativus betecknar blott, att ett ord icke är subjekt, utan att derom utsäga något särskildt förhållande." Detta alltför abstrakta och negativa uttryckssätt gagnar ej lärjungen. Han måste tycka, att då accusativus är objektets kasus, så uttryckes derigenom verkligen ett särskildt förhållande.

129. Anm. 2. "Stundom utsättes en praeposition (ad) för att beteckna trakten omkring en stad, eller för mera eftertryck. Det är icke välbetänkt att släppa lärjungarna öfver en sådan regel, hvilka nog ändå vid öfversättning från modersmålet till latinet af egen drift söka prydliga och eftertryckliga talesätt. Dessutom låter det svårligen bevisa sig, att "ad" vid stadsnamn blifvit användt för mera eftertrycks skull.

133. "Objektet sättes i genitivus på frågan: hvilkens? hvars? Gloria imperatoris." Här stöter åter termen objekt. Det faller sig svårtänkt, att egaren blir föremål för det egda.

*Anm. 5. Här talas om bruket af rektion i Latinet i st. f. apposition i Svenskan, t. ex. urbs Holmiae, staden Stockholm. Bland exemplen har Förf., efter föregångares ledning, äfven anfört strata viarum, opaca locorum. Mycken fråga är likväl, om ej subj. strata och opaca, härstädes använda såsom substantiva, brukas partitivt, så att dessa exempel rättare höra till följande

§. 135. Här synas nog många särskilda fall blifvit sammanförda under en regel, eller, rättare sagdt, i samma följd och stycke, visserligen på ett ganska naturligt och sammanhängande sätt, men i den mängd, att lärjungen svårligen med fattning och minne tillhopahåller allt det speciella.

138. Anm. 1. "Af pronomina neutrius generis brukas accusativus i st. f. genitivus. Sapientis est proprium nihil, *quod* poenitere possit, facere. Cic. *Idne* pudet te? Plaut." Är det så säkert, att *quod* och *id* äro accusativer?

142. Här säges att militiae (gen.) i krig brukas, när det står i förening med domi. Det kan äfven stå utan denna förening, såsom hos Sallustius, Jug. 84. 2. — —: praeterea ex Latio fortissimum quemque, plerosque militiae, paucos fama cognitos accire — —.

152. Regeln i denna §. bör nogare bestämmas.

165—175. Läran om tempora synes oss hafva fått en ändamålsenligare behandling hos Ellendt-Dahlström och Kühner.

167. Anm. 2. "Stundom brukas perfectum i st. f. futurum simplex. Brutus si conservatus erit, vicimus. Cic." Vi skulle tro, att detta perf. snarare står i st. f. futurum exactum.

Anm. 3. Vid skrifvandet af en Grammatika bör Förf. ofta kasta en sidoblick på de auktorer, som allmännast förekomma vid elementar-läroverken. För Livii skull bör derföre icke lemnas onämdt, att postquam icke så sällan hos honom förekommer med imperf. indic., ehuru i något förändrad betydelse, ty det synes brukadt i st. f. quum.

Anm. 4. "Efter paene och prope följer merendels perfectum i st. f. imperfectum eller plusquamperfectum." Visserligen utvisa exemplen endast indikativer, men denna modus bör i regeln uttryckligen nämnas.

172. Anm. 2. "Conjunctivus af futurum exactum uttryckes genom conjunctivus af perfectum. Illud non dubito, quin, si te mea summa erga te studia parum mihi adjunxerint, respublica nos inter nos conciliatura conjuncturaque sit. Cic." Huruvida detta adjunxerint icke är futurum exactum, lemna vi oafgjordt, ty ehuru quin-satsen sannolikt attraherat conjunctivus i si-satsen, är dock detta icke ovillkorligt nödvändigt. Ett fullkomligt säkert exempel på den form, om hvilken Förf. talar, förekommer, andra ställen onämnda, i första punkten af Livii företal till sina historiska böcker.

173. Anm. 2. "Conjug. periphr. brukas alltid då man vill uttrycka villkoret för att något skall ske. Me ipsum ames oportet, si veri amici futuri sumus. Cic." Dock kan detta villkor äfven uttryckas med ut och conjunctivus, t. ex. ut veri amici simus.

180. Något borde nämnas om quin exhortativum: quin facis = quidni facis? = agedum fac!

181. Anm. Här borde äfven hafva anmärkts, i hvad fall quum (när, då) sättes med perfectum indic.

182. 1) "En närmare bestämning uttrycker conjunctivus, om relativet står i st. f. talis ut — —." Dit bör ej det fall, som förekommer i följande anförda exempel: Cinna M. Antonii praecidi caput jussit, omnium eloquentissimi, quos ego audierim." Här är endast fråga om inskränkning. Om det säges: quid habes, quod reprehendas? så står relativ-satsen i conjunctivus, emedan den utgör ett omskrifvet praedicat till hufvudsatsens subjekt: quid habes reprehendendum? denna regel är både enkel och säker.

Till följe af vår nyss yttrade åsigt klandra vi öfversättningen i ett af exemplen i samma §. *3) *anm. "Discendae sunt eae artes, quae efficiant (som kunna göra)" . . . Detta kunna är för nybörjaren särdeles förvillande och verkar, att han vid latin-skrifning gerna ser skäl till conjunctivus öfver allt. Vi anse "*quae efficiant*" ingenting annat betyda än efficientes, en omskrifning för ett enkelt adjectiv-predikat.

187. Anm. "Efter adjectivet paratus följer infinitivus." Följer då ej äfven lika ofta, om ej oftare, ad med gerundium?

191. Här bör tilläggas, att åtskilliga författare (t. ex. Livius) ej sällan bruka *ne* der man skulle vänta sig *ut non*.

194. Anm. 2. "Dativus Gerundii regerar aldrig object." Emedan en grammatika författas till biträde vid både läsning och skrifning, bör nämnas, att dativus gerundii icke regerar objekt *i* klassiskt språkbruk, men väl någon gång eljest, såsom t. ex. hos Plautus.

202. "Efter vissa verba brukas gerundivum för att uttrycka att något är att göra med afseende på något, eller att någon skall försättas i ett visst tillstånd." Allt detta är sannt, men uttryckssättet förekommer något obestämdt. Vi skulle heldre säga: gerundivum brukas efter verba, som beteckna, att man för visst ändamål öfverlåter eller öfvertager en sak till verkställande, eller om detta verkställande föranstaltar.

Härmed sluta våra anmärkningar rörande detaljerna. Om bokens plan och beskaffenhet i sin helhet har A. Hedner, i företalet till sin Konstruktionslära, yttrat följande, som visserligen förtjenar begrundas: — — "De under nästförflutna och innevarande år (1845) utkomna originalarbeten i Latinsk Grammatik — af Öhman och Rabe — äro visserligen förtjenstfulla, men afhjelpa dock icke de öfverklagade bristerna (följderna af syntaxens uppbyggande på etymologisk grund). De vigtigaste reglorna framhållas icke framför de öfriga — — —; hvaraf sker, att lärjungen måste i samma kurs lära sig det mindre vigtiga tillsammans med det vigtigaste. En klar öfversigt och lätt uppfattning beredes icke på det sättet. I det sednare arbetets syntax företer sig visserligen i början en föresats att låta systemet utgå från satsläran; men mot slutet har Författaren — sannolikt af sina hjelpkällor — blifvit förledd till en särskild afhandling om modi, en särskild om Gerundium, o. s. v." Man måste på det hela instämma i A. Hedners omdöme.

Ref. reserverar sig blott så vida, att han icke kan anse klagan öfver nödvändigheten för gossen att lära det mest vigtiga tillsammans med det mindre, i allmänhet vara befogad, då Förf. medelst olika stilar och asterisker sökt indela innehållet i bestämda kurser. Likväl medgifve vi, att Förf. synes ej alltid lyckats rätt skilja det väsentliga från det mindre väsentliga.

Slutligen tillägga vi följande. Ännu skall man länge tvista om, hvad som bör finnas i en lärobok sådan som denna eller derifrån uteslutas. Den ena önskar ett litet sidotal, den

andra större utförlighet, och båda bygga dervid sitt omdöme på mer eller mindre subjektiva grunder och relativa förhållanden. Också vi vilja yttra vår åsigt, till en del, såsom vi hoppas, motiverad genom den föregående granskningen af strödda detaljer. Förf. synes oss hafva uteslutit temligen mycket af det, som, efter vårt omdöme, hörer äfvenväl till elementar-undervisningen. Han har synbarligen, såsom ock företalet tillkännagifver, varit ledd af den berömliga idéen, att i sin lärobok sammanfatta allt det för nämnda undervisning nödvändiga, med uteslutande af allt annat; men — så förmoda vi — föreställningen om elementar-läroverkens ännu medelmåttiga beskaffenhet och fruktan att ålägga dess lärjungar en större kurs, än beqvämligen kunde medhinnas utan förfång för undervisningen i öfriga ämnen, framförallt farhågan att genom ett nog vidlyftigt arbete afskräcka sjelfva lärarne från bokens begagnande, — allt detta har fört honom till för stor betänksamhet och sparsamhet. På särskilda ställen hafva vi antydt, hvad vi anse felas; och ännu några flera brister torde kunna anmärkas. Det är väl, såsom sagdt är, svårt, om ej omöjligt, att uppdraga bestämda gränsor för innehållet; men derom blir man lätt ense, att redan en elementarkurs måste innefatta icke så obetydligt, om de akademiska studierna skola blifva af verklig akademisk art. Professor Madvigs lärobok för enahanda ändamål visar, hvad man i grannriket anser sig kunna fordra af en gymnasist. Och hvad vi, Svenskar, icke kunna fordra för närvarande, det böra vi hoppas oss framdeles kunna fordra, och böre vi småningom så förbereda, att det blir en möjlighet. Den Ellendt-Dahlströmska grammatiken står till omfång och innehåll ungefär midt emellan Madvigs och Rabes. Och en lärobok med det omfång, som den förstnämnda, anse vi icke ens nu för vidlyftig för elementar-läroverkens behof, helst innehållet, genom begagnande af stor, medelstor och liten stil, noter, asterisker o. s. v. kan indelas i flera, ja! många kurser, samt bokens inlärande är beräknadt på många år. Ty för dem, som icke hafva lägenhet att under flera år sysselsätta sig med latinet, lönar knappt mödan att författa en Grammatika; ithy att först efter någon tid detta språk börjar rätt intressera och gagna.

Hvad framställningssättet angår, visar det sig öfverallt, att Förf. bemödat sig om ett kort, klart och lättfattligt uttryck. Ofta har han ock dermed öfverträffat stilen i den Ellendt-Dahlströmska läroboken, som på sina ställen lider af någon vidlyftighet. Men att han dock icke öfverallt varit lycklig, hafva vi på sina ställen sökt visa. Stundom framstår för mycket i reflexions- och uttryckssättet den akademiska läraren,

ehuru han synbarligen vinnlagt sig om ett enkelt och populärt framställningssätt. Stundom förefaller, såsom om bemödandet att skrifva dogmatiskt i det äldre maneret, varit honom något menligt, så att han, för att vara koncis, uraktlåtit att uppgifva skäl, der det lätteligen och med fördel kunnat ske. Dock — det är lättare att kriticera, än att skapa. Det är i sanning en högst svår uppgift, att skrifva en elementarbok, som tillfredsställer allas fordringar, så billiga de än må vara. Och hvilken skall bäst lyckas i försöket? Akademikern har en naturlig tendens till felet, att bli ensidig i ämnets rationella behandling; en skollärare skall lätt blifva det i att förmycket eftersträfva en dogmatisk framställning. Ingendera methoden duger ensam: skolans behof förbjuder den ena, tiden den andra; de båda methoderna måste sammansmältas. Regelns dogmatiska korthet måste, så, pass sig göra låter, förbindas med den rationella framställningen af skäl och grunder. Detta blir möjligt först då, när ett något tidigare och framförallt allvarligare studium af logikens elementer kommer att gå i bredd med den grammatikaliska undervisningen.

Oaktadt dessa anmärkningar kan man med rättvisa säga, att bokens förtjenster i det hela, både till syftemål och utförande, böra mildra omdömet öfver dess möjliga brister i enskilda fall: att den eger ett i förhållande till sidoantalet temligen betydligt sakinnehåll: att uppgifterna äro i allmänhet säkra och sanna: att boken är för undervisning användbar och bör försäkra Författaren om hoppet, att i en ny upplaga få granska och tillöka sitt arbete. Man skrifver ej en sådan lärobok utan studier, erfarenhet och skicklighet, och man gör det ej heller, utan att förtjena en tacksam uppmärksamhet. Att ännu ej framstått en lärobok, som i allo befunnits god och tillfredsställande, det kommer ej af bristande lärdom och nitälskan hos dem, som sätta sig ned att författa, utan af andra omständigheter. Innan ett sådant till möjligaste fullkomlighet bragt arbete kan se dagen, erfordras att skolan, under konflikt mellan lärare och methoder, bringas till en högre grad af utveckling, hvarunder eller hvarförinnan läraren torde komma att ställas på den plats, på hvilken han förmår förvärfva sig en för lärarekallet behöflig theoretisk och praktisk bildning i större omfång, än hittills varit möjligt, och, till följe af kännedom af elementar-läroverkets så väl de äldsta och yngsta lärjungars fattningsförmåga och behof, i sitt medvetande upptaga och förmedla hvad af olika åsigter och methoder befinnes vara sannt och godt. —ED—

Notiser.

Frankrike.

Ludvig XVIII:s Korrespondens. Ett intressant bidrag till Restaurationstidens historia, hvars hemliga driffjädrar och handlingsmotiver ännu ej på långt när blifvit framställda i sitt rätta ljus, erhålla vi i verket: "*Lettres et instructions de Louis XVIII au comte de Saint-Priest, précédées d'une notice*", som *P. B. de Barante* nyligen utgifvit. Det är här frågan om bref, för hvars authenticitet redan utgifvarens namn är den säkraste borgen, om man i öfrigt kunde hysa ringaste tvifvel om deras äkthet. Barante har genom utgifvandet af denna brefvexling förvärfvat sig en ny rätt till tacksamhet af historiens vänner.

Historia. Nyligen har i Paris utkommit "Histoire des Samanides de Mirkhond", öfversatt från Persiskan och beledsagad af kritiska, historiska och geographiska anmärkningar af *Defrémery.* Under ordet Samanider förstår man en Dynasti muhammedanska furstar, som under 9:e och 10:e seklerna af vår tideräkning regerade, i allmänhet ärofullt, i Norra och Östra Persien, i Chorassan och på andra sidan Oxus. Samanidernas historia, som utgör ett kapitel i Mirkhonds allmänna historia, blef år 1808 först på persiska och latin utgifven af Mr. *Wilken,* men denna upplaga var gjord efter en enda otillförlitlig handskrift. Också hade den föröfrigt lärde utgifvaren endast ofullständig insigt i persiska språket. Då Mirkhonds kapitel om Samaniderne är af stor vigt för de omkring Oxus liggande länders historia och geographi, isynnerhet om det lyckas att rena och ordna det med tillhjelp af de medel, som den orientaliska kritiken för det närvarande erbjuder, så har Defrémery på nytt utgifvit den. Utom den af *Wilken* utgifna texten hade han i Paris tre handskrifter att begagna. Han har förbättrat de falska läsarterna, ifyllt luckorna och berigtigat den förra öfversättningen. Ändtligen äro alla frågor, som behöfde utveckling, af honom behandlade med den nödiga utförligheten.

Ny öfversättning af Goethes Werther. Man känner de oerhörda verkningar, som Goethes Werther frambragt i Frankrike, och det kan ej kallas att säga för mycket, om man påstår, att det var just genom intrycket, som detta arbete gjorde, som Frankrike blef gjordt uppmärksamt på den litterära revolution, hvilken i Tyskland bröt sig en bana. Så är det derföre förklarligt, att det ges en mängd öfversättningar, som bidragit att i Frankrike bekantgöra detta glödande verk. En

del af dessa bearbetningar är för felaktig och till viss grad för gammal, för att kunna rätt smaka den närvarande generationen. Det syntes derföre icke vara illa beräknadt, då den socialistiska philosophen *Pierre Leroux*, hvilken för ingen del må förblandas med de många ytliga projektmakare, som bekänna sig till denna rigtning, företog denna nya öfversättning, som framträder i den elegantaste form. Denna nya bearbetning, som troligen skall tillfredställa de strängaste fordringar — derföre är namnet Leroux en borgen —, är försedd med en slags Inledning af öfversättarens intima vän *George Sand*. Denna afhandling är bestämd att visa Werthers andliga sammanhang med sin tid och förklara dess litterära betydelse.

Racine-Sällskap. Om också Akademier och andra lärda sällskaper icke äro så mycket på modet i Frankrike som i Italien, så felas det, utom de offentliga Institutionerna, äfven här ej föreningar och stiftelser af alla slag. Nästan hvarje i någon mån vigtig ort har sitt arkeologiska, litterära eller poetiska sällskap, hvars verksamhet icke särdeles låter förnimma sig ntom ortens område. Likasom England har sin *Shakspeare Society*, så hafva i Frankrike bildat sig sällskaper för uteslutande beundran af Racine, och åter andra för utbredandet af Corneille's studinm. Société Racinienne i Ferté-Milon har för icke längesedan under Hertigens af Poix presidium till tryck befordrat ett "Eloge de Racine", hvars författare angifves vara *Cabrié*, en lärd, som gjort sig namnkunnig genom ett nyligen utgifvet arbete öfver de sydfransyska folkskalderna.

Forskningar öfver de Celtiska språken. De celtiska studierna hafva i Frankrike liksom i Tyskland — på det sednare stället synnerligast genom Bopp's, Diefenbach's och Pott's arbeten — vunnit en stor betydelse. I Frankrike var isynnerhet den lärde akademikern *Edouards* den verksammaste förkämpen för dessa linguistiska forskningar, genom hvilkens död månget herrligt arbete blifvit afbrutet. Det verk, som är bestämdt att odödliggöra denne lärdes namn inom hans älsklingsstudiers gebit, har nyligen utkommit under titel "Recherches sur les langues celtiques. Ouvrage présenté à l'Académie des inscriptions et belles-lettres et qui a obtenu la médaille du prix Volney." Det innehåller en lexikographisk belysning öfver den språkskatt, som de åtskilliga Celtiska idiomerna erbjuda, och en undersökning af dess grammatikaliska bildning, hvarur till en del ganska intressanta resultater erbjuda sig för den komparativa språkforskningen.

Biographisk Notis öfver Mathematikern Fermat. Den outtröttlige kämpen mot de inom undervisningsväsendet ultramontanskt ifrades öfverdrifter, *Libri*, bekant företrädesvis genom sina utmärkta mathematiska produktioner, har i *Revue des deux Mondes*, till hvars driftigaste medarbetare han hörer, lemnat en berättelse öfver den store mathematikern *Pierre Fermat's* arbeten. Dessa äro, såsom man vet, under förberedande att utgifvas på statsomslag med den deputerade Komma-

rens begifvande. De undersökningar, som *Libri* på speciella uppdrag af regeringen för detta ändamål företagit, hafva till en del vederlagt tidigare suppositioner i afseende på denne berömde mans lefnad. Så har man ända hittills trott, att Fermat, som var parlamentsråd i Toulouse, äfven i denna stad först sett ljuset. Emellertid hafva nu Libri's undersökningar gjort det sannolikt, att Beaumont de Lomagne är hans födelsestad, och uppgiften i "Biographie Toulousaine", efter hvilken han skulle vara född i Toulouse år 1608, tycks derföre bero på ett misstag. Libri tror sig kunna anse honom vara född i Augusti 1601, och utvecklar i anförda uppsats på ett snillrikt sätt de grunder, som bestämma honom till detta antagande. Dessa erhålla ännu mera eftertryck genom några likstämmiga notiser, hvilka Baron Crazannes, underprefekt i Castel-Sarrasin öfver detta ämne meddelat redaktionen af "Journal Général de l'Instruction." Såsom det säges, bevisas af bestyrkta handlingar, att Fermat föddes i Beaumont den 20 Augusti. Såsom hans fader nämnes Dominique Fermat, andre konsul i staden, och såsom moder madame Françoise Cazeneuve.

Pyramidernas ändamål och bestämmelse. I nyaste tider hafva pyramiderna, likasom de öfriga quarlefvorna af den egyptiska kulturen, som innehåller för oss så otaliga gåtor och mysterier, ofta blifvit föremål för lärda undersökningar. Det oaktadt har ända hittills ingen enda gång lyckats att komma deras kolossala byggnaders hemlighetsfulla bestämmelse och mening på spåren. Deras uppförande måste hafva varit förbundet med så omätliga svårigheter och tagit i anspråk en så oerhörd kraftansträngning, att den förklaringen, det de endast voro minnesvårdar af en konglig fåfänga, blifver föga tillfredsställande. Ibland de mångfaldiga hypotheser, som i detta afseende blifvit uppställda af resande och lärde arkeologer, har den, som antager att pyramiderna blifvit uppförda för att förekomma de mäktiga sandhvirflarnes från öknen inträngande i Egypten, mesta sannolikheten för sig. Denna åsigt, som i sjelfva verket redan sedan någon tid börjat göra sig gällande, förfäktas med många vigtiga grunder i ett nyligen utkommet arbete under titel: "De la destination et de l'utilité permanente des pyramides d'Egypte et de Nubie contre les irruptions sablonneuses du désert", af *Fialin de Persigny*. Författaren, som utvecklar många lärda insigter, deltog i prins Ludvig Bonapartes löjliga expedition, och har begagnat den ofrivilliga ledighet, hvartill hans uppehåll i fängelset i Doullens dömde honom till utarbetandet af besagda verk.

England.

Geologi. En märkvärdig bok, som i England finner många läsare är "*Vestiges of the Natural history of creation*, London 1845." Boken behandlar *Kosmogonien* i den vidsträcktaste mening, hvari detta ord någonsin blifvit fattadt. Sedan Förf. fört sina läsare med sig till molnen, och der meddelat dem sina töckniga hypotheser, stiger han med dem ned i underverlden och berättar om jordens under och de

beundransvärda organiska former, hvilka Geologerna bragt fram i ljuset ur så många seklers dunkel. Derpå framställer han theorien om den animaliska utvecklingen eller de lefvande varelsernas gradvisa uppkomst, och underrättar oss dervid, att de lägsta organiska väsendena voro de, som först utbildade sig, och detta genom elektricitet eller någon dylik kraft. Han förklarar, att hvarje annan början till lefvande strukturer vore en obegripligt eländig yttring af den skapande kraften, och att sedan naturen tagit en sådan ansats, alla svårigheter äro öfvervunna; ty genom det småningom skeende alstrandet kunna de första monaderna bana sig en väg, utan yttre hjelp, genom alla uppstigande länkar i tingens kedja, ända upp till aporna, och på samma sätt blifva dessa omsider, menar han, stamfäder för menniskoslägtet. För att bestyrka sin sats åberopar han sig på de i oafbruten kedja på hvarandra följande organiska former, som finnas i de gamla jord-schichterna, af foetal-menniskor och djur. Och så uppställer han trappstegsvis hela naturen och bygger på denna konstruktion sin theori om den allmänna skapelselagen. Arbetet är systematiskt och uppfyller sitt ändamål, så vidt man afser den yttre formen. I slutkapitlen behandlas en mängd föremål (t. ex. Naturhistoriens kretssystem, Frenologien, djurens instinkter jemnförda med menniskoförnuftet, språkens uppkomst och de olika menniskoracernas utbredning). Det är naturligt, att i ett sådant arbete alla till naturvetenskapen hörande frågor måste upptagas; alla föremål, som dermed stå i sammanhang, beröras; dock må man för ingen del vänta någon grundlig undersökning. Förf. sjelf har icke frambragt något nytt, utan lånat allting från andra. Ytan är präktig, men det är bladguldets glans utan den kostbara metallens soliditet. Stilen är angenäm, någongång hänförande, och ädla tankar och känslor gifva sig här och der luft. Nykter sanning och dithyramiskt vansinne, underbart blandade med hvarandra och framställda i ett högtrafvande språk, träffa disharmoniskt vårt öra och såra våra bättre känslor.

Poesi. Undet loppet af förlidet år utkommo, tätt efter hvarandra, två upplagor af "*Sonnets, written strictly in the italian style by William Pulling*", som gjort i England, liksom på kontinenten, ett stort uppseende. Den engelska kritiken ser i skalden en fosterländsk Petrarca, såmedelst uppfyllande hans egen åtrå, den han, efter en blygsam bekännelse huru långt han känner sig underordnad sin italiske mästare, skönt uttrycker i denna sonnett:

But yet I Englands Petrarch fain would be,
Would o'er her language shed a softening grace,
And nature sing, and God melodiously; —
And when mine eyes no longer earth can see,
Fain would I hold in memory's book a place,
Like thee, approved for rich, chaste poetry.

Samlingar af gamla Engelska Ballader. Britiska museum har nyligen för 338 p:d sterl. inköpt 3 foliobaud gamla ballader, som förut tillhört Hertigen af *Roxburghe* och sedan för 600 pund såldes till en Hr *Bright*, på hvars auktion de af Brittiska Museum ändtligen inlöstes för ofvannämnda summa. Denna under namn af "*Roxburghe's ballads*" bekanta samling innehåller 1200 ballader och är således mycket rikare än de två dylika, som ännu befinna sig i England, nemligen i Oxfords och Cambridges universitets-bibliotheker. En fjerde samling, som förut befann sig i den bekanta Heber's händer, blef vid hertauktionerandet beklagligtvis förskingrad, emedan man, för att så mycket som möjligt uppdrifva prisen, sålde den i lösa numror. Ibland de privata samlingar af detta slag, som befinna sig i England, äro blott 3 af betydenhet, och två deribland tillhöra personer, som hålla dem hemliga och icke gifva någon tillfälle att af dem begagna sig.

Romerska byggnader i Skottland. För Skottsk och Romersk arkeologi, har nyligen utkommit ett vigtigt arbete under titel: "*Caledonia Romana: a descriptive account of the Roman antiquities of Scotland; preceded by an introductory view of the aspect of the country and the state of its inhabitants in the first century of the christian era*", af Mr. *Stuart*, hvaruti gränserna för den gamla af det eröfrande Romarfolket ända till de brittiska öarnas nordliga nejder utbredda kulturen uppvisas, gränsor, hvilka, i sina talrika fornlemningar, bilda en minnesvård öfver den märkvärdiga strid, som sekler igenom rasade mellan de Romerska kejsarnes legioner och infödingarnes flockar. Med hvilken tyst bäfvan Romarne framträngde i denna dystra och hemska natur, inses deraf, att man i grannskapet af deras befästade läger öfverallt stöter på altarplatser för den herrskande gudadyrkan, försedda med romerska inskrifter, tillegnade samma gudar, med hvilka de Kaledoniska stammarnes vilda fantasi befolkade stränderna kring deras floder och sjöar, det inre af deras skogar och spetsarna af sina berg. Af ruiner af Romerska palatser och theatrar, såsom man finner dem i Gallien och Vindelicien, Pannonien, Nordafrikanska kusten och Orienten, förbundna med romerska lägerplatser, finner man i Skottland intet spår, knappt enstaka lemningar af bad och landthus. Ett af de märkvärdigare spår af Romersk byggnadskonst i detta land, som Mr. Stuart beskrifver, och som i detta afseende säkert var det enda i sitt slag, är tyvärr sedan hundra år tillbaka fullkomligt förstördt. Det var de under namnet *Arthur's Oon* bekanta ruinerna, som i Skottlands romantiska sagokrets spelte en så stor rol. Detta byggnadsverk, berättar Mr. Stuart, var af cirkelformig konstruktion och liknade till formen så temligen nära en vanlig bikupa. Nedantill hade det omkring 30 yards i omfång, och behöll samma vidd till 8 fot från marken, der det småningom sammandrog sig allt smalare till dess, vid 22 fots höjd från marken, murarne hvälfde sig tillsammans i en cirkelrund kupol, hvari befann sig en öppning af 12 fots diameter. På vestra sidan fanns

en hvälfd ingång, hvars högsta höjd belopp sig till 9 fot, och deröfver en slags trekantig fönsteröppning ungefär 3 fot i höjd och likaså mycket i bredd. Det hela var uppfördt af huggen qvadersten, lagd i regelmessigt horizontella lager, hvaraf den nedersta hvilade på ett tjockt, massivt underlag af samma slag, fullkomligt likt den runda botten, hvarpå våra biskupor hvila. Det inre af byggnaden tycktes i allmänhet temligen öfverensstämma med det yttre, utom det att i fördjupningen voro två framspringande sten-kornischer anbragta, som den ena 4, den andra 6 fot från marken lupo omkring hela byggnaden. Stilen kunde man kalla fullkomnad, och den ådagalade en noggrann bekantskap med byggnadskonstens reglor. Vid uppförandet hade man ej begagnat något slags murbruk, och likväl voro stenarne så fast fogade vid hvarandra, att till och med den så svåra uppgiften att genom förenandet af horizontellt löpande stenlager sammanknäppa en kupol af så liten vidd, var löst på det skickligaste och varaktigaste sätt. Namnet *Arthur's Oon* höll man vanligen för en folkspråkets förkortning af *Arthur's Oven*. Efter all sannolikhet är detta *Oon* intet annat än den piktiska benämningen på hus eller bostad, då, efter Pownalis "Provincia Romana of Gaul" orden *pict-con* betyda piktiska boningsplatser eller kolonisationer. Genitivprefixet *Arthur's* kunde vara ett förderfvadt celtiskt ord. Efter hvad den lärde Sir William Betham, författare till "Gael and Cimbrii" meddelar, kan man antaga, att *Arthur's Oon* sannolikt kan härledas från de gaeliska orden *Art* (hus) och *On* (ensam) och således kan betyda enstaka gård eller eremitage.

BÖCKER
utkomna från d. 16 Februari till d. 10 April 1846.

Theologi.

Läsning i Andliga Ämnen, utgifven af *C. F. af Wingård.* Första Häftet. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; h. 24 sk.

Ludvig Hofackers Predikningar. Häft. 6 [och] 7. Stockholm, Thomson; sid. 321—448, 8:o, h. 24 sk.

De vilkor hvarunder Gud gifver oss vårt dagliga bröd. Predikan på Midfasto-Söndag af *G. W. Carlsson.* Tryckt på Åhörares begäran, och säljes till förmån för Sällskapet De Fattiges Vänner.. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 16 sid. 8:o, h. 8 sk.

Tvenne Predikningar af *G. Janson*, Predikant vid Hedvig Eleonoræ Församl. Fattighus. Stockholm, Lundberg & C.; 30 sid. 8:o, h. 12 sk.

Minnes-Ord vid Handlanden Herr Gustaf Åkerbergs Jordfästning i Ladugårdslands Kyrkas Grafchor d. 3 Februari 1846 af *P. Petersson*, E. O. Kgl. Hofpredikant och Kyrkoherde i Östra Ryd. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 12 sid. 8:o.

Communionbok för Unga Nattvardsgäster. Öfversättning från elfte tyska upplagan. Uppl. 2. Stockholm, Rumstedt; 70 sid. 12:o, h. 12 sk.

Hemligheten i Guds Lustgård. Stockholm, Norman; ¼ ark 12:o, h. 2 sk.

Några Ord om Den "Tysk-Katholska kyrkan" af *Carl M. Fallenius*, Theol. Docens vid Upsala Universitet. Stockholm, Norstedt & Söner; 39 sid. 8:o, h. 12 sk.

Christliga Berättelser för hvar dag af året, till lifvande af Tro, Kärlek och Hopp. Häft. II. April, Maj, Juni. Stockholm, Hörbergska Boktr.; sid. 91—181, 12:o, h. 16 sk.

Juridik.

Stadganden rörande Rotehållaren och Soldaten vid Indelta Infanteri-Regementerne. På Kongl. Maj:ts Nådigste befallning ur gällande författningar sammandragen af *C. D. Forsberg*, Krigs-Råd, R. N. O. Afdeln. II. Art. 3. Skaraborgs Regemente. Stockholm, Norstedt & Söner; 52 sid. 8:o, h. 6 sk.

Granskning af Juris Candidaten N. A. Frömans Svenska öfversättning af hans Akademiska Disputation: De jure retractus gentilitio observationes. Af *J. C. Lindblad.* Upsala, Leffler och Sebell; 24 sid. 8:o, h. 8 sk.

Fru Beurlings, född Birgersson, Klagomål. Stockholm, Lundberg & Comp.; 8 sid. 8:o, h. 8 sk.

Stadgar för Svenska Bibel-Sällskapet i Stockholm. Stockholm, Rumstedt; 8 sid. 8:o.

Stadgar för Pedagogiska Föreningen i Stockholm. Stockholm, Norstedt & Söner; 4 sid. 8:o.

Medicin.

Några Underrättelser om Vincent Priessnitz och den Gräfenbergska Vattenkurs-methoden. Efter Tyskan. Säljes till förmån för de Nödlidande i Upsala Län. Upsala, Leffler och Sebell; 13 sid. 8:o, h. 8 sk.

Bidrag till Moderpolypernas kännedom, Historisk Behandling af *Joseph Elliot.* Med tvenne Taflor. (Ur Tidskr. Hygiea). Stockholm, Hjerta; 89 sid. 8:o.

Philologi.

Magasin des Demoiselles ou Dialogues Récréatifs Destinés à Faciliter les Progrès des Jeunes Filles, qui s'efforcent de s'exprimer en Français. Par *Aug. Th. Paban.*

(Med dubbel titel):

Fransyska Talöfningar för Unga Flickor med sorgfälligt utarbetade Ordförklaringar, som göra dem användbara äfven såsom Läsebok. Af *Aug. Th. Paban.* Upsala, Wahlström & C.; xxii, 180 och 2 sid. 12:o, h. 36.

Historia och Geographi.

Illustrerad Verldshistoria. Af *Held* och *Corwin.* Öfversättning från Tyskan. Häft. viii. Stockholm, Hjerta; sid. 337—384, 4:o, h. 16 sk.

Atlas öfver de märkvärdigaste Fältslag, Träffningar och Belägringar under äldre och nyare tider af *Fr. v. Kausler,* Öfverste i Kongl. Würtembergska General-Qvartermästare-Staben, Ledamot af Kongl. Svenska Krigsvetenskaps-Akademien. Öfversatt och utgifven af *G. F. Stjernefeldt,* Löjtnant vid Kongl. Elfsborgs Regemente m. m. Häft. iv. Stockholm, Norstedt & Söner; sid. 295—390, 8:o, med karter för subskr. 2 Rdr, köp. 2 Rdr 16 sk.

Sverige. Ett Historiskt, Geographiskt och Statistiskt Minnesblad, 1845. Sammandraget af *Carl af Forsell.* Stockholm, Norstedt & Söner; 1 ark patent, ex. 12 sk.

Lärobok i Kyrkohistorien för Skolor och Gymnasier af *L. A. Anjou.* Uppl. 3. Upsala, Hanselli; 140 sid. 8:o, h. 32 sk.

Frågbok öfver G. H. Mellins bearbetning af J. Hübners Bibliska Historier, ämnad till lättnad och ledning för lärare och lärarinnor, samt till utbildning af eftertanken hos Lärjungar. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 80 sid. 12:o, h. 16 sk.

Om Aristokrat-Fördömandet i Svenska Historien jemnte Granskning af Tvenne Blad i Prof. Geijers Trenne Föreläsningar af *Anders Fryxell.* Uppl. 2. Stockholm, Marcus; 60 sid. 8:o, h. 24 sk.

Johan Olof Wallin. Svea Rikes Erkebiskop. Minnesteckning af *Joh. Henr. Schröder.* Uppläst i Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademiens Sammankomst d. 18 Januari 1842. Stockholm, Norstedt & Söner; 53 sid. 8:o. (Säljes ej i Bokhandeln).

Minne af Jakob Adlerbeth af *M. af Pontén.* Stockholm, Norstedt & Söner; 24 sid. 8:o. (Säljes ej i Bokhandeln).

Sveriges Store Män, Snillen, Statsmän, Hjeltar och Fosterlandsvänner. Tecknare: *A. C. Wetterling.* Lithograf: *J. Cardon.* Redaktör: *G. H. Mellin.* Häft. xlv [och] xlvi. Stockholm, Hjerta; 1½ ark 4:o, h. 24 sk.

C. J. L. Almqvist såsom Författare i allmänhet och såsom Theolog i synnerhet Skärskådad af *C. E. Fahlcrantz.* Häft. II. (Inqvisitionen). Upsala, Wahlström & C.; 151 sid. 8:o, h. 44 sk.

Dr. *M. Demophili* Lilla Politiska Katekes. Uppl. 2. Götheborg, Ekbohrn; 32 sid. 8:o, h. 8 sk.

Menniskans Geographi af *Fr. de Rougemont.* Efter Andra af Förf. reviderade Uplagan. Häft. IV. Stockholm, Hæggström; sid. 385—512, 8:o, h. 24 sk.

Samlade Anteckningar, rörande Götheborg Förr och Nu. Götheborg, Lindgren; 34 sid. 12:o, h. 16 sk.

Om Geografisk Konstruktion. Akademisk Afhandling. Præs. Mag. *Anders Nystedt;* Resp. *Olof Abraham Staaf.* Stockholm, Hörbergska Boktr.; 16 sid. 8:o.

Statistik och Statsvetenskap.

Anteckningar om Rikets Ständers Bank och Allmänna Lånerörelsen i Sverige af *C. D. Skogman*. Sednare Delen. I. Ifrån och med år 1809 till och med år 1833. Stockholm, Hjerta; 202 sid. 8:o, h. 1 Rdr 24 sk.

Hvad vilja de Konservative? och Hvad vilja de Liberala? eller Bidrag till de sista Riksdagarnas Historia. Stockholm, Ecksteinska Boktr.; x och 66 sid. 8:o, h. 20 sk.

Fattigvårds-Assistenten eller Rätta Sättet att lemna Understöd åt den Fattige. Öfvers. Jönköping, Sandvall; 2 och 138 sid. 16:o, h. 24 sk.

Sammandrag af Anföranden på Riddarhuset under loppet af 1844 och 1845 årens Riksdag af Grefve *Björnstjerna (Magnus)*. Stockholm, Berg; x och 296 sid. 8:o. (Säljes ej i Bokhandeln).

Stockholms Adress-Kalender för 1846. Utarbetad efter Årets Mantalsförteckningar af *Anders Wallin*. Stockholm, Lundberg & Comp.; xx och 229 sid. 12:o, h. 1 Rdr 16 sk.

Förteckning på Svenska Läkare år 1846. Upprättad af *E. G. Engberg*, K. Sundh.-Koll. Ombudsman och Fiskal. Stockholm, Norstedt & Söner; 34 sid. 12:o, h. 8 sk.

Tarifer öfver Chartæ-Sigillatæ-Afgiften, jemlikt 1845 års Förordning. Linköping, Petré & Son; 44 sid. 12:o, h. 16 sk.

Berättelse till Rikets Högloft. Ständer, angående Banco-Verket, af Rikets Ständers Revisorer år 1845. Stockholm, Norstedt & Söner; 71 sid. 4:o.

Commerce-Collegii Underdåniga Berättelse om Fabrikernas och Manufacturernas Ställning år 1844. Stockholm, Norstedt & Söner; 46 sid. 4:o, med 1 tab. (1 ark).

Bergs-Collegii Underdåniga Berättelse om Förhållandet med Bergshandteringen år 1844. Stockholm, Norstedt & Söner; 41 sid. 4:o.

Physiska Kunskaps-arter.

Bibliothek i Populär Naturkunnighet. Afdeln. II. Innehållande Bridgewater-Afhandlingarne om Guds i Skapelsen Uppenbarade Allmagt, Vishet och Godhet. VII. *William Kirby*. II.
(Med särskild titel):
Djurens Historia, Lefnadsvanor och Instincter, betraktade med afseende på plan och ändamål, af *William Kirby*. Öfvers. från Engelska Originalet af *Gustaf Thomée*. Del. II. Stockholm, Hæggström; 443 och LXXI sid. 8:o, h. för subskr. 1: 44, köp. 3 Rdr.

Ekonomi och Teknologi.

Handbok för Skogshushållare af *J. Ad. af Ström*. Fjerde tillökta och förbättrade upplagan, med 11 tab. och 9 plancher. Stockholm, Hörbergska Boktr.; VIII och 302 sid. 8:o, h. 3 Rdr 24 sk.

Första Grunderna i Åkerbruks-Chemi och Geologi, lättfattligt framställde af *J. W. F. Johnstone*. Öfversatta af *J. F. Bahr*. Stockholm, Hæggström; VIII och 266 sid. 8:o, h. 1 Rdr 28 sk.

Handbok vid den nu brukliga finare Matlagningen. Af *Margarethe Nylander*. Nionde tillökta och förbättrade upplagan. Stockholm, Rumstedt; 6 och 392 sid. 8:o, h. 1 Rdr 16 sk.

Handbok i Kok-Konsten eller Hjelpreda i så väl Finare som Tarflig Matlagning, jemte fullständig anvisning till beredande af välsmakande Drycker m. m. Stockholm, Hörbergska Boktr.; XI och 578 sid. 12:o, h. 1 Rdr 24 sk.

Potatis ännu i 1000 år! Eller några korta afhandlingar om Potatis,

af *Joh. Rosenberg*, Trädgårdsmästare i Malmö. Malmö, Cronqvist; v och 67 sid. 12:o, h. 20 sk.

Anvisning att förekomma och utrota Fukt och osund Luft i Källare, Boningsrum etc., äfvensom att rena luften i Sjukrum, utan fönsters och dörrars öppnande, samt att göra trävirke varaktigt. Grundad på rön af berömde Vetenskapsmän, såsom: Thenard, Arcet, Boucheri m. fl. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 20 sid. 12:o, h. 12 sk.

De Sköna Vetenskaperna.

Erik den Fjortonde. Första Afdelningen. Sorgespel i 5 Akter af *Johan Börjesson*. Stockholm, Norstedt & Söner; 170 sid. 8:o, h. 1 R.

Fjellbruden. Skaldestycke af *Jo. Jo.* Prisbelönt af Svenska Akademien år 1845. Uppl. 1, 2. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 36 sid. 12:o, h. 16 sk.

Vid Carthagos Ruiner. Skaldestycke af *Herman Sätherberg*. Stockholm, Hjerta; 11 sid. 8:o, h. 8 sk.

Sång öfver det natten till den 3:dje Mars 1846 timade Mord; jemte några reflexioner med anledning deraf. Stockholm, Norman; ½ ark, ex. 2 sk.

Sång vid första Underrättelsen om Polska Frihetskriget den 11 Mars 1846. Stockholm, Hjerta; ¼ ark 8:o.

Visa om Skärthorsdags-färden; jemte Upplysningar om Sagan angående Trollpackornas Färd till Blockkulla. Stockholm, Norman; ¼ ark 8:o, ex. 2 sk.

Ambassadrisen. Komisk Opera i 3 Akter. Orden af *Scribe* och *S:t Georges*. Musiken af *Auber*. Fri öfversättning. Första gången uppförd å Kongl. Theatern den 18 Mars 1846. Stockholm, Marcus; 120 sid. 12:o, h. 24 sk.

En Komedi. Komedi i Tre Akter. Svenskt Original af *Jo. Jo.* Uppförd på Kongl. Theatern den 14 November 1845. Uppl. 2. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 118 sid. 12:o, h. 24 sk.

Theaterstycken af *August Blanche*. II. Läkaren. III. En Födelsedag på Gäldstugan.

(Med särskilda titlar):

Läkaren. Skådespel med Sång i Fyra Akter och Åtta Tablåer. Af *Aug. Blanche*. Gifvet å Kongl. Theatern för första gången d. 12 Mars 1845. Stoskholm, Hjerta; 91 sid. 12:o, h. 24 sk.

En Födelsedag på Gäldstugan. Lustspel i En Akt med Sång. Af *Aug. Blanche*. Efter en Dansk Intrig. Uppfördt på Nya Theatern. Stockholm, Hjerta; 53 sid. 12:o, h. 16 sk.

Vermlänningarne. Sorglustigt Tal- Sång- och Dans-spel i Två Afdelningar och Sex Indelningar. Uppfördt på Kongl. Theatern i Mars 1846. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 95 sid. 12:o, h. 24 sk.

Inga Jesuiter Mer! Komedi i Fyra Akter af *Lubarsch*. Fri Öfversättning från Tyskan. Uppförd i Stockholm år 1846. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 124 sid. 12:o, h. 24 sk.

Dramatisk Salong. Vald Samling af Äldre och Nyare Theaterstycken isynnerhet för Sällskaps-Theatern. Häft. VIII.

(Med särskild titel):

Egendomen vid Landsvägen. Lustspel i 1 Akt. Fritt bearbetadt efter Tyskan. Uppl. 2. Stockholm, Hjerta; 32 sid. 12:o, h. 12 sk.

Tal vid Minnesfesten öfver Luthers Död, Firad af Stockholms Prest-Sällskap den 18 Februari 1846. Af *Carl Edmund Wenström*. Stockholm, Norstedt & Söner; 40 sid. 8:o, h. 16 sk.

Hermoder. Bibliothek för Sveriges Sköna Litteratur. Häft. I—VI.

(Med särskilda titlar):

Kärlekens Seger. Skandinavisk Berättelse af *Kjellman Göranson.* Stockholm, Lundberg & Comp.; 124 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Yttersta Domen. Fantasistycke af *J. M. Rosén.* Stockholm, Lundberg & Comp.; sid. 129—190, 8:o, h. 24 sk.

Blandade Ämnen.

Samlingar Utgifne af Svenska Fornskrift-Sällskapet. Del. II. Häft. I. Wadstena Kloster-Reglor.

(Med särskild titel):

Wadstena Kloster-Regler. Efter gamla handskrifter utgifna af *Carl Ferdinand Lindström.* Stockholm, Norstedt & Söner; x och 100 sid. 8:o, h. 1 Rdr 32 sk.

Svenska Trädgårdsföreningers Årsskrift 1846. Stockholm, Hjerta; 126 sid. 8:o.

Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akademiens Handlingar och Tidskrift. År 1846. Häft. II [och] III. Stockholm, Norstedt & Söner; sid. 9—20 af Handlingarne och sid. 97—256 af Tidskr., 8:o, h. för subskr. 40 sk., köp. 1 Rdr.

Hygiea. Medicinsk och Pharmaceutisk Månadsskrift. N:o 1 [och] 2. Januari, Februari 1846. Stockholm, Hjerta; 144 sid. 8:o, med 1 tab. (1 ark) och 1 pl., h. för årgång 6 Rdr 32 sk.

Öfversigt af Kongl. Vetenskaps-Akademiens Förhandlingar. Årg. 2. 1845. N:o 9 [och] 10. Stockholm, Norstedt & Söner; sid. 219—263 8:o.

Öfversigt af Kongl. Vetenskaps-Akademiens Förhandlingar. Årg. 3. 1846. N:o 1. Stockholm, Norstedt & Söner; 8:o, h. för årg. 1: 16.

Tidskrift i Sjöväsendet. Årg. IX. Häft. 3, 4. Stockholm, Norstedt & Söner; sid. 121—247, 8:o, h. 32 sk.

Svenskt Konversations-Lexikon. Häft. 4. Bosebo — Carl VII. Stockholm, Berg; sid. 165—220, 4:o, h. 32.

Farbror Munters Dagbok, eller Du Skall och Måste Skratta!!! Utvald Samling af de Nyaste och Qvickaste Anecdoter etc. Utgifven af *Jeppe Munter j:r.* Häft. III. Götheborg, Ekbohrn; 56 sid. 16:o, h. 8 sk.

Välment Förslag till Dryckenskapens utrotande. Stockholm, Lundberg & Comp.; 15 sid. 8:o, h. 4 sk.

Protocoll vid det i Luleå Stad hållna Allmänna Nykterhetsmötet för Norrbottens Län, den 15 och 16 October 1845. Stockholm, Norstedt & Söner; 16 sid. 8:o.

Tryckfel i häftet XXVIII

Pag. 23 r. 10 uppifr. står: lotterimening läs: kotterimening
— — r. 7 nedifr. — lotteri — kotteri.

UPSALA, Wahlström & C. 1846.

Svenska Rådet under våren och sommaren 1660*).

Af

WILH. THAM.

Efter slutad riksdag i Göteborg stannade Rådet ännu några veckor qvar i denna stad, som det synes, för att, närmare skådeplatsen för både krig och fredsunderhandlingar, vidtaga de första åtgärderna för bådadelarne.

Den aflidne konungen hade lemnat riket i en vådlig ställning, i krig med alla sina grannar, med halfva Europa. Striden fördes väl utom det egentliga Sveriges gränsor, för det mesta utom de af Carl X sjelf eröfrade provinser; men det var dock tryckande och farligt nog, efter flera års ansträngningar och betydliga förluster af manskap, och särdeles efter det sista årets motgångar. Främmande makters inblandning i underhandlingarne hade mera försvårat än lättat dessa; konungens död hade slutligen förminskat utsigten om en jemn och kraftfull ledning af krigsärendena. Man tycktes således hafva skäl att göra allt för att påskynda freden, om än med eftergift af ett och annat anspråk. För eftergifter hade ock ständerna visat benägenhet, dock ej så, att de inom rikets naturliga gränsor gjorda eröfringar, Skåne, Halland, Blekinge och Bohuslän, finge uppoffras, ej heller de för handeln och för rikets säkerhet vigtiga länderna på andra sidan om Östersjön. Deremot, hvad taget var i Norige och på Danska öarne, hvilket äfven redan till största delen hade gått eller

*) Nedanstående uppsats är ämnad att, med någon förändring i formen, medfölja nästa häfte af Förfts Bidrag till Svenska Riksdagarnes och Regeringsformernas historia, för att insättas i det föregående häftets tredje ark.

under tiden gick förloradt, och ej med försvagade härar mot öfverlägsna fiender tycktes kunna återtagas, var man villig att afstå. Detsamma gjordes af de medlande makterna till vilkor för deras medverkan till freden, till hvars vinnande de just ansågo tillfället vara inne, genom Svenska Konungens död. Rådet, angeläget å ena sidan att begagna sig af dessa makters goda vilja, å den andra att vinna tid för de inre ärendenas ordnande, visade äfven upprigtig ifver att komma till fred, men på hederliga vilkor. Tror man att styrelse eller folk vid denna tid förtviflade om rikets välfärd, eller ansågo ett fortsatt krig oundvikligen leda till undergång, eller ens till stora förluster, bedrager man sig. Den krigiska anda, som från fordna dagar gått i arf, och som med Gustaf Adolf och Carl Gustaf sökt sig ett fält af europeisk vidd och betydenhet, uttalar sig i Rådets och ständernas förhandlingar, särdeles i det förras; och de stora fältherrar, som de nämnde konungarne efterlemnat, lemnade intet rum för modlöshet hvarken hos sig eller andra.

Af Rådets medlemmar voro ännu ej särdeles många deltagande i öfverläggningarne hemma. Wrangel, Stenbock och Bjelkenstjerna voro eller blefvo undertiden sysselssatta vid härarne i Pomern och på Danska öarne eller farvattnen, Schlippenbach i Polska Preussen. Den sistnämnde, jemte De la Gardie och Bengt Oxenstjerna förde underhandlingarne i Oliva med Polen och dess bundsförvandter; Sten Bjelke och Schering Rosenhane i Helsingör, med Danmark och de derstädes medlande makter*). Bengt Skytte var i London utan offentligt uppdrag. Af de hemmavarande skötte Joh. Rosenhane m. fl. justitiärendena, under Drotzets ledning; krigskollegiet förestods af Kagg; amiralitetet af N. Brahe, efter Bjelkenstjernas bortresa; kansliet tills vidare af G. Posse, en af de yngre Riksråden, sista riksdagens Landtmarskalk; slutligen kammarkollegiet, under De la Gardies frånvaro, af Herman Fleming, med biträde af G. Bonde.

*) För detaljerna af krigshändelser och fredsunderhandlingar hänvisas till de bekanta verken af Flassan, Koch och Schoell, Rühs samt Fryxell.

Såsom den egentligen ledande inom Rådet, vid denna tid, framstår Drotzet Pehr Brahe. Enkedrottningen var en alltför obetydlig personlighet att kunna vinna eller behålla något stort inflytande i en rådsamling, som bestod af män mestadels af stor förmåga, pröfvade i mångfaldiga skiften, och genom deras ställning i staten samt genom enskildt förmögenhet nästan oberoende. Dessutom var hon nu, i anseende till sorgen efter sin aflidne gemål, ej alltid närvarande vid öfverläggningarne; man brukade visserligen i detta fall tillfråga henne, innan ärendena slutligen afgjordes; men man beslöt dock (den 18 Mars), att hennes underskrift under expeditionerna ej skulle anses oundgängligen nödvändig. Af de närvarande äldre Riksråden hade Drotzet merendels medhåll i allt; blott Flemingarne, Herman och Jöran, särdeles den förre, visade från början en håg till motstånd, som tydligen sammanhängde med den roll, hvilken denna slägt spelat under föregående regeringar. Men det anmärktes, att H. Fleming ej infann sig i Rådet förr än den 20 Mars, då Drotzet, för att sköta sin helsa, begärt tjenstledighet för en tid. Att Drotzets inflytande en och annan gång kändes tryckande för de yngre Riksråden, få vi tillfälle att se.

Bland Rådets första omsorger måste just vara att ordna sina egna inre förhållanden, formen för ärendenas både afgörande och expedierande. Ständerna hade, i sitt beslut om regeringens förande till nästa riksdag, ej uppdragit ens de löpande göromålen åt någon viss del af Rådet, utan lemnat åt Enkedrottningen och samtlige närvarande Riksråder att afgöra och underskrifva allt hvad i Konungens namn skulle utgå. Man synes ej hafva velat taga detta i bokstaflig mening. Redan några dagar sednare, medan ständerna ännu voro tillsammans (den 21 Februari), fann Rådet för godt, att alla kungliga skrifvelser skulle undertecknas blott af Enkedrottningen och andra sex de äldste. Detta synes dock ej hafva blifvit tillämpadt; men dylika förslager återkommo gång efter annan, och utgingo mest från Drotzet, som särskildt ville förbehålla sig, äfven om han för sin helsa ej kunde deltaga i rådplägningen, att få del af hvad som förehades, och deröfver säga sin mening. Då fråga en gång uppstod (den

16 Mars), om fullmakter för militära tjenstemän skulle uppsättas och utfärdas i kansliet eller i krigskollegiet, tog sig Kagg anledning till ett utfall mot Ehrensten, hvari framlyste ovilja mot denne den aflidne konungens förtrogne. Emellertid synes Ehrensten, med sin öfverlägsna skicklighet, varit ansedd oumbärlig i kansliet; man finner honom åtminstone framgent använd, och just uti de svåraste och mest maktpåliggande ärenden, framför allt vid riksdagarne.

Några dagar sednare (d. 18 Mars) kom man närmare till den egentliga hufvudfrågan för rådsförsamlingens inre skick, huruvida nemligen, der olika meningar egde rum, flertalets mening skulle vara afgörande, och om så fattade beslut skulle af alla, äfven de deri ej instämmande, underskrifvas, och förblifva gällande. Drotzet yrkade derpå, understöddes af Bååt och Lejonhufvud, och rönte ej något motstånd. Det var vid samma tillfälle, som man förklarade Enkedrottningens underskrift ej oundgänglig. Men den 20, då Drotzet var frånvarande, infann sig, som nämdt är, H. Fleming, hvilken förut nästan aldrig varit tillstädes. Tvist uppstod om en lifstids donation, som Fleming ej ville godkänna, emedan den gällde ett enligt Reduktionsstadgan hemfallet gods, hvilket enligt samma stadga ej borde åter bortgifvas. Posse, Bonde, Lejonhufvud, Kagg m. fl. försvarade den föreslagna donationen, såsom dels obetydlig, dels redan resolverad; i alla fall kunde man, i brist på andra tillgångar, ej undgå denna utväg att belöna förtjensten. Kagg yttrade slutligen, att man ej borde låta en sak så länge uppehållas af en enda person; "det vore en farlig ting att disputera mot hvad som redan var resolveradt." "Hvarmed ock den diskursen ändades", heter det.

Men den upptogs åter redan vid samma session, och det än en gång i anledning af en föreslagen donation. H. Fleming bad, att hvad han yttrade såsom ett votum, måtte väl upptagas; och om han ej kunde sätta sitt namn under alla Rådets beslut, ville han derför vara ursäktad nu och i framtiden: han kunde ej bringa öfver sitt samvete att underskrifva allt; han ville likafullt efter sin pligt respektera Konungens befallningar. Härmed voro de andra Råden ej nöjda. Kagg

och andra angrepo honom nu för det han så ofta var frånvarande från öfverläggningarne, och dermed likasom protesterade mot hvad i Rådet förehades. Fleming åberopade sin sjuklighet och sina trägna göromål i kammarkollegiet; men det fick ej gälla. Kagg anmärkte uttryckligen, att han just nu infunnit sig, då Drotzet var frånvarande. Till och med Flemings egen slägtinge Erik Fleming gaf honom orätt, och påstod, att det mera än en gång händt honom sjelf, såsom medlem af Reduktionskollegiet, att han blifvit öfverröstad, och måst underskrifva beslut, som han ej gillat; han hade då blott reserverat sig till protokollet. G. Bonde förmenade, att dylikt varit förhållandet under den förra förmyndareregeringen, att hvad som från regeringen utgått, varit underskrifvet af de fem höga Rikseembetsmännen, eller af dem som deras tjenster förestått, ehuru de väl svårligen alltid varit om beslutet fullkomligt ense. Som emellertid frågan vore af största vigt, och det var angeläget att hafva den afgjord, borde derom på stället voteras.

Det skedde. H. Fleming gaf på förhand med sig så till vida, att den, som vore närvarande, då ett beslut fattades, skulle vara förbunden, åtminstone tills annorlunda blef stadgadt, att underskrifva äfven hvad han sjelf ej gillat, honom dock förbehållet att reservera sig till protokollet; men den, som med laga förfall var frånvarande, skulle vara från underskrift frikallad. Men äfven under denna form fick han knappt medhåll för sin mening af någon annan, än sin broder Jöran. "Det skall vara ett Råd, och enigt", hette det annars från alla håll; och Kagg tillade, att saken aldrig förr varit dragen i tvifvel; men "af Herr Herman Fleming är detta ej det första, utan alltid tillförne äro af honom inkastade slika difficulteter och disputer." "Hvarpå", tillägges det, "ock några ord föllo." Fleming begärde förklaring på Kaggs uttryck, men fick den ej till sitt nöje. Äfven J. Rosenhane nämner, i sin dagbok, denna tvist såsom häftig, och att Kagg uttryckligen angripit Fleming, såsom den der redan under Drottning Christinas tid alltid satt sig emot det öfriga Rådet.

Vi hafva sett, att denna tvist utgick från frågan om donationer och föryttringar af kronans egendom. Det var tidens

hufvudfråga, och den har äfven efterlemnat ej obetydliga spår i protokollerna, redan från förmyndarestyrelsens första dagar. Stora dels krigiska, dels politiska eller embetsförtjenster att beléna, och å andra sidan brist på penningetillgång, ej blott för utomordentliga belöningar, utan ock för utbetalande af vanliga löner, måste ej mindre nu, än under föregående regeringars tid, leda till att förnöja mera eller mindre billiga anspråk medelst bortskänkande eller afyttrande på ett eller annat vilkor af kronans gods, eller hvad härvid varit och var det betänkligaste, af dess räntor af skattegodsen. Flera för ögonblicket oafslutade krig stegrade naturligtvis denna tryckande nödvändighet, till trots af föregående riksdagars beslut eller ständernas yttrade önskningar, och af den af en och annan förespeglade framtida förlusten, som en sådan hushållning måste medföra för staten. Härtill kom ytterligare, att den aflidne Konungen efterlemnat skriftliga eller muntliga löften, som man ej gerna kunde lemna ouppfyllda.

Gång efter annan klagades öfver brist på medel för nödiga utgifter. Till och med G. Bonde, hvilken sedermera visar sig såsom reduktionens om ej anhängare, åtminstone befordrare, emedan den en gång var beslutad, och emedan han ansåg den vara enda medlet att undvika större olägenheter, både för staten i allmänhet, och särskildt för adeln; äfven han föreslog nu att bortförpanta kronans räntor. Vid den nämda tvisten mellan H. Fleming och Kagg, tog Bonde försvar för den donation, som var i fråga: "en regering behöfver kunna använda såväl belöningar som straff; penningar äro ej alltid till hands, och de komma ej heller tillbaka till staten, såsom godsen göra." Kagg yttrade, att han å aflidne Konungens vägnar gifvit krigshären goda löften, som ej kunde ryggas. Blott H. Fleming yrkade på reduktionsstadgans helgd, beklagade att äfven aflidne Konungen måst tillgripa godsen, till ett värde af 4 tunnor guld, och ville att man nu skulle dröja åtminstone någon tid med nya föryttringar, och särskildt uppskjuta sådana, hvilkas laglighet vore tvifvel underkastad, till dess man fått höra ständernas mening. Frågan fick slutligen hvila tills vidare.

För att dock för framtiden bringa någon reda i finanserna, uppdrogs på Flemings och Bondes egna påminnelser, åt kammarkollegiet, med biträde af några andra af Rådet, att öfverse kronans räkenskaper, och uppgöra ett statsförslag. J. Rosenhane, som häruti deltog, uppgifver Rikets gäld vid denna tid till 47 tunnor guld, med blott 7 tunnor guld att påräkna till dess afbetalning. Statsförslaget nämnes i protokollerna (den 2 April) såsom färdigt, gilladt och underskrifvet.

Äfven i öfrigt röja såväl Rådets protokoller som registraturen mycken verksamhet å styrelsens sida under de första veckorna efter riksdagens slut, medan man ännu var qvar i Göteborg. De yttre förhållandena ådrogo sig mesta uppmärksamheten; men äfven för inre anordningar hade man tid. Bland annat blefvo de modifikationer i tull-reglementena, som ständerna önskat, verkligen bragte till stånd (den 24 Mars).

Den 4 April begaf man sig på väg till Stockholm, öfver Jönköping, Grenna, der Rådet visserligen för första och till vår tid enda gången hade en session (den 15); samt Linköping. I den sistnämnda staden dröjde man halfannan vecka, och hade vidlöftiga öfverläggningar, mest om fredsunderhandlingarne med Danmark. Denna angelägenhet nalkades sin utveckling; den häftade nu mera blott på några saker af jemnförelsevis underordnad vigt, hvaribland frågan om Bornholm, som Danske Konungen återtagit under kriget, och för ingen del ville lemna tillbaka, emedan han gifvit innebyggarne, då de med blodigt våld befriat sig från Sveriges välde, sitt hedersord att ej åter låta dem komma under detsamma. I stället erbjödos några adliga gods i Skåne. Detta anbud var pluraliteten af Rådet ej obenägen att antaga; men H. Fleming, understödd af J. Rosenhane, Mörner m. fl., anmärkte (den 25 April) att Bornholm var i ekonomiskt hänseende staten till större fördel, särdeles som de der godsen ej länge torde stadna i kronans besittning. Hvad å andra sidan anfördes, att det vore angeläget att draga Skånska godsen ur den Danska Adelns händer, på hvars trohet ej var att bygga; detta skäl ville han ej erkänna: om man ock vore af med den Danska Adeln, kunde man ej vara säker på prester och bönder; deremot, om Adeln vore qvar i landet, kunde dess egen fördel förmå den att

bibehålla lugnet. Reduktionsfrågan, som äfven härvid låg i bakgrunden, gjorde sig ock påmint från annat håll. En gång (den 19 April), då det talades om skedd reduktion af några gårdar, till fördel för jägeristaten, önskade G. Bonde att reduktionsverket vore bragt till ända, så att hvar man visste, hvarvid han hade att sig hålla. Och hvad han egde, tillade Bååt.

Vid midten af Maj öppnades åter Rådets sessioner i Stockholm. Den osäkerhet i det formella, som måste möta en ny regering, utan bestämdt öfverhufvud och i allmänhet stående på provisorisk fot, återkommer ännu. Man kunde ej, och ville väl knappt lemna Enkedrottningen å sido; men tydligt nog lyser fram, att man ej ansett henne just nödig eller betydande för ärendenas gång. Man satte i fråga, om hon, med afseende på sorgen efter sin gemål, kunde lemna sina rum, eller visa sig vid offentliga tillfällen, såsom då främmande sändebud hade audiens o. s. v.; å andra sidan ansågs betänkligt att hålla sessionerna hos henne, emedan "deruppe bland fruntimren lätt nog ett och annat, som borde hållas hemligt, kunde komma ut." Man begärde hennes eget utlåtande öfver saken, och fick till svar, att hon ville infinna sig, då vigtigare angelägenheter förehades.

Mängden af sammanstötande göromål förorsakade svårigheter. Drotzet väckte mera än en gång fråga om att fördela ärendena mellan särskilda afdelningar af Rådet, eller låta dem af sådana, eller af de särskilda kollegierna beredas för samfällt afgörande (den 25 Maj och oftare). Framförallt ville han att Revisionsärendena skulle särskildt behandlas, dels att några vissa af Rådets medlemmar skulle jemte honom sjelf dem företaga, dels ock att de skulle beredas af några Hofråder, Sekreterare eller andra (den 23 Juli och 9 Augusti). Men de öfriga Rådsherrarne ville ej veta deraf: "Som det ju skall vara Konungens nämnd, bör hela Rådet deri deltaga", invände den i början af Juni återkomne De la Gardie, hvars inflytande nu läter märka sig bredvid Drotzets, dock ännu mest i afseende på förhållanden till utländska makter. Man fann verkligen för godt (den 26 Juni), att några vissa af Rå-

det skulle taga revisionssakerna på sin lott. Men detta gick ännu ej i verkställighet, och man blef vid det gamla. Mot den föreslagna beredningen genom särskildt dertill utsedde män utom Rådet, anmärkte Bonde, att en sådan inrättning skulle medföra kostnader; man kunde ju vid förekommande anledningar, om så nödigt syntes, inhemta samma personers råd och betänkande. — Gång efter annan visa sig visst ej ogrundade misstankar mot Sekreterarne, att de icke höllo hemligt, hvad de hört i Rådet; man fann för godt (den 24 Maj), att blott den sekreterare fick vara inne i rådsalen, som för tillfället satt vid protokollet. Men detta synes ej ha blifvit vidhållet. Från början af Juni hade man tvenne sekreterare vid protokollet. Å andra sidan beviljades nu, såsom förr varit brukligt, åt unga adelsmän, att afhöra Rådets öfverläggningar, på det de skulle kunna göra sig så mycket mera skickliga till de tjenster, som en gång kunde dem ombetros. Så skedde (den 30 Juni) med tvenne sedermera ryktbare män, Johan Gyllenstjerna och Anders Liljehök. Deremot hände det emellanåt, då vigtiga ärenden förehades, att samtlige skrifvarne befalldes gå ut, och antingen fördes protokollet af någon af Rådets egna medlemmar, eller fördes det alldeles icke. Så till exempel vid slutet af Augusti, rörande Drottning Christines väntade ankomst till riket.

Drotzets inflytande fortfor för öfrigt att vara ganska stort; hans mening hördes alltid med uppmärksamhet, och blef oftast den gällande. Också var han ömtålig för motsägelser: B. Horn och några andra af de yngre Riksråderne hade yttrat sig i åtskilliga diplomatiska ärender, såsom rörande Bornholms vederlag, och om behandlingen af den redan under förra regeringens tid på misstankar häktade Corfitz Ulefeld; de hade äfven försvarat sin mening mot Drotzet med någon ihärdighet, och derföre fått höra, att de voro envisa. Då fråga blef (den 27 Juni) om uppsättande af bytesbrefvet för Bornholm, yrkade B. Horn, att man dervid skulle se sig väl före. "Det är ej godt", svarade Drotzet, "att uppsätta något bref efter så mångas meningar." Horn genmälte, att eftersom det blir så illa upptaget, hvad han blott diskursvis yttrar, ville han hädanefter tiga. Drotzet tog illa vid sig, och fordrade upp-

rättelse för detta, som han tyckte, obefogade anfall; men de andra Riksråden lade sig emellan, och tvisten afstadnade.

I öfverläggningarne om utländska förhållanden började, som nämndt är, De la Gardies inflytande märkas, med hans rastlösa oro och håg, för sig sjelf och för fäderneslandet, att spela en roll i Europas angelägenheter; och bredvid honom Totts krigiska lynne, hvilken häruti kanske mera än någon annan liknade aflidne Konungen, och ständigt åberopade hans yttranden i lifstiden. Redan före De la Gardies hemkomst hade underrättelse kommit om afslutandet af frederna i Oliva och Köpenhamn. På båda ställena hade de ömsesidiga bundsförvandternes eller medlarnes anspråk och inbördes tvister uppehållit sakens gång, äfven sedan de egentlige deltagarne i kriget hade bestämt sig för dess biläggande. Särdeles klagade man i Rådet öfver den ifver, hvarmed Engelska och Holländska sändebuden vid underhandlingen med Danmark bevakat hvar sina landsmäns egna fördelar.

Den 7 Juni infann sig De la Gardie i Rådet för första gången efter sin hemkomst, och aflade en slags redogörelse för sin beskickning till Preussen. Han antydde redan då, hvad som sedermera i långliga tider blef föremål för öfverläggningar inom Rådet, att Sverige borde, genom inblandning i Polens fortfarande strid med Ryssland, förhindra att detta sednare rike blef allt för mägtigt, förekomma det Österrikes inflytande i Polen växte, och äfven medan tid var, uppehålla Brandenburgs kring sig gripande makt. Åtminstone den rättvisa måste man göra De la Gardie, att han mestadels rigtigt anade, hvarifrån blifvande faror hotade Sverige, om man ock ej vill godkänna de medel han yrkade, till dessa farors afvändande. — Huru litet man i allmänhet inom Rådet var nöjd med, eller angelägen om de nu slutna frederna, och huru litet man var böjd att alldeles nedlägga vapnen, det visar sig redan deraf, att man i början tvekade, om man skulle gifva behöriga ratifikationer. Wrangel hade från Pomern skrifvit afstyrkande; och Tott påstod, att aflidne Konungen aldrig ämnat sluta en allmän fred; att det var åtminstone lika svårt, af brist på penningar, att afskeda som att underhålla hären; att man i alla fall ej kunde fullkomligt upplösa den;

att Pomern äfven under fred kostade mera än det inbragte o. s. v. Drotzet misstänkte, att freden kunde vara på svek tillställd af de katholska makterna, till att insöfva Sverige i säkerhet, på det de sålunda skulle få tillfälle att bereda de evangeliskas undergång. Detta blef ett stående thema för Drotzet, hvilken sjelf hade haft sin verksammaste tid midt under ett krig, som utgått ur religionsstrider, och dels derigenom, dels genom sin fromt och fast religiösa tro, var fästad vid denna tids förhållanden, och aldrig lemnade dem ur sigte, utan såg dem äfven i den till anda och syftning helt olika, rent politiska tid, i hvilken Frankrikes Ludvig XIV var själen. Per Brahe, hvilken i yngre dagar och der han sjelf fått ensam råda, såsom i Finland, visat en verksamt skapande kraft, och som i de förhållanden, hvilka Carl X:s död närmast medförde, framstår såsom den ledande, lefde sedermera, under hela förmyndareregeringens tid, mestadels i traditioner och minnen, egna och andras. — Rådet stannade nu, i afseende på Polen, vid det beslut, att man skulle höra ständernas mening, då de åter kommo tillsammans.

Med Ryssland hade man sedan föregående år ett stillestånd, och konferenser höllos i Kardis under våren, i afsigt att förvandla detta stillestånd till en fred; men man kom ej till något resultat, emedan Svenskarne ovilkorligt återfordrade orter, som Ryssarne under kriget intagit, och desse å sin sida lika ihärdigt vägrade att lemna dem tillbaka.

Frågan om armeens afskedande blef en af de svåraste, som man hade att behandla. Penningar funnos ej tillhands till att betala innestående sold; att sälja eller förpanta gods, hade sina betänkligheter, emedan knappt något annat återstod att afyttra, än af hemfallande gods, eller inom de eröfrade provinserna; och det förra skulle hafva stått i strid mot föregående riksdagars beslut, det sednare syntes så mycket orådligare, som dessa provinsers ekonomi redan nu ej rätt bar sig sjelf; att afskeda alla främmande trupper, hade åter varit att kasta dem i främmande makters händer, som sedermera kunde begagna dem mot Sverige. Bonde satte i fråga (den 23 Maj) att gifva de Tyska ryttarne hemman, likasom de Svenske, så vida de dermed ville låta sig nöja. Man kom i

anledning häraf till det spörsmål, huruvida man i Sverige borde hafva en stående "ordinarie milis, hvilket väl vore önskligt, men dyrt." Man nedsatte en kommitté, som skulle uppgöra förslag öfver sättet och medlen att bibehålla en del af den värfvade hären på stående fot; förslaget, uppsatt af Tott och GeneralMajor v. Dohan, inkom vid slutet af månaden, och upptog kostnaden till 300,000 Rdr årligen. Man stannade emellertid dervid, att tillsvidare låta inställa alla värfningar, men oförmärkt, för att ej väcka uppseende hos utländningen. — Det visade sig nu, likasom efter 1648 års fred, att öfvergången från ett flerårigt krigstillstånd möter svårigheter både i inre och yttre förhållanden; svårigheter, föga mindre än krigets egna.

Bristen på penningar, och i allmänhet på reda i finanserna och statsregleringen, var och förblef nästan den förnämsta rörelsepunkten för Rådets öfverläggningar. Redan i Göteborg hade, som vi sett, H. Fleming och G. Bonde underkastat Rådet ett förslag till statsreglering. Men dels hade andra göromål kommit emellan, dels var det lättare att sätta ett sådant förslag på papperet, än att bringa det till verkställighet. Slutna freder tycktes väl lofva minskning i utgifter; men som vi sett, mötte svårigheter redan vid armeens upplösning. Kom nu dertill fortfarande inblandning i främmande länders angelägenheter, så hade man ej för framtiden lofvande utsigter för rikets finanser. G. Bonde försummade ej heller att framhålla dessa betänkligheter mot De la Gardies och Totts utåtgående planer.

Bland de utvägar, som sattes i fråga, till att erhålla penningar, voro nya lån, helst inom riket. Man vände sig härmed till tvenne män, som redan under föregående regeringar fått gå kronan tillhanda med sina genom handel förvärfvade rikedomar, och derföre blifvit adlade, Generaltullförvaltaren Wilh. Drakenhjelm och Räntmästaren Börje Olsson Cronberg. Bonde skötte underhandlingen med dem; men de hade för väl pröfvat halten af kronans kredit, att derpå sätta mycket värde. De fordrade en förskrifning af Bonde sjelf, och denne åter, för sin säkerhet, en förbindelse af Rådets samtlige medlemmar, särdeles som ännu ej något var afgjordt

om regeringens sammansättning för kommande tider. Härom talade man vidt och bredt i början af Juni; Bonde föreställde sina embetsbröder, att de, genom sin tveksamhet att ikläda sig ansvaret för lånet, just gåfvo de långifvande så mycket större skäl att misströsta om framtida liqvid. Han lyckades slutligen (den 7 Juni) att erhålla en borgensförbindelse, men ej af en för alla och alla för en, utan "efter skälig proportion, och med förbehåll, att det ej skulle lända till prejudis, så att man alltid skulle fordra Rådsherrarnes borgen för statens gäld." De la Gardie, som just denna dag, som nämdt är, åter börjat deltaga i Rådets öfverläggningar, var bland dem, som gjorde motstånd mot Bondes begäran.

En annan penningetillgång tänkte man att söka i utländska subsidier. Det var nu en subsidiernas tid i Europa, då staterna för penningar köpte hvarandras mera eller mindre direkta biträde till ofta nog temligen främmande ändamåls vinnande. Frankrike framför alla andra väpnade med detta medel sina medtäflare i makt eller handel till inbördes strid. Sveriges föregående regeringar hade med småningom minskad motvilja gifvit sig in på denna bana, som ej var rätt fördelaktig för den egna sjelfständigheten. Vi få framdeles tillfälle att visa, huru den nu ingående förmyndarestyrelsen alltmera kom derhän, att påräkna subsidier såsom oundgängliga äfven för den så kallade hemstatens behof, ehuru ett nödigt bevakande af de yttre förhållandena tjenade såsom förevändning. — Nu fästade man sina förhoppningar i detta afseende än på Holland (den 19 Juli), af hvilket man ansåg sig hafva subsidier att fordra enligt traktater från aflidne Konungens tid; än på Frankrike (den 21 Juli), hvars ombud i Helsingör, Terlon, i Maj gifvit de Svenske underhandlarne anledning att vänta något understöd; en väntan, som dock ej bekräftades af Hofkansleren Björnklous bref, hvilken vistades vid Franska hofvet; än slutligen på Polen, i fall att man skulle deltaga i dess strid mot Ryssland.

Drotzet satte i fråga (den 23 Maj och 26 Juni) att införa en afgift af stämpladt papper för alla rättshandlingar, närmast till fördel för Hofrättens tjenstemän, hvilka klagade, att de ej fingo ut sina löner; men detta ansågs ej kunna ske

utan ständernas hörande. Likaledes ville han för Hofrätternas räkning taga i anspråk inkomster af domsagor på landet*), och af Konungens andel af sakören.

Man tänkte på ökade tullafgifter (den 19 Juli), men Creutz invände, att "ju mera tullarne stegras, desto mera stjäles in." Man tänkte på att öka eller ändra kompagniernas privilegier, för att kunna taga deras biträde i anspråk; men häremot talade allmänhetens missnöje med dessa privilegier. Man tänkte på pantsättning af kronans inkomster af tullar och annat; men de voro redan mestadels besvärade med äldre invisningar. Den 10 Augusti anmälte Bonde, att "nästa års stat var graverad med 8 tunnor guld." De la Gardie klagade, att alla förslag, som göras, blifva ogillade; han visste nu ingen råd.

En tillgång erbjöd sig genom det med Danmark öfverenskomna utbytet af Bornholm mot någon motsvarande ersättning. Det sattes väl i fråga att fordra denna ersättning till någon del i penningar; men Danmark var ej i mindre förlägenhet om mynt, än Sverige; och efter långvariga underhandlingar med Sehestedt, Danmarks sändebud i Stockholm, kom man derhän, i slutet af Juni, att mottaga 17 adliga gods, uppskattade till 8500 tunnor "hardt korn", hvilket dock syntes många, såsom Bonde, J. Rosenhane m. fl. vara alltför litet. Sehestedt hade emellertid från början bjudit vida mindre, och låtit förstå, att man borde hafva undseende med hans Konungs närvarande svåra belägenhet. Bonde anmärkte härvid i Rådet (den 23 Juni), att aflidne Konungen, som ej var någon Magnus Smek, skulle ej hafva gått in på några artigheter. — Bytesbrefvet var knappt justeradt, förr än det talades om att med de nyförvärfvade godsen förnöja krigsbefälets anspråk. Då det någon tid derefter (den 25 Augusti) kom i fråga att upplåna penningar på en del af dessa gods, anmärkte Tott, att man åtminstone måste förbehålla sig återlösningsrätt. Drotzet menade att detta förstods af sig sjelf;

*) Det heter i protokollet, "att alla häradsrätter skulle redresseras under Hofrätterna", hvilket synes innebära den mening, att de lägre domstolarne i Sverige utgått ur de högre.

men derom borde dock ej något insättas i pantebrefven, på det man ej måtte afskräcka dem, som skulle vilja pänta till sig godsen.

Härmed komma vi tillbaka till frågan om donationer och förpantningar af kronans gods och räntor. Då man i slutet af Juni (den 28) började att tänka på tiden för den enligt Göteborgs Riksdagsbeslut instundande nya Riksdagens öppnande, yttrade Drotzét, att vid detta ständernas möte skulle hufvudämnena blifva styrelsens reglering, och Reduktionen. Bååt och Bonde afrådde alldeles att röra vid reduktionen: "största delen af adeln, påstod den sednare, skulle ifrigt yrka på verkställighet af 1655 års stadga, de andra ständerna skulle blåsa under, och följden blifva ännu värre vilkor, än förut; kunde ock någon ändring vinnas under minderårigheten, skulle den gå tillbaka, när Konungen blir myndig, och då skulle de nu lefvandes arfvingar råka ut för större svårigheter, i det egendomarne under tiden kanske gått ur hand i hand, och ingen kunde veta, hvad han med full rätt besutte; arfvingarne skulle i alla fall få betala lagliga procent af godsen, och dertill kanske slutligen mista alltihop. Det vore således bättre, att Reduktionskollegiet fullföljde sin verksamhet, hvar och en förbehållet att hos Rådet söka ändring i dess utslag." Drotzet svarade denna gång blott med en anmärkning om Reduktionskommissariernes försumlighet att utföra sitt uppdrag, i det de långa tider igenom uteblefvo från sessionerna.

En vecka sednare (den 5 Juli), då Bornholmska bytesbrefvet var justeradt, uppkom, som nämndt är, fråga om de dermed staten tillfallna Skånska godsens användning, huruvida de kunde och borde bortdoneras eller förpantas, eftersom annars inga medel funnos att förnöja krigsbetjente och andra sökande. Tott och Drotzet påstodo, att den aflidne Konungen aldrig annat tänkt än att så disponera godsen i de eröfrade provinserna, ehuruväl Rådsherrarne sjelfva, mente Tott, ej borde skaffa sig förläningar der, för att ej gifva anledning till ondt tal. Drotzet anmärkte, att man så mycket mindre hade något annat råd att taga, som man annars måste tillgripa de genom reduktionen hemfallna gods, "och dem lär ingen vara rätt belåten med; de lära föga inbringa;

likasom hela Reduktionen intet inbringar till kronan, utan blott gör, att godsen och landet ödeläggas. De Skånska godsen voro ock nu kronan tillfallna i utbyte, och stodo således till dess fulla disposition." Men just detta, att de enkannerligen kronan tillfallit, ansåg Erik Fleming såsom ett hinder för deras bortgifvande, äfvensom det skulle göra afbräck i tillgångarne för garnisonernas underhåll der i orten.

Frågan återkom tvenne dagar sednare, då Herrman Fleming förde samma talan, som förra gången Erik. Han tillade en önskan, att man såväl i Rådet, som vid Riksdagen måtte öfverlägga, huru ett och annat, som i Reduktionsstadgan vore mörkt och otydligt, särdeles angående fjerdeparten, kunde få förklaring. Häri instämde flera, mestadels dock i helt annan syftning, i det de klagade öfver reduktionens olägenheter i allmänhet. Framför allt talade L. Creutz om den s. k. Bergsjordebokens alltför stora utsträckning. Denna sistnämnda klagan återkom oftare, men afvisades af Erik Fleming med åberopande af 1649 års författning angående Bergslagen.

I början af Augusti (den 10) förde den tryckande penningebristen åter å bane frågan om förpantning af gods. Sedan man talat hit och dit, och funnit att man i alla fall knappt hade några gårdar att tillgå, om ej i Dalarne, der man dock gerna ville undvika att afyttra något, för att ej reta allmogen; så gjorde Drotzet ett nytt anfall på hela reduktionsverket: "hade hvar och en fått hafva sin besittning oqvald, hade kronans inkomster af tull och accis mycket mera tilltagit, än hvad nu varit förhållandet. Och hade ej dertill kriget kommit, hade kronan kunnat subsistera utan godsen. Således, när man rätt tänkte på reduktionen, befunnes den helt skadlig, särdeles för framtiden. Han för sin del kunde ej annat än tillstyrka, att man i nödens stund ytterligare sålde eller förpantade gods." Bonde invände dels att afunden stånden emellan just uppkommit genom sådant afyttrande af kronans egendom, och således äfven måste stegras, om man dermed fortfore; dels påminte han åter om faran för en framtida mera genomgripande reduktion. Men Drotzet lät ej säga sig.

"Godsens försäljning hade blott, påstod han, tjenat till förevändning för afunden mot Adeln; verkliga orsaken kom

från Påfven, hvilken genom sina Jesuiter alltid sökt att stifta oenighet mellan ständerna, såsom bevisas kunde genom bref, dem han sjelf sett. Eljest var det ock klart nog, om man såg på fordna tider, att ständerna obilligt besvärade sig öfver adeln, som skulle det vara dess fel, att kronans ekonomie ej mera kunde bära sig. Förrän arfföreningen kom till stånd, hade Konungen ej mera än Upsala öde, hvilket bestod i några provinser och intrader, och hvad annat var; det var deladt i vissa län, likasom i Danmark, mellan de höga embetena, hvilka någon gång hade hela provinser i förläning, och deraf gåfve kronan något visst. Ser man på de gamla jordeböckerna, i synnerhet från Gustaf den förstes tid, finner man, att kronans räntor på den tiden voro mycket ringare än nu, sedan Adeln bekommit godsen, och dock kunde kronan subsistera. Deremot har Adeln nu lastat på sig stora besvär, såsom allehanda tull och accis m. m., hvilket mycket graverar densamma, då den deremot i fordna dagar brukat fri handel från sina gods och gårdar. De ha ej heller för detta gifvit qvarntull och slika utlagor. Stora gärder egde väl rum i K. Johans tid, men de upphörde snart åter; så att Adeln ej kan sägas hafva stort vunnit mot fordom tid. Annan stat har ock Adeln fört förr i verlden här i Sverige, än nu, och andra tillgångar har den haft. Carl Knutson hade hela Wiborgs och Raseborgs läner, samt Öland. I K. Eriks tid red aldrig Gustaf Olsson (Stenbock) på Torpa med mindre än 60 à 70 hästar. Ständerna hafva således intet skäl att så högt förtrytas på Adeln och dess besittning af godsen, ej heller hafva bönderne orsak att besvära sig, alldenstund de blifva skonsamt nog behandlade, om ock en och annan kan med skäl beklaga sig öfver sin herres våld och orättvisa. Så att om detta missförstånd skulle fortfara, kunde han ej derpå se annan utgång, än inbördes krig. Hvad städerna angår, stå de sig mycket bättre nu än förr, hvilket tullinkomsternas stigande nogsamt utvisar. Ingen handel var i fordna dagar; jernet fördes ut i osmun och tacke, och bragtes sedan in bearbetadt af utlänningen; manufakturer funnos ej, hvarken i ett eller annat; bergverken voro ej heller excolerade. Amiralitetet var i klent tillstånd, vår flotta bestod af valmarssegel, och få skepp voro till nå-

got tjenliga, bland dem Mjölkedejan det bästa till att segla, Makalösan icke ofta ute. Militien var både svag och illa utrustad, soldaterne sågo jemmerligen ut. Och så var med allt hvad kronan vidkom. Hvad för kultur nu i allmänhet är här i landet, är synbart nog; ej heller kan jorden blifva rätt kultiverad, så länge kronan har den, och ej adeln eller andra enskilde. Detta insåg ock K. Gustaf Adolf, hvarföre han brukade säga, att det ej bekymrade honom, om kronan än ingen stake hade. Det är bättre att kronan har sina inkomster af tullar, bergverk och dylikt, än att de utgå af bönderne, och bestå i små matpersedlar, hvaraf knappt Adeln kan subsistera, än mindre kronan. Äfven Drottning Christina insåg detsamma; en gång blef väl henne annat ingifvet af en man, som han ej ville nämna, för att ej väcka ovilja; och deraf styrktes hon i sin tanka att nedlägga regeringen, hvilket hon ock sjelf berättade för honom (Drotzet); men han visade henne, att det ej var någon giltig orsak till afsägelse, och hon rättade sig derefter. Icke heller kom aflidne Konungen, såsom somlige förmena, till ett tomt visthus; annorlunda skall man befinna, om man betänker de stora utgifter, som då voro nödvändiga för Drottning Christinas afsägelse, Drottning Marias begrafning, samt krigsrustningarne, hvilka stego till 18 tunnor guld. Helt annat var förhållandet i K. Carl IX:s tid, som ansåg det för en stor present, då en person skänkte honom 6000 Rdr. Allt detta ville han en gång utförligare framställa för ett utskott af ständerna, att de måtte sig derefter rätta."

Detta anförande hade en och annan gång varit afbrutet genom korta uppehåll, hvilka Tott och S. Rosenhane begagnat till att uttala sitt bifall. Men Bonde ville ej medgifva, att kronan under föregående tider varit så fattig, som Drotzet påstod: under K. Gustaf Adolfs regering stego Boskapspenningarne till 6 tunnor guld. Drotzet vidhöll sin mening, och gick ännu längre tillbaka till de tider, då hvarken utgifter eller inkomster varit af någon betydenhet, men icke heller rikets ställning varit så vådlig som nu, eller fordrat så stora ansträngningar; då Danmark ännu ej med sig förenat Holstein, och då i Ryssland, Preussen och Tyskland blott mindre mägtiga furstar omgåfvo gränserna. Han slöt med att åter råda till

att tillgripa godsen. Förgäfves påminte Bonde om de Riksdagsbeslut, som deremot stodo i strid. Man beslöt, att gods skulle för nödens skull afyttras; och tillika, på Bondes uppmaning, att ett skriftligt protokoll härom skulle uppsättas, likasom man gjort 1656, med åberopande af de skäl, som detta steg föranledt, och bland annat just att aflidne Konungen i lifstiden derom gifvit befallning, som ej blifvit verkställd till hela det belopp, som då blifvit utsatt; hade ständerna sedermera något mot beslutet att invända, borde de gifva förslag på andra medel, med hvilka godsen kunde igenlösas.

Den 14 Augusti väcktes åter frågan om reduktionens verkställighet, till att åtminstone bereda utväg för supplikanters förnöjande. Men Drotzet, Tott, De la Gardie, K. Kurck m. fl. förespeglade vådan af att så nära en instundande riksdag stöta sig med adeln; man skulle ändå ej på den korta tiden kunna medhinna särdeles mycket. Drotzet gjorde som vanligt en utfart åt annat håll, och talade om aflidne Konungens senfärdighet att stadfästa Adelns privilegier, ehuru han derom gifvit Drottning Christina ett löfte före hennes afsägelse*). Bonde förde diskussionen tillbaka till dess egentliga föremål, och föreställde å nyo, hvilka vådliga följder det kunde medföra för efterkommande, om man uppsköt att verk

*) Uttrycken i protokollet äro dock dunkla, så att man ej kan vara säker om meningen af Drotzets ord, huruvida de angå blott de adliga godsen, eller ståndets privilegier i allmänhet. Det heter: "Drotzet gjorde en digression, huru *lubricum* det vore, som Konungen lofvat adeln, och med sin hand bekräftat. Drottning Christina rekommenderade honom konfirmationen, och han lofvade den med hand och mun. Item i Upsala lofvades af H. Maj:t detsamma. De la Gardie: "deremot dispenserade Drottning Christina något förr än hon afträdde regementet, hvilket kanske var orsaken till att konfirmationen uppsköts." Frågan om adliga privilegiernas stadfästelse af Carl Gustaf återkommer flera gånger; och vi få framdeles visa, att ännu 1672 drogs i tvifvel, om och när den blifvit gifven och ståndet meddelad. Det upplystes då i Rådet, att den var daterad den 23 December 1654, hvilket ock öfverensstämmer såväl med den officiela afskrift deraf, som finnes intagen i K. Carl XI:s konfirmation på de adliga privilegierna (se Schmedeman, p. 644—7), som med sjelfva originalakten, hvilken förvaras i Riddarhusets hvalf (se Ridd. o. Adelns Prot. för Riksdagen 1844 T. 4 p. 241).

ställa hvad lagligen var beslutadt. Drotzet invände, att det vore en dålig belöning för Rådsherrarnes nit och möda, om de, jemte det att deras löner aldrig falla ut, äfven skulle mista godsen. "Följden kunde slutligen blifva en ovilja sådan som i K. Albrechts tid." Han fritog väl aflidne Konungen från all skuld, men kastade den på "elaka rådgifvare."

Resultatet af öfverläggningen blef ett beslut, att med reduktionen skulle anstå till vidare besked.

Vi hafva sett Reduktionen blifva föremål för öfverläggning, med särskildt afseende på den instundande Riksdagen, såsom ett af de ämnen, som der skulle behandlas; i allmänhet visade sig mycken håg att till dess uppskjuta alla tvistiga ämnen. Rådet var emellertid i början ej särdeles angeläget att skynda med denna riksdag, oaktadt allt hvad den förra lemnat oafgjordt. Man tänkte (den 28 Juni) på att sammankalla ständerna till vintern, dels för deras egen beqvämlighet, dels för att medhinna alla tillredelser till Konungens begrafning. I alla fall, yttrade Drotzet, böra ej ständerna kallas långt förut, "att de ej måtte spekulera." J. Rosenhane satte i fråga, om de verkligen behöfde alla samtlige vara vid begrafningen närvarande; men deremot invändes, att så var beslutadt i Göteborg. Man utsatte Riksdagens början till den 10 Febr. nästa år.

Men efter midten af Juli kom första underrättelsen, från Björnklou, om Drottning Christinas tillämnade resa till Sverige, hvars syftemål förut är framställdt*). Nu tillstyrkte

*) Se Förf:s bidrag till Sv. Riksd. och Reg.form. Hist. H. 1. s. 38 och följ. Ett och annat af föga vigt vore att tillägga eller ändra vid der gjorda skildring af förberedelserna till Riksdagen, så väl med afseende på Drottning Christina, som i öfriga fall. Vi spara en del, tills ofvanstående uppsats, i förändrad form, blir inflyttad i nämnda arbete, i sammanhang med några sidors omtryckning. Hvad särskildt angår Hertig Adolf Johan, hänvisas till Fryxells Berättelser, der en källa är begagnad, som jag ej känt. I afseende på Bonden Per Eriksson vill jag redan på förhand tillägga, att han efter ett halft års fängelse på Upsala slott släpptes på fri fot, dock ej utan vidare näpst: han skulle nemligen ställa kaution för sig, plikta 60 Daler S.M., dels till kyrka,

Drotzet att ej länge uppskjuta Riksdagen, på det frågan om regeringen måtte snart blifva afgjord, och "grannarnes stämplingar i tid förebygda." Slutligen (den 23 Juli) utsattes Riksdagens öppnande till den 21 September.

En fråga, som i sammanhang härmed väcktes (den 21, 23 Juli), var den, huruvida de nyvunna provinsernas ständer skulle kallas till Riksdagen. Drotzet ansåg det vara tjenligt, på det man från början skulle vinna deras tillgifvenhet; åtminstone vore det oundvikligt att inbjuda dem till begrafningen. Men Kansleren och andra trodde, att deras tillkallande nu skulle medföra många svårigheter, som på förhand borde, och blott med Svenska ständernas hörande kunde häfvas. J. Rosenhane påminte bland annat om den svårighet, som kunde uppstå, om de Skånska adliga familjer, som härstammade från Riksråd, fordrade att upptagas i andra klassen på Riddarhuset. I allmänhet fann man dessa ständers rum bland de andra icke lätt att bestämma. Drotzet å sin sida ville ej veta af, att de Skånska bönderne skulle kallas till Riksdagen: de hade aldrig förr haft rätt till sådant. Häremot åberopade Tott Gottlands exempel, hvilket var en eröfrad provins, lika väl som Skåne, men hvars allmoge ändock deltagit i Riksdagar. Men Drotzet svarade, att härtill fanns ett skäl deruti, att Gottland alltid tillförne varit räknadt såsom lydande under Östergötland. Creutz yrkade att Jemterne, sedan de kommit under Sverige, förbrutit sig så mycket, att de gjort sig sin riksdagsrätt förlustiga. Man stadnade vid det beslut att om

---

dels till länsman, och kunde ej mera blifva Herredagsman. Några bönder, hvilka aflagt vittnesmål i hans process, men ej velat stå fast vid sina ord, och af denna anledning blifvit förklarade ärelösa, blefvo rehabiliterade mot lägre böter. Till Grefve Thure Oxenstjernas rättegång var anledningen hans egenmägtiga och hårda förfarande mot sina underhafvande, hvilka å sin sida synas hafva sökt hämnd på eget bevåg. Utslaget blef till böndernes fördel, och stadfästades af Rådet, för att, såsom Drotzet yttrade (d. 18 Aug.), "någorlunda tillfredsställa Bönderne, som vid Riksdagen annars kunde få alltför mycket att lamentera öfver, så ock på det justisen må hafva sin gång." Dock skulle, beslöt man sednare (d. 14 Sept.), "exekutionen ske med moderation, att Grefven ej dervid choqueras." — Detta till rättelse af den framställning af saken, som finnes i ofvan anförda skrift s. 41, 42.

alltsammans först höra ständerna. Föröfrigt ville man gerna unna Skånska Adeln dess privilegier, och den likhet med den Svenska Adeln, som i fredsfördragen var dem lofvad; ehuru Bååt ansåg det vara nyttigast, om den flyttade ut ur riket, och dess gods kommo i Svenskars händer.

Den instundande Riksdagen förorsakade Rådet i allmänhet, och naturligt nog, mycken oro; särskildt i afseende på bönderne yrkade S. Rosenhane vid sist nämnda tillfälle, att Landshöfdingarne borde påminnas att till Herredagsmän "utse beskedlige män af allmogen, och de der ej tänka brouillera"; dock att de dervid skulle gå försigtigt tillväga. Men Tott rådde, att häruti "ej för mycket skrupulera, för att ej väcka misstankar." Att med September månads början, då tiden till ständernas sammankomst nalkades, och då alla bemödanden att hålla Drottning Christina på afstånd misslyckades; att oron då växte, och huru man sökte skydda sig mot hotande faror, och leda allt till en både för ögonblicket och framtiden betryggande utgång, är förut visadt. — Styrelsens hela beteende under detta 7 månaders interregnum röjer onekligen, med den brist på säkerhet, som en obestämd både inre form och yttre ställning måste medföra, dock en konseqvens och fasthet, som nästan blott hos oligarchiska Rådsförsamlingar träffas. Också var Brahe, en man från Gustaf Adolfs dagar, en ledare af annan art, än sedermera den talangfulle men haltlöse Magnus Gabriel de la Gardie.

Om den Akademiska Adjunkturen.

Först i sednare åren har man med mera allvar börjat i tal och skrift behjerta de Svenska Skollärarnas ställning och lönevillkor, samt med derå fästadt afseende eftersinna, hvad Stat och Läroverk med skäl kunna hoppas och vänta i anseende till dessa Lärares vetenskapliga bildning, undervisningsskicklighet och nit för sina pligter. Den klagan, som, ehuru egentligen och kraftigast utgången från Skollärarna sjelfva, likväl befunnits grundad på ett sundt och opartiskt bedömande af verkliga omständigheter, har icke blott blifvit nästan allmänneligen billigad, utan ock haft till följd partiella om ej allmänna, underlättande om ej tillräckliga löneförbättringar. Men såsom man haft skäl att söka väcka en allmännare uppmärksamhet på *Skollärarna* och *deras* ställning i högre och lägre afseende, så saknas ej heller anledning att taga den *Akademiska Adjunkturen* i närmare skärskådande, och granska de skyldigheter och löneförmåner, som med denna lärarepost stå i förening, jemte de fordringar och förhoppningar, Akademien med billighet kan ega i afseende på dessa lärares skicklighet samt håg att för Läroverkets bästa sig uppoffra.

Man kan ej neka, att den Akademiska Adjunkturen, i närvarande skick och användning, är en temligen obetydlig lärarepost och långt mindre gagnelig, än den kunde vara. Också har denna omständighet föranledt missbelåtenhet och önskningar om förändring, men dessa så olika, att, då några vilja förbättra denna lärarepost, andra rentaf önska dess upphäfvande.

Redan i det år 1828 i underdånighet afgifna Betänkandet af Komitén till öfverseende af Rikets Allmänna Undervisningsverk förekomma tänkvärda yttranden om Adjunkturen.

"Utom de egentlige Docenterne", säges det sid. 124 o. f., "finnas vid våra Universiteter äfven så kallade Adjuncter, hvilkas beställningar utgöra sysslor med bestämda, ehuru mindre

betydliga löner. Det har för Comitén utgjort ett vigtigt öfverläggningsämne, huruvida dessa Adjuncturer böra anses såsom gagneliga eller icke. Då de lönlöse Docenterne vid våra Universiteter genom den enskilda undervisning de lemna den studerande ungdomen vanligtvis blott kunna förvärfva en ringa och för deras bildning otillräcklig inkomst; synes det visserligen vara både billigt och angeläget, att *de ibland dem, hvilka utmärka sig genom en högre grad af skicklighet, må genom lämpliga löneanslag uppmuntras att vid Universitetet qvarstanna.* Men detta kan åter ske på tvenne olika sätt, nemligen antingen derigenom, att vid Universitetet finnas vissa Underlärareysslor eller Adjuncturer med bestämda löner, eller ock derigenom, att utmärktare Docenter hugnas med något extra anslag. Den förra utvägen att vid Universitetet qvarhålla unga, lofvande Vetenskapsidkare har blifvit antagen vid de Svenska Universiteterna: den sednare är deremot den vanliga vid de Tyska och andra utländska Universiteter*).

*) Med anledning af detta yttrande i "Betänkandet" kan anmärkas, att, i fall man i förevarande punkt vill jemföra våra Akademiska förhållanden med de utländska, isynnerhet de Tyska och Fransyska, våra Akademie-Adjunkter icke så mycket kunna förliknas med privat-docenter, som med de något äldre, icke professorer varande utländska universitetslärarna, med olika namn och verksamhetssfer i olika länder, såsom extra-ordinarie professorer, agrégés, suppléants, adjoints o. s. v. Men jemförelsen blir i alla fall något haltande, emedan lärarne här och utomlands hvarken i afseende på den Akademiska verksamhetssferen eller de ekonomiska villkoren stå på samma fot. Redan om de utländska ordinarie-professorerne är kändt, att deras löner äro mycket olika icke blott i olika länder och vid olika läroverk, utan ock vid ett och samma, ja! att till och med för samma lärare lönen omvexlar, såsom ofta beroende af öfverenskommelse och beting, "concurrence" och andra tillfälliga omständigheter. Och att för de universitetslärare, som icke äro ordinarie-Professorer, inkomstförhållandet måste vara ännu mera föränderligt, faller af sig sjelft.

Men då man emellertid också vet, att äfven de sednare merendels hafva lön af staten, någongång för alltid, men oftast genom anslag för färre eller flera år, och att desse, såsom mer eller mindre till ställning motsvarande våra Akademiska Adjunkturer, merendels hafva stats-appointements, som icke öfverstiga de sednares, så skulle någon tilläfventyrs af denna skenbara likhet vilja draga den slutsats, att, när våra Adjunkturer icke befinnas motsvara sitt ändamål, ehuru deras inne-

Denna sistnämnda kan visserligen, under förutsättning af en förträfflig administration af Universitetets angelägenheter, synas lämpligast. Men den skulle ock i motsatt fall lätt kunna leda till ett för Universitetet skadligt missförhållande i hänseende till anslagens fördelning mellan de särskilda Vetenskaperna. Det skulle kunna hända, att uti en viss mera gynnad vetenskap alltför många sådana anslag beviljades, under det att inga beviljades i en annan mindre gynnad. Möjligtvis skulle ock härigenom en anledning vara gifven till lycksökeri, samt oenighet och afund inom Lärarekorpsen. En större grad af jemnhet i uppmuntringarnes meddelande tyckes deremot kunna väntas, då de bestå uti ordentliga, åt bestämda Vetenskaper egnade sysslor, hvilka, efter föregången ansökning och af vederbörande Facultet upprättadt förslag, af Universitetets Cansler bortgifvas. Emellertid kan dock ej heller nekas, att ju äfven denna vid våra Universiteter hittills bestående inrättning medför betydliga olägenheter. Så snart någon Adjuncture blifvit ledig, har man vanligtvis ansett den genast böra åter tillsättas, och om för ögonblicket ej dertill funnits någon utmärkt skicklig Sökande, har man måst åtnöja sig med en man af medelmåttiga egenskaper *). Detta oaktadt hafva dessa

---

hafvare icke äro i sämre ekonomisk ställning än motsvarande utländske lärare, felet måste ligga, icke uti inrättningen, men hos personen. Dervid måste dock följande väsentliga skiljaktigheter mellan in- och utländska universitets-förhållanden noga anmärkas. De utländske lärarne äro för det första derigenom i en lyckligare ställning, att utomlands ancienniteteprincipen, väl icke jure, men facto, oftast tillämpas. D'ordinaire, säger t. ex. Fransmannen Delasiauve om "les agrégés", "c'est dans leur rangs, que le professorat se recrute." Vidare äro de det genom tillfälle att meddela en i förhållande till skickligheten utsträckt och ganska lönande privatundervisning. Man vet, att utomlands för både Ordinarier och Extraordinarier denna undervisning anses så hufvudsaklig, att ej blott de Akademiska studiernas flor betraktas såsom i icke obetydlig grad deraf beroende, utan ock att inkomsten deraf betydligt öfverstiger den bestämda löneinkomsten. Ändteligen är dessa lärares ställning lyckligare derigenom, att alstren af deras litterära verksamhet, genom trycket meddelade, alltid finna ett intresseradt och läsande publikum.

*) Härvid kan anmärkas, att den lediga Adjunkturens tillsättande visserligen någongång af särskilda omständigheter bör eller kan för en kortare tid uppskjutas. Men förutsatt i allmänhet, att Adjunkturen

Adjuncturer ofta blifvit betraktade såsom medförande för sina innehafvare ett öfvervägande anspråk på Profession i samma Vetenskap, så att, då Professionen blifvit ledig, Adjuncten erhållit företrädet framför alla andra sökande, äfven om bland dessa funnits någon man af öfverlägsen skicklighet. Dessutom synas ock dessa Adjuncturer icke alltid vara tillräcklige att vid Universitetet qvarhålla de utmärktare Vetenskapsidkare, hvilka der borde fästas, emedan icke alltid någon Adjuncture finnes ledig, att åt en sådan öfverlemna. Efter behörigt öfvervägande af allt detta, har Comitén för sin del stannat vid den tankan, att en förening af de båda här nämnda utvägarna till yngre Universitetslärares uppmuntrande och understödjande, med undvikande, så vidt möjligt är, af bådas olägenheter, torde vid våra Universitet vara lämpligast. Comitén har på ena sidan funnit det betänkligt, att tillstyrka Adjuncturernes afskaffande, men på andra sidan har den derjemte ansett nödigt, att *vid våra Universiteter må finnas en särskild, under Akademie Canzlerens disposition ställd fond*, af hvilken extra anslag åt män af utmärkt skicklighet må beviljas. Sitt underdåniga förslag rörande denna sistnämnda punkt utbeder sig Comitén att längre fram, i sammanhang med den allmänna frågan om lönernas reglering vid Universiteterna, få närmare uppgifva. Hvad åter Adjuncturerna beträffar, så tror sig Comitén, då den i underdånighet tillstyrker deras bibehållande, äfven, till iakttagande af lika rättvisa mot alla Vetenskaper, böra föreslå, att *Adjuncturernes antal må förökas till likhet med Professionernes, dock så, att en eller annan Adjuncture stundom må för någon tid lemnas ledig*, då man icke för det närvarande eger något fullkomligen skickligt ämne till dess återbesättande *). *Adjuncterne böra* i Comiténs tanka *på hittills vanligt sätt, efter af Fakulteten upprättadt förslag, af Universitetets Canzler tillsättas.* Af sig sjelf är klart, att

---

vore så inrättad, att den innebure full nödvändighet och nytta, så skulle, genom en ständigt påräknelig "concurrence", blifva en följd, att Akademien ej behöfde åtnöja sig med "en man af medelmåttiga egenskaper."

*) Hvilket svårligen eller åtminstone högst sällan skulle kunna inträffa efter Adjunkturens ändamålsenliga reorganisation.

den, som söker en Adjuncture, bör, så vida han ej förut varit Docens i samma Vetenskap, speciminera genom afläggande af de lärdomsprof, hvilka äro stadgade såsom vilkor för venia docendi i denna Vetenskap)*. Har åter Sökanden förut varit Docens i samma Vetenskap, så synes det böra öfverlemnas åt hans eget godtfinnande, att aflägga något nytt specimen eller ej, då i allt fall endast högsta skicklighet ger företräde på förslaget och rättighet till sysslan. — För öfrigt, ehuru *Adjuncterne naturligtvis böra hädanefter, likasom hittills, vara förbundne att vid förefallande behof vicariera för de ordinarie Professorerne, då de dertill förordnas*, är det likväl en gifven följd af hvad ofvanföre blifvit nämndt rörande den enda vid ett Universitet lämpliga befordringsgrunden, att de i Comiténs tanka *icke i följd af något sådant vicariat böra ega annan befordringsrätt till en ledig blifven Profession, än den, hvilken kan tillkomma dem på grund af öfvervägande skicklighet i jemförelse med andra sökande**)*.

*) Här synes vara afglömdt, att undervisningsskickligheten likasåväl bör pröfvas, som lärdomen.

**) Notabene Akademiska tjenstemän och lärare inom samma vetenskap. Dock är härvid ännu en anmärkning att göra. Att största skicklighet bör vid ansökning gifva utslaget, det är både vist och rättvist. Men *Vikariatet* förtjenar dock att till sin natur närmare skärskådas. På hvad grund tillsättas Vikarier, eller böra de åtminstone tillsättas? just på grund af öfverträffande skicklighet. Men nu blir bland ansökande Docenter, *enligt idéen*, den vald till Adjunkt, hvilken i skicklighet öfverträffar sina medsökande: således är väl Adjunkten rättvisligen sjelfskrifven till *första* Vikariatet. Befinnes han nu en gång till Fakultetens nöje hafva skött detta Vikariat, så synes inget skäl vara för handen, att förneka hans rätt att äfven öfvertaga det *andra* och så vidare, så länge han på ett tillfredsställande sätt fullgör sin skyldighet. Nu frågas: kunna eller böra eller skola ej dylika Vikariat hafva minsta vigt i vågskålen vid Professioners tillsättande? Den som svarar *nej* härtill, kan förnuftigtvis omöjligen hafva annat att åberopa, än att de öfriga medsökande *tilläfventyrs* — ty man *vet* det ej, såsom man ej heller, med afseende på våra gjorda förutsättningar, har någon rimlig anledning att sådant förmoda — skulle hafva skött Vikariatet *bättre*, om tillfället dem stått öppen. Om denna åberopade *förmodan* kan visserligen, strängt taget, sägas *ingenting*, hvarken mot eller med; dock bör ej lemnas ur sigte, att Adjunkten icke *fick till skänks tillfället* att dokumentera sig genom Vikariat, utan emottog förordnandet

Men liksom denna Adjunkturens halfhet och obetydlighet för dem, som haft att granska de Akademiska förhållandena, gifvit anledning till mycken betänksamhet och tvekan, så har den också för dem, som vid Universitetet antingen egt att tillämpa befordringslagen eller för denna tillämpning varit föremål, medfört många skäl till missnöje och klander. De röstande hafva klagat att, vid upprättande af förslag till Professioners återbesättande, bland Adjunkterna skickliga ämnen saknats och att de nödgats underkasta sig obehaget att utestänga en gammal meriterad Adjunkt, hvars anspråk måste stå tillbaka för en öfverlägsen yngres förtjenster. De sökande åter hafva haft skäl att beklaga sig deröfver, att de ej sällan saknat tillfälle att förvärfva andra förtjenster, än de medelmåttiga, de kunnat vid ansökningen åberopa, emedan, om

---

att vikariera såsom en akt af rättvisa på grund af den öfvervägande skicklighet, till följe af hvilken han bland antalet af ansökande Docenter valdes till Adjunkt.

Vi driste framställa ännu en fråga. Då det visserligen måste höra till de sällsammare undantagen, att en vetenskapsidkare med hufvud, lifflighet och nit ryggar tillbaka på den bana, han en gång beträdt, när han på densamma kan fortgå i vetenskaplig utveckling och tillika ega sin timliga bergning; men då likväl inga menskliga förhållanden äro fallt beräkneliga, och det, ty värr! någongång inträffar, att den lefvande kraften af oförutsedda omständigheter förslöas och aftager: är det ej föreskrifvet af både billighet och klokhet, att, enär en Adjunkt sviker de förhoppningar, hvilka Akademien om honom sig möjligen gjort, det vill säga, när han ej i allmänhet förkofrat sig och isynnerhet ej till Fakultetens tillfredsställelse skött öfverlåtna Vikariater, han derigenom anses och förklaras hafva förlorat sin rätt att vidare vikariera, samt att, då han sålunda verkligen *dokumenterat sin oskicklighet* eller *liknöjdhet*, en annan yngres till och med *alldeles oförsökta krafter anlitas* och *på försök pröfvas?* Och å andra sidan fördenskull, om en Adjunkt gång efter annan såsom Vikarie anlitas, ega ej både han och andra att anse hvarje för honom förnyadt Vikariat såsom ett af Fakulteten utfärdadt testimonium om hans duglighet att bestrida de skyldigheter, som åligga professorsbefattningen? Och hoppas han icke sjelf med skäl, att hans Vikariat vid ansökning skall komma att ega en ganska betydlig vigt i vågskålen, icke derföre blott eller isynnerhet, att detta Vikariat vittnar om arbete, flit, nit och tidspillan, utan än mera derföre, att det på samma gång vittsordar en af Fakulteten erkänd skicklighet?

också Vikariat stått till buds, deras arbetskrafter undertryckts af en nödställd ekonomisk belägenhet, som tvingat dem att mera genom privat information söka sin utkomst, än hängifva sig åt lusten för vetenskaplig förkofran.

Men Adjunkternas behjertansvärda ställning försvåras deraf, att de finnas, som anse Adjunkturen, kanske icke blott i sitt närvarande skick, utan i allmänhet såsom en underlärepost med bestämd lön, rentaf stå i vägen för Akademiens bästa. Denna tanke ligger mer och mindre öppet uttalad i åtskilliga skriftliga yttranden. Det har synts, såsom om, på grund deraf att "Salus academiae summa lex esto", den mångåriga Adjunkten ansetts böra förbigås, ehuruväl de Akademiska Konstitutionerna, som åt nyss anförda lagrum gifva en åtminstone negatif förklaring ("habebunt — electores ubique rationem publicae utilitatis; non gratiae, non propinquitatis, non affinitatis, non amicitiae, non ullius privati commodi") icke innehålla någonting ogynnsamt särskildt för Adjunkterna. Man fördömer, med oförnekelig hänsyn just till Adjunkturen, den princip, "som sätter de tjenstsökandes bästa och icke Akademiens i första rummet, och enligt hvilken således vid inträffande ledighet icke Akademiens behof af den skickligaste blir pröfningens hufvudsakliga föremål, utan den mest meriterade sökandens anspråk på befordran."

Hurusomhelst man uppfattar sådana allmänna reflexioner, man må nu gilla dem helt och hållet eller endast delvis, så innebära de dock för Adjunkterna, med afseende på deras ställning och förhoppningar, någonting särdeles nedslående. De kunna söka tröst i den föreställningen, att den sednast anförda betraktelsens sanning beror af den temligen godtyckligt uppgjorda skillnaden mellan *förtjenst* och *merit*, då den sednare förnuftigtvis ej bör kunna ega rum utan den förra; de kunna finna denna föreställnings riktighet bekräftad deraf, att ytterligare säges, hurusom "hvar och en borde komma ihåg, att det icke är för något den yngres anspråk på belöning för sin utmärktare skicklighet, som den äldres meriter måste vika, utan för den öfver alla individuella intressen upphöjda fordran, som innehålles i Akademiens sanna väl", ty vid närmare besinning måste de finna klart, att uppfyllandet af Akademiens

het och ro. Hvad de förtjenster beträffar, hvilka han eger antingen om vetenskapens odling eller ungdomens bildning, så kan han deri visserligen af mången lyckligare begåfvad vida öfverträffas, men hans kunskaper och skicklighet kunna dock svårligen vara af det underordnade och obetydliga värde, att det kan blifva skäl för Läroverket att gifva dem till spillo och med dem personens timliga existens. Snillet, denna lysande sällsamhet, långt sällsammare, än medmenniskors tacksamma beundran för utmärktare samtida vanligen älskar att antaga, kan ej ensamt, eller ens till största delen, fylla Akademiens behof: alla lärostolar kunna ej besättas med genialiska män*). Men om egandet af goda hufvuden, kunskaper och lärareskicklighet kan Akademien, genom visa inrättningars inbjudande villkor, alltid förvissa sig, och behöfver då aldrig begagna andra arbetskrafter än deras, som af nämnda egenskaper äro i besittning. Men dessa egenskaper böra ock försäkra sina innehafvare, som arbeta under hägnet af en moderligt sinnad Akademi, om verksamhetskrets och bergning.

Man plägar invända, att om icke just Akademien, åtminstone staten drager försorg om gamla, kasserade Adjunkters timliga utkomst, derigenom att den hänvisar dem på Kyrkan och Elementarläroverken. Ingendera kan emellertid vara rätt nyttigt hvarken för samhället eller dem sjelfva. Att en kyrkans tjenare, för att vara rätt vuxen sitt dyra kall, dertill måste tidigt uppfostras, derom bringas man ej till tvifvel af enskilda lyckliga eller till och med lysande undantag; och det omtvistas nu mera ej heller. Långt mera naturligt synes det vara, att en Adjunkt förflyttas till ett Elementarläroverk. Obestridligt är, att den ena lärarebefattningen är beslägtad med den andra. För naturligheten af Adjunktens förflyttning till Elementarläroverk synes än vidare den omständigheten tala, att väl sällan någon Docens blifvit befordrad till Lektorat, som ej skött detta kall med framgång och heder. Men å andra sidan kan åtskilligt anföras, som försvagar tron på flytt-

*) Fåfängligheten af en dylik förhoppning uti vårt på både folk materiella tillgångar fattiga land inses lättast af förhållandet vid äfven utländska Universiteter, der visserligen *de flesta* lärostolar äro upptagna af temligen obscura namn.

ningens lämplighet. För det första kommer väl Adjunkten vanligtvis försent till ett läroverk, som behöfver yngre, friskare krafter. Vidare beror Adjunktens skicklighet såsom blifvande Elementarlärare på en föregående betydlig sysselsättning med elementär privatundervisning vid Akademien, hvilken förutsättning innebär något, som står i strid med den Akademiska Adjunkturens ändamål. Ja! man bör kunna hoppas, att den elementära privatundervisningen vid Akademien i i allmänhet skall småningom mer och mer försvinna, så att ingen lärare derstädes får annat att göra, än fortbygga på den elementära grund, som är säkert och fullständigt lagd vid Elementarläroverket. Om nu vidare så skulle inträffa, att i striden mellan gamla och nya Skolan ämnesläsningsprincipen till en del eller helt och hållet gjorde sig gällande, så skulle på samma gång hända, att hvarken Docenten eller Adjunkten blefve den skicklige läraren, Elementarläroverket, dåmera Gymnasium och Skola uti ett, behöfde: en sådan måste bildas vid ett pedagogiskt lärare-institut. Slutligen lärer ej den gamle Adjunkten prisa sin lott, att såsom en för sent blifven Gymnasiilärare äfven vid Gymnasium sent komma i turen till en mera bergande löneinkomst.

Äfven i ett annat afseende må man fästa uppmärksamhet vid Adjunkternas vanliga ålder. Man hör någongång den meningen framkastas, att adjunkturerne ej äro poster för män med familj. Vi skulle emellertid förmoda, att adjunktstiden i allmänhet infaller mellan trettionde och fyrationde lefnadsåret. Vid den perioden af lifvet vill väl äfven hvarje Svensk medborgare vara gift, och gör sig anspråk på de lönevillkor, genom hvilka sådant blir möjligt. Närvarande lönevillkor hafva till följd, att några Adjunkter ej våga gifta sig; andra, som våga det på Guds försyn, måste genom medel, som stå i mer eller mindre aflägset förhållande till deras Akademiska kallelse, söka uppehålla sig och sin familj.

Af hvad hittills blifvit anfördt torde otvunget följa, att den Akademiska Adjunkturen i sitt närvarande skick ingalunda motsvarar sitt ändamål; så att förnuftigtvis förr eller sednare fråga synes komma att uppstå antingen om dess grundliga réorganisation eller totala upphäfvande.

Den sednare åtgärden synes några vara den enklare och nyttigare; hvarföre det icke saknar intresse att närmare besinna, hvilka följder kunna förmodas af adjunkturernas upphäfvande.

Underordnade Akademiska lärare behöfvas, dels för att biträda eller företräda Professorerna uti föreläsning, tentering och examinering, dels för att bilda en plantskola för det professorliga lärarekallet. Och hvarföre dessa underordnade lärare hädanefter kunna blifva färre än hittills, kan icke inses. Således kunna icke Adjunktslönerna rentaf indragas, såsom alltid förblifvande behöfliga till underordnade lärares aflöning, ehuru, efter Adjunkturernas förutsatta indragning, i annan form och på andra villkor. Sättet åter för deras från närvarande bruk skiljaktiga användning kunde ej blifva annat, än att lösgöra dem från allt fixt förhållande af lön och använda dem till stipendier, gratialer för tillfälligt ändamål. Dessa stipendia komme då att bortgifvas åt hoppgifvande, uppåtsträfvande kapaciteter, till större eller mindre belopp, för längre eller kortare tid, till uppmuntran och understöd. Vidare blefve dessa gåfvor dels stipendia att på dem antingen uppehålla sig vid Akademien eller göra utländska resor, dels gratialer, såsom belöning för visad skicklighet eller uppmuntran till förvärfvande af en högre, allt med frihet för Akademien att, om hoppet ginge i fullbordan, tillegna sig dessa ämnen och, i motsatt fall, lemna dem utan afseende, och med frihet för stipendiaterna och gratialisterna, att, alltefter som de dervid funne lust och räkning, vid Akademien qvarstanna eller icke. Ändteligen kunde, äfvenledes enligt ett utländskt bruk, de indragna lönerna användas till ordentliga anslag, för flere eller färre år, mot beting af en viss deremot ovillkorligt svarande skyldighet eller tjenstgöring.

Hvad stipendierna beträffar, nemligen för yngre Akademiska lärare, så finnas de redan, och hafva i sednare dagar blifvit ökade genom sannt furstlig frikostighet; och ingen önskan kan vara förnuftigare, än att deras antal ytterligare må ökas. Man kan nemligen ej annat, än anse dessa stipendier, i afseende på deras sanna ändamål, hvilket också för närvarande redan är praktiskt erkändt, vara ganska nyttiga. Docenter

nemligen komma deraf i åtnjutande. Stipendium gifves på viss tid; och den unge Docenten är de första åren i allmänhet en man, som ej ännu stadgat beslut om sättet för sina krafters yttersta användning. Understödet för en viss tid är honom nog: han utbildar derunder sin vetenskapliga fallenhet, ett absolut ändamålsenligt syfte; han bestämmer småningom, om han på grund af skicklighet vill qvarstanna vid Akademien eller icke: han riktar ej ännu blicken på ett yttersta mål, utan han står midt emellan det obegränsade sträfvandet och verksamhetens bestämda ögonmärke.

Men hinner Docenten en gång bestämma sin önskans mål, *så vill* han ock vara försäkrad, att han *kan* detsamma upphinna. Han ankrar ej gerna sin framtidslycka på ett möjligen genom vinkar och löften förespegladt, men icke fullt tillförlitligt hopp om förnyade stipendia, tills en profession kan erhållas: för att med håg och frimodighet anstränga sina krafter, behöfver han en tillförlitligare ställning: med beredvillighet underkastar han sig en pröfning, en sträng och allvarlig, men tillika en till tiden begränsad, så att omsider ett fastare förhållande kan inträda mellan honom och Lärosätet: han vill en gång kunna ställa denna fråga till sina domare: "sådan är jag *nu*, af eder godkänd och väl vittsordad: om jag hädanefter, som hittills, fortfar att sköta mitt tjensteåliggande, kan jag då påräkna att vid läroverket vinna befordran och bergning, eller icke? — Ej ens af ett flerårigt anslag betryggas hans ställning, ty just i och genom anslaget är den dom afkunnad, att han efter anslagstidens slut ingenting har af läroverket att fordra, ingenting att hoppas utom blotta möjligheter.

Man må lyckönska de Universiteter, som hafva att utdela många och tillräckliga stipendier, hvilkas nödvändighet och välgörande verkan är obestridlig; men man må ej antaga, att stipendierna, högst nyttiga för *sitt* ändamål, äfven kunna göra fasta löner obehöfliga. Stipendiiväsendet medför, som sagdt är, ett lösare samband mellan läroverket och läraren: ett förhållande, som för lärarens första år just är det rätta, men sedermera onaturligt. Det ligger i stipendiiväsendets natur, att vid stipendiers bortgifvande, då unga krafter täflande uppträda vid sidan af hvarandra, då de röstandes omdömen öf-

ver de sökandes förtjenster ännu måste vara osäkra och sins emellan stridande, då måhända vissa professorer af en vanlig och naturlig förkärlek för sin vetenskap företrädesvis gynna dem, som i samma vetenskap lofva sig utmärka, — det ligger, drista vi påstå, i sakens natur, att det enskilda tycket, den enskilda välviljan, förordet, korteligen subjektiviteten kommer att särdeles gälla, och detta ännu mer derigenom, att mindre vigt ligger på bortgifvandet af ett stipendium i samma mån, som den tid, hvarunder stipendiet åtnjutes, kan efter godtfinnande och omständigheternas kraf förkortas eller förlängas.

Lönens natur är en annan. Den gifves ej till *pröfning* eller *uppmuntran*, utan för att fästa vid det allmännas intresse en redan pröfvad och godkänd kraft. Stipendiatens ställning är prekär, löntagarens bestämd och bestående. Stipendiet (gratialet) uppväcker till lifliga försök, till särskilda kraftansträngningar, men det skapar ej ihärdigheten och qvarhåller den icke. Ser Docenten att Adjunkten, efter flerårig tjenstgöring, likväl vid ansökning till profession ej sällan blir förbigången, hvad kan han med någorlunda visshet hoppas om sig, en mera passager ansökande? Endast genom lön derföre kan Akademien på längd qvarhålla en Akademisk lärare, den hon de första åren med gratialer uppfostrat och derunder pröfvat; och endast så kan hon, ständigt eller periodiskt, vid påkommande behof med säkerhet påräkna hans tjenstgöring. Med stipendier kan Akademien göra sig lysande eröfringar, men den vinner ingen bestående plantskola. Det torde vara den visaste beräkning att så inrätta, att man med säkerhet *alltid* kan ega *det bättre*, i stället för, under ovissa och fluktuerande förhållanden, *någongång det bästa*, hvilket dock må hända, äfven det, *under bestämda förhållanden* säkrast vinnes.

Vi hafva sökt visa, att Akademiens och den enskilde lärarens intresse i grunden icke äro olika, utan detsamma, utan att reflektera derpå, att det från humanitetens ständpunkt vore ett hårdt och orimligt tal, att Akademien borde blott och bart se på sitt eget bästa, utan afseende på den enskilda lärarens: en idealismens egoism, som icke vore aktningsvärdare, än någon annan. Det måste gifvas ett innerligt samband mellan det allmänna och enskilda; de bestå i och genom

hvarandra, kunna icke i verkligheten åtskiljas utan hvarandras förstöring. Det allmänna kan ej vara ett mot det enskilda fientligt väsen, en blodig Saturnus, som uppäter sina egna barn. Akademien kan ej ega bestånd genom offret af enskilda lärares lycka och trefnad; hon är ej något blott idéelt, någonting in abstracto högt och härligt, utan de verkliga, lefvande vetenskapsmännens lärdom och vishét, nit och forskning, kraft och håg att undervisa det uppväxande, bildningsälskande slägtet.

Men vi vilja återgå till det mera speciella. Det synes knappast tvifvel underkastadt, att Adjunkterne, det är, de äldre Docenterne, böra i fixa löner, icke i gratialer hafva sitt salarium, eller, med andra ord, att, om Adjunkturen afskaffas, en verklig lucka uppstår mellan Docenturen och Professoratet. Derföre kan man svårligen finna annat, än att Adjunkturerne böra bibehållas, med förutsättning likväl af deras grundliga réorganisation; ty att de ej rätt gagna i sitt närvarande skick, kan med skäl allmänt medgifvas; och om så många adjunkter med utmärkt skäl blifvit till professioner befordrade, så länder ej detta institutionen till heder, utan dem sjelfva. De hinder, som ligga Adjunkturen i vägen, att den ej uppfyller sitt ändamål, låta lika visst undanrödja sig, som de äro uppenbara; och om de undanrödjas, skall man sannolikt högst sällan komma att säga, att "en gammal Adjunkt eller Docens, hvars kunskaper äro öfver medelmåttan och dokumenterade på mångfalldigt sätt, får till medsökande en vida yngre, men hvars honom öfvervägande skicklighet är afgjord och obestridlig."

Lyckligtvis dela äfven Professorer, personer, hvilkas röst i frågan har mycket att betyda, åsigten om Adjunkturens otillfredsställande inrättning och behofvet af en förändring; och man föranledes deraf till den förhoppning, att denna förändring förr eller sednare skall tillvägabringas. Samme Författare, ur hvars nämnda Skrift vi ofvan anfört några yttranden, utsäger — ehuru möjligen med blicken fästad på ett annat slags reform — följande tänkvärda omdöme: "Det är endast genom å ena sidan ett strängt vidmakthållande af det akademiska befordringssystemets riktiga princip och å den andra en högst behöflig

förändring af de underordnade lärarnes ställning, som man i framtiden måhända skulle kunna förekomma dylika fall af skarp kollision emellan akademiens intresse och gamla expectanters förhoppningar."

Första villkoret för möjligheten af en Adjunktur, som fullt motsvarar ändamålet, nemligen egandet af goda yngre lärareämnen, kan anses vara från gammalt uppfyldt. Såsom det är tydligt, att flit och öfning och så till vida ålder i hög grad bestämma förtjensten och dugligheten, så står ock Adjunkturen i närmaste sammanhang med och beroende af Docenturen.

Måhända kunna dock de finnas, som anse pröfningen vid tillsättandet af Docenter kunna skärpas, eller åtminstone anse för ändamålsenligt och utförbart, att Akademien i ledningen af Docenternas akademiska verksamhet utöfvade ett mera energiskt inflytande. Att vidare flera Docenter finnas i ett och samma ämne, är väl, genom den derigenom väckta nödvändiga täflan, en ganska nyttig sak. Och detta flertal skulle ej saknas, denna täflan ej uteblifva, om ännu större tillgång, än hittills, funnes på stipendier och gratialer, hvilka kunde till storleken ökas och till tiden prolongeras alltefter denna täflans olika resultat.

När åter en Adjunktur blefve ledig, anmälde sig såsom sökande så många Docenter, som i ämnet funnes. Tager man nu i betraktande, hvilken stor, vetenskapligt bildande kraft skulle ligga i en visligen väckt och underhållen täflan Docenterna emellan, så är man förvissad, att, när nu den skickligaste Docenten till Adjunkt utnämdes, denne man ej kunde annat än blifva Akademien till utmärkt nytta och heder.

Men naturligtvis bör ej ansökningsrätten inskränkas till befogade personer vid samma Akademi. Rätt och tillbörligt är det, att Akademierna i alla afseenden respektera och jemnhålla hvarandra, och anse sig tillsammans utgöra ett helt. Att ansökning från den ena till den andra må ega rum ömsesidigt, följer deraf. Att äfven andra än Akademiernas egna tjenstemän böra till dem ega ansökningsrätt, hörer likaledes till det högsta lärosätets sanna liberalitet. Men deremot synes det stadgandet vara rättsenligt och ovillkorligt nödvändigt, att

ingen annan, än den, som någonstädes tjenstgjort såsom lärare, må ega rätt att ansöka. Ty må ens snille, ens lärdom vara aldrig så stor, så följer ej deraf vana och skicklighet för undervisning, hvilken egenskap utgör den fulla hälften af det, som en god universitetslärare tillhörer: en förmåga, som hvarken vid ett tillfälligt examinationsprof eller den dialektiska färdigheten i försvaret af en dissertation förvärfvas eller ådagalägges.

Sedan Adjunkten blifvit tillsatt på ett sätt, som bäst försäkrar ändamålets uppnående, följer den anordning, att han kan vara hvad han bör och blifva hvad han skall, en god vetenskapsman och lärare i allmänhet, en god Professors-vikarie, om så påfordras, och en god Kandidat till Professionen. Men det lönar mödan att först begrunda något, som redan 1828 blifvit yttradt förslagsvis rörande förändringar af akademiska förhållanden *):

"... Den som vill docera i en sak, legitimere sig med ett specimen.

Så många, som legitimera sig, kunna blifva docenter i samma sak.

En och samma person kan vara docens i så många vetenskaper som han legitimerat sig uti.

Adjuncter böra icke vara. Deras löner bilda en fond till gratialer åt de sig mest utmärkande Docenter.

"... Ibland Docenterna tagas äfven Professorernas Vicarier. Vid Professors-ledighet concurrerar hvilken som helst bland Docenterna (?), och vid tillsättandet förekommer ej ensamt det af tillfället framkallade Specimen, men hela Docentens Akademiska och Litterära lif.... Jag är öfvertygad, att genom en sådan frihet i concurrence, genom utsigten att blifva Academisk lärare vid Academiens Skola, dels Vicarius för Professor och således, under många flera chanser, att finna antingen en belöning eller utmärkelse, skall täflan ej uteblifva och med den icke heller talangen och den utmärkta lärdomen"....

---

*) Slut-anförande om Akademierna, (åtföljande "Betänkande af Comitén till öfverseende af Rikets allmänna Undervisningsverk i underdånighet afgifvet den 20 December 1828), af Professor Agardh.

"Möjligtvis skulle, genom ett sådant befordringssystem, Docenternas antal ökas öfver det närvarande . . ."

Vi tillåta oss öfver det anförda göra några reflexioner, med afseende på Adjunkturen enligt vårt föreställningssätt.

Hvad det förslaget angår, att "en och samma person kan vara Docens i så många vetenskaper som han legitimerat sig uti", frukta vi, att en sådan lagbestämning förleder till ytligt mångstudium, till ett äflande efter utkomst eller utmärkelse, som, skadligt äfven under de första Docentåren, blir skadligast för den äldre aspiranten till Vikariatet eller Professionen. Än vådligare synes denna grundsats blifva, om den med sådan consequens utsträckes, att den berättigar till transport från den ena lärostolen till den andra.

Den önskan, att "Adjunkter icke böra vara", härleder sig utan tvifvel från den erfarenhet, att, såsom förut blifvit anmärkt, Adjunkturen ingalunda motsvarat sitt ändamål: att en gammal Adjunkt, då han, förlitande sig på ancienni-tetsprincipens gällande kraft och ensidiga tillämpning, som roligast slumrade på en förvissnad lager, likväl någongång lyckligen fördes i hamn. Men det måste, såsom vi söke visa, gifvas ett sätt att föranstalta, att en sådan seglare antingen aldrig kommer i hamn, eller också i vakande tillstånd.

Derjemte erinre vi om hvad förut blifvit anfördt och förmode, att hvad vi sagt om den väsentliga skillnaden mellan stipendium och lön icke skall sakna all vederläggande kraft rörande grundsatsen om Adjunkturernas upphäfvande.

Mot den snillrike Författarens mening, att äfven den äldre Docenten eller Adjunkten borde åtnjuta gratial, men icke lön, kan anföras ännu en sak, fast af en mera ömtålig natur. Gratialisten är äfven i vetenskapligt hänseende i större beroende, än den lönade Adjunkten. Det händer, att hos den lönlöse, med gratial hugnade vetenskapsmannen en vetenskaplig öfvertygelse gör sig gällande, som är i strid med, eller olik en förut rådande, och som gifver många anledning till misstanka och obelåtenhet. Då man känner öfvertygelsens natur att vara — öfvertygelse, kan man billigtvis ej vänta, att olika tänkande, vare sig förmän och domare eller hvilka som helst, skola för honom hysa särdeles tillgifna personliga af-

fektioner. Detta behöfver ej ha ringaste inflytande på hans yttre ställning, på hans befordran och lycka, ty hans domare äro framför andra upplysta och ädelsinnade män, som, med undertryckande af allt subjektift tycke, endast afse hans lärdom, skicklighet och sedliga frejd. Men verkan af det moraliska förhållandet känner han ändå lika lifligt: nästan omedelbart fattar han och finner med sig, att hans ställning är prekär, hans plats sådan, att den afleder uppmärksamheten från hans mening, eller åtminstone icke förlänar den ett yttre — obetydligt i sig sjelf, men dock till sin verkan betydligt — eftertryck: han känner sig mer eller mindre beklämd och generad. Yttersta följden blir, att, är han en föga behjertad, endast ekonomiskt klokt beräknande man, så undertrycker han sin öfvertygelse, är han åter lika frimodig som varm för sanningen, så vågar han eller åtminstone anser sig våga något, i och med uttalandet och förfäktandet af sin mening. — Mera trygghet medför Adjunktens ställning, nemligen om lönevillkoren betydligen förbättras. Han kan genom en vetenskapligt förd strid råka i kollisioner, men hans position är dock på det hela betryggad: någon särdeles genomgripande förändring i afseende på ekonomiska villkor eller, fast mer, sitt läge såsom vetenskapsman, går han icke till mötes: han är då bergad äfven utan befordran.

Hvad slutligen angår den förträffliga lagbestämning, hvilken den värde Författaren önskar gällande, att vid tillsättandet till Vikariat eller Profession må afses "ej ensamt det af tillfället framkallade specimen", men "den ansökandes hela litterära lif", så må denna lagbestämning framförallt iakttagas.

Men ingen väsentlig förändring i Adjunkturen skall kunna åstadkommas, om ej lönevillkoren betydligen förbättras. Det lekamliga är väl det *lägre* och det andliga det *högre*; men de stå till hvarandra i det förhållande, att de måste båda lika behjertas, och det förra ofta till tiden *förr*: det händer, att det högre *i ingen annan ordning* kan komma till utveckling. Skall derföre Adjunktsbeställningen få någon Akademisk betydenhet, böra lönevillkoren förbättras icke litet. Adjunkten borde kunde påräkna, att af sin blotta lön med nödig sparsamhet kunna lefva med familj och att, i händelse, trots alla garantier för hans

skicklighet, anciennitetsprincipen icke kommer till tillämpning, kunna framgent draga sig fram utan befordran. Men med löneförhöjningen böra ovillkorligt betydligen ökade embetspligter förbindas. Må han dväljas i oafbruten vetenskaplig verksamhet, dels derigenom, att han med Professorn delar vetenskapens stora region, öfvertager det mera speciella deraf eller också den lägre sferen; må han ega tvenne eller flera timmars föreläsningsskyldighet i veckan, dels för egen räkning, dels såsom Professorsvikarie, då åter närmaste Docens blir Vikarie i Adjunktens ställe: dele han Professorns tenterings- och examineringsbestyr, om dessa arter af kunskapspröfning alltframgent komma att bibehållas. Men ehuru Akademien redan härigenom, äggande, ledande och kontrollerande, ingriper i hans verksamhet, kunna dock hans pligter ännu mera skärpas. Vare honom ålagdt, att inom bestämda perioder antingen genom disputationer och deras offentliga granskning eller genom utgifvande af skrifter förete vedermälen af sin flit och sina studier.

Men till alla öfriga hjelpmedel för en vetenskaplig uppfostran, lagstadganden och föreskrifter, gynnsamma förhållanden, yttre omständigheters väckelse och visa inrättningars kontroll, sluter sig ändteligen, såsom en kraftig fyllnad — den förr nämnda fria "concurrensen."

Väl kan man ej säga, att denna täflan och concurrens saknas *nu*. Bevis brista icke, att Docenter gått segrande ur striden, och äfven ansökande, äldre och yngre, från andra läroverk. Men denna täflan har ännu icke fullt blifvit *sed och vana;* den kan först blifva det genom de båda Universiteternas närmare anslutning till hvarandra. Och hvarföre icke för denna täflan öppna ett ännu vidsträcktare fält, genom att söka ett förtroligare förhållande till brödrarikets Universitet? ja! må fältet vara obegränsadt, med detta enda förbehåll, att de, som ansöka, alla äro på en gång lärda och lärare och det sednare i det förekommande särskilda ämnet och således i egentlig mening!

I sådant fall synes ej ringaste skäl vara för handen att ändra, men väl att närmare bestämma detta Constitutionernas på en gång rättvisa och humana stadgande: "si quis in Academico officio aliquamdiu industriam suam probaverit, prae ceteris

commendabitur" *), hvilken utsago tydligen är ämnad att närmare förklara det föregående, allmännare uttrycket: "salus Academiae summa lex esto." *I sådant fall* skall *i allmänhet* inträffa, att Adjunkten, ej mindre till Akademiens bästa, än till sitt eget — i verkligheten är detta samma sak — består täflan med hvilken ansökande som helst; ty, med de af oss gjorda förutsättningar, är det väl omöjligt att begripa, huru i allmänhet en annan skulle kunna i, på någon annan väg förvärfvad, skicklighet honom öfverträffa. Må snillena, de sanna, med mellanskof af decennier — ty sådan har väl hittills den sparsamma naturens ordning visat sig vara — må dessa visa sig på den Akademiska horizonten: dem må inga det goda hufvudets förtjenster, lärdom, flit och tjenstår, hindra att ostörda vandra sin präktiga kometbana. För den förbigångna ligger då något fullkomligt tröstande i sjelfva omständigheternas sällsamhet, och redan rättskänslan bör uppmana honom att sjelfmant vika ur täflingsbanan. Han qvarstår dock i en position, icke lysande, men tryggande mot nöd och bekym-

*) Derom säger Prof. Hwasser: "detta bör förändras, ty deraf skulle följa, att i de fall, der brist på utmärktare skicklighet hos någon af de sökande nödgar konsistorium att göra beräkningen af deras tjenstemeriter till grund för förslaget, alla andra meriter skulle komma att vika för dem, som blifvit förvärfvade inom universitetet sjelft." Denna tolkning synes åtminstone icke vara nödvändig. Det behöfver endast vara fråga om Akademisk tjenstgöring i allmänhet. Enligt denna tolkning synes oss föreskriften till alla delar den rätta; ty akademisk tjenstgöring måste vid ansökning till Akademisk tjenst vara till att åberopa den egentligaste af alla.

Samme Författare säger på ett annat ställe: "många *som förut icke höra till Universitetet*, hvilka det för detta vore verklig vinst att tillegna sig, behöfva någon tid att betänka sig på ett så vigtigt steg, som det för dem måste vara, att söka en akademisk lärarestol." Hvilka och huru många författaren här menar, är svårt att afgöra, men vi förmode, att han menar lärde, som tillika förut varit *lärare* vid Läroverk i mer eller mindre likhet med Universitetet. Ty då härstädes med betänketiden menas blott och bart det tidsmått, som är mellan det offentliga tillkännagifvandet af professoratets ledighet och terminen för specimineringen, kunna billigtvis inga andra komma i fråga. Strängt taget, kunde Akademien utan obillighet bestämma, att inga andra ansökningar godkändes än deras, som genom tidigt inträde i Akademiens tjenst gifvit tillkänna, att de åt detta lärosäte ämnade offra sina krafter.

mer och lemnande tillfälle att fortlefva i de studier, med hvilka han gagnat och förvärfvadt ett aktadt namn.

Vi önske oss hafva kunnat i någon mån väcka förtroende för dessa båda satser: den ena, att Akademien kan påräkna att blomstra endast genom en inom sig uppdragen plantskola, och den andra, dess korollarium efter vårt föreställningssätt, att bland lärareposter äfven Adjunkturen bör bibehållas, men tillika göras till något annat och mera väsentligt, än den nu är.

— ED —

Öfversigt af den nyaste Litteraturen.

---

[13] **Om aristokratfördömandet i Svenska historien jemnte granskning af tvenne blad i Prof. Geijers trenne föreläsningar af** ***And. Fryxell.*** Första häftet. Tredje tillökta Upplagan. Upsala, 1846. Wahlström & C. 64 sid. 8:o. (*Priset*: 28 sk. b:ko).

Svar till Professor Fryxell af ***E. G. Geijer.*** Andra upplagan. Stockholm, Hjerta L. J. 1846. 104 sid. 8:o. (Priset: 28 sk. b:ko).

Om aristokratfördömandet i Svenska historien. Andra häftet. Upsala, 1846. Wahlström & C. 73 sid. 8:o. (Priset: 28 sid. 8:o).

Två revolutioner, den religiösa i början af sextonde århundradet, och den politiska i begynnelsen af det adertonde, har den pragmatiska behandlingen af Svenska historien att tacka för sin uppkomst och utbildning. *Olaus Petri*, *Jakob Wilde*, *Sven Lagerbring* och *Anders af Botin* äro de namn, som på detta fält förvärfvat sig rätt till landsmäns erkänsla. Den renaste, trognaste blicken egde *Olaus Petri*, det klaraste medvetande af sitt mål *Wilde*. Äran af den vidsträcktaste forskning tillhörer *Lagerbring* och, näst honom, kanske *Botin*. De tvenne sistnämnde hunno, måhända just i följd af forskningarnes vidsträckthet, med sina stora historiska arbeten icke särdeles långt i tiden. Med dessa arbeten stadnade båda inom medeltiden. Detta är emellan dessa bägge utmärkta män två likheter. Och de äro ej de enda. *Lagerbring* och *Botin* skrefvo båda, dels inemot, dels kort efter det af 1719 års aristokrater grundade styrelsesystemets fall, på en tid, då man med mindre utbildade begrepp, än våra dagars, om den i samhällsutvecklingen herrskande nödvändighet, under ifrigt sökande efter en orsak till hvarje verkning, i sjelfva verket behandlade båda såsom temligen tillfälliga, och följaktligen gerna på hvar tid och de då styrande sköt skulden äfven till det, som i långt förutgångna tidehvarf och nationens derunder

bestämda riktning hade sin fullständiga grund. Hvarken *Lagerbring* eller *Botin* undgick inflytelsen af dessa förhållanden. Den röjer sig i *Lagerbrings* fallenhet att hos aristokratien i allmänhet, och *Botins*, att hos den andliga aristokratien isynnerhet söka rätta grunden till nästan allt, som i Svenska medeltidens historia synes nedslående. Och den inflytelse, de sjelfve emottagit, fortplantade de utan tvifvel på många läsare, hvilkas omdöme öfver vår medeltid af dessa frejdade författare bestämdes.

På omdömet öfver sednare tider har deremot ingendera utöfvat ett sådant inflytande, som i afseende på medeltiden. *Lagerbring* har öfver Svenska historiens sednare tidehvarf blott lemnat ett temligen torftigt, färglöst sammandrag; och *Botin* hade i sitt arbete, Om Svenska hemman och jordagods, blott tillfälle att öfver vissa tidpunkter i sednare århundradena och vissa inom dessa tidpunkter fallande regeringsåtgärder uttala sitt omdöme.

Ej heller uppstod någon arfvinge af *Botins* eller *Lagerbrings* anda, att i den utarbeta en större teckning af sednare sekler. Man egde öfver dessa och öfver särskilda delar deraf skildringar, olika, som författarnes individualiteter, men sällan höjande sig öfver medelmåttan; — — den ypperста, utan tvifvel, *Hallenbergs* Historia öfver den store Gustaf Adolfs regering.

Så stod Svenska historieskrifningen, när en ny epok deri framkallades af en ny politisk revolution, den af år 1809. Denna epoks egentlige och ypperste representant är Hr *Geijer*, som i Sverige först infört den historiska konsten, med sitt snille öfver de aflägsnaste, som de närmaste, tidehvarfven spridt ett förut okändt ljus, skingrat ensidigheter och fördomar af alla slag, och, under skipande af opartisk rättvisa åt alla, som i Svenska historien gjort sig ett namn, första gången uppvist den inre nödvändighet, hvarmed Svenska folket bildat sig till hvad det nu är.

Bredvid Hr G. har Hr *Strinnholm* i samma anda arbetat för samma mål. Och de, som ej känt sig kallade att följa Hr G:s djerfva gång bland flydda århundradens minnen, hafva i Hr S. funnit en lika ädel, lika tillförlitlig ledsagare, men som ej af sina följeslagare fordrat sådana ansträngningar, som det stundom kostar att följa Hr G.

Ännu talrikare läsare, än desse författares skrifter funnit, hafva de berättelser ur Svenska historien förvärfvat sig, hvilka blifvit oss lemnade af Hr *Fryxell*, en man, som i konsten att sammanknippa strödda drag till en lätt och underhållande läsning troligen inom Sverige ej har någon annan like än Hr *Crusenstolpe*, och som ej endast i arten af sin förmåga, utan

äfven i den anda, hvari han skrifver historien, skarpt skiljer sig från Hrr G. och S.

Uppväxt under inflytelsen af reaktionen emot den Franska revolutionens läror, har Hr F. under fortsatt sysselsättning med sina berättelser arbetat sig in i en kärlek, ej endast för aristokrater, utan äfven för aristokratien, som nästan håller hvarje prof. För honom kan naturligtvis ej Hr G:s storsinnade oväld göra tillfyllest. Redan i sina betraktelser om Christinas regering ställde han sig, 1841 och 1842, i en ganska bestämd opposition emot sin frejdade föregångare. Tiden gick icke desto mindre sin gång. Någon särdeles verkan af Hr F:s skildring af Christina och hennes samtida lät sig ej förmärka. Och när Hr G. i några om hösten år 1844 hållna, sedermera genom trycket också den större allmänheten meddelade föreläsningar ännu en gång uttalade sina med Hr F:s så olika åsigter, då fann sig Hr F. nödgad att med än mera allvar än förr taga i öfvervägande, hvart det slutligen skulle leda, om Svenska folket längre finge lyssna till den farliga förföraren.

Rec. har någorstädes sett en berättelse, att, då någon åt den bekante skalden *Victor Hugos* fader anmärkte, det hans unge son af modren insupit tillgifvenhet för Bourbonerna, krigaren från kejsaretiden svarade: "gossen håller sig till modrens politiska tro: när han hinner mannaåldern, kommer han nog att sluta sig till sin faders."

Vid genomläsningen af Hr F:s här anmälda skrifter förefaller det, som hade han fruktat att något dylikt, som den Franske generalen hoppades för sin son, skulle inträffa med en stor del af de barn, som ur Hr F:s berättelser nu hemta sin första kunskap om Svenska historien, nemligen, att de, efter inträdet i ynglinga- eller mannaåldern, skola lemna den, som vill och kan, att nöja sig med den kost, Hr F. bjuder; men sjelfve för sin vettgirighet söka en kraftigare näring, ja, möjligtvis, i Hr G:s skrifter söka en sådan, och för den glömma Hr F:s med mesta möda och konst hopsatta taflor.

Nästan som en besvärjelse emot en sådan fara, som en varning för besmittelsen af Guds- och äreförgätna fäders åsigter, klinga de rörande orden i slutet af Hr F:s första häfte: "Det uppväxer ett nytt slägte, hvars hjerta icke blifvit förbittradt, hvars åsigter icke blifvit förskefvade af deltagandet i den föregående striden. Deras sanningsälskande sinne skall skynda att göra rättvisa åt fordna motståndare. Deras ungdomsvarma sinne skall glädja sig åt att se de fosterländska minnena stråla i en egen, af intet partihat fördunktad glans. En ungdomligt frisk morgonvind skall snart bortblåsa

det dam, som under och efter förflutna strider förmörkande laggt sig öfver många af minnets skönaste blommor. Det skall komma en ny tid och en ny Sveriges historia."

Man har också svårt att på annat sätt, än såsom verkan af en sådan fruktan, som vi nämnt, förklara möjligheten af sådana omdömen, som t. ex., att Hr G., just den man, hvilken mer än någon annan gjort rättvisan gällande i Svenska historieskrifningen, skulle ställt sig i spetsen för aristokratfördömandet i Svenska historien, och drifvit det längre än förut, eller, att Hr G. i sina sednare skrifter skulle vara den sista och i denna rigtning längst gångna representanten af en skola, som just Hr G., enligt hvad hvar kompetent domare i dessa ämnen vet, en gång för alla gjort omöjlig.

I sådana förhållanden steg Hr F. dristigt fram för att göra slut på Hr G:s ofog.

Men ej nog härmed. För en man, som Hr F., var det icke tillräckligt att bringa G:s mäktiga stämma till tystnad. Och i sanning — om han tilltrodde sig det, så kunde han väl tro sig om mera! Han förkunnar således i sitt andra häfte, att uppträdandet emot Hr G. blott var den första och oundgängligaste akten af en strid, hvilken är ämnad att, i mån af tid och krafter, föras mot en i ganska många punkter af vår historiska litteratur röjd skefhet och orättvisa.

Således! det är ett verkligt korståg inom Svenska historien, som vi här hafva för ögonen. De gamla korstågen gällde en graf. Det nya gäller, om man får tro Hr F., friden omkring en dödsbädd *).

---

*) "I det närmaste äro striderna emot aristokratien utkämpade" I. s. 64. "Det är — — lättare att slå sig till riddare på den redan försvagade, vanmägtiga aristokratien" I. s. 25. Och slutligen yttrar Hr F., I. s. 8, att han ej försvarar bördsaristokratiens ständiga qvarstående på den samhällsplats, den sedan förflutna århundraden innehaft. "Att en person, endast i följd af börd tillerkännes högre medborgerliga (?) rättigheter än en annan, och att sådant gäller om en hel samhällsklass; detta allt anse vi icke öfverensstämma med billighet och rättvisa" l. c.

Hvad Hr F. derefter anför kunde gifva anledning till den förmodan, att han betraktar Svenska adelns medlemmar icke såsom män, hvilka handla för rätt och allmänt väl, utan såsom barn, hvilka man, der man vill undvika ledsamma uppträden, med smicker måste aflocka hvad de böra lemna ifrån sig.

Till Hr F:s uppbyggelse tillstyrka vi honom genomläsning af berättelsen om öfverläggningarna hos 1731 och 1734 års ständer om jagträtten (Lag-Commissionens förslag till Sveriges rikes lag af år 1734 m. m. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner 1841. s. 80—85); och tillägga ur *Thiers'* bekanta historia om Franska revolutionen, följande korta bit om adelns förfarande år 1789: "*Moins prudente que la clergé, doutant moins de ses droits, ne se croyant point obligée à la*

Om någon ny Urban II genom sina predikningar bidragit att tända den nye korsriddarens mod, kunne vi naturligtvis icke veta. Hr F. tyckes vilja tillägga sig sjelf allena äran af det hjeltemodiga beslutet; och vi hafva, i brist af tillförlitliga urkunder, naturligtvis ingen rätt att sätta hans uppgift i fråga.

Deremot äro vi oförhindrade att påminna, det korståg af ålder mera påskyndat än uppehållit aristokratiers fall, och att den första träffningen i det nu af Hr F. började ej tyckes berättiga till stora förhoppningar hvarken för hans sak eller för honom sjelf.

Han yttrar I. s. 62, att han hos Hr G. står i outplånlig förbindelse för sin andeliga utveckling. Att han ännu någon *tid* behöft gå i den skolan, innan han på detta fält drog i *strid* mot mästaren, det ådagalägger han tillräckligt, då han försöker på egen hand undervisa sina läsare om Svenska ständens rättigheter, ett ämne, deri Hr F. väl bort ega bättre kunskap, förr än han inlät sig i en strid af denna art.

Så förtäljer han, I. s. 9, att adeln 1809 ädelmodigt uppoffrat sin uteslutande rätt att besitta frälsehemman. Olyckligtvis fanns dock ej år 1809 för adeln någon sådan rätt att uppoffra. Hr F. hade gjort väl, om han före nedskrifvandet af de anmärkta raderna, läst 27 § af Adliga Privilegierna d. 16 Oktober 1723. Han skulle då funnit, det adelns vederlikar samt prester och borgare långt före 1809 egde rätt att köpa och besitta allmänt frälse, det vill säga, den största delen af frälsejorden*) och att adelns uteslutande rätt endast

---

modération, mais à la vaillance, elle (la noblesse) se repandait en refus et en menaces. Ces hommes, qui n'ont excusé aucune passion, se livraient à toutes les leurs, et ils subissaient, comme toutes les assemblées, domination des plus violents. — — Elle (la noblesse) *ne voulait rien entendre, elle parlait de combattre et mourir, et, ajoutait-elle, pour les lois et la justice.*"

Det var i början af ståndsförsamlingens öfverläggningar. Man vet, huru det gick litet längre fram. Om 1650 års riksdag i Sverige berättar Hr F. sjelf: "Ridderskapet hade infunnit sig ganska talrikt och lysande. Det såg nästan ut, som ville man genom myckenhet och prakt skrämma de andra stånden till tystnad." Man vet, att hvad adeln då fruktade och med Drottningens hjelp undgick, likväl några år sednare gick i verkställighet.

Är det klokt att genom oförsigtiga yttranden återkalla sådana minnen?

*) Denna rätt utsträcktes till bondeståndet år 1789. Den hade af detsamma år 1809 varit i tjugu år utöfvad; och om än den lag, hvarigenom den infördes, hade lika tvetydigt ursprung, som 1812 års förändringar i tryckfrihetslagen, så voro dock omständigheterna 1809 icke sådana, att man kunde tänka på att afhända bönderna en rätt, som de så länge opåtaldt njutit.

angick säterier, ladugårdar, och rå- och rörs- samt insockne- eller veckodagshemman, och att i afseende på sådana hemman den omtalade, uteslutande rätten var inskränkt genom förbehållen rätt dels för Konungen att tillåta förtjenta ofrälse män att köpa och besitta sådana, dels för ofrälse män i allmänhet att under vissa förhållanden behålla de hemman af omförmälda slag, som 1723 befunno sig i ofrälsemans ego.

I ordalag, som åtminstone ej vittna om historieskrifvarens lugn och oväld, omtalar Hr F. l. s. 24 suveränitetens öfverlemnande åt Carl XI och Gustaf III. I frågan om enväldets förkastlighet tänker rec. hufvudsakligen lika med Hr F.; och det är således endast ordalagens olämplighet, som här väckt hans förundran. Men på följande sidan, 25, tillägger Hr F., att den erbudna "pièce de résistance var första gången reduktionen — — välan! det kunde något löna mödan, ursäkta förnedringen — — men andra gången! Vi känna benet, som utkastades."

Här måste vi med Hr F:s tillåtelse säga honom, det han icke känner den "pièce de résistance", som 1789 erböds allmogen. Han hade ej vågat tala så som han gjort, i fall han vetat något om det han i sin öfverilning nämnde.

Hr F. ordar om förnedring, om folkets förnedring af att åt Carl XI uppdraga en makt, som adeln tillskansat sig och missbrukat. Välan! Men föll det ej Hr F. in att också kasta en blick på den förnedring, hvari Svenska skattebonden före år 1789 sig befann och hvarur han då lösgjordes? Eller var det ingen förnedring, att skattebonden var underkastad länsmannens tillsyn, huru han byggde och häfdade sitt hemman, medan 25 § i adelns privilegier förklarade, att, såsom hvar adelsman hade fritt att göra sig sitt gods och egendom så nyttig, han kunde, så skulle kronones betjente ej vara adelen hinderlige, eller befatta sig med frälsegodsen vidare, än att uppbära hvad till Konungen deraf borde utgöras? Var det ingen förnedring, att skattebondes jagträtt ännu ej var reglerad efter adelns beryktade motstånd åren 1731 och 1734; att skattehemmanet vid försäljning skulle hembjudas kronan, att den sådant hemman lagligen åsatta jordeboks- och mantals-ränta kunde, utom i vissa fall, förhöjas, i den mån hemmanet odlades eller eljest förbättrades, och sist, att, till adelns säkerhet emot bondens öfverbud under täflan om tjenstefolk, lagen bestämde huru många legohjon finge å hemman, i mån af hemmantalet, användas?

Var upphäfvandet af all denna förnedring, var den kronohemmansåboer lemnade försäkran att, så länge de väl och för-

svarligt häfdade sina åboende hemman, de och deras barn skulle derå odrifne sitta; och var slutligen upplifvandet af den år 1773 suspenderade rätten till skatteköp, var, säga vi, allt detta ej en "pièce de résistance", som väl kan nämnas i bredd med sjelfva reduktionen? Var det ej i sjelfva verket ett supplement till denna, utan hvilken en stor del af reduktionens vigt för Svenska allmogen gått förlorad? Och af allt detta vet Hr F. intet! Så utrustad trädde han emellertid fram att mästra Sveriges största häfdatecknare. Första träffningen är redan lemnad. Dess utgång kunde utan svårighet förutses af den, som kunde bedömma utrustningen. Hr F. synes emellertid blifvit öfverraskad af den lifligbet, hvarmed hans första anfall af Hr G. tillbakaslogs; och han har synbarligen derigenom, åtminstone till en början, förlorat något af besinningen. I andra häftet glömmer han följaktligen ej sällan äfven emot sin ädla motståndare den ton, som man i en vetenskaplig strid väntar, och nedskrifver rader sådana, som följande:

Sid. 37. "Se här ett kort sammandrag af protokollet vid den nu slutade kassationsmönstringen med 83:e sidan. Låtom hennes beväringskarlar ännu en gång rycka fram, nummer efter nummer."

S. 38. F. ber honom (Hr G.) "gnugga sig i ögonen och se närmare efter, hvar dunsterna egentligen befinna sig."

S. 44. "Och Hr G:s mer och mer ökade misstag och motsägelser — — de måste visas och tillbakavisas; — — men också ingen ting mer. Äfven de hafva sin ursäkt, sin naturliga förklaring; lika qvällens förlängda skuggor och stigande töcken."

Om sådana utfall emot en sådan man är ingen anmärkning lämplig, om ej den, att insinuationen om Hr G:s ålderdom har, utom andra betänkligheter, jemväl den, att vara utnött, sedan den åtminstone två gånger förut varit utan framgång använd. Det gifves historiska författare, hvilkas berättelser alltigenom för den uppmärksamma läsaren röja ett visst tycke af den jollrande ålderdomen. — Det gifves andre, som ännu vid framskriden ålder bevara ungdomens hela lifligbet. Till de sednare hör Hr G. Att det parti, hvars fana Hr F. nu följer, just emot Hr G. så ofta begagnar insinuationen om tilltagande ålderdom, ådagalägger bättre, än allt annat, sanningen af Hr F:s yttrande om den historiskt-politiska starrens svårbotlighet.

Till denna allmänna karakteristik af striden, i dess närvarande skick, lära, för att uppfylla de vanliga fordringarna på en recension, böra tilläggas några upplysningar

om särskilda tvistepunkter. Rec. vill ej undandraga sig fullgörandet af en sådan pligt; men, för att ej råka i äfventyr att skrifva en vidlyftigare brochure än de anmälda skrifterna sammantagna, måste han genast för sig utstaka vissa gränsor, och han tror denna utstakning lämpligast ske på det sätt, att han lemnar derhän alla de af Hr G. besvarade Fryxellska anmärkningarna jemte svaren, äfvensom Hr F:s granskning af orättvisa beskyllningar emot Carl XI:s förmyndare samt något plockgods. — Hvad inom de sålunda bestämda gränsorna återstår, äro de bland Hr F:s anmärkningar, som blifvit af Hr G. med tystnad förbigångna och af Hr F. med mycken högtidlighet å nyo upprepade. Men rec. ämnar ej ens upptaga alla dessa. I tredje upplagan af 1:a häftet utpekar Hr F. nemligen med synbar tillfridsställelse ett icke ringa antal sådana. I andra häftet upptager han dem åter, men till mindre antal. Rec. slutar häraf, att Hr F. sjelf vid närmare eftersinnande börjat tvifla, huruvida alla förtjenat å nyo passera den stora revuen. Rec. håller sig inom de sålunda antydda, trängre gränsorna, och ämnar endast sysselsätta sig med de af Hr F. i andra häftet å nyo upptagna sexton, af Hr G. utan svar lemnade anmärkningarna. De erbjuda mer än tillräckligt ämne för kritiken.

1:o "Hr G. har sagt: *sjelfsvåldets tidehvarf för de stora blir lagstiftningens för folket.* — F. har anmärkt, *att lagstiftningen gällde både de stora och små* (läsaren kaste en blick i 1347 års landslag), *och således icke var en lagstiftning blott för folket, och att således antitesen emellan de stora och folket är utan historiskt skäl använd.*"

Hr F. hade gjort sitt eget anseende en större tjenst, än han föreställer sig, om han underlåtit denna anmärkning.

Det var en icke ringa oförsigtighet att gifva den stora allmänheten förtroende deraf, att Hr F. tror hvar lag i verkligheten hafva gällt efter sin ordalydelse. Om de gamla lagarnas ordalydelse behöfde Hr G. visserligen ej någon erinran af Hr F. Men Hr F. har nu sjelf gifvit beviset, att han ännu hos Hr G. behöfver lära konsten att af ett tidehvarfs karakter bedömma, huru vidt en gifven lag derunder kunnat göra sig gällande. Den verklige historieskrifvaren vet lika väl som den verklige rättslärde, att lagen endast i den mån lydes, som den i allmänna tänkesättet eller i en för de lydande främmande öfvermakt har stöd.

Huru mycket af de under Folkungaätten gifna lagarnes stadganden till de lägre klassernas skydd emot de högre tror väl Hr F. de mäktiga i landet hafva ansett för sig bindande, och huru ofta tror han regeringen hafva egt makt nog att

göra dem gällande? Vi inskränka oss till några exempel, som i detta hänseende torde finnas upplysande nog.

Våldgästning blef redan 1285 vid strängt ansvar förbuden. Ansvaret skärptes sedermera — anstalterna till resandes emottagning och förplägning förbättrades; men våldgästningen fortfor ännu i århundraden att af de mäktiga och deras skyddlingar ostraffad utöfvas.

Det förböds 1285 också länsinnehafvare att lägga nya pålagor på sina län. I landskapslagarne intogs ett särskildt förbud emot hästars förläggande till fordring hos bönderna. År 1403 höjdes ansvaret från länets förlust till lifsstraff. Men fyratiotre år derefter (1446) finnes våldet erkändt såsom laglig rätt.

Landslagen af 1347 bjuder, att, då Konungen ville bygga sina hus eller Upsala öd, han egde af landskapen äska hjelp. Men den hjelpen skulle, för hvar gång den begärdes, bestämmas af hvart landskaps ombud; och hvarken i den nu nämnda lagen, eller i någon annan, äldre eller samtida lag, eller i någon sednare, oss bekant, från fjortonde århundradet finnes spår af ständig dagsverksskyldighet för skatteallmogen, vare sig till Konungen eller den, han gifvit län, och det stränga förbudet för länsinnehafvare, att å sina förläningar lägga ny tunga, stod qvar. Ej desto mindre begagnade de store sin ställning så, att det år 1403 kunde utgifvas för en nåd, att skatteböndernes dagsverken inskränktes till åtta om året.

Frågan emellan Hr G. och Hr F. är i denna punkt om Folkungatiden. Likväl har rec., i sina exempel, med omförmälda tid sammantagit en icke obetydlig sednare tidrymd. Han gör sig deröfver intet samvetsqval. De här nämnda tillåtelserna af 1403 och 1446, äfvensom förbudet af 1403, angingo uppenbarligen förhållanden, som fordrat lång tid att utbilda sig. De hade, dessa förhållanden, ej inom första hälften af femtonde seklet kunnat stadga sig, i fall de verkligen blifvit af Folkungatidens lagstiftning en gång i sin utveckling kraftigt hämmade. Rec. tager sig också friheten att fråga Hr F., om han tror, att ett mord, ett dråp, eller annat dylikt groft brott, begånget af en mäktig man, under Folkungatiden verkligen ofta kunnat straffas efter lagen?

Slutligen kan rec. ej med fullkomlig tystnad förbigå den lärda förnämhet, hvarmed Hr F. råder läsarne af hans brochurer att kasta en blick i 1347 års landslag. Rec. vill ej sätta i fråga, att ju Hr F. sjelf någongång i den nämnda lagen kastat en blick. Hvad han vet och hvad troligen också Hr Fr. påminte sig, är, att samma lag hvarken i original eller nysvensk öfversättning ännu finnes af trycket utgifven: att

handskrifter deraf endast på få ställen, måhända blott i Lund och Upsala, finnas, och att dessa handskrifter för pluraliteten af Hr F:s läsare, äfven om de finge deri kasta en blick, skulle vara tillslutna böcker.

2:o "Hr G. har sagt, att vid samma tid (omkring år 1547): *ha folkets strider flyttat sig ett steg högre upp och föras mellan dessa lagstiftare sjelfva, hvilka, sedan de fört huset i höjden, störta hvarandra utföre murarna.* F. har anmärkt, *att på minst 200 år från denna tid, föreföll mellan adel och prester* (dessa voro väl de så kallade lagstiftarne) *ingen så våldsam strid, intet störtande utför murarna.*

Hr F. har här tillagt Hr G:s ord en mening, som deri ej finnes. Hr G. har nemligen ej sagt, att striden fördes emellan adeln, å ena sidan, och presterna, å den andra. Hr G:s mening är tydligen den, att striden, som förut varit förd emellan de två hufvudstammarna, Svear och Götar, flyttat sig upp inom aristokratien, och der fördes emellan de politiska partier, som derigenom bildat sig, och af hvilka hvart och ett i sina leder kunde räkna både andliga och verldsliga vapendragare.

3:o "Hr G. har sagt, *att kriget blef efter freden en nödvändighet.* — F. har anmärkt, *att intet bevis finnes för denna underliga sats;* hvarefter F. sjelf anfört åtskilliga, som han tror, rätt grundliga bevis derpå, "att kriget icke var nödvändigt."

Dessa bevis äro, att regeringen efter fredens afslutande 1648, hade för en fredlig politik kunnat finna stöd hos de tre ofrälse stånden och hos en betydlig del af adeln sjelf: att nämnda samhällsklasser (?) ifrigt och ihärdigt talade för fredens bibehållande, och att detsamma efter 1648 var fallet också med då rådande aristokrater: att freden verkligen bibehölls ifrån 1648 till 1654: att några krigs-, äfventyrs- och roflystne herrars önskan efter krig lika litet, som en dylik, på behofvet af reduktionsfrågans undanskjutande grundad önskan hos några af den rikare adeln, innebar någon nödvändighet för en duglig regering.

Att Axel Oxenstjerna, intresserad, som han var, för bibehållande inom adeln af de en gång i dess händer komna kronogods och skattehemmansräntor, trodde, hvad han önskade, nemligen att staten skulle kunna bära sig både utan en omfattande reduktion, och utan de tillgångar, som ett lyckligt krig kunde gifva, är naturligt. Vi vörde den stora mannen äfven i sina misstag, och äro öfvertygade, att han för att åt sig och sitt stånd bevara så mycket, som möjligt, af redan vundna fördelar, underkastat sig hvar möda och sjelf varit beredd till de jemkningar i det orättvisa beskattningssystemet,

hvilkas nödvändighet hans skarpa förstånd honom lärt. Vi medgifva också, att Christina genom en bättre hushållning kunnat fördröja den tidpunkt, då det blef nödigt att välja emellen krig och en mera genomgripande förändring i adelns eganderätt eller skattefrihet, än hon vågade eller ville försöka. — Men det oaktadt kan Hr G:s yttrande väl försvaras.

Den adel, som under förmyndaretiden måste i allmänhet nöja sig med rätt att för godt pris köpa kronans gods och räntor, gjorde under en fullmyndig regent högre anspråk, nemligen på donationer och förläningar: anspråk, hvilka ej ens för en duglig regent voro så lätta att afvisa, helst då verkliga och stora förtjenster kunde åberopas. Axel Oxenstjerna sjelf tog emot Södermöre grefskap, liksom hans måg, Gustaf Horn, mottog Björneborgs, och Torstenson Ortala. Om man af sådana män kan vänta, det de afbidade belöningen, tills den erböds, så fanns det likväl säkerligen andre, också förtjente män, hvilka sjelfve påminte om sina anspråk, och efter då rådande tänkesätt hvarken utan orättvisa eller fara kunde bortvisas. Och — rikets tillgångar voro redan starkt medtagna. Kriget hade födt anspråk, som freden ej kunde uppfylla. — Det låter sig nu lätt säga, att man bort afvisa sådana nya anspråk; och så sade troligen ock den tiden mången af dem, som redan vunnit allt hvad de kunde hoppas af ära och rikedom. Sådant lät sig emellertid svårligen göra utan att öppet bekänna grundsatser, hvilka äfven för redan vunnen besittning voro vådliga, grundsatserna, att gifna gods borde återkallas, att adelns jord borde underkastas en beskattning, som mera närmade sig till den, hvilken skattejorden var underkastad o. s. v. Ville man ej det, och ville man ej gifva dessa grundsatser en temligen stor utsträckning, så fanns troligen blott ett medel att åtminstone för ögonblicket afvända uppmärksamheten från det betänkliga tillståndet och skaffa medel till ärelystnadens och roflystnadens tillfredsställande*), nemligen krig.

Så föreställa vi oss Hr G:s mening. Frågan är visserligen en af dem, om hvilka mycket låter säga sig både mot och med. Men den bevisning, Hr F. hittills anfört, synes oss icke grundligare, än att vi fortfarande anse Hr G. här som annorstädes hafva trängt ett godt stycke djupare in i sakernas väsende, än Hr F.

---

*) Det kan vara tillåtet att tvifla, om Carl Gustafs reduktionsförslag mött så mycken beredvillighet hos rådet och adeln, om icke Polska kriget redan förut blifvit i perspektif visadt, med alla sina lockelser för roflystnaden.

4:o "Hr G. har sagt: *Kristina vek för denna nödvändighet undan.* — — F. har mot denna lika underliga sats anfört flera anmärkningar, t. ex. att kriget icke var nödvändigt; att Kristina flera gånger icke undvek utan just sökte krig. — F. tillägger nu, att i Hr G:s Svenska folkets historia nämnes ej ett enda ord om denna orsak till Kristinas thronafsägelse. Den måtte vara en sednare upptäckt, men hvarifrån?

Huru en ung, lidelsefull qvinna kan i ögonblick af hänförelse önska krig, och likväl dessemellan, under den allvarligare besinningens stunder, söka undvika det, trodde rec. ej för Hr F. vara obegripligt.

5:o "Hr G. har sagt, att *Kristina ryckte spiran ur händerna på en aristokratisk faktion.* — — F. har ej velat medgifva, att aristokraterna hade spiran i sin hand, och vet ej på hvad sätt Kristina skulle hafva ryckt henne derutur.

I första häftet anmärker Hr F., bland annat, att uppträdet vid 1650 års riksdag icke kan kallas något sådant bortryckande, då Drottningen synes blott velat med reduktionsropet skrämma aristokraterna till mera undergifvenhet för hennes absoluta vilja. Men detta bevisar, enligt Hr F:s tanka, hvarken att spiran, den lagliga svenska konungamakten, förut var i aristokratiens hand, ej heller att Kristina ryckte henne derifrån, ty aristokratiens, likasom kunglighetens lagliga makt var efter detta uppträde alldeles densamma som förut. Med mera skäl, anmärker Hr F. slutligen, kunde man säga, att Kristina genom sitt obegränsade slöseri och genom sina grefveprivilegier försvagade thronens och ökade aristokratiens makt.

Vi hafva i denna punkt lemnat Hr F. ordet så länge, att vi fått smak för methoden. Vi vilja således låta honom fortfara, och försöka att låta honom i hufvudsaken besvara sig sjelf.

I Hr F:s berättelser ur Svenska historien läsa vi:

"Under den långa förmyndaretiden" (1632—1648) "hade adeln, utan tygel af en regerande konungs personlighet, tillvällat sig åtskilliga friheter i utöfning, ehuru ej i bokstaf. Äran och bytet af de många och lyckliga krigen föll till det mesta på adelns lott och ingaf än mera öfvermod." 9: s. 71.

"Detta allt, jemte vanlig regeringslystnad, var det, som åter väckte högadelns republikanska planer. Den kände lust att fatta regeringstömmarna, dels af stolthet för att sjelf få styra, dels emedan den trodde sig kunna göra det bättre än drottningen. Troligen var partiets mer eller mindre medvetna afsigt den, att betydligen inskränka konungamakten, kanske att med tiden införa ett slags republik." 9: s. 73.

"Riksdagen 1647 inföll — — Det berättas, att några bland de förnämsta Herrarna redan nu haft för afsigt att inskränka drottningens makt. Sådant berodde likväl på ofrälseståndens bifall. Möjligtvis var det för att vinna dessa sistnämnde, som Axel Oxenstjerna föreslog upphörandet af de skatter, folket för sista danska krigets skull sig åtagit." — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

"Riksdagen 1649 inföll. Landet led af en förfärlig missväxt; men fortfarande slöserier hade än mera tömt skattkammaren, hvarföre Kristina — — — begärde fortfarandet af alla de förra skatterna. Å andra sidan hade hos högadeln oviljan öfver drottningens sjelfrådighet och misshushållning stigit högre, och man talade mera öppet om förslaget att inskränka hennes makt. — — Men om någon plan förevarit att till "konungamaktens inskränkning" vinna de andra ståndens biträde, så förderfvades den helt och hållet af adeln sjelf." 9: s. 75—76.

"Det tyckes, som rådet ämnat före kröningen aftvinga Kristina en slags konungaförsäkran till inskränkning af hennes makt, och att fråga derom verkligen blifvit väckt. Flere och trovärdiga samtida berätta, att i början af 1650 yppades emellan rådet och drottningen häftiga tvister — att rådet vid denna tid icke förteg sitt missnöje med Kristina och i synnerhet med det eländiga sätt, hvarpå hon ville styra landet; — att rådet och särskildt Axel Oxenstjerna sökte vid samma tid förmå drottningen till en annan styrelseform; — att han angående kröningen gjort ett förslag, hvaröfver Kristina blifvit ganska häpen och försagd." 9: s. 77—78.

I berättelsen om 1650 års riksdag förmäler Hr F. huruledes missnöjet bland ofrälseständen utbröt öfver misshushållningen, och huru det tog sin riktning emot adeln; huru "detta tänkesätt bearbetades och begagnades af drottningen" och huru det lyckades henne om igen att vända alla klagomålen uteslutande mot nämnda samhällsklass. "Det var" heter det vidare "emellan henne och ofrälseständen liksom en tyst öfverenskommelse, att dessa sednare skulle lemna hennes egen förvaltning och makt oantastade; hon deremot hjelpa dem att tillintetgöra adelns växande öfvervälde." 9: s. 79—80.

S. 81 och 82 i samma del berättar Hr F. vidare, att ridderskapet hade vid 1650 års riksdag infunnit sig ganska talrikt och lysande. "Det såg nästan ut, som ville man genom myckenhet och prakt skrämma de andra stånden till tystnad." — — Han uppgifver derefter, såsom orsaker, hvarföre planerna till konungamaktens inskränkning ej vid den riksdagen kommo i ljuset, bristen på sammanhållning och egentlig hufvudman; den omständigheten, att Axel Oxenstjerna saknade

styrka och rörlighet att leda ett riksdagsparti, att hans kärlek till Gustaf Adolf och till Sverige äfven var honom till hinder, och sannolikheten, att Oxenstjerna och de bättre bland adeln inom sig djupt, om än dunkelt, kände den myckna billighet, som låg i ofrälseståndens fordringar.

I tionde delen af Hr F:s berättelser läser man s. 171—172:

"Före 1651 sökte de högre samhällsklasserna att inskränka konungamakten, så väl för närvarande hos Kristina sjelf, som för framtiden genom att motstå Karl Gustafs utnämnande till thronföljare. Genom att hindra detta utnämnande ville man troligen bereda sig tillfälle att vid Kristinas afgång och ett alldeles obundet val än ytterligare binda regentens händer. Planen hade två sidor: den fosterländska, att förekomma rikets förstörande af en oduglig, men allena styrande konung, den ståndsegennyttiga, att öfverflytta hela regeringsmakten till ridderskapet och häldst till rådet. Förslaget misslyckades — — Kristina begagnade ställningen, och visste att vid riksdagarna 1647, 1649 och 1650 bringa ofrälsestånden "på sin sida eller, rättare sagdt, ytterligare i harnesk mot adeln. Detta sistnämnda stånd — — måste derföre låta sina planer till konungamaktens inskränkning fara."

Efter dessa citater torde allt, som behöfver sägas, inskränka sig till följande:

Hr G. säger, att Christina ryckte spiran ur händerna på en aristokratisk faktion. Hr F. svarar Nej! Christina hade aldrig förlorat sin spira. Den upptäckten är hvarken för Hr G. eller någon af Hr F:s läsare någon nyhet. Men Hr G. trodde sig förmodligen om den, som räddade sin spira undan en faktion, hvilken flera gånger var nära att fatta den, kunna säga, att hon ryckt spiran ur denna faktions händer. Och hans läsare torde tro så med. Att Christinas spira var nära att falla i händerna på en aristokratisk faktion, detta åter har Hr F. i de här ofvan anförda utdragen, framför allt i det ur 10:e delen af hans berättelser hemtade, så uppenbart medgifvit, att hans nu gjorda försök att komma ifrån den saken kan lemnas utan allt afseende.

6:o "Hr G. har sagt, att *Kristinas förmyndare gjorde rikets stadgar helt och hållet i aristokratiens intresse.* — F. har med angifna skäl förklarat *denna svåra beskyllning vara orättvis.*" Skälen äro: "Den, som närmare ville se den herrliga andan af Axel Oxenstjernas styrelse, och huru litet den förtjenar en sådan förebråelse, honom hänvisa till Berättelser ur Sv. hist. VIII: p. 99—112, der vi ur sjelfva rådsprotokollerna framdragit talande intyg mot dylika beskyllningar" (?).

På det uppgifna stället i sina berättelser har Hr F. omtalat Axel Oxenstjernas, än lyckliga, än fruktlösa motstånd mot Adelns mest orimliga anspråk. Hvad han dermed vill i förevarande fråga bevisa, det lärer icke vara rätt mången gifvet att begripa. Anser då Hr F. det ligga i aristokratiens intresse, att alla orimliga anspråk villfaras, som af flera eller färre blindt framrusande aristokrater yrkas? Man har annars tämligen allmänt antagit, att moderation utgör ett oeftergifligt villkor för hvarje makts bestånd; och att detta företrädesvis är händelsen med aristokratien, kan efter *Montesquieus* tid inhemtas ur nästan hvilken politisk katekes som helst.

Ändtligen måste vi ock fråga, om Hr F. tror förmyndareregeringen och den aristokrati, som omgaf och inverkade på den, alltid och i allo hafva följt Axel Oxenstjernas liberalare åsigter?

Ett öfvertänkt svar på dessa frågor hade kunnat både förekomma nedskrifvandet af Hr F:s sist anförda strof och hjelpa Hr F. att finna sammanhanget emellan Hr G:s i denna anmärkning angripna yttrande, och ett annat, der Hr G. omtalar, att alla förslag, som Axel Oxenstjerna om hösten 1636 gjorde om utvägar till krigsbördans bärande, träffade adeln.

Hvad nu angår de kritiserade orden af Hr G., så kan först erinras, att de lyda: "Under det sjuttonde seklets minderårigheter gjordes stadgarna helt och hållet i aristokratiens intresse." Det är således båda förmyndarestyrelserna, nemligen för Christina och för Carl XI, äfvensom det öfriga rådet under dessa minderårigheter, som stodo för Hr G:s tanka, då han uttalade det tadlande omdömet. En granskare med mer sinne för rätt och billighet hade åtminstone anmärkt detta. Emot Hr F. lägga vi ej derpå någon vigt. Vi taga orden, som hade de varit yttrade om Christinas förmyndare allena.

Orden kunna vara i behof af förklaring för en viss klass läsare.

Vore meningen, att hvar och en af i fråga varande stadgar, från första raden till den sista, varit beräknad blott på aristokratiens fördel, så förtjenade orden allt det tadel, Hr F. kan på dem kasta. Utom Hr F. och en eller annan af hans blinda beundrare lärer likväl hvar och en lätt finna, det orden ej kunna innebära annat, än att stadgarne, så vidt sig göra lät, affattades i aristokratiens intresse, när detta med andra samhällsklassers kom i strid; och sådant var förhållandet.

7:o Hr G. har sagt, *att efter Gustaf Adolfs död blef en aristokrati å nyo grundlagd i Sverige.* — F. har anmärkt, att vid den tiden icke skedde någon förändring, *som förtjenar kallas en ny grund, lagd för aristokratien.*"

Hr F. visste åtminstone 1841, då han utgaf nionde delen af sina berättelser, att adeln under den långa förmyndare-

tiden, utan tygel af en regerande konungs personlighet, tillvällat sig åtskilliga friheter i utöfning, ehuru ej i bokstaf. Han påminte sig då, att de många och lyckliga krigen, före och under Christinas tid, gifvit ära och byte, hvilka till det mesta föllo på adelns lott och ingåfvo än mer öfvermod. Han förteg då icke ens, att republikanska planer under minderårigheten åter hos högadeln vaknat.

Vi kunna förstå, att Hr F. nu icke vill erkänna, att anförda, år 1841 af honom sjelf påpekade förhållanden kunna kallas en ny grund till aristokrati. Men andre torde deri se något mera, än Hr F. ser.

8:o "Hr G. har kallat den af Kristinas förmyndare verkställda kronogodsförsäljningen ett *våldets verk*." — F. säger uttrycket vara osannt och för bittert. F. fordrar bevis, att i denna åtgärd något våld blifvit utöfvadt."

Vi äro beredde att gå Hr F. tillhanda med hvad han begär.

Hr G:s ord angå försäljning, ej endast af kronans domäner, utan ock af kronans räntor af skattebönderna. Men räntan af skattehemman kunde ej i något fall, utan våld, af kronan till enskild man öfverlåtas såsom privategendom, och detta från allt sådant öfverlåtande oskiljaktiga våld antog, vid de af Christinas förmyndare gjorda försäljningar, ännu förhatligare karakter än förut. Skattehemmanens skyldighet att till kronan erlägga skatt var af helt olika natur med den förbindelse, som, i följd af enskild öfverenskommelse, kan åligga ett hemman att till enskild man utgöra en årlig afgäld. Befrielse från sistnämnda förbindelse kan endast vinnas på samma sätt, som befrielse ifrån andra privatförbindelser, d. ä. i allmänhet endast genom fritt samtycke af den berättigade. Skatteskyldigheten till staten är deremot begränsad af statens behof. Nedsättning af jordbrukets skatter var styrelsens pligt, så snart och i den mån statsbehofven medgåfve en sådan.

Skattehemman utgjorde till kronan både under Gustaf Adolfs tid och under Christinas minderårighet flera så kallade räntor, nemligen först den så kallade årliga räntan och för det andra de ovissa räntorna.

Årliga räntan ansågs visserligen redan då för tiden i allmänhet såsom för evärdliga tider åtagen; men så länge kronan fortfor att för sig uppbära den, stod likväl hoppet qvar att i lyckligare financiella förhållanden äfven i denna ränta vinna någon lindring. Det fanns så mycket mer, som förmedling af särskilda hemman den tiden var så vanlig, att steget till en allmän förmedling ej kunde förefalla särdeles stort. Detta hopp beröfvade man skattebonden på en gång, då man för alltid såsom enskild egendom bortsålde rättigheten till

nämnda ränta af hans hemman. Rätta benämningen på ett sådant förfarande är **våld**, det må hafva blifvit användt af hvilken som helst. Och det användes både före och under Christinas minderårighet.

Men detta våld, hafva vi redan sagt, antog, vid de försäljningar, som Christinas förmyndare gjorde, en förhatligare karakter.

Denna ökade förhatlighet beror på två omständigheter: den ena, att man sökte till kort tid inkränka Drottningens i lag stadgade rätt att häfva köpen, och åsidosätta de af den stora Gustaf Adolf, åtminstone stundom, gjorda förbehåll om en i vissa fall för kronan inträdande särskild återköpsrätt: den andra, att ränteköparne nu försäkrades om lika rätt till några ovissa räntor, som förut endast till årliga räntan blifvit dem försäkrad.

Med den första af dessa omständigheter uppehålla vi oss icke för ögonblicket vidare, än som fordras till den anmärkning, att man derigenom så mycket som möjligt afskar bonden möjligheten att, i följd af räntans återköpande till kronan, komma tillbaka i en ställning, der för honom **fanns** ett hopp, om än svagt och aflägset, att någon gång erhålla lindring i den en gång af kronan bortsålda räntan.

Den andra af de uppgifna omständigheterna fordrar deremot just på detta ställe ett närmare skärskådande.

Det fanns den tiden, då den här åsyftade förändringen i köpevillkoren beslöts, tre ovissa räntor*). Tvenne, nemligen **byggningshjelpen** och **salpeterhjelpen**, kunde ej, utan uppenbar förtydning, finna stöd i lag, och således ej heller utan våld utkräfvas längre, än allmogen tåligt underkastade sig godtycket. Den tredje, **stora gärden** eller **landtogsgärden**, hade endast för krigets skull blifvit beviljad.

Ingenderas anor gingo långt tillbaka i tiden. Det fordrades följaktligen då en mera härdad panna, än nu, för påståendet, att dessa räntor voro en hemmanen för alla tider åliggande tunga, och att bondens anspråk på den möjligen snaraste befrielse derifrån saknade rättsgrund. Aldraminst borde rätta förhållandet vara Sveriges då varande regering obekant. Då samma regering ej heller någonsin varit beskylld eller med något sken af sannolikhet kan beskyllas för tanklöshet, hade den således bort finna, att, *om man, vid försäljningen af ett skattehemmans årliga ränta, också till köparen ville upplåta rättigheten att tillgodonjuta nämnda*

---

*) **Boskapspenningarna** voro icke den tiden en efter hemmantalet bestämd ränta.

ovissa räntor, en sådan upplåtelse borde ske utan åsidosättande af bondens klara rätt, det är, utan att tillägga köparen någon rätt, som tillintetgjorde bondens. En sådan försigtighet togs också verkligen i akt vid de försäljningar af skattehemmans räntor, som den store Gustaf Adolf gjorde. Han sålde rättigheten till hemmanets årliga ränta, och lemnade köparen derjemte den förmån, att af hemmanet få uppbära och för egen räkning behålla de ovissa räntorna. Men denna förmån lemnades utan någon ersättning, var således helt och hållet villkorlig, beroende af de beslut, Konungen fattade om dessa räntors utgörande af skattehemman i allmänhet. I det ögonblick, kronans behållna skattehemman befriades ifrån ovissa räntornas utgörande, måste följakteligen också ränteköparnes rätt upphöra till samma räntor af de hemman, hvilkas årliga ränta de köpt.

Denna dyrbara lemning af rättvisa mot bonden åsidosattes vid de försäljningar, som förmyndarestyrelsen verkställde. Denna styrelse sålde ordentligen rättigheten till salpeterhjelpen och stora gärden, liksom till årliga räntan, och gaf köparne derigenom en dittills okänd rätt till ostörd besittning af den inkomst, dessa räntor lemnade.

Det är bekant, att kronans fördel uppgafs som skäl till de två räntornas beräknande vid försäljningen.

Den lycka, det skälet gjort, är större, än det förtjenar.

Åtgärden förlorar intet af sin karakter, såsom ett nytt våld emot bonden, om än kronan derpå vann. — Men sjelfva det föregifna nitet för kronans bästa förefaller tvetydigt. — Förut erhöllo köparne, för etthundrade riksdaler i köpeskilling, tre riksdaler i ränta. Nu deremot gafs dem för lika stor köpeskilling en ränta af fyra och en half riksdaler. Skedde denna nedsättning i köpeskillingen också af nit för kronan?

För oinvigda synes, som, der Gustaf Adolfs methode fanns ofördelaktig för kronan, en regering med så mycken duglighet, som Christinas förmyndare egde, bort finna, att det blott fanns två methoder att skaffa kronan hvad den borde hafva.

Ansågs bondens rätt ej utgöra något hinder, då hade alla räntorna bort säljas till det gamla priset, nemligen etthundrade riksdaler för tre riksdalers ränta. — Ville man deremot på en gång afse kronans och bondens rätt, då hade man bort förbehålla kronan alla ovissa räntor af de hemman, hvilkas årliga ränta såldes.

Nu uppoffrades både kronans och bondens rätt, och den enda, obetydliga ersättning, som bonden i sina nya förhållanden kunnat finna för allt det våld honom öfvergått, nemligen

någon ändring i en och annan obeständ, mindre börda, skyndade man att låta honom dyrt betala. År 1643 förklarades, att, alldenstund de bönder, som från kronan kommit under frälset, hade bättre villkor och lisa vid utskrifningar och andra extraordinarie pålagor och krigshjelper, så aktades skäligt, att desse skattebönder "deras husbönder (??) deremot vette till viljes och tacka" på sätt och vis, som de sig emellan kunde åsämjas. — I den förklaringen ligger fröet till den nya räntan: mantalsdagsverkena. Hvilken rätt hade köparne dertill förvärfvat?

Huru mycket förmyndareregeringens försäljningssätt bidragit till mantalsräntans förevigande, vet den kunnige. Han vet ock, att Christinas förmyndare hafva så stora förtjenster om fosterlandet, att man ej behöfver dölja, att äfven de betalt den menskliga svagheten sin gärd.

9:o "Hr G. har sagt, *att aristokratien hårdnackadt motsatt sig alla försök till hämmande af kronogodsförsäljningens verkningar.* — F. har anfört flera bevis på raka motsatsen af dessa aristokratfördömande ord."

Bevisen äro: 1:o förbudet i 1634 års regeringsform mot försäljning af kronogods. 2:o förbehållet derstädes om Konungens rätt att taga åter bortgifna eller bortsålda kronogods. 3:o det år 1638 beslutna förbehållet om kronans rätt att efter d. 8 Dec. 1644 inom natt och år återlösa de under tiden sålda kronogodsen. (??) Detta var en inskränkning af kronans rätt till köpens häfvande. Hr F. finner deri ett bevis på aristokratiens benägenhet att hämma kronogodsförsäljningens verkningar!) 4:o förmyndarnes 1644 till Drottningen gjorda framställning, att hon gerna kunde till två eller tre år utsträcka den i föregående punkt nämnda tiden. (Detta låter i deras mun besynnerligt. Lagen medgaf Drottningen rätt att när som helst, efter ett, tio, tjugu eller flera år, häfva de i fråga varande köpen. Förmyndarne hade af egen maktfullkomlighet utsatt ett år. Hvarpå grundades justemilieu-förslaget.?) 5:o adelns 1655 visade beredvillighet till reduktionens medgifvande.

Bland alla dessa punkter är det blott den femte, som i någon mån kan anses röra tvistefrågan. Det är emellertid två omständigheter, som till den grad försvaga dess vigt, att vi saklöst kunna lemna den utan afseende.

1:o Den beredvillighet, hvarom der talas, har en ganska naturlig grund, utom i det i 3:e noten här ofvan anmärkta förhållande, i fruktan för de tre ofrälseståndens år 1650 framställda fordringar, hvilka nu, i fall adeln visade för stor mot-

sträfvighet, kunde få stödet af en beslutsam Konungs hela makt. Denna beredvillighet bevisar följaktligen föga för Hr F.

2:o Hr G. talar om den aristokrati, Christina hade emot sig, ej om den, med hvilken Carl Gustaf hade hade att göra. Det motstånd, Hr G. omtalar, finnes i svaret på böndernas begäran, 1643, om befrielse från dagsverken och den öfriga tunga, hvarmed man ville tvinga de under adeln komna bönderna till skattemannarättens upplåtande åt frälsemännen; i det sätt hvarpå man åren 1651 och 1652 lät Christina pålägga de under frälset komna bönderna mantalsdagsverken, i de år 1650 föreslagna så kallade bondprivilegier, dem bönderne på goda skäl sig undanbådo m. m. d.

10:o "Hr G. har sagt, *att Karl Gustaf utbytte Gustaf Adolfs europeiska politik för en skandinavisk.* — F. har visat den fullkomliga origtigheten af detta yttrande. Man läse ytterligare i F:s berättelser, kapitlet om Karl Gustafs delningsförslag och man skall finna, att Hr G:s uppgift är i hög grad ogrundad."

Hr F. har i första häftet sagt, att Carl Gustafs planer på Preussen, Kurland, Polen och hans äfventyrliga delningsförslag fortsattes ända till slutet af 1658; att sådana förslag ingalunda låta förena sig med en skandinavisk politik, att tecken till en riktning, som, utan europeisk tillsats, förtjenar namn af skandinavisk, visar sig blott på sista året af Carl Gustafs lefnad, men endast såsom en skymt och såsom en följd af omständigheternas tvång.

Efter inhemtande af dessa Hr F:s meningar har rec. också, efter gifven anvisning, å nyo genomläst Hr F:s kapitel om Carl Gustafs delningsförslag. Efter jemförelse af hvad sålunda af Hr F. är i frågan anfördt och åberopadt kan rec. ej komma till annat resultat, än följande:

Så länge Finland, Ingermanland, Estland och Lifland hörde till Sverige, kunde planer på Kurland samt Ost- och Vestpreussen svårligen anses så främmande för skandinavisk politik som nu, och som Hr F. vill låta påskina, att de då voro. — Men nu hvälfde sig i allmänhet, enligt Hr F:s egna berättelser, Carl Gustafs delningsförslag, så vidt deri ingingo planer på besittningar söder om Östersjön, under år 1658 omkring sistnämnda provinsers förvärfvande. Blott en gång nämnes, alternatift, Hinter-Pommern, och en annan gång, såsom tillägg, Samogitien jemte en del af Cujavien och af Pomerellen, utan att hvarken Hr F. eller någon annan lärer så noga veta, huru mycket allvar fanns i dessa utkastade anspråk. Deremot erböd Carl Gustaf nämnde år två gånger Bremen, och ena gången dessutom Verden, åt England emot dess biträde till

hans eröfringsplaner emot Danmark. Oss synes denna Carl Gustafs politik väl kunna kallas skandinavisk, helst om man dermed jemför freden i Roeskilde och hans nya anfall mot Danmark. — År 1659 kämpade han ända igenom för sina planer på Danmark, och år 1660 sade han offentligen till ständerna: "att för Sveriges krig och eröfringar i Tyskland aldrig något mål eller naturlig gräns kunde sättas. I stället för ett sådant obegränsadt företag vore det derföre bättre och ändamålsenligare att vända sina vapen och eröfringar mot Danmark." Sistnämnda yttrande lär det vara, som för Hr F. får gälla som en skymt af skandinavisk politik. Andre torde deri finna mera, och torde äfven finna Carl Gustafs politik 1658—1659 skäligen skandinavisk. — För öfrigt beror här föga på, när Carl Gustafs politik blef skandinavisk, och af hvilka anledningar den blef det. Med sådana spekulationer kan man gerna låta Hr F. sysselsätta sig på lediga stunder.

11:o "Hr G. har sagt, *att Karl den nionde hade kommit upp dermed, att det allmännas tjenst var ett hufvudbegrepp af adel.* — F. har visat detta hufvudbegrepp vara vida äldre."

Hr G. omtalar först, huru adelshären förlorade sin betydelse med detsamma, som infanteriet, skjutgevären, befästningskonsten, värfvade soldater gåfvo krigen ett nytt skick; att efter reformationen äfven lärdom begynte anses för adlig öfning, och att Carl den nionde ville i Sveriges lag stadga förlust af adelskap för den adelsman, som ej genom krigsöfning eller bokliga konster gjorde sin son skicklig till rikets tjenst.

Derefter tillägges: "Det allmännas tjenst hade således blifvit ett hufvudbegrepp af adel. Det var det begrepp, under hvilket den store Gustaf Adolf emottog den Svenska adeln. I detta begrepp har han varit en Adelskonung; men hans fader, hvilken kallades en Bondekonung, hade kommit upp dermed."

Häremot erinrar Hr F., att adeln, såsom i äldre tider förnämsta och ofta ende representanten af det allmänna, tillika från samma tider hade åliggandet att förnämligast vårda och tjena detta allmänna, samt att Prof. Geijer sagt, det adeln redan under folkungaätten förvandlades till "ett slags tjenstadel", och kallat den en krigisk "hof- och tjenstadel."

Hr F. slutar af allt detta, att det är en motsägelse, en oriktighet, ja till och med en orimlighet att påstå, det Carl den nionde kommit upp med en åsigt, ett begrepp, som var så gammalt, så i sjelfva saken liggande.

Hr F. har här blottställt sig för samvetsfrågor, med hvilka vi ej vilja mycket qvälja honom, men hvilka vi likväl ej med absolut tystnad kunna förbigå.

Han, som i en anmärkning, hvartill vi snart komma, med ifver nekar, det 1634 års regeringsform antager rådet såsom förvaltningens medelpunkt, och yrkar, det Konungen äfven efter denna lag var regeringens medelpunkt, han, som fruktat, det Hr G. velat af den först nämnda meningen skapa en anklagelse mot aristokratien, han, Hr F. sjelf, har glömt sig ända derhän, att han förklarar adeln i äldre tider för den förnämsta och ofta enda representanten af det allmänna. Vi tro, att, enligt Svensk rätt, Konungen, då han funnits till, alltid varit, hvad han ännu är, den förnämste representanten af det allmänna? Kanske Hr F. till slut häri ger oss rätt? Kanske han ock häraf kan lära, huru ringa konst det af honom emot Hr G. brukade ordrytteri i sjelfva verket fordrar?

Hr F. har vidare glömt, att man i Sverige bör vara varsam i frågor om adelns ålder, såsom en talrik, maktegande klass. Våra landskapslagar äro besvärliga för dylika spekulationer.

Dock, vi skola lemna de "äldre tiderna" derhän. Vi begifva oss till något "yngre" tider, till 14, 15 och 16 seklerna, och vänte att med Hr F. kunna komma öfverens derom, att adeln derunder egentligen ansågs skyldig till krigstjenst, samt i öfrigt kallad till förvaltande af de högsta embetena, hvilka merendels gåfvo mer inkomst och makt, än arbete; hvaremot den af andra civila embeten väl någon gång öfvertog inkomsten, men sällan besväret.

Att förplikta adeln till ett allmännare bemödande att förvärfva skicklighet äfven till sist nämnda embetens bestridande, och deri oftare kunna använda den, var Carl IX:s afsigt; och oss synes nära nog likgiltigt, om man kallar detta att utvidga, annorlunda bestämma ett gammalt begrepp, eller komma upp med ett nytt.

12:o "Hr G. har sagt, 1:o att *Gustaf Adolf ingen ting velat uppoffra af thronens rättigheter.* 2:o *att 1634 års regeringsform inkräktat på Konungens makt, och* 3:o, *att Gustaf Adolf gillat det hela af denna regeringsform.* — F. har visat osammanhanget och motsägelserna i dessa yttranden."

Förhållandet är, att Hr G. i den 1836 utgifna 3:e delen af Svenska Folkets historia, s. 288, sagt sig öfvertygad, att Rikskanslerens förslag till 1634 års regeringsform i det hela af Gustaf Adolf blifvit gilladt, ehuru Konungen sjelf ansåg det blott för ett utkast.

Deremot yttrar han i de åtta år sednare hållna föreläsningarna, att det har sina stora svårigheter att afgöra, i hvad förhållande Axel Oxenstjernas, i Konungens namn författade och införda, Regeringsform stod till Gustaf Adolfs egna afsigter. I Kanslerns uppgift, att Konungen åt Capita för de fem kollegierna velat uppdraga styrelsen under en minderårighet, finner Hr G. ingen ting osannolikt. Men mycket mera tyckes han ej heller våga antaga vara af Gustaf Adolf bestämdt bifallet. "Ett", säger Hr G., "står fast: *Gustaf Adolf har ingen ting velat uppoffra af thronens rättigheter*"; och derefter anmärkes, att i fråga varande regeringsform inkräktat på Konungens makt, ehuru den synes gå ut på, att lemna den oförkränkt.

Den, som vill se, måste kunna se, att Hr G. år 1844 ansåg Gustaf Adolfs bifall till regeringsformen mera osäkert, än han fann det år 1836; och att han, till en del åtminstone, just på de i regeringsformen liggande inkräktningar å konungamaktens område grundar sitt sednare tvifvel*).

13:o "Fastän Gustaf Adolf sålde kronogods och skatteräntor, har dock Hr G. sagt, att denna Konung *ville ingen ting uppoffra af thronens rättigheter*. Men när den aristokratiska förmyndareregeringen på samma sätt afyttrade räntor och kronogods, då har det af Hr G. blifvit kalladt *ett våldets verk, en plan att uppsluka thronens rättigheter*. — Fr. har visat osammanhanget och motsägelsen af äfven dessa yttranden."

Den afgörande punkten är i detta ämne frågan, om förmyndarestyrelsen vid sina försäljningar förfor på samma sätt, som Gustaf Adolf vid dem, han företog. Kan det bevisas, att förfarandet var olika, så förfaller Hr F:s anmärkning hel och hållen.

Nu hoppas rec. redan i det föregående hafva ådagalagt halten af påståendet, att förmyndarnes förfarande vid försäljningen var detsamma, som Gustaf Adolfs.

Men rec. har i detta hänseende åtskilligt att tillägga, som här har sin rätta plats. Rec. anhåller då först, att här få lägga den vigt, som vederbör, på förmyndarestyrelsens tilltag att utan något stöd af lag 1:o i köpebrefven införa, det drottningen inom natt och år efter sitt tillträde till regeringen skulle betala köparne tillbaka deras köpeskilling, om hon ville häfva köpen, och 2:o vid regeringens öfverlemnande till henne, söka bibringa henne den öfvertygelse, det hon

*) En annan grund, som Hr G. också anför, är ett yttrande af Christina, hvilket år 1836 ej lärer varit honom bekant.

verkligen var bunden, om ej just till den i köpebrefven utsatta preskriptionstiden, dock till en preskriptionstid, och den ganska kort. Man kan hos dessa män icke såsom förklaringsgrund till ett dylikt förfarande antaga okunnighet. Hvar skall den då sökas? I förmodan, att större säkerhet om äganderätten, än den i lagen medgifna, vore nödig för att förmå köparen till större kostnader för godsens förbättrande? Detta låter höra sig i fråga om kronohemman, som blefvo köparnes egendom, men eger ingen tillämpning på skattehemmans-räntorna. Förmyndarne omtala sjelfve, som sin bevekelsegrund, svårigheten att på andra villkor erhålla försträckningar. Försöket hade väl kunnat göras. Man hade derigenom med mera säkerhet kunnat utröna, hvad nödvändigheten ovillkorligen fordrade.

En annan, också redan anmärkt, olikhet! Man finner i en mängd af Gustaf Adolfs köpebref en särskild återköpsrätt kronan förbehållen, utom den i lag stadgade, hvilken i brefven ej nämnes och ej behöfde nämnas.

Bland köpebref, der vi sett sådant förbehåll, nämna vi dem till *Lars Tydiksson* d. 12 Mars 1623, till *Gabriel Bengtsson Oxenstjerna* d. 31 (?) Sept. och för *Brita De la Gardie* d. 10 Nov. samma år; till *Erik Tranevardus* d. 15 April 1624 och d. 18 Juni 1625, till *Svante Baner* d. 7 Juni 1626, till *Pehr Börjesson* och fem andra, d. 19 April 1627; till *Henrik Fleming* och fem andra, d. 24 i samma månad; till *Magnus Brahe* d. 19 April 1628; till *Erik Axelsson* d. 21 April 1629; till *Moritz von Usslar* d. 15 Maj 1630, samt till *Christophersson* af *Säglinge* och Fru *Elisabeth* af *Årsta* d. 22, äfvensom till *Jakob Axelsson* d. 30 i samma månad.

År 1623 egde dessa förbehåll, med obetydliga afvikelser sinsemellan, följande lydelse: "Dock oss det förbehållet, att hvar honom" (köparen) "eller hans efterkommande trängde eller behagade samma gods att försälja, och hans slägt och arfvingar det icke vele behålla, hvilket dem i sådant fall skall öppet stå; då skola vi och kronan vara närmast dem att lösa framför alla andra utur" (utom) "slägten, för så många penningar, som de honom kostat hafva.

Sednare lyder det vanliga formuläret så: "Och ändock adliga privilegier förmå, att vi icke måge några frälsegods under oss och kronan köpa, så vele vi dock dessa gods, som ifrån kronan komne äro, oss hafva förbehållna, dem att lösa, om de oss till köps hembudna blifva, och oss då behagar dem att köpa för så många penningar, som vi då kunna förenas om *).

*) Afskrifvet ur köpebrefvet för *Magnus Brahe* af 19 April 1628,

I köpebrefvet för *von Usslar* 15 Maj 1630 heter det: "Men der så vore, att han, hans hustru eller barn framdeles sinnade vore samma gods igenom något köp sig afhända, då skole de oss och kronan dem förut hembjuda."

Icke i alla Gustafs Adolfs köpebref finnes dylikt förbehåll. Det tyckes som det i synnerhet blifvit uteslutet vid försäljning till personer, dem Konungen varit synnerligen bevågen, t. ex. Johan Kasimir och Axel Oxenstjerna. Så hafva vi ock lagt märke till, att detta förbehåll ofta saknas i de år 1630 utfärdade köpebrefven.

Men huru vanligt det likväl var, ses ej blott af den mängd bref, der det träffas, utan ock af särskilda i Kammarkollegii kopieböcker gjorda anteckningar. — Så är, i kopian af ett för Johan Kasimir d. 15 Juni 1626 utfärdadt köpebref, kontexten afbruten med anmärkning: "Sedan efter vanlig form, allenast utelåtit hembjudningen till kronan"; och i 1628 års kopiebok läses: "Sjelfva forma, hvarefter alla köpebrefven på godsen detta år 1628 äro stälda, finnes sub dato d. 19 Aprilis för Grefve Magno*).

Intet dylikt förbehåll hafva vi upptäckt i de af förmyndarestyrelsen utfärdade köpebref, eburu åtminstone från allmän nytta visserligen ej någon betänklighet kunde hemtas emot intagandet deraf i köpebref å skattehemmans räntor.

Den sista olikhet emellan Gustaf Adolfs och förmyndarestyrelsens förfarande, som vi akta nödigt här anmärka, består deri, att sist nämnda styrelse från rättigheten att köpa kronogods och skattehemmans räntor uteslöt ofrälse män, hvilka i Gustaf Adolfs tid egt denna rätt.

I det första af sina häften erkände Hr F. till en början denna olikhet. Men sedan förmäler han sig hafva funnit bekräftadt, hvad han förut anade: nemligen att detta villkor var gammalt och redan af Gustaf Adolf följdt. "Ty se, just i Hr G:s Sv. Folk. Hist. III: 61 läses, att Gustaf Adolf till hjelpemedel i sina stora penningebehof använde *försäljning och förpantning af kronans egendom, samt förpantning af dess inkomster. Försäljningen skedde till adeln under evärdeligt frälse: förpantningarne äfven till andra.*" "Altså, fortfar Hr F. "har Hr G. sjelf visat, att redan Gustaf Adolf antagit denna adelns uteslutande rätt att köpa kronogods." Längre fram talar Hr F. om adelns redan af Gustaf Adolf stadgade uteslutande förköpsrätt till kronogods, alldeles som Gustaf skulle genom

---

och i hufvudsaken alldeles lika med det redan i köpebrefvet för *Tranevardus* år 1625 begagnade.

*) Samma bref, hvarur vi tagit det ofvan meddelade formuläret.

ett ordentligt stadgande gjort regeln till lag. Hr F. har just i Hr G:s Svenska Folkets historia 3: s. 61 stött på en oriklighet, naturligtvis gjort det oriktiga ännu oriktigare och sedan dermed vändt sig emot Hr G:s riktiga yttrande. Aningen var olycklig!

Förhållandet är, att ehuru de aldraflesta försäljningar under frälsefrihet i Gustaf Adolfs tid skedde till adeln, skedde dock äfven sådana till ofrälse. Vid ett flygtigt ögnande i Kammarkollegii kopieböcker för några år, har rec. funnit följande exempel. D. 15 April 1624, 18 Juni 1625 och 15 Juni 1626 till Hofrättssekreteraren *Erik Tranevardus*; d. 24 April 1627 för *Anders Pehrsson* till Kålsta, och Borgmästaren *Hans Nilsson*; d. 2 Jan. 1628 till Faktoren *Erik Larsson*, d. 19 April s. å. till Ståthållaren *Peder Nilsson*; d. 29 April 1629 till Biskopen *Johan Rudbeck*; d. 5 Mars 1630 till Professor *Lars Wallius*; d. 10 April s. å. till Faktoren *Mårten Wevitzer*.

14:o "Hr G. har sagt, *att 1634 års regeringsform för första gången antog rådet som medelpunkt för förvaltningen.* — F. har visat *osammanhanget* emellan denna uppgift och verkligheten, och tillägger, att många nya bevis derom kunna ytterligare bifogas, om så behöfves." Hr F. har i denna punkt råkat så illa uttrycka sig, att beskyllningen i första ögonblicket förefaller som en uppsåtlig dikt.

Hr G. säger nemligen, att i 1634 års regeringsform man första gången i Sverige ser en organiserad förvaltning, med rådet som medelpunkt och riksembetena i spetsen för styrelsens olika grenar. Det är alltså icke den omständighet, att rådet utgjorde förvaltningens medelpunkt, som Hr G. uppgifver såsom en nyhet. Det han i nämnda regeringsform finner nytt, är taflan af en fullständigt organiserad Svensk förvaltning, hvarom ytterligare anmärkes, att dess medelpunkt var rådet. Men, då man läser Hr F:s anmärkningar emot de tadlade uttrycken, finner man, att han menat något helt annat, än det man af sjelfva beskyllningens ordalag skulle tro. Han har nemligen vädrat aristokratfördömande i yttrandet, att rådet var förvaltningens medelpunkt; och han skyndar att, med åberopande af i fråga varande regeringsforms §§. 3 och 57—63, bedyra, att denna regeringsform antager Konungen som regeringens medelpunkt. Oron var öfverflödig. Hr G. har ej sagt, och säkerligen ej heller tänkt, att rådet var regeringens medelpunkt. Hr G. känner skillnaden emellan regering och förvaltning.

15:o "Hr G. har sagt, *att ofrälseständen oupphörligt protesterat emot 1634 års regeringsforms yrkade giltighet utöfver minderårigheten.* — F. har visat exempel på motsatsen."

Exemplet är ständernas år 1644 gjorda påminnelse, att "regeringsformen, som nu för thesse besvärlige tijdher skull *icke* hafwer *kunnat så noga nagelfahras, som synes att göras behooff"*, måtte innan kröningen med flit öfverses och så med alla ständernas samtycke till evärdelig lag blifva införd och stadfästad.

16:o "Hr G. har sagt, *att samma*" (1634 års) "*regeringsform väsendtligen ingriper i ständernas rättigheter och stympar och åsidosätter dess*" (läs: deras) "*former.*" — F. har med många bevis ådagalaggt, att denna Hr G:s uppgift alldeles icke *sammanhänger* med verkligheten."

De många så kallade bevisen reducera sig till en anmärkning, att sammankallande af utskott, i stället för riksdagar, hvilket G. förmodas hafva med sitt yttrande åsyftat, var vanligt före år 1634.

Man säger, att en regeringsform ingriper i rättigheter, när den gör så, vore dylika ingrepp än så vanliga. Man säger, att den stympar och åsidosätter former, när den så gör, äfven om ett sådant stympande och åsidosättande ofta förut egt rum.

Med denna erinran kunde Hr F:s så kallade bevis vara besvaradt. Men det finnes i 1634 års regeringsform, i den syftning, hvarom nu är fråga, åtskilligt, som ej var vanligt; t. ex. den i 43 §. lemnade anvisningen, som af en mindre välvillig styrelse så lätt kunde missbrukas, och den ställning, 44 §. gaf rikets till redovisning samlade embetsmän i det af samma §. omtalade utskott: en ställning, som lätt skulle kunnat leda till en långt större inflytelse för dessa embetsmän, än den, rådet å de äldre utskotten kunnat utöfva.

Dessa äro de anmärkningar, hvilka, enligt Hr F:s blygsamma förmodan, skola hos Hr G. injagat en sådan skräck, att han ej ens vågade ett försök till deras vederläggning. Läsaren torde nu kunna någorlunda bedömma grunderna för en så anspråkslös tro. För rec. synes Hr G. verkligen hafva haft bättre att göra, än att inlåta sig i sådana barnsligheter, hvilka Hr F. sjelf en gång, vid lugnare sinnesstämning, bör kunna till deras rätta värde uppskatta.

Att bland Hr F:s öfriga anmärkningar en och annan torde kunna uppletas af bättre halt, än de här granskade, vill rec. ej bestrida. Han är ock öfvertygad, att enhvar af en man med Hr F:s kännedom af åtminstone en sida af Sveriges historia kan hafva något att lära, under förutsättning nemligen, att Hr F. håller sig inom den sfer, för hvilken han är ämnad.

En slutförklaring återstår för rec. att gifva.

I anledning af Hr F:s påstående, att Svenska adeln och aristokratien af flera våra häfdatecknare blifvit behandlade med obillighet och orättvisa, frågar Hr G. bland annat:

"Är det väl den hederlige *Lagerbring*, som visat ett sådant adelshat? Omöjligt." — — "Eller *Botin*? Han deklamerar i sin ofullbordade *Svenska folkets historia* något emot medeltidens katholska hierarki. Att aristokratien har öfver honom att beklaga sig, kan jag ej finna."

Hr F. har både i 1:a häftet, 3:e upplagan, s. 7, och i 2:a häftet, s. 39, afskrifvit dessa yttranden, dock så, att han ur yttrandet om *Botin* uteslutit orden: "Han deklamerar — — katholska hierarki."

Derefter har han i båda häftena såsom en motsats till dessa Hr G:s omdömen anfört några meningar ur ett af rec. en gång fäldt omdöme, som i sin helhet lyder så:

"*Botin* och *Lagerbring* kalla väl ej sina arbeten pragmatiska, och hafva ej heller med en *Wildes* klarhet tänkt och fasthållit det mål, dit de hänförde alla föregående orsaker, men deras pragmatiska anda låter sig ej misskänna. Den Andliga och Verldsliga Aristokratiens utveckling och tillgrepp voro, i en tid då en Aristokrati ännu i vårt fosterland sökte emot den växande Demokratien försvara återstoden af sina en gång åtkomna prærogativer, deras älsklingsämne: ett ämne, hvars framställning den tiden ännu egde en national vigt och fordrade sann frimodighet. Huru genom denna Aristokratis förvållande Svenska Folkets gamla rätt och dygd undertryckts, och Svea rike blifvit något helt annat, än det utan detta ogräs skulle blifvit, upprepas i mångfaldiga variationer; och under denna synpunkt ses hela vår historia."

"Men de råkade, under uppräknandet af dessa Aristokratiens missbruk af sin makt (missbruk, dem ingen skoningslösare än Hr *Geijer* anmärkt), oaktadt sitt bemödande att bibehålla Historiens lugn, mer än en gång att falla i stridsskriftens ton; och äfven att från sin synpunkt se många saker ganska skeft. *Lagerbrings* royalism och *Botins* mer än protestantiska hat mot Katholicismen fördunklade åtminstone rätt ofta dessa, i så många afseenden, förtjenta forskares blick" *).

*) Naturligtvis anmärker Hr F. ej, att rec. i samma uppsats yttrat: "att Hr *Geijer*, som alldeles icke förtiger, att de store sjelfve föga höllo de lagar, de stiftade, lemnat utan afseende det mödosamma försvar, som *Lagerbring* skrifvit för Magnus Smek, och i stället låtit handlingarne tala" samt

"att det är en bland Hr *Geijers* förtjenster om vår historia att emot den Lagerbringska royalismens blinda ifver, hafva lemnat oss en opartisk tekning af Carl Knutssons inre styrelse."

Hr F. förklarar derpå i båda häftena sin afsigt vara, att "tills vidare" lemna åt Hr G. och rec. att sins emellan öfverenskomma om de olika åsigterna. I andra häftet tillägger han betydelsefullt, att han också någon gång torde företaga en granskning af dessa ämnen.

Ej för Hr F., men för läsare med omdöme i dylika frågor, må om den af Hr F. med så stor tillfredsställelse anmärkta skiljaktigheten några ord här finna plats.

Emellan Hr G:s ostympade omdöme om *Botin* och hvad rec. om samma författare yttrat, är skillnaden ingen annan, än den, att rec. på Botins hierark-hat lägger mer vigt än Hr G. Det erkännes af oss bägge.

För "adelshat" vet sig rec. icke hafva beskyllt *Lagerbring*. Men om Hr G:s mening skulle vara att frikalla denna förtjenta forskare ifrån ensidighet i bedömmande af Svenska medeltidens-aristokrati, då skiljer sig i denna punkt rec:s öfvertygelse ifrån Hr G:s; utan att rec. dock finner i någon mån besynnerligt, om Hr G. vore den siste att märka, huru mycket hans egen ståndpunkt är upphöjd öfver *Lagerbrings*. B—LK.

[14] Läsning i andliga ämnen, utgifven af *C. F. af Wingård*. Första häftet. Stockholm. 1846. 82 sidd. 8:o. (Priset: 24 sk. B:ko.)

Innehållet af detta häfte består af Tal i Upsala prestsällskap, på Luthers dödsdag d. 18 Febr. 1846, hållet af C. F. af Wingård, (en skildring af Luthers sista stunder, död och begrafning), Predikningar på 8:de och 9:de Söndagarne efter Trinitatis och Den olika bönhörelsen (ett par anekdoter) af Wingård, Vandringsberättelser (betraktelser öfver Luc. 10, 38 — 11, 4) af A. G. Sefström, Perlor, efter Tyskan, (aphorismer) af Wingård.

Utgifvaren har låtit detta innehåll föregås af följande förord: "Några Församlingens Lärare hafva förenat sig, att utgifva en Läsning i andliga ämnen. Jemte de allmänna andliga behofven, har hvarje tid sina egna, hvilka särskildt böra betänkas. Till detta aktgifvande önskar man förenleda, under det man söker bereda uppbyggelse. Det egentligen vetenskapliga af Theologien har sitt eget fält, hvilket bör för sig odlas; här ville man enkelt framställa sanningen till Gudaktighet. Otvifvelaktigt äro många, som söka den och önska sig ledning. Kunna för någon tviflen öfvervinnas, dunkla föreställningar blifva klara, vacklandet öfvergå till stadiga steg på det rättas väg, är afsigten vunnen med det välmenta före-

taget, hvilket ställes under Guds mäktiga hägn, och anmäles till en christligt sinnad Allmänhets förtroende."

Ref. får för sin del blott tillägga sin öfvertygelse, att afsigten utan tvifvel skall vinnas med företaget, och anser en borgen derföre redan vara gifven genom de författarenamn, som i första häftet framträdt.

[15] Martin Luthers lefverne. Af *A. J. Cnattingius.* Första häftet. Linköping 1846. 136 sidd. 8:o. (Priset: 32 sk. Bko.)

Om ref. skyndar att anmäla ett nybörjadt arbete, hvaraf det utkomna häftet, det första af fyra, icke ens utgör en afdelning af det hela, utan stannar, såsom man brukar säga, midt i meningen, så föranledes denna skyndsamhet af önskan att tidigt fästa allmänhetens uppmärksamhet på ett vetenskapligt verk af större omfattning än vanligt, och, såsom början lofvar, af stor förtjenst.

Luthers namn är väl och måste vara ibland oss i hvar mans mun. Men af hans lefnad och personliga verksamhet torde ibland den större allmänheten föga vara bekant utom några vissa hufvuddelar. Det är likväl en bekantskap att göra, både med afseende på det så utomordentligt följdrika och oss så nära rörande i hans verk, och genom den i många fall egna märkvärdigheten af hans lefverne. Detta lefverne uppgår ock sjelft till stor del i hans verk, i de handlingar, genom hvilka kyrkoförbättringen började och fortgick, och utgör en oumbärlig del af dennas historia. Hos få menniskor torde enskildt lif och offentlig verksamhet varit så nära förenade, så utgjort ett helt, som hos honom.

Det har varit i våra dagar nog vanligt, att, genom uppmärksamhetens vändande till enskildheterna af stora mäns lefverne, såsom förklaringsgrund för deras verksamhet, man vanställer denna sjelf, då den och dess frukter ofta framträda såsom åstadkomna af små och tillfälliga orsaker. I sådant fall tala oftast verksamheten och verket bättre för sig sjelfva, såsom försynens skickelse. Men om ifrån denna tro på försynens skickelse af verldshändelserna man går att betrakta den skickelse, genom hvilken den korat, beredt och utrustat de menskliga verktygen, så ligger äfven i skildringen af dessas lif en väckelse till högre bildning. I Luthers lefverne är knappast möjligt att förbise denna högre betydelse, och denna är i närvarande tid så mycket större, ju mera missförstånd och oförstånd förrycka verkets egen sanning.

Hr Cnattingius begagnar för sitt arbete nyare utländska skrifter jemte den förnämsta källan för detta ämne, Luthers

egna skrifter och samtidas anteckningar. En förtjenst finna vi äfven deruti, att vid de vigtigare händelserna en öfversigt lemnas af kyrkans dåvarande tillstånd, och hurn detta uppkommit. Om härvid och annars en och annan anmärkning skulle vara att göra, så anser ref. dock onödigt att nu företaga granskning af enskildheterna i en ofulländad skrift, som lofvar att i det hela fullt bestå profvet inför kritiken, och som fyller en brist i vår litteratur. — Huruvida Luthers lefverne här framträder i den dag, i hvilken det ifrån Svenska Kyrkans synpunkt måste visa sig, kan egentligen icke afgöras förr, än vi börjat att med större uppmärksamhet och sjelfständighet betrakta, ifrån kyrkans och icke blott ifrån statsförhållandets sida, kyrkoförbättringen inom vårt eget fädernesland, och lära oss förstå, genom hvilka egna omständigheter, säkerligen hvarken blott tillfälliga eller politiska, den i så mycket blef olik den Tyska, en undersökning, utan tvifvel för historisk forskning bland de vigtigaste, som dessa dagar påkalla. L. A. A.

]16] Teckningar utur Luthers lif. Af *Carl Edmund Wenström.* På C. A. Bagges förlag. 357 sidd. 8:o. Tryckta i Stockholm, dels hos A. G. Hellsten, dels hos P. A. Norstedt & Söner (på olika tider). (Priset: 1 R:dr 16 sk. B:ko.)

Boken utgöres af åtskilliga tid efter annan författade och till enhet sammanfattade sånger, tillhopa utgörande en teckning af Luther och hans lefverne. Stilen är bunden, versen dels rimmad, dels orimmad. Efter hvarje teckning — dessa äro nio, innehållande hvardera en eller flera sånger — följer en texten upplysande "historisk underrättelse." Vi vilja i största kortbet nämna ett och annat särskildt om alla eller de flesta af dessa teckningar.

Första teckningen innehåller Luthers ungdom. Sångerna äro sex, alla på orimmad jambisk vers. Luthers födelse och dop äro nätt nog skildrade. Men i allmänhet är i dessa sånger ämnet temligen prosaiskt uppfattadt och behandladt. En mängd hvardagliga obetydligheter kunna endast genom en hög grad af snille och talang, sådan som t. ex. Goethes, om icke höjas till poesi, dock emottaga en viss poetisk pregel; och den, som icke är i besittning af en sådan skaldskapets öfverlägsenhet, gör i ett episkt arbete klokast uti att sofra bort, hvad icke i sig sjelf eger vigt och värde.

Andra teckningen består i en enda sång, öfver Luthers prestvigning. Detta skaldestycke är "belönt af Svenska Aka-

demien, Högtidsdagen 1837." Det är det bästa i samlingen. Det består af både rimmad och orimmad vers. Formen är vårdad och nästan felfri i prosodiskt och metriskt hänseende; skildringen innehåller många vackra och sanna, understundom sublima tankar; det hela förtjent af Akademiens hugkomst och läsares uppmärksamhet.

Tredje teckningen innehåller Luther i Wittenberg. Bland annat förekommer, i skildringen af hans vistelse derstädes, både hans eget och Tezels tal, i anledning af det bekanta aflats-uppträdet. Det sednare talet synes oss föga lyckadt, det förra bättre.

Den fjerde teckningen skildrar Luther i Worms. Ämnet är poetiskt fattadt och formen mera vårdad, nästan felfri.

Den femte teckningen handlar om Luther på Wartburg. I Luthers sång om Bibeln många vackra och goda tankar; här och der sökt och falsk naiveté.

Den sjette teckningen föreställer Luther såsom husfader. Äfven här åtskillig falsk naiveté och misslyckad humor. Dock poetiska partier. Dotterns död ej illa skildrad. Hela denna teckning är på hexametrisk vers. Om formen gäller hvad vi slutligen komma att säga i allmänhet. Särskildt kunne vi dock erinra, att man, efter den konstrike Stagnelii och den nästan ofelbare Adlerbeths dagar måste vara sparsam och varsam med hexametern.

Sjunde teckningen framställer vännerna Luther och Melanchton. Förf., som med mycket skäl valt kontrasten i personernas lynnen och karakterer till skildringens förnämsta ögonmärke, synes oss i utförandet ingalunda nog eller lyckligt begagnat poesiens tillgångar. De första verserna utgöra dock ett undantag, åtminstone hvad tankarna angår. Samtalet mellan dessa båda tidehvarfvets män hvarken nog innehållsrikt eller storartadt, såsom man skulle hafva väntat.

Åttonde teckningen rörer Luther såsom själasörjare. Uti "tillegnan" till de "Olycklige" förekomma många vackra tankar och formen är vårdad, såsom merendels der Förf. brukar rimmad vers. Första sången, "Hemmet", innehåller åtskilligt af sann poesi. Andra sången, Luthers bön, förtjenar sin plats näst efter den prisbelönta sången och är i både religiöst och ästetiskt afseende läsvärd. Andra sången "Helgedomen." Versslaget icke väl valt. Tredje sången "Himmelen." Skildringen af Luthers moders död vacker, åtminstone på slutet.

Nionde teckningen innehåller Luthers död. Det är icke utan, att här och der förekommer en viss prosaisk språksamhet. Luthers trosbekännelse är vacker. Uti epilogen framskymtar ett slags opoetisk presterlighet. Tiden bestraffas, ehuru

nyss förut är taladt om "Gud i tiden", en sann och stor tanke. Luthers trenne sekular-drömmar en god idé, ehuru ej rätt lyckligt genomförd, ej klart eller fullständigt genomtänkt.

En Svensk prosodik och metrik finnes väl ännu icke i sträng mening. Dock finnas åtminstone vissa allmänna, dels på det gemensamma i språkens natur, dels på Svenskans individuella beskaffenhet grundade reglor, bland hvilka några äro af den vigt, att de aldrig ostraffadt kunna öfverträdas. Icke heller, åtminstone sällan, hafva de blifvit öfverträdda af dem, som hört till första rangen af våra skalder, om också icke ens de äro fullkomligt felfria i prosodiskt och metriskt hänseende, och ännu ej uppstått den formfulländning, man kan hafva skäl att hoppas och vänta.

Bland Förf:s fel anmärke vi först detta, att gifva ord, en- eller tvåstafviga, på hvilka meningen lägger eftertryck, den plats i versen, att dess stafvelser blifva korta, och tro sig kunna återgifva åt dessa ord den logiska accenten genom att trycka dem med kursiv, t. ex. "allraminst *de* kunde drömma."

Vidare glömmer Förf. mer än ofta stafvelsernas qvantitet, brukar korta stafvelsers långa och tvärtom. Hans vanligaste fel är att göra daktyler af sammansatta ord, hvilket må kunna passera, när i sammansättningen det andra ordets stafvelser icke äro tunga att uttala, såsom: "flärdfüllă", men eljest orimligt, såsom brōdĕrsnămn", "nēdklĭngăr." Fula till att börja med, och i episk stil af icke komisk art opassande sådana daktyler som dessa: "dōttĕrlĭll", "Lēnălĭll." Språkvidrigt är ock att säga: "Mēlănchtŏn." Omöjliga sådana amphimacri, som denna: "hōgmĕssāns." Af sådana fel, som de nyss anförda, hvimlar större delen af boken.

Derefter kan anmärkas:

oriktiga metaforer, t. ex. "från hvars talarestol han slungat ordets slagsvärd." En vapenskicklig kämpe lärer ej bruka svärdet såsom lans;

misslyckade ordlekar, såsom när Bibeln kallas "ljus uti mörkret, mörker kring ljuset";

alltför prosaiska uttryck, såsom: "sjelf med godt naturförstånd";

konstlade uttryck, såsom: "Sagdt. Och nu till bevis en kyss tryckte (!) Luther på stolta ödmjukhetens alltjemt helt yppigt purprade läppar";

eller nog infantila, såsom: "Abel, from, var Gud tacknämlig och han somnade så roligt på Guds arm."

O förekommer i sammansättning såsom kort stafvelse, såsom i: "ŏöfverskådlig", hvilket bruk, af lätt insedt logiskt skäl, är omöjligt.

Boken är dock läsvärd, om också mera uti religiöst-historikt afseende, än uti ästetiskt. —NL—

[17] **Berättelse om Pestalozzi-Festen i Stockholm d. 12 Januari 1846.** Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet. 1846. 61 sidd. 8:o. (Priset: 24 sk. B:ko. Säljes till förmån för Småbarnskolorna i Stockholm).

Denna lilla, i afseende på ämnet och innehållet rätt intressanta bok börjar med ett "Förord", hvari bland annat den upplysning meddelas, att festen haft sin upprinnelse från åtskilliga i hufvudstaden varande skollärares tillfälliga sammanträffande, och att meningen med denna fest varit, icke blott att sammanbringa ett större antal lärare och andra uppfostringens vänner och genom ett ämne, skildt från dagens strider, lifva dem till erinring af det för en hvar gemensamma målet, utan äfven att tilläfventyrs för framtiden gifva anledning till någon varaktigare förening mellan dem, som på samma eller skilda vägar derför arbeta: att man beslöt meddela denna tanka åt flera och att, på ett för ändamålet utsatt möte, förslaget enhälligt antogs och festen bestämdes att hållas och tillgå på det sätt, som sedermera egde rum och i boken beskrifves: att Rektorerne Dahlström, Schmidt och Söderlind anmodades vid tillfället åtaga sig ombesörjandet af festens yttre anordning, Magister Docens Svedbom och Rektor Nattsén att blifva dagens talare, hvarjemte beslöts att genom andra personer besörja författandet af för tillfället passande sånger.

Derjemte lemnas den underrättelsen, att å dag och timma, som blifvit för festen utsatta, i en passande lokal i Frimurare-Ordens hus omkr. 200 personer sig infunno, samt af dessa först och främst D.D. K.K. H.H. Kronprinsen och Hertigen af Upland; derjemte Chefen för Kongl. Ecclesiastik-Departementet, Hr Statsrådet Silfverstolpe, jemte flere högt uppsatte embetsmän, utmärkte vetenskapsmän, prester, grosshandlare, samt isynnerhet ett större antal lärare vid hufvudstadens offentliga eller enskilda läroverk.

Slutligen bör ur "Företalet" tilläggas, att sångerne före, mellan och efter talen utfördes under orgelmusik genom en kör af skollärare och lärjungar från härvarande gymnasium, nya elementarskolan samt seminarium för folkskollärare.

Boken innehåller: 1:o "Till Inledning. Sång af H. W. B." Dessa verser, äfvensom de följande, nätta och passande. 2:o "Johan Henrik Pestalozzi. Föredrag till tecknande af hans lefnadsöden och personlighet, af P. E. Svedbom." Detta tal, hål-

let i en enkel, vacker och värdig stil, innefattar många intressanta och karakteristiska drag utur P:s lefnad, samt derjemte, utöfver hvad titeln lofvar, åtskilligt som rörer hans lärosystem. Man får i P. lära känna en man, som, ehuru genom patricisk börd, snille och bildning egande anspråk på en högre plats inom samhället, har mod och beslutsamhet att uppoffra allt för sin idé, den att arbeta för undervisningen, och hvilkens brinnande begär, att på ett eller annat sätt kunna förbättra det arma landtfolkets belägenhet, af ingenting hämmas eller utsläckes: en man som, vid tillfälle af en mäktig persons löfte om stöd och hjelp för beträdandet af en lysande politisk bana, till den grad beherrskas af medvetandet om sin kallelse, att han utan betänkande svarar: "jag vill blifva skolmästare." Vi se honom till den grad bära olycksödet att vara misskänd, att han fördrager, att den bok, i hvilken han i poetisk form framställt sina uppfostringsidéer, betraktas såsom ett bevis, icke på förstånd i uppfostringsväg, utan på kallelse att blifva Romanförfattare, och att han, utan att fälla modet, tillåter sig göras till medhjelpare åt en skollärare, som likväl underkänner hans duglighet, samt att han en annan gång låter sig åtnöjas med rättigheten att lönlös undervisa i en barnskola. Vi se slutligen, att denne man, oaktadt alla sådana missöden, förmådde uppbära sitt mod, tills han, en åttatioårig gubbe, nödgades upplösa en skola, som bestått ett fjerdedels sekel. Men *då* var hans kraft all: han, i hvilkens verk sjelfva Fichte förklarade sig se gryningen till ett nytt tidehvarf af frihet och sjelfständighet för det under Fransmännens ok suckande Tyskland och Europa, dog med förtviflan öfver det skenbara förfelandet af en så lång lefnads sträfvanden. — 3:o "Sång af H. W. B." — 4:o "Några ord om Pestalozzis grundsatser, angående uppfostran och undervisning. Föredrag af A. Nattsén." Äfven detta tal eger sin förtjenst både i formelt och materielt hänseende, oaktadt tid och utrymme ej medgifvit en fullkomligt genomförd och systematisk framställning af läran. Förf. har på ett ställe sammanfattat grunddragen af densamma. Vi anföre hans ord: "Pestalozzi önskade i allmänhet: naturenlig, allsidig, harmonisk utveckling af de menskliga anlagen och krafterna; och med afseende på undervisningen: sjelfverksamhetens utveckling på grund af omedelbar åskådning. Åt modren öfverlemnade han omsorgen att väcka och lifva barnets djupaste och starkaste känslor. Tingen och företeelserna i naturen böra ställas fram för barnet sjelft. Intet bör mer undvikas, än ett för tidigt förestafvande af begreppssatser. Det är vida vigtigare, att bilda menniskans anlag till krafter, än att bibringa henne vetande. Vetande utan

kraft verkar förderfligt, förlamande och förvridande. Bildningens konst består i anslutande till naturen, — undervisningens konst uti ett naturenligt ordnande af universal-bildningsmedlen, språk, form och tal, och uti en lefvande, af kärlek till lärjungen härrörande framställning deraf, till utveckling af hans sjelfverksamhet. Detta är elementarmethodens väsende. Denna method är en och densamma för alla barn på jordens hela rund. Den förbereder hvarje följande inträngande uti vetenskaperna, liksom hvarje kraftfullt uppträdande uti lifvet." För öfrigt skulle åtskilliga spridda satser förtjena att anföras, om utrymmet det medgåfve. — 5:o "Sång af H. W. B." — 6:o innehåller, jemte underrättelsen om den af festens ämne lifvade sinnesstämningen hos alla, de tal, som höllos till föreslående af skålar. Dessa skålar voro alla för tillfället ganska egentliga och talen äro alla mer eller mindre uttrycksfulla. Dessa tal och skålar gällde: Hans Majestät Konungen, H. K. H. Kronprinsen, Pestalozzi's minne, Hr Statsrådet Silfverstolpe, fäderneslandets allmänna undervisningsverk, folkundervisningen, Svenska allmänhetens stigande intresse för undervisningens framgång och aktning för dess befordrare, skolbarnens föräldrar, lärarne vid fäderneslandets undervisningsverk, Sverige (skålen proponerades af Hr Troyon från Lausanne), och slutligen en pedagogisk förening. Presidenten v. Hartmansdorffs tal gör ingalunda det minsta intrycket på läsaren. Man igenkänner här icke blott den kraftfulle mannen; man finner tillika ett hjertligt, förmedlande, försonande sinne. I skolfrågan är denne märkvärdige man, hvilket visserligen *här* icke synbart framlyser, men icke heller förnekar sig, en rörelsens och framtidens man, full af hopp och förtröstan. En tänkvärdig inkonseqvens, men en ädel och glädjande! — Efter talet sjöngos några rätt vackra verser. Månne af den förut signerade skalden? — Hr Doktor Wallins tal, om folkundervisningen, uttrycker en frimodig tillförsigt om denna undervisnings lyckliga resultater. — Hr Lektor Elfving höll ett tal och föreslog en skål för bildandet af en pedagogisk förening i hufvudstaden, en lycklig idé, till hvilkens realiserande hvarje fosterlandets och undervisningens vän må önska lycka. En not upplyser, att en "Pedagogisk Förening" verkligen är stiftad, hvilket skedde d. 17 Jan. innev. år.

"Tillägg" innehåller en förteckning å Pestalozzi's af trycket utgifna skrifter.

—ED—

[18] **Praktisk Anvisning till Svenska Stilöfningar i tvänne Curser, af *Johan August Cedervall.*** Förra Cur-

sen 119 sidd. Andra Cursen 136 sidd. 8:o. Stockholm, Z. Hæggström. (Priset: häft. 1 & 2: 1 R:dr 32 sk. Bko.)

En brist i vår pedagogiska Litteratur är genom detta arbete afhjelpt och en vigtig gren af undervisningen i våra skolor har deruti erhållit en ledning, lika behöflig, som hitintills ofta saknad. Det klagas öfverljudt öfver minnets öfverlastande och lexläsning, som förqväfver tanken. Man tror sig sakna verklig bildning, äfven der man icke kan neka att stora kunskaper finnas. Dessa klagomål, om också icke alltid grundade, låta sig dock ej i det hela vederläggas, och orsaken till denna bildningens försvinnande under massan af lexor finner man säkrast i bristande öfning att sätta egna tankar i skrift. Böckernas studium skänker förråder af kunskap, men dessa förråder stadna likasom skrinlagda i minnet, till dess att eftertankan tvingas att upptaga dem, att bearbeta dem; och först när detta skett, blifva de förenade med sjelfva menniskans väsende. Till ett sådant bearbetande tvingas ynglingen genom skrifning, genom eget författarskap, och den större eller mindre skicklighet, hvarmed detta utöfvas, utgör det säkraste kriterium på den bildning, eller — då frågan är om ynglingar — den receptivitet för bildning, ej blott för läxor, som hos subjektet finnes. Det eger i detta fall en vexelverkan rum; man måste skaffa sig tankar för att kunna uttrycka dem, men å andra sidan väckas tankarne just genom den nödvändighet, som skriföfningen medför. Frågan kan dock vara om dessa öfningar böra ske på Svenska eller på ett främmande språk. Att ibland andra språk intet annat än Latinet kan komma i fråga, torde få anses för en afgjord sak. Rec. är också öfvertygad att den, som skrifver Latinet väl, äfven kan i och med detsamma skrifva en god Svenska. Detta torde väl få anses för hufvudsaken vid den Latinska skrifningen, att man derigenom tillegnar sig den bestämdhet i uttrycket och klarhet i tankegången, som är egen för den gamla Litteraturen. Men deraf följer dock ingalunda de Svenska skriföfningarnes öfverflödighet; ty någon skicklighet kan dock äfven förvärfvas utan klassisk grund; många äro dessutom, som ej blifvit begåfvade med fallenhet för klassiska studier, och äfven för de bäst lottade torde en omvexling af Latinsk och Svensk skrifning vara det fördelaktigaste. Svenska språkets studium i skolorna har på de sista decennierna betydligen stigit och den lärobok för Svenska stilöfningar, som nu anmäles, är således ett arbete, som framträdt i sin rätta tid. Sjelfva methoden, som deruti blifvit följd, den plan för dessa öfningar, som der uppgifves, kan rec., som sjelf saknar peda-

gogisk erfarenhet, svårligen bedömma; dess närmare granskning må lemnas åt insigtsfulla skollärare. En erfarenhet har dock rec. såsom Akademisk lärare inhemtat, nemligen att så länge skriföfningarne ej ifrån och med den tidigare skolgången behandlas såsom en hufvudsak i undervisningen, blifva några få Svenska chrior såsom öfningar vid Universitetet utaf föga vigt. Med så mycket större nöje har rec. lärt känna ett arbete, beräknadt på en sådan i den tidigare åldern begynnande och beständigt fortsatt bildningsmethod. — Förf. har till en början lemnat en mängd koncepter till bref, ämnade att afskrifvas och genomläsas; genom afskrifningen är Förf:s mening att lärjungen skall inhemta vana vid brefstilen, och genom en upprepad läsning af sådana koncepter invänja i föreställningen den tankeföljd, som deruti förekommer. Efter flera gånger förnyad läsning är meningen att brefvet skall ur minnet uppskrifvas på fri hand. Efter de utförda brefven följa utkast till Bref och Berättelser, ämnade till ledning för egna uppsatser, men med större frihet i sammansättningen. Derefter upptages en annan klass af utkast, nemligen sådana, som fordra användandet i berättelsen af vissa uppgifna ord, och slutligen ett antal kakographiska stycken, som lärjungen bör öfva sig att rätta. Den andra kursen innefattar först en inledning till Stilöfningarnes theori och sedermera utkast till Svenska chrior samt en uppsats på s. k. chriaämnen. Denna sednare kurs, som Förf. beräknat för något äldre lärjungar, torde med fördel kunna begagnas äfven af dem, som på egen hand vilja öfva sig i författande af Svenska uppsatser; en öfning, som ej nog mycket kan rekommenderas hos studerande af alla åldrar, icke derföre att alla skola bildas till författare, men tänkande menniskor borde dock alla vara, och genom att skrifva lärer man sig tänka.

S—S.

Resp. prenumeranter och andra läsare torde benäget ursäkta, att i detta häfte recensioner och anmälanden icke blifvit införda i den ordningsföljd, hvilken hittills de särskilda vetenskapernas s. k. rang plägat bestämma. Orsaken till uraktlåtandet deraf har varit den, att de denna gång ej inkommit nog tidigt. Man har ansett vigtigare, att utgifva häftet i rättan tid, än att, med försummande deraf, iakttaga den nämnda ordningsföljden. Derjemte önskar man sig samma benägna ursäkt för framtiden, i fall, genom bidragens fördröjda insändning, samma nödvändighet att frångå bruket åter skulle inträffa.

Red.

Notiser.

Frankrike.

L'Academie Française hade till ämne för täflan i skaldekonst uppgifvit La Vapeur. Inemot 80 täflingsskrifter öfver detta tidsenliga thema hade inkommit; men Akademien fann sig icke kunna tilldela någon af dem priset, hvarföre täflingstiden blifvit ytterligare förlängd ett år.

Cours de l'histoire de la philosophie moderne. Under denna titel låter V. Cousin utgifva sina föreläsningar i Sorbonne från 1815 till 1850. Arbetet beräknas komma att utgöra åtta band, och afhandlingarne äro lofvade i oförändradt skick sådane de blifvit muntligen föredragne, hvarigenom författaren hoppas bäst bemöta sina motståndares anfall.

Sällskapet för Franska Historien har den 4 sistl. Maj haft sin årssammankomst i thronsalen på Hotel de ville. Hr de Barante, som, i likhet med hvad de föregående åren inträffat, återvaldes till ordförande, öppnade sammankomsten med ett tal, hvaraf man erfar, att Sällskapet under årets lopp besörjt utgifvandet af flera band, idel fortsättningar af redan började verk, med undantag af en Dagbok öfver adertonde seklet af Barbier, Advokat vid Domstolen i Paris, hvilket arbete författaren började 1718. Det berömmes som en trogen bild af rörelserna i allmänna tänkesättet på den tiden med all sin oro, sitt misstroende, sin orättvisa och sin tadelsjuka.

I samma lokal höll, den 10 Maj, det välgörande *Sällskap, som stiftat Landtbruks- och Straff-kolonien i Mettray,* sin sjunde årssammankomst. Den bevistades af en mängd Pärer, Deputerade, högre och lägre embetsmän, äfvensom af Baron von Varnbühler, som på Konungens af Würtemberg anmodan genomreser Frankrike, för att studera dess straffsystem, samt af andra utmärkta främlingar. Sällskapets Ordförande, Grefve de Gasparin, lemnade för tillfället sin plats åt Ministern för allmänna undervisningen Hr de Salvandy, som önskade Sällskapet lycka till de vunna resultaterna af dess bemödanden, samt tillkännagaf att statsanslaget för kolonien skulle komma att förhöjas från 5000 till 12,000 francs. Hr de Mez afgaf en berättelse om kolonien, de gåfvor som tillflutit den och de sedliga resultater,

som genom densamma uppnåtts. Redogörelsen öfver dess financiella ställning, afgifven af Hr Gouin, befanns ej mindre tillfredsställande.

Vidocqs papper. Den bekante Vidocq, f. d. Chef för Säkerhetspolisen i Paris, har nyligen aflidit i S:t Nicolas, nära Brüssel, dit han på sednare tiden dragit sig undan. Han skall, som det berättas, till en bokhandlare i nämnde hufvudstad hafva försålt en samling märkvärdiga dokumenter, observationer och underrättelser rörande åtskilliga personer och familjer i Frankrike, likväl med vilkor att de ej skulle få utgifvas förr än efter hans död, emedan han låtit betala sig för sin tystlåtenhet. Således har man att här förvänta ett nytt bidrag till chronique scandaleuse.

Konstexpositionen i Paris detta år har att berömma sig af flera herrliga taflor. Den Tyska Referenten i Augsb. Allg. Zeitung ger främsta rummet åt A. Scheffers religiösa kompositioner: den helige Augustini afsked från Morica, hans moder, och en annan, hvartill ämnet är hemtadt ur en legend af Goethe, der en sjuk moder blir helad af sitt barn, åt hvilket en engel, till lön för dess fromma och verksamma deltagande, ger förmågan att genom sin omfamning göra den sjuka helbregda. Ref. motiverar omständligt detta sitt omdöme, och menar att konstnären löst den ofta framkastade frågan om möjligheten af en protestantisk konst såsom motbild till den äldre, hittills beundrade katholska, hvilken uppgift han söker belysa medelst en karakteristik af föremålen i dessa båda taflor. Goethe, Shakespeare och Dante anser han för trenne diamantgrufvor, hittills nästan orörde af konsten. Den förstnämnde är den rikedomskälla, hvarur Scheffer företrädesvis lånar sina bilder. Äfven till denna exposition har han lemnat tvenne scener, hemtade ur Faust, den ena föreställande Fausts och Gretchens promenad i trädgården; Mephistopheles och Fru Martha Schwerdlein höra äfven till figurerna i denna tafla. Den andra målningen föreställer en Blåkulla-scen, i hvilken Faust möter Gretchens vålnad. — Horace Vernet, som nämnes näst efter Scheffer, har till expositionen lemnat sin mycket omtalta tafla öfver slaget vid Isly. Taflans storlek gränsar till det otroliga, och dock hafva figurerna på densamma, i anseende till sin talrikhet, knappt en tredjedel af naturliga storleken. Målaren har lyckats att åt de många särskilta handlingarne i sin komposition gifva en viss enhet. Medelpunkten utgöres af Marskalk Bugeaud med sin stab; det fiendtliga lägret är redan eröfradt och en Spati öfverlemnar den bekanta solskärmen, Marockanska fältherrens utmärkelsetecken. I förgrunden synas blodiga spår efter den nyss slutade striden, döda och sårade, med hvilka, efter allt utseende, läkarne förgäfves sysselsätta sig, eller hvilka man lyfter på de till de sjukes tjenst bestämda mulåsnor. Till höger framrusar en skara Orleanska jägare, förmodligen i afsigt att afskära återtåget för en fiendtlig trupp. Denna grupp är den mest uttrycksfulla och lefvande i hela taflan. Främst Bataljonschefen, med hvars trafvande häst en ung Löjtnant håller jemna steg och med

spänd uppmärksamhet söker inhemta sin förmans order; näst dessa figurer följa tre eller fyra andra, alla rörande sig i språng samt återgifna med öfverraskande sanning i ställningar och rörelser. Marockanska hufvudhären retirerar i bakgrunden. De förbrända höjderna på det ödsliga landskapet äro betäckta med ett hvitt hvimmel af flyende fiender, hvilka flera franska afdelningar på afstånd efterskicka sina sista skott. Några små hus, till hälften gömda af buksnår, bland hvilka en hvit Minaret uppspirar, säger åskådaren att denna öcken ej är helt och hållet menniskotom. Vernets tafla har gjort lycka, ty man finner i densamma kraft, natursanning och lefvande handling använda på ett krigiskt och patriotiskt ämne. — Derefter öfvergår Referenten med loford till en midt emot slaget vid Isly uppsatt genretafla, kallad *la lettre difficile;* konstnären är ej uppgifven. Sedan följer *une femme du peuple* af G. Bohn; nyckeln till denna tafla igenfinnes i följande vackra ord af George Sand: "Compte-on pour rien toutes ces ames aimantes qui possèdent la poésie et qui souffrent, qui se taisent devant les hommes et qui parlent devant dieu." Lehmann har lemnat en hel serie af taflor, bland hvilka Ref. endast uppehåller sig vid en Ofelia, som han klandrar, men berömmer Hamlets bild; sistnämnda omdöme gäller äfven om Okeaniderna i en tafla öfver den fängslade Prometheus, och hvilka, hvar för sig betraktade, äro verkliga mästerstycken af sinnlig poesi. Af Delacroix nämnes Rebeckas bortförande af Tempelherren (ämnet hemtadt ur Walter Scotts Ivanhoe), Romeos och Julias afsked samt Gretchen i kyrkan; alla tre med strängt klander. Deremot berömmes en tafla af Leys från Antwerpen såsom värdig Nederländska skolans bästa tider; den föreställer en familjefest i ett välmående borgerligt hus. Leys, yttrar Ref. till slut, har såsom motsats till de ofta grotteska sçener, hvilka Teniers och Ostade företrädesvis behandlade, i sin tafla användt den finaste skönhetskänsla och det renaste ästetiska sinne, utan att den talande natursanning, som beundras hos hans store föregångare, derigenom lidit eller gått förlorad.

Franska Katholska Missionen har utgifvit sin berättelse för det sistförflutna året. Enligt densamma hade dess inkomster derunder uppgått till 3,707,564 francs; likväl klaga missionärerna att inkomsterna ej stå i förhållande till behofven, hvilket är förklarligt då man erfar att, sedan 1840, 49 nya biskopsstift blifvit inrättade och 718 missionärer utsände. Frankrike har kontribuerat till förenämde summa med öfver hälften; dernäst Italien, Tyskland, England, Belgien, Amerika, Holland, Schweiz, Portugal, Levanten, Spanien, Norra Europa och Grekland. Af utgifterna komma på Europa 660,453 fr., nemligen på missioner i England 178,525, som är besynnerligt nog, då Engelska katholikerne äro tillräckligt rika för att aflöna sitt presterskap, ty af dessa medel gå endast 20,000 fr. till Irland, till Biskopen af Kerry. Schweiz erhåller 91,000 fr. för Biskoparne i Genf, Basel, S:t Gallen och Chur; 20,000 fr. upptagas under den hemlighetsfulla rubriken,

"för en katholsk anstalt i ett protestantiskt land"; hvilken kan väl denna anstalt vara, yttrar Ref. i Augsb. Allg. Zeitung, och hvar finnes, med undantag af Sverige, ett protestantiskt land, som är så intoleranț, att hemliga missioner behöfvas? Och likväl synes det ändå icke vara Sverige, emedan för det nordliga Europa äro 152,628 francs utkastade. Resten af de Europeiska missionerna gälla Turkiet och de Grekiska öarne. Asiatiska missionerna hafva erhållit 1,035,878 francs, hvaraf komma på Asiatiska Turkiet 268,860, på Persien 17,000, på Engelska Indien 166,000, på Östra Indiska halfön 225,765, på China 245,000 fr. På Afrika komma 279,529 fr. Den påbörjade missionen i Guinea synes vara öfvergifven, åtminstone finnes den ej mera i räkningarne; deremot har den i Algier erhållit tillökning. Missionerna i Amerika hafva erhållit 1,022,448 fr., hvaraf nära en million kommer på Nord-Amerika, der missionerna hafva 52 Biskopar och derjemte stationer för åtskilliga ordnar. Det stora antalet af invandrande Irländare, äfvensom utsigten att under den nuvarande sektförvirringen i Förenta Staterna göra proselyter, har föranledt den stora utvidgningen af dervarande anstalter. Dessutom underhålles en station på Engelska Antillerna, tre i Guiana och en Jesuitermission i Syd-Amerika. För missionerna på Söderhafsöarne hafva 480,402 fr. blifvit utgifna. De äro för närvarande fördelade mellan tolf Biskopar. Förvaltningskostnaden för Sällskapet uppgår till endast 29,432 fr. Sällskapets skrifter hafva kostat 181,103 fr. för tryck, öfversättningar m. m.; årligen utkomma 6 häften, hvilka upptaga vid pass 30 ark och hvaraf tryckes på nie språk inalles 167,000 exemplar. Missionssällskapet har i Paris ett stort Seminarium vid rue de Bac, der omkring 40 Missionärer, sedan de blifvit prestvigde, förberedas till sitt kall. Denna anstalt har sina egna inkomster, hvilka ej äro upptagne i den förut anförda förteckningen.

Tyskland.

Fredrik d. Stores Arbeten. Den Akad. Kommission, som i Berlin fått uppdrag att utgifva nämnda arbeten, har d. 7 sistl. Maj, vid företräde hos Konungen, öfverlemnat de fullbordade tre första banden af den dyrbara praktupplagan, af hvilken endast 200 exemplar blifvit tryckta. Denna upplaga, som endast är bestämd till Konungens enskilta förfogande, kommer ej att synas i bokhandeln.

Den myeket omtalta Svanorden, erfar man från samma håll, skall träda i verksamhet och tiden för dess inauguration är utsatt. Högtidligheterna dervid inträffa samtidigt med Rikssynodens sammankomst och komma dennes ledamöter att deltaga i den procession, som dervid skall ega rum. Ordens metropole, som i vidsträckt omfång uppreser sina murar på Köpnicker-Felde, är nära sin fullbordan och framställer i sin originella konstruktion, hvarigenom kyrkan blifvit gjord till medelpunkt för sjukhuset, på visst sätt en symbol af den nya ordens verksamhet.

Präglandet af en skådepenning öfver Sophocles har föranledts af de i Berlin gifna forngrekiska Theater-representationerna. Den har blifvit utförd på Konungens befallning och till en del enligt hans anordning, samt på ett förträffligt sätt verkställd å den i Berlin befintliga Pfeifferska officinen. På ena sidan ser man hufvudet af den i våra dagar till ny ära komne Grekiska Tragikern med en grekisk underskrift, hvilken återgifver det i Anthologien befintliga epitaphion öfver Sophocles; på andra sidan visar sig ett altare, framför hvilket en genius offrar, och öfver detta tvenne medaljonger, af hvilka den ena föreställer hufvudet af skalden Ludvig Tieck, som i egenskap af scenisk rådgifvare biträdt vid dessa representationer, och den andra hufvudet af kompositeren Felix Mendelsohn-Bartholdy, hvilken försett Antigone och Oedip med modern musik. Dessutom finner man på denna sida af medaljen äfven bilderna af Dionysos, den grekiska tragediens fader, och af en Sirene. Denna sinnrika sammansättning är förnämligast ett verk af Professor Böckh, hvars archäologiskt-ästhetiska råd blifvit inhemtade vid detta företag. Trenne aftryck i guld äro bestämda för Hrr Tieck och Mendelsohn samt General-intendenten v. Küstner. Samteliga skådespelarne, som biträdt vid representationerna, erhålla aftryck i brons.— Nästa höst har man att förvänta uppförandet af Æschyli Trilogie, hvartill Meyerbeer redan skall hafva komponerat musik.

Det s. k. Senkenbergska Naturforskare-sällskapet i Frankfurt am Main firade den 3 Maj detta år tjugesjunde årsdagen af sin stiftelse. Sammankomsten, hvartill en talrik inbjudning skett, öppnades af förste Direkteuren, den som Ethnograph berömde D:r Kriegk, med ett intressant föredrag rörande Polarfolken. Den andre talaren, D:r Rüppell, hade till föremål för sitt föredrag valt en beskrifning på svärdfisk-fångsten vid Messina. Derefter öfvergick talaren till en berättelse om sällskapets verksamhet under det sistförflutna året och den betydliga tillökning, dess samlingar erhållit. Han uppgaf bland annat att sällskapet redan egde öfver 5000 species af foglar samt en ichtyologisk samling, hvilken kunde räknas till de betydligaste i sitt slag och som nyligen föranledt Hr Agassiz till ett fördröjdt vistande i Frankfurt, för att begagna sig af densamma i och för sina forskningar. Resten af sammankomsten upptogs af minnestal öfver sällskapets aflidne ledamot, D:r Cretzschmar, hvars väl lyckade bröstbild, smyckad med blommor, var uppställd framför talarestolen.

Antik basrelief. Tidskriften "Hellenika oder Archiv archäolog. u. epigraph. Aufsätze", hvilken utgifves af Prof. Rost i Halle, meddelar, att i Larnaka på Cypern har den sistförflutna vintern, under ruinerna af det fordna Kition, som af de nuvarande invånarne begagnas till stenbrytning, upptäckts en märkvärdig basrelief från forntiden. Den består af en hård, svartaktig sten, som uppgifves vara basalt-artad, mer än sex pariserfot hög, nedtill hälften så bred, samt en fot tjock och upptill afrundad. På densamma är uthuggen en figur i kroppsstorlek, vänd

åt höger, samt i lång presterlig skrud. Hakan är försedd med skägg, ansigtet nästan alldeles förstördt; på hufvudet bär den en spetsig, med tre smala band med lika mellanrum omvirad thiara; håret nedfaller tjockt och slätt i nacken och ned på skuldrorna; örat är blottadt och synbart. Den långa, som det synes, med trånga ärmar försedda drägten nedfaller slätt och utan veck i två afsatser till fotknölarne och är i kanterna besatt med tvärhandsbreda, vid ändarne i knutar slagna tofsar eller fransar; fötterna äro blottade. Kring medjan bär figuren en smal gördel; från hvilken en dylik rimsa, likt en dragsko, går upp öfver bröstet. Från nacken faller snibben af ett kläde, som är kastadt öfver venstra axeln och räcker ned på halfva ryggen. I den något framsträckta venstra handen håller figuren en kort staf i form af klubba; den högra är upplyftad till lika höjd med hakan, och synes hålla ett föremål, som på teckningen ej är rätt tydligt, men tyckes vara en tång tillika med ett annat ännu obestämdare instrument. Mellan tången och thiaran varseblir man ett tredje föremål, som synes vara en med hufvudbetäckningen sammanhängande prydnad. Stenens yta är betäckt med en inskription i kilskrift. Stilen i hela monumentet röjer större förvandtskap med de Ninivitiska basrelieferna än med de Persepolitanska.

Naxos. Ein Vortrag im wissenschaftlichen Verein zu Berlin gehalten von E. Curtius, mit einer Karte des Aegäischen Meeres, är titeln på ett nytt arbete, som berömmes för samma åskådliga, klara och framför allt behagliga framställningssätt, som tillförene tillskyndat Professor Curtius ett förtjent bifall vid dess föredrag rörande Akropolis i Athen.

Vorlesungen über die Freiheitskriege är ett nytt arbete af Professor Droysen i Kiel, och berömmes såsom verk af ett kraftigt och snillrikt försök att fatta och beskrifva den makt (Gewalt), af hvilken så väl enskilda stora händelser, som tingens allmänna gång endast äro uppenbarelser"; såsom "ett ingripande i de så till sägandes elementära krafter, ur hvilka historiens bilder i skiftande yppighet framgå"; såsom "ett kraftigt och ansträngdt sträfvande att uppfatta icke anatomien, icke beskrifningen, utan physiologien af det skedda, och att framställa det i lefnadsfriska drag för våra ögon"; såsom "det enda arbete i sitt slag" och derföre förtjent af högsta uppmärksamhet.

Italien.

Märkvärdig kyrkligt-politisk litteratur. Från Rom berättas under den 1 Maj, att i den nyligen utkomna fjerde fascikeln, andra serien af Annali delle Scienze religiose, förekommer, bland andra afhandlingar och memoirer, äfven en af kyrkligt-politiskt innehåll, som räknas till de af uppmärksamhet mest förtjente, nemligen *dei fatti comprovanti la tendenza del Governo allo stabilimento della toleranza religiosa in Suezia e in Norvegia.*

Påfliga Akademien för Fornforsknings-vetenskapen, hvars nyligen inträffade pånyttfödelse är ett verk af Prins Borghese, dess nuvarande ordförande, räknar redan 185 heders-, ordinarie och korresponderande ledamöter. Bland de förstnämnde finner man i förteckningen Konung Ludvig af Bayern och bland de sednare flera Tyska celebriteter i vetenskap och konst, såsom Alex. v. Humboldt, Boeckh, Welcker, Thiersch, Gerhard, Klenze.

Musik. Äfven Norige har åra af qvinliga artister, hvilka väcka uppseende i de sköna konsternas hemland. I Rom har i början af detta år sådant varit fallet med den unga Charlotte Thygeson, som berömmes för sin utmärkta talang som pianist.

Måleri. I sin Storia pittorica talar redan Luigi Lanzi med stort beröm om ett i Biblioteca Costahiliana i Ferrara befintligt manuscript af Girolamo Baruffaldi, som afhandlar Vite dei Pittori e Scultori Ferraresi, och som är att anse såsom en bland hufvudkällorna för Italiens hela konsthistoria. Nära hundrade år efter dess sammanskrifvande utgifves den nu på trycket af Dominico Taddei i Ferrara. Ett begärligt bihang till detta arbete, som kommer att utgöra tre delar, äro de under Barruffaldis ledning utförda träsnitt af de äldre Ferrarensiske målarnes porträtter.

Walborgsmässoaften (Cervarofesten) har i år firats af de i Rom vistande nordiske konstnärer. Bittida på morgonen begåfvo de sig, utstyrde i de mångfaldigaste och brokigaste drägter, somliga till fots, andra på hästar och åsnor, ut till samlingsplatsen, ruinerna vid Torre de Schiavi, der festens ordförande, Hr Werner, uppträdde jemte sin adjutant på en rikt smyckad triumfchar, dragen af fyra ståtliga tjurar. I der befintliga grottor förkunnade Sibyllorna sina orakelsvar. Efter måltiden företogos de vanliga kapplöpningarne. Representanter från olika länder framburo sin hyllning; framför alla de öfriga utmärkte sig det Himmelska Rikets. Hvad som isynnerhet anslog Italienare och andra främlingar voro de Tyska konstnärernas fullstämmiga sånger. Man kan utan öfverdrift antaga att öfver 10,000 personer voro närvarande vid festen.

England.

John O'Connell har påbörjat utgifvandet af sin faders, Daniel O'Connells, biografi och tal, hvaraf 1:sta bandet utkommit *(The life and Speeches of Daniel O'Connell. M. P. Edited by his son John O'Connell. M. P. Vol. 1. Duffy).* Denna del innehåller alla den märkvärdiga Agitatorns tal från början af hans politiska bana år 1800 till Juli 1813; tillika meddelar boken alla nödiga biomständigheter till dessa tal. John O'Connell, säger Examiner, är ingen mästare hvarken i stil eller raisonnementer, och gör så väl i diktion som i logik de besynnerligaste misstag; likväl äro hans bifogade anmärkningar ofta intressanta och vittna alltigenom om den stora kärlek, hvarmed, som man vet, alla familjens medlemmar äro fästade vid Daniel O'Connell. —

Oliver Cromwells Letters and Speeches, with Elucidations. By Thomas Carlyll. In 2 Vols. London Chapman and Hall, ett annat nytt arbete af samma slag, men af större historiskt värde. Times kallar detta arbete, i en längre anmälan derom, för en utomordentlig och förträfflig bok, på hvilken utgifvaren nedlagt oändlig möda och beundransvärdt nit, och som borde tjena andra utgifvare af dylika skrifter till mönster. Af 1200 sidor, som boken innehåller, äro 900 egnade åt utgifvarens kommentarier, bland hvilka ej finnes en enda rad, som förråder trötthet eller mattad själskraft. Den som ej vill falskt bedömma Cromwell och hans tid, han bör med lugn och tålamod på längd och bredd läsa hvad han sjelf skrifvit. I dessa bref och tal visar sig hela mannen, likasom Nelson och Wellington göra det i sina depecher.

Theater. Tvenne systrar Cushman, Amerikanskor, hafva gifvit titelrolerna i Shakspeares Romeo och Julia på Haymarket-theatern i London. Deras uppträdande har väckt stort uppseende inom den Engelska theaterverlden. Hvad angår deras konstbildning, den de erhållit under den berömde Macreadys ledning, kunna de sägas tillhöra Franska skolan, hvilket isynnerhet förrådes af den äldre Cushmans stormande spel som Romeo; den yngre Cushman, ehuru skönt, som nyss är nämndt, tillhörig samma skola och systern synbart underlägsen i spelets theatraliska säkerhet, återgaf dock Julias rol med åtminstone en del af det nödvändiga lugn, den inre känsla och klarhet, som man älsker igenfinna i framställningen af en så mild och ren natur.

Utvandringar ur Irland. Under de fyra första månaderna af detta år hafva 30,000 personer utvandrat från Irland. Så mycket man vet, hafva några af dem medtagit betydliga penningesummor; antar man utförseln af kontant mynt endast till öfverhufvud 20 p:d sterl. på hvarje person, så har det redan fattiga Irland härigenom lidit den högst betydliga förlusten af 600,000 p:d sterl., som utgått ur dess kapitalrörelse.

Såsom ett bevis, på huru kort tid England förmår göra sin flotta stridsfärdig, berättas, att för icke längesedan tvenne linieskepp om 74 kanoner på icke fullt tre dagar blefvo fullkomligt utrustade och segelfärdiga. Times ger, med anledning häraf, loford åt Engelska flottan, och fägnar sig åt, att den ej vanslägtats sedan 1714. I en samma år utkommen resebeskrifning öfver England af den bekante Daniel de Foë, berättar nemligen denne såsom någon ting alldeles otroligt, att ett linieskepp om 100 kanoner blef inom tre dagars tid satt i fullkomligt segelfärdigt stånd

British Museum. Engelska regeringen har omsider lyssnat till de ofta förnyade föreställningarna, och med en betydlig summa förökat det årliga anslaget till Bibliotheket i British Museum, det enda som i England kan få namn af ett Stats- eller Nationalbibliothek. Enligt en artikel i Dickens' *Daily News* är detsamma i de flesta fach högst ofullständigt, isynnerhet hvad beträffar den utländska litteraturen, och lä-

rer icke kunna uthärda någon jemförelse med Frankrikes och Tysklands stora boksamlingar.

Spanien.

Litteratur. I Spanien är Thiers Konsulatets och Kejsarrikets historia under öfversättning af Don Joaquim Maria Lopez; det är på dennes och hans vänners axlar, som de s. k. moderados sedan 1843 åter uppstigit till makten. Redan för någon tid sedan utkom i ett digert band en lefnadshistoria öfver Arguelles, till hvilken slutar sig den intressantaste och lärorikaste delen af Spanska historien från 1810 till 1843, förnämligast i hvad den rörer Spaniens konstitutionella sträfvanden. Esparteros lefnadshistoria har funnit många bearbetare. Den utförligaste har redan under ett par års tid utkommit i "illustrerade" häften och fortsättes, om vi ej misstaga oss, ännu alltjemt. Äfven Cabreras militäriska och politiska bana har i Buenaventura de Cordoba funnit en häfdatecknare.

Ryssland.

Ararat. För att erfara de verkliga orsakerna, hvilka föranledde den bekanta förfärliga katastrophen år 1841, då en stor del af den Armeniska högslätten och de så rikt odlade nybyggena vid foten af Ararat genom detta bergs störtande blefvo ödelagda, uppdrog Ryska regeringen år 1844 åt Professor Abich vid universitetet i Dorpat, att anställa en fysisk och geologisk undersökning af Armenien med dess bergskedjor och framför allt af dess förnämsta spets, det gamla och historiskt vördnadsvärda Ararat. Den lärde har med berömvärdt nit egnat sig åt detta uppdrag; han besteg år 1844 tre gånger spetsen af lilla Ararat, ehuru skönt han hade att strida mot de största svårigheter och måste ena gången stanna två nätter på berget. Efter flera föregående felslagna försök lyckades det honom omsider att sistl. år 1845 d. 10 Aug. uppnå toppen af stora Ararat, hvarom Professor Abich låtit införa en berättelse uti den i Tiflis utkommande tidningen "Caucase." Resultatet af detta hans företag blef den åsigten, att Ararat är af ett helt och hållet vulkaniskt ursprung; dess vulkaniska ämne liknar fullkomligt Ætnas och Vesuvii, och skiljer sig från dessa endast genom sitt kolossalare omfång.

BÖCKER
utkomna från den 10 April till den 15 Juni.

Theologi.

Gottfried Büchners Bibliska Real- och Verbal-Concordans. Ny Upplaga, under fortgående jemförelse emellan den sednaste tyska upplagan och den gamla svenska öfversättningen, hvarjemte resultaten af de nyare forskningarne inom den bibliska litteraturen blifvit tillbörligen afsedde, bearbetad af *Felix Sjöstedt*, Akademie-Adjunkt. Häft. XVI. Nyköping, Des Réaux; sid. 1681—1818, 8:o. h. 40 sk.

Predikningar öfver de Årliga Sön- och Högtidsdagars Evangelier af *J. Lundbergson*. Häft. II. Stockholm, Hjerta; sid. 187—356, 8:o, h. 36 sk.

Ludvig Hofackers Predikningar. Häft. 8 [och] 9. Stockholm, Thomson; sid. 449—590, 8:o, h. 24 sk.

Högmässo-Predikan på Mariæ Bebådelse-Dag, hållen i Borgerskapets Enkhus-Kyrka. Af *A. H. von der Burg*, Katechet. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 18 sid. 8:o, h. 8 sk.

I J. N. Det betänkliga tillståndet på Christi Skepp i medlet af 19:de Århundradets Dagar, eller den klena, men dock vakande och kämpande Tron, när Israels Herde synes vara sofvande; Föreställdt uti en enfaldig Predikan på Fjerde Söndagen efter Trettondedagen i S—s kyrka 1846. Wexiö, Lönnegren; 47 sid. 8:o, h. 12 sk.

Vägledning och Tröst för dem, som blifvit bekymrade om sin frälsning. Öfversättning från sjette Engelska upplagan. Uppl. 2. Stockholm, Rumstedt; 6 och 157 sid.

En Christens Dageliga Bön samt En Andelig Sång öfver Guds Heliga Ord. Westervik, Ekblad & Comp.; ¼ ark 8:o, h. 2 sk.

Vägen till Jesu Bröst i den Heliga Nattvarden. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 136 sid. 16:o, h. 20 sk.

Läsning i Andeliga Ämnen, utgifven af *C. F. af Wingård*. Häft. I. Stockholm, Norstedt & Söner; 82 sid. 8:o, h 24 sk.

Berättelse och Redovisning af Svenska Bibel-Sällskapets Comité, för År 1845. (Dermed sammanbunden):

Tal, hållet vid Svenska Bibel-Sällskapets Allmänna Sammankomst i Stockholm den 8 April 1846 af *Carl Edmund Wenström*. Stockholm, Norstedt & Söner; 36, 13 och 16 sid. 8:o.

Missions- och Bibel-Sällskaperne, såsom tidens tecken, hvilket emotsagdt varder. Götheborg, Norbergska Tryck.; 23 sid. 8:o, h. 4 sk.

De Symboliska Böckernas nödvändighet och förbindande kraft af D:r *Ernst Sartorius*. Öfvers. af *C. H. Rundgren* Upsala, Hanselli; 57 sid. 8:o, h. 24 sk.

Om Kronologien af Apostelen Pauli Lefnadshändelser, och Svårigheten att bestämma Den. Carlstad, Lundberg; 29 sid. 8:o, h. 12 sk.

Gesänge zur Confirmations-Feier der Israelitischen Jugend zu Stockholm am Ersten Tage des Wochenfestes. Stockholm, Marcus; 7 s. 8:o.

Christliga Berättelser för hvar dag af året, till lifvande af Tro, Kärlek och Hopp. Häft. 3 [och] 4. Stockholm, Hörbergska Boktr.; sid. 183—380 och 12 sid. 12:o, h. 12 sk.

Philosophi.

Handbok i Philosophiens Historia af ***Eric August Schröder.*** **Band. I. Upsala, Wahlström & C.; 4 och 379 sid. 8:o, h. 2 Rdr.**

Juridik.

Granskning af Lagberedningens Förslag till Straffbalk, så vidt den rörer Rättsmedicinen. Af D:r ***Aug. Timol. Wistrand.*** **Stockholm, Hjerta; 45 sid. 8:o. (Aftryck ur Hygiea).**

Medicin.

Om Hälso- och Sjukvården till Sjös af D:r ***H. J. Carlson.*** **Götheborg, Prytz; 2 och 66 sid. 8:o, h. 24 sk.**

Fruntimmers-Läkaren en Handbok för Husmödrar med anvisning för igenkännandet och den enklaste behandlingen af de hos Fruntimmer mest förekommande Sjukdomstillstånd af D:r ***A. T. Wistrand.*** **Upsala, Wahlström & C.; III, 2 och 97 sid. 8:o, h. 32 sk.**

Kort framställning af Homeopathiens närvarande ställning i främmande Länder, af D:r ***P. J. Liedbeck.*** **Stockholm, Elmén & Granbergs Tryck.; 31 sid. 8:o, h. 16 sk.**

Tillförlitlig anvisning till Tändernas vård och Tandverks botande, jemte uppgift på tjenligaste medlen, att till sednaste ålderdom bibehålla Tänderna friska, samt återställa eller ersätta de skadade, af ***Edvèn Saunders.*** **Från sextonde Engelska upplagan. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 20 sid. 12:o, h. 8 sk.**

Philologi.

Handbok för små Begynnare i Franska Språket, af ***Louis Paban.*** **Innehållande Pronunciations-Öfningar, Explikations-Öfningar, Skrif- och Tal-Öfningar. Stockholm, Hörbergska Boktr.; VIII och 94 sid. 8:o, h. 24 sk.**

Nytt Fick-Lexicon öfver fremmande Ord i Svenska Språket, upptagande 5000 ord, jemte deras uttal och betydelse. En oumbärlig hjelpreda vid läsning af tidningar, böcker m. m. Jönköping, Sandwall; 223 sid. 16:o, h. 25 sk.

Praktisk anvisning till Svenska Stilöfningar, i Tvänne Curser. Af ***Joh. Aug. Cederwall,*** **Rector vid Adolf Fredriks lägre Apologist-Schola. Stockholm, Hæggström; IV, 118, XVI och 136 sid. 8:o, h. 1: 32.**

Cornelius Nepos **de Vita Excellentium Imperatorum. Öfversedd med fullständig ordbok till ungdomens tjenst utgifven af** ***Carl Gustaf Berling,*** **Rector vid Cathedral-Skolan i Lund. Andra öfversedda upplagan. Lund, Berling; 103 och 148 sid. 8:o, h. 1 Rdr.**

M. Tullii Ciceronis **ad M. Brutum Orator, quem notis illustratum et suethice versum p. p.** ***Joh. Ol. Lindfors;*** **Resp.** ***T. Hartelius.*** **P. XIII. Lund, Berling; sid. 153—168, 8:o.**

Historia och Geographi.

Om Folkväldet i Amerika af ***Alexis de Tocqueville.*** **Öfversättn. jemte anmärkningar af** ***Fr. Eimele.*** **Del. V. Stockholm, Norstedt & Söner; IV och 255 sid. 12:o, h. 1 Rdr.**

Skalden Ingelman. Minnesblad samlade af hans Vänner. Stockholm, Eckssteinska Boktryckeriet; 42 sid. 8:o, med 1 portr., h. 24 sk.

Linköpings Stifts Herdaminne af ***Joh. Is. Hähl.*** **Del. I. Häst. 1. Norrköping, Östlund & Berling; 64 sid. 8:o, h. för subskr. 16 sk., köp. 20 sk.**

Illustrerad Verldshistoria af ***Held*** **och** ***Corwin.*** **Öfvers. från Tyskan.**

Berättelser ur Svenska Historien. Del. XIV. Konung Karl den Elftes

Förmyndare. Sednare Afdelningen. Till Ungdomens tjenst utgifven af *And. Fryxell.* Stockholm, Hjerta; 4 och 243 sid. 12:o, h. 1: 16.

Om Aristokrat-Fördömandet i Svenska Historien jemte Gränsning af Tvenne Blad i Prof. Geijers Trenne Föreläsningar af *And. Fryxell.* Häft. I. Tredje tillökta upplagan. Upsala, Wahlström & C.; 64 sid. 8:o, h. 28 sk.

Om Aristokrat-Fördömandet i Svenska Historien. Häft. II. Upsala, Wahlström & C.; 73 sid. 8:o, h. 28 sk.

Några ord om Aristokrater och Stånd. Med anledning af skriftvexlingen emellan Professorerna Geijer och Fryxell. Linköping, Petré & Son; 78 sid. 8:o, h. 20 sk.

Mysterier och Intriger ur Ryska Hofvets inre Historia från Peter I:s dagar intill vår tid. Hemtade ur authentiska källor. Öfversättning. Del. I, II. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 113 och 99 sid. 12:o, h. 1 Rdr 15 sk.

Lefvernesbeskrifning öfver Johan Fredrik Oberlin, Kyrkoherde i Waldach i Stendalen, Ledamot af Heders-Legionen; af *D. E. Stoeber,* den äldre. Öfversättning från Franskan af *A. Linderdahl,* Kommminister. Häft. I. Stockholm, Hjerta; 80 sid. 8:o, h. för subskr. 16 sk., boklådspris 20 sk.

Blommorna vid Vägen. Af *Herman Sätherberg.* Fjerde Häftet. Utflygter på Hafvet. II. Stockholm, Hjerta; 269 sid. 8:o, h. 1: 24.

Statistik och Statsvetenskap.

Sveriges Rikes Grundlagar och konstitutionella Institutioner, samt Norriges Grundlag. Med ett fullständigt Register öfver Svenska Grundlagarna och Riks-Akten. Ny upplaga. Med senast vid 1844—45 års Riksdag antagne förändringar. Örebro; Lindh; 254 sid. 12:o, h. 1 Rdr.

Om nyttan af en jernväg emellan Venern och Nordsjön. Uddevalla, Malmgren; 22 sid. 12:o.

Förteckning öfver Sveriges Handels-Flotta om våren 1846, utgifven af *James Paton.* Stockholm, P. P. Norstedt & Söner; III och 70 sid. tvär 8:o, h. 1 Rdr 32 sk.

Lunds Universitet Matrikel 1846, med ett Bihang, innehållande Förteckning på Cancellerer, Professorer och Bibliothekarier vid Lunds Universitet från dess Stiftelse till närvarande tid. Utgifven af *S. Cavallin.* Lund, Berling; XV och 79 sid. 8:o, h. 32 sk.

Ekonomi och Teknologi.

Katekes i Jordbrukets Kemi och Geologi, af *J. F. W. Johnston.* Öfversättning från 5:te Engelska originalupplagan af H. B. P. Jönköping, Sandwall; 43 sid. 8:o, h. 8 sk.

Läsning för Landthushållare i Östergöthland, utgifven af Östgötha K. Hushålls-Sällskaps Förvaltnings-Utskott, år 1846. Linköping, Petré & Son; XXXI och 108 sid. 8:o.

Guldgrufva för Husfäder och Husmödrar, eller konsten att förvara alla slags födoämnen, begagna dem ändamålsenligt och att med fördel kunna använda sådana, hvilka dels af hetta, fukt eller kyla blifvit skämda eller förstörda, dels vanligtvis förblifva obegagnade i hushållen. Omarbetad efter en af Ekonomiska Sällskapet i Paris med stora guldmedaljen belönt prisskrift, af kongl. hofmästaren och slottsförvaltaren *Reollard de Camousin.* Stockholm, Berg; 6 och 220 sid. 12:o, h. 40 sk.

Hushållsbok, tillegnad unga Husmödrar. Innehållande på erfarenhet grundade föreskrifter vid nu brukligt fin och tarflig matlagning m. m. Vestervik, Ekblad & Comp.; 2, 157 och 7 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Frågor framställda till Öfverläggningsämnen vid Allmänna Landtbruks-mötet i Stockholm 1846. Stockholm, Hjerta; 15 sid. 16:o.

Färgbok, eller tillförlitliga anvisningar att färga Ylle, Linne, Bomull och Silke i alla kulörer m. m. Af ett Fruntimmer, som i många år sysselsatt sig med färgning och väfnad. Vestervik, Ekblad & Comp.; 36 sid. 12:o, h. 4 sk.

De Sköna Vetenskaperna.

Teckningar utur Luthers lif. Af *Carl Edmund Wenström*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 8:o, h. 1 Rdr 16 sk.

Skapelsen, Oratorium satt i Musik af *Joseph Haydn*. Öfversättning. Stockholm, Deleen; 15 sid. 8:o, h. 8 sk.

En Dröm i Elysén, framställd att uppläsas på Vänskaps-Brödernas Högtidsdag, den 1 Febr. 1846. Stockholm, Norman; ¼ ark 8:o.

Adieux à la Suède. Par le Comte *de Suzor*. Gothembourg, Ekbohrn; 23 sid. 8:o, h. 12 sk.

Sång på Kongl. Djurgården den 1 Maj 1846. Stockholm, Lundberg & Comp.; 7 sid. 8:o, ex. 2 sk.

Kung Renés Dotter, Lyrisk Dram i En Akt af *H. Hertz*. Öfversättning. Stockholm, Hjerta; 75 sid. 12:o, h. 24 sk.

Theaterstycken af *Aug. Blanche*. IV. Rika Morbror. Lustspel med Sång i Två Akter. Uppfördt på Theatern å Kongl. Djurgården första gången den 8 September 1845. Stockholm, Hjerta; 54 sid. 12:o, h. 16 sk.

Theaterstycken af *Aug. Blanche*. V. Engelbrekt och hans Dalkarlar. Historiskt Skådespel i Fem Akter, med chörer, kupletter, melodramer och marcher. Uppfördt på Kongl. Theatern första gången den 20 April 1846. Stockholm, Hjerta; 102 sid. 12:o, h. 24 sk.

Nytt Kabinets-Bibliothek af In- och Utländsk Roman-Litteratur. 1846. II. Drottning Margot.

(Med särskild titel):

Drottning Margot. Historisk Roman af *Alexander Dumas*. Öfversättning från Fransyskan. Del. I—IV. Stockholm, Thomson; 860 sid. 8:o, h. i Stockh. 2 Rdr 8 sk., i landsort. 2 Rdr 16 sk.

Ansgarius. Bilder ur Nord-Apostelns Lif i Fjorton Sånger af *C. E. Fahlcrantz*. Upsala, Wahlström & C.; 259 sid. 8:o, h. 1 R 24 sk.

Original-Bibliothek i den Sköna Litteraturen af utmärkta Författare och Författarinnor inom Fäderneslandet. Andra Årgången. Häft. 8—10. Norrköping, Östlund & Berling; sid. 525—565, 12:o, h. 40 sk.

Carl Johan och Svenskarne. Romantisk Skildring af Förf. till Morianen. Del. III. Afdeln. 1. Stockholm, Marcus; 345 sid. 12:o, h. 1 Rdr 44 sk.

Intressanta Berättelser ur det verkliga Lifvet. Svenskt original. Stockholm, Norman; 54 sid. 8:o, h. 12 sk.

Fortsättning af Skildringar ur det Husliga Lifvet. Stockholm, Hörbergska Boktr.; xxviii och 402 sid. 12:o, h. 2 Rdr.

Guds Dom. Nordisk Tradition. Fahlun, Åkerblom; 59 sid. 12:o, h. 12 sk.

Undervisnings-Skrifter.

Om Folkuppfostran. Några strödda Åsigter. Stockholm, Hjerta; 70 sid. 12:o, h. 20 sk.

Små Minnes-Anteckningar efter en Skol-Lärare af några Barn. Vestervik, Ekblad & Comp.; 22 sid. 12:o, h. 4 sk.

Blandade Ämnen.

Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademiens Handlingar. Adertonde Delen. Stockholm, Norstedt & Söner; 397 sid. 8:o, h. 2 R.

N:o 1. År 1846. Tidskrift för Landtmanna- och Kommunal-Ekonomien. Utgifven af *F. W. Edelsvärd* och *J. Arrhenius*. Årg. VI. Häft. XX. Upsala, Wahlström & C.; 104 sid. 8:o, h. för årg. 2 R.

Läsning för Folket. Af Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande. Årg. XII. Häft. 1. Stockholm, Norstedt & Söner; 96 sid. 8:o, h. 8 sk.

Svenskt Konversations-Lexikon. Häft. 5 och 6. Carl IX — Dominikaner. Stockholm, Berg; sid. 221—332, 4:o, h. 1 Rdr 16 sk.

Muntrations-Bok. En utvald Samling Nya Anekdoter, pikanta äfventyr, putslustiga infall, ordlekar, qvickheter m. m. Vestervik, Ekblad & Comp.; 80 sid. 16:o, h. 8 sk.

Handledning för varande eller blifvande Organister och Klockare af *C. E. Södling*. Norrköping, Östlund & Berling; 36 och 3 sid. 16:o, h. 16 sk.

Kongl. Krigsvetenskaps-Akademiens Handlingar och Tidskrift. År 1846. Häft. IV. Stockholm, Norstedt & Söner; sid. 21—36 af Handlingarne och sid. 237—316 af Tidskriften, h. för subskrib. 20 sk., köp. 24 sk.

Hygiea. Medicinsk och Pharmaceutisk Månadsskrift. N:o 3 och 4. Mars [och] April 1846. Stockholm, Hjerta; sid. 145—272, 8:o.

Öfversigt af Kongl. Vetenskaps-Akademiens Förhandlingar. Årg. 3. 1846. N:o 2—4. Stockholm, Norstedt & Söner; sid. 25—108, 8:o, h. för årg. 1 Rdr 16 sk.

Conversations-Hand-Lexicon, innehållande alfabetiskt ordnade upplysningar i de flesta ämnen för en bildad conversation. Utgifvet af *O. F. Gynther*. Häft. II. Carlskrona, Flygares Enka; sid. 65—128, 8:o, h. 1 Rdr för hela verket.

UPSALA, Wahlström & C. 1846.

Om de särskilda Reglementen, som blifvit utfärdade rörande inskrifning och student-examen vid Universiteterna i Upsala och Lund.

Af

P. N. EKMAN.

Emellan fordringarna för samma examen vid Rikets begge Universiteter har icke alltid varit den öfverensstämmelse, som man kunnat önska. De, som besökt Universiteterna utan vetenskapligt intresse och blott för att så fort och lätt som möjligt taga de examina, som varit oundgängliga för inträdet på deras tilltänkta lefnadsbana, hafva också dragit fördel häraf, och man har sett dem, efter att hafva undergått student-examen vid det ena Universitetet, i stora skaror flytta till det andra, der den följande examen ansetts vara lättare. Bland de menliga verkningar, som denna olikhet åstadkommer, när fråga är om fakultets- och embets-examina, är äfven den, att en rättvis jemförelse icke kan anställas emellan personer, som undergått sina examina på olika ställen, vid sådana befordringar, der företrädet bör grunda sig på de vid Universitetet erhållna bättre betygen.

Hvad åter student-examen beträffar, så utöfva de föreskrifter, som utfärdas för densamma, och det sätt, hvarpå den verkställes, ett icke obetydligt inflytande på Elementar-läroverken. Det större eller mindre företräde, som vid inskrifningen tillerkännes de med ordentliga afgångsbetyg ifrån de offentliga Läroverken ankommande ynglingar i jemförelse med dem, som ankomma med betyg ifrån enskilda undervisningsanstalter eller Lärare, bidrager till att öka eller minska

förtroendet för de offentliga Läroverken. Allt efter som man i student-examen gör mera afseende på mognaden eller på blotta beläsenheten, mera på den kunskap, som går på djupet, eller på den, som går på bredden, får både Lärarens och Lärjungens verksamhet vid de lägre undervisningsanstalterna en olika riktning. Äro föreskrifterna eller fordringarne så olika vid de begge Universiteterna, att ynglingarne deraf föranledas till att tro, det de måste ställa sina studier på olika sätt, allt efter som de ämna sig till det ena eller andra Universitetet, så måste ett sådant förhållande inverka störande på undervisningens jemna gång. Svårare blir det också för de ynglingar, som skola afgå till Universitetet, att hafva reda på hvad de hafva att iakttaga, och huru beskaffade betyg de böra medföra, för att ej möta något hinder vid inskrifning eller anmälan till examen, när formaliteterne härvid och fordringarne i afseende på de medförda betygens beskaffenhet äro olika vid de begge Universiteterna. Äfven om olikheterna icke medföra några olägenheter, hvilket väl är förhållandet med en del af dem, så tyckes det dock vara lämpligare och med god ordning mera öfverensstämmande, att bestämmelserna äro lika vid Rikets begge Universiteter, då ett stadgande, som befinnes vara tjenligt på det ena stället, icke gerna kan vara otjenligt på det andra. Ett bemödande att åstadkomma öfverensstämmelse visade sig också i de ändringar och tillägg, som tid efter annan gjordes i de reglementariska föreskrifterna för inskrifning och student-examen vid de begge Universiteterna, under den tid, då de hade en gemensam Kansler. Men nu sednast, under det att hvartdera har haft sin särskildt tillförordnade Kansler, hafva förändringar blifvit vidtagna, i synnerhet vid Lunds Universitet, genom hvilka betydliga olikheter uppkommit i de Reglementen, som för det närvarande äro gällande. Ändamålet med denna uppsats är att fästa uppmärksamheten på dessa olikheter och på olämpligheten af ett och annat stadgande, för att möjligen föranleda nödig jemkning och rättelse.

De nu gällande reglementariska föreskrifterna äro sammanfattade för Lund i *Underrättelse om hvad iakttagas bör för inskrifning vid Universitetet i Lund samt undergående af*

student-examen; *Lund*, *1845*; och för Upsala i *Underrättelse om hvad iakttagas bör för inskrifning vid Akademien samt undergående af student-examen*; *Upsala*, *1842*; samt *Förändringar och tillägg i 1842 års Reglemente för student-examen*; *Upsala*, *1844*, hvarjemte ytterligare upplysningar kunna inhemtas af de utdrag ur utlåtanden och skrifvelser rörande detta ämne, som blifvit meddelade i 12:te häftet af Tidskriften *Frey*.

Såsom bekant är, böra alla, som vilja uppehålla sig vid Universitetet, för att idka studier, vara vid detsamma inskrifna antingen såsom Studenter eller såsom Preliminarister. Endast de, som antingen aflagt fullständig student-examen, eller ock frequenterat lägre offentliga Läroverk, derstädes genomgått den stadgade lärokursen och behörigt afgångsbetyg till Universitetet medföra, äro i Upsala berättigade till inskrifning såsom Studenter; men hvar och en annan eger der obehindrad rätt att blifva inskrifven såsom Preliminarist, så vida han, jemte de för alla föreskrifna betygen öfver ålder, uppförande och nattvardsgång, medförer betyg öfver gjorda framsteg i studier, utfärdadt antingen af det offentliga Läroverk, vid hvilket han sednast vistats, med afseende på hans der innehafda plats, eller af enskild person, hvars undervisning han längre eller kortare tid åtnjutit. Något särskildt afgångsbetyg anses icke erforderligt för inskrifning i Preliminarist-matrikeln. — I Lund deremot kan ingen blifva inskrifven hvarken såsom Student eller såsom Preliminarist, utan att medföra afgångsbetyg, innehållande specifikt vitsord öfver kunskaper i de särskilda läroämnena, grundadt på för ändamålet anstäld särskild examen och uttryckligen gifvet med afseende på tillernad afgång till Universitetet. Den, som medför behörigt afgångsbetyg ifrån offentligt Läroverk, blir inskrifven i Student-matrikeln, men den, som har ett sådant, utfärdadt af enskild Lärare eller anstalt, blir inskrifven i Preliminarist-matrikeln. Betyg af sednare slaget bör likväl, för att kunna anses såsom giltigt, grunda sig på minst ett års föregående undervisning. För öfrigt är det ej nog, att alla skola vara försedda med afgångsbetyg; detta måste också nödvändigt, för att berättiga till inskrifning vid Universitetet, så väl i allmänhet innehålla

minst 6 betyg af karakteren *godkänd*, som särskildt innefatta enahanda betyg *(godkänd)* i alla de ämnen, der sådant för student-examen med afseende på särskildt vitæ genus är stadgadt såsom erforderligt. Hvar och en måste således redan vid inskrifningen uppgifva sitt tillämnade lefnadsyrke, och om t. ex. den, som ämnar blifva prest, icke har i sitt afgångsbetyg minst betyget *godkänd* i Latin, Grekiska, Hebreiska, Historia och Geografi samt Filosofi, eller den, som vill undergå examen till Rikets Rättegångsverk, icke har minst samma betyg i Theologi och Kyrkohistoria samt Mathematik, så vägras honom ovilkorligen inskrifning och examen, hans kunskaper må vara i öfrigt så väl vitsordade som helst. — Detta af den akademiska Styrelsen i Lund utfärdade stadgande står emellertid i strid med den af Kongl. Maj:t fastställda Skol-Ordningen af den 16 December 1820, hvilken icke vet af dylika inskränkningar. Uti 1 Sekt. 6 Kap. 9 §. uppgifvas de kunskaper i särskilda ämnen, som fordras af den, som vill afgå till Akademien med rättighet att fullständig student-examen undergå, hvilken i annat fall ovilkorligen skall förvägras. Här omtalas väl ett visst kunskapsmått i hvarje ämne, men icke ett visst antal betyg, såsom vilkor för rättigheten att undergå examen. Någon skillnad emellan olika ämnen eller olika lefnadsyrken göres alls icke. Således måste man enligt denna paragraf antingen fordra godkända kunskaper i *alla* ämnen, eller ock tillåta examen, äfven om afgångsbetyget icke skulle innehålla vitsord om mer än försvarliga kunskaper i något ämne. Deremot är enligt 7 Kap. 1 §. af samma Sektion emottagning förbjuden, då yngling uti något läroämne är tecknad med otillräckliga insigter; men härom förmäles ingenting i Reglementet. — I Upsala beror tillåtelsen till inskrifning och examen alls icke på de medförda betygens beskaffenhet.

Meningen med stadgandet rörande de 6 betygen är förmodligen att förhindra sådana ynglingars inskrifning, som icke redan vid ankomsten till Universitetet äro så försigkomna i studier, att de utan lång förberedelse kunna anmäla sig till student-examen och blifva i densamma godkände. Men det torde snart visa sig, att det åsyftade ändamålet icke derigenom

vinnes. Man vet, att det i synnerhet är Privatisterna, som ankomma till Universitetet utan tillräckliga förberedande studier. Men högst sällan lärer det väl ändå blifva tillfälle att med tillämpning af detta stadgande utesluta någon sådan, då den enskilde Läraren, som icke är bunden af Skol-Ordningens föreskrifter, utan kan sätta sina fordringar så högt eller så lågt han vill, nog har den omtankan att gifva sin lärjunge ett så beskaffadt afgångsbetyg, att icke något hinder möter vid inskrifningen. Strängheten kommer således egentligen att blifva riktad mot de från offentliga Läroverk med ordentliga afgångsbetyg ankommande ynglingarna, hvilka dock på det hela äro bäst mogna för den akademiska undervisningen. Men äfven för dessa står den utvägen öppen; — hvilken de icke heller lära underlåta att begagna, när deras afgångsbetyg icke äro af den beskaffenhet, som fordras, — att vidtala någon hjelpsam magister eller äldre student, som skrifver om afgångsbetyget i sitt namn med de förbättringar, som äro behöfliga. Skulle man härvid icke kunna kringgå stadgandet om ett års föregående undervisning, så blir det åtminstone icke de sämre, som komma att lida af uppskofvet med inskrifningen, emedan de i alla fall behöfva beredelsetid, innan de kunna anmäla sig till examen. Men icke bidrager det till att öka förtroendet och aktningen för de lägre Läroverken, om dessas ordentligt dimitterade Lärjungar se sig nödsakade att undandölja sina derifrån medförda afgångsbetyg och uppträda såsom Privatister, för att få inskrifvas vid Universitetet.

Om man med nyssnämda stadgande åsyftat att utestänga okunnigheten ifrån Universitetet, så kan icke ändamålet vara detsamma med det särskilda tillägget, att afgångsbetyget dessutom måste särskildt innefatta betyget godkänd i alla de ämnen, der sådant för student-examen med afseende på något visst vitæ genus är stadgadt; ty ynglingen kan hafva rätt goda kunskaper på det hela, ehuru hans insigter äro svagare i ett eller annat ämne, i hvilket han måste vara godkänd i student-examen, innan han får anmäla sig till den högre examen, som han ämnar undergå. Att åter vid inskrifningstillfället blott med ledning af medförda afgångsbetyget afgöra, huruvida någon är duglig eller oduglig till det lefnadsyrke, som

han valt, och på grund deraf bevilja eller neka inträde vid Universitetet, synes icke vara skäligt.

För öfrigt om ingen slipper in vid Universitetet förr, än han uppgifvit sitt tillernade vitæ genus, så blifva alla de, som ännu icke bestämt sig för något visst sådant, utestängda derifrån, ända tills de gjort sitt val; kanske blifva äfven alla de uteslutna, som icke hafva för afsigt att blifva Embetsmän eller Lärde, utan blott önska att i allmänhet förvärfva en vetenskaplig bildning, i fall nemligen det icke tages för godt, att man uppgifver sig ämna blifva t. ex. jordbrukare eller industri-idkare. Kunna åter några blifva emottagne utan att behöfva göra närmare reda för sina framtidsplaner, så är det svårt att inse, huru andra skola kunna tvingas att göra sådana uppgifter, genom hvilka de möjligen äfventyra rättigheten till inskrifning. Man finner icke heller uppgifvet, till hvad ansvar den gör sig förfallen, som smyger sig in under föregifvande att vilja egna sig åt ett visst yrke och sedan beträder en annan bana.

I Lund skola alla, som vilja inskrifvas, hos Akademiens Rektor ingifva behörigen karterad skriftlig ansökning härom; i Upsala blifva åtminstone de, som medföra ordentliga afgångsbetyg, inskrifna utan andra formaliteter än betygets uppvisande och aflemnande.

I Lund hafva den oexaminerade Studenten och Preliminaristen samma rättigheter, ty äfven den sednare "njuter privilegia studiosorum till godo." Ingendera har rätt att söka eller erhålla något akademiskt stipendium. Skillnaden dem emellan består blott deruti, att de äro inskrifna i särskilda Matriklar, och att Preliminaristen skall hafva en Sponsor. I Upsala åtnjuter Preliminaristerna endast den fördelen att tillhöra den akademiska jurisdiktionen samt att få begagna den akademiska undervisningen. Först efter undergången fullständig student-examen, och sedan de blifvit in Albo Studiosorum inskrifne, komma de i åtnjutande af "de jura academica, hvilka en inskrifning åtfölja."

Ej mindre den, som blifvit inskrifven såsom Student, än den, som blifvit inskrifven såsom Preliminarist, bör i Lund hafva aflagt sådan fullständig student-examen, som för hans

blifvande vitæ genus är erforderlig, inom ett år från ankomsten till Universitetet. Den, som brister härutinnan, förlorar sina akademiska privilegier och kan först efter ett års förlopp genom ny inskrifning och erläggande af nya afgifter åter förvärfva dem, men bör då inom ett halft år derefter hafva fullständig examen undergått, vid äfventyr att annars varda, såsom till studier obeqväm, för alltid förvisad. Vid Upsala Universitet är icke någon viss tid föreskrifven hvarken för Studenten eller Preliminaristen, inom hvilken student-examen bör vara aflagd. Man har der till och med föreställt sig, att en eller annan kunde söka inträde vid Universitetet, för att få begagna någon del af den akademiska undervisningen och förvärfva vissa kunskaper, som kunna vara behöfliga i något till det industriella lifvet hörande yrke, utan att alls hafva för afsigt att undergå student-examen eller någon annan examen. Men Preliminaristen kan när som helst förvisas från Akademien på längre eller kortare tid, om han, oaktadt erhållna varningar, fortfarande ådagalägger försummelse i sina studier eller brister i sedligt uppförande. Han utesluts äfven, om hans Sponsor frånsäger sig sin förbindelse, och han icke inom en månad kan anskaffa någon annan.

Äfven om man vill gå in på, att anse underlåtenheten att taga student-examen inom en viss tid efter ankomsten till Universitetet för en sådan förseelse, som ovilkorligen och utan allt afseende på särskilda förmildrande omständigheter bör bestraffas, så kan det dock sättas i fråga, huruvida den akademiska Styrelsen eger rätt att belägga den, som en gång blifvit till student inskrifven och derigenom kommit i åtnjutande af de akademiska privilegierna, med ett sådant straff, som icke finnes upptaget i de akademiska konstitutionerna. Der talas väl om förvisning på viss tid och för alltid, men icke om någon skyldighet för den på viss tid förvisade, att vid återkomsten erlägga nya inskrifningsafgifter. Tvertom säges der uttryckligen, att ingen, som icke varit fulla två år frånvarande, behöfver vid återkomsten till Universitetet ånyo betala något för inskrifning. — Straffet kommer väl i de flesta fall att drabba okunnigheten och lättjan; men någon gång kan det hända, att äfven den kunskapsrike och flitige yng-

lingen af en eller annan anledning blir urståndsatt att aflägga examen inom den föreskrifna tiden. Han kan blifva hemsökt af en långvarig sjukdom, just som han är färdig att undergå examen. Han kan också genast efter ankomsten till Universitetet, och innan han hunnit aflägga examen, se sig nödsakad att för sin bergnings skull emottaga en erbjuden husläraresbefattning i någon landsort, hvarifrån han först efter mer än ett års förlopp återkommer. Det tycks då vara obilligt, att han först måste vänta, tills tvenne fulla år förflutit från hans förra inskrifning, och sedan nödgas erlägga de temligen dryga inskrifningsafgifterna ånyo, för att få undergå sin examen och fortsätta sina studier. En annan kan blifva förvisad ifrån Universitetet, oaktadt han i behörig tid aflagt en på det hela rätt vacker examen, om nemligen han icke erhållit det för hans blifvande vitæ genus erforderliga betyget i något visst ämne, t. ex. i Hebreiskan, i fall han uppgifvit sig ännu blifva Prest, och han icke hinner, innan året är ute, söka förbättring i detta betyg genom ny examen.

Hvad fordringarne för fullgiltig examen vidkommer, så äro de deri lika vid begge Universiteterna, att den examinerade, så vida han skall kunna godkännas, bör hafva erhållit minst 6 betyg. I Upsala är det tillika nödvändigt att icke i något ämne hafva ansetts ega *otillräcklig* insigt. I Lund deremot är detta ej upptaget bland de ovilkorliga fordringarne. Det heter blott i Reglementet, att "den, som tagit fullständig student-examen i alla för hans blifvande vitæ genus erforderliga ämnen, men ehuru han för öfrigt erhållit det antal betyg, som för fullgiltig examen erfordras, ansetts i ett eller annat ämne hafva otillräcklig insigt, *må ega rätt* att efter två månader genom ny examen i det ämnet eller de ämnena särskildt söka nödig förbättring i sina betyg." — En väsendtlig olikhet åter består deruti, att det icke i Lund, såsom i Upsala, vid bestämmandet huruvida sjelfva student-examen kan anses vara nöjaktigt genomgången eller ej, är likgiltigt, i hvilka ämnen de 6 betygen erhållits. På förra stället finnes nemligen icke någon allmän student-examen med för alla gemensamma fordringar, utan flere särskilda slag af student-examina efter olika lefnadsyrken. Hvar och en bör der vid

anmälan till examen, hvilken också bör göras skriftligen, uppgifva det vitæ genus, för hvilket han åstundar att examen aflägga, och derefter rättas fordringarne för examens giltighet. Den, som ämnar blifva Prest, måste ovilkorligen, för att blifva godkänd i student-examen, hafva erhållit minst betyget godkänd i Latin, Grekiska, Hebreiska, Historia och Geografi samt Filosofi; den, som vill blifva jurist, måste hafva erhållit minst samma betyg i Theologi och Kyrkohistoria samt Mathematik o. s. v. Det kan således der hända, att af tvenne, som i student-examen erhållit alldeles enahanda betyg, den ena blir godkänd och den andra underkänd. I Upsala betraktas student-examen såsom en för alla gemensam inträdesexamen, i hvilken den blifvande studenten bör ådagalägga, om han i allmänhet är mogen för den akademiska undervisningen; och hvar och en förklaras nöjaktigt hafva genomgått densamma, som erhållit 6 betyg och icke visat "otillräckliga" insigter i något ämne, utan afseende på, om han för öfrigt eger eller icke eger de särskilda insigter, som fordras för hans blifvande lefnadsyrke, hvilket han icke heller vid examenstillfället behöfver uppgifva. Det öfverlemnas helt och hållet åt den examinerades egen omtanka att tillse, det betygen icke blott uppfylla de allmänna fordringarne, utan äfven i de särskilda ämnena blifva af den beskaffenhet, som fordras såsom vilkor för rättigheten att anmäla sig till den fakultets- eller embets-examen, som han sedermera ämnar undergå. Och pröfningen, huruvida dessa vilkor äro uppfyllda eller ej, anses tillkomma den fakultet eller myndighet, inför hvilken den ifrågavarande examen skall afläggas.

Vid de nu sednast i student-examen införda skriftliga profven fäster man en högst olika betydelse i Upsala och i Lund. På förra stället har man föreskrifvit dem, på det att tillförlitligare, än genom blott mundtlig pröfning, må kunna "utrönas den behöriga mognaden, och i någon mån förebyggas den till ytlighet ledande lexläsning, som af en dylik elementar-examen så lätt blifver följden." Ynglingen skall således der genom skrifprofven ådagalägga, om han i allmänhet vunnit den tankeutveckling och bildning, att han med förmån kan begagna den högre akademiska undervisningen. Det skriftliga

profvet föregår derföre det mundtliga förhöret, det bedömes af samtelige examinatorerne och bör ovilkorligen vara godkändt, innan den mundtliga examen får afläggas. I Reglementet för student-examen i Lund åter uppgifves ändamålet med det latinska och svenska skrifprofvet blott vara att utröna, "huruvida examinanderna ega erforderlig skicklighet i den praktiska användningen af de båda språkens grammatik." De skriftliga profven afläggas också der dagen *efter* den mundtliga examen, och något särskildt betyg för densamma meddelas icke. Examinatorn i latinet tager det latinska i öfvervägande jemte den vid det mundtliga förhöret ådagalagda theoretiska insigten och gifver ensam deröfver ett samfäldt betyg; och på samma sätt bedömer examinatorn i lefvande språk den svenska profuppsatsen i sammanhang med totalinsigten i nämnda språk.

Bland öfriga, obetydliga olikheter märkas, att examinatorerna i Upsala utses för en termin, i Lund för ett år i sänder bland Akademiens Adjunkter eller Docenter; att detta i Lund gäller om alla 9 examinatorerna, men deremot i Upsala blott om 7, då Adjunkterna i Orienta1-språken och Grekiska litteraturen der äro sjelfskrifna examinatorer, den förre i Hebreiska, den sednare i Grekiska språket; att student-examina i Upsala anställas om hösten endast de tvenne sista veckorna af September samt den sista veckan af November, och de tvenne första af December, och om våren åter de tvenne första veckorna af Februari samt den sista af Maj och de tvenne första af Juni, i Lund åter hvarje 14:de dag under hela lästerminen. Inskrifningsafgifterna äro i Lund lika för alla och belöpa sig till 7 Rdr 16 sk. Banko; i Upsala erlägges vid inskrifningen af Ofrälse 7 Rdr 8 sk., af Adelsmän 9 Rdr, af Friherrar 10: 24 och af Grefvar 10: 32. Vid student-examen är afgiften till examinatorerna lika, men i Lund betalas till Pedellerna för examens-bådningen och till Filosofiska Fakultetens Notarie i betygslösen dubbelt så mycket som i Upsala.

En blick på Borgareståndet vid början af Frihetstiden.

Af

R. M. BOWALLIUS.

De förhållanden, hvilka i det öfriga Germaniska Europa tidigt gjorde städerna till mäktiga kommuner med särskild judiciel och administrativ författning, till stater i staten, egde, till största delen, icke rum i vårt fädernesland. Af främmande vapen aldrig underkufvadt har Sveriges folk, bättre än nästan hvarje annat, lyckats rädda från förfädrens tid det dyrbara arfvet af inhemsk *frihet* och inhemsk *lag*. Här, hvarest individens rätt och oberoende i *landets lag* fann det säkraste skydd och hvarest delaktighet i den *allmänna lagen* eller *bondelagen* på en gång var en fördel och en ära — här behöfde icke, såsom i Tyskland och flerstädes, en under feodalväldets och lifegenskapens ok dignande menighet inom städernas murar söka ett hägn för sina kränkta borgerliga och menskliga rättigheter. Men genom gemensamma interessens naturliga dragningskraft förenade sig icke destomindre äfven här idkare af handel och handtverk, och tidigt nog uppstodo på sådant sätt kommuner med särskilda, mestadels efter främmande mönster bildade, institutioner och med egen lag *). Det behöfver icke erinras, att dessa stadssamhällen i folkmängd, rikedom och politisk makt alldeles icke voro jemnförliga med södra och medlersta Europas ansenliga städer; i ett aflägset och fattigt land, nästan saknande allt

*) *Bjärköarätten*, en sammanfattning af äldre i köpstäderna utbildade rättssedvanor, hvilken i sitt nuvarande skick tillhör Birger Jarls tid. Den på Bjärköarätten grundade *Allmänna Stadslagen* har troligen blifvit utgifven under Magni Ericssons regering. *Nordström*, Sv. Samh. Förf. Hist. I: 313 seqq. Jfr Företalet till *Schlyters* edition af Bjärköarätten. Visby, länge en mera Tysk än Svensk stad, hade tidigt sin egen lag: Gotlands Stadslag eller Visbyrätten.

slags industri, kunde städerna ej lätteligen vinna något särdeles flor, i synnerhet som Hanseförbundet i långliga tider med sitt tunga handelsvälde tryckte och hämmade deras hufvudsakligaste näring. Emellertid voro de betydande nog att kunna bibehålla sig och, såsom den särskilda lagstiftningen för städerna utvisar, alltmer utbilda sig till välordnade samfund, och obestridligt är, att, om ock blott en och annan lyckades hinna till någon ansenligare rikedom, de Svenska städerna dock i allmänhet ej blott voro af vigt för landsbygdernas ekonomiska ställning, utan äfven hade inflytande på rikets allmänna förhållanden. Likväl finner man lätt att detta inflytande länge var obetydligt, och ett större var hvarken önskligt eller naturligt under tider, då våra städers styrelse till en god del var i utlänningars händer. För hvar och en, som har någon kännedom i vår historia, är det nemligen väl bekant, att enligt Stadslagens stadgande *Rådet* i Sveriges städer till hälften utgjordes af Tyskar; ett onaturligt och skadligt förhållande, som oafbrutet fortfor ända intill Sten Sture den äldres tid, då Borgare och Bönder, efter den stora segern vid Brunkeberg år 1471 öfver K. Christian I, högt förklarade, att, derest ett sådant de främmandes öfvervälde längre skulle tålas, de aldrig mer ville "Sveriges Herrar och Råd till hjelp och undsättning komma." Den nationella uppmaningen hade en snar och helsosam verkan, ty redan samma år skyndade Sten Sture med Riksens Råd att aflysa och upphäfva detta Tyskarnes privilegium. Detta var första gryningen till en bättre tid och gynnsammare förhållanden för de Svenska städerna; likväl fortfor deras tillstånd ännu länge att vara svagt, och beroendet af utlänningen upphörde icke med Tyskarnes uteslutande ur städernas råd.

Ännu under de första Wasaregenterna var Borgrarnes välmåga föga betydlig. Gustaf I klagade, vid början af sin regering, att städernas näring var försvunnen och att den ringa handel, som fanns, var ett ämne för kif mellan landsbygd och städer. Väl tillvexte under hans vårdsamma styrelse rikets välstånd i allmänhet och särskildt äfven städernas; men hvad den store Konungen uppbyggt blef mestadels nedrifvet af hans två äldsta söner och närmaste efterträdare. Att Gustaf I till-

intetgjorde Lybeckarnes gamla handelsprivilegier och dermed och på annat sätt kraftigt sökte uppväcka en aktiv utrikeshandel var dock en välgerning, hvars frukt icke gick förlorad. Emellertid är det egentligen med den kraftfulle och drifsamme Carl IX och hans icke mindre kraftige och ihärdige son, den store Gustaf Adolf, som ett nytt och fördelaktigare tidskifte för de Svenska städerna ingick. Ty den anda af storartad verksamhet, som desse Konungar visste att ingjuta hos hela Svenska folket, hvarigenom detta på kort tid arbetade sig upp till en förvånande höjd af politisk betydenhet, yttrade sitt inflytande på hvarje särskild samhällsklass och icke minst på Borgareståndet. En tillit till egna krafter uppstod och en verksamhetslust, som icke mera medgaf något tillbakaskridande. Å sin sida arbetade regeringen genom direkta åtgärder att bringa städerna i flor. Det kan vara en fråga, värd de sakkunniges mogna öfvervägande, huruvida den politik i afseende på städerna, hvilken, redan förut öflig, af de nämnda Konungarne fortsattes och utbildades samt sedan framgent bibehållit sig, den nemligen, att strängt skilja stads- och landtmannanäring och i följd deraf bygga stadsväsendet på privilegier, på det hela varit fördelaktig? Ett tvifvel må vara ursäktligt, när man ser det oafbrutna småkrig, som land och städer inför thronen fört om tvistiga rättigheter och hvarom både Borgareståndets och allmogens riksdagsbesvär lemna talrika och märkvärdiga intyg. Dock dermed må förhålla sig huru som helst; säkert är, att efter nämnde tid städernas välmåga tilltagit med jemna, om ock ej så synnerligen raska steg. Att förhållandet i allmänhet varit sådant och att städerna vid början af adertonde seklet uppnått en icke obetydlig grad af välstånd, derföre finnes intet mera talande intyg än att de kunde bära tyngden af de uppoffringar, dem Carl XII:s krig gjorde nödvändiga, och uthärda de hårda, handel och näringar hämmande, åtgärder och alla dessa, slutligen rentaf despotiska, förfoganden, som nöden afpressade Carl XII under hans sista olycksår.

Det låg i andan af den gamla odalmannarätten, att hvarje bofast man egde stämma i rådplägning om allmänna angelägenheter. Under de långvariga inre krigen efter Christendomens införande hade, inom den offentliga rättens område, mån-

ga af de gamla formerna upphört och nya så småningom i stället bildat sig. Förändringen synes visserligen vara grundlig och omfattande; likväl är det onekligt, att den gamla författningens anda icke var tillintetgjord, utan blott utpräglade sig i nya, för tiden passande former. Dessa äro och skola alltid blifva omvexlande; på dem beror ej staters lif och lycka, så vida en frisk och lefvande anda bibehåller sig. I de fordna allshäriartingens ställe kommo med tiden riksmöten af annan art: Herredagar eller Riksdagar. Med Christendomen hade ståndsbegreppet inkommit och ståndsbildningen inom samhället följde tätt i spåren. Adel och Prelater, genom händelsernas gång vordna innehafvare af, snart sagdt, all politisk makt, uppträdde i början på herredagarne såsom ensamme arfvingar af odalmännens fri- och rättigheter. Sakens inre orättvisa — alldenstund flera lika väl berättigade arfvingar funnos — gjorde likväl omöjligt att länge förhindra, det ju allt flera klasser vid riksdagarna uppträdde; och innan formerna hunnit stadga sig och genom lag bestämmas, hade rörelsen i detta afseende slutligen gått så långt, att vida flere, än i öfverensstämmelse med den urgamla författningen, egde fritt ord i öfverläggningar om statens ärender, såsom t. ex. vid några riksdagar i slutet af sextonde och början af sjuttonde århundradet, hvilka till och med af *meniga krigsfolkets ombud* bevistades. Det låg i sakens egen natur, att, sedan denna bildningsprocess inom samhället en gång börjat, dess verkningar tidigt skulle sträcka sig till städerna. På grund af en trovärdig författares, *Erici Olai*, berättelse kan man antaga, att Borgare, eller, såsom de i äldre tider vanligare benämnas, Köpstadsmän deltagit i valriksdagen år 1319, då Magnus Ericsson, sedermera kallad Smek, utkorades till Sveriges Konung. Till full visshet ådagalägges af den, så vidt kändt är, äldsta till våra dagar bibehållna riksdagskallelse *), att deputerade från hvar köpstad i riket varit kallade till ett möte i Calmar år 1359. Så gammalt är Borgareståndets deltagande i den Svenska nationalrepresentationen. Under unionstidens många omvexlingar synas så väl Borgare som Bönder sällan vid

*) Handl. t. Skandinaviens Historia, XIX: 1.

de rådsläende mötena; den stora massan af nationen var af instinkt obenägen mot unionspolitiken, och vanligen påkallades dess råd och biträde endast då, när i nödens stund någon kämpe för Svensk frihet och nationalitet manade till väpnadt motstånd mot utländska förtryckare och deras Svenska anhang. Så under Engelbrecht och Sturarne, då Borgare täflade med andra rikets män i patriotiskt nit. Deras anspråk på deltagande i riksdagar och allmänna möten har sedan icke varit jäfvadt och blef, när ståndsförfattningen närmare stadgade sig, lagligen erkändt i 1617 års Riksdagsordning.

Om man med skäl kan påstå, att samtlige ständerne föga utvecklat någon sjelfverksamhet förr än under riksdagarne efter Gustaf II Adolfs död, så gäller detta särskildt och obestridligt med afseende på Borgareståndet. Vid den tiden började i allmänhet hela folket att visa större yttringar af politiskt lif. Den uppmärksamme betraktaren upptäcker utan svårighet anledningarne dertill. Den ofvan omnämnda anda af storsint energi, som den store Gustaf Adolf förstod att ingjuta hos sitt folk, innebär redan en tillräcklig förklaringsgrund för en stegrad verksamhet äfven i denna rigtning. Egna omständigheter, först under en förmyndarestyrelse och sedan under en snillrik, men ostadig, qvinnas regering, gåfvo en hastigare utveckling åt hågen att utöfva och förfäkta de statsborgerliga rättigheterna. Skarpsinniga skriftställare hafva många gånger, och med rätta, antydt, hurusom de nya af Gustaf Adolf grundade undervisningsverken haft ett väsentligt inflytande äfven på fäderneslandets statsrättliga förhållanden. Ofrälseständen fingo på denna väg skickliga målsmän och försvarare. Man känner den stora rol, Presterskapet, till någon del redan under Gustaf Adolfs regering, spelte vid riksdagarne såsom ett slags tribuni plebis. Det dröjde ej länge, förr än de nya läroverken hunnit äfven åt Borgareståndet utbilda representanter, skickliga att föra ståndets talan och med framgång försvara dess rätt. Ombud för städerna voro vanligen, och efter 1634 års regeringsform äfven lagligen, deras Borgmästare, för de större städerna derjemte en Rådman eller någon annan "förnäm" eller "beskedlig" Borgare. Borgmästarne utgjorde derföre alltid största delen af Borgareståndet vid riksdagarne och voro sjelf-

skrifne riksdagsmän ej blott under den tid, Regeringsformen af år 1634 ansågs gällande, utan ock länge derefter, alldenstund de ända till år 1720 plägade särskildt nämnas i riksdagskallelserna. Borgareståndet hade goda skäl att vara belåtet med dessa ombud, ehuru de mindre voro egentliga Borgare än civile embetsmän; ty de förvärfvade åt ståndet ett politiskt anseende och en betydenhet, som det svårligen kunnat vinna och bibehålla, om endast desse "beskedlige" Borgare varit städernas representanter. Historien om reduktionsfrågans behandling allt ifrån 1650 års riksdag bevisar, att Borgareståndet förstod både statens och sin fördel, visste att eftertryckligt förfäkta sina meningar derutinnan och, i striden mot det vexande adelsväldet, merändels egde klokhet nog att söka sammanhålla de ofrälsestånden och äfven mod att stundom vara deras förkämpe.

Rikets utblottade och olyckliga tillstånd vid K. Carl XII:s död har många gånger blifvit beskrifvet och beklagadt. Det adertonåriga kriget, som slutligen nära nog kostat Sveriges hjertblod, hade visserligen förorsakat rysliga förödelser. Rysligare ännu, än sjelfva verkligheten, är den skildring, som envåldets fiender, efter envåldets fall, uppdrogo öfver fäderneslandets belägenhet. Det är förlåtligt, om den lidande äfven med något för lifliga drag tecknar det onda, som ännu plågar honom, och i en tidpunkt, då statsskicket slagit öfver från en ytterlighet till en annan, är det enligt med sakernas vanliga gång, att skaparne af det nya i hjerta färger utmåla det gamlas synder. I afseende härpå hafva äfven 1719 års ständer offrat sin gärd åt den menskliga svagheten. I Januari månad sammanträdde ständerna; åtskildes åter efter blott ett tredjedels år, men hade på denna korta tid hunnit i grunden omskapa sitt lands författning. Omdömena om deras verk hafva utfallit mycket olika: deras samtid och närmaste efterkommande voro slösande på beröm; efter 1772 års revolution hafva 1719 års män oftare blifvit nämnda med tadel än loford. Det må väl erkännas, att Sverige föga vann på bytet af den förhatade suveräneteten mot en *sådan* frihetstid. De må dock ej dömas, dessa lagstiftare, efter en annan tids rikare erfarenhet och mera utbildade politiska vetande; de hade ett svårt problem att lösa. Sverige var vid K. Carl XII:s död en fallen storhet.

Att samla spillrorna och med vis omsorg åter uppresa byggnaden till värbart skick och aktningsbjudande fasthet, var ett verk, som skulle pröfvat de yppersta krafter. För Drottning Ulrika Eleonora var uppgiften vida för hög. Med ett tänkesätt, för det enskilda lifvet hedrande och aktningsvärdt, egde hon icke de egenskaper, som pryda en thron: hon satte sin gemåls fördel i första rummet och Sveriges i det andra. Ständerna måste alltså sjelfva styra och ställa för det frånfallna riket, och resultatet blef så godt, det för tiden kunde väntas af en så månghöfdad och viljestridig styrelse. — Det är omisskänneligt, att vid den splittring af kronans makt, som nu inträffade, adeln blef hufvudarfvingen. Följderna af 1680 års regementsförändring voro ostridigt fördelaktiga för ofrälseständen och, på det hela, äfven för riket; adeln deremot, såsom sådan, erhöll genom reduktionen obotliga sår. Envåldets utöfning under K. Carl XII, särdeles de sista förfärliga åren, sträckte sina verkningar till alla klasser. På regeringssättet voro derföre alla benägna att kasta skulden för sina och landets olyckor, adeln af naturligt och klart insedt interesse, de ofrälse stånden af en otålighet öfver utståndna lidanden, hvilken icke rätt medgaf ett lugnt öfvervägande af följderna. Så uppstod under allas samverkan en mäktig reaktion, som det hette, till förmån för det gamla, hvarvid mängden icke insåg eller tänkte på, hvarest rörelsen skulle stanna. Riksdagen 1719 började under sådana omständigheter. Borgareståndet var talrikt, emedan nästan hvarje stad, till åtlydnad af riksdagskallelsen, skickat tvenne fullmäktige *). Justitiæ-Borgmästaren i Stockholm Anders Hyltén, en särdeles skicklig och erfaren man, var, enligt häfdvunnen sed, i kraft af sitt embete nu, liksom vid två föregående riksdagar, ståndets Talman. Under hans kloka ledning intog Borgareståndet en i allmänhet ganska aktningsbjudande ställning. Icke just benäget till anfall, ändock det någon gång äfven dertill kunde beqväma sig, visade det alltid en stor fasthet och ihärdighet i försvaret för egna, verkliga eller förmenta, rättigheter och interessen, ehuruväl ofta

*) Cederschiöld, Riksdagen 1719, p. 537.

nog ett ännu fastare och slagare motstånd visste till sig rycka segern.

Det första vigtiga ärende, som vid riksdagen förekom, nemligen frågan om arfsrätten till kronan, afgjordes i all enighet utan tecken till ståndssplit. Väl yttrade sig en och annan i den mening, att Ulrica Eleonoras rätt ej borde henne disputeras; men när de förstått, att hufvudfrågan icke var om person utan om en rättsprincip, blef Borgareståndets enhälliga utlåtande sådant, de ledande detsamma önskade, nemligen att ståndet ville erkänna och förklara Prinsessan Ulrica Eleonora för Drottning, ehuru hon ingen arfsrätt hade*).

Vid granskningen af det uppgjorda Förslaget till Regeringsform visade det sig tydligt, att det icke var ifrån Borgareståndet, som de härledde sig, dessa radikala förändringar i den Svenska statsrätten, i följd af hvilka Konungamakten inskränktes inom mer än rimligt trånga gränser. I allmänhet visade Ofrälseständen, ehuru de för souveraineteten hyste en panisk förskräckelse, likväl af fruktan för Adelsväldet en viss försyn att bortrycka kronans prerogativer; och Borgareståndet ådagalade detta vid flera tillfällen. Så yttrade ståndet sitt misshag deröfver, att genom rösternas samlande i Rådet Konungen nedsattes till en blott *President.* Det visade icke mindre besinning och undseende för thronen i den ömtåliga frågan om Grefve Horns återställande i Rådet. Kanslipresidenten Grefve Arvid Horn hade nemligen, af missnöje deröfver att Drottningen i ett mål, som förmentes höra till Rådets ompröfvande, icke allenast egenmyndigt beslutat, utan ock Kanslipresidenten oåtspord, låtit expediera beslutet, begärt, som det berättas, efter en ordvexling med Drottningen sitt afsked från kansliet. Drottningen dimitterade honom genast från alla hans embeten och lät derom underrätta samtlige stånden. Horn vände sig då till Sekreta Utskottet med tillkännagifvande, att han visserligen begärt afsked från kansliet, men ej från rådsembetet, utan blott i underdånighet hemställt Hennes Maj:t, hurnvida han dervid kunde bibehållas, ingalunda tänkande att detta underställande, som han af undersåtlig vördnad ej kun-

*) Borgareståndets Prot. d. 21 Jan. Cederschiöld, l. c. p. 461.

nat undgå att göra, skulle blifva ansedt som ett honom behagligt afsägande; för att afbörda sig det omilda omdöme, som skulle hans uppsåt varit, att vilja undandraga sig Hennes Maj:ts och fäderneslandets tjenst, hade han funnit nödigt detta inför Rikets Ständer förklara, med "tjensttillförlåtelig" begäran, att de af Senatens protokoll ville sig om förhållandet underrätta, på det hans heder och välfärd af ett oförskyldt rykte icke måtte lida mehn och ett högst skadligt förtryck*). Horns duglighet var allmänt erkänd och de två främsta stånden vore icke obenägne, att hos Drottningen söka utverka hans återställande i rådsembetet. Borgrarne, som likaledes ej hade något emot Horns person, utan tvärtom beklagade hans afgång från kansliet, förenade sig dock i det utlåtande: att Grefve Horn, om han åstundade återfå rådsembetet, borde först som en undersåte ödmjuka sig för öfverheten genom en underdånig supplik, då ock Ständerna torde öfverlägga, på hvad sätt det för dem kunde vara anständigt att densamma understödja. Derjemte förklarade ståndet, med anledning af Horns svärfaders, Rikerådet Grefve Nils Gyllenstjernas utlåtelse, att Grefve Horn ej sjelf tänkte på, men troligen skulle vara beredvillig att, på Ständernas *anmodan*, återtaga rådsembetet, att det för Rikseus Ständer vore oanständigt att derom anmoda Grefve Horn**). Det gick ecksså derhän, att Grefve Horn måste ödmjuka sig och ingifva en petition, ehuru han ändock ej förr än påföljande riksdag lyckades vinna sitt ändamål.

I de ekonomiska frågorna skulle Borgareståndet naturligen taga en liflig del, och det bör icke förefalla oväntadt, om ett starkt ståndsintresse dervid ofta skulle träda i ljuset. Öfverläggningarne om *Mynttecknens* afskaffande och myntets reglering vore utan tvifvel bland alla de brydsammaste och framkallade så mycket lättare meningar af mångfaldigt olika skiftning, som frågan djupt ingrep i alla klassers materiella interesse. Det är icke ovanligt, att i ämnen af denna art finna hos Borgareståndet, så väl i äldre som sednare tider, den

*) Sekr. Utsk. Prot. d. 13 Apr. 1719. Cederschiöld, l. c. p. 95 seq.

**) Sekr. Utsk. Prot. d. 5 Maj, Borgarest:s Prot. s. d. Cederschiöld, l. c. p. 200 seq., 547 seq.

största sakkännedomen; ståndet räknade äfven af gammalt alltid några betydande affärsmän bland sina ledamöter, och dessa utöfvade i dylika fall merändels allt det inflytande, som med rätta tillkommer den större insigten. Nu lyckades äfven Borgrarne i flera afseenden göra sin mening gällande, en gång till och med, genom bistånd af Presterskapet, emot Ridderskapets och Adelns genom votering fastställda beslut *). *Handeln* hade genom det regala handelssystemet, genom kaperier och dåligt mynt blifvit nästan tillintetgjord. Vid riksdagens början hade Kammar-, Bergs- och Kommerce-Kollegierne gemensamt ingifvit ett förslag till dess upphjelpande. Kollegierne föreslogo afskaffande af alla de band, som de Görtziska finansoperationerna pålagt den allmänna rörelsen, så att bergsmannen och den handlande skulle erhålla fri disposition öfver sina effekter och varor, så till inköp som afsalu, och alla taxor och prissättningar, utom sådana som af gammalt varit vanliga, alldeles afskaffas. Denna handelsfrihet förfäktade Borgareståndet med icke mindre ifver än öfvertygande skäl och följden blef, att ett memorial i denna anda ingafs till Drottningen, hvilket, såsom billigt var, medförde önskad verkan. På alla varor, särdeles lifsmedel och handtverkaregods, hade dyrheten stigit till en förfärande höjd. Betänkt på medel mot detta onda hade Kommerceekollegium (d. 28 Mars) inkommit med förslag till fri *Minuthandel* och till *Frimästares* antagande, innehållande hufvudsakligen: att lämpliga taxor måtte sättas för bagare och bryggare samt bränvinsbrännare; att slagtares och fiskköpares taxor deremot skulle upphäfvas och köpslagen om dithörande varor på behaglig tid vara fri, hvarjemte föreslogs att frimästare, af skrån oberoende, kunde tillåtas och att tills vidare i minuthandeln en fullkomlig frihet måtte tillstädjas. Detta förslag, som äfven betraktadt med hänsigt till de tidsförhållanden, under hvilka det afgafs, i vissa fall lemnar rum för skäliga anmärkningar, möttes till alla dess delar af Borgareståndets starka ogillande. En fri minuthandel, — så försäkrades, — skulle medföra krambandlarnes fullkomliga undergång; den vore dessutom rakt stri-

*) Cederschiöld, l. c. p. 367.

dande mot städernas af regeringsformen bekräftade och skyddade *privilegier*; för bryggare och bagare kunde ingen taxa bestämmas, innan spanmålsprisen hunnit sätta sig; till fiskens och köttets dyrhet mentes icke slagtare- och fiskköpare-embetena, utan *allmogen* vara skulden; lämpligare, än att kasta embetena öfverända, vore derföre att gå till roten af det onda och påtänka medel att dämpa allmogens inrotade ovana att stegra sina varupris. Frimästerskapet fann lika litet bifall: skråmästarne skulle af frimästarne lida intrång i sina välfångna rättigheter; hat och afund skulle uppkomma, den handtverkande ungdomen skulle, utan skrån, ej kunna hållas till lydnad och arbetsamhet o. s. v. Det anförda kan vara tillräckligt att visa den anda, som var rådande; man erkände och förfäktade principen af frihet i handel och näringar, tills man undanröjt de band, som det regala handelssystemet pålagt; blef någonsin fråga att *vidare* verkliggöra grundsatsen, så uppstaplades mot dess framgång väldiga bålverk af städernas privilegier och "de af Gustaf II Adolph så visligen vidtagne embeten och skråinrättningar" *).

Ehuru sålunda redan nu tillfällen funnos, då ståndsintresset kunde framträda, var det dock egentligen först vid 1720 års riksdag, som det började visa sig rätt ofördragsamt och stridslystet. Anledningen dertill låg, åtminstone till en del, i Drottningens villfarighet att vid slutet af 1719 års riksdag bekräfta Ridderskapets och Adelns privilegier, de andra stånden oåtsporda. Presterna bullrade genast högt öfver denna åtgärd och Borgrarne biträdde i kraftiga protester. Under tiden mellan dessa riksdagar gjöts yttermera olja på den redan lågande elden. En och annan af frälseståndet var alltför käck att verkställa de nya privilegiernas ömtåligaste och obilligaste punkter; häraf och genom Drottningens oförsvarliga slöseri med utfärdande af adelsbref, hvarigenom många ovärdiga blefvo adeln påtrugade, de der ej försummade att vända privilegierna sig till godo och dymedelst på dubbelt sätt ökade oviljan mot adelståndet, steg ofrälsemännens farhåga och bit-

*) Bevisen för häruti förekommande historiska uppgifter finnas i det ofvan åberopade, förtjenstfulla arbetet af Cederschiöld.

terhet mot Adeln till en betänklig höjd. Hos Stockholms Borgerskap var jäsningen stor och, såsom det vill synas, särdeles hos den förnämare delen deraf. Sedan riksdagskallelsen blifvit utfärdad, började den rådande sinnesstämningen småningom yttra sig i handling, visande då på en gång karakteren af ståndshat och af ett slags myteri mot Stockholms Magistrat, från hvilkens öfverklagade aristokratiska egenmyndighet man nu tycktes finna tiden läglig att söka emancipera sig. Då opinionen en gång tagit denna rigtning, var det ganska naturligt, att Magistratens hufvudman och ledare, Justitiæ-Borgmästaren Anders Hyltén, blef egentliga föremålet för Borgerskapets ifver. Denne skicklige man hade vid trenne riksdagar*) varit Stockholms representant och Borgareståndets Talman och i denna egenskap utvecklat mycken duglighet och mycket nit ej mindre för ståndets bästa än det allmännas. Under hela 1719 års riksdag röjes intet spår till något *ståndets* missnöje. Väl yttrade, vid ett tillfälle då man talade om att utse en Deputation till en vigtig frågas utarbetande, Borgmästaren Budéen, fullmäktig för staden Wimmerby, att han (Budéen) och de, som sutto omkring honom, ej voro belåtna med att endast *några* skulle tala och svara för *alla*, och påminte att, enligt ordspråket, *bortom berget bodde också folk* **), men denna påminnelse träffade mera den hos alla stånden vedertagna seden att genom Deputationer (våra tiders Utskott) bereda, stundom äfven afgöra, vigtigare mål; ty ingen anledning finnes att misstänka, att Hyltén såsom talman sökt betaga någon dess yttrande rätt. Men Stockholms Borgerskaps sympathier synes han under denna tid hafva alldeles förlorat. Detta något maktlystna Borgerskap fordrade nemligen, att dess ombud skulle under pågående riksdag rådföra sig med sina så kallade principaler; då denna fordran afvisades bland annat på den grund, att riksdagsmännen hade Magistratens och ej Borgerskapets fullmakt, grundlades mot Magistraten, hvilken för öfrigt ej var mindre maktlysten än Borgerskapet, en motsträfvighet, som efter den nya riksdagens sammankallande

---

*) Nemligen 1710, 1713—14, samt 1719.

**) Cederschiöld, l. c. p. 476.

utbröt i ledsamma uppträden. En annan omständighet fanns, som blef af hufvudsakligt inflytande. Hyltén hade redan 1714 blifvit upphöjd i adeligt stånd och nu, 1719, hade den nya ätten blifvit på riddarhuset introducerad*). Denna nobilitation gällde dock, enligt Hylténs egen utsago, icke hans egen person, utan hans hustru och barn, ett förhållande för hans ställning så mycket vigtigare att åberopa, som enligt resolutionen på städernas besvär 1680 samt ytterligare 1719**), det embete, han innehade, ej af frälsemän borde beklädas. — Första tvistefrågan blef om antalet af Stockholms stads riksdagsmän, hvilket Borgerskapet ville hafva större, än Hyltén ansåg tillåtligt. Enligt Ständernas egen begäran vid föregående riksdag voro de kallade till denna i ringare antal än vanligt. Riksdagskallelsen***) påbjöd, i afseende på Borgareståndets representation, endast en fullmäktig för hvar och en af de större städerna; af de mindre kunde flere förena sig om ett ombud. Då deruti intet särskildt var nämndt, ej heller i öfrigt i lag stadgadt, om Stockholm, hvilken dock enligt både billighet och sedvana borde få hafva flera riksdagsmän, vände sig Justitiæ-Borgmästaren med en förfrågan till regeringen. Genom handbref från dåvarande Statssekreteraren Friherre (sedermera Rikerådet Grefve) Samuel Bark, af d. 16 December 1719, erhöll han det besked: att Rådet för dess del ansett, att riksdagsmännen från Stockholms stad ej borde vara flere än fyra, nemligen Justitiæ-Borgmästaren och Sekreteraren jemte tvenne andre af Borgerskapet, "på det disproportionen ej måtte blifva alltför stor mot de andre städerne"; men att Drottningen tyckt, att de kunde vara fem, nemligen Justitiæ-Borgmästaren, Sekreteraren, en af Magistraten, en Köpman och en Handtverksman, "hvilken jemkning dock lemnades till dem sjelfva" †). Den tiden tillgick med valet af Stockholms riksdagsmän sålunda, att Borgerskapet för sig, dock inför Magistraten på allmän rådstuga, valde dem bland handlande

*) Stjernman, Adelsmatrikel 2: 1099.

**) Stjernman, Riksdagars o. Mötens Besl. 2: 1062, 3: 2283.

***) Riddarhus-Archivet, *Acta o. publicationer pro A:o 1720.*

†) Brefvet finnes bland Acta o. Publ. pro A:o 1720.

och handtverkare, och Magistraten utnämnde de Magistratpersoner *), som skulle blifva stadens representanter, men att gemensam fullmakt för alla dessa utfärdades af Magistraten ensam. Nu sammanträdde likväl Borgerskapet enskildt och utvalde tre handlande, Casper Nettelblad, Hans Dassau och Michel Grubb, och tre handtverkare, Johan Lampa, Melcher Bäck och Martin Jeger, men när de sedan på Magistratens tillåtelse samlades till allmän rådstuga, för att "den anbefallda och nöjaktiga fullmakten låta inprotokollera, hvarpå den sedan kunde ex protocollo in forma solita extraderas", ville och kunde Magistraten, till följe af Drottningens ofvannämnde beslut, ej godkänna ett så stort antal. Förbittringen mot Magistraten utbröt nu i full låga; en stor del af Borgerskapet, med några myndige handlande i spetsen, beslöt att helt och hållet undandraga sig Magistratens förmynderskap i ifrågavarande fall. Fördenskull inlemnades genast till Drottningen en supplik, underskrifven af 56 personer, bland hvilka dock enligt Hylténs påstående åtskillige instuckit sig, som ej voro Borgare; sökanderne redogjorde deri för ärendets hela förlopp och bönföllo, att Hennes Maj:t måtte bibehålla Borgerskapet vid dess fria herredagsmannaval och alltså, då de skickligaste och pålitligaste nu blifvit utsedde, nådigst bekräfta det skedda valet **). Drottningen, hvars själ var beherrskad af en enda tanke, den att upplyfta sin gemål på thronen, kände sig behöfva folkgunstens understöd; derföre, och då dessutom en naturlig billighet syntes tala för Borgerskapets begäran, bekräftade hon valet, dermed tillintetgörande sitt eget för få dagar sedan fattade beslut. Åter församladt till allmän rådstuga fick Borgerskapet höra, hvilka Magistratspersoner voro utsedde till riksdagsmän; dervid gjordes då inga påminnelser, utan sammankomsten slöts utan buller, sedan Magistraten tillkännagifvit, att gemensam fullmakt i vanlig form skulle utfärdas både för Magistratspersonerne och de ombud för Borgerskapet, hvilka genom det af Drottningen bekräftade valet

---

*) Bland hvilka Justitiæ-Borgmästaren alltid och Sekreteraren åtminstone vanligen voro sjelfskrifne.

**) Acta o. Publ. pro A:o 1720. N:o 1.

redan blifvit utsedda. Men stormen hade likväl icke ännu laggt sig. Riksdagen började, och vid Borgareståndets första sammanträde d. 14 Januari, sedan fullmakterna (hvaribland Magistratens för Stockholms riksdagsmän) voro uppläste, uppsteg handelsmannen Casper Nettelblad och inlemnade en, d. 2 Januari daterad, af sexton Borgare, enligt deras uppgift, på samtliga Borgerskapets vägnar underteckoad skrift af denna lydelse: "Aldenstund terminen annalkar, som Hennes Kongl. Maj:t till Riksdagen allernådigst behagat utsätta, och Borgerskapet i Kongl. Residencestaden åligger utvälja sina Herredags- och Talemän, åt hvilka de med trygghet kunna och vilja anförtro sina ärender; altså hafver detsamma, besynnerligen på den höglofl. Magistratens d. 19 December sistledne gjorde påminnelse, utan dröjsmål sig till den ändan d. 19 dito deruppå församlat och förenat; och såsom genom laga votering och pluraliteten följande sex förståndige, ärlige och beskedelige män hafva blifvit till herredagsmän utvalde, nemligen för det handlande Borgerskapet Hrr Casper Nettelblad, Hans Dassau och Michel Grubb, och för embetsmän och handtverkare Hrr Johan Lampa, Melcher Bäck och Mårten Jeger, så committera och constituera vi underskrefne samtl. Stockholms Borgerskap förbemälte sex våre medbröder till våra laga herredagsmän, i anseende till den ömhet och zele, de alltid för Fäderneslandets, Stadens och Borgerskapets bästa låtit spörja, bedjandes samtelige Riksens Ständer respective tjenst- och vänligen, att de täcktes icke allenast anamma och höra dem, hvad de å Borgerskapets vägnar på riksdagen efter medgifven *Instruction* varda föredragandes, *utan ock säkert tro, att ingen annan än ofvannämnde sex såsom herredagsmän ega att tala för Stockholms Borgerskap*" *). Det är synbart, att Borgerskapet på detta sätt ville protestera icke blott emot Magistratens fullmakt, utan ock mot de af Magistraten utsedda personerna. Under sakens vidare förlopp träder detta förhållande ännu tydligare i dagen. Stödjande sig på billigheten af sin sak framgick Borgerskapet med beslutsamhet och kraft, men äfven med en häftighet, som vanligen åtföljer politiska

*) Borgareståndets Archiv. Borgarest:s Prot. d. 14 Januari 1720.

strider. Att förbigå sin lagliga styrelse och trampa häfdvunna former under fötterna, var onekligt ett verkligen revolutionärt steg, hvilket Hyltén å sin sida såsom Talman hade all befogenhet att söka motverka. Sättet, på hvilket han gick tillväga, visar otvetydigt, att han aldrig tviflade på rättvisan af sin sak. När Borgerskapets ofvannämnde fullmakt blifvit uppläst, föreställdes — för att tala med handlingarnes egna ord — "att detta vore en ovanlig ting och stridande mot det, som i alla tider varit brukligt, emedan sådane fullmakter alltid efter föregånget val och utnämnande å allmän rådstuga af Magistraten utfärdade blifvit, i följe hvaraf det äfven denna gången på samma maner skedt är, som den uppläsne fullmakten för Stockholms stads befullmäktigade närmare utvisar. Hvarjemte de kunna sig nogsamt påminna, att då de första gången voro uppkallade angående herredagsmäns utnämnande, så enskyllade sig Borgerskapet med att så få voro komne tillsamman, med begäran fördenskull, att dem måtte lemnas rådrum till dess flere kunde träda tillsamman och derom öfverlägga, der efter sedan andre gången, äfven då, allenast en del af Borgerskapet uppkommit och utnämnt personerne, dem de åstundade till herredagsmän, jemväl ock sedermera uppvist Hennes Kongl. Maj:ts på en del af Borgerskapets, hvaribland åtskillige funnos, som icke äro Borgare, uti underdånighet hos Hennes Maj:t ingifne supplik i nåder fällde resolution, hvarmedelst dem så väl antalet af herredagsmännen, som de deruti namngifne personer beviljas, så blef detta, som allenast af en del utaf Borgerskapet sökt var, af det öfriga Borgerskapet, som då på allmän rådstuga sammankomne voro, äfvenväl samtyckt och beviljadt, då äfven för Borgerskapet uppnämndes de personer, som af Magistratens medel utnämnde voro, hvarvid icke det ringaste af Borgerskapet påmintes, utan blef då offentligen för hela Borgerskapet förklaradt, att fullmakten uti vanlig form för dem, som då uppnämndes, skulle blifva utfärdad, hvilken ock nu för det lofl. Ståndet är uppläst, varandes densamma så ständ, som i alla tider brukligt varit och Borgerskapet uti sin hos Hennes Maj:t ingifna supplik säger sig hafva åstundat. Ytterligare i anledning af nyss uppläsne skrift och de i slutet stående orden att ingen

annan än de sex, som af Borgerskapets medel utnämnde äro, eger för dem tala, tillspordes Hr Nettelblad, som förde ordet, om de på detta sättet då tänka alldeles söndra sig ifrån Magistraten? Hvaruppå som Hr Nettelblad intet tydligt svar gaf, utan allenast yttrade sig, att de af Borgerskapet antagne herredagsmän intet kunde gå ifrån den instruction och befallning, som de af sina medbröder undfått, hvilka de i detta fall såsom principaler måste anse och deras ord och meningar framföra: *skolandes Borgerskapet nu icke vilja besvära Præses, Hr Justitiæ-Borgmästaren, sedan han nu redan trädt uti ett annat, som är adeligt, stånd*, hvarföre må Hr Borgmästaren väl tala för hela ståndet, men hvad Stockholms stads Borgerskap egentligen vidkommer, rätta herredagsmännen sig alldeles efter den inlevererade och af Borgerskapet dem gifne fullmakten. Hvarvid inföll och förklarade Handelsmannen Hr Hans Dassau, att Borgerskapet intet hafver emot Hr Justitiæ-Borgmästarens egen person, utan vänta af honom, såsom bäst kunnig uti och om sakerna, allt tillförlåteligt bistånd: men de gravationer, som Borgerskapet sedan sista riksdag öfverkomne äro, hafva gifvit dem anledning att tänka, det deras interesse och privilegier ej blifvit så väl och noga iakttagne som de andre ståndens, de der med åtskillige fördelaktigheter blifvit benådade, hvarföre, mena de, att deras egne, som måste draga deraf tungan, jemväl bäst lära deras förmåner kunna iakttaga och bevaka. Deruppå betygade ståndets närvarande Hrr Befullmäktigade, som vore vid sista riksdagen tillstädes, att de gjort sin högsta flit att andraga det, som tjent till befrämjande af Borgareståndets uppkomst och välgång, och är sådant behörigen vordet anfördt, som deras ingifne memorialer och protester öfverflödeligen skola bevitna och fulleligen intyga; varandes ock samtelige städernes privilegier uti Regeringsformens 40 §. confirmerade, tills de vidare kunna öfversedde och till närvarande tider närmare lämpade varda, så att detta ståndets förmåner äfven så väl som de andras blifvit bevakade.

Præses Herr Justitiæ Borgmästaren Hyltén förklarade sedan, med provocerande till Stockholms herredagsmäns eget samvete, att han alltid så arbetat och sökt Borgerskapets gagn

och bästa, att han det inför Gud, den ärbara verlden och hvar redelig man vill och kan försvara, varandes hvar timme och stund vederredo att göra för sig och sitt embete vid påfordran besked och redo, utan att derföre bäfva eller blekna. Men hvad hans person isynnerhet angår, förutan det han sjelf icke är för sin egen person någon adelsman, så sitter han vid detta embetet på sin af höga Öfverheten undfångne fullmakt, auktoriserad och befästad till sitt nu innehafde rum och säte vid riksdagar igenom den stadgade regeringsformen, förutan det som den 30 §. derutinnan honom jemväl tillbinder, så att ingen skall kunna honom derifrån stöta, innan han lagligen öfvervunnen varder att han sitt säte och embete hafver förverkat. Imellertid vore detta Borgerskapets tillbud med fullmakts meddelande icke allenast en ovanlig ting, utan ock snörrätt löpandes emot nu åberopade 30 §. uti Regeringsformen, hvaruti tydligen stadgas, att Hans Excellens Herr Öfverståthållaren tillika med Magistraten åligger hafva uppsigt på stadens och malmarnes regering, privilegier, byggningar och inkomster, köphandel och hvad dervid hänger med mera; hvarföre och emedan ett sådant förfarande är en nyhet och ett ingrepp uti jure publico eller den belefvade regeringsformen, ty kunde den uppgifne Borgerskapets fullmakt för Stockholms stads herredagsmän icke emottagas, sedan en in forma solita, som de inför höga Öfverheten sagt sig åstunda, är vorden uppgifven, utan hafva de densamma att igentaga, emedan man icke understår sig att göra någon ting, som strider emot den allmänna lagen. Imellertid bad Herr Justitiæ Borgmästaren, att herredagsmännen ville sina medbröder till enig- och samdrägtighet uppmuntra, på det man med så mycket bättre drift och framgång må kunna bearbeta den allmänna nyttan, hvilket igenom split och oenighet ofelbart varder förhindradt. Stockholms stads befullmäktigade förklarade sig, att de intet annat kunna göra, än andraga hvad de i kommission af Borgerskapet bekommit, viljandes ock dem hvad nu sagdt är berätta"*). Man tycker sig märka, att Hylténs personliga inflytande var inom Ståndet så öfverlägset, att Stockholms ombud slutligen

*) Borgareståndets Prot. d. 14 Jan. 1720.

med en viss förlägenhet beropade sig på sitt erhållna uppdrag. Men inom kort hade de återfått hela sitt förra mod; ty, efter plägadt samråd med sina principaler, inkommo de å samtlige Borgerskapets vägnar med en vidlyftig skrift *), hvars innehåll visade att de ingalunda ämnade gifva vika. Hufvudpunkterna af deras andragande, hvaröfver de begärde ståndets yttrande, voro: 1:o Om det kunde kallas en nyhet, som ej borde tålas, att Borgerskapet sjelft utnämnde till riksdagsmän dem de hade förtroende till, då ej allenast regeringsformen sådant medgåfve, utan ock hvart stånd förmentes "i alla tider" haft och brukat den rättigheten att utvälja sina deputerade; 2:o Om icke sjelfva sunda förnuftet så väl som hela verldens praktik medgåfve att den, som valde en fullmäktig, också finge förelägga honom "hvaruti han skulle vara befogad förträda sig"; valrätten, mente de, vore till intet nyttig, om fullmäktigen finge göra hvad han ville eller taga fullmakt af någon annan; 3:o huruvida en adelsman kunde admitteras att tala för Borgareståndets bästa? Borgerskapet ansåge väl, att hvart stånd borde *så* söka sitt interesse, att det allmännas derigenom befordrades och ståndens enskilda ej måtte komma i strid; icke destomindre förmentes aldrig några kunna grundligare tala för adeln än adeln och för borgaren ingen bättre än borgaren. — För öfrigt erkände väl Borgerskapet, att Magistraten för lång tid tillbaka "dels för vissa orsaker, dels för suveräneteten" fått bland sig välja dem, som jemte Borgerskapets utsedde, skulle uppträda på riksdagen, men tiderna vore nu förändrade och Borgerskapet hade aldrig så uttryckligen gifvit sitt samtycke, att Magistraten deraf kunnat göra sig en vunnen rätt.

Det undgår ej den uppmärksamme betraktaren, att Stockholms Borgerskap genom denna skrift gått ett steg längre än tillförene i den förevarande striden. Förr satte de ej i fråga Hylténs befogenhet att tala för hela ståndet; nu angreps denna på samma gång, som man öppet protesterade mot Magistratens gamla rätt att välja riksdagsmän. I en tid, upprörd genom omhvälfningar i nästan alla samfundsförhållanden, var

**) Borgareståndets Prot. d. 18 Jan. — Acta o. Publ. pro A:o 1720. N:o 8.

det ej underligt, om Borgerskapet sökte utvidga omfånget af sina rättigheter. Med god grund kunde detsamma dervid beropa sig på "sunda förnuftet", på den "naturliga lagen" o. s. v. Annorlunda var förhållandet, då man ville yrka äfven på en historisk rätt, som endast under suveräneteten skulle blifvit afbruten. Här hade onekligen Magistraten fördeln på sin sida. Ty till och med vid Magistratspersonernas val hade i äldre tider mängden af borgerskapet ingen stämma. Stadslagen föreskref, att vid val af Borgmästare och Rådmän (hvilka val, enligt samma lag, voro årliga) valrätten skulle vara hos hela Rådet, och Gustaf Adolfs stadga om städernas administration, af den 28 Dec. 1619, gör deruti ingen förändring. Det var mot slutet af sjuttonde århundradet, som Borgerskapet erhöll rättighet att i sådana val *deltaga med Magistraten* *). Öfverväger man Magistratens lagliga rätt i detta fall och betänker hvad ofvan är nämndt om Borgmästarnes sjelfskrifvenhet vid riksdagar, så inses lätt, att det snarare var fråga om att förfäkta en ny, men naturlig, rätt, än att återtaga en gammal.

När Stockholms-ombudens skrift förekom till öfverläggning i ståndet, var man i allmänhet ense derom, att frågan, så vidt den angick striden mellan Magistraten och Borgerskapet, ej hörde till ståndets handläggning; angående Hylténs behörighet att vara Talman voro deremot meningarne delade. En och annan hördes yttra den önskan, att de, som frågan rörde, måtte aflägsna sig under öfverläggningarne derom. Sjelf uppträdde nu Hyltén med oförfäradt mod, vägrade ej blott att taga afträde, utan förklarade frågan alldeles icke höra under ståndets domsrätt, åberopande föröfrigt sin förr afgifna förklaring. Härvid understöddes han verksamt af Borgmästaren från Upsala, Starling, och lyckades i sjelfva verket, ehuru för kort tid, behålla fältet. En del af ståndet förklarade nemligen (under det den öfriga delen teg) Stockholms Borgerskaps memorial vara af den beskaffenhet, att ståndet sig der-

*) Resolutionen på Städernas Besvär 1664 nämner först *uttryckligen* Borgerskapets deltagande i sådant val jemte Magistraten (Stjernman, l. c. 2: 1529). Förhållandet bestämdes närmare genom ett Kongl. Bref af d. 5 Dec. 1693, hvarjemte de årliga valen upphörde. Jfr Nordström, l. c. I. 330.

med ej kunde befatta*). Men få dagar derefter bragte Borgmästaren Folker från Gefle, hvilken vid förra diskussionen varit frånvarande, ärendet på nytt under öfverläggning, förklarande att han visserligen vore alldeles nöjd med Hylténs egen person, men ej med honom såsom antingen sjelf eller i sin fru och barn varande adelsman. Hyltén fasthöll orubbligt sin förra förklaring, men Folkers tillkännagifvande, att Borgmästaren Hylténs namn och vapen nu skulle finnas på Riddarhuset, hade en afgörande verkan. Ståndet beslöt att genom votering fälla sitt utslag i saken, och endast 2:ne ledamöter, den förut nämnde Starling och fullmäktigen från Wisby, Borgmästaren och Häradshöfdingen Clerk, förklarade att de deri ej ville deltaga. Sjelfva voteringen företer egenheter, som visa, huru litet utbildade formerna i många fall ännu voro. Man behöfde en god stunds öfverläggning om voteringssättet, innan man kunde komma öfverens "att klippa lappar af papper och deruppå skrifva nej och ja, skolandes ja vara för, men nej emot Herr Borgmästaren." Stockholms riksdagsmän fingo beräkna hvar sin röst, de öfrige deremot, som mestadels voro ombud för flera städer, egde i förhållande dertill hvardera flera röster eller fingo — såsom det heter i protokollet — taga så många lappar, som städerna voro, från hvilka de bekommit fullmakt**). Voteringens resultat var 20 ja mot 50 nej, hvarigenom ståndet således förklarade, att Justitiæ-Borgmästaren Hyltén icke vidare kunde vara Borgareståndets Talman. Valet af ny Talman utsattes till följande dagen***). Härmed hade saken kunnat stanna, om Hyltén blott erkänt ståndets befogenhet att döma i dylik fråga; men nu följde ett efterspel, derigenom att han påkallade Drottningens mellankomst. I följande dagens plenum, då Talmansvalet skulle företagas, infann sig oförmodadt Statssekreteraren Bark och förmälde Hennes Maj:ts nådiga helsning, samt yttrade, att, som det blifvit H. M:t berättadt, huruledes ståndet under en och

*) Borgareståndets Prot. d. 16 Jan. 1720.

**) Denna röstberäkning, som väl knappast förr varit öflig, upphäfdes genom 16 §. af 1723 års Riksdagsordning.

***) Borgareståndets Prot. d. 18 Jan. 1720.

annan förevändning vore sinnadt skrida till en ny Talmans utväljande, så vore han befald på H. M:ts vägnar förklara, det H. M:t ingalunda kunde tillåta en sådan nyhet och tillämnad ändring i regeringsformen och den gamla sedvanan, eftersom Talmansbefattningen alltid tillhört Justitiæ-Borgmästareembetet i Stockholm, utan ville att det dervid skulle alldeles förblifva, tills Hennes Maj:t i sinom tid kunde deruti göra någon ändring. Denna Drottningens förklaring, för hvilken Hyltén på ståndets vägnar i underdånighet tackade, var långt ifrån att verka försonande. Nu just, tyckte man, gällde det att visa, "om ståndet vore fritt eller icke"; en skrift till ståndets föravar uppsattes och ingafs till Drottningen, och som H. M:t förut till Borgerskapets fördel ändrat sitt eget beslut, ansåg man sig ej heller nu böra misströsta. Ståndet missräknade sig ej på Drottningens medgörlighet. — Knappt en vecka hade förlidit, då Rådmannen Bunge för ståndet berättade, att Borgmästaren Hyltén skriftligen ursäktat, att han för sin ånyo påkomne sjukdom ej kunde vara tillstädes, att han begärt att detta skulle gifvas tillkänna både i ståndet och i ständernas utskott, samt att hans skyldige ursäkt måtte till protokollet föras, att hans sjukdom ej tilläte honom att vid denna riksdag taga sig något svårt arbete före, hvarföre han ock önskade dem lycka och välsignelse i alla deras förehafvanden*). Samma dag berättade Herr Michel Grubb, att han varit befalld till slottet och att H. K. H. *Arfprinsen* på Drottningens vägnar tillsagt honom "att de nu kunde välja hvem de ville till sin Talman", hvilken Hennes Maj:ts resolution de dock ej skriftligen kunde få. Drottningen förklarade sjelf (s. d.) inför en deputation af Borgareståndet "att hennes vilja aldrig varit att betaga ståndet dess fria val, och *att Hennes Maj:t icke rådde för att med resolutionen så länge kommit att dröja* **). Så hade ståndet vunnit den fullständigaste seger!

Stockholms Borgerskap försummade icke att begagna de vunna fördelarne, till och med i vidsträcktare mån än billigt

---

*) Hylténs sjukdom, som han nu begagnade att med bibehållen krigsära draga sig tillbaka, synes icke varit blott föregifven; han afled i Januari 1721.

**) Borgareståndets Prot. d. 19, 21 o. 26 Jan. 1720.

var. Det var Borgareståndet, som fått sig tillerkänd rättigheten att välja Talman; men Stockholms Borgare skyndade att utöfva den. De utnämnde i Hylténs ställe "till att företräda Talmansbeställningen", Rådmannen Jacob Bunge, och ståndet lät sig det egenmäktiga valet behaga, emedan Bunge var en klok och ansedd man med erforderlig skicklighet för det vigtiga värfvet. De utsågo tillika Stadssekreteraren Boström till riksdagsman, och det blef dervid, ehuru denne gjorde svårigheter och förklarade sig ej utan Magistratens samtycke kunna mottaga uppdraget*). Rådmannen Peter Aulævil, en af de riksdagsmän, hvilka Magistraten utnämnt, var icke Borgerskapet lika angenäm. Samtidigt med rörelsen mot Hyltén sökte Stockholms Borgerskap äfven afklaga Aulævil, föregifvande att också han vore en adelsman. Han försäkrade deremot, att hvarken han sjelf eller hans fader, Borgmästaren Axel Aulævil, tillhörde adelsståndet, men förnekade ej, att den sednare "blifvit benådad med frihet att besitta säterier." Som nu detta icke med någon rimlighet kunde läggas honom, än mindre sonen till last, så förklarade sjelfva Stockholms riksdagsmän — och det just när man nyss utvoterat Hyltén — att de hade ingenting emot Rådmannen Aulævil, "så vida det så hängde tillsamman, som han vid Gud och sitt samvete betygat." Men deras principaler, Stockholms Borgerskap, tänkte annorlunda, och frågan blef derföre åter upprifven. Ståndet var väl icke synnerligen benäget att befatta sig med saken; ändtligen beslöts dock, att som Aulævil icke gittat uppvisa en behörig fullmakt, underskrifven både af Magistraten *och Borgerskapet*, så kunde ståndet ej anse honom såsom lagligen konstituerad fullmäktig**).

Sedan nu detta allt efter önskan var fullbordadt, började man sträcka sin omtanka äfven utom ståndet. Man erinrade sig nemligen, "huru såsom samtelige herrar Biskoparne i sina fruar och barn vore adel", och fann detta ganska betänkligt, särdeles som man väntade, att de ofelbart skulle blifva ledamöter i Secreta Utskottet. Det ansågs derföre nödigt, att genom ett memorial begära, *att alle af det Högvördiga Prester-*

*) Borgareståndets Prot. d. 26 Jan. 1720.
**) Borgereståndets Prot. d. 16, 18, 26 o. 29 Jan. 1720.

skapet, som i sina fruar och barn vore adelsmän, icke måtte i Secreta Utskottet admitteras*). Hos Presteståndet fann detta påstående ej något öppet bifall; missnöjde saknades visserligen icke bland de lägre presterna, men Biskoparne förstodo icke destomindre så väl bibehålla sitt förtroende och inflytande inom ståndet, att Borgrarne icke ens erhöllo svar på sitt memorial. Desse drogo då saken under Secreta Utskottets pröfning, i förmodan att der kunna genomdrifva sitt påstående. Men fåfängt; ty då presterne fortforo att hålla tillsammans och åberopade sin lagliga rätt att fritt välja sina ombud i utskottet, samt adeln snarare gaf Borgareståndet tillrättavisning än understöd, måste Bunge slutligen på sitt stånds vägnar låta frågan falla, utan att något annat än inbördes ovilja genom hela denna tillställning åstadkommits **). Enligt hvad en samtida anteckning vet att berätta, funnos bland presterne de som trodde, att detta försök till oenighets anstiftande varit af adeln hopspunnet och underblåst; planen skulle hafva varit, att derigenom förmå Biskoparne att taga säte på riddarhuset, för att sedan så mycket lättare kunna alldeles utestänga Presteståndet från riksdagarne ***). Detta må nu hafva egt någon grund eller, hvad sannolikt är, blott varit en lös misstanke, allt nog, politiskt klokare var det utan tvifvel af presterna, att i ståndet qvarhålla sina Biskopar, än af Borgareståndet att söka aflägsna dem.

Borgareståndet förblef under hela riksdagen, för att icke säga allt framgent, troget den karakter, det under dessa strider utvecklat. Genom ihärdighet och vaksamhet i försvaret af sina fördelar och förfäktande af sina åsigter visste det att försäkra sig om ett icke obetydligt inflytande; det bibehöll godt förstånd med presterna och åtnjöt af Bondeståndet ett synner-

---

*) "Eller vid andra deliberationer brukas." Dessa ord äro tillskrifne in margine i konceptet, men sedan försigtigtvis utstrukne. Acta o. Publ. pro A:o 1720. N:o 11.

**) Borgareståndets Prot. d. 29 o. 30 Jan. 1720. Riddarhus-Arch. Secr. Utsk. Prot. d. 1. Febr.

***) Riksdags-Journal 1720, i Nordinska Handskriftsamlingen på Akad. Bibl. i Upsala.

ligt förtroende *). De flesta frågor blefvo ock derigenom i god sämja afgjorda. Endast frågan om adelns privilegier vållade, nu såsom ofta, allvarsammare brytningar. Borgareståndet, som aldrig haft några allmänna privilegier, och nu, i stället att påyrka sådana, fann fördelaktigare att bibehålla städernas särskilda, erhöll både 1719 och 1720 nödig säkerhet för dessas helgd. Denna kunde ståndet icke bättre försvara, än genom en skarpsynt vaksamhet derå, att ej de andra stånden, och företrädesvis adeln, måtte vinna några nya, städerna förnärmande rättigheter. Det är icke obekant, att detta privilegiiväsende redan 1719 väckte misshälligheter; vållade att 1720 års riksdag slöts under ett bittert och öppet ståndskrig, samt att det ytterligare var ett stridsämne år 1723, tills då ändtligen frågan erhöll ett fredligt och lagligt afgörande. Borgareståndets rol i denna strid är, liksom ämnet i sin helhet, ett för vigtigt moment i vår historia, för att ej förtjena en särskild utredning, vidlyftigare än tillfället nu vill medgifva.

Vid frihetstidens första riksdag visade Borgareståndet, såsom ofvan är antydt, något återhåll och en viss skonsamhet vid konungamaktens sköfling. Sötman af riksdagsväldets utöfning förtog likväl snart denna rojalism, så att spåren deraf redan vid 1720 års riksdag började bli nästan omärkliga. Då t. ex. Bönderne vid denna riksdag klagade, *att Konungen ej hade tillräcklig makt att hjelpa dem* **), *och de derföre fordrade, att han måtte återfå samma myndighet, som de fordna Sveriges Konungar haft före suveräneteten*, undvek

*) Också var Borgareståndet det enda, som, då Bönderne yrkade säte och stämma i Secreta Utskottet, dertill gaf sitt samtycke, ehuru äfven det blott med vissa inskränkningar. Secr. Utsk. Prot. d. 3 och 8 Juli 1720.

**) Att allmogen skulle rätt komma under fund med detta förhållande, var visserligen ej de mäktiges mening. Upptäckten alarmerade så Bönderne, att de inför Secreta Utskottet klagade, *att utaf Ridderskapet och Adeln vore de, som ville förföra allmogen*. De hade varit med en deputation till Kongl. Maj:t och ibland andra då råkat en, *som skulle mäla dem an, hvilken sagt att det vore onödigt, att han anmälde dem hos Hans Kongl. Maj:t. ty Kongen kunde ingen ting göra, utan Ständerne.* Secreta Utskottet beklagade dervid, "att allmogen gåfves så elaka impressioner." Secr. Utsk. Prot. d. 27 Juni 1720.

Borgareståndet, sedan det fått veta att presterne ej understödde förslaget, att yttra sig i hufvudsaken och affärdade Bönderne med tomma undflykter *); sålunda vunno väl desse intet bistånd, men undsluppo åtminstone ett så blodigt svar, som det de vid påföljande riksdag för samma förslag fingo uppbära.

Frågan om riksdagsmännens beroende af sina kommittenter — den sedermera olyckligt namnkunniga principalatsquæstionen **) — var icke främmande för denna tid. Det har ofvan visat sig, huru Stockholms Borgerskap högt yrkade sin rätt att meddela sina ombud instruktion; åsigten var allmän nog och det icke blott hos Borgareståndet. Det förutsätter en temligen utvecklad politisk bildning, att kunna inse den stora skillnaden mellan fullmäktige i allmänna värf och ombud för enskilda affärer. Frågan erhöll likväl redan nu en tillfredsställande utredning och en praktisk tillämpning, dermed enlig. När förslaget att upphöja Ulrika Eleonoras gemål, Prins Fredrik af Hessen, på thronen blef uppenbarligen väckt, nedsattes en deputation af alla fyra stånden, att utreda skälen för och emot. Bland de vigtigare af sednare slaget var då, att de fleste Prester, många Bönder och några Borgare hade så inskränkande fullmakter, att man måste sätta i fråga deras befogenhet att besluta en så vigtig förändring. Deremot anfördes likväl flere skäl och bland annat det välgrundade: *att de till riksdagen församlade borde förstås vara befullmäktigade att afhöra och uttala sig öfver allt det, som länder riket till upprättelse och icke strider emot Guds och Naturens lag* ***). I det Fredrik upphöjdes på thronen blef denna åsigt af ständerne praktiskt godkänd, och det var i öfverensstämmelse dermed, som genom 9 §. af 1723 års Riksdagsordning, ett visst formulär för alla riksdagsfullmakter stadgades. Likväl råkade grundsatsen så i glömska, att, efter något mer än tjugu år, samma fråga, äfven då bland Stockholms Borgerskap uppväckt, åstadkom oordningar, svårare än våra riksdagsannaler dittills vetat förtälja.

---

*) Borgareståndets Prot. d. 29 Juni o. 6 Juli 1720.

**) Geijer, Teckning af Frihetstiden, i 18:e D:n af Sv. Ac. Handl. p. 160 seq.

***) Riddarhus-Arch. Ridd. o. Ad. Prot. d. 15 Mars 1720 samt Bilagorna dertill.

Öfversigt af den nyaste Litteraturen.

[19] Några ord till Guds församling; hvilka äro tagna utur Propheternas skrifter, rörande de pligter, som är att iakttaga för dem som, jemlikt Jeremie 31 Cap. 34, äro lärde af Herran till att känna honom, eller som skriften eljest uttrycker sig, vara helt ett med honom, till att i Christi stad kunna säga: Jag Herren, kan utransaka hjertan och pröfva njurar, och gifva hvarjom och enom efter hans vägar och efter hans gerningars frukt m. m.

Så lyder öfverskriften till ett af de många Erik-Jansiska sändebref, som blifvit spridda ifrån sektens invid Söderhamn, hos en af dess ifrigaste anhängare i Söderala socken anlagda tryckeri (tryckningsuppgiften: Söderhamn, C. G. Blombergsson, 1846). Dess anmälan må få ett rum i tidskriften, för att förvara minnet af den, som vi hoppas, inom fäderneslandet snart upphörande förvillelsen. Att anteckna alla dessa småskrifter vore knappast möjligt, emedan de oftast undanhållits andras kännedom än de invigdas, och tacklöst, emedan de alla, åtminstone de flesta, i en icke sällan högst oredig framställning, hafva, jemte förmaningar till ståndaktighet och förbannelser öfver de otrogna, samma grundtanka, nemligen, såsom det heter i en af dem: "Christi kraft är mäktig att borttaga alla djefvulens vapen som han äger i vår otro, och när vi tror, att ingen otro är i oss, så har Jesus tagit den bort, då vi tror det."

Bland skrifter, som utgifvits, äro äfven Erik Jansons katekes, hvilken Ref. ännu icke lyckats att få se, och hans psalmbok, hvilken, såsom ställd under tryckfrihetsdom, grannlagenheten fordrar att i offentlig granskning icke vidröra.

Alla underrättelser om Erik-Jansismen sammanstämma deri, att den inom Sverige redan hunnit öfver sin utvecklingstid. Den lärer icke vinna flera anhängare, men deremot har vaknad sans återfört åtskilliga till kyrkans gemenskap. Yttre våld har

icke underhållit svärmeriet, och antingen tillfälligheten eller klok beräkning har låtit lagens stränghet tillämpas till blott den grad, som behöfdes för att hämma ett för vidsträckt utbredande af den förvillande läran. Dit hörer isynnerhet upphofsmannens efterspaning och deraf föranledda flykt, hvilken sistnämnda, jemte hans uppmaningar att göra motstånd emot lagens tjenare, varit ett af de förnämsta medlen att öppna deras ögon, som ej redan voro alltför mycket insnärjda i förförarens garn. Väl påstås, att genom hans tidigare häktande eller behållande i häkte svärmeriets framfart kunnat hejdas; men att efteråt tvista härom, är temligen fåfängt: likasom i de flesta dylika fall man efteråt blott kan inse, hvad som vunnits, men svårligen kan bestämma, hvad som varit frukten af ett annat handlingssätt. Det tillhörer på hvarje plats herrskaresnillet att veta, hvad i det afgörande ögonblicket med största rättvisa och fördel kan och bör vidtagas.

Sannolikt skulle ännu flere af Erik Jansisterne återvändt till besinning, om icke genom förslaget om utflyttning till Amerika det andeliga svärmeriet med sig införlifvat äfventyrarelusten och förespeglingen af det goda landet bortom hafvet, och derigenom sjelft blifvit vid lif. Det är bekant, att detta förslag gått i verkställighet, att betydliga skaror ifrån Helsingland, hvarifrån några af dem aflyttade redan i höstas, samt ifrån Dalarne och Upland begifvit sig på väg denna vår och sommar. Någon uppgift på de utflyttades antal har ännu icke blifvit gifven. Antalet af Erik-Jansismen tillgifna personer inom Gefleborgs län uppgifves i en landshöfdingeembetets derstädes berättelse vid början af innev. år, grundad på presterskapets lemnade upplysningar, till 913, hvaraf i Gestrikland blott 36, och i Helsingland 877; och åter, af dessa 877, ensamt i Alfta 319, de öfriga i Bollnäs, Delsbo, Söderala, Ofvanåker, Woxna och Forssa socknar. Inom hela antalet inberäknas ock 264 barn, ehuru uppgifterna icke synas med fullkomlig tillförlitlighet angifva deras antal, då icke varit bestämdt, om alla under sektens inflytelse stående barn, eller blott de, som hunnit en viss ålder, böra deri inbegripas.

Sjelfva anföraren har icke tillrättakommit, sedan han vid den tid, som omnämnes i skriften *Erik Jansismen i Helsingland* (se Frey Häft. 27), försvunnit. Olika rykten hafva uppgifvit, än att han hemligen uppehållit sig hos sina vänner, än att han, såsom detta rykte anföres i Landshöfdingens i Gefleborgs län berättelse, förklädd i qvinnokläder, med ett barn på armen begifvit sig till Norige.

Frågan om Erik-Jansismens förhållande till läseriet har fortfarande blifvit olika besvarad efter olika åsigter af läse-

riets egen beskaffenhet. Det har än förklarats, att Erik-Jansismen har dermed ingenting gemensamt, än att den är dess nödvändiga följd. Somlige hafva i Erik-Jansisternes beteenden funnit en uppmaning till strängare mått och steg emot läsaresammankomsten i allmänhet, andre åter ansett läseriet hafva varit en dam emot Erik-Jansismens vidare utbredande: den hade spridt sig endast inom de delar af Helsingland, der läseriet icke hunnit mognad och styrka. Rättast synes väl vara att anse Erik-Jansismen sjelf *vara* ett läseri. Vill man åter bestämma dettas förhållande till det inom kyrkan stående, så måste erkännas, att det derifrån utgått. Och i detta medgifvande kan vara både klander och beröm. Klandret träffar läseriet, så vida detta är förenadt med konventikelväsende, ställdt utom en ordnad och bestämd kyrkans uppsigt. Sådana konventiklar bereda åhörare för villoandars predikan; sjelfva kyrkans upplösning i sådana, om man så får kalla dem, fria församlingar till andelig väckelse har alltid medfört en öfverstegring af andeliga rörelser och ett behof af nyhet, som förr eller sednare urartat till svärmeri: ett profstycke i smått af den beprisade obegränsade religionsfriheten, der många små församlingar och täflande predikanter, ställda utom inflytelsen af en mägtigare kyrkas sansande öfvervälde, öfverbjuda hvarandra, för att vinna anhängare, i svärmisk läras och gudstjensts lockelser. Men det kan äfven kallas läseriets förtjenst, om detta väckt och hållit vakna sinnen, som varit hängifna åt tro och gudsfruktan, utan hvilka sjelfva förvillelsen icke skulle kunnat vinna ingång: såsom det onda är öfverallt ett affall ifrån det goda. I det sansade läseriets anda har en af Kyrkoherdarne i Helsingland väl skildrat Erik-Jansismens förhållande till detta läseri genom användningen af 1 Joh. 2, 19: "De äro utgångne af oss, men de voro icke af oss; hade de varit af oss, då hade de ju blifvit när oss; men på det de skulle blifva uppenbare, att de äro icke alle af oss." Den oro, Erik-Jansismen åstadkommit, bevisar icke, att läseriet är ett ondt, men visar det vara hög tid, att kyrkan genom ny granskning af sina lagar, rörande frihet och ordning inom sitt sköte, både gifver den andeliga rörelsen utrymme, och behåller uppsigten öfver och ledningen af denna rörelse i sin egen hand.

Sedan Erik-Jansisterne öfvergifvit kyrkan och bildat ett eget samfund, infördes en sträng bikt för att skilja de ovärdiga från deras gemenskap. Isynnerhet lärer denna blifvit skärpt, sedan egendomsgemensamheten och resan till Amerika blifvit beslutade, då den gemensamma reskassan och en gemensam framtids ovissa utsigter gjorde angeläget, att alla vore värdiga välsignelsens delaktighet. Det sändebref, hvars öfver-

skrift är anförd vid början af denna uppsats, angifver kännetecknen på den ofullkomlighet, som medförer uteslutande ur samfundet. "Efter allom är vetterligt", så lyder begynnelsen, "att ingen framgång kan blifva för Guds folk, förrän det onda enligt Josua-boks 7: Cap. varder bortrensadt, så vill jag underrätta en hvar, som har beslutat att stå fast uti ändan, huru han skall skilja det onda ifrån det goda, uti följande ord." Exempelvis må några stycken anföras. "Har din broder eller syster varit tillbjuden att få bekänna sina hemliga brott och tankar, och äfven hetes, att han hafver gjort det", så bör du höra efter, om han öfvergifvit sina onda tankar. Klagar han ännu öfver onda tankar, och icke tror, att de "äro dränkta i hafsens djup", så har han, "lika visst som Gud lefver, ännu något hemligt, som han ej uppenbarat. Uppenbara det då för Herrans prester, om du icke sjelf är prest. Och då skall han uti tvänne mäns närvaro, förhöra honom, efter som andan lärer, d. ä. efter som Guds ande drifver dig, som står i Christi stad, att utransaka menniskans hjerta, genom gifna frågor." — Om du icke "först utforskar om den felande icke genast öfvergifver den aldra ringaste afvikelse från Guds ord, och sedan uppenbarar det i förstnämde ordning; så är du sjelf förbannad . . . och om du då icke felade i det aldra ringaste, mer än i berörde ämne, så skall du uteslutas för evigt ifrån Guds kyrka." — "Ser du en husfader eller moder, som har barn som icke äro lärda af Gudi, till att bedja i anda och sanning (hvilket begynns så fort barnen kan tala, under en lydnad, att det så fort det blir uppmant dertill, så beder det genast), så är det ett visst tecken att han icke lärer enligt 5 Moseboks 11: sina barn Guds ord", m. m. — Yttrar sig någon tvekande om möjligheten att vid egendomens gemensamhet undgå att föda skrymtare, "så bör du genast förmana honom för allt som grenar sig till hednisk omsorg." — "När det nu är fråga om att hafva gemensamt allt det vi eger; så bör du noga efterspana, om de som har denna verldens gods, begynner lefva i öfverflödighet. . . . Ser du att det så förhåller sig, så bör du gifva det tillkänna, då de efter skedd varning icke afstår dermed; ty när de skola lemna ifrån sig sina jordiska medel, så har de lika tankar som de girige satans barn; de tänker taga undan något af värdet; och för sådant ändamål bör det sägas församlingen, att den får göra en allmännelig tros fasta, i trenne dagar, för att under böner till Gud, kunna beveka hans rättvisa att låta dem med Ananias falla döda: Nämligen, den stund något af värdet lägges af sida antingen genom öfverflödighet vid det jordiskas användande . . . eller med ett ord, det må ske för hvad saks skull som helst, blott det sker.

emot min befallning, som står orörlig på Guds ords grund" *). — "Finner du, att de . . . stannar qvar i talesätt som äro stridande mot Guds ord, som bjuder oss tala derefter; helst då, när det bör ske till Guds ära, att kunna lämpa sig efter Sändningabudet, i både ett och annat uttryck; så bör du genast undervisa alla desse köttsinnen, att de äro odugliga, att kunna väljas till sådana lemmar som 1 Cor. 12: 10 omrörer; och förkastar de Jesu ord, att allting är möjeligt för dem som tro (genom försummelsen att efterkomma det jag i Christi stad fordrar), så bör du säga det församlingen." — Hvar och en borde förskaffa sig en eller två nya klädningar, emedan "all ting är nytt vordet, och det gamla förgånget." — Sabbaten borde hållas helig: Jesus kallar dem skrymtare, som drogo oxen ur brunnen på sabbatsdagen. — Jag beder "att Gud så visst som han lefver, icke låter någon förr eller sednare befrias ifrån att kastas till helfvetets elds-pina, de som öfverträder och icke blifver vid hvart och ett ord som jag här har skrifvit; och icke tviflar på allt som tillförene skrifvit är, om både ett och annat ämne."

Dessa profstycken torde vara nog att visa skaplynnet af den nya läran, och lärarens ställning till dess bekännare. Man måste förvånas öfver den makt han vunnit öfver sinnena, och om vårt deltagande måste följa våra förblindade landsmän under deras färd att söka ett nytt hem, der de förmena sig finna större samvetsfrihet, så förenar sig detta deltagande med hopp och bön, att deras ögon måtte öppnas, så att de der finna det ljus, hvilket de här skydde **). L. A. A.

[20] Skandinaviens Växtfamiljer i sammandrag framställda af *J. Bjurzon*. Upsala, Wahlström & C. 1846. 100 sid. 8:o. (Priset: 1 R:dr B:ko.)

Sedan studiet af de naturliga växtfamiljerna inom Sverige blifvit mera allmänt efter utgifvandet af Fries' Flora Scanica, hafva icke heller saknats försök till läroböcker för den första undervisningen inom denna botanikens gren. Närvarande arbete är ock ett sådant utkast, men synes äfven, åtminstone efter hvad man får döma af Förf:s förord, vara ämnadt att betäcka bristen af någon lämplig handledning uti växtfamiljerna till "Akademiska gradual-examina." Att förena dessa båda ändamål, så vidt åtskilda, är i sanning icke det lättaste och

*) "*Jag* är den gode herden" säger Erik Jansson om sig i sin psalmbok.

**) En närmare redogörelse för Erik-Jansismen, på grund af Erik Janssons skrifter, skall framdeles lemnas.

måste, efter hvad vi tro, uti planen för hela arbetet nödvändigt inlägga ett visst vacklande mellan korthet och utförlighet. Detta röjer sig äfven i detta arbete, enär Förf. stundom varit alltför kort, stundom åter alltför vidt sväfvande. Man öfvertyge sig härom af den korta "Inledningen" till det Friesiska systemet, af de stundom nog knapphändiga beskrifningarna öfver betydligare familjer, samt det i förhållande till allt detta ofta alltför detaljerade anförandet af växternas egenskaper. Så t. ex. får nybörjaren ej lära känna blomningssättet hos en så stor och vigtig familj som *Cruciferæ*, då han deremot ej går miste om att få veta, hvad som förorsakar nysning på Java (p. 29), eller hvad som döfvar fisk i det tropiska Amerika (p. 43) o. s. v. Efter vårt förmenande borde ett arbete, som man vill lemna i händerna på nybörjaren, i detta afseende ej upptaga mer än familjernas allmännaste och väsendtligaste beståndsdelar och egenskaper, med exempel hemtade af de inhemska och på sin höjd de mera allmänt kända utländska växterna, eller borde åtminstone det mindre vigtiga genom olika tryck vara afskildt från det vigtigare.

Hvad sjelfva utförandet eller det speciella af arbetet angår, skulle vi hafva ännu flera anmärkningar att göra, så framt utrymmet medgåfve detsamma. Vi nödgas derföre vara korta. Först och främst skulle vi önskat, att Förf. icke, om han ej tilläfventyrs funnit skäl dertill, i sitt arbete afvikit från den terminologi, som inom Sverige nu mera nästan allmänt läres vid undervisningsverken i enlighet med Arrhenii Lärobok. Det måste nemligen alltid verka störande för lärjungen, att han här anträffar termer, olika med dem han i nyss nämnda arbete inhemtat. Också skulle vi gerna sett, att Förf. i noter förklarat betydelsen af sådana ord som "tonisk", "drastiskt purgerande", "korroderande" m. fl. Erfarenheten visar nogsamt, att till och med mera försigkomne lärjungar äro i behof af en sådan förklaring. Hvad vidare karaktererna för familjerna angår, äro de ofta så ofullständiga eller så illa valda, att man förgäfves söker att enligt dem uppleta någon skillnad familjerna emellan. Man jemföre t. ex. karaktererna för *Campanulaceæ* och *Convolvulaceæ*, *Frangulaceæ*, *Corneæ* och *Araliaceæ*, *Violarieæ* och *Droseraceæ*, *Irideæ* och *Narcissineæ* m. fl. I allmänhet kan man med skäl säga, att Förf. valt karakterer, i hvilka man omöjligt kan upptäcka sjelfva den ledande princip, som Fries så objektivt framställt såsom grund för familjernas ordnande inom sina klasser; tvertom stå flere af hans karakterer i strid deremot. Vi uppslå nu af en händelse p. 7. Der synas *Caprifoliaceæ* ega en synkarpisk eller schizokarpisk frukt, der ega *Campanulaceæ* fröfästet centralt (fröfä-

stena centrala!). Sådane exempel äro ej sällsynta. Sålunda har det Friesiska systemet under Förf:s händer blifvit ett blott skelett, en kropp utan själ, derigenom att Förf. inom den Friesiska formen blott inpassat familjerna med de karakterer, han funnit för sig hos andra författare, i enlighet med deras principer framställda. Detta förfaringssätt har stundom också ledt till betydligare misstag, såsom då Fries nyttjat en benämning för en viss grupp, som hos de auktorer, Förf. följt, ej varit fullkomligt lika begränsad, ehuru lika benämnd, och Förf. ej mäktat inse denna olikhet. Så bekomma hos vår Förf. p. 3 *Lapsana* och *Arnoseris*, den förra ett hårlikt, den sednare ett fjäderlikt fruktfjun, ehuru hvar man vet, att de båda sakna allt fruktfjun, — och det deraf att Fries fört den förra till *Lactuceæ* och den sednare till *Leontodonteæ*, och ej såsom Koch till en egen tribus, och Förf., utan att märka detta, ur Kochs Flora afskrifvit de nämnda gruppernas karakterer. Likaså säger Förf. p. 65, att *Lemneæ* stå på gränsen mellan *Najadeæ* och *Aroideæ*, hvilket han hemtat ur Endlichers Enchiridion Botanicum p. 126, utan att besinna, att *Najadeæ* hos Fries ej motsvara *Najadeæ* hos Endlicher. Ja, Förf. har stundom till och med ej uppfattat meningen hos de författare, han följt, såsom t. ex. då han p. 16 öfversätter dessa ord i Kochs Flora p. 586 "antheræ *apici dilatato filamentorum* transverse vel oblique adnatæ" med "*ståndarknapparne i spetsen utvidgade*, transverselt eller snedt fästade på strängarne"! Sed exempla sunt odiosa.

Huruvida närvarande arbete, oaktadt Förf:s goda vilja, för hvilken vi ock så mycket heldre hålla honom räkning, som vi fullkomligen inse ämnets egen svårighet, kan afhjelpa behofvet af ett utkast till Skandinaviens Växtfamiljer eller tjena till en vägledning för nybörjare på detta fält, tro vi oss i allmänhet nu hafva visat, ehuru vi kunnat inlåta oss i blott få specialiteter. Åtminstone tro vi oss ådagalaggt, att lärjungen jemte boken är i behof af en skicklig lärare, som för honom upptäcker de alltför ofta förekommande otydligheterna och misstagen.

J. A. S.

[21] **Djurens Historia, Lefnadsvanor och Instincter, betraktade med afseende på plan och ändamål, af** ***William Kirby.*** Öfversättning från Engelska Originalet af *Gustaf Thomée.* Tvenne Delar, utgörande tillsammans 846 sid. och 8 qvartplancher, hvilka åtfölja första delen (Utgörande 42 —45 häftena af Bibliothek i Populär Naturkunnighet eller 12

—15 häftena af dess andra afdelning, Bridgewaterafhandlingarne); Stockholm hos Z. Hæggström 1845, 46. (Pris för Subscribenter 3 R:dr 32 sk., för Köpare 5 R:dr 32 sk. B:ko.)

Vid genomseende af ofvanstående titel kan man ej undgå lofva sig en interessant läsning. Många djur visa uti lefnadssätt, vanor och förhållanden prof af sådan skarpsinnighet och fintlighet, andra af trohet och tillgifvenhet för menniskan, andra återigen af andra egenskaper till en sådan grad, att menniskan, djurens herre, mången gång af dem ser sig öfverträffad och frågar sig, om det vanliga epithetet "*oförnuftiga*" om djuren är fullt rättvist och med deras verkliga natur öfverensstämmande.

En bok, som har för afsigt att sammanställa dessa egenskaper med afseende på plan och ändamål för att derigenom ådagalägga Guds i skapelsen bevisade allmakt, vishet och godhet, bör derföre blifva i hög grad interessant och lärorik. Ref. erinrar sig från sin barndom hafva läst saker i denna väg, dem han ännu med glädje påminner sig. Han började derföre närv. boks läsning med stora förhoppningar. Han måste öppet utsäga, att dessa ej uppfylldes. Måhända kunde orsaken till någon del vara tillfällig, eller beroende af en skiljaktig individualitet. Men så ligger dock, såsom vi förmoda, det största skälet i bokens framställning och stil. Den saknar friskhet och lif, är långtrådig och lider af omsägningar och ofta upprepade exklamationer.

Detta om boken i allmänhet. Hvad innehållet specielt angår, som lofvar afhandla "djurens historia (naturalhistoria), vanor och instinkter", så är det första, det naturalhistoriska, deskriptiva elementet mycket utförligt. Största delen af boken kan anses höra dit. Gående från de lägre till de högre djurafdelningarne, uppräknar Förf. de kännetecken och funktioner, som tillhöra de särskilda djurflockarne, med en utförlighet, som är nästan tröttande. Han vidrör dervid sällan vissa genera eller species af djur, än mindre några drag af enskilda individer, utan karakteriserar flockarna i abstrakt allmänhet, hvarigenom man blir uti saknad af det interesse och det intuitiva åskådningssätt, som speciella detaljer medföra.

Djurflockarnes olika *lefnadssätt och vanor* afhandlas i sammanhang med deras organer och kännetecken. Då hufvudsaken deraf är deras näringsfunktioner, dervid om de flesta djurslag uppgifves, att de lefva af andra djur, och att ändamålet med deras tillvaro tycks vara att hålla de djur, hvaraf de lefva, inom vederbörliga gränsor, så får Förf. ofta tillfälle anmärka, hurusom af denna, såsom det tyckes, stora tvedrägt och dis-

harmoni bland de särskilda djuren ändock harmoni och den skönaste ordning i hela skapelsen uppkommer.

Om *Instinkten* "eller den på djuren verkande impuls, som med nödvändighetens tvång drifver dem till vissa handlingar", talar Förf. så väl ofta i förbigående, som äfven uti ett särskildt kapitel, der han deröfver dels framställer vissa historiska anmärkningar, huru den af andra blifvit uppfattad, dels sjelf söker närmare utreda dess beskaffenhet. Han är böjd att antaga, att den handlingsdrift, vi benämna instinkt, härledes af en physisk retelse, som utifrån på djurorganismen utöfvas af ett slags "*mellankrafter*" mellan Gud och naturen, "som, under Guds inseende, regera öfver all materie i verlden." Dessa styra, efter Förf:s mening, ej blott djurens och växternas förrättningar, utan äfven himlakropparnes rörelser, II. pag. 208. Hvarföre äfven instinkten sammanställes med tyngdkraften, ibm. p. 205, men beskrifves blott ofullständigt, ofta med poetiska af andra Förf. lånade benämningar, såsom "*Naturens ande*" p. 217, och "ett slags etherisk materie, som aldrig kan förnimmas af sinnena och möjligtvis till värme, ljus och elektricitet står i samma förhållande som det, hvari dessa finare modi existentiæ stå till gaserne" II. p. 215. Föröfrigt äro dessa krafter, p. 208, "synonyma med den Hel. Skrifts "*Cherubim*", en sak, som Förf. dels ofta annars vidrör, dels uti en särskild inledning, som åtföljer boken, söker fullständigt bevisa. Med en mängd citater ur bibeln och jemförelse mellan flera bibelställen anser han för afgjordt, att bibelns uttryck: cherubim, himlarne, skyn, firmamentet, ljuset m. m. äro sins emellan nästan liktydiga och betyda naturens högsta eller elementarkrafter: elden, luften, ljuset o. s. v. och hvilka äro Guds nu omtalade tjensteandar: en sak, som väl låter säga sig, fastän icke, såsom oss tyckes, i Förf:s mening.

Bibeltolkning, hvarom fråga här uppkommit, är en sak, som Engelska skriftställare gerna förena med naturforskning. Hos förr anmälde författare af denna samling (Buckland, Mantell) utgör den äfven ett hufvuddrag. Dessa behandla naturforskningen sjelfständigt, men visa vid hvarje steg en viss försigtighet, att intet af forskningens resultater må strida mot bibelns läror. Den Förf., vi nu anmäla, går längre: han behandlar bibeltolkningen såsom det första och underordnar naturforskningen. Den här anmälde boken är öfverallt full af bibelcitater. Alla exempel äro tagna ur bibeln. Bibelns utsago är för honom ett rättesnöre, hvarefter han lämpar sina omdömen om föremålen. Hans måtto är: "Den, som vill rätt förstå Guds röst i naturen, måste i hennes tempel inträda med bibeln i hand." Detta har utan tvifvel haft stort inflytande på

hans sätt att se och behandla sitt ämne. Derifrån härleder sig straxt i början hans skrupulösa noggrannhet vid uppkastandet och besvarandet af frågan: huruvida de mot menniskan fiendtliga och skadliga djuren varit sådana redan ursprungligen, eller blifvit det först efter syndafallet, hvilken sednare mening han är benägen att antaga. Likaså sammanhänger härmed hans behandling af en mängd minutiösa detaljer vid djurens förvarande uti arken mot syndafloden och möjligheten af deras utspridande derefter. Han anser bibelmeningen, sådan den af den orthodoxa kyrkan uppfattas, vara så ofelbar, att allt annat måste rätta sig deréfter. Derigenom blir också hans vetenskapliga ståndpunkt dogmatisk och hans verldsåsigt, så sublim han än vill göra den, ändock mekanisk. Gud sitter på sin thron och styrer himlar och verldar genom sina tjensteandar, englar och cheruber. Verldskropparne göra sina kretslopp, djuren och vexterne fullgöra sina förrättningar blott för att fullgöra allherrskarens vilja, men kunna också, då det faller honom in, förmås handla tvert emot, t. ex. då enligt bibeln månan och solen stannade på himmelen, eller då däggande kor lemnade sina kalfvar och drogo förbundets ark till Bethschemesch*). Då på detta sätt Gud och de styrande krafterna förläggas *utom* naturen, så blir naturen sjelf liflös och drifves liksom af mekaniskt våld. Detta kan väl ej vara den rätta uppfattningen af naturen. Hvarje varelse är sjelf, synes oss, delaktig i *naturens ande*, har *sitt* lif *inom* sig, hvilket alstrar och bestämmer dess verksamhet, och skapar hvarje varelses sjelfständiga karakter och individualitet. Hos somliga visar det sig blott vegetativt och propagativt, hos andra derjemte mer eller mindre sensitivt, på en ännu högre grad intuitivt och slutligen på den för oss kända högsta ståndpunkten (hos menniskan) medvetet och rationelt. Instinkten hos djuren är i sammanhang härmed intet annat, än deras sträfvande att uppfylla lifvets yttringar. Den är fullkomlig i samma mån lifvet är högre, så att den hos de högre djurslägtena tycks närma sig till ett slags förstånd. Det skulle i en bok af sådant ändamål, som ifrågavarande, varit lämpligt, om Förf. anfört något mera och utförligare om de högre djurens lefnadssätt och egenskaper, hvilket hade i samma mån blifvit mera interessant och lärorikt, som de närma sig menniskan. Nu har deremot Förf. upptagit mer än trefjerdedelar af boken med de jemförelsevis lägre djurslägtena (d. v. s. lägre än fiskar, foglar och däggdjur) på hvilka de flesta menniskor ej särdeles gifvit akt, i följe hvaraf läsningen om dem liknar en främlings resa i ett

*) 1 Sam. 6: 7, 12.

land, hvars språk han ej förstår, hvilken resa derföre blir mer tröttande än lärorik.

Vi hafva framhållit bokens mindre fördelaktiga sidor, emedan dessa fallit oss mest i ögonen. Vi böra dock tillägga, att vi deri äfven funnit ställen, fulla af sanning, friskhet och lyftning. Ett sådant ställe är II. p. 182 o. följ. der menniskans *hand* såsom *moraliskt* organ omtalas. Vi vilje derur anföra ett stycke till prof:

"Gud skapade i allmänhet kroppen sådan, att han icke allenast kan verkställa sin odödliga beherrskares, själens, befallningar, utan att han också i visst hänseende är en spegel, som återgifver bilden af själen och dess karakter, som tillkännagifver hvarje rörelse i det svallande hafvet derinom, antingen dess böljor häfva sig högt, uppdrifna af passionens stormar, eller allt är lugnt, stilla och kufvadt. Intet enda af kroppens organer är till byggnad och läge så tydligen och så i alla hänseenden bildadt för dessa funktioner som *handen*. Ögat är visserligen, må hända, den trognaste spegeln af själens rörelser; men, fastän det bäst kan afteckna den inre känslan och göra henne åskådlig, kan det dock ingalunda utföra hennes bud; handen är deremot själens tjenare, som verkställer hennes uppdrag och icke allenast uppenbarar hennes innersta känslor och tankar samt, i förening med tungan, — men hand och tunga gemensamt äro af alla våra organer de, som göra mesta ondt eller mesta godt, — förklarar hennes vilja och afsigt, utan också begagnas att ställa dessa i verket. Så hafva *hjerta* och *hand*, det befallande och det verkställande, i vanligt tal blifvit nämnda tillhopa från evärdliga tider. Förnuftets första gryning hos det oskyldiga barnet gifver sig tillkänna i de tecken, det gör med sina små *händer*; med dem uttalar det sina böner om allt, som det åstundar, och i öfverensstämmelse härmed undervisar också aposteln Guds barn *att upplyfta heliga händer* i bönen*). Kärlek, vänskap, barmhertighet och alla vår naturs ömmare känslor nyttja händerna som sin symbol, sitt organ; den ömma omfamningen, den hjertliga handtryckningen, den frikostiga gåfvan, allt utdelas af dem. Glädjen, munterheten, bifallet, välkomsthelsningen, afskedet, alla nyttja dem till sina verktyg. Ångern slår sig med dem för sitt bröst, undergifvenheten knäpper dem tillhopa, fromheten och kärleken till Gud sträcka dem uppåt mot himmelen."

"Men händerna begagnas icke allenast att uttrycka själens ömmare känslor; de, som hafva en motsatt och mindre älskvärd

---

*) 1 Tim. 2: 8.

karakter, nyttja dem äfven till sina tolkar. Vreden hotar, och våldsammare, mer hätska passioner förstöra med dem. De äro de verktyg, genom hvilka en stor del af det onda, de misstag, de våldsamheter och det elände, vår syndiga natur infört i verlden, städse åstadkommes och verkställes."

"Handen blir också, vid åtskilliga tillfällen, talare i tungans ställe. Främsta fingret kallas *index*, eller pekfingret, emedan vi nyttja det att utmärka hvarje föremål, hvarpå vi vilja fästa en annans upmärksamhet. Genom handen kan den döfstumma underhålla ett samtal med andra, så att han icke helt och hållet är utesluten från sällskapslifvets fröjder; genom handen kunna vi likaså meddela våra tankar åt dem, som från oss äro skiljda genom verldshafvets svallande böljor."

"Gudomen sjelf meddelar äfven sitt folk andeliga gåfvor genom dertill utsedda och berättigade personers händer, såsom vid confirmationen och prestvigningen; och vårt slägtes gudomlige vän, skyddare, förebedjare och Frälsare tyckes, när han vandrade på jorden, hafva verkställt sina flesta underbara helningar genom sina händers påläggande *). När barnen hades fram till honom, välsignade han ock dem genom händernas påläggande; och vid sin himmelsfärd upplyfte han händerna öfver sina lärjungar, välsignande dem **)."

"Att uppräkna alla de tillfällen, då själens inre känslor tillkännagifvas genom handen, skulle blifva ett arbete utan ända. Jag vill derföre blott anmärka, att större delen af de exempel, jag här anfört, äro naturliga, icke konventionella eller tillfälliga sätt att uttrycka känslorna, hvilket bevisas deraf, att de med ringa förändring blifvit nyttjade i alla tider, hos alla nationer och på alla samhällets grader."

— MZ —

[22] Den nya Svenska Psalmboken, framställd uti Försök till Svensk Psalmhistoria af *J. W. Beckman*. Första häftet med Porträtt af J. O. Wallin. Stockolm, P. A. Norstedt & Söner. 1845. 56 sidd. 4:o. (Priset: 1 R:dr B:ko.)

Den, som ej sysselsatt sig med undersökningar sådana som dessa, har under väntan på Hr Beckmans länge omtalade arbete säkert funnit besynnerligt, att dess utgifvande kunnat så länge fördröjas. Detta försök till Svensk Psalmhistoria skiljer sig dock mycket ifrån de flera kompendier, som i Tyskland t. ex. öfver Hamburger-Psalmböckerne utkommit, och det långa

*) Marcus, 8: 23—25.
**) Marcus, 10: 16; Lucas, 24: 50.

ursprunget förklaras mer än väl genom de forskningar, Hr B. nödgats anställa. Flera både äldre och nyare Tyska arbeten, såsom Wetzels Hymnopoeographia, Rambachs Anthologie, Wackernagels Kirchenlied, Daniels Thesaurus m. fl. äro härvid begagnade och af de många ypperliga arbeten i denna väg, England har att uppvisa, är utom Palmers Origines i synnerhet Bingham, Bælters trogna Vade mecum, rådfrågad. Uti detta häfte lemnas uppgift på en del af hjelpredorna, med löfte om en fullständig Psalmlitteratur vid arbetets slut. De egentliga källorne äro dock sjelfva Psalmböckerne och dessa begagnas flitigt. Många af dem äro högst sällsynta och ibland de Svenska flera, hvilka man i sednare tid ej känt till. Detta försök till Svensk Psalmhistoria synes således kunna blifva ej blott ett diarium öfver Svenska folkets tro, så vidt den blifvit uttalad vid offentlig andakt, utan ock ett vigtigt bidrag till kännedomen af Svenska språkets och skaldekonstens utveckling. Förf. dröjer med en viss förkärlek vid Medeltiden; men detta hindrar honom ej, att söka försvara en och annan af sednare tiders meningar. Så gör han anmärkningar i afseende på vår Handbok, hvilken på ett och annat ställe ur Liturgisk synpunkt svårligen kan försvaras. Han fäller icke något allmänt, sällan något speciellt omdöme om Psalmbokens inre värde uti religiöst eller ästetiskt afseende; han blott berättar och bringar andras fördelaktiga och ofördelaktiga, ja! äfven obilliga omdömen å nyo till tals och detta med den fullständighet, att man nästan önskar det han dervid iakttagit någon större inskränkning. Så hade J. Franséns (Kyrkoh. i Laholm), minst sagdt, obilliga anmärkning öfver Ps. № 8 gerna kunnat uteslutas.

Ibland en mängd handskrifter, till hvilka Förf. beredt sig tillgång, finnes äfven ett Missale, kalladt Liber Sacramentorum, hvilket Förf. förer ända till 855 och lofvar i Svenska Psalmbokens källor vidare beskrifva. — Hr B. synes vilja i handen på sina läsare sätta all Christen Psalmlitteratur, så vidt den har minsta beröring med vår Psalmbok; derutaf de många texter af en och samma psalm, derutaf ock det högst mödosamma och otacksamma arbetet, att utur alla kända Svenska skiljaktiga Psalmboksredaktioner upptaga varianterne, äfven de obetydligaste. Han meddelar vidare åtskilliga märkvärdiga texter af Tron och söker noggrannt skilja Symbolum Nicænum ifrån de tillägg, som gjordes på det Constantinopolitanska mötet. — Men till en närmare granskning fordras egentliga specialstudier, dem ref. erkänner sig icke ega; han har endast velat fästa allmänhetens uppmärksamhet på ett förtjenstfullt företag, som kommer att blifva ett vigtigt förarbete för kom-

mande forskare. Hr B. förnekar väl ej, att № 3 är original af Hedborn, eftersom denne sjelf icke bestämdt medgifvit, att Psalmen är imitation efter Tersteegen; likväl anföras några strofer, som visa ett syskontycke. Att № 5 och 6 äro öfversättningar efter Münter och № 11 efter Vogtherr, är ådagalagdt. Under fortgången af arbetet komma säkert många psalmer, ansedda för Svenska originaler, att framstå som öfversättningar. Må detta dock icke blifva fallet med de yppersta! — Mången torde i anledning af detta första häfte, som blott omfattar de första 16 och en del af den 17:de Psalmen, frukta, att arbetet skall blifva allt för vidlyftigt och icke kunna afslutas på det ungefärliga arktal, som uti förordet utlofvas. Ehuru de psalmer torde vara få, — kanske endast № 24, 94, 263, 378 och några Jul- samt Pingstpsalmer, — hvilka böra behandlas med den utförlighet, som № 9 och 17, skulle ref. vilja tillstyrka Förf., att oftare endast antyda och ej närmare utföra det, som är mera kändt och finnes i vanliga kompendier. Sidd. 50, 51 gifva anledning till en sådan önskan. — Man har anmärkt, att Bibeltexterne och nya Psalmbokens texter gerna kunnat saknas uti arbetet. Hvad de förra vidkommer, kan anmärkningen hafva någon grund, ty de taga onekligen bort mycket rum; men de erfordras ock för, samt ingå uti Hr B:s plan, som är att på sitt ställe framlägga hvarje element, hvarutur en sång framgått. De sednare texterne synas ref. af ännu större skäl böra aftryckas, helst när det sker med den noggrannhet, som hittills egt rum, hvarigenom Psalmboksförläggare uti detta arbete kunna finna en Normalupplaga, så mycket mera behöflig, som icke endast svåra tryck- och skriffel, utan äfven otillbörliga förändringar förekomma uti flera sednare upplagor af vår Psalmbok. Dessutom skola dessa texter blifva välkomna i Danmark och Norige och kunna, med afseende på varianterne, äfven för Svenska forskare svårligen undvaras. — Wallins portrait pryder med all rätt första häftet och gör heder åt Hr Cardons hand. De öfriga typiska ornamenter, offer åt tidens hyllning af antiquiteter, fördyra arbetet.

Ref., hvilken tilltror sig kunna utan öfverdrift försäkra, att forskaren uti Försök till Svensk Psalmhistoria skall finna mången i Sverige okänd vigtig upplysning, äfvensom att den olärde fromme Psalmvännen stundom skall få höra en ton, som anslår hjertat, då han här finner flera anekdoter så väl om Psalmernes ursprung, som om den tröst, de burit till lidande (se Ps. 16), hoppas snart få emottaga ett nytt häfte, och tillönskar Hr B. helsa och krafter, att åt en bildad allmänhet skänka ytterligare resultater af sina forskningar.

TH—S.

[23] **Original-Bibliothek i den sköna Litteraturen af utmärkta Författare och Författarinnor inom Fädernes-landet.** Andra Årgången. Häft. 1—12. **Enslingen på Johannis-skäret, Kustroman af** ***Emelie Carlén.*** Del. 1—3. **Norrköping,** Östlund och Berling. 1846. (Priset: 13 sk. 4 r. b:ko för hvarje häfte.)

Ungefär ett decennium har förflutit sedan Fru Carlén började sin författarebana, och redan utgöra alstren af hennes ovanligt lifliga verksamhet en hel liten litteratur för sig. Man har klandrat denna i vår vitterhet hittills oerhörda produktivitet, och man har gjort det så vida med rätta, som man inskränkt sitt klander till det myckna medelmåttiga, som jemte den ännu större mängden af goda och läsvärda saker under en rastlös, ja! handlös verksamhet undfallit hennes penna. Men säkerligen få vi dervid icke glömma, att det är förlåtligare, att i detta fall synda excessu än defectu, och att tillräckligt många författare inför allmänhetens ögon med taktlös och ängslande möda sträfva att aftvinga sina sterila talanger en mager skörd, för att kunna ingifva oss fördragsamhet mot dessa lyckligare lottade, hvilka man gerna icke hjelper att bortrensa ogräset från deras snillens allt gifvande åkrar. En sådan sympathi hyser man icke för de förra: den läsande och granskande allmänheten känner såsom sådan ingen menniskokärlek, intet medlidande: den vill icke hjelpa dessa andligen fattiga att plöja deras stenbundna marker. Den lemnar dem åt sitt värde och åt glömskan. Men de sednare deremot, — dem läser man, dem häcklar man, med dem gör man sig ett stort besvär; ty i grunden älskar man dem och vill så gerna dela deras rikedomar. Ofta dröjer det också länge nog, innan dessa rikt begåfvade naturer sjelfva lära sig den stora konsten — att "begränsa sig", att bilda helheter, systemer, i hvilka intet är öfverflödigt, åtminstone intet tyngande eller nedtryckande, och i hvilka fullfärdigheten icke beror af volymen eller bestämmes af titelbladet och slutsidan, utan af en inifrån gående organisk utveckling. Men har vår författarinna ännu hunnit denna konstfulländning? Att sluta af föreliggande arbete, torde hon ämna nalkas den.

Den sköna litteraturen eller egentligen den gren deraf, som nu hotar att uppsluka allt det öfriga, — Romanlitteraturen, har på sednare tid lagt ut sig på bredden till en ofantlig koloss af blott och bart yttre storlek. Det är otroligt, hvilken massa af mer och mindre insipid dikt den värda allmänheten nu är i stånd att smälta eller åtminstone att sluka. Att i våra dagar läsa en roman är icke mera ett dagsarbete,

eller, om man så vill, dagverke; man måste för detta ändamål hårdt när uppgöra månadsaccord med sitt samvete. Huru länge dessa kolossala vitterhets-machinerier skola fortfara att gå — för penningar, beror, näst Gud, på allmänhetens goda smak eller tålamod; ty om också aldrig mera den förra kan återväckas, torde väl ändock till slut det sednare kunna uttömmas. Den, som ej släpat sig andtruten på den "Vandrande Juden", torde väl göra det på "Grefven af Monte-Christo." — Det åtgår nu för tiden, om icke mera tid, åtminstone mera papper och trycksvärta att göra sig ett namn för dagen, än förr i verlden att göra sig ett för evigheten. De arbeten, genom hvilka Alexander Dumas så nitiskt äflas att visa sig vara en svag dödlig, genomläsas knappt på veckor och månader, — det, hvarigenom Goldsmith gjorde sig odödlig, beqvämligen på en eftermiddag. Qvalitetens kategori är, tvertemot Logiken, på väg att slå öfver i qvantitetens.

Man kan skämta öfver detta förhållande; men är det då blott och bart roligt? Finnes det icke äfven en synpunkt, hvarunder det visar sig bedröfligt nog? Om man bortser från den nämnda litteraturens komiska korpulens och betraktar de förskämda vätskor, som cirkulera derinnanföre och som hota att besmitta ungdomen och derigenom framtiden med sin egen förruttnelse, får fenomenet ett annat utseende. Romanen, sådan den nu tillhandahålles i diverse bibliotheker för godt pris, utgör den hufvudsakliga lektyren för en hel klass af menniskor, hvilkas andliga helsa icke kan vara likgiltig för ett samhälles moraliska bestånd. Det vore derföre af vigt, att strängare, än nu sker, granska beskaffenheten af den själaföda, som så frikostigt räckes den, och som ofta ej innehåller annat än ett mer eller mindre dyrbart gift, hvarmed en njutningslysten ungdom lönnmördar sin tid, småningom undergräfver sin fantasis naturliga oskuld och energi, samt förslappar alla sina sedliga krafter. Ty hurudana äro dessa vittra mästerverk för dagen, som så oupphörligen importeras i vår litteratur och konsumeras med en febril förtjusning? Gifves i de gamla Amadis-romanerna någonting mera befängt, rent af ursinnigt, än äfventyren i "Grefven af Monte-Christo"; eller i 18:de seklets frivola vitterhet någonting osedligare, rent af smutsigare under en bländande, färgrik och förrädisk omklädnad, än t. ex. Adrienne's och Djalmas döds- eller brudsång i "den vandrande Juden?" Och sådana läckerheter njutas dock, och det just icke i tysthet, af våra unga damer, bland hvilka många icke torde kunna höra Voltaire's klassiska Pucelle ens nämnas utan att rodna öfver öronen. — Och det går i detta fall ej heller an att vara efter sin tid: det lönar ej mödan

att läsa de gamla Romanerna, ej ens i bredd med de nya. Tieck och Goethe höra till de antiquerade, Scott får nöja sig med ett högst inskränkt antal beundrare, kring Cooper och Bulwer minskas kretsen dag från dag: Nej, det nya är det bästa, och af allt det nya är det Franska alltid det nyaste. Hvilken syjungfru känner och värderar icke sin Sue, sin Dumas, sin Soulié, sin — Gud vet hvad de alla heta; men huru mången i allmänhet bildad man finnes ej, som ingenting mera vet om Disraëli, än hvad de stora Tidningarne omtalat, att han är ofÖrlåtligt konservativ såsom Parlamentsledamot? Han öfversättes ej: han är för mycket lugn, för mycket konstmässig, för mycket Engelsk och, till på köpet, för mycket Tory.

Då emellertid den utländska krambodien i de store Bibliothekerna och Tidningsföljetongerna innehålla så mycket af underhaltigt värde i sedligt och dermed sammanhängande artistiskt hänseende, är det glädjande att åtminstone ännu "originalbiblioteket" upptager arbeten af den rena sedliga tendens, som Fru Carléns, och ännu mera glädjande är, att hon det oaktadt, hade vi så när sagt, ännu läses och älskas af sin allmänhet. Det är genom talanger sådana, som hennes, som smaken kan och skall frälsas; hvarvid hon endast har att iakttaga, att, då en författare billigtvis må foga sig efter sin tids rättvisa fordringar, han aldrig behöfver eller ens är berättigad att en hårsmån vika för dess fördomar. Ty väl är allmänheten en makt, men snillet är en så oändeligen mycket större, som den är af andelig art, och icke, utan egen förnedring, kan följa andra lagar, än sina egna. Der den med snille utrustade menniskan i sin skapande verksamhet felar, är det just der, hvarest hon afviker från dessa lagar och låter förleda sig att följa den eller den yttre regeln för sin verksamhet i ett visst fall, såsom när hon, för popularitets skull, smickrar sin samtids tillfälliga passioner, eller, af egoistiska motiver, låter hänföra sig af sina egna, eller ställer för sig ett syftemål *jemte* det egentliga, hvarigenom den producerande verksamheten visar sig tvungen och falsk. Ett sådant biändamål än ofta anledningen till denna andlösa omständlighet, som nu äfven i vår litteratur börjar att fräta papper, alldenstund den icke kan utspinna sig i nog många volymer — en omständlighet, som väl söker många andra skenfagra skäl att skyla sig med, men hvars egentliga grund heter med ett högst prosaiskt och i detta sammanhang, vi veta det, rätt odiöst namn, som dock en gång måste uttalas: *honorarium* per ark.

Vi hafva i föregående årgångar af denna tidskrift uttalat vårt erkännande af Fru Carléns stora förtjenster såsom romanförfattarinna. Vi hafva dertill ingenting annat att tillägga,

om icke det, att hon synbarligen går främst i sin konst. Hon öfverträffas af ingen Svensk författare i skicklighet att gruppera händelser och teckna situationer, att gifva sann individualitet åt sina karakterer och framför allt, att välja intresserika och dertill verkligt fosterländska föremål för sin behandling. Man skall icke underlåta att derjemte hålla henne räkning för det friska lif, som rörer sig i hennes skildringar. Hennes handlande personer äro menniskor med kött och blod, åskådliga, objektiva, begripliga gestalter: fabelns utveckling, som oftast, enkelt berättad i och genom händelserna sjelfva. I stället för att, såsom somliga för sed hafva, ställa sig utom dessa sistnämnde, håller hon sig midt ibland dem, lefver, rörer sig och interesserar genom dem. I allt detta, d. v. s. i sjelfva hufvudsaken, står hon, enligt vår tanka, långt öfver dessa andra, kanske i småsaker mera utmärkta och dessutom till följe af en viss svaghetens och sjuklighetens resignation med ett visst publicum mera sympathiserande, författarinnor, som täfla med henne om den Svenska parnassens lager. Hvad henne återstår att förvärfva är, hvad vi ofvan antydt, den sanna makt öfver sitt ämne, som vet att omgifva sig med vederbörliga gränsor, samt försmår alla andra ändamål, än konstens egna.

Särskildt beträffande hennes ofvanskrefna arbete, torde man få erkänna, att liksom det är hennes sista, det också är hennes bästa. Karaktererna äro ypperliga allesamman, med undantag måhända af Enslingen sjelf, om hvilken vi hysa vissa psychologiska betänkligheter. Sådana deremot, som Gubben Stormbom och hans kära hälft, äro verkliga typer, gestalter af en oändligt älsklig, frisk och rörande humor. — Händelserna röra sig här, såsom mångenstädes i denna Förf:s arbeten, efter ett hemlighetsfullt ödes fruktansvärda lag — en fatalism, som, fattad så som Förf. fattar och framställer den, är i hög grad berättigad, och just utgör hennes konstnärliga styrka. Ett par trappstenar, som bringa olycka öfver hela familjen, ett namn på ett skepp, som sänker hela besättningar till hafsbottnen — sådana saker kunna se döda och oförnuftiga ut; men inser man att dessa stenar, detta namn symbolisera menskliga brott eller svagheter, så antaga de ett sken af moraliskt lif och ästetisk sanning, som är i högsta grad fängslande och interesserikt. — Författarinnans skildringar af sjömannens och skärkarlens raska och vexlingsrika lif äro, såsom vanligt, högst underhållande, på flera ställen förträffliga — en genre, hvari Förf:n dessutom står alldeles ensam inom vår litteratur.

M — M.

[24] Syskonbarnen eller Hofgunst och Folkgunst. Berättelse af *Karl Kullberg*. Häft. 12—14. (Priset: 13 sk. 4 r. b:ko för hvarje häfte).

Förf. synes af blygsamhet ej velat gifva denna berättelse namn af Roman, till hvilket namn ej heller plananläggningen fullt berättigar.

Hufvudpersonerne uti berättelsen äro tvenne kusiner, herrarne Wikingsköld. De dernäst vigtigaste personer äro en Italienare Sarponi och hans dotter. Berättelsens uppränning är denna.

De nämnda kusinerne, adelsmän till börden, tillhöra familjer af stridiga politiska trosbekännelser och syftemål, hvarföre de också redan i dopet erhållit namn, som borde på en gång antyda och rikta de skilda politiska banorna: den ene benämndes Carl Gustaf, den andre Sture Engelbrecht. Äfvenväl visa sig snart hos ynglingarne olika sträfvanden: då C. G. på hofgunstens väg och genom att göra sig till allt i allom hos en honom i snille och talanger vida underlägsen minister vill uppsvinga sig till lyckans och ärans spets, söker deremot S. E. genom popularitetsjagt vinna enahanda ändamål; ty de båda unga männen sakna ingalunda ett starkt slägtstycke, som består deri, att ingendera i sina företag drifves af fosterlandskärlek, utan af äregirighet. Men innan någondera uppträder på den politiska banan, komma de i bekantskap med en Italiensk familj, hvilken bekantskap skulle få ett afgörande inflytande på bådas framtida öde. Sarponi är en man, som länge bott i Sverige vid en hafskust, der han fört ett hemlighetsfullt lif, hvilket bland den skrockfulla allmogen gifvit anledning till de mest sällsamma historier. Han har en uppblomstrande, skön dotter, som genom sina behag och sin danskonst intager byggden och tilldrager sig dess blickar. Äfven Vikingsköldarne kunna ej blifva likgiltiga för den retande flickan. Men S. E. blir den lycklige; och en hemlig, ehuru till en början ren kärlekshandel underhålles mellan honom och henne. Emellertid fogar händelsen så, att S. E., som eger bekantskaper bland kustbevakningens officerare, åtföljer dessa en afton, för nöje och af nyfikenhet, på en jagt efter lurendrägare. En misstänkt båt anländer till stranden, en häftig strid uppstår; den, som synes vara den förnämste bland lurendrägarsällskapet, kommer i handgemäng med S. E., som, sedan han till sjelfförsvar lyckats fälla sin motståndare, i den dödades anletsdrag igenkänner — sin älskarinnas far, Sarponi. Emellertid förhemligar S. E. för Olimpia sin delaktighet i denna kuststrid; hon, som ingen aning eger om gerningsmannens namn, åtföljer sin älskare till Stockholm, sedan

hon begrafvit sin fader, och lefver der på en gång såsom första dansösen vid operan och såsom S. E. på ett rikt och lysande sätt underhållna älskarinna. Mellertid, såsom sagdt är, beträda kusinerna sina skilda politiska banor. C. G. stiger allt mera i ministerns gunst och S. E. i folkets, båda bland annat genom politiskt skriftställeri, S. E. tillika genom författarskap inom vitterheten, för att ej nämna en särskild gerning, fordrande mod och förenad med stor fara, till fördel för en ringa person bland folket. Men Vikingsköldarnes småsinnade och sjelfviska åflan visar sig i allt, oaktadt duglighet och talanger, t. ex. i deras beteende mot Olimpia, hvilken C. G. af afundsjuka söker nedsätta uti opinionen, då deremot S. E. såsom älskare gynnar henne mot billighet och rättvisa. Emellertid stöter sig S. E. med katholikerne, hvilkas proselytmakeri han skoningslöst blottar och förföljer. Pater Giordano Saverio Stechi, katholsk prest i Stockholm och Olimpias bigtfader, förständigar henne en dag, att S. E. genom sina synder mot kyrkan förverkat sitt lif, och befaller henne att med det gift, han omtänksamt nog eger till hands, döda denne sin älskare. Hon ryser, men lofvar att lyda. Småningom hafva kusinerne, hvar å sin sida, börjat finna missräkning vid sin politik: C. G. kan ej genom ministern, S. E. ej genom folket tillfredsställa sin ärelystnad. Båda börja harmas och hata dem, för hvilkas gunst de hittills gjort sig till slafvar. Sådant närmar dem till hvarandra i tänkesättet; allteftersom de ledsna vid sitt sträfvande, försvinner också anledningen till rivaliteten. Äntligen söker S. E. tillfälle att formligen försona sig med sin kusin. Olimpia, för hvilken C. G. kände ett visst återväckt tycke, äfven till följe af hennes politiskt kloka beteende mot honom, anmodas att låta C. G. besöka sig, hos hvilken således de båda kusinerne liksom af en händelse en afton råkas. Olimpia väljer denna qväll till utförande af sin rysliga gerning, hvartill hon, utom den allmäktiga fruktan för patern, fått en ny, företaget underlättande bevekelsegrund, då hon nemligen qvällen förut genom de ord, den i hennes soffa slumrande S. E. i sömnen uttalat, upptäckt, att han vore hennes faders baneman. Den afton, hvarom vi tale, anställer Olimpia för Vikingsköldarne en liten glad måltid; de dricka och skämta, ehuru ett visst förstämdt allvar icke vill släppa deras sinnen; trots deras föresats att upphålla samtalet med löje och lättfärdighet, komma de in på ämnen af helt annan art; politiska reflexioner inleda sig, och då kusinerne med glasens sammanstötning befästa sin öfverenskommelse att förfölja katholikerne och deras stämplingar, återväckes Olimpia till besinning af sitt till patern gifna löfte,

fattar mod och fyller det glas, hvarur S. E. skulle dricka döden. Verkan af drycken kommer allt för fort: S. E. måste af Olimpia inledas uti ett annat rum. Utan misstanka (hvilket dock faller sig obegripligt) fyller C. G. sitt glas utur samma butelj och går, qvarlemnande hos Olimpia sin slägtinge, den han anser angripen af ett tillfälligt, snart öfvervunnet illamående.

Kusinerne hafva öfverenskommit att, till uppgörande af politiska planer, qvällen derpå träffas å nya kyrkogården. De träffas, — ehuru icke för det ändamål, de sjelfve bestämde.

Olimpia (hvilket förefaller ännu obegripligare) blir icke föremål för polisens misstanka. Hon fortfar att dansa, faller alltmera i talang och opinion, blir slutligen uppsagd af theaterdirektionen och dör såsom katholska församlingens nådehjon.

Berättelsen är skrifven med ledighet och talang, och skall ej läsas utan intresse äfven af dem, som på skönlitteraturens fält gjort en vidlyftigare kringvandring. — NL —

Tillägg

till den i trettionde häftet införda recension af Herrar Fryxells och Geijers skrifter om aristokrat-fördömandet i Svenska historien.

I.

Herr Fryxells försök att nedsätta vigten af olikheterna emellan Gustaf Adolfs sätt, att till frälse försälja Kronans jord och skatteräntor, och den efter hans död tillsatta förmyndarestyrelsens beteende vid dylik försäljning, föranleder rec. att åt sin framställning af en bland dessa olikheter gifva en ytterligare utveckling.

Rec. har sagt, att förmyndarestyrelsen, vid den försäljning, som den företog, sökt åsidosätta de af den store Gustaf Adolf, åtminstone stundom, gjorda förbehåll om en i vissa fall för Kronan inträdande särskild återköpsrätt; och efter anförande af de rec. bekanta, olika ordalydelserna af dessa förbehåll, har han tillagt, att han i de af förmyndarestyrelsen utfärdade köpebref intet dylikt förbehåll kunnat upptäcka.

Rec. tillägger, att den anmärkta uraktlåtenheten kunnat vara oskyldig, om förmyndarestyrelsens köpebref, i likhet med de af Johan Casimir och Kammar-Kollegium under Gustaf Adolfs senaste år utfärdade, varit i största möjliga korthet uppsatta med afsigt att låta monarken, vid ratifikationen, efter behag tillägga de vilkor, han fann lämpliga.

Men nu voro dessa köpebref med mycken omsorg och ordrikhet uppsatta; och det omtalade förbehållet hade der ej

varit öfverflödigare, än åtskilligt annat, som der fick rum. Det är derföre rec. anmärkt uraktlåtenheten, och bort anmärka den.

Hvad han deremot icke hittills anmärkt, men nu finner sig böra anmärka, är, att man icke stadnade vid uraktlåtenheten. För att så mycket, som i förmyndarnes makt stod, hindra drottningen att vid sin ratifikation åter upptaga det af hennes fader vanligen utsatta förbehållet, drog man försorg att i köpebrefven inrycka, att, om drottningen icke inom natt och år efter sin regerings ingång inlöst de sålda godsen, hon med sitt eget bref skulle stadfästa köpet utan vidare förbehåll, (således också utan förbehåll om ifrågavarande återköpsrätt).

II.

Rec. har berättat, det han "vid ett flyktigt ögnande i Kammar-Kollegii kopieböcker för några år" funnit åtskilliga exempel, att kronojord och räntor under den store Gustaf Adolfs tid blifvit med frälsefrihet sålda till ofrälsemän. Tio sådana exempel anfördes: nio efter granskning af köpebrefven: ett, det sista, efter en i 1630 års kopiebok befintlig, mindre bestämd annotation, jemförd med den i Stjernmans adelsmatrikel befintliga uppgift om dagen, då Mårten Wevitzer adlades.

Detta exempels anförande är ett misstag. Rec. har nu i en Södermanlands kopiebok fått se sjelfva brefvet, hvarom anteckningen i 1630 års allmänna kopiebok handlar. Det angår ej försäljning till den ofrälse Wevitzer, utan en skänk af gods till honom, som på samma gång adlades. Adlandet skedde ej, såsom hos Stjernman läses, den 10 Oct., utan den 10 April 1630.

Deremot är rec. i tillfälle att, i stället för detta exempel, med full visshet nämna tvenne andra af försäljning under frälsefrihet till ofrälse män, på Gustaf Adolfs tid, nemligen de försäljningar, som skedde den 15 Juni 1625 till Jöns Boson och den 15 Juni 1626 till Simon Simonson.

Rec. förmodar att ett annat exempel också skulle kunna anföras, nemligen försäljningen till Lars Bubbe, den 20 Augusti 1625. Den omtalas i afräkningsboken öfver den tidens köp; och Stjernman uppgifver, att Lars Bubbe först år 1642 under namnet Roderskiöld adlades.

Huru litet sådana försäljningar ansågos utomordentliga, visar sig äfven deraf, att Johan Casimir och Kammar-Kollegium den 2 Juni 1631 och 22 September 1632 kunde till Biskopen Lars Paulinus sälja gods under frälsefrihet.

BÖCKER

utkomna från den 15 Juni till den 15 Augusti.

Theologi.

Biblisk Commentar öfver Nya Testamentets samtliga Skrifter särdeles för Prester och Studerande. Af Dr *Herrman Olshausen* f. d. Professor i Erlangen. Fjerde Bandet. Innehållande brefvet till de Galater, Ephesier, Colosser och Thessalonicer. Afd. I. Örebro, Lindh; 192 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Förklaring öfver Gamla Testamentets Heliga Skrifter efter Otto von Gerlach på Svenska bearbetad af Th. Wensjoe. Första Häft. Stockholm, Elmén & Granbergs Trt; 182 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Grunddragen af den Christliga Sedeläran af *Nils Ignell.* Band. II. Stockholm, Hjerta; 367 och 12 sid. 12:o, h. 2 Rdr.

Den sanna Evangeliska Trosvägen, med de på sidan om den löpande villovägar, enfaldeligen framställd af Mag. *I. C. Fr. Burk,* Stadspastor i Grossbottwar. Öfversättning från 2:dra Original-uppl. Örebro, Lindh; 2 och 79 sid. 12:o.

Evangelisk Homiletik af Christian Palmer, Diakonus i Tübingen. Andra förbättrande upplagan, öfversatt af P. G. Ahnfelt, Kyrkoherde i Bosarp. Lund, Berling; xvi, 666 och 2 sid. 8:o, h. 4 Rdr.

Evangelisk Pastoral-Theologi i Exempel. Af Mag. *Joh. Christ. Fredr. Burk,* Stadspastor i Grossbottwar. Häft. II. Gefle, Landin; 329 sid. 8:o, h. 1 Rdr 16 sk.

Minnesbok för Svenska Prester. Handledning i Pastoraltheologien och Kyrkolagfarenheten, hvartill kommer såsom tillägg: Underrättelse om presterskapets löneinkomster, Utsigt öfver presterliga litteraturhistorien i Swerige, samt Förslag till kyrkliga reformer. Af *J. J. Thomæus.* Efter Författarens död utgifven af sterbhuset och på dess förlag, tillökt med Författarens Nekrolog af *P. Wieselgren.* Christianstad, Schmidt & Comp.; 16 och 312 sid. 8:o, h.

Dr *M. Luthers* Lilla Cateches i en fortgående fullständig Förklaring. En Handbok för Prester vid Nattvardsundervisningen och Lärare vid Religionsundervisningen i högre klassen af Elementarskolor äfvensom för Folkskollärare. Af *Henr. Wilh. Alb. Schuur,* Pastor i Muhlhausen i Ostpreussen. Öfversättning. Stockholm, Norstedt et Söner; 218 sid. 12:o, h. 40 sk.

Undervisning i Christendomskunskapen för Barn af *Henric Schartau.* Utg. efter Författarens död. Uppl. 12. Lund, Berling; 96 sid. 12:o, b. 9 sk., ex. sk.

Predikningar för alla Sön- och Högtidsdagar af *Ludvig Hofacker.* Öfversatta efter Tionde original-upplagan af *L. W. Löhman,* Kommminister i Adolf Fredrik. Senare Bandet. Stockholm, Thomson; 240 sid. 8:o, h. 1 Rdr. (Utgör 10—13 Häftet.)

Bihang till J. O. Hoofs Predikningssamling. Innehållande Passionspredikningar, Skriftetal och strödda Högmesso-predikningar. Örebro, Lindh; 160 sid. 4:o, h. 32 sk.

Predikan hållen i Linköpings Domkyrka den 11 Maj 1846, af *Pehr Erik Rudebeck,* Prost och Kyrkoh. i Wist. Vid Lagmanstingets öppnande samt Liköpings Stifts Bibel- och Missions-Sällskapers gemensamma Högtidsdag. Linköping, Petré & Son; 24 sid. 8:o.

Tal vid Linköpings Stifts Bibel-Sällskaps Nittonde Allmänna Sammankomst den 11 Maj 1846, af *Jonas Janzon*, Comminister i V. Eneby och Kisa. Linköping, Petré & Son; 44 sid. 8:o, h. 8 sk.

Tre Böcker om Kyrkan till öfverläggning och granskning för den Lutherska Kyrkans vänner framställda af *Wilhelm Löhe*, Luthersk Pastor. Öfversättning af J. Ternström. Stockholm, Marcus; ½ ark, 140 sid. och ½ ark 8:o, h. 40 sk.

Juridik.

Supplement till Ny Lagsamling utgifven af *J. H. Bachman*. Upptagande efter samma plan som sjelfva Lagsamlingen, de efter densammas utgifvande, till och med början af år 1846 utkomne Författningar, hänförlige till de första sex Balkarne af 1734 års Lag. Örebro, Lindh; 256 sid. folio, h. 5 Rdr 16 sk.

Medicin.

In Pharmacopoeam Suecicam Commentarius Medico-Practicus. Auctore *Nic. Joh. Berlin*. Lundæ, Berling; 172 sid. 12:o, h. 1 Rdr.

Den Medicinska Logikens Elementer, af *E. T. Blane*. Öfversättning från den tredje, år 1825, i London tryckta upplagan. Linköping, Ridderstad; 201 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Nyupptäckt Method att i grund tillintetgöra följderna af Sjelfbefläckelse och Nattliga Pollutioner, samt i allmänhet förhöja försvagad manlig förmåga. Öfversättning från tolfte Tyska upplagan. Stockholm, Elmén & Granbergs Tryckeri; 64 sid. 12:o, h. 16 sk.

Philologi.

Handbok för unga Begynnare i Engelska Språket, eller Praktisk Anvisning att efter en förenklad Method lära detta Språk; Utgifven af *C. N. Öhrlander*. Stockholm, Norstedt & Söner; VI och 162 sid. 8:o, h. 40 sk.

Svensk Grammatica för Nybegynnare. Af *Em. Schram*. Uppl. 4. Upsala, Wahlström & C.; 2 och 64 sid. 8:o, h. 24 sk.

Tysk Minnesbok, eller Samling af De för Tyska Språkets lärande nödvändigaste Ord, Talesätt, Öfningsexempel och Ordspråk, med grammatikaliska upplysningar samt anvisning till rätta Sättet för bokens användande; af *Otto E. Leffler*. Uppl. 2. Stockholm, Hjerta; 4 och 87 sid. 8:o, h. 32 sk.

Abregé de la Grammaire Suédoise à l'usage des Etrangers, enseignant la Prononciation et l'ortographie suédoise; les regles primitives de la grammaire etc. suivi d'un vocabulaire des mots les plus usuelles et augmenté de plusieurs Dialogues françois suédois. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 90 sid. 16:o, h. 32 sk.

Philosophi.

Om Menniskosjälens Natur. Försök till Psychologie af *C. M. Petrelli*, Philosophiæ Lector. Linköping, Petré & Son; 187 s. 8:o, h. 44 sk.

Historia och Geographi

Illustrerad Werldshistoria af *Held* och *Corvin*. Öfversättning från Tyskan. Häft. 11—13. Stockholm, Hjerta; s. 481—624, 4:o, h. 1 Rdr.

Plan vid Begagnandet af Tabell öfver Svenska Historien af *O. E. Dahl*. Stockholm, Lundberg & Comp.; 12 sid. 12:o, h. 4 sk.

Rätts- och Statsphilosophiens Historia. Af *Fredrik Georg Afzelius*. Del. I. Stockholm, Hjerta; 349 och 2 sid. 8:o, h. 2 Rdr 16 sk.

Moral-Filosofiens Historia af *Johan Ernst Rietz*, Docent i Filosofi vid Lunds Universitet. Lund, Berling; 6 och 147 sid. 8:o, h. 46 sk.

Westerås Stifts Herdaminne af *Joh. Fr. Muncktell*. Häft VIII. Upsala, Wahlström & C.; sid. 586—809, 8:o, h. 1 Rdr 16 sk.

Biographiskt Lexicon öfver Namnkunnige Svenska Män. Band. XII. Häft. 2. Upsala, Wahlström & C.; sid. 113—232, 8:o, h. 28 sk.

Minnen af Händelser och Förhållanden under en lång Lifstid af *Johan af Wingård*. Häft. III. Upsala, Wahlström & C.; 190 sid. 8:o, h. 1 Rdr 4 sk.

Doctor Martin Luthers Lefverne efter *Johan Mathesius*. Från femte oförändrade, Tyska upplagan på Svenska utgifvet af A. G. Ziegert, Pastors Adj. i Hedv. Eleon. församl. i Stockholm. Örebro, Lindh; IV och 94 sid. 12:o, h. 28 sk.

Biografi öfver framlidne General-Majoren *Lars Jacob von Knorring* af *Gustaf von Montgomery*. Stockholm, Norstedt & Söner; 48 sid. 8:o.

En Rysk Officers Beskrifning om sin Fångenskap i Kaukasien, författad af honom sjelf. Öfversättning från en Feuilleton i Journal de Francfort. Linköping, Ridderstad; 58 sid. 8:o, h. 16 sk

Svensk Bokhandels Katalog. Afdeln. II. Stockholm, Norstedt & Söner; sid. 161—323, 8:o, h. 1 Rdr.

Två år af Konung Oscars Regering. (Aftryck och slut ur tidningen Dagen). Stockholm, Schultze & Comp.; 180 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Svenska Folkets Seder, Sådane de varit och till en del ännu äro, vid Högtider, Frierier, Bröllop, Barndop, Begrafningar och Nöjen; jemte deras Skrock, Vidskepelser, Huskurer, Anekdoter, Sägner och Ordspråk m. m. Af äldre och nyare Svenska författare. Stockholm, Berg; Berg; 4 och 256 sid. 12:o, h. 1 Rdr.

Beskrifning öfver Skandinaviska Halfön; i Typografiskt, Statistiskt och Historiskt hänseende, utarbetad af *Pehr Benjamin Sköldberg*. Phil. Mag. och Lärare vid Kongl. Djurgårdens skola. Stockholm, Berg; x och 375 sid. 8:o, h. 1 Rdr 24 sk.

Blad ur en Dagbok under Studentfärden till Köpenhamn i Juni Månad 1845, af *Arw. Aug. Afzelius*. Stockholm, Hörbergska Boktr.; ¼ ark och 99 sid. 8:o, h. 32 sk.

Anteckningar under en resa genom Tyskland, Belgien, Frankrike och England år 1843, af *C. G. Jungberg*. Med 12 litografier. Stockholm, Lundberg & Comp.; 267 sid. 8:o, h. 2 Rdr.

Statistik och Statsvetenskap.

Anteckningar om Rikets Ständers Bank och Allmänna Lånerörelsen i Sverige. Af *C. D. Skogman*. Sednare Delen. II. Ifrån och med 1834 till och med år 1845. Stockholm, Hjerta; 264 och 2 sid. 8:o, h. 1 Rdr 40 sk.

Tankar om Ständscirkulationens verkställighet af *Thorsten Rudenschöld*. Stockholm, Hjerta; 86 sid. 8:o, h. 24 sk.

Betraktelser och Handlingar hörande till Reformen i Nationalrepresentationen och Allmänna Lagen af *S. L. Theorell*. Häft. I. Stockholm, Norstedt & Söner; 175 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Om Handtverksskrån, Näringsfrihet och Arbetets Organisation. Af *J. Sundell*, Professor i Administratativ Rätt och National-ekonomi. Lund, Berling; 2 och 272 sid. 8:o, h. 1 Rdr. 24 sk.

Upplysningar om Kommunismen, Innefattande De Kommunistiska Trosartiklarne. Den Kommunistiska Propagandan: Arbetaren inom Kommunismen. Qvinnan inom Kommunismen. På Hvad Sätt jag är Kommunist. Af *M. Cabet*, f. d. Deputerad, Generalprokurator och Advokat vid Kongl. Öfverrätten i Paris. Öfversättning. Stockholm, Hjerta; 2 och 128 sid. 12:o, h. 32 sk.

Arbetsklassens Försämrade Ställning Orsaken till Tilltagandet af Vanvårdade Barn. Tal Hållet vid Wermländska Föreningens Wanvårdade Barn första Sammanträde den 16 Mars 1846, af *C. A. Agardh*, Föreningens Ordförande. Carlstad, Lundberg; 25 sid. 8:o, h. 8 sk.

Frimurare-Ordens Matrikel för år 1846. På befallning utgifven af IX Prov. Loge-Directorium. Stockholm, Norstedt & Söner; $1\frac{1}{12}$ ark och 120 sid. 12:o, h. 24 sk.

Tarifer öfver Chartæ-Sigillatæ-Afgiften, jemlikt 1845 års Förordning. Andra Upplagan. Linköping, Petré & Son; 46 sid. 12:o, h. 16 sk.

Physiska Kunskaps-Arter.

Ditpera Scandinaviæ Disposita et Descripta. Auctore Ph. D:re *Johanne Wilhelmo Zetterstedt* Ad Universitatem Lundensem Botan. et Oecon. Pract. Profess. Reg. et Ord. Lundæ, Lundberg; Tom. v. sid. 1739—2162, 8:o, h. 2 Rdr.

Svensk och Norsk Excursions-Flora, Phanerogamer och Ormbunkar. Af *C. J. Hartman.* Stockholm, Hæggström; xvi och 191 sid. 12:o, h. 1 Rdr.

Skandinaviens Wäxtfamiljer i Sammandrag Framställda af *J. Bjurzon.* Upsala, Wahlström & C.; 6 och 100 sid. 8:o, med 1 tab. (½ ark), h. 1 Rdr.

Mathematik.

Lärobok i Geometrien af *J. Nordmark*, Lektor i Mathem. vid Athenæum i Gefle. Andra, förbättrade upplagan. Gefle, Landin; 2 och 196 sid. 8:o, med 4 pl., h. 1 Rdr 16 sk.

Praktisk Undervisning i Kedje-Räkning enkel och lättfattlig till gagn för Handlande, Fabrikörer, Handtverkare och enhvar, som egnat, eller ernar egna sig åt något yrke i Samhället af *Arrid Krook*, f. d. Handlande i Stockholm. Stockholm, Norstedt & Söner; 50 sid. 8:o, h. 16 sk.

Ekonomi och Teknologi.

Tecknisk Handbok för Landthushållare. Del. I. Om Bränvins-Bränning och Tillverkning af Ättika. Med 41 Figurer i trädsnitt. Stockholm, Norstedt & Söner: ½ ark och 299 sid. 12:o, h. 1 Rdr 32 sk.

Handbibliothek i Trädgårdsskötsen eller systematiskt ordnad Handbok uti alla så väl praktiska, som theoretiska delar af trädgårdsvetenskapen. Afdeln. I Blomsterskötseln. Bandet II. Häft. 9—12. Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet; sid. 2 och 961—1539, 12:o, med 2 pl., h. 1 Rdr.

Hanbok för Blomstervänner, Upptagande: De vackraste Prydnadsvexter, som i Rum kunna Odlas, samt Sättet för deras Behandling under olika Årstider. Bearbeta efter de bästa in- och utländske Författare. Stockholm, Dalman; iii, xvii, 128 och 3 sid. 12:o, h. 32 sk.

Lärobok för Smör- och Ostberedning, samt Brödbakning och Såptillverkning af Dr *Fr. Jul. Otto,* Chemie Professor i Brauschweig. Öfversatt af L. Westerberg, Ph. Magister. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 98 sid. 12:o, h. 24 sk.

Den skickliga Stallmästaren. Praktisk Hanbok för Hästvänner. Af *Jacob Millo.* Efter nyaste Engelska upplagan. Med Träsnitt. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 83 sid. 12:o, h. 32 sk.

Kloka Frun. En samling af rön och erfarenheter, innehållande huskurer, recepter för tvättning af finare tyger, sammet, spetsar m. m., medel att urtaga åtskilliga slags fläckas, utrota råttor, ohyra o. s. v. tillika med ett Bihang innehållande en liten men pålitlig Färgbok, med anvisning att färga 20 särskildta kulörer. Stockholm, Hjerta; viii och 48 sid. 12:o, h. 16 sk.

De Sköna Vetenskaperna.

Svenska Vallvisor och Hornlåtar, med Norska artförändringar; utgifna af *Richard Dybeck.* Stockholm, Norstedt & Söner; viii och 49 sid. 8:o, h. 1 Rdr 8 sk.

Svenska Folkvisor från Forntiden, Samlade och Utgifne af *Er. Gust. Geijer* och *Arv. Aug. Afzelius.* Band. I. Uppl. 2. Stockholm, Norstedt & Söner; xxxii och 448 sid. 8:o, h. tillika med de förut utgifne andra och tredje Delarne, 6 Rdr.

Skalde-Försök af *Anna Maria Lenngren.* Fjerde tillökta Upplagan Stockholm, Marcus; xvii och 313 sid. 12:o, h. 1 Rdr 24 sk.
Ur Dalen och Skogen Dikter af *Pehr Thomasson.* Stockholm, Hörbergska Boktr.; 123 och 3 sid. 12:o, h. 32 sk.
Natt och Dag. Femte Skiftet. Stockholm, Hjerta; 31 s. 8:o, h. 16 sk.
(Med serskild titel:)
Bråvalla-Slaget. Pro Scandinavia.
Verdandi. Poetisk Sommar-Kalender från Upsala. Upsala, Wahlström & C.; 2 och 110 sid. 12:o, h. 24 sk.
S:t Ragnhild. Historisk, Poetisk och Humoristisk Kalender för Brunnsgäster. Norrköping, Östlund & Berling; 96 sid. 16:o, h. 16 sk.
Minnes-Sång öfver Konung Carl xiv Johan af *Rudolph Cederström.* Stockholm, Hörbergska Boktr.; 37 sid. 8:o, h. 16 sk.
Konungens Återkomst Förenad med Konung Gustaf Adolphs Högtid då Dess Statuë Equestre Oprestes Firad genom En Underdånig Skaldesång i ett Ordens-Sällskap på Deras Årliga Fäst af *C. M. B.* Stockholm, Hörbergska Boktr.; 33 sid. 12:o, h 12 sk.
(Med serskild titel på omslaget:)
Ett Hittills Okändt och Otryckt Skaldestycke af Carl Michael Bellman. Bihang till Bellmans Skrifter.
Femhundra Riksdaler Banko. Komedi i Två Akter, med Körer och Kupletter af *Maurits Cramær.* Stockholm, Elmén & Granbergs Tr.; 92 sid. 12:o, h. 16 sk.
Fortsättning af Skildringar ur det husliga Lifvet. Stockholm, Hörbergska Boktr.; xxiii och 402 sid. 12:o, h. 2 Rdr.
Abednego. En folkunga-ättling i nittonde århundradet af *Kiellman-Göranson*, förf. af Kärlekens seger m. m. Del. I. Stockholm, Marcus; 219 sid. 12:o, h. 1 Rdr 12 sk.
Nytt Kabinets-Bibliothek af In- och Utländsk Roman-Litteratur. 1846. II. Drottning Margot.
(Med serskild titel:)
Drottning Margot. Historisk Roman af *Alexander Dumas.* Öfversättning från Fransyskan. Del. V. Stockholm, Thomson; sid. 863—1083, 8:o, h. i Stockh. 28 sk., i landsorten 30 sk.
Original-Bibliothek i den Sköna Litteraturen af Utmärkta Författare och Författarinnor inom Fäderneslandet. Andra Argången. Häft. 11—17. Norrköping, Östlund & Berling; sid. 249—368, 288, och 102 sid. 12:o, 1 Rdr 45 sk. 4 rst. (Innehåller slutet af Fru *Carléns* Roman: Enslingen på Johannisskäret, Syskonbarnen eller Folkgunst och Hofgunst af *K. Kullberg*, samt Rosen och Resedan af *L. E.*
Den Europeiska Följetongen. Tidskrift för Utländsk Romanlitteratur. Häft. I—III. Martin, Hittebarnet, eller En Kammatjenares Memoirer; af *Eugène Sue.*
(Med serskild titel:)
Martin, Hittebarnet, eller En Kammartjenares Memoirer. Roman af Eugène Sue. Del. I. Med Författarens Biographi och Porträtt. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 144 sid. 12:o, h. i Stockh. 8 sk., i landsorten 9 sk.
En Students Äfventyr under år 1845. I bref till En Vän i Nord-Amerika. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 342 sid. 12:o, h. 1 Rdr 24 sk.
Åminnelse-Tal öfver Borgmästaren, Lagmannen och Riddaren af Kongl. Nordstjerne-Orden Hans Aron Falkman, hållet å Malmö Knutsal den 18 April 1846 af *A. P. Gullander.* Lund, Berling; 17 och 2 s. 8:o.
Nytt Kabinets-Bibliothek af In- och Utländsk Roman-Litteratur. 1846. III. De Begge Amiralerna. Del. I, II.
(Med serskild titel:)
De Begge Amiralerna. En Sjö-Roman af *James Fenimore Cooper.* Öfversättning från Engelskan. Del. I, II. Stockholm, 762 sid. 8:o, h. 1 Rdr 40 sk. i Stockh., i landsorten 1 Rdr 44 ks.

Undervisnings-Skrifter.

Om Sveriges Läroverk. Stycken ur en afbruten Skrift af *Hans Järta.* Uppl. 2 med tillägg och upplysningar. Upsala, Wahlström & C.; vii och 185 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Blandade Ämen.

Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akademiens Handlingar och Tidskrift år 1846. Häft. V. Stockholm, Norstedt & Söner; 317—364 (af Tidskr.) 8:o, h. 16 sk.

Tidskrift för Lärare och Uppfostrare. Utgifven af *J. U. Dahlström. C. Ekendahl. G. R. Rabe. P. E. Swedbom. P. A. Siljeström. J. Söderlind.* Häft. I. Redigeradt af *C. Ekendahl.* Stockholm, Norstedt & Söner; 64 sid. 8:o, h. för hel årg. 2 Rdr.

Läsning för Folket. Af Sällskapet för nyttiga Kunskapers spridande. Årg. VII. Häft. 2. Stockholm, Norstedt & Söner; sid. 97—192, 8:o, h. 8 sk.

Tidskrift i Sjöväsendet. Årg. X. Häft. 1. Stockholm, Norstedt et Söner; 64 sid. 8:o, h. 16 sk.

Odalmannen, Tidning för Landtmanna- och Kommunal-Ekonomien, för år 1846, utgifven af *K. I. Ekeblad.* N:o 1. Juli Månad. Stockholm, Lundberg & Com.; 16 sid. 8:o, h. pren. för 12 häften 4 Rdr.

Svenskt Konversations-Lexikon. Häft. VII—VIII. Domkapitel-Estland. Stockholm, Berg; 4:o h. 1 Rdr 16 sk.

Hundraårafest till minne af Johan Henrik Pestalozzi firad i Stockholm den 12 Januari 1846. Säljes till förmån för Småbarnsskolorna i Stockholm. Stockholm, Hörbergska Boktr.; iii och 61 sid. h. 24 sk.

Berättelse om Studenttågen till Lund och Köpenhamn Sommaren 1845, utgifven af Upsala-Studenternas Direktion. Upsala, Wahlström & C.; 235 sid. 8:o, h. 1 Rdr 24 sk.

Nya Skandinavien eller skadligheten för Sverige och Norrige af utflyttningar såsom de nu ske, samt nyttan och nödvändigheten för dessa Riken, att ega kolonier, jemte möjligheten att dem åstadkomma. Af *Z—s.* Stockholm, Lundberg & Comp.; 52 sid. 8:o, h. 12 sk.

Blommornas Språk efter Österländska Sättet; jemte Färgornas Betydelse i Buketter och Kransar, samt Nya Deviser för Album och Minnesböcker. Uppl. IV. Jönköping, Sandwall; 32 sid. 16:o, med 5 pl., h. 24 sk.

Konsten att spela Kort- Boll- Tärnings- och Brädspel, m. m. eller Grundlig Anvisning till Billard, Schack, Dam, Touategli, Trictrac, Verkehren, L'Hombre. Reversy, Trisett, Cassino, Pharao, Rapouse, Vingt un, Mariage, Vive l'Amour, Lotteri, Loup, m. fl. Öfversättning från Sextonde Tyska Upplagan. Med tillägg. Häft. I. Uppl. 2. Stockholm, Elmén et Granbergs Tr.; 128 sid. 12:o, h. 24 sk.

Tablå utvisande Ångfartygs Resetourer från Stockholm till andra Städer, af *Berger.* Stockholm, Lundberg et Comp.; 1 ark pst., 8 sk.

Ny och Fullständig Drömtydare. Ur en erfaren Gummas efterlemnade papper. Stockholm, Lundberg et Comp.; 25 sid. 12:o, h. 8 sk.

Björkvikarne. En berättelse ur Lifvet. Med 6 träsnidt. Stockholm, Norstedt et Söner; 16 sid. 8:o, h. 8 sk.

Ett försök att besvara frågan: Hvarföre gör Nykterheten så ringa framsteg i vårt land? Stockholm, Norstedt et Söner; 197 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

UPSALA, Wahlström & C. 1846.

Några ord om den så kallade afsigts-romanen.

Det är en temligen allmän mening, att konsten upphör att vara konst, så snart snillets alstringsbåg lifvas af en annan afsigt än den, att frambringa ett konstverk för dess egen skull. Man tycker sig i nästan alla tiders snillealster finna bevis för, huruledes främmande afsigter förledt konstnären till ofog och affall, och man tror sig märka, att detta onda uti vår tid är i tilltagande. Vill du, säger man, veta, hvad skönhet och sann konst är, så gif akt på de största mästarne i förflutna tider: desse hafva med renhet och trohet behjertat sin kallelse, hos dem kan du derföre lära känna konsten i dess sanning. Sophocles och Shakspeare, hvad ville de annat än, med djup kännedom af menniskonaturen och historien, med trohet afspegla och i bild fästa de stora, ingripande företeelser, som egt rum inom det skiftesrika menskliga samfundslifvet, hvarinom det eviga och det förgängliga kämpa sina odödliga strider? och våra tiders störste mästare inom skaldekonstens område, den ädle och store Walter Scott, har väl han under sin långa, oerhördt lifliga verksamhet såsom skald haft ett enda annat ögonmärke är det, att tjusa sig sjelf och andra med de herrliga historiska taflor, hans snille upprullat för en konstälskande verld? och äro dessa taflor ens njutbara för andra än dem, som till åskådande nalkas med ogrumlad blick och känsla för det sköna?

Vänder du dig åter, fortfar man, till sednaste dagars författare i skönlitteraturen, vi mene väl egentligen de Fransyska, så skall du finna ett annat förhållande. Den afsigt, som framkallat konstverket, visar sig vara en annan, än konstens egen; och konsten sjelf synes använd såsom medel för upp-

nåendet af denna främmande afsigt. Man vill t. ex. uttala en nyttig tanke, utlära en behändig regel, ja! till och med inskärpa en politisk lärosats, och man använder konsten såsom ett medel härtill. Derjemte vill man göra sig namnkunnig, man söker slem vinning, och äfven härtill får konsten beqväma sig att lemna tjenstebiträde. Men det visar sig också i alla verk, som härflutit ur en så grumlig källa, att konst ej kan finnas, der hon ej blifvit använd för sin egen skull.

Man inser och erkänner genast, att denna föreställning, om också ej sann i alla afseenden, dock är det i många, och att de exempel, man anför såsom bevis — exempel kan man framleta på nästan allt, hvad man behagar — väl icke alla äro rätt valda, men likväl till en betydlig del. I alla tider hafva de funnits, som missförstått sin kallelse och tagit för konstnärlig inspiration, hvad som endast varit en ingifvelse af ett fromt hjerta eller af inbilskhet, för att ej tala om dem, hvilka, drifna af en eljest berömlig ärelust, men misskännande arten af sina andeliga gåfvor, fäkta för att inom konstnärsyrket hallstämplas såsom snillen, och med en seghet i föresats, som i annat fall skulle hedra karakteren, liksom gifvit sig den onde i våld uppå, att brinna och svärma af en enthusiasm, som likväl ofta, dem omedvetet, är föga mer öfversinnlig, än den gas, som fyller luftballongen.

Att konsten upphör att vara konst, så snart det konstnärliga ändamålet underordnas ett annat främmande, lärer af ingen något sakkunnig bestridas. Om den användes såsom en flyktig lek till underhållning, till tidsfördrif — ett gement ord, som lika litet i andra menskliga sysselsättningar, som i konsten, duger till namn på en afsigt — till utsmyckande af föremål, att gifva dem behag och sken af ett annat och högre slag eller ändamål, än deras verkliga, med ett ord, om den användes till lifvets komfort, såsom man uttrycker sig nu för tiden, så förlorar hon derigenom sin värdighet. Ty hon är ej då mera fri utan tjenande, hon har upphört fullkomligen.

Vi veta, hvad som är konstens ändamål och föremål: hon skall "till medvetande bringa och uttala det gudomliga, menniskans djupaste interessen, andens mest omfattande sannin-

gar." Konsten får derföre hvarken kälkborgerligt åsla för den materiella nyttan, ej heller afsigtslöst omfladdra med lek och joller. Ty i leken med höga och allvarliga föremål förråder sig lättfärdighet, i leken med småsaker och lumpenheter visar sig en oskuld och naiveté, som väl höfves barndomen, men ej mognadens manligare interesse.

Gifver man akt på det sålunda betecknade innehållet eller, såsom det i konstspråket heter, idéen, så finner man, att detta innehåll är något, för hvilket den af naturen harmoniskt begåfvade artisten måste interessera sig på en gång såsom konstnär och menniska. Ty för honom är verksamhetens föremål det samma, som för tänkaren och den i lifvet handlande menniskan. Det är det eviga och oförgängliga, de samtligen hafva att uppenbara och uttrycka, fastän på olika sätt och med olika hjelpmedel: gestalten, begreppet och handlingen. De hafva jemförelsevis skiljaktiga syften, svarande mot olika verksamhetssätt och alster, men de sammanstämma i ett gemensamt hufvudinteresse, ett allmän-menskligt. Detta gemensamma hufvudinteresse är just menskliga andens lif och väsende. Det är derföre alltid ett väsentligt, som interesserar dem alla; sjelfva konstnären tjusas af formen endast derigenom, att han, genom en oförklarlig, alla menniskor medfödd, men honom jemförelsevis egendomlig förmåga, i formen skådar sjelfva väsendet. Hans interesse är derföre, äfvenså väl som den praktiska menniskans, i grunden ett sakinteresse; en hängifvenhet för innehållet eller idéen, för att åter tala konstspråket.

Huruvida är det således tänkbart eller icke, att jemte den æsthetiska afsigten en annan kan ingå i konstproduktionen, utan att densamma derigenom urartar eller upphäfves?

Försöket att i konstverket förena tvenne afsigter, hvilket försök understundom varit omisskännligt, har ofta också visat sig vara misslyckadt. Men att det alltid misslyckats, blir svårt att påstå, än svårare, att det af naturen är omöjligt.

Hos tidehvarfvets störste tänkare *) förekommer ett omdöme, hvilket, ehuru blott gällande moderna poësien och dess

*) Hegel, Aesthetik. Berlin 1842 sidd. 14 och 15.

nutid i allmänhet, vi dock här kunna erinra oss, utan att afvika från ämnet. Konsten anfalles nemligen, efter hans tanka, både från vetenskapens och lifvets sida. "Tanken och reflexionen", säger han, "har öfverflyglat den sköna konsten. Om man älskar att behaga sig i klagan och tadel, så kan man hålla denna företeelse för ett förderf och härleda den från öfvervigten af lidelser och egennyttiga interessen, hvilka förjaga konstens så väl allvar som glädtighet; eller kan man anklaga det närvarandes nöd, det borgerliga och politiska lifvets invecklade tillstånd, hvilka icke unna det i små interessen fängslade sinnet att befria sig för konstens högre ändamål ...." I samma mening tillägger han på ett annat ställe följande: "För konstinteresset såsom för konstproduktionen fordre vi i allmänhet mera en lifaktighet, i hvilken det allmänna icke är förhanden såsom lag och maxim, utan verkar såsom identiskt med sinnet och känslan, såsom äfven i fantasien det allmänna och förnuftiga innehålles såsom bragdt till enhet med en konkret sinnlig företeelse. Derföre är vår närvarande tid enligt sitt allmänna tillstånd icke gynnsam för konsten. Sjelfve den producerande konstnären är icke blott genom den rundtom honom högljudd blifvande reflexionen, genom den allmänna vanan att mena och dömma öfver konsten, smittad och förförd, att i sina arbeten inmänga mera tankar, utan hela den andliga bildningen är sådan, att han sjelf står inom en dylik reflekterande verld och dess förhållanden, och icke skulle kunna genom vilja och beslut derifrån abstrahera, eller genom särskild uppfostran, eller aflägsnande från tidsförhållandena, tillkonstla och tillvägabringa en särskild, det förflutna ersättande ensamhet" *).

---

*) Det är på sådana grunder Hegel, gått ända derhän, att han påstår den sköna konsten nu mera för oss vara — ett förflutet. — På samma gång erinrar man sig Schillers nedslående klagan, att vetenskapens eröfringar alltmera inkräkta på konstens gebit.

Att härpå reflektera, hörer endast medelbarligen till vår i denna lilla betraktelse uppkastade fråga. Dock må några ord oss tillåtas.

Gerna må man medgifva, att tidens skick försvårat konsten; men omöjlig har den ej blifvit derigenom. Vidare må erkännas, att den

Oaktadt detta omdöme svårligen kan jäfvas, innehåller det likväl icke egentligen något nekande svar å den fråga, vi här velat hafva framställd. Ty i omdömet är endast i allmänhet taladt om de svårigheter, i hvilka tidsförhållandena inveckla konstnären. Huruvida åter en biafsigt vid produktionen må kunna förenas med den ästhetiska, synes ytterst bero deraf, hvad det är, som utgör konstproduktens innehåll, samt sedermera, hvilken den s. k. biafsigten befinnes vara.

Hvad innehållet angår, är förut nämdt, hvilket detta kan och bör vara. De finnas väl, som anse konstens fält obegränsadt, men sådant förnekas på goda grunder af andra. Man kan visserligen dikta, sjunga och måla allt ting, och det till och med på ett mer eller mindre konstrikt sätt; men produkten blifver ej derföre ett konststycke. Formen, som utgör det skönas skönhet, beror också på innehållet, såsom det beror på trädets art, huru det bildar stam, grenar och frukt, eller på blommans art, huru hon danar och färglägger bladen. Sannt är, att innehållet i allmänhet kan vara hvilket som helst, så till vida, som ej vissa klasser af föremål kunna på förhand med regel bestämmas; men sannt är detta endast med det förbehåll, att i innehållet idéens uppenbarelse kan ega rum, det är, att de stora, eviga sanningarne deri kunna komma till åskådning och bekräftelse. Men med detta förbehåll har också innehållet sin begränsning.

Hvad nu angår produktionens motif, får konstnären såsom konstnär endast ledas af en ästhetisk afsigt. Detta eger rum, om för hans penna eller pensel ingenting annat kommer till uttryck, än idéen sjelf. Med rätta lärer Hegel, att undervisning, hjertats rening, förbättring, sträfvande efter rykte och

rol, den spelat, nu mera är mindre nödvändig; men den är ej derföre mindre hög. Slutligen må vetenskapen skenbart göra sina inkräktningar på konstens område; den kan dock ej inkräkta annat, än hvad konsten, till sin egen skada, usurperat, t. ex. i lärodikten funktionen af undervisning i egentlig mening. Oss synes konsten aldrig kunna mista sin sfer, så länge den till produktionssättet och alstrens beskaffenhet är olik de andra arterna af menskliga andens verksamhet. Huru skulle t. ex. vetenskapen eller lifvet kunna göra intrång inom musikens sfer, om det sednare ock partielt och öfvergående förmår uppgrumla dess källa?

dylikt icke angår konststycket såsom sådant, och icke bestämmer detsammas begrepp. Men deraf följer icke, att ej sådana verkningar kunna härflyta af konststycket; något, som också konstdomarne hvarken kunna tadla eller förbjuda. Konststyckets värde kan ej heller förminskas deraf, att det har en verkan utöfver det esthetiska sinnets tillfredsställande, t. ex. att det medför en undervisning eller förädling. Konstnären synes hafva fullständigt uppfyllt konstens och konstdomarens fordran, om han behandlat en esthetisk idé och gifvit den en form, som är i öfverensstämmelse med konstens föreskrift. Sedermera synes det vara hans ensak, hurvida han vill vinna ett annat ändamål derjemte. Lyckas han äfven deri, vinner han visserligen intet förhöjdt anseende, ingen ökad förtjenst såsom konstnär; men den konstnärliga förtjensten kan också omöjligen derigenom förringas. Uppträder någon mot honom med den anklagelsen, att en praktisk afsigt legat till grund för hans företag — en anklagelse, hvartill man nu för tiden är nog hastigt färdig, — så afvisar han med rätta densamma med den erinring, att han är skyldig att inför den esthetiska kritikens domstol stå till ansvar för sitt konststycke såsom sådant, men icke för någon praktisk afsigt, hvilken, om en sådan i allmänhet kunde uppvisas, bejakas eller förnekas, hvilket merendels är svårt, om ej omöjligt, skulle undersökas vid annan domstol.

Ett till utseendet svårt och vigtigt inkast vore detta, att det synes vara en psychologisk orimlighet att antaga, det tvenne afsigter kunna på en gång och utan någonderas skadliga öfvervigt herrska uti den skapande konstnärens själ. Vi tro likväl det vara vådligt att förneka detta. Kan t. ex. ej kärleken till det sanna och det goda finnas på en gång? jo! — det lärer oss erfarenheten, — och knappast den ena utan den andra. Känslan för det goda och sköna äro så nära beslägtade, att det är svårare att tänka dem åtskilda, än orsaken, hvarföre de förefinnas i förening. Konstnären är konstnär och menniska i en person, och det oåtskiljaktigt. I egenskap af det förra älskar han formen, idéen åter i egenskap af det sednare; det synes vara denna det menskliga hjertats lefvande kärlek

till idéen, hvilken gifver den snillets förtjusning, som framtrollar formen.

Det måste mellan konstnärskapet och hvarje annan menniskolig verksamhet, oaktadt alla olikheter, likväl gifvas en viss likhet. Hvarje tänkande och fri menniska låter visst, i fråga om blifvande verksamhet, bestämma sig af inneboende håg och medfödd fallenhet, men så väl vid valet af lefnadsyrke, som vid de särskilda yttringarne af verksamheten, svälfvar högt öfver reflexionen på fallenhet och håg den större, vigtigare tanken, att hon har sig ett helt, stort lefnadsmål sig föresatt att uppnå. Det är det sedligt goda, hvar och en, i sitt yrke och sin stad, måste hafva till ögonmärke. Detta är för alla, under oräkneliga arter och skiftningar af anlag och sysselsättningar, det gemensamma i alla menskliga syftemål. Det är vissheten om, att genom åtlydnad af den naturliga fallenheten och verksamhet i det valda yrket vinna detta goda, hvilken såsom en hel och enande känsla af tillfredsställelse genomgår och sammanbinder de särskilda fröjderna af särskilda fullbordade verk. Detta gäller ej mindre om konstnären, än om hvarje annan menniska. Å ena sidan måste de särskilda njutningar, han röner vid frambringandet af åtskilliga konstverk, sammansmälta till ett helt af innerlig belåtenhet genom den allt enande föreställningen, att konstnärlig verksamhet utbreder lust, frid och förädling och milda seder. Och denna föreställning, detta medvetande af den välsignelserika följd, hvilken öppnandet af skönhetens verld medförer, måste å andra sidan vid hvarje konstalstring modifiera hans känsla till en konstnärlig och mensklig i förening.

Således söker konstnären i sitt yrkes utöfning icke blott ernåendet af den lust, hvilken fallenhetens utveckling och användning medförer, icke blott frambringandet af det sköna: han löser, så att säga, på samma gång en religiös uppgift, han vill sin allmänt menskliga bestämmelse, han söker det goda. Detta är det substantiella i allt, för konstnären som för handtverkaren, för snillet som för medelmåttan. Detta är det, hvilket den sedligt handlande menniskan i lifvet förverkligar, detta är det ock, hvars physionomi konstnären ut-

preglar. Ty det goda *) är det skönas själ. Men gör ej konstnären afseende på innehållets art, formar han blott af lust att forma, lika mycket hvad, så är han en föraktlig gyckelmakare, en vämjelig apa.

Ser man på konsten i stort, betraktar man de största mästare i alla tider, så erfar man, att det icke ensamt är snillet och talangen, som skapar konstnären, utan sedligheten och karakteren. Ty sedligheten och karakteren hafva en bestämmande inverkan på ämnets val, på plananläggningen, behandlingen och tendensen: snillet är endast en förmåga att uppfatta och åskåda den ästhetiska idéen, och talangen i allmänhet skicklighet för formdaning. Reflexionen utbreder idéens innehållsmångfald, och fantasien gifver de särskilda delarne lif och färg, men ett lif, en färg, som är falsk och skenfager, om ej idéen sjelf lefver, ej blott i konstnärens fantasi, utan i menniskans hjerta **).

Skulle väl konstnären derföre, att han egnar sig åt konsten, hafva afsagt sig sin menskliga rättighet, att då han besjunger en sak, röras af dess förhållande till menniskolifvets väl eller ve? Skulle han ej få glädja sig öfver det sköna såsom skönt, och tillika fröjda sig såsom menniska åt den kärlek, han hos sina medmenniskor formår väcka, för hvad som utgör det skönas själ och väsende, det högsta, som i menniskans tanke och hjerta kan uppstiga? Om han, väljande inom idéens sfer, exempelvis sagdt, stannar vid valet af fosterlandskärleken såsom ämne, bör han mindre glädjas åt den praktiska enthusiasm, hans konstprodukt väcker i medborgares bröst, än åt den förtjusning, detsamma i annan mening väcker hos konstdomaren? Om han lågar på en gång såsom

*) Vi mene här det goda i och för sig, icke det i hvardaglig mening, hvars betydelse är så sväfvande, att man talar om många goda ting, dels tänkta såsom ändamål, dels såsom medel.

**) Ingen nekar Voltaire's utomordentliga snille. Men hur var hans konstnärskap beskaffadt? De anslå ej rätt, hans skapelser, de verka ej hänryckning och förtjusning. I hans mindre arbeten, hans "Contes", hans "Romans", finnes något, som liknar känsla; men hurudana äro hans tragedier? De behaga genom versbyggnadens konst, väcka understundom beundran genom tankarnes storhet, men de gifva ej det tragiska intrycket. Konstnärens hjerta var kallt.

konstnär och patriot, skall han derföre mindre lyckas att teckna friheten? Vi tro det icke*). De moraliska och konstnärliga motiverna i förening måste antingen förstärka hvarandra, eller åtminstone det förra ej försvaga det sednares energi, der begreppsklarhet och sjelfbeherrskning äro rådande.

Vilje vi åter på erfarenhetens väg söka ett svar på vår fråga, så må hemställas, huruvida vi i sjelfva verket sakna exempel på en dubbelafsigt hos konstnären, som dock frambragt erkända mästerstycken? Konsten har ju varit i religionens tjenst, äfven sedan hon ansetts uppnått sin fulländning. Den har ju ock, sedan den blifvit frigjord, dock efteråt frivilligt arbetat uti religionens interesse. Den Jupiter, hvars anletsdrag Phidias snille aftäckte för de dödliga, skulle ej blott vara ett föremål för konstkännarnes beundran, utan äfven för menniskornas vördnad och dyrkan; och säkert var ock den förtjusning, han kände, den tendens, hvaraf hans snille sattes i rörelse, ej blott konstnärens, utan äfven menniskans, Grekens. Pindari sånger — har väl någon omdömesgill nekat dem vara evärdliga mästerstycken, ehuru afsigten med dem, hvilken också konstnären understundom antyder, äfven var en praktisk, den att prisa och förherrliga utmärkta män? Afsigten var så till vida en prosaisk, men alstret blef poëtiskt, emedan han löste sin uppgift såsom en äkta konstnär. Har någon nekat, att Aristophanes skrifvit komedier, som, ehuru något främmande för våra dagars lynne, dock voro för sin tid, och i visst afseende för all tid, verkliga mönster? och dock framlyser i dem den i sin politiska och religiösa tro kränkta menniskans och Grekens harm och förföljelsebegär och följaktligen — främmande afsigt jemte

*) Man torde vilja vederlägga vår åsigt med erinringen om Goethe och Schiller, och om det omdöme, som, dem gällande och grundadt på jemförelse dem emellan, blifvit temligen allmänt. Men låt vara, att Goethe var större konstnär, hvilket han utan gensägelse var: ej var han det genom ljumhet för praktiska interessen, utan genom sitt större snille och sitt verkligt allmänneliga deltagande för allt menskligt, ehuru ej just i borgerlig och politisk mening. Hvilken har tydligare än han uti hela sitt konstnärskap uttryckt meningen af det gamla: nihil humani nihil a me alienum puto?

den konstnärliga. Hvad Sophocles angår, innehålla ej åtminstone hans chörer ett dogmatiskt element i religiöst-politiskt afseende? Likväl innehålla de icke blott och bart tankar, som verka genom sin sublimitet, utan, såsom erkändt är, en poësi, som är sann och äkta? Hvad Goethe beträffar, har man ej rätt att ana, att han uti "die natürliche Tochter" velat göra en stor och för samhällslifvet vigtig tanke gällande, och kan man ej vara förvissad derom, att han afsett sådant uti "die Wahlverwandtschaften", hvilken roman, ehuru hittills klandrad för sin tendens, inför konstens domstol blifvit ansedd för ett mästerstycke?

Låtom oss derföre, åtminstone tills vidare, ej dömma för oblidt om den nyaste litteraturen, hvaribland den Fransyska har sämsta ryktet, med sin med större eller mindre skäl öfverklagade praktiska tendens. Det är att förmoda, att det öfverklagade lytet, om saken förtjenar detta namn, kommer att, för en större period åtminstone, i allmänhet tillhöra "framtidens poesi." Verlden blir i all ting mera praktisk: man vill hafva det fullkomliga, så mycket möjligt är, realiseradt i staten och lifvet, ej blott afspegladt i konsten. Artisten vill ej blott meddela den förtjusning, som det skönas afsigtsfria åskådande skänker, han vill dana prototyper, vill gifva mönster för praktisk efterbildning i gerning och lefverne. Han vill i bild framställa de nya tankar och dygder, hvilka förutsättas för det enskilda och offentliga lifvets omdanande. Han vill väcka håg till allsidiga bemödanden genom förespegling af deras välsignelserika följder, lifva till förhoppning om en god utgång, då han, så att säga, genom framteende af sin lilla verldsmodell liksom visar, att en sakernas omgestaltning är verkställbar; med ett ord, då han ser, att menniskorna ej nöjas med att minnas det paradis, som är förloradt, eller att hoppas det, som varder kommande, utan vilja under tiden skapa ett sådant äfven under skyn, hastar han med penna, pensel eller mejsel i hand att sluta sig till den sträfvande mängden.

Franzén har, om ej minnet sviker oss, någonstädes yttrat den djupa och sinnrika tanken, att källan ej är mindre

egnad att svalka den törstande vandraren derför, att hon afspeglar himmelens stjernor. Man torde, omvändt, kunna påstå, att konststycket ej är mindre skönt derföre, att det, för ändamål att värma hjertat och lyfta sinnet, i sin spegel upptager framtidsbilden af en förädlad menskligbet och ett omgestaltadt verldsskick.

BLACKWELLSKA RÄTTEGÅNGEN,
en episod ur den s. k. frihetstidens historia, tecknad efter de i K. Riksarkivet förvarade handlingar,

af

NILS ARFWIDSSON.

Denna märkvärdiga, för tidehvarfvet och dess maktegande särdeles karakteristiska rättegång är föga känd. I skildringarne af den tidens politiska dåd antingen alldeles förbigången eller helt flyktigt omnämnd, synes den icke hittills i betydligare mån hafva fästat häfdatecknarens uppmärksamhet *). Att den likväl i hög grad är häraf förtjent, torde följande, ur de öfver tusen sidor starka rättegångshandlingarne sammandragna skildring ådagalägga.

Alexander Blackwell var, enligt de af honom under ransakningens lopp gjorda uppgifter, född i Aberdeen år 1709 och son af Rektorn (Principal) vid Marshals College derstädes. Vid 19 års ålder hade han, efter idkade medicinska studier, begifvit sig till Cambridge, der han studerat åkerbruk och hortikultur. Efter någon tid blef han utaf Hertigen af Chandos anmodad öfvertaga inseendet öfver dennes träd- och djurgårdar, hvarmed han några år lärer fortfarit, till dess han

*) Geijer egnar i sin skildring af Frihetstiden (Sv. Ak. Handl. 18:e del.) några ord åt Blackwell och hans process. Uppgiften derstädes, förmodligen hemtad hos G. Bonde, att Broman var angifvaren, och att den Blackwell till last förda konspirationen skulle åsyftat Hertigens af Cumberland utväljande till Svensk thronföljare, bekräftas icke af rättegångshandlingarne. Att B. återkallade nästan allt, hvad torturen förmått honom att på sig bekänna, nämnes icke heller der.

år 1725 reste till Leyden, der han vidare utbildade sig såsom agronom m. m. Efter vetenskapliga resor i Portugal och Frankrike återvände han till Skottland och promoverades till Med. Doktor i Aberdeen. I England uppehöll han sig sedermera till år 1742, och synes hafva såsom läkare och agronom förvärfvat ett visst rykte. Då, vid denna tidpunkt, "nationen" — såsom Linné i sin Vestgötha-resa yttrar — "med all ifver begynte tänka på ekonomiens uppkomst i riket", blef Blackwell af Svenska Ministern i London, Wasenberg, sistnämnde år anmodad att, på särdeles fördelaktiga vilkor *) öfverflytta till Sverige, der en kungsgård i Elfsborgs län, Ållestad, uppläts åt honom såsom experimentalfält och till inrättande af ett slags ferme-modêle. Linné nämner Blackwell såsom den der "gjort sig namnkunnig genom en oeconomisk traktat om lerbränning"; möjligen är detta ironi, åtminstone satiriserar den store vetenskapsmannen temligen oförställdt och såsom det tyckes, rätt öfver Blackwells rön i jordbruket. Emellertid synes denne inom landet hafva förvärfvat ett visst anseende såsom läkare. Konungen nämnde honom till Lifmedicus, och detta lärer ej varit en blott titel; af rättegångshandlingarne tyckes nemligen, att han åtminstone tidtals måtte deltagit i vården om Konungens helsa, hvarigenom tillfälle för honom yppades att obehindradt nalkas dennes person, samt att han af många betydande män inom adeln och det högre borgerskapet varit anlitad. Ärelust, lättsinne och en viss framfusighet i lynnet drefvo honom utan tvifvel in i den politiska partihvirfveln, der han likväl, efter all anledning, mera leddes än ledde, och slutligen blef ett offer mindre för verkligen begångna mindre politiska synder, än för egen oförsigtighet och de machiavellistiska beräkningarne hos någon eller några som, enligt allt utseende, hade största interesse uti, att hans något talträngda och lättfärdiga mun tillförlitligen för-

*) Enligt Blackwells uppgift inför rätta hade han vid resan utur Sverige fått löfte om 300 p:d sterling och, oberäknadt Ållestads gård, om åtskilliga pekuniera fördelar, hvilka han dock, såsom han vid flera tillfällen klagar, aldrig erhållit. Dessa hans uppgifter bestredos icke, anfördes icke bland de många "osanningar", man förekastade honom, och torde således varit enligt med verkliga förhållandet.

seglades. Ransakningens gång i allmänhet och flera momenter deraf särskildt bevisa, att den olycklige var dömd i samma ögonblick, han häktades, och det hyckleri, hvarmed stadgade former pedantiskt iakttagas, under det andan af den då nyligen promulgerade 1734 års lag alltjemnt kränktes, gör denna rättegång till ett lärorikt, om också hemskt blad i vår historia. Målets upphof och utveckling var följande:

Blackwell hade blifvit i Februari månad 1747 uppkallad till Stockholm att tillhandagå Ständernas Handels- och Manufaktur-Deputation med upplysningar*). Efter sin ankomst till staden i slutet af nämnde månad hade han, enligt uppgift, vid flera tillfällen uppvaktat Konungen. Den 7 Mars hade han ock sökt tillträde till K. Maj:t, men ej blifvit mottagen; hvaremot han den 9 på f. m. erhöll enskildt företräde. Enligt den berättelse, Konungen för Riksrådet Grefve C. G. Tessin gjorde om det samtal, som vid nämnde tillfälle egde rum emellan Konungen och Blackwell, och hvilket, skriftligen uppsatt, inför Konungen utan väsendtlig förändring justerades, skall Blackwell hafva börjat med att tala om Drottningens af Danmark (den då 20-åriga Lovisa af England) obelåtenhet med den här residerande Engelska ministern Guydickens, hvarefter han omnämnt, det Engelska ministern i Köpenhamn Tittley anmodat honom, Blackwell, att försäkra Konungen om 100,000 p:d sterling, dem Drottning Lovisa ville från sin fader Konungen i England anskaffa, om blott Konungen ville vara Danmarks vän och (såsom Konungen tillade, men Blackwell alltid nekade) gynna Danmark och England vid "någon existerande ändring, hvarmed Blackwell tycktes mena successions-ordningen, fast han den icke så tydligen utnämnde." Härtill hade B. vidare "fogat något tal om ändring i regeringssättet, såsom hvarmed skulle påsyftas suve-

*) Enligt så väl Sekreta Utskottets som Rådets protokoller hade B. först, på anförde skäl, bedt att få slippa resa upp till Riksdagen, och det var först sedan han erhållit befallning att, "vid förlust af allt det han af publico åtnjöt" infinna sig, som han lemnade Ålfestad. Var han själen eller verktyget i en konspiration, synes det eget, att han måste tvingas infinna sig på den enda ort, der han för sina "planer" kunde något verka.

ranitetens återinförande." När Konungen dervid frågade honom, "huru han understode sig tala om sådant" hade han "beropat sig på de skrifter, han om händer hafva skulle." Då H. Maj:t icke längre velat "låna öronen till ett så obehageliget tal, hvaraf H. Maj:s för B:s otydeliga uttals skuld icke allt kunnat förstå", frågade B., åt hvem han i ämnet kunde få meddela sig. Konungen hade då visat honom till Landtmarskalken (v. Ungern-Sternberg), hvilket B: "missförstått" så, som hade frågan varit om Hofmarskalken (Broman). På upprepad förfrågan hade B. fått det besked, att han äfven kunde få tala vid Broman.

Detta samtal föreföll tidigt på f. m. den 9. Först samma dag om aftonen efterskickade Konungen Riksrådet Tessin *), som då befann sig hos Deras Kongl. Högheter, och befallde honom, att såsom "ett prof af K. Maj:ts uppригtigste kärlek och ömhet för H. K. H. honom tillkännagifva", hvad som vid Blackwells företräde sig tilldragit, och hvilket af Konungen nu för Tessin berättades i de ordalag, här ofvan finnas intagna, enligt den redogörelse Tessin följande dagen vid Rådets sammanträde afgaf. Konungen hade derjemte bedt Tessin anmäla saken i Rådet, att "Rådet måtte vidtaga sådana mått, som sakens vigt och angelägenhet fordrade."

Blackwell hade emellertid, alldeles omisstänksam, fullgjort Konungens befallning och först uppsökt Broman samt

---

*) För de läsare, hvilka möjligen icke hafva närvarande i minnet partiernas ställning och förhållanden vid denna tid, må följande i hänseende till Blackwellska rättegången betydelsefulla detaljer anföras: Tessin, i högsta gunst hos det unga hofvet, var tillika efter Carl Gyllenborgs nyligen timade död, Chef för Franska partiet, hvilket ännu, ehuru försvagadt genom den olyckliga utgången af sista kriget mot Ryssland, innehade väldet inom Rådet. Det hade likväl vid den pågående riksdagen måst inrymma Landtmarskalksstolen åt en afgjord Mössa, v. Ungern-Sternberg. Sednare på året antogo så väl Ryssland som England och Danmark en hotande ställning mot Sverige. — Broman var Konungens föga värdige favorit, bådas "kärlek och ömhet" för thronföljaren och hela Franska partiet voro, som man vet, icke särdeles hjertliga; om man får tro Stöwer, skall Konungen detta samma år offentligen insinuerat mot Kronprinsen, att han sträfvade efter medregentskap.

derefter v. Ungern-Sternberg; vid nedgåendet från Slottet, den 9 på f. m., hade han träffat den förra, som då begaf sig upp dit; om detta sammanträffande berättar Blackwell i sitt svar på Aktors påstående, följande, som ej af Broman sedermera bestreds, ehuru hans berättelse inför Rätten ej upptar detaljerne deraf:

»... berättade för Herr Presidenten Broman det H. Maj:t hade befallt mig låta honom veta, att jag hade fått ett bref från Danmark, som bjudit Sverige 100,000 p:d om det ville hålla fred med dem. Herr Presidenten svarade: das ist gut, men min kära Blackwell, tig med det för guds skull och tala inte derom till någon själ och kom till mig precis fyra och låt mig få höra hela saken och derpå lade han hand på sin mun och sade: förstår ni mig? jag svarade: på mig kan ni lita, om jag bara kan lita på Er; han svarade: på min ära, och lade sin hand på hjertat.»

Kl. 4 s. d. begaf Blackwell sig efter aftal till Broman, som emellertid haft rådrum att med Konungen öfverlägga. I uppgiften om detta eftermiddagens samtal afviker Bromans sedan afgifna vittnesmål och Blackwells berättelse föga från hvarandra. De obetydliga skiljaktigheterna igenfinnas längre fram. Landtmarskalken, den B. sedan besökte, gjorde honom några frågor om hans vistande i Danmark, ändamålet med de erbjudna penningarne m. m. på sätt längre fram närmare visas. Äfven rörande detta samtal öfverensstämmer Landtmarskalkens vittnesbörd och Blackwells uppgifter i allt det hufvudsakliga.

Rådet beslöt genast nedsättandet af en särskild s. k. Cancelli-rätt till Blackwellska målets upptagande och afdömande*). Derjemte resolverades en tacksägelse-adress till Konungen "så

*) Till Ledamöter utsågos R.R. Grefve Tessin (Blackwells ende synlige anklagare!), Hof-Kancelleren v. Nolcken, Stats-Sekreterarne Seth (en kort tid) och Bonnenschöld, Kancelli-Råden Klinckowström, Skutenhjelm, Friherre Sack samt Revisions-Sekreterarne Iserhjelm, Lagerfelt och Löwenhjelm; sednare tillkommo Kancelli-Råden Carlsson och Friherre Fleming, hvaremot Löwenhjelm, redan i samma månad utnämnd till Justitie-Kanceller, utgick ur Rätten, der han dock fortfor att, i kraft af sitt nya embete, någon gång uppträda och detta på ett mot den anklagade särdeles fiendtligt sätt.

väl för dess, genom angifvelsen yppade kärlek för H. R. H. Kronprinsen", som för det "obehag, H. Maj:t ådagalagt för Blackwells högst förgripliga yttranden." Sist beslöts, det Blackwell skulle "med minsta buller" arresteras, och då han ofta egde konferenser med Manufaktur-deputationen, fann man bäst vara, att locka honom upp inför densamma och "under någon prætext" taga honom i förvar. Löwenhjelm, ordförande i Deputationen, åtog sig detta uppdrag, och hans egen berättelse om dess utförande innefattar: att, sedan B. efterkommit den honom tillsända anmodan att hos Deputationen sig infinna, hade Löwenhjelm "efterfrågat åtskilligt rörande hans nya åkerbrukningssätt och thermed amuserat honom, tills han fick veta vakten vara ankommen, och emedan B. inför deputationen emot vanan förde sig rätt beskedligen upp och således ingen orsak der gafs till arresterande, bad han (Löwenhjelm) honom gå in i andra kammaren", hvarest vakten sig genast infann, och blef då Blackwell antydd arrest, samt visitation genast anställd å hans person och i hans hemvist.

Blackwell förhördes straxt inför trenne Riksråd, och två dagar derefter, d. 12 Mars, sammanträdde den särskilda Kancelli-rätten, som med ransakningens fullföljande tog befattning.

I rättegångshandlingarne framlyser på många ställen fruktan för det uppseende, B:s arrestering och lagförande kunde väcka så väl inom landet som isynnerhet hos utländska makter och deras representanter här. Svenska Ministern i Köpenhamn fick genast befallning att der uppgifva, det "bedrägeri, ouppfyllda löften och otillbörligt uppförande" föranledt mannens häktande, och ehuru Engelska Ministern härstädes, Guydickens, under ransakningens gång och af den anklagades yttranden betydligen komprometterades, gjordes icke det ringaste för att åtminstone genom Ministerns hörande utreda sanningen; än mer: då Blackwell begärde få genom samme minister bestyrka sannfärdigheten af en sin bekännelse, vägrades honom, såsom vi längre fram få se, äfven detta; äntligen, och då det för B. mest, ja! nästan ensamt graverande af de många bref, som i hans med den största noggrannhet genomsökta gömmor, anträffades, befanns vara från en i Götheborg bosatt, med Kommerceråds titel utrustad Skottsk handlande,

Colin Campbell, en betydande man, som jemte van Asperen gifvit förslag till Ostindiska Kompaniets inrättande, — och Aktor yrkade, att Campbell skulle till en början åläggas förklara sig i ämnet, — resolverades, det sådant ej borde äskas, men att Aktor egde enskildt genom brefvexling underrätta sig om meningen med de begagnade ordalagen. Artiga skrifvelser utbyttes mellan denne och Campbell, och ehuru den afgifna förklaringen måste förefalla hvarje opartisk föga tillfredsställande, föranledde den intet vidare yrkande å Aktors sida och ingen åtgärd å Domstolens *). Laglighet och oväld voro på detta sätt, redan vid rättegångens början, temligen oförskräckt åsidosatte, och detta fortfor, såsom hela ransakningen bestyrker.

Konungen hade, efter sin angifvelse, aktat nödigt, att ej vidare befatta sig med ämnet. Det Kongl. Reskript, som anbefaller den särskilda domstolens organisation, är undertecknadt "under min allernådigste Konungs och Herres frånvaro Adolph Friedrich." Domstolens första omsorg blef att utse en Aktor, och dertill valdes dåvarande Registratorn, sedermera Presidenten i Kongl. Svea Hofrätt, Joh. Rozir, en man, som efterlemnat ett berömdt namn inom Svenska Domarekorpsen. Huruvida aktningen för hans minne kan stiga efter tagen kunskap om hans förhållande i Blackwellska rättegången, lemnas åt läsaren att afgöra.

Vid första förhöret nekade B. till allt och påstod, att han med Konungen blott samtalat om dess helsa. Så snart

---

*) I Campbellske brefvet, som uteslutande handlade om politik, heter det: "Jag är så bestört öfver hvad J skrifven mig om en viss vän, att jag ej skulle kunnat sätta tro dertill, så framt det ej kommit från Er, på hvilkens sannfärdighet jag mig förlitar. Om han i det tänkesättet länge fortfar, lärer det, som J förespår, efter all liknelse hända, och det molnet, som länge hängt öfver visst folks hufvuden, sent eller snart braka löst på dem med hämnd. Det gör mig ondt öfver honom, men ej öfver många af hans anhängare. Hvem rår för, om de sanna det gamla ordspråket: Quos vult perdere Jupiter, dementat." Detta bref var skrifvet år 1744. Anmodad af Aktor att förklara meningen med de här ofvan citerade hemlighetsfulla orden, svarade Campbell, att "han ej hade ringaste idé om, hvilken han kunde hafva menat med "en viss vän." Dervid fick det förblifva, och ej heller gjordes några särdeles nitiska försök att af B. utleta sanningen i denna punkt.

Konungens angifvelse meddelades honom, vidgick han dock dess rigtighet, med undantag af det, som rörde successionen, hvarom han ej börjat tala — sade han — men väl både Konungen och, vid besöket hos Broman, jemväl denne. I öfrigt påstod Blackwell, under loppet af förhören, länge, att han, på grund af ett erhållet bref, gjort Konungen det omnämnda förslaget om de 100,000 St. samt ingick i åtskilliga detaljer rörande detta bref, det han dock, såsom vi få se, efter undergången tortur, erkände aldrig existerat.

Presidenten Broman och Landtmarskalken kallades att vittna i saken. Mellan Bromans och Blackwells berättelse, om hvad som yttrats hos den förre, förekom endast följande skiljaktighet. Broman påstod, det Blackwell, på hans fråga om skälet till den uppgifna summans erbjudande, svarat "för den händelse, man ej vore rätt nöjd med successionen", hvarmed han dock förklarat meningen vara, det summan kunde komma till pass, i händelse af Kronprinsens och hans späda sons frånfälle. Blackwell deremot nekade, att han börjat tala om successionen, och yttrade, att Broman frågat, om de erbjudna penningarne ej åsyftade tillvägabringande af en thronföljdsförändring, hvarpå han, Blackwell, då svarat: "Gud bevare oss, men i fall af döden, då var det naturligt att tro, det Danmark skulle lita på Sveriges vänskap" (för de 100,000 St. nemligen). Hos Landtmarskalken hade enligt dennes egen berättelse ingen fråga varit hvarken om successionen eller suveräniteten, men Blackwell hade — hvilket denne ock sedan medgaf — sagt, att de erbjudne medlen voro ämnade att kullkasta Franska partiet, ett yttrande, som Blackwell under förhören förklarade åsyfta partiets bringande i minoriteten.

Sålunda förekom mot Blackwell, i hänseende till hvad i någon mån kunde betraktas såsom konspiration, ingenting annat än Konungens högst obestämda, här ofvan anförda yttranden, rörande åsyftad förändring i successionen och regeringssättet, samt Bromans på det hela lika betydelselösa uppgifter om spekulationer i successionsfrågan för händelse, att den thronföljaren och hans son möjligen fölle ifrån. På denna lösliga grund beslöt man uppresa byggnaden af en anklagelse på lif och död.

Hvad man härvid — vare sig att man uppriktigt trodde på en sammansvärjning eller per fas et nefas ville hafva en sådan i ljuset — fann oundgängligen nödvändigt, var att söka få besked om någon omfattande plan till rubbning af rikets politiska förhållanden. Vi få längre fram se, hvilka medel härtill användes, och huru beskaffadt resultat erhölls.

Emellertid omgaf man, såsom förut nämnts, hela proceduren med den skenfagraste laglighet i former: Blackwells många, men på högst få när, före rättsfrågan alldeles likgiltiga papper, utgörande nästan blott svar på sjukdomskonsultationer, promemorior rörande hans enskilda ekonomi eller affärsbref nedlades hvarje dag efter slutadt förhör i en koffert, hvartill han fick nyckeln, samt upptogos påföljande dag i hans närvaro för att granskas och kommenteras. Likaledes tillkännagafs Blackwell, det han egde välja sig ett rättegångsbiträde, men då han dertill begärde en Hofrättsadvokat, benämnd Springer, som var hans vanliga ombud i Stockholm, och den ende, han sade sig känna, vägrades honom detta på den grund, att Springers bror, den bekante Handlanden Chr. Springer, jemväl var anklagad för högmålsbrott, och att brodern varit närvarande vid öppnandet af några Handlanden S:s i arresten tillhandakomna bref*). Kanslisten Bindstedt blef,

*) Det var på Aktors Joh. Rosirs yrkande detta beslut blef fattadt. Påståendet och B:s svar torde ej läsas utan interesse. Aktor: "Jag känner väl Hofrättsadvokaten Springer och har mot hans person och veterliga uppförande ingenting att anföra thervid, att han måtte vara B:s fullmägtig, men som jag förnummit, att han i någor måtto torde hafva gått sin broder tillhanda, åtminstone i så måtto, att han varit närvarande, då de till Chr. Springer ankomne bref blifvit öppnade, Doktor Blackwell jemväl vidgått, att han haft correspondence med Chr. Springer, som berättat nytt härifrån straxt efter riksdagens början, men nu ock dessutom ej kan vara alldeles förvissad, om the mål, för hvilka S. och B. äro arresterade, kunna framdeles i någor måtto finnas hafva någon likhet eller gemenskap, så kan jag ej annat än . . . .

Blackwell: "Jag menar det Aktorns resoner, nemligen: efter Jan Springer varit tillåtet vara närvarande, när hans broders papper eller bref blifvit uppbrutne och läste . . . . . strider alldeles mot sig sjelfva, ty så mycket mindre kan det vara mig förnekt att hafva honom till fullmägtig, emedan jag ej är slägt med honom, och ej är be-

med Blackwells samtycke, förordnad till hans biträde, och ålades mottaga befattningen, oaktadt gjord anhållan att derifrån varda befriad. Derjemte förständigas han — enligt protokollet den 26 Mars — icke mindre än tvenne gånger, och på Aktors särskilda yrkande, att hans biträde endast finge sträcka sig till hvad "processen vidkomme", d. v. s. att Bindstedt ej egde ingå i någon pröfning af sin klients brottslighet eller anföra något till hans försvar, utan endast tillse, att han finge tillgodonjuta lagliga formaliteter. Bindstedt tog, äfven inom denna trånga verkningskrets, sitt sakförarekall mycket passivt och förklarade genast, på tillfrågan, sig ej hafva att invända mot Landtmarskalkens och Bremans betraktande såsom laga vittnen, ehuru kändt var, att Blackwell för hvardera af dem mellan fyra ögon redogjort för det uppdrag, Konungen gifvit honom.

Blackwell, ehuru sålunda öfvergifven till och med af sin advokat, förlorade lika litet modet vid detta tillfälle, som i allmänhet under rättegången. Han anförde, det de båda samtalen skett i enrum. Bindstedt fann sig då befogad att understödja honom och åberopade lagens stadgande, om hvad som blifvit taladt mellan fyra ögon. Aktor svarade: att då Blackwell blifvit af Konungen anbefalld vända sig till nämnde herrar, och han dessutom sjelf vidgått en del af samtalen, kunde ej afseende fästas å Blackwells invändning, och åberopade Aktor dervid 25 §. 17 Kap. R.B. — Vidare väckte B. fråga, att de nämnde herrarne borde anses såsom "utspridare" och anförde till stöd för detta sitt påstående, att han vid det första förhör, som med honom egde rum, blifvit tillspord om sådant, som förefallit vid de nämnde enskilda samtalen; men

---

kant med någon annan Advokat i staden, och den correspondence jag haft med Chr. Springer har ej annat varit än angående hans och hans hustrus sjukdom, och sådant nytt, som står hvar dag i avisorne; hoppas derföre att, som Lagen permitterar, hvad fullmägtig jag sjelf behagar, det Eders Exc. och Kongl. CanzliRätten . . . . ."

Den i B:s papper funna, då ännu ej undersökta, correspondencen med Springer innehöll ock verkligen ingenting annat, än hvad B. här ofvan uppgifver, och någon gemenskap mellan båda rättegångsmålen kunde aldrig uppspåras.

Aktor påstod "det icke kunna visas, att thesse herrar något rygkte härom utspridt eller talt om saken för någon annan, förrän the blefvo på förenämnde omständigheter therom reqvirerade" *). Blackwell begärde då, att de måtte åläggas beediga, det de icke förut omtalt något, och Bindstedt förklarade sådant vara vid domstolarne brukligt. Icke heller härtill ville Aktor samtycka: "vore sådant brukligt, skedde det ej, utan då man ej visste, huru talet eller ryktet utkommit, men här hade man tydlig underrättelse om sakens förlopp etc." Rätten resolverade, att Landtmarskalken och Broman borde anses i frågan vittnesgilde, och resolutionen, synbarligen beräknad att från de båda vittnena hvälfva den dem gjorda tillvitelsen, innehåller likasom i förbigående, att "då H. M. hade sig bekant, hvart B. skulle och hvad han hade att berätta, hade H. M. behagat underrätta Gr. Tessin" derom samt befallt Broman att för den sistnämnde redogöra, för hvad B. mellan fyra ögon yttrat, och äfvenväl befallt Gr. Tessin att af Landtmarskalken söka erfara, hvad B. till honom sagt. — På detta sätt och genom Konungens yttranden, om hvad B. skulle berätta, och enskilda befallningar åt en att rapportera ett enskildt samtal, och åt en annan att göra sig underrättad, hvad vid ett dylikt förelupit, tyckte man sig hafva aftvått vittnena beskyllningen för "ryktets utspridande" och beredt deras vittnesmål laglig kraft — med hvad verkan, lemnas åt hvarje rättskunnig att afgöra.

Landtmarskalken fick aflägga eden hemma hos sig. — I det Broman, som uppkallades inför rätten, skulle framträda för att eden gå, frågade honom Blackwell, "om han på sin honneur kunde intyga, det han ej förut berättat för någon, hvad

*) Detta Aktors påstående var en grof kränkning af sanningen. Protokollet för d. 10 Mars, hållet i Rådet, der Tessin uppträdde på Konungens vägnar, såsom angifvare mot Blackwell, innehåller Tessins egen berättelse om, huru han samma dag på morgonen af Landtmarskalken sjelf och föregående aftonen af Broman erfarit allt, hvad desse sedermera vittnade vara innehållet af Blackwells samtal med dem. Hela Rådet kände således, redan innan Blackwell arresterades, allt hvad han vid de enskilda samtalen yttrat, och hans invändning här ofvan, på grund af den kännedom, vederbörande redan vid första förhöret visat sig ega om de båda enskilda samtalen, var både befogad och fyndig nog.

Blackwell hos honom talt." Aktor föll så in och förklarade, att B. efter det rätten i ämnet resolverat, ej vidare i den punkten egde någon talan. Broman svarade icke ett ord på frågan, men gick eden. Så väl han som Landtmarskalken gjorde vid edgången ett par obetydliga tillägg i den förut afgifna berättelsen. Vid detta tillfälle väcktes inom rätten fråga, att Blackwell borde "höras, hvad grund han hade för sine upprepade påståenden, att Presidenten och Landtmarskalken förut och innan de blifvit reqvirerade berättat, om hvad Blackwell hos them talt", men härvid blef ingenting tillgjordt, "emedan sådant tycktes röra den redan fattade resolutionen angående desse herrars edeliga hörande." Inför Konungen "justerades", såsom förut är nämndt, den berättelse, han afgifvit om sitt samtal med Blackwell.

Ransakningen med Blackwell fortgick nästan hvarje förmiddag, utan att något slags konspiration kunde bringas i ljuset. B. erkände den proposition, han gjort rörande 100,000 Pund, men nekade alltjemnt, att han talat om förändring i succession eller om suveränitet, vidare än hvad, rörande den förra, förut är nämndt. Förslaget rörande de 100,000 Pund uppgaf han vara honom tillsändt i ett bref från Köpenhamn, hvilket han påstod sig hafva fått af en okänd och sedan tappat, och om hvilket hölls de vidlyftigaste undersökningar, utan att de ledde till annat resultat, än att uppgiften ansågs tvifvelaktig. Kancellirätten lofvade B., vid flere tillfällen, att i händelse af en uppriktig bekännelse, skulle rätten hos Kongl. Maj:t lägga sig ut för honom och söka utverka mildring i straffet; han bekände ock, att en plan varit uppgjord att skaffa England och Danmark större inflytande på Svenska politiken, derigenom att en mera betydande person än Guydickens blefve hitsänd, att ett Svenskt regemente på goda vilkor antoges i Engelsk och dylikt i Dansk tjenst, att officerarne vid dessa regementen utsågos bland sådana adelsmän, som vore capita m. m. Bland B:s correspondence funnos bref från Engelske Ministern i Köpenhamn, Titley, och ett sådant, adresseradt till B., anlände efter dennes fängslande. Det innehöll åtskilliga hemlighetsfulla uttryck af förmodad politisk syftning, och jemte de öfriga blef det föremål för en

stark kommentering. B. vidhöll i början, att de beslöjade uttrycken åsyftade Drottningens helsotillstånd. Under ransakningens lopp upplystes väl, att de hade politisk mening, men tillika att de åsågo propositioner, genom B. gjorda från Svenska sidan, och dem Titley väl icke afvisade, men behandlade med särdeles försigtighet; de angingo ock den nyss anförda planen; den enda, som denna rättegång bragte i ljuset och som ej var annat, än en af de under denna period vanliga parti-spekulationerna på öfvervigt inom representationen och rådet. Denna plans upphofsman kunde aldrig med bestämdhet utletas; starka anledningar förekomma dock, såsom längre fram visas, att anse den härledd från Konung Fredrik sjelf eller hans närmaste omgifning.

Men vederbörande, i synnerhet Rozir och Tessin, ville nödvändigt bringa något mera betydande i dagen, och kunde sålunda icke vara belåtna, med hvad B. erkännt, särdeles som han onekligen, i hänseende till det föregifna tappade brefvet och correspondencen med Titley, kunde anses vara mindre uppriktig. — Genom tortur hoppades man aftvinga honom bekännelse om en djupare anläggning mot den nya dynastien och riket, och man skydde icke att, i sådant hänseende, våldföra den för få år tillbaka promulgerade 1734 års Lag, som uttryckligen i 17 Kap. 37 §. R.B. hade förbjudit, att någon skulle få till "bekännelse pinas och plågas." Man kringgick detta stadgande, hvars helgd likväl erkändes både af Rätten och Aktor, som förut yrkade torturen, och genast med ett särskildt anförande deruti understöddes af Tessin. Slutet af den åberopade §. ger nemligen rätt att i vissa fall använda "svårare fängelse", och man gaf detta namn nu, likasom vid öfriga tillfällen, åt de ohyggliga marter B. underkastades *).

*) De båda lagstadgarne, som i den nämnda §. omedelbarligen följa på hvarandra, lyda: "Ej må Domare eller Befallningshafvande låta någon till bekännelse pinas och plågas; gör thet någor; plichte som saken är til. I grofva brottmål må Domaren försöka med svårare fängelse att få sanningen i ljuset, ther bindande liknelser och omständigheter finnas emot then, som anklagad är; förfare dock thermed varsamliga." Det första af dessa båda moment synes väl så klart, att det

Aktors påstående rörande "svårare fängelse" skulle naturligtvis stödjas på, att "bindande liknelser och omständigheter" till ett "groft brottmål" förefunnos. Såsom sådana förklarade han sig anse 1:o att B. ej framvisat det af en okänd mottagna brefvet, utan sagt, att han tappat det; 2:o att B. tillstått, det han korresponderat med Ministern Titley, och att en "förtäckt mening" (den B. dock förklarat) funnits i ett från Titley anländt bref; 3:o att edeligen bestyrkt vore (af Landtmarskalken), att B. mellan fyra ögon begärt svar på sin proposition (om de 100,000 Pund) "för postens skuld" och 4:o att edeligt vittne (Broman) berättat, det B. "omrört then här i riket faststälde successionen", hvilket "Hans Myt och i Nåder berättat." — Som man finner, ansåg sig Aktor, vid den sista, enda vigtiga anklagelsepunkten, icke af ransakningen och vittnesmålet befogad att yttra mera, än att B. "omrört successionen", d. v. s. talat om eden, icke hvad eller huru han talat derom. Rätten upptog väl i sin Resolution rörande torturen Aktors motivering såsom sin egen, men Tessin ensam fann sig föranlåten att ytterligare i ett särskildt anförande hos sine medbröder inskärpa, att "svårare fängelse" vore medgifvet, "ther allenast bindande liknelser och omständigheter funnos, men här vore äfven vittnen, och på somliga ställen B:s egen bekännelse." Beskaffenheten af vittnena, såsom sådana, och af det de egentligen vittnat, lemnades med orubblig frimodighet alldeles å sido.

Rätten hade enhälligt stannat i det beslut, att B. skulle föras i "svårare fängelse", d. v. s. torteras, och härtill valdes den s. k. Tjufkällaren, en underjordisk, mörk håla under ett hus vid Stortorget, der nu Börsen står. Den inför Rätten uppkallade Slottsfogden Holmer anbefalldes att låta B. der sitta "så länge han finnes thet kunna uthärda, hvarom esomoftast tillse." Denna befallnings ordalag utvisar, att ve-

---

ej kan förtydas. Det sednare deremot är mera obestämdt, men att en domstol, sammansatt af utmärkta män, kunde ur denna obestämdhet leda sig till rättigheten att insätta och på väggen i ett rum upphänga en person, till dess officielt intyg om fara för lifvet lemnades, — utan att anse sig hafva "pinat och plågat" honom, — det vore otroligt, om ej historiska dokumenter bevittnade det.

derbörande ganska väl kände, att detta s. k. "fängelse" icke möjligen kunde hysa en vid dylikt ovan person i veckor, månader eller ens dagar, utan endast timmar, och att det kunde gälla lifvet för den, som der insattes. Vi få ock straxt se, att det verkligen gjorde det för B. Enligt de upplysningar, Slottsfogden (Holmer) lemnade om Tjufkällaren och dess användande, hade aldrig någon der uthärdat mer än tvenne dygn *), och praxis var att fången nedfördes naken i den fuktiga hålan, som "denna årstid (Mars) vore värre än att stå utanför på torget", intygade Holmer; derjemte uppslogs vanligen delinqventen medelst handklåfvar på väggen, så att han endast med en fot nådde det kalla jordgolfvet, under det hela framsidan af kroppen sålunda var likasom fastgjord vid den kalla, fuktiga stenmuren.

Den 1 April klockan mellan 2 och 3 e. m. nedfördes B. i tjufkällaren. Enligt den till Protokollet afgifna berättelse om förloppet, hade han, som hvarje ½ timma tillspordes, om han ville bekänna, kl. ½ 11 samma qväll börjat svårligen pinas och ropat, att han ville bekänna. Aktor och protokollisten i Kancellirätten (Lundstedt, Kancellist i Revisionen) hade då blifvit efterskickade. De anlände kl. mellan 12 och 1, och Aktor lät upphemta B. i ett bebodt rum. B. hade då förklarat, det han ingenting hade att bekänna, men att han önskade få blifva förd icke inför Rätten utan inför Rådet, "att det måtte blifva underrättadt om hans elände och hafva barmhertighet med honom, emedan han hundra gånger hellre ville dö än utstå sådant." På ytterligare tillfrågan upprepade han, att han intet vidare hade att yppa i den saken, men skulle kunna gifva underrättelser om Ryssen, som kunde vara Sverige nyttiga. Rosir lät åter nedföra B. i tjufkällaren, sedan han lofvat att påföljande morgon för H. E. Tessin omtala, hvad B. yttrat, och gick derefter hem. Enligt Slottsfogdens berättelse, fick B. sedermera qvarsitta till klockan ¾ till 8 på mor-

*) Blackwell var klen till kroppen och helsan. Slottsfogden intygade sjelf om honom, att han hade "veka lemmar." Det bör således ej förvåna, att han, ehuru ej vid första torturen på det hårdaste behandlad, ty han fick behålla skjortan och blef ej "uppslagen", dock ej uthärdade fullt trefjerdedels dygn.

genen, då det med honom varit på "upphällningen" eller "mest gjordt", såsom det ock på Holmers naiva språk kallas. "Blackwell", tillägger han, "ser veklig ut och lärer vara van vid goda dagar; men en, som slitit ondt, blifvit härdad vid arbete och har stark naturel, sitter der ett par dygn utan att blifva skadad.

Redan samma förmiddag uppfördes B. inför Kancellirätten. Han vidhöll sin uppgift om det från okänd hand erhållna brefvet, med tillägg, att han ansåg det komma från Titley, och berättade derjemte om en politisk skriftvexling med den bekante Lestocq i Ryssland. Hans yttranden härom hade intet sammanhang med den sak, för hvilken han var lagförd, och kunna så mycket heldre här förbigås, som B. sedan återtog allt, hvad han sagt rörande denna brefvexling, och inga bevis på dess tillvaro någonsin kommo i dagen. I öfrigt berättade B. åtskilligt om Götheborgs kända benägenhet för Danska Kronprinsen såsom threnföljare i Sverige, men nekade å nyo sig hafva hvarken hos Konungen eller Broman sagt något, åsyftande en omstörtning af den fastställda successionen.

Kancellirätten framställde nu till Aktor frågan, huruvida han yrkade, att något vidare försök borde göras med "svårare fängelse", hvarpå Rozir genast förmälde, att "han väl funne det nu gjorda försöket hafva gjort god verkan, så att B. afgifvit en bekännelse, som i många stycken är trolig, ... i anseende hvartill väl skulle kunna synas, som kunde han nu slippa svårare fängelse; men som här saknades en ren bekännelse om ändamålet med de 100,000 Pund, huru han fått brefvet m. m. och det vore ögonskenligt, att något vigtigt med anbudet varit påsyftadt", och härvid komme i betraktande, "hvad Hans M:t berättat rörande B:s tal om successionen", hvilken ock "enligt Pres. Bromans edeliga vittnesbörd blifvit inför honom af B. omrörd" — hemställde Aktor, om icke ännu ett försök med tortur genast borde anställas.

Rätten beslöt likväl B:s återförande i sitt första fängelse, men resolverade tillika, att derest han ej häraf skulle bevekas till en fullständigare bekännelse, borde han åter torteras.

Följande dagen, den 3 April, uppfördes han åter, förmanades å nyo att bekänna "rörande successionen" och hp-

tades med ny tortur. "Under tårar" svarade hade han sig ej hafva något att bekänna, men "bad hellre få dö än återföras i det hårda fängelset." Rätten (deri ordet — såsom läsaren bör ihågkomma, och af flera enskilde ställen i protokollen bestyrkes, alltid fördes af Tessin) svarade honom, att "ingen vore betjent med hans död, och om Kongl. Kancellirätten aldrig så gerna ville hafva medlidande med honom, kunde den dock ej underlåta att låta föra honom dit, emedan han ej godvilligt kan bringas till bekännelse i en sak af sådan vigt."

Blackwells lidande och förtviflan vid detta förhör synes hafva gjort intryck både på Aktor och Rätten. Den förre erkände, att B. nu vore "mycket contritus och med tårar sagt sig vilja tillstå, hvad han visste", och hemställde Aktor derföre, att medelst nya torturförsöket måtte få anstå. Att det ej var blott menskligt, som härvid ledde Aktor, synes af det uttryck i hans anförande, "att B. funnes hafva en ganska stor räddhåga" för torturen, och det sålunda "vore fruktansvärdt, af hvad han nu sagt, att han torde taga sig det oråd före, att bekänna på sig, hvad som icke är sannt." — Rätten resolverade jemlikt Aktors framställning, och B. återfördes i sitt första fängelse; han begärde att få skrifva recept åt sig och erhålla medikamenter till återställande af sin efter torturen sjuka kropp. Detta beviljades, och han fick ungefärligen en veckas tid att återhemta sig; dock höllos under denna tid nästan dagligen långa förhör med honom, utan att leda till något resultat. Det märkligaste, som härvid föreföll, var att B. dels erkände sig hafva fått brefvet rörande de 100,000 Pund under en väns couvert, den han ej velat komprommettera, hvarföre han ej genast bekännt rätta förhållandet, dels ock begärde få skrifva till Guydickens och Wind (Dansk Minister i Stockholm), hvilket skulle anses genom vaktens bestickande hafva blifvit för honom möjligt, och skulle brefven vara så styliserade, att genom de svar, han hoppades erhålla, sannfärdigheten af hans yttranden i vissa hänseenden skulle läggas i dagen; men denna, som det vill synas, tillförlitliga, ehuru det måste medgifvas, nog odiplomatiska utväg att erfara uppriktigheten af B:s bekännelse — i händelse nemligen experimentet med de båda Ministrarne lyckats — lemnades

genom formligt beslut obegagnad. Hvilka än motiverna till detta beslut må varit, och om än det ur någon synpunkt kan rättfärdigas, säkert är, att det formligen betog den anklagade en af honom anlitad möjlighet att styrka sannfärdigheten af gjorda uppgifter och sålunda ådagalägga sin oskuld eller åtminstone göra sig ovägerligen berättigad till den intercession, "i händelse af ren bekännelse", rätten gång efter gång högtidligen gaf honom, och hvilken bekännelse slutligen alldeles uteblef.

Tessin förklarade, att hvad B. nu bekännt, "endast vore små omständigheter, men hufvudsaken har han ännu ej yppat, såsom att med thenna anläggning varit afseende på successionen." B. svarade, att han "gerna ville 100 gånger gå till döden på sanningen, af hvad han nu sagt, och vore nöjd undergå, hvad straff som kunde honom påläggas", om han ej i afseende på sitt yttrande har Broman om successionen erkännt allt, såsom det verkligen tillgått. Tessin tänkte annorlunda, och föreslog rätten (den 9 April) ännu ett försök med "hårdare fängelse", ty om planen tyckes vara Kongl. Kancellirätten angeläget att blifva underrättad, och om i någon sak äro bindande liknelser och omständigheter, är det visst i thenna." Aktor blef härvid inkallad och höll ett långt anförande, deruti han väl erkände, "att B. efter första försöket visat ånger och sorg samt stor räddhåga för tjufkällaren, samt att det varit på upphällningen eller mest gjordt med honom, att man väl icke alldeles kunde tro det vara förställdt yttrande, att han ej mer hade att bekänna, att hvad han berättat om brefvet syntes sannolikt, att han möjligen ej hade mer att bekänna, helst det kunde supponeras, att rätta afsigten och alla omständigheter ej torde blifvit för Blackwell bekante gjorde, utan allenast någon finis intermedius, att B. kunde, om försöket med honom förnyades, taga sig oråd för och dikta upp det, som icke voro sannt, och slutligen att han (Aktor) icke väl kunde afse, hvad en ytterligare bekännelse, i fall någon vidare göras skulle, i straffet för B., som dessutom vore ganska mycket graverad, kunde hafva för en verkan." Likväl och "då B. visat halsstarrighet, samt vore så graverad, att icke mera behöfdes med

mindre han ändå läger funnits skyldig till ett svårt straff, syntes man i then måtto icke behöfva göra sig något samvete öfver oskuld i saken*), helst B. icke ännu syntes hafva uppriktigt tillstått afsigten med de 100,000 Pund, och talet rörande successionen" m. m., funne Aktor "efter sitt samvete" skäl, som talade för en ny tortur, "ega öfvervigten."

Hofkancelleren von Nolcken begärde ordet och yttrade, "det han väl fann, det B. gjort sig till svårare fängelse skyldig, men trodde ingenting vinnas med att dit återinföra honom; möjligen torde han bekänna något rörande skrifvelser från Titley om successionen; men Titley vidgår naturligtvis ej detta, och inga bevis finnas. Det "svårare fängelset" vore dessutom en art af pina, och kunde han (v. Nolcken) ej tillstyrka B:s ditförande; dock vore han ej emot, att man, för att skrämma honom till att mera bekänna, satte in honom i tjufkällaren på en halftimma eller så."

Tessin replicerade med, som det vill synas, någon hetta: "han kunde ej hålla för en indifferent sak (det ordet hade v. Nolcken alldeles icke begagnat), att af B:s bekännelse få veta, huru planen vore, om att kullkasta successionen m. m., tyckte snarare vara den angelägnaste sak att få veta, huru sådant vore anlagdt... och fast B. ej en sådan berättelse kunde bevisa, vore det lika mycket etc."

Nolckens yttrande synes dock hafva gjort ett visst intryck på rätten, ty man beslöt votera rörande B:s torterande**). Dervid förklarade Revisionssekreteraren Lagerfeldt och Kancellirådet Friherre Sack, att det hårdare fängelset väl än en gång kunde användas; men "en à två timmar", under hvilka rätten borde förblifva tillsammans, "att höra efter, om han icke torde betänka sig, och i fall så vore, att han då genast blefve åter uppförd och inför rätten afhörd."

---

*) Detta argumentationssätt har i andan och äfven i orden mycken likhet med det, som understundom af Fouquier-Tuinville användes inför Revolutionstribunalet.

**) Före första torturförsöket egde ingen sådan votering rum. När Aktor, den gången, hade framställt sitt påstående om tortur, aflägsnade sig von Nolcken och deltog ej i det beslut, som blef fattadt.

Revisionssekreteraren Iserhjelm bestridde, i ett särdeles väl affattadt skriftligt anförande, lagligheten af det "svårare fängelsets" förnyade användande: "sådant skulle hafva anseende af pinande till sanningens bekännelse." Iserhjelm bevisade, huru oriktigt man tydt 37 §. 17 Kap. R.B., och anförde ett Kongl. Bref till Dorpts Hofrätt, deri Hofrätten, med anledning af dess förfrågan, huru förhållas skulle, när en person "af indicier och præsumtioner syntes brottslig, men likväl med inga fullkomliga bevis kunde öfvertygas", — erhållit till svar, att "Kongl. Maj:t funne mycket betänkligt att låta någon pinas till sanningens utsägande, som är osäkert och minsta sanning dermed utletas." "Blackwell hade på sin själs salighet bedyrat sig icke hafva mer att bekänna; — Slottsfogden hade berättat coram protocollo, att det varit på uppbällningen med B., och att han, Slottsfogden, ej kunde repondera för hans lif, om han vidare skulle ditföras, efter han har svaga lemmar; — förthenskull, och i anseende till allt sådant" kunde L. ej "taga på sitt samvete att samtycka thertill, att B. återfördes i samma fängelse."

Kancellirådet Skutenhjelm yttrade sig lika afgjordt mot vidare tortur. Han "måste ock härtill lägga, att han uti sitt sinne ej vore så alldeles öfvertygad, att det varit B., som först talat om succession och suveränitet samt om ett förehafvande till ändring therutinnan." Dock fann han B. "nog criminel medelst thess olofliga förhållande, och att han sig otillbörligen blandat i saker af största vigt." Skulle det för godt finnas, att man till att skrämma B. återförde honom till tjufkällaren, "vore han icke theremot, dock att han icke mera theruti insättjes."

Kancellirådet Klinckowström talade obetingadt för torturen.

Statssekreteraren Bonnenschöld var "alldeles ense, med hvad Hr Kancellirådet Skutenhjelm i saken yttrat."

Hofkancelleren v. Nolcken åberopade och vidblef sitt redan afgifna, här ofvan anförda yttrande.

Riksrådet Tessin "önskade ingen menniskas olycka, utan skulle högre önska, thet här vore sådane omständigheter, att then lindrigare vägen kunde bifallas, men uti thetta mål är

ej tillåtet anse Blackwells person"; hans "dyra ed förbunde honom till trohet mot riket och vaksamhet, i hvad som rörer successionen"; "i sitt samvete vore han öfvertygad, thet något vigtigt afseende varit med de 100,000 Pund, och kunde derföre ej försvara för närvarande eller efterverlden, om han ej sökte utleta sammanhanget"; ej heller kunde enligt Tessins åsigt tjufkällaren "hafva anseende af någon pina, emedan efter Slottsfogdens utsago här vore ännu svårare fängelser."

De nyss utnämnde medlemmarne, Kancellirådet Carlesson, och Friherre Fleming, ansågo sig icke kunna yttra något i ämnet, emedan de ännu icke hunnit taga kännedom af handlingarne.

Den 11 (April) inställdes B. å nyo inför rätten och förmanades att bekänna. Han vidhöll, att han intet hade att tillägga, men emedan tvenne nya ledamöter tillkommit, bad han att få inför dem upprepa, hvad han förut yttrat, särdeles hvad jäfvet mot Broman och Landtmarskalken angick. B:ll tillade härvid: "thet måste vara Eders Excellence och flere af Kongl. Rätten väl bekant, att Hr Landtmarskalken och Hr Presidenten hafva begge talt om thenne sak, innan jag kom i arrest, hvilket inga nationelle lagar kunde tillåta (n.b. när de skulle anses såsom vittnen), och om två elaka skälmar någonsin tagit i hufvudet att utbreda en elak rapport eller osanning om theras Excellencer eller andra höga personer, så skulle the på samma sätt begära att vara vittnen i en sak, som the sjelfva utspridt."

Aktor påstod, att thetta redan förut af B. gjorda inkast vore obefogadt, och rätten resolverade i enlighet dermed.

Aktor förnyade sitt yrkande om "hårdare fängelse." Den anklagades försvarare, Bindstedt, hvilken sällan eller aldrig tog ordet under hela rättegången, förklarade härvid, "att han ej mer nu än förra gången hade att påminna."

(Forts. i nästa häfte.)

Öfversigt af den nyaste Litteraturen.

[25] Sola. **Predikningar öfver Rättfärdiggörelsen genom Tron af *Friedrich Strauss*,** Theol. Doctor. Öfversättning. Upsala 1845, Wahlström & C. (Priset: 1 R:dr B:ko.)

Denna serie af Predikningar förtjenar i hög grad vår uppmärksamhet. Redan det har utan tvifvel sitt intresse, att skönja utvecklingen hos den Evangelii förkunnare, hvars herrliga "Glockentöne" äfven i Sverige för mången blifvande församlingens lärare väckte de första ljuden till en sedermera fullstämmig kallelse. Det Christliga lif, som der rörer sig uti ett af naturen synnerligen begåfvadt sinne och yttrar sig i milda, lifliga, ofta hänförande toner, sprungna ur ett pånyttfödt, i Guds rikes herrlighet grundligen invigdt hjerta, har förlorat intet af sin ursprungliga värma, men naturligtvis vunnit i manlig styrka, i kraft att med Ordets och den apologetiska färdighetens vapen ej blott öfvervinna, utan — hvad mycket mera är — vinna motståndarne. Väl synes han egentligen icke vara af dem, som i likhet med en Augustinus, Calvinus, Theremin, efter djup erfarenhet af syndens qval och bitterhet, genom en väldig Jacobskamp, med ens trädt i medveten besittning af försoningens skatter, liksom träffade af Gudomlig stråle: detta lif tyckes hafva kastat sitt skimmer öfver en i rätt Christlig enfald tillbragt ungdom och sedan under en lugnt och jemnt fortgående strid utöfvat sin städse förnyande kraft. Deraf denna ungdomsglada tro, som från tidigare år Johanneiskt förtrogen och hemmastadd med det eviga Ord, som allena saliggör, helst solar sig i ljuset, helst jublar på det andliga lifvets höjder, bäst lyckas i att skildra Nådens öfversvinneliga skönhet och barnaskapets herrlighet. Herrans vägar äro ej alltid i stormen: lika ofta i den stilla fläkten. Att han icke dessmindre med ett sådant skaplynne måste med en egen hängifvenhet omfatta, med synnerlig framgång uttrycka det friska, objektiva, i sin ödmjukhet så mäktiga troslif, som innehålles i den Lutherska uppfattningen af

Skriftens lära, faller sig lika klart som att han, med sin, så att säga, fina sedliga känsla skulle djupt känna den stora brist, hvarunder hvarje menniskohjerta, medvetet eller omedvetet, ängslas och suckar, och för hvilken ingen Christlig bekännelse på ett så genomgripande, så skriftenligt och fullständigt sätt, som den Evangeliska Kyrkans, erbjuder bot och förlossning.

En ökad betydelse vinna dessa Predikningar genom den tid, under hvars inflytelse de äro författade, en tid af religiös splittring, der många, antingen med skenbar vetenskaplighet eller lättsinnig sjelfklokhet umgås med ämnen, som kräfva andens djupaste hängifvenhet och hela menniskans arbete och kamp. De hafva icke druckit ur kyrkans lifskälla, emedan de af brist på rätt sjelfkännedom aldrig hafva rönt det behof, ur hvilket kyrkan är uppsprungen. Derföre missförstå och underkänna de så väl dess höga mening, dess rika, herrliga innehåll, som äfven i följd deraf dess verksamhet och sluta: kyrkan är död, då de borde säga: för oss är kyrkan död och vi för henne. Men Förf. är visst icke bland dem, som i vemodsfull klagan ställa sig utom tiden, som tröstlöst gråta på ruinerna af den förstörda enheten; han står med hela sin själ midt i lifvet och dess fejder, och rik på den lugna vishet, som ofvanefter är, djerf i den kärlek, som tror och hoppas all ting, vågar han, i trots af det i religiöst hänseende söndrade tillstånd, hvari hans fädernesland befinner sig, förutse, huru "sekternas anspråk skola försvinna", huru alla kyrkorna, enade i tron på den menniskoblefne, "träda systerligen tillsamman på Golgatha omkring Frälsarens kors. Jesu Christi församling, enig såsom i himmelen och ingen medlem af densamma ängslas af tviflen, af villfarelsen, af lögnerna hos dem, som utantill äro." — Djupt bekymrad öfver de villor, dem den sig kallande Vetenskapen nu predikar från taken, "gifvande anspråk och namn af det eviga ljuset" åt sina rena menniskofunder, i det den, på äkta Gnostiskt vis låter det Gudomliga ordet gifva dem sanktion, beklagar han den af allt detta härrörande, allmänna ovissheten hos mängden och den tröstlösa skepticism, som till och med bemäktigar sig de eljest till följe af inre öden för Christendom stämda sinnen. Men just deri, att vår tid, i likhet med Reformationens, är en osäkerhetens, rörelsens, frågans tid, ser han dess välsignelse, dess lycka, så framt den förstår rätt uppfatta sitt behof, sitt sökande. Ty, detta må äfven yttra sig i verldsliga skepnader, hvad är det, menar han, rätt djupt taget, om ej ett sökande efter rättfärdighet, försoning, frihet? Dock varnar han för den gängse illusionen, att tro, det "den afväg,

som har intet annat slut än i träsk och moras, är rörelsens konungsliga väg, Guds väg." — Så ropar äfven han med eld och värma sitt framåt. Så uppmanar äfven han i ädelsinnad, Apostolisk humanitet: "hvad sannt är, hvad ärligt är, hvad rätt, hvad kyskt, hvad ljufligt, hvad väl lyder; är någon dygd, är något lof — i uppfinning, i konst, i vetenskap, i det husliga och folkslifvet, i utvertes gerningar och inre rörelser, tänker derefter!" Men han bjuder att ej stadna dervid, utan i heligt mod fara efter det högsta: Rättfärdighet.

Menniskans rättfärdiggörelse utan gerningar för Christi skull allena, denna den Lutherska bekännelsens centraldogm, med hvilken alla de öfriga sammanhänga, såsom föregående eller härledda, detta vår kyrkas heliga palladium, utgör hufvudföremålet för dessa strängt theoretiskt hållna betraktelser. Men de äro långt ifrån endast en precis framställning af en gifven Orthodoxi, nej! just derigenom, att de tillika äro tagna ur den personliga erfarenhetens innersta djup, uttala de den anda och det lif, som innebor den Evangeliska kyrkan såsom sådan. Med den förenade ämbetens och sanningskärlekens eftertryck beifrar Förf. den sjelfgjorda föreställningen om Gud, såsom en abstrakt kärlek, utan rättfärdighet, en villfarelse, så mycket mer värd att tillbakavisas, som den är mera allmän än någon annan. "Den Gud, som icke är rättfärdig, är endast en afgud, som menniskan i sitt eget hjerta upptänkt. Det är våra dagars grundvillfarelse ... det är orsaken till veklighetem, slappheten, sedeslösheten, att man går omkring ordet om Guds vrede, eller alldeles förnekar dess sanning." Äfven hos oss skulle möjligen Neologismens Apostlar lyckas i sina försök, att till lära upphöja denna modernt filantropiska, med den gamla menniskan klemande, men all sann och djup försoningsfröjd utestängande åsigt, så framt ej Skriftens klara ord i denna punkt funne ett alltför starkt gensvar i det församlingens medvetande, att "Gud dock är en nitälskande Gud och för de ogudaktiga en förtärande eld." Han fortgår att belysa och nedrifva de förskansningar, hvari menniskan vanligen, drifven af oaflåtlig, fast ofta oförstådd längtan efter rättfärdighet, tager sin tillflykt, blottar med fin menniskokännedom och själaläkarens skoningslösa ärlighet alla egenrättfärdighetens, den falska andlighetens illusioner, skildrar mästerligt den Fariseiska verkheligheten förskräckliga förblindelse och berusning. Den Pelagianism, som ej nu först, utan i alla Christna kyrkans tider, under tusen vexlande former, framträdande med mer eller mindre anspråk och tjuskraft, gått vid sidan af den rena, ödmjuka tron, tvingas här med sanningens kraftiga bevisning till sjelfpröfning och sjelf-

fördömelse. Men det falska i hela denna riktning beifras icke såsom ett skrymtarens endast utmärkande ondt, utan såsom något, hvaraf vi alle lida, åtminstone tidtals. Ty "vårt naturliga förderf förer det med sig, att en hvar en gång är under lagen." Sedan visar han, huru den sanna rättfärdigheten, som för Gud gäller, endast funnits hos Gudamenniskan, "hvilken oss förlossat från lagens förbannelse, i det han vardt en förbannelse för oss", "som blef utgifven för våra synders skull och för vår rättfärdighets skull uppväckt." Om vid de analogier, Förf. här anförer för att förklara Christi tillfyllestgörande rättfärdighet, man ej kan undertrycka anmärkningen: omne simile claudicat, och om i detta djupa och hemlighetsfulla ämne den af Skriften ledda, intuitiva tron kan intränga längre än Förf. i dessa yttranden härom, ehuru de äro mer än vanligt tillfredsställande, så lemnar man dem i alla fall icke, utan att känna sig stärkt i den Gudomliga sanningen: "Genom Ens rättfärdighet kommer lifsens rättfärdning öfver alla menniskor." Tillämpningen af denna grundsanning sker i den enskilda rättfärdiggörelsen, der det om Guds fullständiga rättfärdighet och om menniskans andliga oförmåga öfverbevisade, efter räddning från synd och straff längtande samvete i Christi uppenbarelse och förtjenst finner denna räddning och med detsamma sitt djupaste behof uppfylldt. Förf. anger noga och skarpt den stora, för det Evangeliska lärobegreppet högvigtiga åtskillnaden mellan denna rättfärdighet, trons rättfärdighet, som alltid förblir salighetens enda grund, och lefvernets rättfärdighet, såsom en absolut nödvändig följd stående med den förra i innersta sammanhang. Den förra är Gudamenniskans rättfärdighet, hvilken tillräknas den troende, och derföre den fullkomliga rättfärdighet, som ensam gäller för den fullkomlige Guden, den sednare ofullkomlig, emedan, om den ock bevisas i Guds kraft, den likväl alltid bevisas af den bräckliga, bristfulla menniskan. Den förra är ett ögonblicks verk, lefvernets rättfärdighet ett hela lifvets verk. "Det är en åtskillnad som emellan Gudomligt och menskligt, emellan himmel och jord, emellan evighet och tid." Men båda dessa skola en gång fullt genomtränga hvarandra, för att så uppgå i ett tredje, den "eviga Rättfärdigheten, der fulländningen hvarken är, såsom i Rättfärdiggörelsen företrädesvis utom menniskan och idéel, ej heller, såsom i helgelsen, företrädesvis ett, om än lyckligt, sträfvande, utan är reel och present, samt innefattar "fullkomlig syndfrihet", (hvars af många bestridda möjlighet för de trogna efter döden Förf. med grunder vindicerar), "fullkomligt återställande af Guds beläte", "fullkomlig

förlossning från allt elände", och "evinnerlig gemenskap med Gud." "Detta är målet: evig rättfärdighet, evig salighet, evig sanning.

Slutligen tecknar han med det homiletiska snillets eldiga penseldrag den Evangeliska kyrkans ursprung, utveckling och framfarna lif, de stora verkningar i sedligt och borgerligt hänseende, som varit följder af den evangeliska kunskapen om rättfärdigheten, antyder hennes förhållande till samtidens anspråk, felsteg, irringar, men äfven till dess rättmätiga förhoppningar, till dess betydelsefulla, och i grunden för den sannt christliga blicken intresserika sträfvanden; erinrar, huru hon visat sin himmelska kraft genom oräkneliga blodsvittnen, genom otaliga andra döendes glada bortgång i tron på sin Frälsare och Försonare, huru hon fostrats och styrkts i denna tro medelst stora lidanden, hvarigenom hon är "lik vorden Christi död", huru hon i sin Gudstjenst och författning försakat mycket, som kunde anses oskyldigt, ja, till och med den momentana andakten befordande, lik köpmannen i Herrans liknelse, hvilken sålde allt, äfven det han kunde synas behöfva, för att vinna den enda, kostliga perlan. Allt räknade han för skada emot den öfversvinneliga sin Herre Jesu Christi kunskap. Just från denna storartade enfald i tro och dyrkan har hon sin höghet, sin anborna nådesfullhet, hvarigenom hon är det hon är, Staden på berget, ett stort, heligt, den allrahögstes Tempel." Dess framtid är ljus, ty hvad hon utstår och lider af vedersakare utifrån och af egna skötebarn, som ej veta hvad de göra, ja, hvad hon felar i det enskilda, skall, genom den Herres nåd, till hvilken hon är döpt genom Andans elddop, och på hvilken allena hon förtröstar, lända till hennes slutliga välfärd, inre uppbyggelse, yttre och inre tillväxt. Den af intet öfvervinnerliga förhoppning, som glöder på djupet af den sanna kyrkan, uttrycker han till sist i en hög, hänförelsens profetia: "Jag skådar en ny tid. Det är som om såge jag den nalkas. Du och jag vi skola tilläfventyrs icke upplefva den; men den kommer! Vi se den med själens ögon. Nytt lif! Församling omkring Christi kors! En kyrka, full af tro och rättfärdighet! Millioner på Golgatha och ånyo medlarens ord: Fader, förlåt dem! Nåderik återverkan på alla andra kyrkor. Alla folk i åtnjutande af Guds fria nåd i Christo Jesu! En herde, Han! En hjord, alla trogna! Jorden full af Herrans kunskap."

Ref. har ansett sig böra afstå ifrån nöjet af en mer utförlig och omfattande utläggning af denna predikosamling, som under den varma öfvertygelsens enkelt sköna känslodrägt höljer en rikedom af genomlefvadt, genomtänkt trosvetande, men

han är fast förvissad, att den läsare, som följt Förf. under hans steg för steg allt lifligare utvecklande af vår kyrkas egendomliga, ojemnförliga förmåner, till slut lätt instämmer i Förf:s eget yttrande: "Hvad är intrycket af det hela? Vi lägge handen på hjertat och betyge, djupt förödmjukade och genom nåden nedböjde: Det största företräde, hvaraf vi kunde blifva delaktige, är det att vara medlemmar af denna kyrka!"

Ref., glad att få yttra erkänsla mot en Förf., hvilken mången äfven i Sverige är mycket skyldig, tacksäger hjertligen öfversättaren, som åter gjort Friedrich Strauss' ord närmare tillgängliga för Svenska Församlingen. De strider och pröfningar, hvarigenom den Lutherska kyrkan i Preussen med mycket skäl, äfven med den yttre förmån, den först nyligen vunnit, kan benämnas en Ecclesia pressa, torde kunna tyckas främmande för oss. Men dels äre vi med nämnde kyrka för nära befryndade för att ej taga del i dess öden, dels äre vi ej på långt när oantastade. Och kan den kyrkliga enhet, vi ännu åtnjuta, och den skatt af biblisk renlärighet, som oförminskad ännu af oss förvaltas, föranleda oss att kalla vår ställning jemnförelsevis en lycka, så får ej denna lycka yttra sig i det för anden dödligt farliga, Epicureiska: quam bene mihi est! —, utan deri, att man med möjligen största sorgfällighet och allvar, genom fortgående forskning, arbete och lif allt mer tillväxer i Jesu Christi kunskap, allt mer tillegnar sig och ockrar med det ovärderliga arf, man fått af djuptänkande och fromma fäder. Dem mycket gifvet är, af dem skall mycket kräfvas; andeliga egodelar kunna i längden ej bibehållas på annat sätt än de vunnits: genom kampens, bönens sjelfuppoffring.

Med skäl kunna dessa Strauss' betraktelser, glädjande prof af den oförgängligt friska ungdomlighet, som den sanna tron på Christum förlänar och genom alla slags vexlingar vidmakthåller, anses såsom lystringsord, icke ovärdiga att höras öfver hela den Evang.-Lutherska kyrkan, såsom påminnelser om vår, från menniskotillsatser frigjorda, från menniskoinskränkningar ännu i det hela bevarade trosklenod. Vi hoppas derföre, att de med nöje skola läsas icke blott af hvarje Svensk lärare, som förstår vigten af sin ställning i en tidpunkt, då högljudda eller outtalade frågor ställas till honom af tusende, utan ock af hvarje annan, som i nämnda Kyrkas heliga lära funnit eller söker ljus och samvetsfrid.

T—N.

[26] **Svensk och Norsk Excursions-Flora. Phanerogamer och Ormbunkar.** *Af C. J. Hartman.* Stock-

holm, Zacharias Häggström, 1846. XVI och 191 sidd. 12:o. (Priset: 1 R:dr B:ko.)

Förf., som ej längre sedan än år 1843 utgaf den fjerde upplagan af sin Handbok i Skandinaviens Flora, har nu utarbetat denna mindre fickflora till tjenst för mindre bemedlade och till användning under botaniska exkursioner. Man måste i sanning hålla Förf. räkning derför, att han, ehuru öfverhopad af andra göromål, dock af kärlek till vetenskapen egnar så mycken tid åt forskningar inom Skandinaviens flora och till utarbetande af handledningar för fäderneslandets yngre botanister.

Förf. har, på grund af nyss uppgifna syftemål, uti närvarande arbete ej ens varit så utförlig, som uti sin Handbok, utan vid slägten och arter blott vidfogat de karakterer, som äro mest i ögonen fallande och afvikelser minst underkastade. I afseende på växternas boningsplatser är Förf. ännu kortare. Arbetet har sålunda erhållit ett registerlikt utseende, och det kan icke komma i fråga, att lärjungar genom detsamma skulle kunna komma till någon, icke ens en minsta, egentlig kännedom af växterna, utan endast till deras igenkännande och benämning. Något annat syftemål har Förf., efter egna ord, icke heller haft för ögonen, lika litet nu, som uti sina förra arbeten. Förf. fasthåller också derföre strängt den Linneiska methoden, i öfvertygelsen om sexualsystemets företräde i floror, ämnade för den första undervisningen. Det kan visserligen icke vara vår mening att bestrida denna åsigt; ty hvar och en vet, att det i början med ett ringa mått af förkunskaper är oändligt lättare att leta sig fram till igenkännandet af en växt efter detta system, än efter något annat. Dock tro vi äfven, att de dermed förenade olägenheterna äro mycket stora; men att dessa, med fullkomligt bibehållande af den nämnda fördelen, lätt skulle kunna undanrödjas, om floran uppställdes efter någon naturlig method, och dervid bifogades den Linneiska klaven med korta diagnoser för igenkännandet af slägtena. Härmed vore ju ock syftemålet vunnet, och lärjungen skulle ej, såsom nu blir fallet, från början få hos sig inrotadt ett falskt begrepp om slägtens och arters förhållande sinsemellan. Då han nemligen från sin Linneiska klav oupphörligt måste vända sig till floran, skulle han nödgas småningom vänja sig vid ett naturligare uppfattande af dessa förhållanden.

Uti en Inledning lemnas nybörjaren en fullständig anvisning, huru han bör gå till väga vid en växts examinering, jemte några regler att iakttaga vid växternas insamling och

beredning till s. k. herbarier. Efter sjelfva floran följer en alfabetiskt uppställd förklaring öfver de svårbegripligare termer, som i floran användas, tillika med Latinska öfversättningar deraf. Hvad dessa sednare här egentligen hafva att skaffa, synes svårt att inse, då hela floran föröfrigt är skrifven på det Svenska språket.

Hvad sjelfva floran vidkommer, är den riktad med de upptäckter, hvilka inom den Skandinaviska floran på sednare tider blifvit gjorda, och i allmänhet bearbetad i enlighet med vetenskapens sednare framsteg, i hvad slägt- och artbegränsning vidkommer. Flere både slägten och arter äro således annorlunda framställda än i Handboken. Förf. har lofvat att på annat ställe redogöra för skälen till dessa förändringar och för behandlingen af de kritiska växterna. Vi kunna icke således här inlåta oss i någon kritik häraf, helst vi önska tro, att Förf. eger giltiga, på egna undersökningar grundade anledningar till sitt förfarande härutinnan.

Något, som nu för tiden är mera ovanligt, är, att Förf. tillagt Svenska namn för slägtena, dels efter Retzius, Wahlenberg och Liljeblad, dels egna nybildade. Detta har skett "på förläggarens begäran", — man har svårt att inse, till hvad nytta, i synnerhet i en exkursionsflora, enär dessa namn i allmänhet icke äro så allmänt begagnade, att nybörjaren, om han hade sig dem bekanta, vid växternas examinerande deraf skulle kunna hemta någon ledning.

Vi önske och hoppas, att detta arbete, hvarpå vi nu fästat uppmärksamheten, för den, som tager de första stegen inom Floras lustgård, måtte blifva en så säker vägvisare, som Förf. åsyftat, och komma att njuta det förtroende, Förf:s frejdade namn eger rätt att fordra. J. A. S.

[27] Beskrifning öfver Skandinaviska Halfön i Topografiskt, Statistiskt och Historiskt hänseende utarbetad af *Pehr Benjamin Sköldberg*, Fil. Mag. och Lärare vid Kongl. Djurgårdens Skola. Tryckt i Stockholm hos P. G. Berg 1846. Med register 375 sidd. 8:o. (Priset: för undervisningsverken 1 R:dr 4 sk., i Bokhandeln 1 R:dr 16 sk. B:ko.)

Vi anse oss härmed böra fästa uppmärksamheten på ett arbete, som är ämnadt att afhjelpa ett kännbart behof inom vår litteratur. Väl kunna vi ej säga oss hittills varit i saknad hvarken af läroböcker i fäderneslandets geografi, ämnade till bruk inom Skolorna, ej heller af utförligare beskrifningar öfver riket eller dess särskilda provinser, men de förra, hvilka ut-

gjort föga annat än mer eller mindre fullständiga register öfver landets städer, förnämsta berg, floder m. m., lära ej nu mera, sedan högre fordringar äfven i detta vigtiga kunskapsämne gjort sig gällande, kunna anses tillräckliga för det afsedda ändamålet, de sednare åter hafva dels blifvit svåra att öfverkomma, dels äro de genom sin vidlyftighet för den stora allmänheten mindre användbara.

Mellan båda slagen har Förf. valt en medelväg i utförlighet och derigenom sökt göra sitt arbete ej allenast till en tjenlig lärobok, utan ock till en för hvem som helst någorlunda nöjaktig ersättning för större geografiska hjelpredor, hvartill det äfven så mycket heldre bör anses lämpligt, åtminstone för den klass af medborgare, som ej är i tillfälle att förskaffa sig ett större bokförråd, som det tillika innehåller åtskilligt, hvilket man i dylika böcker ej varit van att finna, men hvarom icke en gång den mindre bildade utan olägenhet kan sakna kännedom. Man finner här temligen noggranna underrättelser om de båda Nationernas och invånarnes i särskilda landsorter näringsflit, lefnadssätt, karakter m. m., hvarjemte finnas intagna tillräckliga upplysningar om de begge Skandinaviska Staternas författningar och förvaltningar, och, hvad som ej är minst af värde, fullständiga tabeller öfver samtliga Svenska Länens så väl Ecclesiastika som Juridiska, Administrativa och Militära indelningar. Detta rika förråd af omfattade ämnen och den utförlighet, hvarmed dessa blifvit behandlade, skulle emellertid tyckas ej rätt väl kunna stå tillsammans med de fordringar, hvilka en bok, ämnad för de lägre skolorna, måste uppfylla, men den olägenhet, som häraf kunnat uppstå, har Förf. varit omtänkt att förebygga. Hvad som af barnet i skolan bör inhemtas, nemligen "hufvudsumman af ej mindre landets (fysiska, statistiska och topografiska) än ock i allmänhet Folkets beskrifning" är tryckt med gröfre stil och är lätt att åtskilja från det öfriga, mera för den mognare åldern eller den större vettgirigheten lämpade innehållet.

Rec. finner i allt detta full anledning till gillande af arbetets plan, men kan detta oaktadt icke till alla delar instämma i det af en såsom vetenskapsman fulleligen omdömesgill person om detsamma fällda omdöme, att det vore ett "gediget med sakkännedom och grundlighet författadt arbete", hvilket omdöme dock lätt förklaras deraf, att samme man enligt eget tillkännagifvande ej om boken tagit mer än en flyktig kännedom. Vid utförandet har nemligen Förf. råkat ut för misstag i sådan mängd, att de med åberopande af svårigheter, som äro nödvändigt förenade med hvarje arbete af närvarande slag, knappt torde kunna ursäktas. Till ådagaläg-

gande häraf är ej nödigt att fästa sig vid de ofta nog förekommande oriktiga historiska uppgifterna, särdeles som dessa på detta ställe icke utgöra någon hufvudsak; vi vilja endast något uppehålla oss vid sjelfva ortbeskrifningen, hvilken man måste anse här vara af mera vigt. Låtom oss t. ex. uppslå sidan 171, der några af de förnämsta gårdarne inom Skaraborgs Län finnas uppräknade med angifvande tillika af den socken, inom hvilken hvarje sådan är belägen, och vi skola påträffa följande oriktigheter: *Borrud*, Fredsberg (det med cursiv stil tryckta namnet tillhör gården, det andra socknen) i st. f. B., Bäck; *Börstorp*, Hassle i st. f. B. Enåsa; *Ek*, Ekeby i st. f. *Ek*, Ek; *Hellekis*, Larf i st. f. H. Medelplana; *Truveholm*, Hofby i st. f. T. Skeby. Gå vi vidare fram till sidan 179, der en dylik förteckning öfver gårdar i Elfsborgs Län förekomma, möta oss: Fleby prestgård, ehuru denna är belägen ej i det angifna, utan i Skaraborgs Län; samma förhållande gäller om *Sparresäter*, Lerdala, hvilken gård redan förut är anförd vid beskrifningen af det län, der den verkligen är belägen, men här på nytt och orätt fått ett rum; vidare *Welanda*, Gudhem i st. f. W. Gerdhem; *Daleborg*, Bolsta, är en ruin efter det bekanta fästet, men icke någon gård; *Nordkärr*, Gunnarsnäs i st. f. N. Holm; *Önsjö*, Gustaf Adolf, är nyss förut på samma sida rätteligen anfördt, såsom beläget i Westgötadelen af länet, men är här ett misstag (hvartill Förf. förmodligen låtit sig förledas genom den af honom följda Vexelundervisningssällskapets karta, på hvilken gränsen mellan Westerg. och Dalsland finnes oriktigt uppdragen. Då Onsjö på förra stället blifvit förlagdt till Naglem, synes det för öfrigt varit Förf. obekant, att den gamla Socken Naglem numera är en beståndsdel af Gust. Ad.); *Westergård*, Ör i st. f. *Westergården*, Erikstad; *Önaforss*, Wassenda i st. f. Ö. Gust. Adolph. Dessa oriktigheter, ehuru de för att vara uppvista från blott tvenne sidor af arbetet, redan äro af ett nog stort antal, kunna ännu förökas med en mängd andra, af hvilka dock en del torde få räknas för tryckfel, ehuru de såsom sådana ej blifvit anmärkta. Så förekomma på sid. 171 Djupås för Djupsås, Frömeta f. Främmesta, Sonersberg f. Sunnersberg, Gamelstorp f. Gamalstorp, Brandtorp f. Brandstorp, Hästkulla f. Hästhalla, Högatorp f. Häggatorp, Mohltorp f. Mölltorp, Stomborg f. Storeberg, Sätenäs f. Sätenäs, Wenersäs f. Wenersnäs, Wåla f. Wähla, Ågårda, f. Ågården, Röda f. Råda; Årberg f. Åreberg, Ohlstorp f. Öhlstorp; äfvensom på den äfven förut recenserade sid. 179 Ersta f. Erska, Brottenby f. Bråtensby, Brotarp f. Breddarp, Ladås f. Ladåsen, Tranemo f. Tranamo, Mollungen f. Mollunga, Häbel

f. Håbol, Otterud f. Ottersrud, Brålund f. Brålanda, Fränefors f. Frändefors. — Anmärkningar af denna art skulle kunna göras snart sagdt i oändlighet, i händelse utrymmet tilläte detsamma. Nu inskränke vi oss till de redan gjorda, och vilje endast tillägga, hvad ortbeskrifningen i allmänhet beträffar, att i densamma ett betydligt antal större och märkbarare ställen blifvit utelemnade, såsom händelsen är med sjelfva Ekolsund och Wik i Upland, ehuru likväl många fullkomligt obetydliga gårdar onödigtvis finnas upptagna. För öfrigt finner man vid bokens begagnande lätt spår till bristande omsorg och noggrannhet hos Förf., hvarpå redan sid. 4, der åt Södermanland ej inom något af de uppräknade militärdistrikten ett rum blifvit tilldeladt, kan bland andra tjena till bevis. Läsaren torde äfven finna anledning till anmärkning af den omständigheten, att i ett år 1846 utgifvet arbete folkmängden är anförd enligt 1840 års quinquennii-tabeller, under det att tidigare utkomna skrifter såsom Sveriges Statistik af C. af Forssell och Skara Stifts Matrikel af Warholm innehålla senare uppgifter.

Dessa fel, så många de än må vara, kunna dock icke göra arbetet otjenligt för sitt hufvudsakliga ändamål, alldenstund de förekomma nästan endast i de partier, hvilka ej äro ämnade att i Skolorna inläras; de äro föröfrigt icke nog betydliga, för att kunna väsendtligt förringa den förtjenst, hvilken Förf. inlagt genom sitt företag, att inom ett enda band sammanfatta så mycket, hvarom man förut varit nödsakad att från flera olika håll förskaffa sig underrättelser. —B—

[28] **Berättelse om Studenttågen till Lund och Köpenhamn sommaren 1845, utgifven af Upsalastudenternas Direktion.** Upsala 1846, Wahlström & C. 235 sidd. 8:o. (Priset: 1 Rdr 24 sk. B:ko.)

Då denna bok redan är anmäld och bedömd i Tidningarne och derstädes till sin fördel vitsordad, så må detta dess temligen sena omnämnande i denna Tidskrift synas öfverflödigt i hvarje annan afsigt, än att beteckna, att bokens tillvaro och beskaffenhet äfven härstädes väckt en förtjent uppmärksamhet.

Det är förut bekant, att boken innehåller en temligen utförlig berättelse om studenttågen, en kort redogörelse för deras anledning och de hinder, som ett år fördröjde deras företagande, samt en betydlig samling af tal, af olika personer hållna å särskilda orter och tillfällen, och omvexlande med åtskilliga sånger.

Dessa tal, innefattande reflexioner af stundom litterärt, stundom historiskt-politiskt innehåll, och detta med en poetisk grundton, oåtskiljaktig från ungdomen och den enthusiasm, som äfven hänförde de äldre, hafva också, såsom ett ordnadt helt betraktade, äfven den likheten med en samling skaldestycken, att de, ehuru vackra och innehållsrika hvart för sig, dock trötta om de läsas i en oafbruten följd. Detta är ock just det, som gifvit anledning till den anmärkning, man der och hvar hört yttrad, att redaktionen gjort rättare, om den ej upptagit samtliga talen, men uteslutit de jemförelsevis medelmåttiga eller till och med blott intagit de vigtigaste och bästa. För vår del kunne vi ej dela detta omdöme. Ty man kan ej anse boken vara tillkommen för att utgöra hvad man gemenligen förstår med "lektyr", ett behagligt fantasispel, ett lättsmält innehåll till tidsfördrif och förströelse. Den, som tager boken i handen, bör derföre ej göra sig till uppgift eller pålaga, att liksom i en andedrägt hasta från dess början till dess slut, såsom brukligt är vid romanläsning.

Hvad talen angår, hafva de sin utomordentliga tillkomst att tacka för ett alldeles eget värde. De hafva ej tillkommit på samma sätt, som ofta nog de särskilda delarne af ett helt, hvilket ett bolag af litteratörer utarbetar. De hafva ej sin upprinnelse från ärelust, från pligtmässig möda, från beräkning på ekonomisk vinning. De äro skapelser af känslan och hänryckningen, ej af en med köld fortgående reflexion, och just detta har medfört, att de alla, med stor olikhet i förtjenst, dock hafva sitt förskilda värde. Hvad helst någon gör med förkärlek och innerlig håg, det blir merendels någonting ganska godt i sitt slag, understundom ett litet mästerstycke. Vi ege i denna bok tal af verklige mästare, och det är klart, hurudana deras alster skola vara; men äfven talare af andra rangen hafva talat väl, ty de hafva med hjertans lust gjort sitt bästa. De flesta talen hafva någonting gemensamt i tankegång, ofta nog äfven i tankar, men genom hvar och ett särskildt går en viss frisk och egendomlig ton af öfvertygelse och sanning. I nästan alla är någon viss sida af saken, som är i fråga, företrädesvis framhållen, någon älsklingstanke behjertad samt ärligt och kraftigt förordad.

Flera af de poesier, som influtit, hafva ett verkligt värde; alla tre folken hafva till samlingen skattat med en eller flera sånger, som göra dem heder, såsom vi med Skandinavisk sjelfkänsla kunde nämna sångerna af Heiberg, Hauch, Malmström, Andersson, Strandberg, några andra att förtiga.

Slutligen tillägge vi, att uti ifrågavarande bok finnes ingenting sökt, kallt och tillkonstladt, ingenting egoistiskt och

småartadt, utan endast vigtiga tankar och intressen, ofta sagda på snillets och talangens, alltid på hjertats och fosterlandskärlekens språk. Boken är af värde för alla, men ett slags hand- och minnesbok för den i framtiden med hopp och handlingslust inblickande ungdomen.

[29] Minnessång öfver Konung Carl XIV Johan af *Rudolph Cederström*. Stockholm, Hörberg 1846. 37 sidd. 8:o.

Signaturen *Cdm* är redan länge bekant för Svenska allmänheten. Utom flera mindre poetiska alster af hans penna, hafva tvenne större: "Spanioren i Särna" och "Sång öfver J. G. Oxenstjerna" visat sig i det offentliga, af hvilka det förstnämnda äfven varit föremål för kritiken i ett af denna tidskrifts föregående häften. Då Förf. nu aflagt den anonymitetens florslöja, med hvilken han hittills blygsamt dolt sig för allmänhetens blickar, tror sig ref. häraf ega rättighet att sluta, det Förf. numera anser sig så tillräckligt känd och erkänd för hvad han är, att han äfven utan skygghet kan visa hvem han är. Anmodad att anmäla ofvanstående arbete, är det ock från denna synpunkt ref. ernar bedöma honom; det är icke längre nybörjarens osäkra slag på den, ännu ej fullkomligt rent tonande, lyran; det är den erfarne sångarens säkra accorder; och då den förre af hvarje sann och ädel kritik har rätt att fordra på samma gång både sanning och öfverseende uppmuntran, är det endast sanning den sednare eger att vänta.

Förf. har här valt ett ämne, hvars uppgift ref. anser vara bland de svåraste att lösa. Att på sångens och poesiens höga tungomål värdigt kunna måla en hjeltes skiftande lif, att skapa toner, harmoniska med de kraftiga vingslagen af en dylik andes flygt, dertill fordras hos skalden en energisk djerfhet i fantasien, som ej tröttnar eller bäfvar att följa på den höga bana, der en sådan hjelteande sväfvar; hvarje ton måste vara ett förskönadt echo af hans bragders ära, och de olikartade momenterna i hjeltens lif måste framstå, likt skiftande färgbrytningar, i den tafla, skalden upprullar för vårt öga. — Om man utgått från dessa fordringar på en Lyrisk hjeltedikt, och då just en sång öfver Carl Johan alltid måste fattas från en dylik synpunkt, tror ref. det Förf. helt och hållet misslyckats i sitt företag.

Efter en from tillegnan till H. Maj:t Enke-Drottningen, och den för-sång, der Förf. inför sin hjelte i Minnets Elysium,

"flyr" Förf:s "minne, att hjeltens hemland spana
Med känsla, tacksamt hänförd, till Bearn"

Der

. . . . . "en pant af milda magters välde (?)
Till lif och sällhet föddes Bernadotte!"

och så börjar nu den egentliga biographien, ty denna, visserligen föga poetiska, benämning måste ref. ty värr! gifva åt hela poemet. Med den aktningsvärdaste pietet (en vacker känsla i och för sig, men föga tillfredsställande i ästhetiskt hänseende) söker nu berättelsen följa med sin framåtilande hjelte, och synes vara så konsternerad af förvåning öfver denne; att den, af lutter beundran för allt det stora han utfört, nästan glömmer att berätta det. Ty, då man föresatt sig att så troget historiskt gå tillväga som Förf. tyckes ock läsaren ha rätt att fordra, att dessa, för den rika poetiska behandling tjenliga, momenter, som så ofta återkomma i hjeltens lif, af skaldens pensel fått åtminstone något slags skimrande belysning. Men — ej ett enda ställe i närvarande sång eger rätt till ett sådant omdöme. Tvertom — öfverallt ser man öfvergångar, sådana som dessa:

"Men Bernadotte i dessa hemska fejder (Revolutionen)
Tog ingen del . . . ."

eller

"Men fosterlandet fordrar nu hans arm"

eller denna stroph, som kunde göra heder åt hvilken beskedlig personalia som helst:

"Så ville Gud igenom år af strider
Bevara från förderf och olycksfall
Den Man, som korad var för andra tider
Till konungsliga pligters höga kall"

eller följande, i sanning enkla, underrättelse:

"Nu Prins af Ponte-Corvo, många land
Som Häfding styrde Han."

Med ett ord: hela poëmet lider af en prosaisk torftighet, öfver hvilken ligger kastad en viss pompös vältalighet och dymedelst till formen befryndad med den gamla, äkta Svensk-Akademiska stilen, blott att här hvarje rad tillika är behängd med rimmets klingande bjellra. Sålunda fortgår berättelsen tills den mägtige anden, väckt till lif i den låga hyddan, från den konungsliga borgen höjer sig mot ljusare rymder, och med ett slags hymn slutar Förf. sitt poem. De brister, arbetet eger, har ref. utsagt, skärande ännu mera i förhållande till sitt poetiska föremål; med glädje vill ock ref. erkänna de förtjenster han funnit i detsamma. En viss mild innerlighet och en ren känsla utmärker alltid Förf. hvarhelst man träffar honom, och då härtill kommer ledighet i formen, och på en

gång behag och elegans i språkets behandling, kan ref. ej annat än instämma med en af Förf:s föregående recensenter, att det egentliga fältet för Förf:s talang är den obundna formen, hvars fordringar tyckas ligga Förf:s förmåga långt närmare, än poesiens blixtrande hägringsspel. β—1—.

[30] Der Elephanten-Orden und seine Ritter, eine historische Abhandlung über die ersten Spuren dieses Ordens und dessen Entwickelung, und nächstdem ein Material zur Personalhistorie, nach den Quellen d. Königl. Geh. Staatsarchivs und d. Königl. Ordenscapitels-Archivs, von *J. H. Fr. Berlien*, Archiv-Secretair. Kopenhagen 1846. 188 sidd. o. 10 Tabb. 8:o.

Riddarväsendet i Norden, dess uppkomst och utbildning, är ännu långt ifrån att vara på ett för historiska kritiken tillfredsställande sätt utredt. Värderika bidrag dertill hafva dock O. Celsius, Höppener, af Tibell hos oss, samt Bircherod och Münter hos våra grannar på andra sidan sundet lemnat, till hvilka vi nu med nöje foga närvarande Författare, ehuru han ingenting nytt af vigt för ämnets vidare utredning kunnat framgifva. Likväl när vi sammanlägge af Tibells noggranna forskningar med de bidrag, Hr B. i spåren af sin värde föregångare Bircherod lemnat, blir det allt mera tydligt, att Nordens Konungar äfven hos sig tidigt infört egna Riddarelag, "Broderskap", "Sällskap", "Sodalitia." Hos oss träffas dessa redan på 1200-talet under den praktälskande Magnus Ladulås. I Danmark, som låg Tyskland närmare, voro de troligen samtida, ehuru de ej spåras med samma tydlighet. — I afseende på deras ursprung, namn, sedvanor, symboler o. s. v. återstår ännu att utreda, i hvad mån de gamla Sagorna, Helgonhistorierna och Riddarromanerna, i förening med tidehvarfvets hängifvenhet åt det underbara, på allt detta inverkat. Oss vill det synas som benämningen af Gylleneskinnet, af Elephanten o. s. v. hämtats från dessa fabelcyklers underdjur, hvilkas förmenta dygder och egenskaper sedan återspeglades i dessa sällskaps symboler. Att dylika föreställningar den tiden icke voro så alldeles främmande äfven i höga Norden kan man sluta deraf, att i de bas-reliefer från slutet af 1200-talet, hvilka finnas å pelarnicherna kring Högkoret i Upsala Domkyrka, äfven Elephanten med tornet träffas afbildad, hvarom vi på ett annat ställe yttrat oss. Ytterligare bekräftelse för vår mening hafva vi funnit i *Histoire de la Toison d'or, par Guillaume Eveque de Tournay* (Mscr. i Kongl. Bibl. i Köpenhamn) der det he-

ter, att *la vertu de Magnanimité* betecknas *par la toison de Jason*, *la Justice par la toison de Jacob* och *la Prudence, par la toison de Gedeon*. Förf. var på sin tid Canceller för GylleneskinnsOrden. Hans verk har genom Abrahams, Description des Manuscrits Français du moyen âge de la Bibliotheque Royale de Copenhague 1844, först blifvit fullständigt bekant.

I öfrigt och för att återkomma till närvarande Författare, anmärke vi slutligen, att hans arbete förnämligast hämtar sitt värde af en *Chronologisches Verzeichniss der Ritter*, som upptager drygaste delen deraf. Att förteckningen med de här efter tidsföljden upptagne 456 Riddare icke i allo är fullständig, vill synas deraf, att Konung Gustaf III, hvilken såsom Sveriges Kronprins år 1766, vid sin förmälning med Danska Kronprinsessan Sophia Magdalena, blef Riddare af Elephanterorden i denna Ordenslängd är *(mirabile dictu!)* alldeles förbigången (!!!). Annars träffas här under № 167 Konung Fredric I. redan 1700 såsom Arfprins af Hessen i denna orden upptagen. № 263 Adolph Fredric 1752. № 325 Gustaf IV. Adolph 1786. № 338 Carl August, sedermera Sveriges Kronprins, 1803. № 351 Carl XIV. Johan redan 1808 såsom Fransk Marskalk. № 357 Carl XIII. 1810. № 425 Oscar I. såsom Kronprins 1835. Utom dessa hafva endast tvenne Svenska Herrar, nemligen № 277 Frih. Carl Otto Hamilton 1763 och № 326 Frih. Gustaf Mauritz Armfelt 1787 varit i denna Orden upptagne. Såsom den förstnämndes personal-historie varit Förf. alldeles obekant, må vi här i korthet tillägga, enligt de af oss rådfrågade Svenska Riddarhusarchivets Genealogier, att Frih. Hamilton var Svea Rikes Råd, Kommendör af NordstjerneOrden och Riddare af St. Annæ Orden, född 1704 d. 8 Oct., död 1770 d. 1 April. Temligen torftig och ofullständig är Frih. Armfelts personalhistorie. Vi anmärke endast här, att han var Öfverste-Kammarjunkare och General-Adjutant, då han i denna Orden blef upptagen. Han gick slutligen såsom General i Rysk tjenst 1811. Ordförande i Finska Regerings-Kommittéen i St. Petersburg samt Åbo Akademis Canceller. Född 1757 d. 1 April. Död 1814 d. 19 Aug. *Sed manum de tabula.* s—n.

Notiser.

Upsala.

Akademiska Disputationer*).

Höstterminen 1845.

Præs. Mag. Doc. *C. F. Bergstedt:* Metriska Öfversättningar från Sanscrit. VI—IX (s. 81—128 & I—XVI). Oct. 11—15; Respp.: *E. R. Henschen*, Upl., *J. A. Nordin*, Vestm., *F. Wallin*, Söderm., *N. C. E. Treffenberg*, Vestg.; — præs. D:r *F. Sundevall:* Om Foten hos menniskan och de öfriga Däggdjuren. Anatomisk-Physiologisk Afhandling. s. 1—85 med figurer. Oct. 15. Resp.: *N. P. Hamberg*, Stockh.; — præs. D:r *P. J. Liedbeck:* De veneficio phosphoreo acuto. Dissert. toxico-physiologica. P. I, II, p. 1—30. Oct. 15. Respp.: *C. A. Hagberg*, Ostrog., *N. Dahlman*, Vermel.; — præs. D:r *G. Varenius:* De menskliga hörselverktygens beskrifning och förrättning. Akad. Afhandling. 1—4. s. 1—62. Oct. 15—18. Respp.: *C. E. Varenius*, Götheb., *C. H. Andersson*, Götheb., *N. A. Sparrman*, Hels., *C. M. Appelberg*, Götheb.; — præs. Mag. Doc. *E. A. Carlsten:* Om Negationen med särskildt afseende på Hegelska Logiken. I—IV, s. 1—72. Nov. 5—12. Respp.: *N. O. Sillén*, Verml., *A. Nordström*, Verml., *S. Brandell*, Norrl., *C. Y. Sahlin*, Verml.; — præs. Mag. Doc. *P. J. Petersson:* C. Valerii Catulli Epithalamium Pelei et Thetidos, suethice redditum. P. I, II, p. 1—18. Nov. 5, 15. Respp.: *S. B. Pontén*, Smol., *J. G. Rogberg*, Smol.; — præs. Prof. *El. Fries:* Novitiarum Floræ Suecicæ Mantissa tertia. P. XII, XIII, p. 177—204, titulus et p. 93, 94. Nov. 29, Dec. 17. Resp.: *N. P. Linder*, Smol.; — præs. Mag. *N. J. Anderson:* Salicum Lapponiæ descriptiones. P. I—V, p. 1—90 & 1—10. Dec. 3—13. Respp.: *A. A. Wong*, Ostrog., *G. S. Brydolf*, Ostrog., *S. Stenberg*, Suderm., *J. E. U. Kraft*, Ostrog., *A. G. Longberg*, Hels.; — præs. Mag. *J. A. Schagerström:* Conspectus vegetationis Uplandicæ. P. I—IV, p. 1—84. Dec. 10—13. Respp.: *A. Floderus*, Upl., *C. L. Fineman*, Stockh., *A. V. Norinder*, Upl., *A. T. Petré*, Hels.; — præs. Mag. *S. J. Stenberg:* Bidrag till en jemnförelse emellan de Nordiska Eddasångerna om Sigurd-Fafnersbane och den Tyska dikten: Der Nibelunge Not. Akad. Afhandling. 1, 2, s. 1—35. Dec. 10. Respp.: *P.*

*) Fortsättning fr. Frey 12:e häft. (1843) och 24:e häft. (1845).

G. V. Pallin, Verml., *J. O. Cron*, Verml.; — præs. Mag. *E. Edlund*: De motu liquidorum in vasis observationes. P. I, II, p. 1—18. Dec. 10. Respp.: *E. G. Lundblad*, Suderm., *E. V. E. v. Zeipel*, Upl.; — præs. Mag. *A. G. Hollander*: Ethices methodo genetica delineatæ specimen. P. I—III, p. 1—27. Dec. 12—13. Respp.: *C. J. Rabe*, Vestrog., *N. A. Kullberg*, Vestrog., *G. Th. S. Bergman*, Vestrog.; — præs. Mag. *J. S. Löfberg*: De præcipuis in Suecia militiæ equestris mutationibus. Diss. academica. P. I—IV, p. 1—32. Dec. 12—15. Respp.: *J. C. Schultz*, Vestm., *C. J. Lundh*, Holm., *J. G. Sjögren*, Upl., *L. G. Welin*, Holm.; — præs. Prof. D:r *Isr. Hwasser*: Om Inflammation i lefvern. Akad. Afhandling. 1, s. 1—12. Dec. 13. Resp.: *R. Fornmark*, Vestm.; — præs. Prof. D:r *C. H. Bergstrand*: Chirurgiska Iakttagelser. Akad. Afhandling. 20, s. 273—284. Dec. 13. Resp: *C. A. Küsel*, Hels.

Program af Prof. D:r I. Hwasser till e. o. Prof. Böttigers installering (på Svenska författadt).

Vårterminen 1846.

Præs. Mag. *A. Nystedt*: Om geografisk konstruktion. Akad. Afhandling. s. 1—16. Febr. 11. Resp.: *O. A. Staaff*, Norrl.; — præs. Mag. *A. G. Hollander*: De notionibus Libertatis et Legis commentationes. P. I—III, pag. 1—24. Mars 18—21. Respp.: *C. G. Norén*, Vestrog., *O. Setreus*, Vestrog., *C. J. L. Fagrell*, Vestrog.; — præs. Prof. D:r *I. Hwasser*: Om Exsudativ Inflammation i hjernan hos barn. Akad. Afhandling. Del. 1, 2, s. 1—16. Apr. 1. Respp.: *A. J. Björk*, Upl., *H. A. Abelin*, Östg.; — præs. e. o. Prof. *C. W. Böttiger*: Torquato Tasso's Gerusalemme Liberata, öfversatt och kommenterad. 10. s. 161—176. Maj 6. Resp.: *H. Wachtmeister*, Vestm.; — præs. Mag. Doc. *S. Ribbing*: Om Socrates. Akad. Afhandling. 1—8, s. 1—137 & titelblad. Maj 20—30. Respp.: *J. U. Grönlund*, Norrl., *E. G. Burman*, Norrl., *T. F. Grafström*, Norrl., *U. S. Bergström*, Stockh., *J. E. Dalén*, Norrl., *C. B. Mesterton*, Verml., *S. G. Hallander*, Verm., *C. C. Ribbing*, Östg.; — præs. Mag. *N. J. Andersson*: Conspectus vegetationis Lapponiæ. P. I, II, p. 1—39 & I—X. Maj 27, 30. Respp.: *Th. S. Suber*, Ostrog., *O. E. Edholm*, Norrl.; — præs. Prof. D:r *C. H. Bergstrand*: Chirurgiska Iakttagelser. Akad. Afhandling. 21, 22, s. 285—308. Juni 6, 10. Respp.: *J. A. Lagerträd*, Hels., *W. M. Nordenström*, Norrl.; — præs. Mag. *G. Wennerberg*: Försök till en Paralellism mellan de religiösa Kulternas och den bildande Konstens historiska utveckling. Afhandling, 1 Del. s. 1—16. Juni 10. Resp.: *G. B. Wennerberg*, Vestrog.; — præs. Prof. *P. D. A. Atterbom*: Bidrag till Svenska Skaldekonstens historia. Afhandling. 12. s. 177—192. Juni 13. Resp.: *S. Hedrén*, Verml.; — præs. Prof. *W. F. Palmblad*: Supplementa quædam in Lexica græca recentiora. P. III. p. 17—24. Jun. 13. Resp.: *C. A. Nordlöf*, Vestm.; — præs. Mag. Doc. *C. M. Fallenius*: De libero arbitrio commentationes.

Dissert. theologica. p. 1—38. Jun. 13. Resp.: *L. H. Kinnander*, Ostrog.; — præs. Prof. *C. J. Malmsten*: De æquatione differentiali $\frac{d^n y}{dx^n} = ax^m y$, per integralia definita integranda, Disputatio. P. II. p. 9—16. Juni 13. Resp.: *D. G. Lindhagen*, Ostrog.

Programmer af Prof. D:r I. Hwasser till Professorerne Anjous och Sundevalls installering, det sednare med titel: Olof Rudbeck, samt till Rectorsombytet (alla tre på Svenska författade).

Måndagen den 5 Oktob., kl. 4 till ¼ 10 e. m., höll härvarande *Studentförening* i sin lokal, Gillets öfre våning, sin första allmänna sammankomst för innevarande Höst-Termin, och kan Föreningen egenteligen från denna dag anse sin oafbrutna verksamhet börjad. Sammankomsten öppnades med ett helsningstal af Ordföranden för Sommar-Direktionen, Mag. *Arv. Sundberg*. Derefter uppläste Secreteraren en berättelse om Direktionens verksamhet under sommaren, hvarefter åtskilliga ekonomiska, m. fl. frågor diskuterades och afgjordes. — *Skand. Sällsk.* hade med sina tillhörigheter, Tidningar och ett rikt, värdefullt bibliothek, i Föreningen ingått, likväl med bibehållande af sin sjelfständighet, så att Sällsk. kan mottaga och ega medlemmar, som ej tillhöra Studentföreningen, och medlemmar af den sistnämnda, som vilja ega tillträde till Sällsk:ts sammankomster och biblithek, måste till detsamma erlägga en obetydlig afgift samt inskrifva sig i dess album. Då Sällskapets ändamål sträcker sig vida utöfver studentföreningens, äfven i dess största möjliga omfattning, och Sällsk. derföre står och kommer att stå till Föreningen, m. m. i annat förhållande än Nations- och blifvande Fackföreningar, så har det ock ansett sig på förenämnde sätt särskildt böra och kunna i hvad fall som helst försäkra sin tillvaro och bibehålla sin individualitet såsom *Skandinaviskt Sällskap*. — Bland varande Fackföreningar hade den *Botaniska*, bland Nationerna *Gottlands*, i Stud.-fören. ingått. De öfrige Nationer, som hunnit afgifva svar på den i våras mottagna inbjudning att i Stud.-fören. ingå, hade alla förklarat sig äga sympatier för Föreningen och önskade den framgång, men några hyste desslikes ännu en och annan betänklighet att deri såsom *Nation* ingå, andre hade sjelfve föreslagit vilkor för ingåendet i Föreningen. Bland de sednare var *Vermlands* Nation, hvars vilkor sedermera upplästes, ehuru tiden ej nu medgaf diskussion öfver dem, hvarföre dermed uppsköts. — Dessutom sägas med säkerhet flere äfven bland de större och största Nationer ämna att snart nog i Föreningen ingå, om tillräcklig lokal kan anskaffas. — Härefter reviderades och granskades Föreningens grundstadgar, och förslag till förändringar och tillägg föredrogos. Äfvenledes upplästes förslag till ordningsstadgar, m. m. — Om bildandet af *Fackföreningar* inom Stud.-fören., synnerligast för de ämnen, som representeras af den Philosophiska Fakulteten, väcktes fråga; men ansågs diskussion, m. m. derom böra uppskjutas, emedan saken var af för mycken vigt för Föreningens hufvud-

ändamål: ömsesidig uppmuntran till literär och vetenskaplig verksamhet och deraf följande förädladt socielt lif, för att i hast kunna afgöras. — Sist företogs val till ny Direktion, bestående af 7 ordinarie ledamöter med sina suppleanter, för kommande år; hvarvid det öfvervägande röstantalet föll på Docenterna *Svedelius*, *Rundgren*, *Schagerström* och *Petersson*, Cand. *Säve*, Mag. *Holmgren* och Hr *Sohlman*. Till ordförande utsågs derefter nästan enhälligt Doc. *Svedelius*.

Föreningens lokal står öppen hvarje dag fr. kl. 8 f. m. till 10 e. m., utom vid större allmänna sammankomster, då den tillslutes kl. 12. — För närvarande äro till dagligt begagnande upplåtna: tvenne Tidningsrum, ett för Svenska och Skandinaviska, och ett för utländska Tidningar och Tidskrifter; vidare ett större konversations- och musikrum med fortepiano; ett skänkrum, der, enligt Föreningens vid sammankomsten fattade beslut, dess medlemmar komma att dagligen tillhandahållas de varor, som ej äro, såsom spirituösa drycker, till dagligt bruk å lokalen förbjudna. Äfven stora salongen eldas och upplyses. Tobaksrökning är å Föreningens närvarande lokal förbjuden, och spirituösa drycker kunna blott vid större allmänna sammankomster, efter gemensamt beslut, anskaffas. — Föreningens Tidningar och Tidskrifter äro till en början för årets sista qvartal följande, deri inberäknade *Skand. Sällsk:ts*, hvilka Föreningen öfvertagit: 1) Inländska: *Aftontonbladet*, — *Dagligt Allehanda*, — *Post- och Inrikes Tidningar*, — *Svenska Minerva*, — *Stockholms Figaro*, — *Jönköpingsbladet*, — *Skånska Correspodenten*, — *Student-Bladet*, *Upsala Correspondenten*, *Upsala*. — *Frey* och *Tidskrift för lärare och uppfostrare*. — 2) Utländska: *Helsingfors' Morgonblad*; *Den Constitutionelle*, *Fædrelandet*, *Corsaren* och *Nordisk Litera'ur-Tidende*; — *Augsburger allgem. Zeitung*, *Monatsblätter z. Ergänz. allgem. Zeitung*, — *Cölnische Zeitung*; — *Epoque*.

Inskrifningsafgiften i Studentföreningen erlägges med minst 1 Rdr 24 sk. Rgs, hvilken dermed gäller för alltid. Terminsafgiften för innevarande Höst-Termin bestämdes till 1 Rdr 24 sk. Rgs. Föröfrigt kommer Föreningen att framgent efter omständigheterna förändra Terminsafgifterna. Föreningen står på nämnde vilkor, i likhet med den i Köpenhamn, öppen för alla, som Student-examen undergått.

Tyskland.

Bibliothekarien Professor Gfrörer, författaren till kyrkohistorien och Gustaf II Adolfs historia (öfversatt på Svenska) *har erhållit och antagit kallelse att vara Professor i Historien vid Universitetet i Freiburg.*

Ett "polytopiskt" *ur*. Första Septemberhäftet af Dinglers Polytechnisches Journal innehåller en afhandling af Benedict Hänle i München öfver ett så kalladt "*polytopiskt*" Ur. Första idéen till en dylik uppfinning utgick från Professor Gruithuisen i München, som, flera gånger tillfrågad, om det ej kunde gå an att konstruera ett Ur, hvilket på samma gång visade tiden sådan den förhölle sig på flera särskilta orter,

framställde den uppgiften att tillverka ett urverk, hvilket ej på minsta sätt hindrades i sin gång, om det satte i rörelse aldrig så många eller få Ur med tidsolikheter för olika orter. Tillika offentliggjorde han en af honom uttänkt, med månans rörelse likartad, inrättning af ett "geografiskt Ur", hvilket består af lika många små särskilta Ur som orternas antal, tillika med ett normalurverk, som är regulator för alla de små uren. Hr Hänle har nu upptagit och utvecklat denna idée på ett, som det tyckes, tillfredsställande sätt, samt yttrar till slut, att konstruerandet af ett "polytopiskt" stort eller litet Ur bör, med den ledning han lemnat, alls icke vara svårt för hvar och en skicklig och i sitt yrke hemmastadd Urmakare, samt att ett dylikt Ur, en gång färdiggjordt, skall derefter framställa sig såsom något så enkelt och naturligt, att hvem som helst anser sig fatta och förstå dess sammansättning.

Äfven i *Frankfurt am Main har under loppet af September månad en sammankomst af lärde ägt rum*, hvilken bevistats af en mängd bland Tysklands utmärktaste vetenskapsmän, såsom Dahlmann, bröderne Grimm, Uhland, Beseler, Gervinus m. fl. Den präktiga Keisarsalen på Römerberg var upplåten till deras allmänna sessioner; sektionerna för historien, lagfarenheten och philologien höllo sina förhandlingar i frimurarelogen Sokrates' stora byggnad. Staden hade anslagit en mot kostnaderne svarande summa, och ett antal af stadens egna lärde hade förenat sig om, att betjena gästerna som ledsagare vid deras besök å dervarande allmänna inrättningar. Jenny Lind, "den svenska näktergalen", ditväntades, att med sin talang förherrliga skådespel, som under tiden skulle gifvas af staden.

Hillebrands arbete öfver den nyare Tyska Litteraturen, hvars första del emottogs såsom en utmärkt och högst lofvande produkt, är numera fulländadt; andra delen, hvilken är att anse som kärnan och den lysande medelpunkten af det hela, är uteslutande egnad åt framställningen af Goethe och Schiller, och den tredje lemnar en rik bild af den litterära utvecklingen från dessa heroers tid till den närvarande.

Vid Keiserl. Hof- och Statstryckeriet i Wien finnas, bland andra sällsynta typer, äfven Japanska. Detta lands skriftspråk sönderfaller i två afdelningar, neml. den af kinesisk kursif uppkomna bokstafsskriften och den egentliga kinesiska skriften. Den förstnämnda, som är den egentliga japanska, uttrycker väl ej mer än 48 ljud (icke 47 som under artikeln "Japanische Schrift" uppgifves i Pierers Universal Lexikon), men äger likväl för hvar en af dessa ett betydande antal af olika tecken. Den består af tvenne hufvudslag *Firokani* och *Katakani*. Firokani är det allmänt brukliga inhemska skriftspråket och har trenne varieteter: ett litet, ett stort och ett kursift. Katakani är en mindre bruklig inhemsk abreviaturskrift, hvilken såsom en motsats till Firokani endast har ett tecken för hvardera af de 48 ljuden, samt begagnas ungefär i form af mellanradiga scolier till förklaring af japansk-kinesisk text. Oansedt ett särskilt skrifsätt, förekommer den aldrig såsom sjelf-

ständig, utan städse i förening med Kinesiska, såsom en drabant till detta språk. Denna tredelning af det Japanska skriftspråket har ett motstycke i tredelningen af den Japanska religionen, nemligen Sintô, Budsdo och Dsjuto.

Årsdagen af Goethes födelse, den 28 Augusti, har på ett högtidligt sätt blifvit firad af hans födelsestad Frankfurt am Main. Redan bittida på morgonen blef hans der uppställda staty omlindad med blomsterfestoner, och på aftonen uppfördes å dervarande theater hans Egmont med Beethovens musik.

Arabiska folksånger. I Stuttgart, der många goda arbeten lemna pressen, har detta år äfven utkommit 1:sta delen af ett, kalladt "*Hamâsa* oder die ältesten arabischen Volkslieder, übersetzt und erläutert von F. Rückert." Denna 1:sta del af nämnde för vänner af den Arabiska litteraturen och af folkpoesi i allmänhet välkomna arbete upptages af hjeltesånger och dödsqväden, båda slagen utmärkta genom sin karakteristiska fysionomi af verklig folkpoesi, och båda i stark motsats till det islamitiska Arabiens sednare poesi. Genom krigssångerna går en djerf, trotsig hjelteanda, sådan vi varsna den t. ex. i den nordiska hjelteålderns dikter, och röja samma höga sjelfförtroende som i dessa. Öknens sjelfförnöjde, tappre son känner intet, som kommer upp mot hans eget värde, följer ohämmadt sina lidelser, sin hämndlust, som af inga mildare seder hålles tillbaka; dessa vilda drag i hans karakter jemnas på ett skönt sätt af folkets rena oförderfvade natur, i hvilken drag af högsta ädelmod och skarp sedlig instinkt, som ofta äges i högre grad af naturbarnet än af civilisationens svaga och förslöade foster, framträda; hat och kärlek vexla i mannens bröst; den sednare segrar och fredsropet förnimmes ofta i veka ljud, som ändas med korta vishetsspråk från den erfarna ålderdomen. Dödsqvädena äro rika på utgångspunkter till bedömmande af det forn-arabiska folklifvet.

Frankrike.

Franska Akademien hade den 10 sistl. September sin årssammankomst, hvarvid utdelades prisbelöningar i vältalighet och historiska afhandlingar samt de af Monthion stiftade belöningar för dygd. Hr de Villemain förklarade i ett tal de anledningar, hvarpå Akademien grundat sina beslut vid nämnde belöningars utdelande. Priset för vältalighet tilldömdes ett äreminne öfver Turgot, författadt af Hr Baudrillart, med valspråk ur Voltaire: "*Il ne cherche le vrai que pour faire le bien.*" Tre medaljer af 3000 francs hvardera och två af 2000 fr. hvardera tillerkändes följande arbeten, hvilka förklarades vara de nyttigaste för sederna: *Des Crèches, ou des moyens de diminuer la misère en augmentant la population,* af Hr Marbeau; *Conseils sur la direction des salles d'asile,* af M:lle Marie Carpentier; *Il y a des pauvres à Paris et ailleurs* af Fru Agenor de Gasparin; *Etienne de la Boëtie, ami de Montaigne, étude sur la vie et ses ouvrages,* af Hr Léon Feugère. *Nouveaux essais d'histoire littéraire,* af Hr Geruzez. Till de för det väl-

taligaste arbete i *Franska historien* af Baron Gobert stiftade prisbelöningar hade detta år icke anmälts någon täflingsskrift, hvilken, enligt Akademiens omdöme, kunde anses bättre än de tillförene belönta, hvarföre dessa belöningar, enligt stiftarens vilja, komma att fortfarande tilldelas författarne till dessa skrifter, nemligen Hr August Thierry för dess *Récits de temps des Mérovingiens* och Hr Bazin för dess *Histoire des François sous Louis XIII.* En af Grefve de Maillé Latour-Landry stiftad extra-prisbelöning åt en af uppmuntran förtjent fattig konstnär eller skriftställare tilldelades Hr Lafon Labatut, såsom författare af en samling skaldestycken: *Insomnies et Regrets.* Såsom täflingsämne för en extra litterär prisbelöning hade uppgifvits: un *Vocabulaire des principales locutions de Molière;* belöningen delades mellan tvenne täflande, Hr F. Guessard och Hr F. Genin. Åt sjutton personer tillerkändes belöningarne för dygd, nemligen en af 4000 fr., en af 3000 fr., tvenne af 2000, trenne af 1000 samt 10 af 500 fr. hvardera. Den lycklige, som erhöll 4000 fr., var en skomakare vid femte Jägareregementet i Melun, vid namn Miller.

En hel skara sökande hafva anmält sig till den efter Jouys död ledigvordna akademiska stolen: Philarète Chasles, Nisard, Barthélémy, Léon Halévy, Deschamps m. fl., ja man vill veta, att till och med Jules Janin umgås med den tanken att låta utnämna sig till medlem af Akademien, och att han ämnar grunda sina anspråk på en af sina sednaste romaner, Clarisse Harlow; äfven skall en förnäm herre af gammalt skrot och korn, Hertigen af Noailles, i trots af alla sina anor och titlar, klappa på den akademiska odödlighetens dörr. Nisard och Chasles lära hafva de största förhoppningarna.

En sammankomst af Vetenskapsmän egde rum i Marseille den 1 September. Innan man skred till val af ordförande, fyra vice-ordförande och sekreterare, uppträdde Hr Roux med ett föredrag, hvari han uppräknade de fördelar, som Marseille erbjuder för en vetenskaplig kongress. Han erinrade att denna stad redan i äldsta tider, då hela Gallien och närgränsande länder ännu voro försänkta i det djupaste barbari, med framgång idkade vetenskaper och konster, så att man till och med från Rom och Grekland besökte Massilias skolor; han uppgaf namnen på några af de utmärkte lärde och sjöfarande, hvilka varit en prydnad för denna stad, Roms syster och Karthagos medtäflerska, samt ordade slutligen om de företräden Marseille hemtar af sin belägenhet, sitt herrliga klimat, sin vidsträckta handel och sin nära förbindelse med Algier. — Till sällskapets ordförande valdes Hr de Caumont.

Frankrike är ganska verksamt att i Orienten sprida sin civilisation, bakom hvilken står som en omedelbar följd befästandet af dess politiska inflytande i dessa länder. På denna grund hvilar anläggningen af en fransk skola i Athen, äfvensom de läroanstalter, hvilka under Lazaristernas ledning finnas inrättade på flera punkter, så väl i Grekland

som i det Osmanniska riket. Den verksamme ministern för allmänna undervisningen, Hr de Salvandy, har egnat en synnerlig uppmärksamhet åt dessa företag, och såsom en följd häraf kan man anse General-inspektörens vid universitetet Hr Alexanders sändning till Smyrna och Constantinopel, hvarom en utförlig berättelse blifvit införd i Moniteuren för d. 13 Sept. Skolan i Smyrna, *Collège français* kallad, räknar 80 helpensionärer och 70 halfpensionärer, de flesta söner af välmående familjer i Smyrna, på Chios och närgränsande öar, samt till nationen fransmän, italienare, grekiska katoliker samt några armeniske unitarier, deremot ett obetydligt antal af den schismatiska kyrkan, för hvars bekännare, sedan ett år tillbaka, existerar ett af grekiska presterskapet fullständigt organiseradt gymnasium, kalladt evangeliska skolan. Hvad undervisningen beträffar, lärer mycket återstå att önska i afseende på latinska och grekiska språken. Lazaristerne hafva dessutom anlagt en elementarskola i Smyrna, äfvensom en pensionsanstalt för flickor och en småbarnsskola, under ledning af systrarne i la Charité. Svåraste hindret vid undervisningen är att de från Frankrike kommande lärare och lärarinnor vid ankomsten ej känna annat språk än det Franska, och lärjungarne endast Grekiska språket, hvarföre en rund tid åtgår innan de lära förstå hvarandra. Högsta ledaren af Lazaristernes läroanstalter i Levanten är Hr Leleu, som har sitt residens i Galata, en af Constantinopels förstäder, der han bebor en oerhördt stor byggnad, kallad S:t Benedict, hvilken utom missionsstyrelsen och dess tillhörigheter hyser en brödraskola med 350 lärjungar och en systerpension med 100 hel- och 250 halfpensionärer från staden; en annan skola finnes i Bebek, en by af det behagligaste läge, utmed en vik af Bosporen, med herrlig utsigt åt de båda verldsdelarnes stränder. Äfven hafva Lazaristerne en skola för Maroniter i Antura på Libanon, äfvensom primarskolor i Salonichi och Tripolis samt på öarne Santorin och Naxos, de enda der katolicismen vunnit större insteg. Man har för afsigt att anlägga en stor primarskola i Alexandria, der redan en flickskola finnes. Märklig är den omständigheten, att Hr Alexandre finner undervisningen i dessa Lazaristernes skolor temligen dyr; men detta synes bevisa, att den Europeiska bildning, som härigenom förväntas, är af värde i infödingarnes ögon.

Etienne de Jouy, den fordom så omtyckte författaren af l'Hermite de la chaussée d'Antin, l'H. en province, l'H. de la Guyane m. fl. samt af Tragedien Sylla, ledamot af Franska Akademien, *afled d. 4 September* på sitt landställe i St. Germain.

England.

Engelska Naturforskare-Sällskapet begynnte sin årssammankomst d. 10 Sept. i Southampton, hvarest goda anstalter blifvit vidtagne till de lärde gästernes emottagande. Förste ordförande var Sir Roderick Murchison; sektions-ordförande Professor Faradey, Sir John Herschell, Prof. Owen och Sir John Richardson. Af utlänningar väntades från

Danmark Örsted, elektromagnetismens upptäckare, och Kemikern Forchhammer; från Sverige Physiologen Retzius och Kemikern Svanberg; från Petersburg den berömde forskaren i Siberien D:r v. Middendorff; från Modena Elektrophysiologen Matteucci; från Basel Schönbein; från Berlin H. Rose; från Paris Kemikern Dumas m. fl. Prins Albert och flera af den förnäma verldens notabiliteter ämna besöka detta vetenskapliga Zigenarläger, som Times på gyckel yttrar sig.

I England fortsättes sedan 1844 ett litterärt förlagsföretag kalladt *Murrays Home and colonial library*, som har för ändamål att till lågt pris, men icke dessmindre i en snygg yttre form, sprida nyare och äldre engelska arbeten, ett så mycket berömvärdare företag, som de engelska böckernas dyrhet i allmänhet är ett stort hinder för deras spridande, icke blott inom sjelfva England, utan äfven i dess penningefattigare besittningar och på kontinenten. Hvarje månad utkommer en liten del af ungefär 160 tätt tryckta sidor till ett pris af en half krona (2½ eng. Schilling eller ungefär 2¼ Rdr Rgs), som antingen innehåller ett helt, mindre vidlyftigt arbete, eller en afdelning af ett större. De 10 första delarne äro tryckta med två spalter på sidan och med nästan allt för små bokstäfver. Dels förekomma arbeten, hvilka förut utkommit i dyrare upplagor, dels sådana som här framträda första gången. 34 månadshäften innehålla ej mindre än 23 kompletta arbeten. Då förlaget är beräknadt på den stora allmänheten, finnas naturligtvis icke några strängt vetenskapliga skrifter upptagna. Hufvudinnehållet utgöres af goda resebeskrifningar, teckningar af obekanta länder samt biografier; endast få nummer tillhöra den sköna litteraturen och historien. Bland arbeten, som förekomma, nämnas Burrowes *Bible in Spain* och samme författares *Gypsies in Spain*, båda högst intressanta och omtalade för det stora uppseende, de väckt i England; Biskop Hebers dagbok under sin resa genom Indien åren 1824—1826, Naturforskaren Charles Darwins resa 1831—1836, begge af rikt innehåll; General Malcolms snillrika *Sketches of Persia;* vidare förekomma *Narrative of a four months residence among the natives of a valley of the Marquesas Island* af Herman Melville, ett slags Robinsonade, författad med stor förmåga att intressera; en resa genom Egypten, Nubien, Syrien och Förlofvade landet af Marinofficerarne Ikby och Mangles; *Lettres from the shores of Baltic*, af ett ungt fruntimmer, skrifna från Ryska Östersjöprovinserna, samt ett häfte noveller *Livonian Tales* af samma författarinna; *Western Barbary, its vild tribes and sawage animals* af Drummond Hay, nuvarande Konsuln i Tanger, berömmes som en präktig bild af vild natur och vilda seder; *Notes and sketches of New-South-Wales* af Miss Meredith, en ingenting mindre än inbjudande skildring både af natur och invånare i denna underbara verldsdel; *Memoirs of a Church of England Missionary in the North American Colonies* af Ph. Musgrave förordas som ganska läsvärd. Så lyckliga urvalen af resebeskrifningar i det hela äro, lära de af historiska afhandlingar och biografier

deremot icke vara. Man träffar der på öfversättningar och sammandrag, hvilka i en samling som denna ej borde finna rum. Ett lofvärdt undantag härifrån är *Sales Brigade in Afghanisten* af den som theologisk militärförfattare bekante G. R. Gleig.

Italien.

Annali delle scienze religiose. Den i slutet af Augusti i Rom utgifne fortsättning af de under Professor Arrighis ledning utkommande *Annali delle scienze religiose* innehåller bland andra följande af uppmärksamhet förtjente afhandlingar 1) *Ricerche del Padre D. Ca. Vercellone sopra alcuni scritti inediti del Padre L. Ungarelli appartenenti agli studj biblici.* Ungarelli är bekant som djup kännare af hieroglyphiken. 2) *Come stanno-le cose in Svezia?* 3) Gregoriii XVI:s apostoliska cirkulär till Biskoparne i Gallizien under sista upproret, i sin fullständighet.

Grekland.

Otto-Universitetet i Athen räknar 280 studerande, hvaraf 181 utländska Greker; af dessa tillhöra Medicinska Fakulteten 77 utländska och 33 infödda; Juridiska 17 utländska och 28 infödda, Philosophiska 46 utländska och 35 infödda; Theologiska 4 utländska och 3 infödda, samt Pharmaceutiken 7 utländska och 3 infödda. I Grekland finnas fyra Gymnasier: ett i Athen med 359, ett i Syra med 90, ett i Nauplia med 67 och ett i Patras med 28, inalles 541 lärjungar. Gymnasiernas antal skall förökas till 10. Skolor finnas 37 med 3,948 lärjungar; de komma att ökas till 58 à 68. Folkskolornes antal uppgår till 301, af hvilka 136, hvaribland 10 flickskolor, komma på 90 församlingar af 137, som finnas å Peloponnesus, och 78, hvaribland 18 flickskolor, på 81 församlingar af 78 å fasta landet; af 86 församlingar på öarne hafva de 80 ett antal af 87 skolor, hvaribland 18 flickskolor; inalles 262 goss- och 39 flick-skolor, besökta af 23,300 gossar och 3,700 flickor. Summan af dem som njuta undervisning är 33,756, lärarnes antal 336. Stipendiater finnas 134, hvaribland 13 flickor. De 37 eleverne i det af Risari stiftade Seminarium äro i denna räkning ej upptagne. På en folkmängd af en million erhålla således $3\frac{11}{100}$ procent undervisning.

BÖCKER
utkomna från den 15 Augusti till den 15 Oktober.

Theologi.

Matthei Evangelium. Revisionsförsök öfver gamla Bibelöfversättningen med upplysande noter och anmärkningar af *B. S. B.* Hernösand, Sundberg & Comp.; x och 135 sid. 8:o, h. 28 sk.

Den Christeliga Tron, efter Evangeliska Kyrkans Grundsatser framställd i sitt Sammanhang af *Friedrich Schleiermacher*. Efter andra omarbetade upplagan öfversatt af *N. Ignell*. Complett i 6 Häften. Häft. V. Stockholm, Hæggström; sid. 177—352, 8:o, h. 1 Rdr.

Ludvig Hofackers Predikningar. Häft. XV. Stockholm, Thomson; sid. 305—368, 8:o, h. 12 sk.

Predikningar öfver årliga Sön- och Högtidsdagars Evangelier af *J. Lundbergson*. Häft. III. Stockholm, Hjerta; 2 och 203 s., 8:o, h. 44 sk.

Vid Fru Virica Cassels, född Strokirch, Graf i S:t Claræ Kyrka den 12 Maj 1846. Af Församlingens Kyrkoherde. Stockholm, Norstedt & Söner; 8 sid. 8:o.

Vid Grosshandlaren Hr H. Ekströms Graf i S:t Claræ Kyrka den 7 Mars 1846. Af Församlingens Kyrkoherde. Stockholm, Norstedt & Söner; 13 sid. 8:o.

Vid Fru Ulrica Charl. Edmans född Lagerhjelm Jordfästning i S:t Claras Graf-Chor den 18 Aug. 1846. Stockholm, Norstedt & Söner; ½ ark 8:o.

Ett troende hjertas fromma utgjutelser, före, vid och efter Herrans hel. Nattvard; till uppbyggelse för Nattvardsgäster. Jönköping, Sandvall; 2 och 83 sid. 8:o, h. 16 sk.

Christendomens förkunnande för de hedniska Folkslagen, eller de Christnas pligt. Missions-Tal, hållet i Hof-Capellet i Brüssel af Doct. *Merle d'Aubigné*, Consistorial-president och Pastor vid Franska och Tyska Ev. Protestantiska Kyrkan derstädes. I öfversättning utgifven af *S. C. Arrhén*. Uppl. 3. Stockholm, Rumstedt; vi och 50 sid. 8:o.

Nya Sententier och Böner grundade på Guds Ord. Läsebok för Barn. Norrköping, Törneqvist; 128 sid. 64:o, h. 4 sk.

Frågor och Svar rörande salighetens grund, medel och ordning. Uppl. 8. Stockholm, Rumstedt; 23 sid. 8:o, h. 1 sk. 6 rst.

Bibel-Språk och Verser. För året 1847. Stockholm, Rumstedt; 6½ ark 8:o, h. 24 sk.

Berättelse om Linköpings Stifts Bibel-Sällskaps Nittonde Allmänna Sammankomst d. 11 Maj 1846. Linköping, Petré & Son: 161 s. 8:o.

N:o 11. Torparflickan. En verkelig händelse. Sammandrag från Engelskan. Stockholm, Rumstedt; 28 sid 8:o, h. 2 sk.

Elfte Årets Berättelse och Redovisning af Fruntimmers-Bibel-Sällskapets i Stockholm Comité, för år 1846. Stockholm, Norstedt & Söner; 48 sid. 8:o.

Biblisk Commentar öfver Nya Testamentets samtliga skrifter. Af D.r *Herrman Olshausen*. Fjerde Bandet. Häft. II, III. Örebro, Lindh; sid. 193—531 och III sid. 8:o, h. 1 R. 32 sk.

Syskonen i Bethania. Högmessopredikningar på Fjortonde, Femtonde och Sextonde Söndagarne efter H. Trefaldighetsdag, i Stockholms Storkyrka, 1846. Af *Carl Edmund Wenström*. Stockholm, Hjerta; 48 sid. 8:o, h. 16 sk.

Juridik.

Stadganden rörande Rotehållaren och Soldaten vid Indelta Infanteri-Regementerne. På Kongl. Maj:ts Nådigste befallning ur gällande Författningar sammandragna af *C. D. Forsberg*, Krigs-Råd, R. N. O. Andra Afdelningen. 16:de Artikeln. Wermlands Regemente. Stockholm, Norstedt & Söner; 35 sid. 8:o, h. 4 sk.

Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning angående vilkoren för tillverkning och försäljning af bränvin; gifven Stockholms Slott den 13 Juni 1845. Örebro, Lindh; 26 sid. 8:o, med 1 tab., h. 8 sk.

Tabellariskt Sammandrag öfver det hufvudsakligaste af sednaste kungörelsen, den 14 November 1845, angående Stämplade Pappersafgiften. Stockholm, Schultze & Komp.; 11 sid. 12:o, h. 8 sk.

Kongl. Maj:ts förnyade nådiga stadgar för Kongl. Akademien för de Fria Konsterna. Gifne Stockholms Slott den 20 Maj 1846. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 28 sid. 8:o.

Reglemente för en Hypotheks-Förening emellan Skånska Jordägare af Kongl. Maj:t i nåder gilladt och stadfästadt den 20 Februari 1836. Uppl. 2. Lund, Berling; 31 och 2 sid. 8:o, h. 12 sk.

Medicin.

Afhandling om Barns Sjukdomar af *I. G. Collin*. Del. III. Norrköping, Törneqvist; 353 sid. 8:o, h. 2 Rdr.

Anvisning för dem som lida af Sömnlöshet, att förskaffa sig en stärkande, stilla och helsosam sömn. Öfversättning. Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet; 12 sid. 12:o, h. 8 sk.

Philologi.

Franska Läs- och Skrif-öfningar för Skolor och Gymnasier, af *E. M. Olde*, Fil. Mag. och e. o. Adjunkt i Franska och Engelska språkens Litteratur vid Upsala Akademi. Bihang till samma Författares Franska Språklära. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 2, 108, 8, lx och xx sid. 8:o, h. 1 R. 24 sk.

Historia och Geographi.

Lärobok i Allmänna Verldshistorien för Ungdom af båda könen af *Chr. Oeser*. Bearbetad Öfversättning. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 2 och 308 sid. 12:o, h. 1 R. 8 sk.

Norrige. Ett Historiskt, Geographiskt och Statistiskt Minnesblad, 1846. Stockholm, Norstedt & Söner; 1 ark pat., 12 sk.

Biographiskt Lexicon öfver Namnkunnige Svenska Män. Band. XII. Häft 3. Band. XIII. Häft. 1. Upsala, Wahlström & C.; sid. 233—556, och 128 sid. 8:o, h. 1 R. 8 sk.

Sammandrag af Rikshöfvidsmannen och Riksrådet Engelbrekt Engelbrektssons Historia. (Åren 1430—1436). Stockholm, Hjerta; 2 och 92 sid. 12:o, h. 16 sk.

Vid General-Majoren m. m. Herr A. E. G. Brebergers graf den 4:de September 1846 då dess adeliga Sköldemärke krossades af Grefve *Johan Carl Puke*. Stockholm, Norstedt & Söner; 9 sid. 8:o.

Tal hållet den 14 Januari 1846, i S:t Clara Kyrka, då Majoren och Riddaren Herr G. P. C. v. Castanies Vapen krossades, af *I. M. Björnstjerna*. Stockholm, Norstedt & Söner; 4 sid. 8:o.

Lefnadsteckning af den namnkunnige Gubben i Berget, som i 18 år bebott och ännu bebor ett af honom sjelf byggdt erimitage, beläget vid foten af ett berg i Memings Härads Allmänning, ⅛ mil från Kättsäters egendom. Jemte: Den gamles Qvällsång. Norrköping, Törneqvist; 7 sid. 8:o.

Vår Herres och Frälsares Jesu Christi Historia. *Af Swen Bölter.* Häft. I. Fahlun, Åkerblom; 260 sid. 4:o, h. 1 R. 16 sk.

Handlingar till Upplysning af Finlands Häfder. Utgifven af *A. I. Arwidsson.* Del. I. Stockholm, Norstedt & Söner; xxiii och 338 sid. 8:o, h. 2 R. 8 sk.; i Finland: 1 Rub. 12 kop. silfver.

Monnaies Anglosaxonnes du Cabinet Royal de Stockholm toutes trouvées en Suède, Classées et decritées par *B. E. Hildebrand.* (Avec un eclaircissement en Français, page cv—cxxv).

(Med dubbel titel.)

Anglosachsiska Mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. Ordnade och Beskrifna af *Bror Emil Hildebrand.* Tryckt på Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-Akademiens Bekostnad. Stockholm, Norstedt & Söner; 6, cxxv och 532 sid. 4:o, h. 5 Rdr.

Menniskans Geographi. Försök till Populär Framställning af den historiska Geographien, efter Carl Ritters method. Af *Fr. de Rougemont.* Häft. VI. Efter andra förbättrade upplagan öfversatt af *G. W. Bergström.* Stockholm, Hæggström; iv sid. och sid. 641—828, 8:o, h. 1 Rdr.

Ny Smålands Beskrifning inskränkt till Wexiö Stift. Andra och Tredje Delarne. Af *P. Wieselgren,* Wärendsbo. Wexiö, Lönnegren, och Lund, Berling; xv sid. och sid. 597—979 samt 412 och ii sid. 8:o, h. tills. för pren. 1 Rdr, för köp. af alla delarne 5 Rd.

Reseminnen af *A. T. Wistrand.* Upsala, Wahlström & C.; 185 sid. 8:o, h. 1 R. 8 sk.

Nord-Amerikas Indianer och de, under ett åttaårigt vistande bland de vildaste af deras stammar, upplefvade äfventyr och öden, skildrade af *G. Catlin.* Häft. I. Öfversättning från Femte Engelska upplagan. Stockholm, Berg; 24 sid. 4:o, med 1 pl., h. 28 sk.

Statistik och Statsvetenskap.

Konungariket Norrige. Statistik, Nyare Historia och Sociala Förhållanden, med tillämpning å våra Svenska. *Af Vilhelm Fredrik Palmblad.* Upsala, Leffler och Sebell; xiii och 427 sid. 8:o, h. 2 R. 16 sk.

Huru skall Svenska folket blifva ett i full mening gudfruktigt och sedligt folk? Ett anspråkslöst försök att besvara närvarande tids för detta folk ojemuförligt vigtigaste fråga Ev. Matthei 6: 34. Af En Lekman. Andra Delens Förra Afdelning. Stockholm, Norstedt & Söner; 220 sid. 8:o, h. 1 R. 12 sk.

Register öfver Hedervärda Bonde-Ståndets Protocoll i Stockholm åren 1844 och 1845. Stockholm, Norstedt & Söner; v och 558 sid. 8:o, h. 1 sk. arket.

Directionens öfver Stockholms Stads Spar-Bank Berättelse om Inrättningens förvaltning år 1845. Stockholm, Norstedt et Söner; 14 s. 4:o.

Protokoll vid allmän Ordinarie Bolagsstämma med Delegarne i Brandstods-Bolaget inom Östergöthland med Wadstena Län till försäkring af Åbyggnader och Lösegendom å Landet, hållet å Stadshuset i Linköping den 29 Januari 1846. Linköping, Petré et Son; 15 sid. 8:o.

Physiska Kunskaps-arter.

Bibliothek i Populär Naturkunnighet. Afdeln. II, innehållande Bridgewater-Afhandlingarne om Guds i Skapelsen uppenbarade Allmagt, Vishet och Godhet.

(Med särskild titel:)

Chemi, Meteorologi och Läran om Matsmältningens Functioner, Betraktade med afseende på de Vittnesbörd, dessa vetenskaper innebära om Skaparens Allmagt, Vishet och Godhet. Af *William*

Prout. Öfversatt efter Engelska Originalets andra uppl., af *Gustaf Thomé.* Med 1 quartplanche. Stockholm, Haeggström; VI, 2 och 480 sid. 8:o, h. för subskr. 1 Rdr 40 sk., köp. 2 R. 36 sk.

Populär Naturkunnighet. En Läse- och Lärobok för Folkskolor, af Dr. *I. F. Schlez.* Med figurer. Öfversatt från 10:de upplagan af *L. Westerberg.* Stockholm, Berg; viii och 272 sid. 12:o, h. 40 sk.

Index Molluscorum Litora Scandinaviæ Occidentalia Habitantium. Faunæ Prodromum offert *S. Lovén.* (Öfversigt af K. Vet. Akad. Förh. 1846, 13 Maj, 10 Juni). Holmiæ, Norstedt & Filii; 50 sid. 8:o.

Mathematik.

Arkiv för Praktisk Mekanik, utgifvet af *J. S. Bagge*, Professor vid Bergsskolan i Fahlun. Band. I. Med 4 plancher. Fahlun, Åkerblom, 124 sid. 8:o, h. 2 R. 16 sk. (Bagges förlag).

Ekonomi och Teknologi.

Den oumbärlige Rådgifvaren, för så väl Stads- som Landtboer, innehållande korta, men bepröfvade botemedel emot de allmännast inträffande åkommor hos menniskor och kreatur, jemte föreskrifter till kläders rengörande, råttors och väggohyras utödande m. m. Norrköping, Törneqvist; 30 sid. 12:o, h. 8 sk.

Albrecht Thaers Grundsatser i den Rationella Landthushållningen efter andra original-upplagan på Svenska utgifven af *Theodor Bergelin.* Komplett i ett band. Med författarens porträtt och biografi. Norrköping, Östlund och Berling; xxii och 501 sid. stor 8:o, med 1 portr. och 2 pl., h. 6 R. 32 sk.

Berättelse om Landthushållningens närvarande tillstånd i Örebro Län samt de förbättringar, som i alla delar deraf blifvit gjorda under de sistförflutna Tio åren. Afgifven vid Länets Hushållnings-Sällskaps Allmänna Sammankomst i Örebro den 8 Sept. 1846 af dess Sekreterare. Örebro, Lindh; 2 o. 107 sid. 8:o, med 1 tab (½ ark), h. 36 sk.

Det Skottska Plöjningssättet eller anvisning till Tegplöjning och Drilluppläggning. Efter de bästa utländska skrifter utgifvet af *Hjalmar Nathhorst.* Med i texten intryckta figurer. Stockholm, Hjerta; 2 och 54 sid. 12:o, h. 24 sk.

Upplysninger om den nu sig spridande Potatessjukan jemte råd för Svenska Landtmannen att motarbeta dess härjande förödelser. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 2 och 59 sid. 8:o, h. 16 sk.

Underrättelser med afseende på den härjande Potatessjukan. Stockholm, Norstedt & Söner; ½ ark 8:o.

Utdrag af C. W. Heljestrands den 14 Maj 1846 afgifna Berättelse om förhållandet med den finare Smides-manufakturen i England åren 1844 och 1845, då Heljestrand derstädes vistades med understöd af allmänna medel. Stockholm, Norstedt & Söner.

Berättelse om Mullbärsplanteringen och Silkesodlingen under år 1845, afgifven till Sällskapet för inhemsk Silkesodling den 31 Dec. 1845 af Sällskapets Förvaltnings-utskott. Stockholm, Norstedt & Söner; 15 sid. 8:o.

Upptäckter af oberäknelig nytta för Landthushållaren och Trädgårdsidkaren. Utgifne af *Johan Masatsch.* Norrköping, Törneqvist; 16 sid. 8:o, h. 8 sk.

Skön Konst.

Försök till det enklaste och ändock med Kongl. Musikal. Akademiens undervisning hufvudsakligen öfverensstämmande Psalmodikon, innehållande sättet att bibringa den större allmänheten begrepp om de paralleła dur- och molltonarterna af *And. Fr. Alarid*, Elev af K.

M. Akad. Stockholm, Norstedt & Söner; 8 sid. 8:o, ex. 1 sk., med kulört omslag 2 sk.

De Sköna Vetenskaperna.

Frithiofs Saga af *Esaias Tegnér*. Stockholm, Norstedt & Söner; 170 sid. 12:o, h. 32 sk., b. 1 R. 8 sk.

Oisians Sånger efter Gæliska originalet och på dess versslag försvenskade samt med en Historisk-kritisk Inledning och Noter försedde af *Nils Arfwidsson*. SednareDelen. Stockholm, Norstedt & Söner; 8:o, h. 2 R. 32 sk.

Vallmoknoppar, plockade på Steppen, af *Beppo*. Stockholm, Norstedt & Söner; vii och 181 sid. 12:o, h. 1 Rdr.

Erik den Fjortonde. Afdeln. I. Sorgespel i 5 Akter af *Johan Börjesson*. Uppl. 2. Stockholm, Norstedt & Söner; 171 sid. 8:o, h. 1 R.

Wikrama och Urvasi eller Hjelten och Nymfen. Ett Indiskt Skådespel af *Kalidása*. Öfversatt och förklaradt af *C. F. Bergstedt*, Docens i Grekiska Litteraturen vid Upsala Universitet. Stockholm, Hjerta; xiv och 141 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Metriska Betraktelser af en Gengångare under dess vandring i Stockholm, Sommaren 1846. Stockholm, Lundberg & Comp.; 20 sid. 8:o, h. 8 sk.

Målning öfver en Hufvudstad, med Epigrammer och Satirer, af *B. v. L.* Stockholm, Lundberg & Comp.; 16 sid. 8:o.

Carl Johan och Svenskarne. Romantisk Skildring af Författaren till Morianen. Del. III. Afdeln. 2. Stockholm, Marcus; 518 sid. 12:o, h. 2 R. 36 sk.

Historiska Skildringar från Fäderneslandets Forntid. Romantiska Skildringar af *G. H. Mellin*. Häft. I. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 96 sid. 12:o, h. 16 sk.

Nytt Kabinets-Bibliothek af In- och Utländsk Roman-Litteratur 1846. IV. Ett År. Novell af *Emilie Carlén*. Häft. I. II. Stockholm, Thomson, 480 sid. 8:o, h. i Stockh. 2 R. 8 sk., i landsort. 2: 12.

Paula Monti. En Samtids-Historia af *Eugene Sue*. Del. I, II. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 168 och 155 sid. 12:o, h. 32 sk.

Förvandlingarne. Sagor för Barn och Äldre, af *J. M. Rosén*. Stockholm, Lundberg & Comp.: vi och 75 sid. 12:o, h. 20 sk.

Kärlek och Ädelmod. Försök af *Rolf Krake*. Hudiksvall, Huldbergs Boktr.; 52 sid. 12:o, h. 12 sk.

Undervisnings-Skrifter.

En Moders Råd till sin Dotter. Af *Henriette G.* Öfversättning från Norska språket. Jönköping, Sandvall; 67 sid. 16:o, h. 12 sk.

The Vicar of Wakefield. A Tale by *Oliver Goldsmith*. Med upplysande noter och fullständig ordbok. Bearbetning af *C. N. Öhrlander*. Stockholm, Hæggström; 202 och 96 sid. 8:o, h. 1 R. 32 sk.

Blandade Ämnen.

Kongl. Vetenskaps-Akademiens Handl. för år 1844. Stockholm, Norstedt & Söner; 446 sid. 8:o, med 14 pl., h. 2 Rdr.

Kongl. Krigs-Vetenskaps-Akademiens Handlingar och Tidskrift. År 1846. Häft. VI—IX. Stockholm, Norstedt & Söner; sid. 37—57 (af Handlingarne)) och sid. 365—590 (af Tidskriften) 8:o, h. för subskr. 1 R. 16 sk., för köp. 1 R. 32 sk.

Svenska Läkare-Sällskapets Nya Handlingar. Band. V. Häft. 1, innehållande Årsberättelse öfver späda Barnens helso- och sjukvård vid Stockholms Allmänna Barnhus åren 1844 och 1845 af Dr. *F. T. Berg*. Stockholm, Berg; 255 sid. 8:o, med 4 tab. (2 ark), h. 1 R.

Samlingar utgifna af Svenska Fornskrift-Sällskapet. Del. III. Häft. 1. Namnlös och Valentin.
(Med särskild titel:)
Namnlös och Valentin. En Medeltids-Roman. Efter gamla handskrifter utgifven af *Gustaf Edvard Klemming*. Stockholm, Norstedt & Söner; XXII och 133 sid. 8:o, h. 1 R. 32 sk.

Jern-Kontorets Annaler. Ny Serie, En Tidskrift för Svenska Bergshandteringen. Årg. I. 1846. Häft. 1. Stockholm, Nordstedt & Söner; 64 sid. 8:o, med 2 pl., h. pren. för hel årg. 3 R. 12 sk., för köp. hel årg. 3 R. 36 sk., detta häfte köp. 36 sk.

Tidskrift för Lärare och Uppfostrare. Häft. II. Redigeradt af *P. A. Siljeström*. Stockholm, Norstedt & Söner; sid. 65—128 och 4 sid. 8:o, med 3 tab. (1 ark), h. för årg. 2 Rdr.

Småsaker på bottnen af "Kappsäken", utgifne af Författaren till "Kappsäcken." Carlskrona, Améen & Comp.; 251 sid. 12:o, h. 40 sk.

Svenskt Konversations-Lexikon. Häft. IX. Esthetik — Finska. Stockholm, Berg; sid. 445—500, 4:o, h. 32 sk.

Anekdot-Lexikon. Häft. I. A — Berg. Stockholm, Berg; 128 sid. 16:o, h. 16 sk.

Lättfattlig Undervisning i Sim-Konsten, hvarigenom man inom kort tid kan blifva en skicklig Simmare. Jemte några försigtighetsregler för Badande; af *Benjamin Franklin*. Öfversättning. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 35 sid. 18:o, h. 12 sk.

En uppbygglig och sällsam historia om Rotschild I, Judarnes Konung af *Satan*. Efter Femte Franska upplagan. Stockholm, Elmén & Granbergs Tryckeri; 36 sid. 12:o, h. 12 sk.

Den oförbränneliga kraft- och hemlighetsfulla Natur-Boken Sanning och Rätt! Fäderneslandskänslor af *Johan Leonard Belfrage*, fattig Svensk Adelsman. Appendix till Första Åringen. Lidköping, Belfrage; 24 sid. 8:o, h. 8 sk.

Organisationen af och sättet för verksamheten inom Luleå Stads och Lands Nykterhetsförening i Norrbottens Län. Uppgift meddelad vid Nordiska Nykterhetsföreningarnes Allmänna Möte i Stockholm år 1846 af *J. A. W. Burch*, Markscheider och Föreningens f. d. Ordförande. Stockholm, Norstedt & Söner; 8 sid. 8:o, ex. 2 sk.

UPSALA, Wahlström & C. 1846.

BLACKWELLSKA RÄTTEGÅNGEN.

(Fortsättning från föregående häfte.)

Derefter justerades det protokoll, som innefattade omröstningen rörande torturen och, "enligt pluralitetens yttrade meningar, som närmast komma tillsammans", gafs thet utslag, att Blackwell skulle återföras i tjufkällaren. Tessin befallde särskildt den för tillfället uppkallade Slottsfogden, att med B. "taga alla de allvarsamma mått och steg, som vid slike tillfällen vanlige äro", och B:s begäran, att af nåd få en halmkärfve att ligga på, afslogs.

Det förtjenar anmärkas, att ingen reservation egde rum mot det sätt att beräkna "pluralitetens yttrade meningar, som närmast komma tillsamman", hvilket vid detta tillfälle gjorde sig gällande. Den här ofvan summariskt upptagne omröstningen visar dock, att af de åtta ledamöter, som röstat, tre (Iserhjelm, Skutenhjelm och Boneauschöld) obetingadt förklarat sig mot B:s återinsättande i tjufkällaren, en (Nolcken), såsom medel att "skrämma" honom, föreslagit hans ditförande på "en halftimma", under bestämdt ogillande i princip af medlets användande, tvenne (Lagerfeldt och Sack) yttrat sig för ett försök på några timmar, under hvilka Rätten borde förblifva tillsammans för att genast, om han yttrade sig vilja bekänna, låta upphemta honom inför sig, och ändtligen endast tvenne (Tessin och Klinckowström) talat för torturen i dess vidsträcktaste form, endast med tillägget "om nödig varsamhet", hvilket innebar, att den anklagade kunde plågas, så länge ej bestämd fara för lifvet ansåges för handen. Det var enligt dessa tvennes votum, som pinandet också verkställdes, och röstberäkningen kunde ej få det resultat, den erhöll, på annat sätt, än att Lagerfeldts och Sacks vota

och måhända äfven Nolckens beräknades såsom "närmast sammankommande" med de tvennes, som ovilkorligen yrkade torturen. Huruvida detta med helgd af laglighet och sanning kunde gå för sig, lemnas åt läsaren att afgöra.

B. förhördes ännu en gång efter utslagets afkunnande, och det ofta gifna löftet om intercession till mildring i straffet förnyades, om han ville ytterligare bekänna något. B. vidhöll sina försäkringar, att han ingenting vidare hade att berätta.

Den 13 (April) kl. ½7 f. m. nedfördes B. åter i tjufkällaren, denna gång alldeles naken. I det ögonblick, han insattes, förmanades han ytterligare att bekänna, hvartill han svarade, "han vore en förnuftig menniska och skulle, om han visste något att säga, ej gå i ett fängelse, som ej Lucifer med hela sitt anhang kunnat värre påhitta." Klockan 1 på middagen rapporterade Slottsfogden till den ännu församlade Rätten, att, "då B. försports vara emot vanligheten varm", han låtit "slå upp honom på väggen, dock så, att han kunde stå på marken med fötterna." Rätten befallde då, att han genast skulle nedsläppas. Derefter åtskildes Rätten, men beslöt derförinnan, att, i händelse B. skulle vilja bekänna, borde Aktor och protokollisten "några timmar" förblifva tillhands. Af detta beslut, jemfördt med den nyss omnämnde befallningen, tyckes kunna slutas, att Rättens pluralitet ej förutsatte möjligheten af B:s pinande till det yttersta.

Klockan ½11 samma afton hade B. ej ännu anmält sig vilja bekänna något. Slottsfogden, som ej ansåg sig på eget ansvar kunna fortsätta behandlingen, inställde sig då hos Tessin med förfrågan, "huru länge B. skulle sittja qvar." Enligt sin egen anmälan till påföljande dagens protokoll, hade Tessin då svarat, "så länge han kunde tåla." Klockan 3 på morgonen, efter tjugo timmars tortur, var B. alldeles kall, och den tillkallade fältskären förklarade sig ej kunna svara för hans lif. Han blef då upphemtad ur tjufkällaren, och fältskären, som jemte fångvaktmästaren var den enda, som befann sig i närheten, sedan så väl Slottsfogden som Aktor m. fl. begifvit sig till hvila i sina hemvist, förmanade honom att bekänna. B. hade då svarat, "han hade en kropp och en själ, som han anförtrott Gud, men kroppen kunde the få göra af hvar the

ville, och om han hade 14 kroppar, som blefve sönderhuggna, hade han ändå intet mer att bekänna." — Att B. denna gång så länge kunnat uthärda, tillskref fältskären hufvudsakligen det förhållande, att han före insättningen, enligt förmodan, fått tillfälle förtära någon stark spritdryck, arrak eller annat. Han hade nemligen flere timmar efter insättandet befunnits svettig på ryggen, det der dock möjligen kunde härledas från ansträngd rörelse i tjufkällaren; en förmodan, som gaf Slottsfogden anledning att låta "slå upp" honom, såsom här ofvan blifvit nämndt.

Utan afseende på den tortur, B. till kl. 3 på morgonen utstått, uppfördes han ännu samma förmiddag till förhör inför Rätten och svarade med vanlig frimodighet, att han intet vidare hade att bekänna. Ett anonymt bref, såsom det tycktes, skrifvet af någon B:s ovän, hade kommit Rätten tillhanda, och innehöll en hop uppgifter och framkastade vinkar om hans förhållanden och umgänge på Allestad, hvilka vittnade om en noga bekantskap med hans hvardagslif samt åsyftade att på den vägen bringa hans brottslighet i ljuset. Med anledning af hvad detta bref innefattade, undergick nu B. ett ganska minutiöst förhör. Hans svar voro bestämda och rediga, träffade, i hänseende till vissa gifna fakta, helt och hållet in med brefvets uppgifter, tycktes sålunda vitsordh hans ärlighet i bekännelser, men gåfvo icke hans fiender eller rättvisan något vapen mot honom. B. bad i öfrigt att få slippa vidare förhör i dag, emedan "han för värk i kroppen ej kunde hålla tankarne tillhopa", men lofvade, att, om han finge anstånd till morgonen, skulle han uppgifva allt, hvad han visste om planen med de 100,000 Pund och deras användande till störtande af Franska partiet, såsom han förut nämnt. Han påminde dervid Rätten om dess löfte att intercedera för honom till mildring i det straff, honom kunde blifva ciddömdt. Det begärda anståndet vägrades honom till en början, "emedan", såsom Tessin yttrade, "han torde begagna det endast till att betänka sig på nya osanningar", men det beviljades dock ändtligen.

Följande förmiddagen var B. sängliggande, och Aktor begaf sig till honom i fängelset, för att efter diktamen upp-

teckna den utlofvade bekännelsen. Denna innehöll blott, det han af Titley blifvit anmodad, att sondera partiernas tycke, hvilka voro de inflytelserikaste inom alla stånden, så vid riksdagen som i hemorten, hvilka som egde Franska penningar till låns emot interesse och derföre borde i stället bjudas Engelska penningar mot lägre ränta, "ty then som lånar penningar, måste vara tjenare åt then, som utlånar" m. m. *). Längre fram på dagen upphemtad till förhör, erkände B., hvad han nyss dikterat. På frågan, om de 100,000 Pund skulle användas till detta ändamål, eller om de voro Konungen särskildt tillbjudne, svarade han obestämdt och tycktes fallen att ställa svaren så, att de bejakade hvarje fråga. Derigenom kom han snart in i motsägelser, hvilka förehölles honom med hotelse, att, derest han "fördolde rätta sanningen", blifva förd i "Rosenkammaren." Härvid utbrast han i tårar och bad att få dö. "Visste han något mera, ville han föra lefvande till helvetet." När han derefter utfördes, på det Rätten "måtte öfverlägga, på hvad sätt med honom skulle förfaras", yttrade han, "under tårar", att om han finge dö, ville han tacka derför.

Aktor förklarade i ett temligen långt anförande sig "icke kunna vara nöjd med den nu gjorda bekännelsen", hemställde dock saken, utan vidare yrkande, till Rättens pröfning.

Löwenhjelm, som alltsedan sin utnämning till Justitie-Kanceller ej besökt Rätten, infann sig denna dag (d. 15 April) och yttrade: "här är en af de grofvaste förbrytelser (bestämde dock icke, hvari den bestod), och man ser, huru litet han kan förmås att bekänna genom lindrigt handterande", hvarföre Löwenhjelm på embetets vägnar hemställde, att "med all then stränghet, som lagen tillåter, med honom måtte förfaras."

Blackwell infördes åter, och Tessin sökte förmå honom bekänna om planen, rörande "suveräniten och successionen", men B. vidhöll ihärdigt, att derom ej varit vidare fråga, än

*) Att till enskilda personer med inflytande, särdeles inom borgareståndet, utlåna betydligare summor, för att dymedelst ega dem i sina händer, synes, af denna uppgift och flera fakta, om hvilka denna rättegång upplyser, hafva varit en af de fremmande ministrarne härstädes med fördel anlitad utväg att skaffa sig och sitt lands intressen inflytande på Svenska politiken.

hvad han först erkänt. När han hårdt ansättes för "concluderande" af den först uppgifna planen rörande 100,000 Pund, som bjudits Konungen, med den senast för Aktor i fängelset dikterade, förklarade han det vara två särskilda planer, och att personer här funnos, som från England fått penningar att värfva röster för. På tillfrågan, hvilka desse voro, kunde han ingen uppgifva, men, ytterligare med enträgenhet uppmanad, yttrade han, det "kanhända Christ. Springer visste något härom, efter han ofta besökt Engelske Ministern." Nu måste han undergå nytt förhör, rörande sina förhållanden till Springer. Det gafs ej något resultat, och han utfördes åter; hvarefter Rätten skred till votering rörande hans torterande för tredje gången. Dervid röstade Carlesson, Fleming, Klinckowström, Sack och Tessin för; Lagerfeldt, Iserhjelm, Skutenhjelm och Boneauschöld emot torturen. Skutenhjelm yttrade dervid sig "hålla före, att B. ingenting mera visste om planen quæstionis"; att troligen "ingenting mera theröfver blifvit honom anförtrodt, utan allenast, som mig likast förekommer, till att sondera vederbörande och preparera sakerne." De öfrige tre, som delade Skutenhjelms mening, yttrade äfven, det de icke trodde något vunnes genom ytterligare tortur. De ledamöter, som voro för torturen, motiverade icke sina yttranden vidare, än att de sade sin öfvertygelse vara, att B. "hade mer att säga, ej ville ut med sanningen" etc. Klinckowström föreslog dock, att man borde dröja med verkställigheten några dagar, tills man förnummit, om ej Springer hade något att yppa om B. Tessin åberopade sitt "vidlyftiga" yttrande, då "hårdare fängelse" för andra gången beslöts, och fann icke skäl att "gå ifrån sin förra mening, att handtera B. på strängaste sätt, som lagen tillåter. Här återstår ännu bekännelse om planen angående successionen." Att Tessins mening, om hvad Lagen "tillåter", var alldeles motsatt de lagfarne medlemmarnes af Rätten, veta vi, och ensam bland alla vidhöll han ännu den fixa idéen om någon "plan rörande successionen."

Klinckowströms förslag rörande uppskof bifölls, och man förbehöll sig å båda sidor att, "i händelse af *nova emergentia*", vidare och definitift yttra sig rörande tredje torturen, hvilken skulle försiggå i "Rosenkammaren", om hvars beskaffenhet

Slottsfogden Holmer, vid detta sammanträde uppkallad, gifvit erforderliga upplysningar, till hvilka jag längre fram återkommer.

Blackwell inkallades å nyo; hans yttranden justerades för honom, hvarefter Rätten åtskiljdes, och han, efter nära ett helt dygns tortur, som slutat klockan 3 på natten, efter att kl. 7 samma morgon, sängliggande af värk, hafva nödgats diktera en bekännelse för Aktor, efter att en stor del af samma dag hafva i flera omgångar undergått längre förhör, ändtligen fick tillgodonjuta den hvila, den frid och ostördhet — fängelset kunde skänka honom.

Ett nytt märkligt bevis så väl på den farhåga, man, allt ifrån rättegångsdagens början, synes hafva hyst för att inblanda någon mer än B. uti densamma, som ock på Aktors och synnerhet Rättens skicklighet att, efter behof, vid tolkningen af ett och samma lagrum, komma till alldeles motsatta resultat, lemnar den öfverläggning, som den 16 April egde rum inom Rätten. Der blef fråga om, hvad som borde åtgöras, i anledning af det anonyma, Rätten tillsända bref, hvarom här ofvan blifvit nämndt. Aktor fann nemligen, att de i brefvet namngifne personer, hvilka voro uppgifne och af B. erkände såsom hans nära grannar och umgängesvänner, "troligen hade sig bekant något företagande och tal, som B. haft och brefvet säger, helst ock then, som skrifvit samma bref" (och hvilken naturligtvis ock borde efterspanas), "kunnat gifva vid handen om the angelägne bref, som B. efterskickat från Götheborg*), och följaktligen kunde synas vara anledning höra thessa personer; men på andra sidan förekommer, thet the kunnat säga, hvad Doktor Blackwell med them talt mellan fyra ögon, hvaraf tyckes ej vara säkert, om icke någon thera af them fört ut thetta och sålunda vore delator." Rätten, instämmande på det hela med Aktor, "ansåg det kunna vara

---

*) Under förhören hade blifvit upplyst, att när B. skulle fara upp till Stockholm, han, under förhållanden, som antydde något särdeles vigtigt och hemlighetsfullt, skickat sin dräng från Götheborg till Ållestad, att afhemta ett derstädes qvarlemnadt och i en mindre vanlig gömma förvaradt bref. B. sjelf uppgaf detta bref vara från Tittey och röra politik, hvarföre han ej ville lemna det efter sig.

nödigt att närmare efterfråga saken, och att icke någon anledning i ett så grannlaga mål borde förmodas, doch som han (brefskrifvaren) icke velat göra sig kunnig, — man ej heller vet något om thet, som B. med the omrörde personer skall mellan fyra ögon talt, hvarföre man icke kan vara förvissad, huruvida thet kan vara ett blott sqvaller, som tonde utaf någonthera af them, hvilka skulle höras, utfördt blifvit"; och genom dessa undersökningar saken komma "att draga ut på tiden, och äntå icke någon vidare upplysning om thet nu förevarande målet erhållas." — fann Rätten icke skäl, att i anledning af den anonyma angifvelsen vidtaga någon slags åtgärd.

Man finner sålunda, att när B. jäfvade de mot honom uppträdande vittnen, såsom ryktets utspridare — ett påstående, hvilket, såsom här ofvan visats, verkligen var moraliskt till fullo styrkt, när han invände mot den juridiska betydenhet, som Aktor och Rätten ville förläna samtal, hållne mellan fyra ögon, — då kunde å "dylika föregifvanden intet afseende fästas", nu deremot kunde en undersökning, vid hvilken alldeles samma medel till sanningens bringande i ljuset skulle användas, "icke lemna någon upplysning i målet"; och "man kunde icke vara förvissad, huruvida thet vore annat än sqvaller", hvad dessa personer möjligen komme att berätta.

Tessin, som deltagit i det nyss fattade beslutet att lemna det anonyma brefvet utan afseende, yrkade omedelbarligen derefter, att "med B. måtte thet yttersta försökas, till att få honom till en ren bekännelse", emedan "thet är Hans Excellens mest om hjertat, att få veta rätta planen, efter så mycken anledning är att tro, att then angått succesionen." Naivt nog medgifver den ryktbare Stats- och Hofmannen här om den der "planen", som var hans fixa idé, att det endast var "anledning att tro, det den angick succesionen", men på denna svaga "anledning att tro" ifrade han för nya torturförsök med ett nit, som af hans kollegers betydelsefulla tystnad icke hejdades.

Under ännu åtta dagars tid fortfore förhören med B., och den opartiske vill det synas, som skulle han, genom ett ängsligt redogörande för alla små omständigheter, som under hans samtal med personer, särdeles Engelske Ministern, före-

kommit förändt Sveriges politik m. m., sökt bestyrka sin tänkfärdighet och uppriktighet i redan gjorde uppgifter samt afvända det öde, honom hotade. Ett af dessa, i hufvudsaken betydelselösa meddelanden, gaf Tessin ett nytt tillfälle att lysa med sin samvetsgrannhet i hänseende till refererandet af enskilda samtal. Han anmälde nemligen en dag i Rätten, att B. begärt få tala vid honom, att han, Tessin, genast begifvit sig till B. i fängelset, der denne "sagt något, hvilket, såsom mellan fyra ögon sagdt, jag ej kan berätta." Denna tillhörligt stränga samvetsgrannhet igenfinner man i fråga om obetydliga detaljer, ej utan någon förvåning, hos den man, som var sjelfva spiritus rector i en rättegång, deri bevisningen i hufvudsaken uteslutande grundades på berättelser, om hvad som blifvit "mellan fyra ögon sagdt." — B. uppgaf sedermera sjelf inför Rätten, hvad samtalet med Tessin angått, nemligen ett af Engelske Ministern fälldt yttrande, att Hofrättsrådet Baron Sten Bjelke gjort honom anbud i afseende på rösters värfvande vid Riksdagen. Uppgiften föranledde ingen annan åtgärd, än att Bjelke uppkallades och afgaf en förklaring, som ansågs nöjaktig, ehuru samme Bjelke äfven varit inveckad i det några år äldre ryktbara Gyllenstjernska högmålet.

Den 24 April företogs åter frågan om Blackwells torturerande i Rosenkammaren och påyrkades strängeligen af Aktor, hvilken fäste sig vid de "contradictioner", hvartill B. gjort sig skyldig, och hvilka voro obestridliga, ehuru man ej ville eller kunde se, att de efter all anledning just genom torturen blifvit framkallade. Man skred till omröstning, dervid Ledamöterna åberopade sina vid voteringen den 13 afgifna yttranden, af hufvudsakligen följande innehåll:

Fleming: "han ville ej ut med sanningen, och är therföre min mening, att han med svårare fängelse thertill bringas etc."

Carlesson: "Blackwell har mer att säga, och hans förebringanden bestå mest af idel osanningar, therföre bör nu mera utan misskundsamhet med honom förfaras etc."

Lagerfeldt: "Jag håller för, att redan nog försök äro gjorde . . jag tror att, ehvad medel som brukas, äntå ingen bekännelse af honom står att erhålla.

Sack: "Jag är härutinnan af samma mening som Herrar Fleming och Carlsson."

Iserhjelm: "Jag förblifver vid den mening (mot tortur), jag yttrat förra gången voterades om Blackwell . . . så mycket mera, som feltschersgesellen intygat, thet Blackwell ej kunnat längre härda ut."

Skutenhjelm: "Jag förblifver vid mitt förra votum (mot tortur), emedan jag håller för, att ettdera vet Blackwell intet mera om planen quæstionis eller att honom mera theröfver blifvit anförtrodt, utan allenast, som mig likast förekommer, till att söndera vederbörande och præparera sakerne, eller ock är han så hårdnackad etc."

Klinckowström önskade, det man ville söka närmare upplysningar, särdeles i afseende på gemenskapen mellan B:lls och Springers sak, och föreslog torturens uppskjutande.

Boneauschöld röstade mot torturen, "emedan af de försök, som redan blifvit gjorde, synes, att ingen vidare bekännelse derigenom lärer erhållas."

Tessin fann inga omständigheter hafva yppats, som kunde komma honom att gå ifrån sin förra mening, att handtera B. på strängaste sätt; "här återstår ännu en bekännelse om planen, som angående successionen blifvit anlagd."

Hof-Kancelleren v. Nolcken hade icke deltagit i omröstningen den 15:e, men den 24:e yttrade han: "förutan the skiäl, som jag anfört, då frågan var om Blackwells förande till tjufkällaren andra gången, kan jag nu än mera svårare fängelse ej för annat anse än en art af pina, hvilken lagen förbjuder."

Tessin hade, den 24:e, ett längre anförande, deri han ordade om "sin plikt och sitt samvete", som ålade honom att "utleta sanningen", den B. "lärer i det yttersta hålla på att upptäcka", hvarföre han, Tessin, röstade för ytterligare tortur och, tillade han omedelbart, "som härvid den omständigheten sig yppar, att Kongl. Kancelli-rättens ledamöter äro till hälften i sina meningar fördelade*), och tvifvelsmål

*) Mot denna af Tessin så fermt uttalade åsigt angående rösternas fördelning dristade ingen göra invändning; sanna förhållandet var lik-

än*) antingen, efter thet, hvarföre B. är angifven, är ett brottmål, om then meningen bör gälla, som lindrigast är; eller ock, emedan thet, som nu är in quæstione, icke är hufvudsak, utan endast ett processuale, om icke then mening bör gälla, som then främste i Rätten (Tessin sjelf) bifallit, är jag af then tanka, att saken hemställes Kongl. Maj:t." De fem ledamöter, som röstat mot torturen, satte sig äfven mot denna åsigt af saken och förklarade, att deras mening "såsom then lindrigaste och i ett brottmål" borde gälla; hvaremot de öfrige instämde med Tessin, och frågans hänskjutande till Kongl. Maj:t blef beslutad. Den 29 April ficks i ett Kongl. Reskript, undertecknadt Friedrich, det besked, att den mening, för hvilken främsta ledamoten varit, i "thenne speciali casu borde gälla." Ordalagen tyckas förråda en viss skygghet att erkänna såsom fullt enligt med lagprincipen, hvad man dock ej skydde att för tillfället förklara vara lag.

Efter ett ytterligare förhör, som aflopp utan resultat, beslöts, med anledning af den Kongl. skrifvelsen, att B. den 6 Maj skulle föras till Rosenkammaren; hvaremot B:s advokat, Bindstedt, inför Rätten tillfrågad, förmälde sig ej hafva att invända.

Enligt Slottsfogden Holmers till Kancelli-rättens protokoll afgifne berättelse om detta pinorums läge och beskaffenhet, var detsamma beläget på Smedjegården. Det var "ett något långt rum, och rann derigenom en springkälla med kallt vatten; en krok är ther i taket, på hvilken delinquenterne hängas med händerne så högt, att de knappt kunna stå mer än med en fot i sender, hvilket the ändå göra, i anseende till thet kalla vattnet, the stå uti, fastän the ej skulle blifva så högt uppfästade; .... somlige kunde härda ut ther sex timmar, andre icke längre än tvenne."

---

väl, att fem ovilkorligen röstat mot tortur, och endast fyra för densamma. Klinckowströms votum innefattade uppskof, till dess vissa upplysningar kunde inhemtas, och det måste antagas, att, i hans tanka, dessa upplysningar kunde göra torturen alldeles obehöflig, ty eljest hade hans votum ej haft någon mening.

*) Till detta "tvifvel" synes ej spår hos någon annan än honom sjelf, ehuru de fyra, som alltid röstade med honom, äfven nu gjorde det.

Till Rosenkammaren nedfördes B. i blotta skjortan och uppslogs i taket på sätt, här ofvan omnämnes. Enligt Rättens beslut höllo sig Iserhjelm och Carlesson i närheten, för att mottaga den bekännelse, han kunde vilja aflägga. Innan han nedfördes, förmanades han att bekänna, och tvenne gånger under sjelfva torturen besöktes han af Carlesson och protokollsföranden. Hans svar blef det hundrade gången upprepade, att han ej hade mer att säga; först när han i två timmar uthärdat plågorna, yttrade han till fältskären, som blifvit nedskickad, att efterse honom, att han ville bekänna. Han uppfördes nu och förhördes af Iserhjelm och Carlesson i Aktors närvaro. Det vigtigaste, denna nya bekännelse innehöll, var, att det bref, han uppgifvit sig hafva fått af en okänd, och hvari de förslag, han från Danmark gjort Konungen, skulle hafva stått, aldrig funnits *), men att förslagen gjorts till följe af erhållne bref från Titley, till hvilken han skrifvit, för att bedja honom anmäla hos Drottningen, att han, Blackwell, sedan han förnummit, att Manufaktur-deputationen ej ville honorera sina förbindelser till honom, begärde få blifva i Danmark anställd "på samma fot som han varit i Sverige." Titley hade svarat, att Drottningen antoge hans tjenst med vilkor, att han "skaffade sig en particulier kunskap om Danska partiet här, och hvad folk som vore therföre." Då hade han rest till Stockholm och gjort Konungen de förslag, som

*) "Man påstod, att Tessin skickat ut sin egen kammartjenare, som skrifvit brefven, att brouillera Konungen med Kronprinsens hof och Ständerne", säger Fant i sina "Utkast till föreläsningar," — Det är dock påtagligen för långt gånget. Man behöfver ej pådikta Tessin något i denna rättegång. — B. hade förut uppgifvit, att han, efterskickad den 10 Mars af Manufaktur-deputationen och på budets sätt att framföra helsningen anande oråd, uppbränt detta bref jemte flera andra. Af flera omständigheter och de minutiösa detaljer, han vid förhören anförde rörande nämnde bref, synes, åtminstone mig, denna uppgift sannolikare, än den han, efter torturen i Rosenkammaren, gjorde. Om han förehaft, för Danmarks räkning, allt det spioneri vid riksdagarne, som han i sin sista bekännelse omförmäler, hade han svårligen kunnat sätta sig emot den anbefallda uppresan till Stockholm, sjelfva brännpunkten för intrigerna, med den envishet, som han, enligt hvad förut nämnes, verkligen gjorde.

han sagt innehållas i det föregifna brefvet. Konungen hade då frågat, om förslagen ej också rörde regeringssättet; hvarpå B. yttrat, "det kunde väl hända att de skulle göra H. M. till souverain." Derpå hade Konungen svarat: "man måste gå piano piano med en sådan sak och taga godt råd therom, emedan thet vore en så vicktig sak som angår publicum", hvarpå Konungen befallt honom gå till Landtmarskalken och Broman m. m. — När B. framförde ärendet till Broman, hade han frågat, "om ej något rörande successionen vore therunder menadt?, hvartill B. svarat, "thet kunde väl vara, om the (Adolph Fredrik m. m.) skulle dö och kanske jag sade, om the ej vore rätt nöjde thermed."

De motsägelser, denna bekännelse innehöll, föranledde att de båda Kancellirätts-ledamöterne på stället höllo en temligen sträng examen med B.; han vidhöll väl, hvad han nu sagt, men på skäligen sväfvande sätt. Emellertid nedfördes han ej mer i Rosenkammaren, emedan han lofvade att "söka påminna sig mera, om han fick rådrum till i morgon," och tå bekänna allt, hvad han vet."

Följande dagen, den 7 Maj, uppfördes han för Kancellirätten, förnyade der sin sednaste bekännelse med tillägg, att han ej hade mera att yttra. Då han i denna punkt allvarligen ansattes, berättade han om en Fitz Gerard, som skulle varit Engelsk spion i Götheborg, förklarade dock dervid, att det "just icke hörde till thenna saken", hvari han ostridigt hade rätt.

Vid fortsatte förhör den 8, 16 och 18 s. m. jemkade B. betydligt sina hafde yttranden om suveränitet och succession och sade slutligen rentut, att han ej trodde "Danmark hafva mer tanka att göra någon ändring i successionen, än jag." Aktor yrkade då att, "efter B. begynte addoucera thess förre utsago och blanda in främmande saker", han måtte återigen blifva underkastad tortur. I full förtviflan yttrade då B.: Förr än jag skall gå tillbaka i Rosenkammaren, påtager jag mig allt, hvad som åstundas, om thet än vore att hafva velat förgifva Konungen, deras Kongl. Högheter *) och Deras Excellenser. —

*) Detta yttrande, som kommit ut i det allmänna, har troligen för-

Att dömma af protokollen, jemförda med den, dem vidhäftade B:s sista bekännelse-skrift, innan han gick till döden, lära dessa ord väckt särdeles oro hos Rätten. Tessin yttrade: "Gud nåde mig för Er, Doctor Blackwell, hvad skall vi göra med eder?" Aktor sade helt hastigt: "Hans Excellence, jag tror jag fått nog (skäl för påståendet?)", och de ögonblicket förut gjorda stränga påståendena och hotelserna följdes af efterstående yttrande från Rozir till fången, då denne nedfördes: "Nu slipper ni Rosenkammaren denna gången, och jag skall låta er få libellen snart, men som eder vän (sic?) måste jag berätta Eder, att ni har ingenting att lita på, bara onåd, och derföre: vägen till att få nåd är intet att neka, hvad ni har tillstått förut, ty det lär göra er sak värre."

Denna farhåga, att fången i sin förtviflan skulle "pådikta sig" något, röjes, såsom förut blifvit nämndt, vid flera tillfällen hos domstolen. Den hade väl sin grund i medvetandet om rätta beskaffenheten af B:s brott och i oron för verkningarne på opinionen af möjligen utkommande berättelser, de der kunde ligga sanningen nära, och detta under en epok, då Hattpartiet gifvit sina motståndare svåra slag, men ännu, just till följd af denna jäsning i sinnena, dessa föranledt, icke ansåg sig rätt betryggadt i sitt välde. Emellertid synes det troligt, att om B., efter sista förhöret i tjufkällaren, talat ur samma ton, som han gjorde, sedan han kom från Rosenkammaren, hade han alldeles sluppit denna.

Förhören med Blackwell voro nu slutade, och Rozir inkom med sina påståenden den 23 Maj. De utgöra öfver 7 ark tät stil och innehålla hufvudsakligen, att 1:o "det vore öfvertygeligt, att han gifvit sig in uti en utrikes oloflig brefvexling om publique saker här i Sverige .... samt hvad han kunnat uppsnappa, berättat"*), 2:o att "han gjort hos K. Maj:t en högst eftertänkelig proposition .... och sagdt i af-

---

anledt en af de sedermera gängse versionerna rörande B:s brott: att han nemligen skulle velat förgifva Kongl. Familjen (se Blix, Sveriges Statshvälfningar).

*) Att B. ej berättat andra nyheter, "än som stodo i avisorna", hade han sjelf till sitt försvar i denna punkt anfört och öfverbevisades icke heller om mera.

seende på anbudet af de 100,000 p:d sterl.: kanske de vilja förhjelpa H. M. till souveräniteten, om folket här ej äro rätt nöjde med successionen; ty att Herr Doctorn sig på thet sättet utlåtit, är i mitt sinne alldeles otvifvelaktigt, emedan, — utom hvad H. M. i Näder vid handen gifvit — nemligen att Blackwell tyckts hafva ment .... then etablerade successionen, fast han then icke så tydeligen utnämnt, — af Tit. Bromans ädelige vittnesmål bevises, att Blackwell hos honom haft enahanda utlåtelse"*); 3:o "att han ådagalagt ett fullt och listigt uppsåt att förleda Kongl. Maj:t att taga i sin plan"; 4:o att "han tillstått sig hafva hyst förslag angående rösters vinnande vid riksdagarne." — På grund af allt detta, yrkade Aktor nu, det måtte B. blifva straffad med förlust af lif, ära och gods.

Den 30 Maj inkom B. med sin försvarsskrift. Den är ändå drygare än Aktors libell, skrifven helt och hållet af B:s egen hand och vittnar så väl om ett i allmänhet klart och godt hufvud, som om en hos en utländning, den der blott få år här varit bosatt, anmärkningsvärd förmåga att behandla Svenska språket, hvars egenheter i lynnet författaren tyckes i hög grad hafva tillegnat sig, ehuru naturligtvis fel ganska ofta förekomma. Ändringar, öfverskrifningar med bibehållande af grammatikal-fel m. m. visa, att ingen biträdt honom, och hela skriftens physionomi tycks antyda, att den är författad *currente calamo.*

B. vidhöll i sin försvarsskrift vissa delar af den bekännelse, han gjort efter torturen i Rosenkammaren, men sökte visa, att hans brott varit, såsom han uttrycker sig, "ett crimen ignorantiæ och ingalunda ett crimen præmeditatum." Han åberopade partiernas ställning i England och den fullkomliga frihet, man der hade att yttra sig, ja, att verka för det ena eller andra partiet; han anförde, med anledning häraf, exempel af Norris, som i parlamentet yttrat, att om Konungen ej vore nöjd med det privata anslag, han egde, ville han,

---

*) Att "utlåtelserna" hos Konungen och hos Broman icke voro "enahanda", visas af det föregående. Efter Konungens och Bromans egna uppgifter voro de väsentligen olika, och Blackwell erkände aldrig ovilkorligen riktigheten af någonderas uppgift.

Norris, ålaga sig att skaffa England en Konung, som vore dermed fullt belåten, och att dylikt yttrande hade icke satt Norris i arrest. Ofta, tillade han, disputeras om succession inom Hannoverska familjen, och derföre hade han, Blackwell, trott, det man äfven här kunde utan fara fråga, om folket vore nöjdt med successionen". Om sina bekännelser, rörande Danmarks och Englands planer, förklarade han, att tortinen aftvungit honom dem: "jag kunde aldrig inbillat mig, att i ett reformeradt land skulle vara så liten frihet och så stor tortur." Att hans korrespondens med Titley "rört succession, partier, och att inga penningar spara till att styrka partiet", såsom han i sina bekännelser yttrat, nekade han nu alldeles. Öfver Iserhjelms förfarande vid förhöret, efter det B. varit i Rosenkammaren, beklagade han sig på det högsta. Sanningen af hans påståenden i denna punkt måste lemnas derhän, då så väl Iserhjelm som Carlesson jemte Akter, hvilka vid tillfället voro närvarande, bestredo hans uppgifter. I öfrigt vidhöll han och utvecklade än vidare i sin skrift bekännelsen om den här förut omnämnda planen, att genom Svenska troppars anvärfvande i Engelsk och Dansk tjenst befästa vänskapen mellan de tre rikena, hvilket han bedyrade hafva varit hans enda syftemål, äfven sedan han föregående höst af misströstan att utfå, hvad man här lofvat honom och sedan ej ville bevilja, beslutat gå i Dansk tjenst och i sådan afsigt börjat korrespondans med Titley. Slutligen åberopade han ytterligare sin obekantskap med Svensk lagstiftning och sin okunnighet om, att handlingar och yttranden, de der i hans hemland voro fullkomligen oskyldiga, här kunde betraktas som riksförräderi. Om i sjelfva hans försvarsskrift något anstötligt skulle förekomma, bad han, det Rätten ej ville tillräkna honom det; det vore ej åsyftadt etc. *).

---

*) Bland de digressioner från hufvudsaken, som i B:s skrift förekomma, torde följande anekdot från det då sista olyckliga Finska kriget förtjena att anföras. Den hade, enligt B:s uppgift, för honom af hans landsman, General Keith sjelf, blifvit berättad.

Under det de båda herrarne observerade hvarandra, hade en Svensk soldat blifvit förd inför Ryska Generalen (Keith). Denne, som trodde, att karlen rymt, frågade, om man i Svenska lägret led brist. "Nej, sva-

Den 2 Juni sammanträdde Rätten, för att i B:s närvaro afhöra Aktors påminnelser vid B:s försvarsskrift. Dervid uppstod en liflig debatt mellan båda, i anledning af B:s yttrande, att det blifvit honom nekadt att enskildt rådgöra med sin fullmäktig, Bindstedt. Sådant bestreds af Aktor och äfven af Rätten, som dock å nyo upprepade, att "ingen fullmäktig fick befatta sig med sjelfva saken, utan allenast biträda B. i det, som rörde rättegången." När B. på tillfrågan, om hvad han då egentligen hade önskat enskildt få säga Bindstedt, svarade: att han velat anförtro denne hela saken och, derest Bindstedt då sagt sin tanka vara, att hans straff ej kunde blifva stort, hade B. genast velat inför Rätten bekänna alltsammans, — yttrade Rätten (d. ä. Tessin): "Blackwell hade således velat rådföra sig i hufvudsaken; hvilket ej kunnat tillåtas, om han thet begärt". — När man ville såsom ren dikt stämpla B:s påstående om vägradt enskildt samtal med fullmäktigen, var det oförsigtigt att låta ett yttrande sådant som detta qvarstå i protokollet. — Vidare sökte Aktor i påminnelserna gendrifva, hvad B. yttrat om den tortur, han undergått, om Iserhjelms och Aktors egna yttranden till B. vid dennes uppkomst från Rosenkammaren m. m. Aktor blef härvid ganska het, och på B:s uppmaning att "lägga handen på hjertat och svärja", huruvida det icke vore sannt, hvad B. yttrat, svarade han, att "B. fore med grofva osanningar, talade om hans arga kynne, hans vanliga snillebragder" m. m. B. invände helt lugnt: "detta är ej svar på frågan", och förnyade denna. Aktor svarade då: det är onödigt uppehålla sig med någon omständighet, som icke hörer till saken. — Iserhjelm "hoppades, det ingen kunde göra någon reflexion på Herr Docterns ogrundade expressioner, som mera liknade en smädeskrift än en inlaga." Rätten förehöll derefter B. att "bruka varsamhet

---

rade Svensken, icke på lifsförnödenheter eller sådant; men vi hafva inga Generaler. — "Huru, äro de döda eller hafva de rest hem?" — Intetdera, men de duga icke. Nu hafva kamraterne skickat mig åstad att fråga, om vi inte bara på 24 timmar kunde få byta Generaler med Ryssarne; så skulle inte fyra och tjugo Ryssar komma med lifvet härifrån. — Keith skrattade, gaf karlen en rubel, skickade honom tillbaka och bad honom för rubeln dricka sina Generalers skål.

sina utlåtelser" m. m. Det öfriga af dagens förhör rörde sig kring debatten mellan Aktor och B., rörande dennes egenskap af Svensk undersåte, och skyldigheter i följe deraf, hans anmärkningar mot en och annan punkt i protokollen, hans behandling vid tortur-tillfället i Rosenkammaren m. m. B. yttrade dervid: att han ej förmärkt annat, än att protokollen egde sin rigtighet, fast man ej alltid förstått hans yttranden rätt, rörande Danmarks planer, — att han i Sverige fått tillgodonjuta "all justice, undantagandes af Manufaktur-kontoret", och att, utom hvad Iserhjelm beträffade, han ej hade att beklaga sig öfver någon ledamot i Rätten, och hade "särdeles Hans Excellence alltid mot honom betett sig som en far" *). Den moderation, som utmärker alla B:s yttranden vid detta förhör, afsticker sällsamt mot Aktors derunder ständigt förnyade oqvädinsord mot fången, t. ex. "arglistig spion", "arghet", "impertinente raisonnemens." Då B. sluteligen begärde någon mera beqvämlighet i sitt fängelse, inföll Aktor: han har det icke förtjent, dock vill jag ej sätta mig deremot; likväl protesterade han mot, att det skulle B. tillåtas att nyttja knif och gaffel vid spisningen, och Rätten biföll icke heller sådant.

Den 5 Juni sammanträdde Rätten för doms fällande. B. ansågs, förunderligt nog, enhälligt öfverbevist om högmålsbrott, och ingen af alla Ledamöterne yttrade något om mildrande omständigheter mer än Nolcken. Det hufvudsakliga af hans utlåtande må här införas:

"..... Vid thesse D:r Blackwells grofva brott har jag efter Domarereglornas 10 §. varit påtänkt, huruvida nåden kunde vara med rätten, samt ett arbitralt straff medelst fängelse uti Marstrand på behaglig tid, och therpå följande förvisning utur riket, måtte vara mera lämpligt än dödsstraffet, efter the af Actore åberopade lagsens rum, till hvilken ända jag hos mig öfvervägat, huruvida några miligantia kunde finnas.

*) Tessins stora habilité förnekar sig icke heller här. B:s bittraste förföljare inom Rätten, hade han förstått hos denne eljest skäligen sluga man framställa sig nästan såsom hans beskyddare.

Nu, ehuruväl 1:o ett öfverbevist ondt uppsåt uti dråpmål ej plägar med lika straff, som gerningen, beläggas; 2:o är uti actis ej bevist, thet Blackwell om sitt ofvannämnde förklarade onda uppsåts vidare utförande, hvarken innan han talt med H. K. M., eller efteråt, med någon annan stämplat eller sökt sine förderflige tankar hos andra att fortplanta, och them theruti att draga; 3:o att Blackwell uti visse mål, efter sin egen utsago, tagit anledning till sine förfängelige steg utaf visse här i riket lupne lösa rykten, och kanhända att han utom dem ej gått så vida, som han gjort; 4:o att H. K. M:t sjelf till en högstbeprislig eftersyn allena och först upptäckt Blackwells förklarade onda uppsåt, samt i anseende thertill torde vara af medfödd mildhet mera bögd för nåd, än högsta rätten, såsom tillförene vidh et annat bekant nästan thylikt tillfälle blifvit förspordt*), — så har jag mig dock, i brist af tillräcklig kunskap och insigt uti lagen, angående criminalmål, ej något lagsens rum bekant, som kunde tjena till straffets lindring, hvarföre jag .... efter domareeden min pligt likmätigt aktar, att hålla mig endast till lagsens klara ord, förthenskull .... finner jag, efter mitt begrepp, intet betänkande att bifalla the herrar ledamöters mening, som före mig voterat."

Detta utlåtande bär, såsom mig synes, stämpeln af en strid mellan den redlige mannens samvetsskrupler och hans fruktan för den partidespotism, hvars stränga, höget retligt organ Tessin var inom Rätten. Ehuru skyggt de så kallade mitigantia blifvit af v. Nolcken framställda, så att säga i skuggan af hans med de öfriga instämmande votum, erhöll han genast ett sidohugg i Tessins yttrande. Denne förklarade sig nemligen ej vilja "gå efter några suppositioner", och "fann så mycket mindre mitigantia kunna här hafva rum, som näppeligen någon brottslig kunnat vara hårdare eller svårare att

*) Här åsyftas Gyllenstjernas dom 1741. Jemförelsen, hvad brottsligheten angick, var ingen; i alla fall helt och hållet till B:s fördel. G. hade till en främmande Minister sålt statshemligheter, dem han, i kraft af sitt embete, innehade. Han benådades dock med fästningsstraff, men han bar ett aristokratiskt namn, och Tessin var mindre mägtig 1741 än 1747.

bringa till bekännelse, och hans exception (försvarsskriften) ej allenast angriper Kancellirätten, utan är likasom en smädeskrift mot hela Svenska nationen." — Dylika till saken icke hörande expektorationer och en så ensidig bitterhet igenfinner man, vare det sagdt till deras heder, icke i någon af de öfrige Ledamöternes vota, de der strängt hålla sig vid det rent juridiska af frågan och aldrig i formen åsidosätta domarens värdighet och opartiskhet. B:s försvar hade troligen undgått att af Hattpartiets Chef blifva stämpladt såsom "en smädeskrift", om han ej haft den oförsigtigheten att der införa anekdoter från Finska kriget och en smula lyfta på den slöja, man gerna, så tätt som möjligt, ville svepa omkring dettas driffjedrar och företeelser.

Den 9 Juni blef B. uppförd inför Kancellirätten, som å nyo högtidligen lofvade honom att, om han ville afgifva en uppriktig bekännelse, intercedera för honom till lindring i straffet *). B. upprepade, hvad han många gånger tillförene yttrat, att han i sin skriftliga förklaring anfört allt, och hade ej mer att tillägga.

Domen, afsagd för öppna dörrar, den 10 Juni, är för den, som följt ransakningens hela gång, ett dokument, märkvärdigt genom den oerhörda djerfhet, hvarmed sanningen deri trampas under fötterna. Det heter nemligen deri, att B. vore af "bindande skäl och omständigheter samt egen bekännelse öfverbevisad, att hafva sig högstförgripeligen yttrat, så väl om det oinskränkta envåldets återinförande, som successions-ordningens rubbande"; att han ytterligare vidgått, thet han mot betingade vilkor sig tillbudit och låtit bruka till spejare och kunskapare här i riket; att han sålunda vore tillvunnen att hafva umgåtts med en högst skadlig anläggning mot riket, rörande thess ömaste grundförfattningar" etc.

---

*) Dessa i sista ögonblicket upprepade löften om en intercession, hvilken alldeles uteblef, torde jemte dylika, enskildt till fången lemnade försäkringar hafva varit ett medel, anlitadt för att afhålla honom att under rättegångens lopp till protokollet afgifva sådana berättelser, som dem han dels enskildt till Tessin och dels i sin sista skrift gjorde, rörande förhållandet till "en förnäm person." Mycket talar för en sådan förmodan om en afsigtlig, djupt beräknad trolöshet mot den tilltalade.

Efter domens afkunnande begärde B., synbarligen i förlitande på Rättens dagen förut gifne intercessionslöfte, att få meddela några ytterligare upplysningar, rörande den af honom alltid erkända planen om de Svenska regementenas anvärfning för Dansk och Engelsk räkning m. m. Rätten tog emot upplysningarne, men fann dem vara "en sak, hvarpå Rätten ej mer kan hafva något afseende."

Domen underställdes Kgl. M:t, och samtidigt dermed ingaf B. sin nådeansökning. Den remitterades till Kancellirättens utlåtande. Rätten hade mod att, oaktadt den många gånger och senast få dagar förut lofvade intercessionen, samt i trots deraf, att B. verkligen meddelat nya, ehuru, af måhända ganska naturliga skäl, obetydliga upplysningar, — likväl, på Rozirs yrkande, i följande ordalag afstyrka all nåd:

"Kancellirätten fann ej något, af hvad Blackwell i sin exception och eljest munteligen andragit, vara af sådan beskaffenhet, att thet kunnat för någon hindrande omständighet anses eller i underdånighet anmälas, utan theremot, att han ifrån första början af ransakningen, oaktadt alla föreställningar och jemväl försök med svårare fängelse, framhärdat i tvetalan och besynnerlig halsstarrighet."

Skutenhjelm, som uttryckligen förklarat, det han trodde B. möjligen ej veta mera, än han bekännt, deltog ej i denna öfverläggning; men Lagerfeldt, som yttrat sig i ungefär enahanda syftning, gjorde det, och, hvad värre är, von Nolcken. Första perioden af Rättens nyssanförde resolution var likväl rakt stridande mot hvad v. Nolcken, vid domens fällande, i första delen af sitt votum anförde. Och likväl vågade eller ville icke denne man, som obestridligen eljest har den värdigaste hållningen af alla, i denna rättegång reservera sig från ett sådant beslut!

Domen stadfästades och nådansökningen afslogs genom ett Kgl. Reskript af den 15 Juli. Under Fredriks frånvaro resolverades och underskrefs det af Posse, Ehrenpreus, Wrangel, Höpken, Wrede, Palmstjerna och Ekeblad*).

*) De fyra sistnämnde bildade jemte Stjernstedt den "fournée" af Riksråder, som, få månader förut, till Hattpartiets förstärkande blifvit

Emellertid hade Blackwell först begärt få tala med Aktor och yttrade till honom, att han "till sitt företagande blifvit bedragen." Aktor uppmuntrade honom då att säga rentut, om han hade något mera att yppa; härpå svarade B., att "han sådant väl hade, men dristade sig icke thertill, fastän han skulle undergå döden, ty han vore tå ingenstädes säker om sitt lif, fastän han nu skulle få thet behålla; dock ville han säga något åt Grefve Tessin, om Hans Excellence kunde förmås stiga ned till honom."

Tessin hade, med anledning häraf, flera samtal med B. och erkände inför Kancellirätten, att B. sagt honom åtskilligt, men att "det ej förtjente göra den ringaste reflexion på." Mera fick icke Rätten veta. En jemförelse mellan B:s här ofvan anförde yttrande till Aktor och innehållet af hans sista Nådansökning ger dock en icke ovigtig ledning för bedömandet af dessa yttrandens beskaffenhet. Om denna jemförelse också icke med full bestämdhet röjer, hvad som låg på bottnen af, hvem som var upphofsman **till** hela denna s. k. konspiration, lemnar den dock i det hänseendet indicier, de der svårligen kunna bedraga. Ledd af dessa, måste man djupt beklaga det öde, som öfvergick en olycklig främling, och obetingadt afsky den Venetianska politik, som ej drog i betänkande, att med ett juridiskt mord igenmylla spåren efter en bland partiens småfejder, och med förrädiskt uppoffrande af ett troget verktyg besegla en i alla fall föga varaktig försoning.

Den ifrågavarande sista Nådansökningen ingafs af B. den 23 Juli. Den var egentligen ställd till Kancellirätten. Den började med orden: "Emedan jag i några dagars tid torde vara inför Guds domstol" etc. Dagen för B:s afrättning var nemligen då redan utsatt, nemligen till den 29 Juli, ehuru den sedermera af okänd anledning framsköts till den 8:de (**Bergius**, Inträdestal i Vet. Akad. 1758, uppger den 16:de) Augusti. I denna skrift förklarade han, såsom det synes, un-

---

tillvägabragt. Posse och Wrangel hade nyligen rönt ett temligen hårdhändt bemötande i principalatsfrågan och voro kufvade af öfvermakten. Ehrenpreus var af Hattarne gjord till Rikeråd och dem oinskränkt tillgifven.

der synbar inverkan af tanken på en nära förestående död, ogrundadt allt hvad torturen tvungit honom bekänna. Han vidhöll endast det, som han alltifrån de första förhören erkänt: det hos Konungen gjorda anbudet af penningar, likväl med förnekande af något förslag, rörande suveräniteten och successionen; vidare erkände han korrespondansen med Titley, hvilken skulle åsyftat den förr omnämnda planen, rörande Svensk militärs antagande i Dansk och Engelsk tjenst. Han nämnde vidare på flere ställen i skriften "en förnäm person", hvars namn "han dock icke vågade uppgifva, emedan det icke i denna sak finge tryckas, såsom han ville skulle ske med hvad han nu skref."

Denne "förnäme person" hade "gifvit honom anledning till nyssnämnde plan, men förbjudit honom att kommunicera den åt Engelske Ministern Guydickens, innan han först sonderat Danmark", och detta gaf anledning till hans skriftvexling med Titley och med Drottning Lovisa under Titleys kuvert. Drottningen visade sig i sitt första svar temligen likgiltig för negociationen, men hade vid ett sednare tillfälle låtit Titley skrifva till Blackwell, att derest den plan han hade, "vore till Englands, Danmarks och Sveriges bästa", kunde han komma öfver till Köpenhamn och meddela den. Härifrån hindrades B. af Manufaktur-deputationens stränga befallning att infinna sig i Stockholm. Efter ankomsten hit hade B. af "den förnäme person" fått tillstånd att meddela äfven Guydickens planen. Vid detta ställe i skriften heter det vidare: "Hvad jag berättat om de 100,000 P. st. är ricktigt, bara at jag kan icke påminna, at jag sade till Hans Magestet eller President Broman, att det stod icke i brefvet nämnd om suverenitet och succession; men när jag hade talt om det till hans Magestet, jag kunde alldrig ha drömt at det skulle vara lif-straff för mig, emedan det var på Hans Magestets egit befalning, som jag communicerade det till Herr Landtmarskalken och Herr President Broman; och jag kan icke nu tro, det Hans Magestet, som har altid bevist mig och hela verlden så mycket nåd och mildhet, skulle invijckla mig, en fattig frembling, uti en sak, hvarigenom jag skulle mista lifvet och förderfva min innosant familia." Blackwell beder derefter ytterligare,

att Rätten ville intercedera för honom om benådning till lifvet, och att han måtte blifva landsförvist eller skickad såsom läkare på Ostindiska Kompagniets skepp. Ville ej Rätten för honom fälla förbön, beder han, det åtminstone måtte förunnas honom skrifva till sin i England vistande hustru och broder, för att taga afsked af dem och gifva föreskrifter om sina barns uppfostran samt om dispositionen af 10,500 daler, dem han sade sig ega att fordra af Manufaktur-deputationen. Han erinrade Rätten om dess, ännu samma dag hans dom afkunnades, lofvade intercession och skref i bevekliga, med citater ur bibeln styrkta, ordalag, om sin oskuld och den barmhertighet, han väntade af sina domare. — Han väntade förgäfves. Kancellirätten afstyrkte ytterligare, på grund af Rozirs yrkande, all nåd, och den Kongl. Regeringen vägrade den. B:s begäran om dispositionen af hvad han egde eller förmente sig hafva att fordra, förklarades otillständig, enär domen fråndömde honom lif, ära och gods, och med obeveklig hårdhet förnekades honom till och med någon mildring i hänseende till förfogandet med hans liflösa kropp. Den enda nåd honom vederfors var, att han fick skrifva de ifrågavarande brefven.

Såsom förut är nämndt, verkställdes domen i Aug. 1747. I en liten skrift: "A. Blackwells Lefvernesbeskrifning, Norrköping 1765", som egentligen är ett paskill mot den s. k. "högförrädaren", skildras hans sista ögonblick såsom vittnande, att han var en gudlös fritänkare, — ett påstående, som rättegången, enligt hvad vi sett, mångenstädes vederlägger. Jag inför här nämnde skildring, hvaraf läsaren torde draga en för B:s minne mera gynnsam slutsats, än bokens författare:

"Då han var uppkommen på schavotten, vände han sig till åskådarne, såg på dem någon stund och betygade sin förundran öfver deras nyfikenhet. Han tog sedan kläderna och peruken af sig, blottade halsen, undersökte blocken och yxan och gaf skarprättaren en present, bedjande honom göra sin syssla, det bästa han förmådde, samt för ingen del hugga till, förr än han gifvit honom tecken. Derpå tog han afsked af presten*), och då han lagt sig ned på stupstocken och blef

*) Blackwell hade flere gånger begärt få en reformert prest till sig,

af skarprättaren tillsagd att ligga sig rätt, har Blackwell med skämtande uppsyn svarat, att som det vore första gången han här låg, skulle skarprättaren ursägta detta hans fel, som han efter erhållen undervisning gerna ville rätta."

Blackwells hufvud föll; hans namn och hans öden glömdes, eller rättare förtegos, under de politiska stormarna och allmakten hos den faktion, som fört honom på schavotten. Det var ej godt i den tiden att tala högt om honom, men i tysthet ordades troligen mycket om, öfver och äfven för honom. Deraf de i flere landsorter vida kringspridda, från hvarandra afvikande, till en del vidunderliga, berättelser om hans person och hans brott, de der än i dag fortlefva. — Inom hofvet, eller åtminstone Kabinettet, föll han heller icke i förgätenhet. Trettioåtta år efter det Tessin låtit innesluta alla handlingarne i målet i ett enda paket, det han med sitt och medbröders sigill förseglade, samt samma dag Kancellirätten upplöstes, till obrottsligt förvarande i Riks-Arkivets hemliga hvalf, öfverlemnade åt Riks-Arkivi-Sekreteraren v. Stierneman, — femton år efter det Tessin gått att inför en högre domare möta Blackwell, bröts förseglingen af Tessins Konglige elev, och efter handlingarnes genomläsande lät han återlemna dem, öppna och beledsagade af följande reskript:

— — — "Och som, vid dessa handlingars genomläsande, Kongl. Maj:t fann, så väl i anseende till den förflutna längre tid, sedan de deruti omförmälde händelser tilldragit sig, som ock i betraktande af de underrättelser derifrån vore att hemta till upplysning och närmare kännedom af vissa omständigheter uti historien för det tidehvarfvet, att samma handlingar nu mera både kunde och borde få läsas och kännas, sedan orsakerna och anledningen att det förbjuda genom tidernas om-

---

vid namn Dartis; dervid gjordes svårigheter och man sökte få honom att åtnöja sig med Kyrkoherden Tollstadius. Om det var denne eller någon annan, som följde honom till afrättsplatsen, kan ej bestämmas. — I sista ögonblicket fruktade man B:s yttranden. Den prest, som skulle gifva honom andlig tröst, fick ej tala med honom ensam eller i andra ämnen, och ville B. på afrättsplatsen tala till folket, skulle trumman genast röras, — så lydde Tessins och Kancellirättens instruktioner till Slottsfogden. N. A.

skiften upphört; Så befallte Kongl. Maj:t, att detta paket skulle oförségladt till Riks-Archivi förvar återlemnas."

expedieras
egenhändigt Stockholms Slott den 12 Febr. 1785.
GUSTAF.

Den Kongl. skrifvelsen är, som man finner, med diplomatisk försigtighet affattad; men kan det rimligtvis antagas, att eleven, såsom en gärd åt sin lärares minne, lät sig så angeläget vara, att sprida "den närmare kännedom om vissa omständigheter uti historien för det tidehvarfvet", som handlingarne voro egnade att gifva?

Öfversigt af den nyaste Litteraturen.

[31] 1:o. **Förslag till Straff-Balk.** Stockholm 1844. Texten 83 sidd. och Motiver 47 sidd. 4:o. — 2:o. **Om verkställighet af fängelsestraff.** 8 sidd. 4:o. Stockholm 1844. — 3:o. **Förslag till författning om nya Strafflagens införande och hvad i afseende derå iakttagas skall.** 13 sidd. med motiver sidd. 59—64, jemte **Underdånig Anmälan om Grundlags-förändringar och förslag dertill.** Sidd. 17—23. Stockholm 1845, tryckte hos P. A. Norstedt & Söner.

Redan vid 1809 års Riksdag väcktes, som bekant är, fråga om förbättring af vår allmänna Lag. På begäran af Rikets Ständer tillsattes omedelbart derefter en Lag-Kommité, hvars arbetande Ledamöter bestodo af Kommerce-Rådet Zenius, Advokatfiskalen Staaf, Häradshöfdingen Richert och Akademie-Adjunkten Doktor Afzelius. Första frukten af denna Kommités arbete voro tvänne betänkanden angående "förändring af nu antagne bestraffningssätt och inrättandet af allmänna arbets- och korrektionshus", samt "om förändring af Under-Domstolarnes och Hof-Rätternes antal och organisation." Sedan Kongl. Maj:t inhemtat Högsta Domstolens och Stats-Rådets yttranden, föreslogs det förra för Rikets Ständer till antagande vid 1815 års riksdag, men det andra ansåg Kongl. Maj:t stå i så nära samband med öfriga till Rättegångsordningen hörande stadganden, att det icke kunde eller borde pröfvas utan i sammanhang med den nya Rättegångsbalk, som Kommitén egde att utarbeta.

Emedlertid fortgick Lag-Kommiténs verksamhet med den påföljd, att ett fullständigt förslag till ny Civillag utkom från trycket år 1826. Ett förslag till den återstående delen eller Missgernings-Balken trycktes äfven 1826, men utgafs först jemte motiver år 1832, till allmän granskning. Sedan en mängd anmärkningar deremot blifvit gjorda och till Kommitén inlemnade, afgåfvo de tre förstnämnde Ledamöterne i Lag-

Kommitén, på Kongl. Maj:ts nådiga befallning, deras utlåtande i anledning af dessa anmärkningar, hvilket utlåtande befordrades till trycket år 1834, jemte de förändringar i förslaget, hvartill de gjorda anmärkningarne föranledt. Härmed var således Lag-Kommiténs arbete fulländadt. Men då Regeringen, som emedlertid jemväl infordrat vederbörande Domstolars yttranden öfver förslagen, ej fann skäl att till Rikets Ständers pröfning vid 1834 års Riksdag framlägga något af berörde förslag, blef på Ständernas begäran en ny Kommité tillsatt under namn af Tablå-Kommitén, som hade sig uppdraget att i en jemförande tablå sammanställa lagförslagen med gällande lag och författningar, och å sina ställen bifoga de anmärkningar, som deremot blifvit gjorda. Äfven detta arbete fullbordades och allmängjordes före 1840 års Riksdag. Fråga uppstod då om vidare granskning, hvarföre en Kommité tillsattes att ytterligare granska lagförslagen. Denna fick namn af Lagberedning och trädde i verksamhet mot slutet af år 1841. För att påskynda*) detta arbete och isynnerhet granskningen af Straff-Balken, som ansågs mest af behofvet påkallad, blef i Maj månad 1844 trenne nya Ledamöter i Beredningen tillsatte**). Den sålunda förstärkta Beredningen afgaf derefter till Kongl. Maj:t den 23 November samma år Förslag till Straff-Balk, åtföljdt af Protokoll och Reservationer, samt den 31 December *Förslag till Fängelselag och Förslag till Författning om nya Strafflagens införande* jemte *Underdånig Anmälan om Grundlags-förändringar och förslag dertill.* Sedan dessa Förslag blifvit af Konungen i sammanträden med Stats-Rådet och Högsta Domstolen granskade, öfverlemnades de till då församlade Rikets Ständer, men då tiden ej medgaf att å Riksdagen genomgå hela Lagförslaget i dess särskilda delar, förekom endast till öfverläggning de allmänna grunder, hvarpå förslaget till ny Straff-Balk hvilade. Efter liflig diskussion blefvo dessa af tre Riksstånd, Adel, Borgare och Bönder, gillade och antagne, hvaremot Preste-ståndet ansåg tillräcklig erfarenhet om nyttan och fördelen af det föreslagna fängelse-

*) En ledamot i Lagberedningen, Herr Häradshöfdingen Theorell, har påstått, att granskningen af Straff-Balken redan var afslutad, innan de nya ledamöterna inträdde. Är detta sannt, så följer deraf, att Regeringen antingen var okunnig om ett sådant förhållande, eller ock att den genom de nya ledamöternas inkallande ville åt Lagberedningens verksamhet gifva en annan, med dess egna åsigter mera öfverensstämmande rigtning. Det sednare har mycken sannolikhet för sig. Man må ej heller förtänka, om så skett; ty icke kan man väl billigtvis fordra, att Regeringen skulle uppoffra sin öfvertygelse för Herr Theorells.

**) Dessa voro Expeditions-Sekreteraren Richert och Professorerne Bergfalk och Schlyter.

systemet ännu ej vara vunnen, och att frågan derföre borde uppskjutas.

Sådan är i största korthet anledningen och upphofvet till dessa förslag. De utgöra frukten af 35 års arbete. „

Antager man, att Regeringen, för att efterkomma Rikets Ständers begäran vid 1809 års Riksdag, uppsökt och användt de ypperste lagkloke, som Nationen under tiden haft att erbjuda; så äro dessa arbeten jemväl ett prof på Svenska Juristernas lagstiftningskonst i 19 seklet. Något skäl till annan förmodan finnes ej heller. Vore det så, skulle det innebära nästan den svåraste förebråelse, som mot en Regering kunde göras *).

Aldrig torde väl något svårare och mera ansvarsfullt uppdrag kunna anförtros åt en medlem i samhället, än att öfverse och omarbeta dess gällande lagar. Härtill fordras mer än vanlig lärdom och skarpsinnighet. Det är ej nog, att han eger en grundlig insigt i lagfarenhetens theori, en vidsträckt kännedom af andra Nationers försök och framsteg i förbättringen af deras lagar, han måste derjemte och framför allt annat noga känna samhällets närvarande ståndpunkt på civilisationens bana, dess seder och vanor, lynne och tänkesätt. Men detta är ej möjligt utan att känna, huru samhället kommit på den punkt, der det nu är, d. v. s. utan ett vidt omfattande och djupt studium af samhällsförfattningens historia, dess lagar och författningar ifrån aldra äldsta tider. Lika litet som en landtman kan bedöma svenska jordens natur och beskaffenhet, äfven om han känner hvarje fläck på 2 eller 3 mils omkrets kring sin bostad; lika litet kan någon känna sin samtid blott derigenom, att han, det må än vara huru noggrant som helst, följt hvarje rörelse och förändring i det offentliga och enskilda lifvet inom fäderneslandet under hans korta lefnadsbana. Han kan på sin höjd blifva menniskokännare, inse de bevekelsegrunder, som bestämma enskildas handlingssätt, men de stora långsammare rörelserna i samhällets inre och de krafter, som förorsaka dem, blifva för honom okända.

Samhällenas historia, sådan den hittills gemenligen blifvit skrifven, räcker ej heller till, ty den behandlar endast de sty-

*) Väl hafva vi sett en person uppträda och påstå, att den verksammaste arbetaren, som ända ifrån 1810 års Riksdag oafbrutet varit af Regeringen anlitad, skulle sakna nödig skarpsinnighet, och att hela förslaget vore förkastligt. Sådant förutsätter naturligen, att klandraren sjelf ligger djupare i reflexionen och eger förmåga att skrifva något vida bättre. Man har ej svårt att bedöma detta klander. Är tadlet sannt och grundadt, så drabbar det ej den, som njutit, utan den, som skänkt förtroendet; är det ogrundadt, har tadlaren fällt sin egen dom.

rande och de store samt nationens förhållande till sina grannar; men detta är blott den ytliga historia, som föga undervisar den, hvilken vill lära känna nationens eller de styrdas öden, seder och tillstånd på olika tider, hvarom lagarne gifva säkraste upplysning. Men så vida medborgaren må kunna veta, hvad som är gällande Lag, och Domaren blifva förtrolig med dess tillämpning, måste lagförändringar ske sparsamt och så sällan som möjligt. En ny lag får derföre ej skrifvas endast med afseende på det ögonblick eller år, då han antages, den måste jemväl omfatta, hvad närmaste framtid anser för rätt. Lagstiftaren måste beräkna och förutse den rigtning, nationen under sin utveckling kommer att taga, för att, om den är god, lämpa lagen derefter, men genom lagbud hämma och afleda dess bana åt motsatt håll. Lagstiftaren kommer således att i mer eller mindre grad bestämma sin nations framtid, eller, om man så vill, han kommer att i lagarne tolka nationens framtid, sådan han förutser den blifva. Man må ropa, huru mycket man vill, om vådan af missbruk, om faran att införa nyheter, som för alltid blifva främmande för samhället. Satsen är sann och oafvislig samt kan ej förkastas derföre, att den lemnar rum för missbruk. Sådan anse vi lagstiftarens uppgift vara; den är svår att lösa.

Straff, enligt dess nu vanliga begrepp, var för våra äldsta förfäder alldeles okändt. Straff förutsatte ett förhållande af herre och tjenare, men den svenska odalmannen var en fri man och kände ingen herre öfver sig. Endast slafven var hans tjenare, men för slafvarne var ej lagen skrifven, de stodo utom dem. Kroppsstraff voro derföre okända. Endast tjufnad gjorde härifrån undantag; ty stöld ansågs för så nesligt, att den brottslige behandlades lika med slafvarne. Först sedan katholska religionen med sin hierarki och falska subordination hunnit förändra tänkesätten och inympa sina grundsatser på staten, och adelskapet derefter uppkommit, började man att betrakta brott och straff ur andra synpunkter. Man började nu hota och söka afskräcka med bila och ris samt andra kroppsliga straff. Man var ännu mera frikostig derpå, då det gällde att straffa förbrytelser, som förnämligast begingos af de underordnade, lägre samhällsklasserna.

I folkets lag kunde dessa åsigter ej så snart vinna insteg. Visserligen blefvo dödsstraffen talrikare i Lands- och Stadslagarne, samt rättigheten att med böter försona ett brott mera inskränkt, men de fysiskt affliktiva straffen äro der jemförelsevis sällsynta. Man hade likväl ett sätt att kringgå den allmänna lagen och göra den öfverflödig genom Gårdsrätterne. Så stadgar redan Konung Magni Gårdsrätt af år 1319: "kallar

man annan tjuf, horuson eller annat oqvädinsord, ähr han Knap eller Skytte ligger i tornino een Månad och ätte vatn och brödh, ähr han hyrdränger eller annan mindre man, ligger i Ståkenom eller Kistomen, sammaledes är han småsvän vardhe hudstruuken." Eriks af Pommern Gårdsrätt föreskrifver: "Hugger man annan sår, slår eller stinger så att blod uthgår, miste hand sina" — "slår man annan pust eller käphugg och går ej blod ut efter, då skall knifvar stingjas genom hand hans och rysta så fram till hans finger." Dessa blifva sedan stående straff i alla följande Gårdsrätter.

Men Gårdsrätterne motsvarade ej allenast våra nuvarande Hofartiklar; de egde en mycket vidsträcktare tillämpning. Gårdsrätten var äfven "skipad" för allt "Riksens Rådhe såsom är Biskopom, Riddarom och Svennom, som i hans rådhe ähro, och serdelles allom höfvidsmannom och Embetsmannom, hvilke samma rätt hafva ägga, hvar the hälst stadde ähre" *).

Hvar och en Riddare på sin borg och höfvidsman i sitt Län tillämpade den godtyckligt och dömde derefter sjelf ej allenast sin betjening utan äfven sina underhafvande, hvilka ofta nog försmäktade i hans slottshvalf och källare, stundom utan att ens erhålla erforderligt vatten och bröd. Besinnar man då, att hela Sverige under denna tid var öfverdraget med ett nät af borgar och slott, der de store sjelfrådigt herrskade, att kyrkan och adeln slagit under sig största delen af jorden, så att knappast någon tvist ibland folket derom kunde uppstå, och slutligen att presterne dömde i alla äktenskapstvister m. m., så är det ej underligt, att landslagen alldeles föll ur bruk och bortglömdes, så att till och med Johan III ej visste, om Christoffers Landslag var antagen och gällande i Sverige eller ej.

Detta straffsystem infördes derefter småningom i allmänna lagen, genom en mängd särskilda stadganden, och hade just nått sin kulminationspunkt i slutet af 17:de seklet, då vår nu gällande lag började bearbetas. Om än en mildare anda råder i 1734 års Lag i jemförelse med 16:de och 17:de seklernas brottmålslagstiftning, så bär den dock prägel af systemet. Utom dödsstraff genom halshuggning och hängning, med alla dess qvalifikationer, såsom rådbråkning, stegling, bränning, handens afhuggande, är den frikostig på spö- och risstraff samt fängelse vid vatten och bröd. Vidare hotar den med landsflygt, förlust af all egendom, förlust af lös egendom, förlust af ära, arbete å fästning, fängelse, kyrkoplikt och böter.

Svårligen torde man i alla dessa straff kunna upptäcka annat ändamål än att afskräcka; denna föreställning har också

*) Eriks af Pommern Gårdsrätt.

derigenom blifvit djupt rotad i nationens tänkesätt; så djupt att det fordras lång tid för att bryta denna fördom. Då t. ex. fråga uppstår att mildra straffhot, mötes man alltid med den invändning, att brotten derigenom skola taga öfverhanden. — Fåfängt må man åberopa historiens vittnesbörd, att strafflagarne under en lång följd af år blifvit mildrade, under det de grofva brotten likväl aftagit, att de flesta öfriga länder under de sista 50 åren alldeles frånträdt denna föreställning om straffets ändamål att uteslutande afskräcka, men att brottslingarnes antal och i synnerhet återfallena i brott, det oaktadt, under vissa omständigheter aftagit utöfver all förväntan. Hjelper ingen annan invändning, så påstår man i sista stunden, att Svenskarne äro af annan natur än andra menniskor. Och verkligen ligger i detta påstående, till en viss grad, mera sanning, än man tror. Källan härtill är den falska subordination, som inympades på nationen under 13:de seklet. — Det var länge blott en kastskillnad emellan adel och ofrälse, men giftet har nu, liksom hvarje annan osed på samhällets höjder, spridt sig till den lägsta koja. Man behöfver ej lefva länge bland folket för att vinna bekräftelse härpå. Torparen anser sig för mera än drängen och backstugusittaren, bonden än torparen; skattebonden vill åtnjuta mera anseende än kronoåboen, o. s. v. skalan uppföre till de högsta platserna, allt utan afseende på bildning och förädling, eller på något inre värde. Man må ej tro, att skillnaden är obetydlig mellan de lägre klasserna; tvärtom, afsöndringen är större, ju längre ner man kommer.

Hvar och en anser blott dem för sina likar, som tillhöra samma klass, de öfriga betraktar han antingen som tjenare eller herrar; han föraktar de förra, men hatar och afundas de sednare. Den svenska afundsjukan, som blifvit ett ordspråk, har sin rot i detta förhållande.

Lagarne bära öfverallt prägeln af denna falska subordination. Då man i Missgernings-Balken på de flesta ställen finner spö och fängelse vid vatten och bröd alternativt ådömde och dermed jemför 5 Kap. 5 §., som stadgar, att sednare straffet må användas, "der Domaren pröfvar att den brottsliges välfärd och heder genom annan kroppsplikt spilles", så finner man lätt, att Domaren ej kunnat få tydligare föreskrift att göra afseende till personen vid Domareembetets utöfning.

Det nya förslaget uppträder mot bägge nyss skildrade fördomar. Den anser straffets ändamål hufvudsakligen vara att förbättra, och ställer alla lika inför lagen. Resultatet af den förra grundsatsen är, att alla fysiskt affliktiva straff och alla skamstraff: kyrkoplikt, halsjern, afbön m. m. äro afskaffade,

emedan de anses mera förhindra än befordra brottslingens förbättring, och att straffarterne äro inskränkta till endast 3, nemligen: dödsstraff, fängelse och böter. Här kan naturligtvis ej vara stället att ingå i undersökning om det borgerliga straffets natur och ändamål. Vi torde endast böra erinra, att det ej har den ringaste gemenskap med Guds straff, som väntar brottslingen i en annan verld. Det sednare är en vedergällning för allt, hvad han brutit på jorden. Det förra kan ej vara så; fy i den händelsen skulle vi genom gissling och pinande, genom att underkasta oss de aldra strängaste straff, kunna draga vexlar på framtida sällhet i en annan verld.

Vi kunna ej tydligare antyda rätta naturen af det borgerliga straffet, än om vi säga, att brott äro symptomer till moralisk sjuklighet, och straff det läkemedel, som användes att bota den. Föräldravård och uppfostran, folkskolor och bildningsanstalter äro den diet, som föreskrifves den friske för att bibehålla och stärka helsan. Det är oftast ej den brottsliges fel, om han ej följt dieten. Merendels återfaller det i mer eller mindre grad på samhället.

Är detta sannt, och vi äro öfvertygade derom, så behöfver man ej bråka sin hjärna med att söka filosofiskt deducera statens straffrätt. Den förvandlar sig till en pligt, en skyldighet. Derigenom blifva ock dödstraff och lifstidsfängelse förkasteliga, ty de innebära, att menniskan förklarar sin nästa för oförbätterlig och evigt fördömlig, någonting, hvartill hon ej har rätt. Bibehållas dessa straff, så visar det blott, att det gifves moraliska sjukdomar, som samhället ej kan bota, att dess läkarekonst ej är herre öfver sjukdomen.

Då dödsstraffet sålunda endast kan försvaras såsom behöfligt att afskräcka från brott, och böter i sjelfva verket blott äro ett palliativ i brist på annat lämpligare straffbot för mindre förseelser, samt om de hafva någon verkan på brottslingen, denna verkan ej kan vara annat än afskräckande; så återstår endast fängelse såsom ett straff, ämnadt att förbättra. Man har länge tvistat och tvistar ännu om sättet, huru fängelset skall inrättas för att bäst uppfylla detta ändamål. Striden vänder sig dock förnämligast omkring frågan, huruvida fången skall sitta natt och dag ensam i sin cell, eller om gemensamt arbete om dagarne skall tillåtas. Det första förslaget af år 1832 hyllade den sednare åsigten, men Lagberedningen har på goda skäl frångått den och till följd af de sista årens erfarenhet föredragit cellfängelse. Många invändningar hafva emedlertid blifvit gjorda deremot. Några anse det allt för grymt och hårdt samt anföra till stöd derför, att några cellfångar blifvit galna och vansinniga, andra påstå det vara alltför mildt,

isynnerhet för det lugna, stilla och allvarliga lynnet hos nordbon, som är van att i sysslolöshet bortsofva en stor del af de långa vinteraftnarne.

Man bör likväl härvid ej glömma, att cellfängelset är ett menniskoverk och såsom sådant ej gör eller kan göra anspråk på ofelbarhet eller fullkomlighet; att båda nyssnämnda olägenheter och måhända äfven andra någon gång kunna inträffa, utan att detta förutsätter systemets oduglighet. Kan man visa, att det bestående med samma fördelar medför mindre olägenheter, eller kan man föreslå någon annan straffart, deri dylika fall ej inträffa, då, men ej förr, har man skäl att förkasta cellfängelset. Vidare bör man ihågkomma, att cellfängelsets försvarare aldrig påstått, det brottslingen genom sjelfva ensligheten förbättras. Hvad man dermed vill vinna och erfarenheten jemväl bekräftat, är endast att brottslingen ej blifver genom straffet försämrad; och detta är fördel nog, om man besinnar, hvilken plantskola för brottslingar våra närvarande fängelser äro. Cellfängelset gör endast förbättringen möjlig. Om den inträffar eller ej, beror på helt andra omständigheter. Härtill fordras i första rummet, att religionens lärare med nit och värma omfatta detta vigtiga värf, att vården och uppsigten om fängelset anförtros åt en bildad och ädel man, som genom frikostig aflöning kan och tillika vill egna hela sitt lif åt denna verksamhet. Föreståndaren måste äfven till en viss grad vara fri och oberoende i sin verksamhet.

Äfven den enskilde medborgaren bör omfatta denna idé med välvilja; han bör glömma all kast- och stånds-skillnad och betrakta den brottslige, ej som en föraktad usling, som endast förtjenar hat och afsky, utan som en fallen like och broder, hvilken genom upplysning kan förbättras. Sådant är förhållandet t. ex. i England. Der hafva bildat sig flera sällskaper med uteslutande syftemål att söka förbättra brottslingar. Enskilda personer hafva deråt egnat hela sitt lif och uppoffrat hela deras förmögenhet.

Vi befara dock af många skäl, att ingendera af nyssuppgifna vilkor för fångarnes förbättring komma att på många år uppfyllas i vårt land. Man får derföre ej allt för snart hos oss vänta samma lyckliga resultater af cellfängelsets införande, som visat sig i andra länder.

Vi nämnde, att lagförslaget ställer alla medborgare lika under lagen. Sålunda har det afskaffat alla privilegierade fora, den belägger ej med skoningslösa och stränga straff sådana brott, som gemenligen begås af det lägre folket, den tillåter ej Domaren att välja emellan olika straff för så kalladt bättre

och sämre folk. Härifrån göras dock två undantag, som förtjena att närmare betraktas.

I 6 Kap. 6 §. af 1832 års förslag stadgades, att man vid bestämmandet af böter skulle göra afseende å gerningsmannens större eller mindre förmögenhet efter hvad derom allmänt kunnigt vore. Detta stadgande har blifvit af Lagberedningen uteslutet. Om man härtill kan uppgifva såsom skäl, att Domaren för att vara samvetsgrann, borde på siffran känna den brottsliges förmögenhet och sålunda mer än tillbörligt intränga i den enskildas angelägenheter, samt att domaren aldrig kan undvika misstag och i de flesta fall måste döma efter ett ofta otillförlitligt rykte, så förlora likväl dessa invändningar all vigt vid närmare betraktande.

Intet straff är nemligen så relatift, drabbar den brottslige så olika som böter. Tre Riksdaler (i silfver) är en större förlust för den fattige arbetaren än lika många tusen för den rike. Det kan ej vara rättvist att då ådöma dem samma bötesbelopp för enahanda förseelse, men full rättvisa är det första, en lag bör eftersträfva. Till och med om man lemnar Domaren öppet att lämpa bötesbeloppet efter förmögenheten, kan man ändå ej ernå full rättvisa, ty skillnaden emellan enskildas förmögenhet är större än emellan 1 och 100, som i allmänhet utgöra maximum och minimum för böter. Man kan ej heller med skäl frukta för Domarens godtycke, då man lemnar och lemnat så många andra vigtigare ämnen åt detta så kallade godtycke. Våra grannar Norrmännen hafva ej tvekat att upptaga stadgandet om afseende å olika förmögenhet i deras nya lag (Norges Criminal-Lov af den 20 Aug. 1841 6 Kap. 3 §.). Stadgandet är ej heller nytt eller okändt i vår lagstiftning: man finner det redan å Kongl. Förordningen om Köpehandeln af den 11 Aug. 1580 §. 12. Stället är upplysande. Det stadgar bestämda böter för befallningsman, fogde och prestman, som förtiger honom veterlig landthandel. Först då det gällde borgare och bonde fick Domaren lämpa bötesbeloppet efter förmögenheten. Månne man ej häraf kan finna någon ledning för bedömandet af rätta orsaken, hvarföre Lagberedningen uteslutit stadgandet? Vare det långt ifrån oss att härigenom klandra dess ledamöter. Att de hafva både insett och velat det rätta i förevarande fall synes bäst deraf, att föreskriften finnes i 1832 års förslag. Men de torde äfven hafva funnit, att frågan är politisk och att dess borttagande kunde vara ett vilkor för att lagförslaget skulle vinna framgång hos Ständerna. Det skulle emellertid glädja oss, om nationens lagstiftare återinförde stadgandet, och derigenom visade, att Lagberedningen misstagit sig i sin förmodan.

Härtill sluter sig en annan anmärkning. Nya Lagförslaget lemnar Domaren rättighet att inom vissa gränser bestämma straffet för ett brott efter sig företeende omständigheter. De allmänna grunder, hvarefter straff skola mätas, uppräknas i 6 Kap. 1 §. — Der saknas likväl ett förhållande, som väsentligen karakteriserar de brottsliges olika straffbarhet, nemligen uppfostran. Väl eger Domaren rätt att afse gerningsmannens större eller mindre "förmåga" att inse brottsligheten af en handling; men barnet fattar skillnaden emellan rätt och orätt genom känslan långt innan förståndet blifvit nog utbildadt för att kunna inse den. Denna rättskänsla kan väckas tidigt i barndomen och utvecklas genom uppfostran. Den brottsling, som uppväxt ibland menniskor, hvilka både i ord och handling gifvit honom goda föredömen, den som dagligen genom exempel och förmaningar lärt, att man kan och bör kufva sina lidelser och begär, han är otvifvelaktigt mera klandervärd, än den, hvilken ända ifrån vaggan varit omgifven af laster och brott, äfven om denne sednare skulle af naturen ega ett bättre förstånd. Visserligen kunde man invända, att uppfostran är inbegripen under "öfriga omständigheter", i sista momentet af den klandrade lagparagrafen; men Domaren bör ega stöd af ett tydligt lagstadgande, då det gäller att döma en brottsling af så kalladt bättre folk. — Vi tro derföre att Norrska Kriminallagen med skäl anvisat Domaren att fästa afseende på uppfostran och äfven härutinnan har företräde.

Det andra undantaget från regeln att ställa alla lika inför lagen finnes i 11 Kap., som handlar om brott emot offentlig myndighet. Lagförslaget af år 1832 gör ingen specifik skillnad emellan högre och lägre befattning i fråga om ansvarsbestämmelsen för brott emot Statens tjenare under utöfningen af, eller i och för deras tjenst. Skälet härtill uppgifves i motiverna vara, att "det för allmän och enskild säkerhet är af högsta vigt, att en hvar, som förrättar statens tjenst utan afseende på högre eller lägre värdighet dervid eger att påräkna enahanda skydd, och att all den inverkan på gerningens större eller mindre straffbarhet, som derifrån må härledas, kan af Domaren tagas i akt vid straffets mätande inom de derför satta gränser", hvarföre Kommitén också med det gemensamma namnet embetsman betecknat alla organer för statens tjenst. Till följd af framställda anmärkningar gjordes likväl en skillnad i 1834 års reviderade text. Lagberedningen har bibehållit denna och delat statens tjenare i två klasser, embets- och tjenstemän, och stadgat särskilda straffbestämmelser för brott emot hvardera, så att t. ex. miss-

handel å embetsman i 11 Kap 1 §. belägges med 3:e eller 4:e gradens fängelse (2 till 6 år). Då samma förbrytelse emot tjensteman enligt 6 §. endast straffas med fängelse i 7:e eller 8:e grad (1 månad till 2 år). — Skillnaden åter emellan embets- och tjensteman bestämmes i 3 §. så, att med embetsman menas den, som med Konungens fullmakt å embetet försedd är, eller embete af lika värdighet innehafver, eller i sådan embetsmans ställe lagligen satt är, så ock Domare (hvarföre ej prest?) ändå att han ej blifvit af Konungen förordnad.

Att misshandel mot t. ex. ett Stats-Råd bör beläggas med svårare straff än ett ringa våld öfvadt emot en måhända näsvis slottsknekt eller vaktmästare vid posten, inses allt för väl, så vida det förra röjer en större brottslighet hos gerningsmannen än det sednare; att två års fängelsestraff å sistnämnde förbrytelse, på sätt Lag-Kommitén föreslagit, äfven är för högt, torde ej heller kunna bestridas, och har måhända gifvit anledning till förändringen, men å dessa omständigheter tro vi att behörigt afseende kunnat fästas på annat sätt än nu skett.

Vår anmärkning torde ännu mera billigas, om man närmare granskar den uppdragna skillnaden.

Enligt förslaget anses den för embetsman, som innehar embete af lika värdighet med den, hvilken eger Kongl. fullmakt. Huru skall denna värdighet utrönas? — Säkerligen kan det ej ske på annat sätt än genom 1696 års rangordning och öfriga författningar öfver samma ämne, uppgående till ett antal af mer än 40.

Detta blir ett särskildt vidlyftigt studium för juristen. Slutligen torde behöfvas en särskild profession vid universiteterna för att rätt grundligt undervisa juris studiosi i detta ämne, eller ock en ceremonimästare på stat såsom biträde vid hvarje domstol. Ej heller lära väl Rikets Ständer vilja förnöta tiden med att rådslå om rangordningen. Regeringen eller den ena statsmakten kommer sålunda att ensam, om än medelbarligen, förändra gällande strafflag.

Vi erkänna uppriktigt, att vi ej studerat 1696 års rangordning och hafva den ej heller till hands, men tro, att vi med dess biträde skulle kunna visa, att lagförslagets uppdragna skillnad emellan embets- och tjenstemän kommer att leda till många oformligheter och orättvisor. En embetsman kan ej tilltvinga sig aktning och anseende genom något straffhot i lagarne; han vinner dem endast genom duglighet och ett redbart väsende. För öfrigt förstå Svenska embetsmännen ännu alltför väl att iakttaga deras värdighet både emot ly-

dande och underordnade likar, utan att de behöfva få anvisning dertill af lagarne.

Vi kunna ej lämpligare uttrycka rätta värdet och betydelsen af rangordningar än med följande af nationen genom dess representanter vid 1766 års Riksdag fällda omdöme:

"Kunde man med trygghet säga, att den (Rangordningen) styrker och bibehåller den nödiga subordinationen eller på något sätt bidrager till värdiga embetsmanna egenskapers förkofring hos tjensteman, så vore ingen tvifvel att den ju borde behållas. Men när tvärtom man eger säkra rön, att i de länder och merändels alla fria regeringar, der ingen rangordning är, ja äfven inom vårt Rike uti de stånd, hvartill rangordningen ej lämpas, subordinationen och den tillhörliga skillnad uti anseende och myndighet, som personer emellan efter deras embeten och andra qualificationer helt naturligen vara bör, ändå icke saknas, utan snarare uti mera helgd och obrottsligare hålles, då man jemväl nu är och bör vara ganska mån om att upprätta och inplanta en rättskaffens esprit hos embetsmän, hvilka måste väntas af helt andra och redbarare motiver än ett utvärtes anseende och företräde för namnets skull uti samqväm, der ändå ingen får mer verklig heder af andra än hans personliga egenskaper och skickliga seder i det borgerliga umgänget förtjena; men det emellertid icke kan nekas att denna tomma liknelse af heder, som rangen utstakar, förmodligen mycket af en inkommen vana och fördomar hos den oförståndigare delen, verkligen ökar tjenstsökandet i allmänhet och att man så mycket illfänas till allt högre och högre grader för att fylla ett hedersmått, som man i sin inbillning tyckt något vara, hvilken lystnad helt naturligen vänder en tjenstemans förnämsta håg och böjelse mera uppå hans egen person än uppå sysslan, som han då innehafver, och då han förnöjer sig i den skugga af heder, som han åtrår, tänker han mindre på huru Riket skall tjenas och en sanfärdig ära att hafva manligen och med nit fullgjort sin pligt i alla delar, förvärfvas: alltså föranlåtas Rikets Ständer i betraktande af dessa omständigheter Eders Kongl. Maj:t i underdånighet tillstyrka, det alla förordningar och Resolutioner om Rang böra till sin kraft och verkan upphöra etc."

Af skäl, nu blifvit anförda, tro vi, att den betydliga rangskillnad emellan statens tjenare, som insmugit sig i Lagen år 1779, kunnat uteslutas i nya förslaget till Straffbalken. Men då vi ej heller kunna obetingadt antaga, hvad 1832 års förslag härom stadgar, torde det billigtvis af oss fordras att föreslå något annat i dess ställe. Vi skulle då anse lämpligt, om det i lagen allmänneligen utsatta straff å våld eller miss-

handel lades till grund och Domrarne anvisades, att straffen härå, då de öfvades mot statens tjenare i embetsärender etc. kunde (ej alltid borde) ökas en, två, eller om man så nödvändigt, vill 3 straffgrader; hvaremot 11 Kap. 2 §. kunde oförändradt bibehållas. Sådant vore i korthet det sätt, hvarpå vi ville att frågan blefve löst. Derigenom undviker man att uttryckligen sanktionera rangordningen i allmän lag och att t. ex. en Länsman i hans ofta nog förhatliga tjenste-utöfning kan piskas både blå och blodig, utan att gerningsmannen beläggas med så högt straff, som följer på en aldrig så liten knuffning tillfogad den så kallade embetsmannen, i anledning af någon hans åtgärd i embetet, någonting som säkerligen kränker hvars och ens rättskänsla.

Om vi till stöd för vår här yttrade åsigt ännu en gång åberopa Norrska Lagen, så är det icke derföre, att vi sakna exempel ur andra lagar eller tro, att denna lag nödvändigt bör tjena till mönster för oss, utan emedan alla hitintills berörde frågor äro nästan uteslutande politiska, och vi ej ansett någon nation vara i detta hänseende med oss mera jemförlig än vårt brödrafolk, som styres af samma Konung*).

Lagförslaget delar fängelsestraff i 7 grader, så att första grad är på lifstid, andra från och med 8 till och med 10 år, tredje 6—8, fjerde 4—6, femte 2—4, sjette 6 månader — 2 år och sjunde 30—180 dagar. Å hvarje särskildt slag af förbrytelse äro gemenligen två straffgrader alternatift utsatta, så att Domaren vid straffets bestämmande har att välja inom gränsorna af 30 dagar och 2 år, 6 månader och 4 år, 2 och 6 år o. s. v. Då fängelse inom de 6 första graderna endast får ådömas på månad och år, har Domaren således rättighet att å ett slag af brott efter vissa uppgifna grunder i allmänhet tillämpa 24 särskilda straff. Detta är den så mycket klandrade strafflatituden.

I förslag till Promulgationslag är föreskrifvet, att 25 Kap. 5 §. Rättegångs-Balken bör förändras så, att der någon är

---

*) Då språket bör i en lagtext, om någorstädes, vara rent och korrekt, samt vi sjelfve anse våra gamla lagar som en ovärderlig skatt i linguistiskt hänseende, torde en anmärkning mot stafningssättet af orden embete, embetsman etc. här ursäktas. De komma af tyska ordet Amt, så vida man ej vill härleda dem från Ambat, och böra derföre enligt derivation stafvas med Ä. Jemför man dem med provincialismen embetslass (enbetslass), finner man att uttalet äfven kräfver ä. Väl veta vi, att språkbruket gemenligen antagit e, men ett blott språkbruk utan ringaste skäl bör väl ej tillerkännas auktoritet i strid mot både derivation och uttal, helst vi af ofvanciterade handling från förra seklet finna att detta språkbruk ej kan skryta af gamla anor.

Emellertid har man här följt Tidskriftens vanliga stafningssätt. Red.

dömd till dödsstraff eller fängelse öfver sjette grad, domen då skall underställas Hof-Rätts pröfning.

Dessa och de af oss under annan synpunkt redan behandlade frågor om böters bestämmande efter olika förmögenhet och straffets efter uppfostran hafva det gemensamt med hvarandra, att deras antagande eller förkastande, dels uteslutande dels i väsentlig mån, bero på det större eller mindre förtroende, man hyser till Domarecorpsens duglighet, förmåga och samvetsgrannhet.

Den som ej sjelf handlagt brottmål och blifvit förtrogen med lagarnes tillämpning, den som ej dagligen får tillfälle att erfara de olika grader och nyanser af brottslighet hos dem, som anklagas för samma slags förbrytelse, han kan ej fatta behofvet och nödvändigheten af strafflatituden. Han är snarare benägen att tro, det ändamålet härmed endast är att öka de rättslärdas makt och inflytande. Han skall till och med stärkas i denna tro af en och annan i former förstenad jurist, hvilken af gammal vana kall och döf för alla ädlare känslor, tillämpar och betraktar de absoluta straffboten som ett oundvikligt öde. Mången Domare, och isynnerhet den som har brottslingar framför sig nödgas likväl ej sällan med grämelse och smärta tillämpa dessa absoluta straff och fälla utslag, som han anser grymt och orättvist.

En utväg finnes, som också ofta begagnas och den är att alldeles frikänna. Men detta kränker lagens anseende och lemnar vida större rum för godtycke än strafflatitud. Vi skulle kunna i begge fallen anföra otaliga exempel. Ett skäl för strafflatitudens införande, som ej kan misstydas, är dock, att på sednare tider nästan ingen ny strafflag blifvit antagen, som ej hyllar denna grundsats, och att lagar sådana som den Bäjerska, Fransyska och Oldenburgska, hvilka förut stadgat absoluta straff, sett sig tvungna att afvika derifrån och införa strafflatitud. Den har hos andra nationer blifvit ett axiom i brottmålslagstiftningen.

Emot strafflatituden invänder man allmänt, att den lemnar för stort rum åt Domarens godtycke. Är det troligt och sannolikt, att Domaren bestämmer straffet inom de uppdragna gränsorna utan afseende å några yttre omständigheter, utan att vårda sig om att eftersöka eller ens kunna uppgifva några på uttrycklig lag eller rättvisa grundade skäl för sin dom; då bör ingenting lemnas åt hans ompröfning och hvarje strafflatitud blir då förkastlig. Men huru skall man pröfva sannolikheten häraf?

Godtycke kan utöfvas af ren samvetslöshet eller ock af den, som låter enskilda afsigter eller passioner inverka på ut-

slaget. Men en sådan bör ej vara Domare, ännu mindre tillerkännas pröfningsrätt emellan flere särskilda straff. Skulle någon sådan finnas, så hoppas vi att han utgör ett sällsynt undantag och tro derföre att det ej bör förhindra strafflatitudens införande, helst faran af en samvetslös Domare är lika stor äfven utan strafflatitud.

Men godtycket har äfven andra orsaker. Det fordras ett visst mått af kunskaper, en viss grad af omdöme och eftertanka, för att vid hvarje olika fall kunna klart utreda alla mildrande och försvårande omständigheter, pröfva deras olika vigt och inflytande samt derefter lämpa straffet. Saknas något häraf, kommer man till domarebordet med klent förstånd, minnet må än vara belastadt med några juridiska glosor och utanlexor, eller har ett af naturen ljust hufvud ej blifvit uppöfvadt genom studier; då står en sådan rådlös och kommer alltid att döma efter godtycke. Detta godtycke torde vara hvad man mest befarar genom strafflatitudens införande. — Man kan äfven förutsätta tillvaron af ett sådant godtycke utan att det innebär något klander emot domarecorpsen, den är sådan nationen vill hafva den, eger ej större insigter eller förmåga än staten af Domaren fordrar för inträde och befordran i dess tjenst.

Det är utom allt tvifvel, att nya strafflagen kräfver vida större skicklighet och redbarhet hos Domaren än den gamla. Äfven om man medgifver, att fordringarne för inträde på den juridiska banan blifvit under de sista 15 åren betydligt stegrade, så återstår dock mycket att hoppas, särdeles med afseende å den nya brottmålslagen. Vi tro äfven, att en och annan äldre Domare af samma skäl skall finna sig besvärad af dess tillämpning. Och så till vida äro vi ense med dem, som frukta att strafflatituden alstrar godtycke. Men om man får antaga såsom gifvet, att strafflatitud är nödvändig och oumbärlig i en rättvis strafflag, samt att statens fordringar på Domaren kunna betydligt ökas ja fördubblas utan att erforderligt antal ändock saknas, helst om man genom förändradt aflöningssätt satte en damm för mängskrifveriet inom lagskipningen, okändt öfverallt utom i Sverige; så hafve vi derigenom antydt, huru den befarade olägenheten kan och bör afhjelpas. Föreskrif så småningom, att den nu så kallade Hof-Rätts-examen afskaffas, att det för juris candidat-examen nu erforderliga i jemförelse med utlandet visserligen ej höga kunskapsmått stadgas såsom minimum för inträde på den juridiska banan, att juris licentiat-examen, eller hvad annat namn man åt kunskapsgraden vill gifva, blifver en sträng theoretisk och isynnerhet praktisk examen, utan hvilken ingen må till

ordinarie Domare eller lärare vid universiteterna befordras; stadga en tydlig och bestämd befordringslag, der behörigt afseende fästes å kunskapen, på det att den unge juristens hela framtid icke, såsom hittills ofta varit händelsen, i sin ordning kommer att bero af godtycke och han således erhåller ett skadligt föredöme; föreskrif, att ingen må till Domare i högre instans, och naturligtvis med högre lönevilkor, befordras utan att någon tid hafva varit ordinarie Domare i en lägre, — föreskrif allt detta, och vi våga tryggt påstå, att all fara för dylikt godtycke skall försvinna. Deremot tro vi, att straff-latitudens införande ej är rådlig, så vida ej dessa eller dylika förändringar åtminstone börjas samtidigt dermed.

Man invänder häremot, att lärdomen ensam ej skapar skickliga domare. Detta är så till vida sannt, som mängden af vetande, antalet af genomlästa böcker icke i och för sig bestämma skickligheten; men förståndet måste alltid uppöfvas, känslan förädlas genom studier, och detta är vigtigast, det lästa må för öfrigt till större eller mindre del falla ur minnet.

Då Lagförslaget genom strafflatituden visat så stort förtroende till Domaren, så måste det förefalla inkonseqvent och förvånande, att underdomarens utslag, enligt samma lagförslag, skall underställas högre rätts pröfning, då straff utöfver 6:e grad blifvit ådömdt. Huru kan samma lag lemna domaren fritt val emellan 24 ja stundom öfver 100 olika grader af straff åt samma slag af brott, och tillika förklara honom oskicklig att döma i mål, som beläggas med högre straff än 6:e grad eller 2 års fängelse? Hvad förtroende skola parter i civila mål ega till en Domare, hvilken i de flesta brottmål endast får uppsätta förslag till dom, men ej döma? Rättssökandes förtroende till Domaren minskas, dennes omtanka och samvetsgrannhet förringas och kunna endast genom kontroller ersättas; men ingenting qväfver embetsmannens nit och sjelfverksamhet så mycket som reglementer och kontroller, de måste användas med mycken sparsamhet och försigtighet. Intet skäl kan anföras för bibehållandet af underställning, som ej tillika gäller emot strafflatitudens införande. De äro alldeles oförenliga: antages den ena, måste den andra förkastas och tvärtom.

I olikhet med nu gällande lag, som stadgar, att utslag öfver vissa slags förbrytelser skola underställas, vare sig att den anklagade fälles eller ej, har nya lagförslaget stadgat, att underställning eger rum endast i händelse mer än 2 års fängelse blifvit ådömdt. Bibehålles nu underställning, så våga vi påstå, att Domaren i alla de fall, då han har att välja emellan 6:e och 5:e gradens fängelse, skall, äfven om brottet

förtjenade högre straff, ej ådöma mera än 2 års fängelsestraff, för att derigenom slippa underställa sitt utslag. Förgäfves må man klandra en sådan Domare för bristande samvetsgrannhet. Underställningen är honom så tidsödande och förhatlig, att han heldre uppoffrar sin öfvertygelse. Besinnar man för öfrigt, att protokoll i ransakningsmål, handlagda efter nya strafflagen, måste blifva oändligt mera vidlyftiga, så vida alla mildrande och försvårande omständigheter skola noggrannt beskrifvas, och att öfverdomaren ändock genom läsning af protokollet, det må nu vara huru omständligt och väl skrifvet som helst, aldrig *) kan få en rätt föreställning om dessa omständigheter, så finner man deruti ett ytterligare skäl emot underställningens bibehållande. Någon annan underställning än den 2 Kap. 4 §. omnämner tro vi derföre ej vara förenlig med nya strafflagens grunder.

Affall ifrån den rena evangeliska läran straffas enligt nu gällande lag med landsförvisning. För nya strafflagen är detta brott alldeles okändt.

En ledamot i lagberedningen, Hr Professor Schlyter, har med allvar och värma reserverat sig häremot. Han fruktar för katholicismens och den smygande jesuitismens framsteg, om de sålunda få fria händer att verka. Att lagen ej bör med straff hota annat än verkliga förbrytelser, torde medgifvas af en hvar. Men olika öfvertygelse i religiösa ämnen och ett öppet erkännande deraf, kan ej vara en förbrytelse; ty vi skulle då bryta stafven öfver vår egen uppkomst och tillvaro såsom religiös sekt. Straffhot för olika öfvertygelse kan ej förklaras ur andra orsaker än religionshat och samvetstvång eller ock politiska skäl.

Med de sistnämnda åsyfta vi ej den enhet i statskyrkan, hvilken ofta nog anföres såsom en oskattbar fördel för vårt land. Denna så kallade fördel torde vid närmare betraktande förlora mycket af sitt värde. Man kan tvifla, huruvida ej olägenheterna deraf äro större än fördelarne. Är enheten ej allenast formell och ytlig utan äfven reel, då må man ej säga något deremot; men fordrar den straffhot för att upprätthållas, då frukta vi att deraf endast följer sömnaktighet hos lärare samt köld och likgiltighet hos åhörare. Sådana straffhot likna murar, bakom hvilka soldaten förvekligas och insöfves i en vådlig säkerhet. Det sanna modet, den sanna tillförsigten bryter nu alla murar och kämpar på öppna fältet. Tänkaren må döma, om detta är förhållandet i vårt land.

*) Vi tro att jury är den bästa domaren öfver dessa omständigheter samt öfver de mål, der half bevisning är åstadkommen.

Men en annan fråga är, om folket har en så fast tro och öfvertygelse i sin christendom, om det är så upplyst att det smygande proselytmakeriet ej kan förvilla, om själasörjaren kan och vill egna hela sin tid åt kyrkans tjenst, om han vill lemna all möda ospard för att uppsöka och återföra en förvillad broder, om han eger nog insigter och förmåga att tillfredsställa hvarje törst efter andlig spis. Är detta förhållandet, kan hvar och en herde i sin stad, med handen på hjertat, säga: "frestelsen må komma, jag är trygg för min hjord"; då är allt väl; då må man ej tveka att följa rättvisans fordringar och borttaga allt straff för olika öfvertygelse. Men dessa äro frågor, som endast presterskapet eger att besvara. Beklagligen frukta vi ett nekande svar.

Hvad vi nyss yttrat om Domaren, gäller äfven om presten. Felet är ej hans. Huru kan det väl vara annorlunda, då prestens aflöningssätt qväfver allt förtroende till honom och i många fall alstrar hat och ovilja, då de flesta af dem tvingas att för egen utkomst egna större delen af sin tid åt landtbruk, då den ringa återstående tiden måste splittras och fördelas emellan kyrkans tjenst och en mängd kommunala bestyr, då de utmärktare medlemmarne, mer än behöfligt är, indragas i politiska strider och partier? De kunna ej på en gång tjena två herrar, mindre flera; det strider emot den lära, de sjelfve förkunna.

Vi tro derföre, att afskaffande af straff å affall från vår tro måste åtföljas af en samtidig reform i den rigtning, vi antydt, för att ej medföra de faror, Hr Professor Schlyter så mästerligt tecknat.

Vi veta alltför väl, att en del af vårt presterskap skall ogilla och motarbeta en slik reform, men vi hysa det förtroende till presterskapets rättskänsla, att denna del blott kommer att utgöra en ringa minoritet.

Vi hafva hittills behandlat ämnen, som kunna af en hvar bedömas. Vi vilja nu i korthet anteckna några få iakttagelser, som vid lagens genomläsande fästa den rättslärdes uppmärksamhet.

Enligt 2 Kap. 12 §. eger Konungens Befallningshafvande rätt att förordna om förvandling af böter efter 11 §. Skälet härtill är att förekomma onödig omgång. Men af samma orsak borde Häradshöfdingen äfven hafva fått samma rätt, emedan fängelse för bristande tillgång till böter kan få afsittas i ransakningshäcktet, der domaren bor, stundom långt aflägse från Länsstyrelsen.

6 Kap. 2 §. anser såsom försvårande omständighet, om husbondfolk förmår tjenstehjon till brott. Hvarföre har ej

denna grundsats blifvit tillämpad i omvändt förhållande, så att tjenstehjon blifvit infördt i 5:e Kap. 5 §.? Så länge man bibehåller husbondes rätt att aga tjenstehjon, torde ännu mera skäl finnas härtill.

8 Kap. 7 §. stadgar, att skada förorsakad af den, som ej fyllt 15 år, skall i vissa fall gäldas af dens egendom, som skadan gjorde. Detta förutsätter, att barn under femton år hafva del och eganderätt i familjens förmögenhet. Huru skall exsekutor få veta den unga brottslingens förmögenhet? Eller skall barnet befrias från skadeersättning, i händelse föräldrarne lefva?

I 11 Kap. 11 §. står: "Varder upprorsman dräpen; ligge ogild." Huru skall detta förenas med grunderna i 7 Kap. och 11 Kap. 8 §? Kunde ej ordet "upprorsman" i sistnämnde §. borttagas?

Man kunde gerna hafva prutat något litet på den stränga vetenskapliga skillnaden emellan kriminal- och politi-lag, samt i 21 Kap. infört ansvarsbestämmelser för spel och fylleri.

I 23 Kap. 4 §. 4 mom. kunde man hafva tillagt gästgifvarens folk och i 5 mom. gästgifvaregård.

Orden i 23 Kap. 9 §. "snatteri af den, som förut begått stöld eller inbrott, skall ock som stöld anses" jemförda med nästföljande §, som stadgar: "Begår man andra gången stöld" etc. torde föranleda till olika tolkning af Domaren och derföre böra förtydligas.

Det i 28 Kap. 10 §. antydda brott har fått en alltför vidsträckt definition, som omfattar äfven de fall, då embetsman öfvertalar någon till sammanskott i allmänhet, vare sig till egen eller andras fördel eller allmänhetens bästa; ordet "sjelf" kan ej beteckna den nödiga inskränkningen.

I 28 Kap. 8 §. saknar man straffbestämmelse för prest, som uppenbarar hvad honom under hemlig bikt anförtrodt är.

7 § i Promulgationslagen är tvetydig och leder till besynnerliga resultater: 40 par spö svara enligt 5 Kap. Straff-Balken emot böter öfver 117 daler, men mot böter öfver 117 daler svara 26, 27 och 28 dagars fängelse vid vatten och bröd. Till hvilketdera dagantalet skola 40 spar spö förvandlas? Skola de öfvergå till 26 dagar, så komma 40 par spö att motsvara 174 dagars cellfängelse, då 28 dagars fängelse vid vatten och bröd förvandlas till 210. 40 par spö blifva sålunda ett lindrigare straff än 28 dagars fängelse vid vatten och bröd. Skola de förvandlas till lika belopp eller 210 dadar, så blifver skillnaden emellan 39 och 40 par spö, eller 36 dagars cellfängelse, allt för stor. Nästan hvarje olika antal spö svarar för öfrigt emot två särskilda dagantal af fän-

gelse vid vatten och bröd, och Domaren stadnar derföre i villrådighet, huru han skall tillämpa 7 §. i Promulgationslagen.

Att Domaren å landet utan giltiga skäl och orsaker kan uppskjuta ransakning med häcktad person ända till 3 veckor, på sätt 15 §. medgifver, torde ej vara billigt, helst meningen är, att med nya strafflagens införande ransakningshäckten skola byggas vid hvarje Tingsställe, att hvar domare ej skall döma i mer än ett härad, och vara pligtig att bo vid Tingsstället. Under sådana förhållanden torde tiden, inom hvilken första förhöret bör hållas, utan olägenhet kunna inskränkas till 8 eller 14 dagar.

Föreskrifterna om häcktande och rätt dertill anse vi allt för stränga. Bibehåller man domares rätt att utan uppgifvet skäl uppskjuta ransakningen intill 3 veckor, och besinnar man, att en ransakning sällan afslutas vid första förhöret, så kommer hvarje häcktad person att undergå cellfängelse motsvarande 7:e graden innan han hinner blifva dömd, kanske blott till böter, eller ock måhända frikänd. Kunde man ej hafva utsträckt brottslingens rätt att ställa borgen för sin person?

Denna lista på anmärkningar kunde visserligen ökas, men vi hafva ej uppträdt af ett otidigt begär att klandra, ej heller äro vi nog egenkära att tro, det vår ringa mening i en eller annan fråga är den enda rätta. Ännu mindre påstå vi, att lagförslaget är oantagligt, så vida man ej fäster afseende på våra gjorda anmärkningar. Tvärtom, den nya Straff-Balken eger så stora fördelar, så många öfver allt beröm upphöjda förtjenster, och behofvet af ett förändradt straff-system är så trängande, att vi för vår del ej skulle tveka att obetingadt antaga den, äfven om ej en bokstaf deruti förändrades. Ty lika litet som man får förhastadt antaga hvarje nytt lagförslag, som framlägges, lika litet må man jäkta efter absolut fullkomlighet. Den står ej i menniskomakt. Hvad som gillas i år, förkastas nästa eller tio år härefter. Ett annat förhållande vore beklagligt, ty det skulle visa, att samhället och menskligheten ej ginge framåt. Skulle man derföre uppskjuta antagandet af ett lagförslag blott derföre, att det kan i en eller annan punkt blifva bättre nästa år, så kommer ingen ny lag att antagas. Vigtigast är att tillse, om den bana, hvarpå det nya lagförslaget inträdt, om de grundsatser den hyllar, äro sådana, att de innefatta säker borgen för varaktighet. Denna förtjenst eger nya lagförslaget, enligt vår tanka, i rikt mått. Man kan ej förneka den utan att vara orättvis.

Väl veta vi, att många röster hafva höjt och skola höja sig äfven emot sjelfva grunderna. Många och de flesta af dess vedersakare motarbeta det af politiska skäl; ty såsom vi

sätt, vidrörer lagförslaget åtskilliga genomgripande politiska frågor.

Deras motstånd må man likväl ej förtänka. Det har sin naturliga orsak i samhällets inrättning, och man bör hysa aktning för andras öfvertygelse.

Andra, i synnerhet rättslärda, ogilla dem af skäl, hämtade ur deras vetande och erfarenhet. Man får vara tacksam härföre, äfven om det ej skulle vinna pluralitetens bifall, ty det har sin grund i kärlek till fosterlandet och dess bästa.

Önskligt vore emedlertid, om den större allmänheten toge kännedom af förslaget, innan tiden kommer, då det skall antagas eller förkastas, och i synnerhet om den, som en gång får förtroendet att uttala nationens omdöme derom, på förhand gjort sig hemmastadd dermed; ty på Riksdagen hinner han knappast genomläsa det, och man befarar då, att han rättar sig efter andras auktoritet, mera än behöfligt är. Men äfven för andra bör förslaget utgöra ett värdigt studium, så mycket mera, som det måste vara ett uttryck af hvad samhället anser för rätt eller ej.

Vi kunna ej derföre på ett lämpligare sätt sluta vår anmälan, än att uppmana en hvar att sjelf pröfva och granska lagförslaget samt jemföra det med nu gällande lag. Han finner då bäst, om vårt omdöme varit grundadt eller ej.

Otto H. Forssell.

[32] Försvarsskrift mot Svenska Sundhets-Collegii angifvelse för medicinskt mord, af *A. Andrée*. Wisby 1845. 64 sidd. 8:o. (Priset: 16 sk. B:ko).

Herr Andrés försvarsskrift angår en bland de vigtigaste medicinska rättsfrågor, nemligen läkares ansvarighet för otjenlig eller ofullständig läkarevård. Författarens stilistiska förmåga gör densamma äfven i och för sig läsvärd, men man måste beklaga, att dess nästan på hvarje blad förekommande, föga sansade utfall emot embetsverk och personer, ansenligt störa intrycket af den dialektiska skicklighet, han eljest utvecklar.

Hufvudinnehållet är följande: Herr A. har utan några ovanliga svårigheter, med tång förlöst en 32-årig förstföderska, vid pass 19 timmar efter det modermunnen börjat utplånas. Då barnhufvudet passerade blygdbågen, hade åtskillige af de närvarande hört en smäll, liksom då man afbryter en torr trädpinne, hvarvid qvinnan ropat till: "nu brast något sönder." Efterbörden uthemtades af barnmorskan utan svårighet och

blodflödet efter förlossningen var ymnigt, men icke ovanligt. Sedan Herr A. öfvertygat sig, att qvinnan befann sig efter omständigheterna väl, lemnade han stället ungefär en half timma efter operationen. En half timma efter hans afresa började qvinnan må illa, hvarpå en häftig blodstörtning från lifmodren visade sig, hvarjemte täta dåningar och lindriga konvulsioner följde och qvinnan afled inom 4 timmar efter operationen. — Vid underrättelsen om qvinnans oförmodade död anmälde Herr A. förhållandet hos Konungens Befallningshafvande, som förordnade D:r Kolmodin att verkställa medico-legal obduktion, hvilken hufvudsakligen upplyste: mellangården brusten, blod på födseln, en allmän blodbrist i kroppens kaviteter, lifmodren stor, slapp och föga sammandragen, med öppen modermun, innehållande några få blodlefrar och oskadad, urinblåsan tömd, sammandragen, och attesten förklarade qvinnan hafva dött af den efter förlossningen inträffade blodförlusten.

De till Sundhets-Kollegium inkomne besigtningshandlingarne remitterades till Kollegii fiskalsembete, som, efter granskningen deraf, anmärkte att den smäll, som hördes då barnhufvudet passerade blygdbensfogen, gåfve anledning att misstänka, det blygdbensfogen blifvit söndersliten och att, om möjligen äfven vid samma tillfälle urinblåsan blifvit söndersliten, man derifrån kan förklara afgången af den tunna, klara vätska (urin?), som i species facti omtalas, och slutligen att enär förlossningen vid Herr A:s ankomst, endast var så godt som nyss började och all redogörelse saknas för hans beslut, att genast tillgripa tången, Herr A. måste anses hafva företagit förlossningen i oträngdt mål.

Herr A:s förklaring öfver de gjorda anmärkningarna infordrades, och för att närmare utröna förhållandet med blygdbensfogen och urinblåsan, verkställdes af D:r Appeltoft en ny besigtning å qvinnans uppgräfda kropp, som befanns af röta föga angripen; mellangården var brusten till ungefär hälften af dess längd, urinblåsan, som var frånskuren och låg lös inuti bukkaviteten, sammanhängande med lifmodren, befanns vara hel, hvarom obducenten genom uppblåsning öfvertygade sig; bäckenet välbildadt, snarare stort än litet; blygdbensfogen rörlig men ligamenterne utomkring den hela; vid öppnandet af densamma syntes det, som en del broskträdar vore skiljda från hvarannan, och en del sammanhängande.

I sin förklaring bestrider Herr A. de gjorda anmärkningarne, hållande dem obefogade, när han anställt dem i nödens stund för att rädda två menniskolif, och påstår att angelägnare göromål fordrade hans afresa från qvinnan, hvilken

då befunnit sig efter omständigheternas väl; yrkande Herr A. föröfrigt, att i händelse förklaringen icke ansåges tillfyllestgörande, handlingarne, före den laga undersökningen vid domstol, måtte först remitteras till utlåtande af Universiteternas medicinska Professorer, samt Prof. Cederschöld och Lifmedikus Retzius.

Fiskalsembetets Replik på Herr A:s Förklaring finnes ej i försvarsskriften intagen, men är i Hygiea 1845 sid. 766, meddelad och upplyser att de af Herr A. anförda skälen för operationens företagande anses otillfredsställande, att den förnyade besigtningen gifver stöd åt påståendet om Herr A:s våldsamma framfart vid operationen, äfvensom att de anförda skälen för afresan en half timma derefter icke kunde godkännas, enär qvinnas tillstånd icke bevisligen var så godt, som uppgifvits; vidhållande fiskalsembetet sitt påstående: 1:o. *att Herr A. utan tillbörliga indikationer för tångs användande i otrångdt mål påskyndat förlossningen;* 2:o. *med ovårdsam hand utfört operationen och derigenom orsakat blygdbensfogens sönderslitning och mellangårdens bristning till qvinnans stora lidande och möjligen till framkallande af den atoni i lifmodren och blodstörtning, hvilka blifvit uppgifna såsom orsak till qvinnans död;* och 3:o. *icke lemnat tillbörlig uppmärksamhet åt qvinnans tillstånd efter operationen, samt alltför snart och utan att afbida lätt befarade tillfälligheter hafva lemnat qvinnan en half timma efter operationen.* Och då sådana gröfre misstag i vetenskapens utöfning fordra domstols undersökning och pröfning, yrkades målets anmälande till Justitie-Kancelleren.

Professor Cederschöld, till hvars utlåtande handlingarna af Sundhets-Kollegium remitterades, yttrade med anledning deraf: 1:o. att Doktor A. tillgripit tången onödigtvis eller åtminstone mycket för tidigt, innan något behof deraf inträdt; ty qvinnan var en stark förstföderska, förlossningsarbetet fortgick oklanderligt och ingen omständighet förefanns, den der antydde ringaste fara; 2:o. att Herr A. utfört operationen med mera våld och brådska än som vederbort, hvilket tillräckligt ådagalades af bristning i mellangården och skadan i blygdbensfogen; 3:o. om ock får antagas för gifvet, att tången blifvit tillgripen i otid och fostret dermed för hastigt utdraget, så kan man lätt finna att lifmodren derigenom bordt hindras att sammandraga sig efter fostret, utan måst behålla en slapphet, hvaraf blodstörtning varit att förvänta och att Herr A., som genom yttre undersökning kunnat finna, att lifmodren var stor, slapp och föga sammandragen, under sådant förhållande icke bordt genast resa hem, utan qvardröja åtminstone flere timmar, eller till dess icke blott den började blodgången hun-

nit stanna, utan äfven lifmodern tillbörligt sammandraga sig, för att betaga fruktan för nytt utbrott; och att om också blodstörtningen, som var närmaste orsak till qvinnans död, tilläfventyrs icke blifvit vållad genom operationen, så har likväl Herr A. genom sin hastiga afresa inom en half timma, lemnat qvinnan till rof för en olycka, som han hade kunnat förutse och från hvilken det tilläfventyrs stått i hans förmåga att rädda henne.

Sedan skriftvexlingen sålunda slutat och Sundhets-Kollegium funnit, att det deraf vill synas, som Provincial-Läkaren A. i sin ofvannämnde läkareåtgärd, gjort sig skyldig till större misstag i vetenskapens utöfning, såsom ock att han öfvergifvit barnsängsqvinnan, utan att lemna den ringaste föreskrift om hennes behandling efter operationen och således äfven i detta hänseende åsidosatt sin tjenstepligt, än att Kollegium funnit detta böra bero vid varning eller böters föreläggande, och då bestämmandet af ansvaret alltså måste, likmätigt 28 §. i Kollegii instruktion, tillhöra vederbörlig domstol, har Kollegium anmält målet till Justitie-Kancelleren, med begäran om tillförordnande af behörig aktor till utförande af den talan mot D:r A., hvartill omständigheterna föranleda.

Rörande förloppet af ransakningen vid Gottlands norra Häradsrätt, der målet derefter förekom, innehåller Herr A:s skrift endast ofullständiga utdrag, och om utgången lemnas läsaren i fullkomlig ovisshet. I sin inlaga till Kongl. Maj:t uppgifver Herr A. sig vara föremål för personlig förföljelse och enskild hämdlystnad, varande hans angifvare och motståndare Konungens egne lifmedici och närmaste rådgifvare i medicinska ämnen, och begär, att Konungen måtte förordna en extra öfverdomstol eller jury för detta mål, sammansatt af välkända vetenskapsmän utur Sveriges läkarekorps, nämnande dervid 2:ne ledamöter af Vetenskapsakademien, 2:ne från Lunds och 2:ne från Upsala universitet. I sitt försvar bemöter Herr A. Sundhets-Kollegii anmärkningar med en märkelig dialektisk förmåga, men derjemte med ohyfsade, personliga utfall i ett skrifsätt, som hvarje läsare säkert högeligen ogillar. Författarens dervid ådagalagde ihärdiga bemödande att bevisa, det en af Kollegii ledamöter skulle hafva tillskrifvit en period i fiskalsembetets anmärkningsmemorial förefaller också temligt pueril. — Beträffande Prof. Cederschölds konsultation, så söker Herr A. att bekämpa densamma med Professorns egna vapen, nemligen dess Lärobok i förlossningskonsten och anför emot första påståendet, eller att han för tidigt tillgripit tången, Prof. C:s regel i nämnde lärobok: *att tången må anlitas, då*

fostrets föreliggande hufvud stått i nedre bäckenöppningen under goda verkar 4 eller 5 timmar alldeles orörligt. Mot 2:dra punkten, att operationen icke blifvit företagen med vederbörlig lämpa och försigtighet, citerar Herr A. likaledes från samma lärobok: *att mellangårdens bristning förekommer hos gamla förstföderskor,* hållande i följd häraf för gifvet, att bristningen hos den 32 år gamla förstföderskan ganska lätt kunnat inträffa, om ingen operation blifvit använd. — Beträffande blygdbensfogens lossning, erinrar Herr A., huru obducentens uttryck derom uppenbarligen uttrycker en osäkerhet, om sådan skada verkligen fanns, och från nyssnämnde lärobok anföres, att *mot slutet af hafvandskapen kan bäckenets band genom vätskornas tillopp så mjukna, att fogarna lossna och bäckenbenen följaktligen blifva mer eller mindre vacklande,* hvarjemte Förf. erinrar, att man förr till och med rekommenderat denna fogs genomskärning för att skaffa fram barnhufvudet. Kombinationen emellan det vid förlossningen hörda ljudet af en afbruten trädpinne och fogens lossande, bestrider han på grund häraf såsom orimlig. Vid påståendet, att han afrest utan att ens lemna qvinnan ringaste föreskrift om hennes behandling efter förlossningen, erinrar han, att före afresan han undersökt och funnit hennes tillstånd efter omständigheterna godt och den naturliga blödningen efter moderkakans lossning afstannad. Att under dessa omständigheter qvardröja flere timmar egde han ej ringaste anledning. Andra sjuka påkallade hans närvaro i staden och qvinnan lemnades i händerna på en examinerad och erfaren barnmorska, som i sin lärobok eger alla nödiga föreskrifter, äfven då något farligt inträffar. D:r A. anser härigenom bevisadt, att angifvelsen emot honom varit obefogad och sanningslös, samt att han till alla delar både som läkare och menniska fullgjort sin pligt.

Onekligen erbjuder detta mål en mängd ganska intressanta punkter, men öfverhufvud anmärker man genast, att hufvudmomenterna, i det skick handlingarna erbjuda dem, ingalunda äro så fullständigt utredda, att de utgöra materialier för ett rätt fullständigt omdöme deröfver. Det är tvertom en mängd fakta, hvilka behöfde nogare bestämmas, för att kunna lemna en sammanhängande tafla, så väl öfver förlossningens gång, som den operativa åtgärden dervid och dess följder, och det är att beklaga, att domstolsransakningen, som just skulle närmare belysa en del af dessa fakta, icke blifvit i sin helhet meddelad.

Af hvad handlingarna innehålla, synes det dock vara utan tvifvel, att förlossningsverkarna söndagen och måndagen endast varit förebådande och att på tisdagsmiddagen eller något sed-

nare det egentliga förlossningsarbetet med modermunnes öppnande och hinnornas bristning, tagit sin början. Att barnmorskans uppmaning om läkares hemtande dagarne förut således antyder ingen öfverhängande fara, utan endast en onödig fruktan hos henne sjelf. Att, då brefvet till D:r A. afgick, hufvudet nedskridit så att det stod i nedre bäckenet, utvisar att detsamma sedan förlossningens början sannolikt icke stått orörligt och att qvinnan led af krampdrag i hvarje led jemte styng i venstra sidan, af ena parten ansedde för konvulsioner, af den andra, och så äfven efter Ref:s tanke, för den högre grad af oro och plågor, hvilka ofta hos starka förstföderskor åtfölja ett naturligt förlossningsarbete, lemnar intet skäl till förmodan, att här verkligen fanns någon fara att lemna naturen tid att utdrifva fostret utur det "rymliga och välbildade bäckenet." Med den från Cederschölds Lärobok citerade regeln om tångs anlitande efter 4—5 timmar förhåller det sig nemligen sålunda, att pag. 169 heter det: i nedre bäckenöppningen är trängsel sällsyntare; men emedan detta är för naturen svårt att öfvervinna af skäl, att den väg, hvarpå fostret skall utdrifvas, afviker från de påtryckande krafternas riktning, så kan förlossningshjelparen antaga för regel, att tången bör användas redan efter 4—5 timmars stillastående under goda verkar eller dubbelt så lång tid under dåliga. Handlingarna upplysa ej huru verkarne varit, men det synes ej vara rätt ådagalagdt, att hufvudet stått stilla 4—5 timmar och Förf. har funnit bäckenet rymligt och välbildadt, d. v. s. nedre bäckenet, eller den del, som kunnat åtkommas efter hufvudets nedstigande. Under sådant förhållande vill det synas, att Förf. icke mäktat kullkasta första anmärkningspunkten eller att han i oträngdt mål påskyndat förlossningen och företagit operationen utan tillbörliga indikationer.

Mera grundadt synes Herr A:s försvar emot 2:dra anmärkningspunkten, ty slutsatsen, att han med ovårdsam hand utfört operationen, måste naturligtvis grunda sig på de funna læsionerna. Hvad angår först och främst bristningen i mellangården, så är dess tillvaro genom obduktionsprotokollet fullkomligt ådagalagd, men man kan ej neka, att en sådan skada möjligen kunde uppkomma utan läkarens förvållande hos en 32-årig förstföderska, ehuru mellangården plär brista lättast vid hastiga förlossningar, der delarna icke fått tid att efter hand uttänjas; då deremot Herr A. säger sig hafva användt en timma för att utföra hufvudet från nedre bäckenet. Beträffande åter bristningen af blygdbensfogen, så synes tillvaron af en sådan skada icke vara med samma säkerhet ådagalagd. Obducentens yttrande, att det syntes som vore en del brosk-

trådar skiljda från hvarandra; lemnar endast utrymme för en möjlig förmodan derom. Det synes Ref. vara ofelbart, att om blygdbensfogen blifvit till den grad våldsamt utspänd att densamma brustit under utveeklande af det i handlingarna omtalta ljudet hos en qvinna, som lefver 4 timmar derefter, så måste någon rodnad eller blodutådring eller öfjest spår af vital reaktion kunna upptäckas i de delar, som omgifva bristningen. Derom nämnes i besigtningsberättelsen intet ord, icke ens att obducenten haft uppmärksamheten rigtad på upptäckandet af ett sådant vigtigt bevis för en bristning. Det förefaller nästan obegripligt, att den läkare, som fått uppdrag att anställa exhumation och ny besigtning för meddelande af upplysningar i ett så grannlaga och vigtigt mål som detta, gör sin sak så illa ifrån sig och framkommer med ett visum repertum så knapphändigt, som det af Herr Appeltoft meddelade. Då det är just på efterobducentens skicklighet och noggrannhet i beskrifningarna af hvad han finner, som bedömandet af fakta måste bero, så är det klart, att en så vigtig handling icke får så hastigt fullgöras.

Beträffande 3:dje punkten, eller att D:r A. icke lemnat tillbörlig uppmärksamhet åt qvinnans tillstånd efter operationen och för snart afrest, så äro dervid en mängd omständigheter, hvilka behöfva närmare belysas för att man skall kunna bedöma förhållandet dervid. Först och främst nämnes i species facti till första obduktionen (Bil. 2) afgången af en "klar, ljus vätska", men i barnmorskan Söderströms (Bil. 11) särskildt anförde vittnesattest en "häftig flod." Månne således ungefär en timma efter operationen två olika störtningar, nemligen den ena af en klar, ljus vätska (urin?), den andra af blod (en häftig flod, ett vanligt barnmorskeuttryck för blodstörtning) egt rum, eller förstås med båda dessa uttryck blott en blodstörtning från lifmodren? — Obducentens beskrifning på lifmodren: stor, slapp och föga sammandragen, tyckes antyda, att densamma skulle vid obduktionen befunnits nära nog oförändrad från det tillstånd, den egde vid förlossningens slut; men att lifmodren verkligen måste hafva sammandragit sig, utvisar likväl efterbördens lätta uthemtande. — Dernäst är det en annan vigtig punkt, hvaröfver ett ansenligt dunkel hvilar, nemligen efterbördens afgång. I D:r A:s förklaring heter det (sid. 39), att, sedan han erhållit underrättelse om qvinnans död, han först misstänkt, att barnmorskan möjligtvis i all välmening låtit förleda sig till någon operativ åtgärd för efterbördens uttagande, och derigenom underlättat ett nytt anfall (af hvad?). I sin försvarsskrift (sid. 15) säger Herr A., att moderkakan ordentligt lossnat (icke att den afgått) under hans vistelse på

stället; och i Bil. 2 heter det, att efterbördens uthemtande af barnmorskan hade försiggått utan binder och lätt. Jemför man meningen af alla dessa yttranden, så föranledes man deraf att draga i tvifvel, om efterbörden afgått, innan Herr A. lemnade stället. Skulle Förf. hafva lemnat qvinnan, innan efterbörden afgått, utan att genom palpitation af underlifvet öfvertyga sig om lifmoderklumpen börjat sammandraga sig, eller om dess tillstånd ännu ingåfve farhåga för svårigheter vid moderkakans afgång eller blodstörtning, så vore detta onekligen ett uppenbart fel. Emot den regel, Prof. Cederschöld i 3:dje punkten vill föreskrifva förlossningsläkaren: att jemte barnmorskan sitta qvar hos den förlösta qvinnan flere timmar efter förlossningen, torde väl de fleste medlemmar af läkarekorpsen reservera sig, ty att här fastställa någonting i tid, förefaller temligen orimligt. Har förlossningen blifvit fullbordad och äfven efterbörden afgått, hvilket under vissa förhållanden också antyder, att lifmodren börjat sammandraga sig och qvinnan i öfrigt befinner sig väl, så torde få läkare finna anledning att längre qvarstanna hos qvinnan, utan troende sitt göromål slutadt, öfverlemna qvinnans vidare vård till barnmorskan. Qvinnans vård efter förlossningen är, med undantag af utomordentliga accidenter, lika bekant för barnmorskan, som för läkaren, och det synes påtagligt, att han kan åt en skicklig barnmorska öfverlemna densamma, om ej utomordentligt förhållande påkallar läkarens biträde.

Det vore dessa och en mängd andra dylika otydliga punkter, som domstolsransakningen skulle närmare belysa. Men det ligger i sakens natur, att en vanlig Häradsrätt icke kan vara sakkunnig i medicinska ämnen och till följd deraf måste ransakningen äfven med bästa vilja hos dombafvanden blifva mer eller mindre ofullständig, så länge ej domstolen eger att, åtminstone för tillfället, adjungera en sakkunnig person, som kan leda frågorna i ett sammanhang till de punkter, hvilka hufvudsakligen böra utforskas. De af Förf. meddelade utdrag af domstolsransakningen utvisa också, huru ofullständig och någon gång äfven förvänd, såsom vid dombafvandens fråga om modermunnens utseende, denna ransakning varit. W.

[35] Kort framställning af Homeopathiens närvarande ställning i främmande länder, af D:r *P. J. Liedbeck.* Stockholm 1846. 31 sid. 8:o.

D:r Liedbeck, så vidt Réf. vet, den homeopathiska åkemethodens ende verksamme representant i Sverige, har tillförene

på Svenska utgifvit *Hahnemanns Organon*, äfvensom flere andra skrifter i samma rigtning, och under flere års lopp rastlöst idkat homeopathisk praxis, samt i flere utländska journaler meddelat den rika erfarenhet, han derunder förvärfvat sig om den homeopathiska läkemethoden. Han lemnar nu i ofvannämnde skrift den svenska allmänheten en kort öfversigt af homeopathiens härvarande ställning i främmande länder.

Efter en inledning om homeopathiens betydelse och dess hufvudsakliga läkningslagar, öfvergår Förf. till det egentliga ämnet för afhandlingen.

Sedan homeopathien der och hvar, såsom bekant är, rönt mer eller mindre motstånd, erkännes densamma nu från statens sida af Österrike, Preussen och Braunschweig, och den första homeopathiska statspröfning ägde rum i Braunschweig 1844 samt i Bresslau 1845, och efterföljdes sedan af flera andra. I Preussens hufvudstad finnas 8 läkare, som praktisera homeopathi, och i öfriga delar af Preussiska Monarchien visar sig likaledes, att en mängd af den nya lärans adepter finnas spridda.

I Österrike, der homeopathien 1819 blef rent förbjuden, inrättades under tiden (1832) genom enskild subskription ett homeopathiskt sjukhus i Wien, för hvilket ett undantag i förbudet gjordes, och de lysande resultat, som här vunnits, gjorde vederbörande benägne för den nya läran, så att icke blott förbudet redan 1836 återkallades, utan 1843 förordnades, att en klinik och en lärostol för homeopathien skulle i Wien inrättas. Kejsarstaden lärer för närvarande räkna 40 Medicine Doktorer, hvilka uteslutande praktisera homeopathie och i öfriga delar af riket, isynnerhet i Ungern, lärer den nya läran med värma omfattas; och homeopathiska sjukhus finnas till ett antal af 3:ne i Ungern och ett i öfra Österrike och Linz.

I öfriga Tyska stater har homeopathien öfverallt skaffat sig insteg, och Förf. nämner flera homeopatiske Practici i Hannover, Braunschweig, Carlsruhe, Heidelberg och München, och anför 7 särskilda läkaresällskap för homeopathiens utbildning.

I Italien har den gjort de största framsteg på Sicilien, der Palermo lärer äga ett sjukhus af 150 sängar, der behandlingen är uteslutande homeopathisk, och staden äger derjemte icke mindre än 20 praktiserande homeopather. Äfven Lucca äger sedan 1843 ett homeopathiskt sjukhus. Parma, Mailand, Florens, Turin, Nizza och Padua, äfvensom Kyrkostaten äga flera homeopathiske läkare.

I Frankrike skall den nya läran alltsedan Hahnemanns inflyttning till Paris haft stor framgång och omkring 90 läkare utöfva densamma, ibland hvilka Paris ensam äger 30. Lyon och Bordeaux äga hvar sitt homeopathiska sjukhus och Paris ett homeopathiskt läkaresamfund.

I England har den nya läran i sednare tider också utbredt sig. London äger icke mindre än 5 homeopathiska läkeanstalter, Oxford en, Manchester en och Glasgow en.

I Nord-Amerika har homeopathien gjort särdeles hastiga framsteg och homeopathiske läkarnes antal derstädes skall uppgå till icke mindre än 500.

I Ryssland finnes i Moskau ett homeopathiskt sjukhus, i Petersburg två särskilda homeopathiska apothek.

Såsom resultat af homeopathiska behandlingen på sjukhus, jemförd med den allopathiska, anförer Förf., att åtskilliga sådane jemförelser visat mortaliteten på de homeopathiska sjukhusen vara 4—5 proc., då den på de allopathiska varit 9—10 proc.

Slutligen nämnas de homeopathiska periodiska skrifter, hvilka för närvarande existera, nemligen 5 Tyska, 3 Franska och en Engelsk. W.

[34] Franska Läs- och Skrif-öfningar för Skolor och Gymnasier af *E. M. Olde.* Bihang till samma författares Franska Språklära. Stockh. 1846. Hos C. A. Bagge. 2, 108, 80, LX och XX sidd. 8:o. (Pris: 1 Rdr 24 sk. b:ko).

De nyare språken, som numera fått en fast plats såsom läroämne vid de äldre elementarläroverken i Sverige, hafva ännu icke, serdeles hvad de flesta af Gymnasierna beträffar, kunnat uppdrifvas till den punkt, dit de utan fråga böra komma och dit man utan obillighet kan fordra, att en för Universitetet mogen yngling, under sin skoltid, bör hafva hunnit i dessa för hvarje bildad medborgare nödvändiga bildningsmedel. Redan derigenom att Staten anvisat medel till aflöning för serskilde lärare i dessa ämnen, är i sjelfva verket det stadgandet i 1822 års skolordning upphäfvet, som af en till Universitetet dimitterad Gymnasist fordras mindre i Tyska och Franska språken — Engelskan kommer der icke alls i fråga — än af en gosse i Apologistskolans andra klass, och Universitetet har fullkomlig rätt, ja! en oeftergiflig pligt, att höja sina anspråk i dessa lärdomsdelar, om också icke någon offentlig befallning stadgat förändring i den omnämnde lagparagrafen.

Om det icke kan bestridas, att Gymnasierna härutinnan, som i mycket annat, under ett par tiotal af år gått betydligen framåt, så återstår dock ännu mycket att önska, för att döma af de resultater, hvilka Studentexamen vid Upsala Universitet visat, ehuru härvid hittills högst måttliga fordringar hafva varit lagde till grund för kunskapsmåttets bedömande. Vare det långt ifrån ref. att härmed vilja klandra de lärare, som hafva eller haft denna vigtiga undervisningsgren i sina händer. Felet har mindre varit hos dessa, att saken ej ifrigare bedrifvits, än i den, ofta orimliga, fördelningen af tiden på de serskilda ämnena. Man hör beständigt klagas öfver läsetimmarnes otillräcklighet. Men ref. förmodar och har af egen erfarenhet sett, att trettiotvå timmar i veckan, ändamålsenligt jemkade efter de olika ämnenas behof, äfvensom efter lärjungarnes ålder, äro ett rätt försvarligt kapital af tid, som gifver en säker behållning, om den väl användes. Men då, såsom t. ex. under sista läroåret vid Linköpings Gymnasium *) varit fallet, Theologi och Filosofi läsas på fyra afdelningar, 3:ne timmar för hvarje, med undantag af Filosofi, som i första afdelningen blott har 2. timmar, under det att intet nyare språk erhåller mer än 2:ne, och i öfversta afdelningen blott en, der dock Naturkunnighet fått 3:ne, samt Latin och Grekiska blott öfvas i tre lexlag eller på tre afdelningar; så inses lätt, att andra skäl måtte förefinnas till en slik indelning, än de som ligga i sjelfva ämnenas större eller mindre vigt för lärjungarne och behof af tid. Ty ref. har sig bekant, att vid Upsala Lyceum, der lärjungarnes antal ej mycket understiger de mest besökta Gymnasier, medhinnes i Theologi och Filosofi fullt så mycket som vid något Gymnasium, fastän de blott läsas 2:ne timmar i veckan för tvänne lexlag. Den ringa lön, läraren i de nyare språken åtnjuter, torde vara ett hufvudskäl, hvarföre man anser sig ej kunna betunga honom med skyldigheter, som skulle motsvara en i det hela väl lönad Lektors. Så länge icke det enda rättvisa löningssättet för en skollärare öfverallt blifvit tillämpadt, att han nemligen får uppbära inkomster i mon af den tid, han använder i skolan, så länge kan ej skolan med säkerhet påräkna tidens fullt ändamålsenliga fördelning, som dock annars öfverallt, der lif och rörelse finnes i skolan, med rätta anses som

---

*) Se Lector Sondéns Rektorsprogram, Linköping 1846, p. 16 och följ. Allmänheten stannar i stor förbindelse hos Hr S. för denna interessanta redogörelse öfver lärokurserna vid alla offentliga läroverk inom Linköpings Stift. Det vore önskeligt, om från alla Stifts städer årligen dylika berättelser utgåfvos; det skulle i sin mon bidraga till en behöflig enhet i flera stycken inom skolan.

en af skolstyrelsens vigtigaste uppgifter. Man har dessutom nu föga hopp, att en ung man med skicklighet och nit skall kunna stadna qvar på en plats, der så litet är att förtjena, och ett beständigt ombyte skadar vid våra skolor läsningen mera än i andra länder, då läraren här måste sjelf lära sig att undervisa, och kanske, då han väl hunnit in i ämnet, lemnar det till experiment åt ännu ovanare krafter.

När sådana brister kunna förefinnas på flera ställen, hjelper det ej stort att goda läroböcker utgifvas. De äro dock en glädjande företeelse, såvida, att de med full säkerhet utvisa, att vi ej lida brist på skicklige lärare; ty en god lärobok kan ej skrifvas af en klen lärare. Så njuggt än tiden må tillmätas åt läraren i de lefvande språken, skall han dock, med förutsättning af skicklighet och nit, hinna längre med en väl ordnad grammatik och läsebok i handen, än då han nödgas sjelf under läsetimmarne med rättelser och tillägg borttaga en dyrbar tid. För det Franska språket serskildt har skolan i Hr Olde funnit en man, i alla afseenden vuxen det svåra hvärfvet, att författa läroböcker. Redan den år 1843 tryckta "Grammatiken", som följande året måste ånyo upphläggas, har omisskänneliga spår af ovanlig sakkunnighet, samvetsgrannt nit, lärareförmåga och grundliga forskningar. Den nya skrift af Hr Olde, som ref. nu anmäler, är icke heller något hastverk. För att bereda en säker ledning vid inöfvandet af de Grammatiska reglorna, hvilket alltid måste vara ett af skolans förnämsta ögonmärken, har Förf. underkastat sig mödan, att i den ordning hvilken följts vid Grammatikens uppställning, utvälja klassiska exempel för alla reglor, och man kan lika mycket prisa den fyndighet, som härutinnan röjer sig, som beundra den öfverallt framlysande noggrannheten. Blott den, som varit lärare, vet hvad svårighet en sådan Exempelboks sammanskrifvande med sig hafver, och skall säkert hålla Förf. räkning för den möda, som blifvit nedlagd på detta arbete.

Boken utgöres af trenne afdelningar. 1) 108 sidor text i 111 stycken, af hvilka 56 hafva mellanradig öfversättning, så inrättad, att det franska ordet blott en gång återgifves på svenska. Denna afdelning afser förnämligast formlärans inöfvande. De ord, på hvilka regeln bör tillämpas, utmärkas med cursif stil och på uttalet fästes behörigt afseende. 2) 80 sidor i 152 stycken fördelad text, bestående af sammanhängande små berättelser o. d., ämnade till införande af de syntaktiska svårigheterna. De 34 sista styckena äro väl valde skaldestycken från olika tidehvarf inom Franska litteraturen. Ett bihang vidtager härefter, som på 60 sidor innehåller dels

ren text för de första 50 styckena af första afdelningen, dels ordförklaringar till den sednare, ej öfversatta delen, af samma afdelning. 3) 20 sidor öfningar till öfversättning på svenska, fördelade på 68 stycken, der blott sådana ord förekomma, som finnas i de första 68 numrorna af första afdelningen. Då denna del egentligen är ämnad till etymologiens inöfning, lofvar Förf. att för syntaxens tillämpning utarbeta en omständligare kurs, hvilken säkerligen hvarje lärare med längtan och tacksamhet skall motse. Ref. är öfvertygad, att der man redan antagit Hr Oldes Grammatik, skall man ej tveka att införa äfven detta förtjenstfulla supplement, och då numera, temligen allmänt, önskan efter grundlighet börjar göra sig gällande äfven inom de lefvande språkens område, så kan man med all sannolikhet förespå Hr Oldes läroböcker en säker framgång.

Det yttre af boken är omsorgsfullt vårdadt, papperet vackert och trycket, serdeles sparsamt, från de välkända Hörbergska pressarne. —NB—

[38] Synonymiskt Handlexicon öfver Latinska Språket af Prof. *Ludv. Ramshorn.* Öfversatt af *John Olof Leffler.* Förra hälften granskad, tillökt och i åtskilligt omarbetad af Prof. A. Törneros, den sednare genomsedd af andra kännare i Latinska språket. **Upsala, Leffler och Sebell 1846.** (Pris: 2 Rdr 8 sk. b:ko).

Rörande detta synonymiska arbete, hvaraf första delen utkom redan år 1838, underrättas man i "förordet", att, "för att minska volumen och enligt sakkännares tillstyrkan, man ur Öfversättningen utlemnat den, under namn af "Lateinische Endformen", i Originalet befintliga Inledning, hvilken der upptager nära 3 ark. Ty "det väsendtligaste af dess innehåll finnes förut i flere för allmänheten tillgängliga grammatikaliska arbeten; den åberopar dessutom Förf:s, i Sverige mindre allmänt begagnade, Latinska Grammatik, och synes i det hela umbärlig för begagnandet af den egentliga Synonymiken." — På omslaget lemna Hrr förläggare vidare den underrättelsen, att "den frejdade läraren i Latinska Litteraturen vid Upsala Universitet, Hr Professor Selléո, benäget lemnat några bidrag, dem läsaren finner med asterisker utmärkta, samt att det hela af denna fortsättning blifvit af andra Kännare genomsedt."

Synonymiken är för den klassiska filologien en af de både nödvändigaste och interessantaste kunskapsgrenar. Oum-

härligast är väl samma kunskapsgren för Lexikografen och Exegeten, hvilka utan en djup insigt deri icke kunna uppnå sitt mål; men äfven för nybegynnaren är någon kunskap om Synonymikens betydelse, någon tillämpning af dess enklaste, vigtigaste sanningar nödvändig, om han skall kunna med lust och framgång egna sig åt klassiskt språkstudium.

Under det att latinska filologien på hvarje punkt af sitt område betydligen framskridit i odling och utveckling, har synonymiken ingalunda förblifvit stillastående. Hvad flit och skarpsinnighet utvecklats i utredandet af de förhållanden, hvilka det tillhör synonymiken att belysa och bestämma, är nogsamt bekant för alla dem, som deltagit i klassiskt språkstudium. Och frukten af de mångas, understundom af synnerlig god framgång lönta bemödanden, vare sig för klassisk filologi eller för språkstudiet i allmänhet, har väl aldrig blifvit ifrågasatt; under det man kunnat i afseende på andra lärda bemödanden inom samma studium med större eller mindre skäl göra de flitiga arbetarne den frågan: cui bono?

Småningom hafva mer och mindre vidlyftiga och innehållsrika synonymiska arbeten uppstått. Vi nämne här endast Doederleins och Ramshorns större arbeten. Det är den sednares sammandrag af sitt utförligare synonymiska verk, hvarom vi här tala. Redan i det föregående är nämdt, att detta ej blott såsom öfversatt, utan såsom i sin mån omarbetadt och tillökadt erbjudes den svenska studerande ungdomen. Visserligen finnes nu flera nyare ej vidlyftigare arbeten i synonymik, af hvilka åtminstone ett kan anses böra sättas framför det ifrågavarande. Men detta äger dock sitt obestridliga värde och för Svensk ungdom företräde framför andra deri, att det framträder uti öfversättning. Ty få äro väl de yngre studerande, som icke i ett vetenskapligt arbete af slik art äro besvärade af Tyska språket. Denna bok kan, väl och flitigt använd, ej annat än medföra stor nytta; och hvad innehållet angår, vore vi lätt frestade att påstå, att den äfvenväl för gradualstudiet vid Akademien inbegriper allt hvad de kunna behöfva känna, som ej tänka göra latinska språkstudiet till hufvudsak och ämne för akademisk verksamhet.

Det är ej obekant, huru litet hittills vid våra elementarläroverk det klassiska språkstudiets hjelpvetenskaper medhunnits eller kanske ens ansetts nödvändiga. Derstädes tolkas en författare med större eller mindre noggrannhet, användningen af lexikon påyrkas och inläres och grammatiken tillämpas, men rhetorik och antiqviteter komma ej mycket i fråga, och synonymiken minst. Dock är, såsom sagdt är, denna kunskapsgren i viss grad nödvändig äfven för en började lärjunge

och synnerligen egnad att göra språkstudiet lefvande och inbjudande.

Man kan således ej annat än önska denna boks begagnande vid undervisningen, i synnerhet vid Gymnasierna, der både lärjungarnes ålder och den tid, som är anslagen för klassisk språköfning, ge hopp om dess flitiga och fördelaktiga användning. Men äfven antaget, att tiden ej medgifver bokens begagnande annorlunda, än såsom ett slags lexikalisk handbok till mera sparsamt bruk vid förekommande vigtigare fall; så skall den dock äfven på detta sätt blifva nyttig; ty redan den omständigheten, att lärjungarne göras uppmärksamma på de synonymiska förhållanden, i allmänhet och vänjas vid reflexion, är af oberäknelig nytta. —nn—

[36] Bror. Poetisk Kalender af *Wilhelm von Braun.* Stockholm, tryckt hos L. J. Hjerta, 1846. 243 sidd. 8:o. (Pris: 1 Rdr 36 sk. b:ko).

Hvilken har ej erfarit, att Vilhelm von Braun utgifvit en ny kalender? — Denne sångare är i viss mening en folkets skald, som allmänt läses med nöje, ehuru det ej lika allmänt erkännes.

Boken börjar med vers och slutar med prosa. Der finnes ett företal, deri den qvicke, muntre och godsinte författaren ingalunda förnekar sig. Samlingen af poemerne är sådan, att den, enligt hvad Förf. sjelf säger i företalet, "åtminstone ej bör kunna beskyllas för pjunk," Dock äro ej alla sångerna af enahanda slag. Denne skald äger förmåga att låta höra flera olika tonarter.

Af första sången, "Farväl till min värja", erfar man, att hans svärd hittills varit, såsom en "hasta pura" hos den gamla poeten Statius, ett ännu oblodadt vapen, det han nu högtidligen lyft från sin länd och helgadt åt Mars, eller rättare deponerat i Martis tempel, för att, "kommer Ryssen", detsamma återtaga; han har nu fria händer för Apollos lyra, och äfvenväl koger, tillräckligt för inhemskt anfall och försvar under den djupa freden. I "uppränning till en "Roman" af modernaste slaget", tillegnad Sveriges samtliga författarinnor, synes den skalken i en efterhärmning vilja ådagalägga, att vid romanskrifning det hela måste bli ett konststycke, ett underverk visar sig redan i plananläggningen. God humor, blandad med satir af bastant sälta, finner man uti "Ett batailjstycke i Wouwerman's manér", och uti "Helpensionären." En annan ton låter höra sig i "Spårsnön" och i "Skogen." Dessa båda sånger hafva ett visst tycke af folkvisan, en egen

blandning af skämt och allvar, isynnerhet den sednare med sin verkligt rörande, sorgblandade lustighet. I "Besöket", ett litet stycke, såsom det tyckes, i hast nedskrifvet på papperet, men en godbit i sitt slag, förekomma flere drag af humoristiskt snille. "Sorgen", en fru, den skalden, förmodligen för dess af de många filantropiska sällskaperna obemärkta förtjenster om gamla barns uppfostran, slutligen adlar till "von Sorgen", besöker honom och förehåller honom "lek och skämt" och lättsinnigheten att gnola "Bellmans fula visor jemt", tilläggande: (Den Bellman, som jag hatar mer än döden, för det han ej lät kufva sig af 'nöden!)", hvilket skarpa omdöme hon likväl, såsom ett fruntimmer af god ton, vill hafva utsagdt i parenthes. Men mellan skalden och "Medusan" uppkommer ingen förtrolighet: när hon tror sig hafva sagt allt för att vinna honom och öppnar famnen, sägande med dogmatiskt eftertryck: "kom! lär dig lifvets hemlighet — att sörja!" finner hon sig bedragen: Han, lik mången annan bortskämd och otålig sorglöshetens och nöjets fosterson, som smugit till sig sin hatt och redan står på ett ben i begrepp att fly, affärdar gumman helt snöpligt och oförväntadt. Ty slutet blef, såsom skalden sjelf berättar:

"Förlåt mig", blef mitt svar, "jag aldrig vet
En sak mer ledsam än en hemlighet" m. m.

hvarefter de åtskilldes.

"Sång på första Maj" är ett stycke af oblandad munterhet. Skalden är här yr och lekande; Bellmannisk, men utan härmning, hvilken stundom röjes hos Dalgren, och utan reflexionens qvickhet, som en gång förledde den sednare skalden att låta en af Bellmans Bacchimän gå omkring i det gröna och bjuda små blommorna bränvin. Hos v. B. är allt glädje och natur. Och munterheten så innerlig, stämningen så ädel, att man knappt märker, att dithyramben faller till qvickhet:

"Skalden, som skapat poemet Natur,
Eger i solen en — "känd signatur."

"Den blygsamma" är ett stycke, deri han slutligen blottar och oblidkeligt gisslar fallna koketters förställningskonst. Vi hoppas, att han i denna mera poetiserade, än poetiska berättelse mindre varit "genre-målare", än road af att framställa en sällsamhet, en enstaka händelse.

Om de båda sista styckena medgifver utrymmet endast några ord. Det första "Hanka, dramatiserad folksaga, första händelsen i fem taflor" är ganska läsvärdt. Det äger verkligt komiska belägenheter: Dess läsning väcker önskan, att snart få se den andra, hvilken Förf. också, ehuru villkor-

ligt, utlofvat. Först efter dess tillkomst blir tillfälle att döma om poemet i dess helhet. "Konstapeln, berättelse" slutar boken och upptager ej fullt dess hälft. I denna berättelse skildras en heroisk qvinna, den tältlifvet och krigets mödor och faror afklädt alla könets svagheter och gifvit åt hennes väsendes hela yttre en pregel af karlavulenhet, men lemnat henne tillräckligt qvar af könets egendomlighet, för att vara älskvärd äfven som qvinna.

Flera hafva klandrat v. Brauns sångmö, under det likväl de flesta med uppmärksamhet och nöje lyssnat till hennes toner. Saken synes vara den, att man i vår kritiska tid mera fäster sig vid formen än vid andan, möjligen ock ej nog skiljer mellan olika former eller erkänner de särskilda slagen. Hjeltedikten fordrar ju en annan form än visan. Ja! en form, som i sig sjelf icke är vacker, kan med afseende på innehållet, hvaraf den betingas, vara god; och om detta är godt i konstnärlig mening, är ju äfven formen i samma mening vacker. Detta må vara erinradt med afseende på en viss klass af v. Brauns sånger.

Man har klandradt v. Braun för burleska uttryck, som dock merändels, der de förekomma, synas egentliga för tankarne. Att burleska föreställningar äro ästhetiskt möjliga när andan är ren, erkände man dock fordom. Visserligen är v. B. ofta yr och förflugen, framförallt väger han ej noga sina uttryck på den s. k. anständighetens guldvigt, hvarföre också en hvar gerna må tveka att inom en krets af fruntimmer uppläsa ett häfte af denne skalds sånger, innan han sjelf hunnit genomgå detsamma; men på botten af v. B:s fantasi, om man med fantasi menar det innersta af menskliga väsendet, ligger ingenting orent, än mindre lösaktigt; derom förvissar, tvärtemot enskilda uttrycks och ställens skenbara vittnesbörd, totalintrycket af hans sånger. Åtminstone har ref:s öfvertygelse derom, byggd på detta intryck, varit så fast, att den ej ens rubbats af vissa blad, hvilkas innehåll berättas härflutit från samma skaldeåder och som kringflyga öfver landet i afskrifter mellan nyfikna älskare och samlare af vissa kuriositeter.

Vid läsningen af v. B. dikter möter oss en frisk fläkt af en god och manlig karakter. Man har i v. B. för sig en man, som ser på menniskolifvet med erfarna ögon, som icke blott vet, hvar flärd och lumpenhet hålla till, utan ock hvar brottet och lasten ha sin gång, och, som af vana vid verkligheten förlåter mycket, beler mycket, hvad mången annan heldre hårdt bestraffar; men det verkligt usla och fördömliga, som ej erbjuder ämne för humor och skämt, undkommer ej honom onäpst och utan brännmärke. Hans hjerta kan eldas

för menskligbetens högsta intressen och fosterlandskärlek är ett hufvuddrag i hans karakter; och — hvad ej lätteligen alla torde medgifva — så väl för honom, som för andra verkliga skalder, är allt det skära och fina i en ren och skön qvinnosjäl fullt begripligt och njutbart. Vi hänvisa den tviflande till ett i detta häfte befintligt, men af oss hittills onämdt stycke, "en barnsaga", som har all den sedliga renhet och klarhet, som med skäl prisas hos Runeberg, om hvilkens sångmö detta stycke också lifligen påminner.

[36] **Original-Bibliothek i den sköna Litteraturen af utmärkta Författare och Författarinnor inom Fäderneslandet.** Andra årgången. **Rosen och Resedan**; af *L—e.* Författarinna till äktenskapsskillnaden, "Den unga Enkan i Norrland" m. fl. Häft. 15—21. Norrköping, Östlund & Berling. 1846. (Pris: 13 sk. 4 rst. b:ko för hvarje häfte).

Denna Roman är författad af en välkänd signatur, hvars ägarinna hittills torde vara känd af få. — Berättelsens hufvudtanke är icke ny, men värdig en konstnärlig behandling: den är att framställa den sanna kärlekens gränslösa oegennytta. En ung flicka af borgerligt stånd och dertill nära befryndad med en vanfräjdad person, blir föremål för en högättad ynglings böjelse, och snart uppstår dem emellan en ömsesidig kärlek. Men han, tillhörande en aristokratisk familj, söker i början, ehuru intagen af en sann kärlek, fästa flickan vid sig såsom sin älskarinna. Men då den rättänkande och förståndiga qvinnan ej går in derpå, offrar han för hennes ägande ej blott sitt stånds fördomar, utan med dem sin födsels alla fördelar; ty den i sin stolthet kränkte fadern förklarar honom arflös. Sonen skiljer sig då ur familjen och begifver sig med sin unga, älskade hustru till ett främmande land, der han i några år, hvarunder familjen ökas med tvenne arfvingar, på en obetydlig egendom med de sina tillbringar ett torftigt, nästan fattigt lif. Sjelf ångrar han väl ej följderna af sitt heroiska beslut, men lider dock af dem, utan att likväl tänka på en ändring i sitt öde. Den beslutes af hustrun, som genom en tillfällighet väckes till insigt af, att ett sådant äktenskap icke leder till fromma hvarken för honom, barnen eller henne sjelf. Efter i enslighet fattadt beslut och enligt en i hemligt förstånd med en trogen, pålitlig tjenare uppgjord plan, ställer hon så till, att mannen, vid hemkomsten från en resa, tror sig finna sin försvunna hustru på ett vådligt sätt omkommen. Efter denna händelse återvänder den förmenta enk-

lingen inom skötet af sin familj, af hvilken han åter utan svårighet upptages, sedan döden synts bringa nöjaktig upprättelse. Omsider återvänder dock från, nu mera genom sjukdom till sitt utseende förändrad och oigenkännelig, och under diktadt namn upptages hon såsom guvernant — för sina egna barn, inom den grefliga familjen; och hennes kärlek är så stark och ren, att hon utan att öfverrumplas eller kufvas af känsloutbrott, dagligen förmår vara vittne till sin omgifte makes husliga lycka, trogen sin föresats att aldrig under grefvens lifstid tillkännagifva, hvilken hon verkligen var. Att hon efter grefvens död, i hvilkens hjerta hon såsom okänd länge i egenskap af vänninna intagit ett utmärkt rum, af barnen erkändes och ömt hyllades, är den romantiska invecklingens vackra lösning. — Efter denna sammandragna framställning af innehållet anse vi oss kunna tillägga, att författarinnans behandling af detaljerna ingalunda saknar förtjenst. Föredraget är flärdfritt och enkelt, stilen ren och klar, tankarne utvecklade och bestämda. Allt är sundt, förståndigt, godt och hjerligt; och utan att man vid läsningen någonstädes särdeles hänföres af starkare känslointryck eller öfverraskande tankar, underhålles dock intresset alltigenom, så att man städse känner sig liksom omsluten af en ljum och behaglig luftkrets. Om man så vill, kan man finna här och der förekommande longörer, och i allmänhet tycka, att arbetet vunnit på någon minskning i häftenas antal. Hvad karaktererne vidkommer, förefinnes i deras psykologiska utveckling ingenting särdeles skarpsinnigt eller originelt.

[37] **Harposlag** af *Gustaf Nyblæus.* Säljes till förmån för Akademiska Föreningen i Lund. Lund, Berlingska Boktryckeriet. 1846. 63 sidd. 12:o. (Pris: 24 sk. b:ko).

Utrymmet tillåter oss endast med några rader anmäla denna lilla samling af poemer. Oss veterligen uppträder nu denne unge skald för första gången. Jemte originalstycken förekomma några sånger "efter Goethe." Om de flesta poemerna kan man säga, att de äro vackra, skrifna på ett vårdadt språk och under poetisk stämning; huruvida åter de vittna om poetiskt snille och gifven kallelse, det vågar man ej döma af ett så litet häfte, särdeles i våra dagar, då så väl konstnären som de, hvilka om honom döma, väl må till varning mot förhastade domslut hafva i minnet Schillers bekanta:

"Weil ein Vers dir gelingt in einer gebildeten Sprache,
Die für dich dichtet und denkt, glaubt du schon Dichter zu seyn?"

Säkert skall emellertid mången med nöje höra dessa rena, anspråkslösa toner, i hvilka en varm tillgifvenhet för fosterlandet, friheten och ungdomen uttalar sig.

—ss.—

UPSALA, Wahlström & C. 1846.

Om Olof Skötkonungs dop.

Kritik af urkunderna och kronologisk bestämning.

Af

J. WAHLSTRÖM.

En af oss högt aktad författare, hvars vidsträckta lärdom och kritiska noggranhet städse utgjort föremål för vår vördnadsfulla beundran och hvars säkra ledning genom den nordiska forn-ålderns labyrinther vi tacksamt erkänna, har i förra decenniet, uti en i tidskriften Skandia införd monographi, upptagit förevarande ämne till sin skarpsinniga pröfning. Då vi uti detta enskilda fall hysa en från denne utmärkte vetenskapsmans åsigt afvikande öfvertygelse och för öfrigt under våra anspråkslösa forskningar på detta fält kommit till ett från alla Skandinaviens frejdade häfdaforskares uttalade meningar skiljaktigt resultat, hafva vi vågat anse oss befogade att underställa de sakkunniges pröfning nedanstående kritiska undersökning.

Olof Skötkonungs tidehvarf bildar en af de vigtigare epokerna i Sveriges historia. Vi se här första glimten, som klarnar upp ur fabeldimman, och forskaren finner ändtligen fotfäste och utgångspunkt: eburu blicken snart å nyo stänges af ett sekeltöcken, som frammanar saknaden af äfven Sagans halfdunkel. Och derutöfver framstår, uti denna morgongryning för den Svenska häfden, ett särskildt betydelsefullt moment, som genom sin inre — embryotiska, men framtidsdigra — halt företrädesvis påkallar en deltagande uppmärksamhet. Vi åsyfta: det första Skandinaviska handslaget mellan Sverige

och Danmark. Den man, som från Leires thron sände vänskapsbud öfver Sundet, nyss sölad i hedendomens alla skändligheter, hade äfven burit händer på sin faders krona. Han bjöd nu handen åt — Sigrid Storrådas son! Och hvad gällde detta handslag? — Christi Rikes grundläggande i Norden *).

---

*) Att det var Danmarks konung — ej, såsom allmänneligen antages, den ännu omyndige Olof Skötkonung — som var upphofvet till detta förbund, skall i det följande visa sig. Om för öfrigt den Skandinaviska ideen på denna tid kan uthärda någon jemförelse med dess sednare uppenbarelse, våga vi ej afgöra; men vi tro dock, att den tidens Lärde och Andlige, som inverkade på den Danska konungen, i nit för Sveriges sannskyldiga bästa kunna utan blygsel ställas vid sidan af nutidens Skandinaviserande Danskar, om hvilkas verksamhet den lärde Professor Munch i Christiania, uti sin Litteraturtidende, sålunda yttrar sig:

De, der i den senere tid i Danmark have syslet med Udgivelsen og Bearbeidelsen af nordiske Oldskrifter, have lagt altfor megen Vægt paa hiin igrunden tilfældige Omstændighed, at Danmark nu for Tiden er Samlingernes Hovedsæde, og ere derved forfaldne i en Illusion med Hensyn til deres Vigtighed og Betydning for dette Land. Illusionen bestaaer deri, at de have anseet denne Literatur som national for Danmark. Vi synes, med andre Ord, især i det kongel. nordiske Oldskriftselskabs Virksombed at spore en noget eensidig dansk Exclusivitet, af det Slags, der ei ret vel kan bestaae med fuldkommen historisk Liberalitet, og som især deleshed i denne Tid, hvor den nordiske Aand stræber mod sin Frelse og Gjenfödning, ikke synes at være paa sin Plads. Enkelte Misligheder ved dets Præstationer vilde have været förebyggede, hvis man havde givet dets Virksomhed en mere nordisk (eller om man vil skandinavisk) charakter, og ikke i dets Organisation sat sig paa et altfor eensidigt dansk Standpunkt. — Vi ville ingenlunde nedsætte Rasks Fortjenster, men vi troe blot at han, som alle Genier, igrunden var altfor despotisk eller stillede sig paa et altfor overlegent Standpunkt over sit Stof. — Det er især i Tidskrift og Annaler for nordisk Oldkyndighed, hvor hiin ovenfor omtalte exclusive Patriotisme bliver mest kjendelig. Der aabenbarer sig en Tendents til ... tildels ved — vi ville icke egentlig sige Fördölgelser, men Tvetydigheder og paa Skruer satte Udtryk at lade de Danske spille Hovedrollen i alle Nordboernes Företagender. Vi vove saameget dristigere at udtale denne Protest, som vi vide, at vi her endog have enhvor fördomsfri Dansk på vor Side. Smaalig Nationalstrid mellem Folkene höre ikke længer til Dagsordenen. — Udenlandske Lærde synes at have mærket Uraad med Hensyn til den danske Eensidighed i Oldforskningen.

För de begge folkens andliga och borgerliga och Skandinaviska utbildning var denna händelse af oberäknelig följd. Detta förbund till Christendomens upprätthållande och skydd, om än i sig sjelft mindre väsentligt och betydande, är dock i högsta måtto anmärkningsvärdt såsom det första drag af ett närmare statsförhållande mellan de Skandinaviska folken *). Deras konungar, hittills sysselsatte med att tillvägabringa enhet inom sina unga stater och att hvar på sitt håll utvidga

---

Den lærde Kemble ("On anglosaxon runes", i B:d 28 af Archæologia Brittanica) yttrar: For many of the industrious and learned antiquaries of Scandinavia I entertain the highest respect, and shall be still more ready to express it, when I find that they give up their narrow and ludicrous manner of interpreting tradition for a wider and more generous recognition of its profound meaning. Efter anförandet af en mängd bevis skrifver Munch: Læseren vil af nys anförte kunne danne sig en Forestilling om den Raskhed, hvormed de lærde Mænd gaae tilværks i deres historiske Deductioner og Combinationer og hvorledes de utilbörligen tage Phantasien til Hjelp naar det gjælder om at faae det Resultat, til hvilket de fra Begyndelsen af sigtede, især naar patriotiske Hensyn ere med i Spillet. Denne mislige Phantasisygdom er ikke sjælden hos danske Oldforskere og af disse maae Oldskriftsselskabets Lærde nærmest henregnes til de patriotisk-exclusive Ultraer. Man vil neppe med synderlig Tillid dvæle ved andre, fra samme Kant udgangne historiske Forskninger, naar det er öiensynligt, at Patriotismen eller rettere Exclusivismen har fastsat Resultatet som det Absolute, hvorefter Undersögelsen har at lempe sig. Oldskriftselskabet behandler den danske Literatur-, Cultur- og Statshistorie i Middelalderen, hvor dog endnu saameget ær at udrette, som en Biting, og offrer sine bedste Kræfter paa at gjöre de norske og islandske Sagaer till Dansk Urhistorie og spille det ældre norsk-islandske Sprog inden den exclusive Danskheds Enemærker. En saadan Virksomhed, uden Fodfæste i Tidens Culturtilstand og den historiske Forsknings nuværende Standpunkt, indeholder Selvdestruerende Elementer. Som vi og ovenfor have viist, kunne vi nu sikkert haabe, at udenlandske Lærde, der sysle med nordisk Archæologie, alt mere og mere ville vinde sig op til eet af eensidig dansk Paavirkning uafhængigt Standpunkt.

*) Worsaae har, i sitt föredrag uti Skandinaviska Sällskapet, visat grundlösheten af den åsigt, som antager en åldrig nära gemenskap mellan Skandinaviens innebyggare. Knappast voro Svenskar och Danskar hvarför sig ännu samlade till ett folk; än mindre kan man tala om en ömsesidig anslutning eller en "Skandinaviskt" förekommande angåugelse.

och förstora sina välden, stodo till hvarandra uti ett isoleradt förhållande. Med det ingående andra årtusendet och med Christendomens framsteg i Norden inträder ett nytt sakernas skick. Man skönjer här ett förebud till den nya tidens strafvan att med fridens och kärlekens band förena skilda folk, då deremot hos antikens och hedendomens väldige, så snart, efter statens inre ordnande, någon tid blef lemnad öfrig för yttre ärender, den kosmopolitiska idéen endast kunde framträda såsom underkufvande och förtryckande, enär man sökte endast genom vapnens makt mekaniskt sammankedja nationerna utan att kunna åstadkomma något inre organiskt samband.

Vi hafva ansett mödan värdt att underkasta detta tidehvarf en närmare pröfning, och vi framlägga här ett fragment af de resultater, vi vunnit. Vi hålla oss strängt till det faktiska, och söka ingen annan ära, än att hafva haft för ögonen Fr. Rühs' varningsord: "Det gifves ingenting eländigare, än en historia utan grundlighet."

De vexlande meningarna vid angifvandet af tiden för Olof Skötkonungs dop lemna tillräckliga bevis för svårigheten af frågans lösning. Låtom oss kasta en blick på de förnämsta historieskrifvares uppgifter rörande detta ämne.

Ericus Olai antager, såsom det synes på måfå, året 956. På kritikens nuvarande ståndpunkt behöfver man härvid endast anmärka, att Olofs födelse ej kan skjutas längre tillbaka, än till år 973, såsom Neikter*) visat. Den i så många afseende orättvist bedömde och för ifrågavarande tidehvarf ingalunda förkastlige **) Johannes Magnus har

*) I disputationen: *de ætate Olai Skottkonung, cum capesseret regnum*, Ups. 1800. Reuterdahl, Kyrkohist. I. 254, gör på grundade skäl sannolikt, att Olof ej kan vara född förr än på 980-talet. Rosenhane antager år 985. Andra bestämma sig för en ännu sednare tid.

**) Jfr Wieselgren, Ny Smålands-Beskrifning, I. 234 ff., der det heter: "Vår Svenska Saxos, Johannis Magni skildring af Sverige i nionde seklet är vida mer enlig med Europeiska historien, än de Isländska sagor befinnas vara, som vunno kanoniskt anseende, då Joh. Magnus blef en Apokryph äfven i det hänseendet, att ingen vå-

visat en berömlig takt och varsamhet uti att ej följa sin föregångare; han uppgifver nemligen ingen kronologi för Olofs döpelse. Icke så hans prisade antagonister och domare. Olaus Petri sätter dopet till år 980 eller något sednare. Förmodligen har han blifvit dertill ledd af en anteckning på ett manuskript af Sigfrids Historia, hvilket Baazius på sin tid egde och äfven Benzelius nämner, hvaruti uppgifves, att Sigfrid nämnde år anlände till Värend. Men anteckningen är yngre, än det öfrige manuskriptet, och visar således endast, huru någon sednare läsare föreställt sig förhållandet. Laur. Petri skrifver 989 (måhända tryckfel för 980) på inga uppgifna skäl. Messenius lemnar i första boken af sin Scondia några osäkra underrättelser om Olof Skötkonung och sätter hans döpelse till år 995. I tolfte boken af samma verk — hvilken innehåller rättelser vid de föregående och utmärker sig för en på denna tid ganska hedrande kritik, hvarigenom han står högt öfver den sednare Rudbeckska perioden — ändrar han nämnde uppgift, utan att anföra några skäl, till 999. Förmodligen har han hemtat detta årtal från Jacobus Gislonis, med hvilken han likväl på nämnda ställe tvistar, yttrande, att denne "naufragium facit veritatis." Jac. Gislonis uppgifver, att Olof den helige blifvit Olof Skötkonungs måg år 999; och då på några ställen, såsom i min-

gade citera honom.... Säkert skall dock ingen kritik bevärdiga Joh. Magnus med en — granskande förkastelse.... Tiden upptages dertill allt för mycket genom bestämmandet af de Isländska genealogiernas åratal eller uppgörandet af huru många folkrika familjer med alldeles samma namn och karakterer få lefva i medlet af både 8:de och 9:de seklerna. ... Måtte Theologerne alltid tro så fast på Bibeln, som våra lärde nu ett sekel trott på Isländningarne!" Joh. Magnus omblandar och flerdelar åtskilliga furstar för att fylla sin konungalängd från Magog — en allmän vurm på den tiden (ej okänd för Isländarne, ehuru de hade färre materialier att röra sig med), hvarvid han följde äldre anteckningar. Det torde blifva svårt att hos J. M. uppvisa mer än en enda uppsåtlig dikt, nemligen då han kallar en fabeltidens konung Östen för Godstagus, hänsyftande på Gustaf Wasa, hos hvilken han trodde sig finna flera drag, som erinrade om den tilltagsne och om medlen föga nogräknade Östen. Olof Skötkonungs död låter Joh. Magnus inträffa år 1018, och misstager sig således blott på tre år, eller lika mycket som Geijer, enligt Bergfalks undersökning (se nedan).

sta Rimchrönikan och Breviarium Lincopense, säges, att den nygifta dottren föranstaltat om presters sändande, hvilka döpt fadren, så har man bestämt kronologien för dessa båda händelser till samma år. Messenius visar nu omöjligheten af giftermålets inträffande år 990; men bibehåller, troligen af ovarsamhet eller opröfvadt, uppgiften om dopet vid samma år, helst deremot inga bestämda skäl kunde andragas. På samma ställe anmärker han Laur. Petri uppgift såsom felaktig.

Vid denna mening stannade man alltsedan, intill dess Isländska litteraturen började blifva närmare bekant. Ur munkarne Odds och Gunlögs sagor om Olof Tryggvason hemtade man då den underrättelsen, att dennes hofbiskop Sigurd efter slaget vid Svoldern rest öfver till Sverige och döpt dess konung. Man ansåg, att detta borde kunna hafva försiggått ungefär ett år efter slaget, således år 1001, hvilket efter Wilde och Dalin blef allmänt antaget och gällde till dess Lagerbring uppträdde.

Denne skrifver (I. 521): "Efter en gammal dagbok har Olof Skötkonung blifvit döpt 1008, hvilken räkning kommer ganska väl öfverens med andra omständigheter." Denna åsigt började då uttränga de förra och återfinnes äfven hos Rühs samt i första tomen af Scriptores rerum Suecicarum.

Men Hallenberg framstod såsom en väldig vedersakare af Lagerbring. Wilde *), Lagerbring, Celsius och Fant hade antagit, att hofbiskoparne Jon, Sigurd och den engelske Sigfrid voro en och samme person, hos serskilda författare olika benämnd. Hallenberg har med sin djupa lärdom segrande anmärkt grundlösheten af en sådan mening. Han visar äfven, att den Svenska Legenden om Sigfrid **) eger lika god grund för sin tillförlitlighet och till och med förtjenar mera förtroende än de Isländska sagorna, hvilkas sista redaktion är öfver hundrade år yngre än den Svenska Legenden. Bihanget till Vestgötalagen öfverensstämmer äfven med Sigfrids-Legenden; och vi hafva sålunda tvenne inhemska berättelser, som,

---

*) Anmärkningar till Pufendorff, sid. 392.

**) Om denna hade Lagerbring yttrat: "Man gör denna berättelse för mycket heder, om man kallar den en saga; ty den är intet annat än en dum fabel."

både i anseende till ålder och pålitlighet, böra ega företräde för de åberopade Isländska sagorna, hvilka endast tillfälligtvis beröra Christendomens införande i Sverige. De Isländska källor, om hvilka här är fråga, äro för öfrigt af ett värde, djupt underordnadt de mera berömda från denna sagorika ö; och ej ens det blindaste afguderi för Isländarne bör vilja tilltrotsa dem företrädet framför våra inhemska uppgifter.

Sednast har Strinnholm till undersökning upptagit ämnet. Han bekräftar Hallenbergs mening i afseende på Sigfrids-Legendens trovärdighet; men visar tillika, att en del af Hallenbergs slutsatser varit förhastade. Med instämmande i dessa Strinnholms grundade inkast mot Hallenberg, kunna vi dock ej förena oss med Strinnholms egen åsigt, utan, fullföljande den väg, han till en del banat, är vår afsigt att gå ännu några steg längre, för att, såsom vi hoppas, komma närmare målet.

På ett ganska tillfredsställande sätt har Strinnholm mot Hallenberg visat omöjligheten af Olofs dop genom den Engelska Sigfrid redan 998; och, efter bekantskapen med Strinnholms kritik, kan ingen rimligtvis låta Sigfrid från England anlända till Sverige tidigare än år 1012 *). Men efter denna upptäckt vågar Strinnholm icke låta Sigfrid förrätta det omtvistade dopet, utan antager den Norska Sigurd såsom dess verkställare. Stötestenar härvid förefinnas dock i Strinnholms egen historia, och för öfrigt framstå andra betänkligheter, som ej kunna afvisas.

Allt för djerft anse vi det äfven vara att med Strinnholm, mot Adami tydliga vittnesbörd, låta Olofs och Sven Tveskäggs förbund följa efter Svolderslaget. Ingen, mer än

*) Ännu ett skäl för detta påstående kan hemtas från den omständigheten, att Sigfrids anförvandter och medhjelpare uppgifvas ha varit Cluniacenser-munkar, i hvilket fall de ej gerna på 900-talet kunde hafva kommit till Sverige, om man betänker Clugny-kongregationens sena uppkomst. Hallenberg låter dem likväl anlända före Harald Blåtands död. (Strinnholm sätter denna sednare till år 990 eller 991. Petersen, Danm. Hist. i Hedenold II. 149, bestämmer den emellan 980 och 988. Wieselgren, Ny Smål. Beskr. I. 321, yrkar, att man ej känner något om Harald efter år 975).

Dalin, har förut vågat att häri skilja sig från Adamus. Dalin låter nemligen förbundet stiftas år 1002, således ett år efter dopet, hvilket, enligt hans mening, försiggick ett år efter Svolderslaget. Vid dessa bestämningar går Dalin tydligen endast gissningsvis till väga. För öfrigt har man allmänneligen lagt för stor vigt vid det uttryck ("rex Christianissimus"), som Adamus vid berättelsen om förbundet nyttjar om Olof. Reuterdahl har redan före oss anmärkt, att detta epithet mera är ämnadt att karakterisera Olof i allmänhet, än att afse någon viss tidpunkt i hans lefnad.

Att Olof skulle hafva tvungit eller öfvertalat Sven att antaga och befrämja Christendomen, eller blott med detta vilkor hafva stadfästat honom på Danska thronen, hafva flere nyare, åberopande Adami uppgift, antagit. Adamus nämner dock ej uttryckligen något sådant, och de äldre häfdaforskarne hafva endast fattat Adami ord såsom tillkännagifvande de båda monarkernes ömsesidiga beslut att gynna och upprätthålla Christendomen. Alla omständigheter, noga och utan fördom skärskådade, vittna för öfrigt, att det just var Sven, som yrkade befordrandet af den nya lärans framsteg. Messenius framställer till och med otvetydigt saken så, eller att Sven var sjelfva upphofsmannen till förbundet. Svens glödande ungdoms-hat till Christendomen, hans beryktade utsväfvande och öfverdådiga vandel i de yngre åren, den grymhet, hvarmed han störtade sin christne fader från thronen, tyckas några författare allt för uteslutande hafva i föreställningen fasthållit, äfven som man måhända i detta afseende hyst för mycken tillit till de mot honom, af nära för handen liggande skäl, fiendtligt stämda Engelsmännens uppgifter. Man har förbisett, att han, efter fadrens störtande, sjelf genast fördrifven af Erik Segersäll, irrande omkring utan hemvist och i många år skiljd från sitt fäderneslaud, mer och mer frångått sitt förra lefnadssätt och mottagit dopet på Skotland, samt efter denna tid icke förföljt de Christna, om än Christna Engelsmän haft särskildt fog till förebråelser. Häruti instämma mångfaldiga vittnesbörd.

Vid spörjsmålet om Erik Segersälls död år 994 skyndar nemligen Sven, som då jemte Olof Tryggvason dref härnad

på England, till Danmark för att återtaga sitt förlorade fädernerike. Men han bortjagas åter af den Svensk-Danska flottan, på hvilken Olof Skötkonung var ombord. Kort derefter vunnos Sven och Olof Tryggvason för Christendomen och döptes på en af Scilli-öarne. Efter någon mellantid vinner Sven Sigrid Storrådas hand. Hon öfvertalar då sin son att till Sven återlemna Danmark *). Sven återkommer till sitt fädernesland, enligt Sigfrids-Legenden, varm i sin Christendom, omgifven af prester.

Nu afslutas mellan Danmark och Sverige den följdrika "heliga alliansen" **) — det första diplomatiskt-Skandinaviska förbundet ***). "Feceruntque pactum", säger Adamus, "ad invicem firmissimum, ut Christianitatem in regno suo plantatam retinerent et in exteras nationes effunderent." Låsom oss nu höra, huru Messenius — tydligen ej på lös gissning, utan på grund af någon Scholiast till Adamus eller andra documenter — fattat dessa ord och huru han framställer sanna förhållandet †): "Sueno, ex summo religionis Christianæ osore et persecutore, maximus in suo factus exsilio fautor et amator, mox coepit novæ conjugi et privigno sensim igniculos adducere, tantumque effecit, ut ipsa manus Evangelicæ porrigeret veritati, et Olaus cum vitrico pactum, teste Adamo, de retinendo Christianorum dogmata in regnis plantata, ad aliasque propagando regiones, lubens iniverit." Efter inhemtandet af denna förklaring lärer väl ingen vidare löpa fara att misstaga sig om rätta sammanhanget. Den förut omvände

*) "Restituit eum in regnum suum, eo quod matrem suam habuerit uxorem." *Adamus.*

**) Wieselgren, anf. st. sid. 322.

***) Ty tillfälliga föreningar genom inkräktning kunna ej sammanställas med ömsesidigt frivilliga förbund.

†) Man får visserligen, ej så sällan, nu för tiden höra ett och annat orakelspråk, med antydan, att Messenius, lika litet som Joh. Magnus, får citeras i en historisk undersökning. Äfven vi hafva för vår del en tid varit insöfde af denna maklighetens vaggvisa från den doktrinära Islandismens läger; men vi hafva förlorat förtroendet så väl för denna, som för andra ammsagor från samma håll, och våga yrka, att Messenius bör icke allenast citeras, utan framför allt — studeras.

Sven låter varsamt (sensim) den nya läran komma till sin gemåls och styfsons kännedom; hvarefter hon (ipsa) öppet förklarar sig för Evangelium; men Olof, som af nedanföre framställda skäl ej vågade sätta de hedniska Svenskarnes trohet på ett sådant prof, lät måhända primsigna sig, men dristade ej öppet antaga dopet, ehuru han för egen del ej synes känslolös för det till Christendomens upprätthållande ingångna förbundet (lubens iniverit *). Det är sannolikt, att Olof vid detta sammanträde först erhöll någon egentlig kunskap om Christendomen. Han var sjelf ännu helt ung; och den honom vårdande modrens, Sigrids, föregående nit för hedendomen är tillräckligt bekant.

Alldeles förvånande är den annars noggranne Hallenbergs irring, då han enständigt nekar, icke blott att Sven kunde vara Christen före Olof, utan äfven möjligheten af att Sigfrid, på resan från England, kunde besöka Sven; hvarföre Hallenberg ock antager den orimligheten — mot alla skriftliga intyg — att Harald Blåtand ännu regerade i Danmark, då Sigfrid först färdades till Sverige. Vi säga "orimligheten"; ty det är just Hallenberg, som för öfrigt med så öfverlägsen lärdom och skarpsinnighet vindicerat Sigfrids-legendens och Adami auktoritet uti denna tvistefråga.

Hvad särskildt Svens och Sigrids giftermål beträffar samt Danmarks och Sveriges derpå förenade anfall mot Olof Tryggvason, så kunna vi icke undgå att anmärka, att, utom kända anledningar, de ytterst sluge och djupt beräknande Hlade-Jarlarne i Norge härvid visserligen icke varit overksamme. De hade nyss förut blifvit ur Norge af Olof Tryggvason fördrifne; de sökte naturligtvis att skaffa sig mäktiga bundsförvandter för att återtaga sin förlorade makt; deras förtroliga förbindelser med Olof Skötkonung äro kända. Att de väckt tanken på och ledt första underhandlingarne mellan Sven och Sigrid, finna vi högst sannolikt, ehuru det oss veterligen al-

*) Det ser ut, som löftet om Christendomens upprätthållande gällt endast Danmark ("in regno suo — ej regnis suis — plantatam", enligt Adamus; ehuru Messenius, som måhända ej gifvit akt häruppå, skrifver "in regnis." I Svea rike fanns väl nu ingen Christendom af någon betydelse.

drig blifvit anmärkt. Deras beräkning motsvarades i sådant fall fullkomligt af utgången.

Strinnholm har tillfyllest bevisat, att Sigfrid ej kunnat inträffa i Sverige förr än mellan åren 1012—1018. Han antager likväl derjemte, att Olof Tryggvasons hofbiskop Sigurd i sjelfva verket är den, som döpt Olof Skötkonung, men att traditionen fästat denna händelse vid den Engelska Sigfrid, helst denne lifligare qvarstod i folkets minne, då deremot Sigurd snart glömdes. Den svenska Sigfrids-legenden och den isländska Sigurds-sagan innehålla så många öfverensstämmelser, t. ex. om konungens dop, om morden i Vexiö m. m., att man tydligen deraf inhemtar, att dessa begge personer tidigt blifvit förblandade. Detta kunde så mycket lättare inträffa, som sjelfva namnen Sigfrid och Sigurd i äldre tider stundom hafva blifvit promiscue begagnade för samma personer. Så heter Sigurd Schlangentödter i de äldsta berättelserna Sigfried. Så äro Adami Sigafrid och Amilo *) troligen begge att återfinna uti Isländarnes Sigurd Ring.

Hufvudfrågan blir nu: har väl Sigfrids-legenden, eller Sigurds-sagan, tillagt sin hjelte, hvad den andre verkligen utfört? — I denna punkt måste vi skilja oss från Strinnholm. Då Sigfrids-legenden och flera af våra inhemska urkunder sammanstämma uti att åt den från England kommande Sigfrid tillägga konungens dop, och då Benzelius bevisat, att nämnde legend blifvit skrifven redan år 1205; då deremot Isländaren Halfdan Einarsson finner otvifvelaktigt, att de ifrågavarande isländska sagorna blifvit tillökta af sednare författare, och Arnas Magnæus anser dem hafva blifvit skrifna först 1320: så tyckas i sanning giltiga skäl förefinnas att heldre misstänka den yngre redaktionen af de isländska sagorna **) för en interpolation, hvarigenom konungens

*) Månne ett förskämdt uttal af Annulus? Så vinner Bergfalks konjektur i Skandia ett ytterligare stöd, då han anser den gamle Ynglingaättlingen Ane för identisk icke blott med Harald Hildetand, utan äfven med dennes supponerade motståndare Sigurd Ring (annulus). Jfr inledningen till en snart utkommande beskrifning om Sigtuna.

**) Rühs har i bihanget till sin skrift om Eddan påpekat, huru Isländarnes, på modersmålet författade skrifter, mera varit under-

dop blifvit tillagdt Sigurd, hvilken varit för Isländarne känd, då de deremot om sjelfva dopet ej vetat något annat, än att det blifvit förrättadt af en Sigfrid, den de, af ofvan angifna orsaker, lätteligen kunnat förblanda med den bekante Sigurd, hvilken destutom nära nog samtidigt predikade i Sverige.

Men — invänder troligen den läsare, som behagat följa oss i dessa undersökningar — tillåta de historiska uppgifterna om denna tid, att Olof Skötkonungs dop får anses uppskjutet ända till år 1012 *), före hvilken tid Sigfrid ej kan vara

kastade ändringar, än andra länders samtidiga, mestadels på Latin författade, urkunder (såsom äfven Sigfrids-legenden är). Det var naturligt, att, sedan Christendomen hade bland Isländarne väckt en vetenskaplig anda, deras lands och deras förfäders historia skulle framför allt hänföra dem; det smickrade deras fosterlandskänsla att sammanknyta den med de folks och hjeltars, hvilkas värf blifvit förherrligade genom så stora skalder och häfdatecknare. Vid sina historiska skildringar begagnade de sig af modersmålet: dels efter deras förste lärares, Angelsachsernes, exempel, hvilka redan sedan längre tid hade nyttjat sitt modersmål vid skriftlig framställning, dels emedan bland sjelfva presterna och de lärde bekantskapen med latinska språket ej var särdeles djup. Härvid förekommer äfven den omständigheten, att de fleste isländske andlige utgjordes antingen af infödingar eller af Engelsmän och Norrmän, ej, såsom i andra länder, af Italienare och Fransmän: man finner också, att öfverallt, der intet fremmande eller (Romerskt) bildadt presterskap förefanns, modersmålet tidigt blef begagnadt, t. ex. i Ryssland. Men historiographien led häraf det men, att en mängd utsmyckningar, interpolationer o. s. v. uppstodo. Hvarje afskrifvare var i tillfälle att göra tillsatser och ansåg sig dertill berättigad: man ser det hos Nestor; och äfven de isländska historieböckerna, t. ex. Sturlesons, hafva af sednare kopister blifvit utvidgade med grundlösa och fabelaktiga tillägg. (Jfr Torfæus, i ett bref till Sperling: Torfæana 145). I tidehvarf, då begreppet om litteratur- och kulturhistoria ännu ej vaknat, ansåg man sig göra efterkommande en tjenst härmed och afsåg endast ämnet, ej koloriten eller en skrifts ursprungliga habitus. Man erinre sig huru ännu den lärde Stiernhielm utgaf Vestgötalagen! Vi hänvisa för öfrigt i detta afseende till vår teckning af Rühs i Biographiskt Lexikon.

*) Konung Sven Tveskägg i Danmark, hvilken Sigfrid besökte på sin färd till Sverige, lefde bevisligen till år 1014, ehuru Isländarne orätt låta honom aflida redan 1009. Sigfrid kunde således ej sednare än 1014 komma från England. Enligt legenden begaf han sig först till Värend; och ej förr, än han der såg sitt utsäde blomstra, begaf han sig till Olof Skötkonung.

till Sverige anländ, såsom Strinnholm bevisat? — Vi äro för vår del fullkomligt öfvertygade derom; och tro oss kunna med goda skäl ådagalägga, att Olof ej förr än år 1018 emottagit dopet *).

Att Olof redan såsom ung, genom konung Sven i Danmark, vunnits till någon benägenhet för Christendomen, ha vi i det föregående ådagalagt. Ganska tvifvelaktigt är likväl, om han då af tro och insigt, eller af andra bevekelsegrunder, hyllat densamma. Att emellertid hans ställning länge icke medgaf honom att öppet bekänna den nya läran, bör vara tydligt. Han torde möjligen hafva låtit primsigna sig för att fritt umgås med både christna och hedningar; men att genom dopets antagande uppenbart bryta med sina hedniska undersåtare, hade han visserligen ej vågat förr än längre fram i tiden, då Sigfrid, hvilken säges hafva omvändt hela Sverige, hunnit utbreda och befästa den nya tron. Vi taga således för afgjordt, att Olof ej före, utan efter de verksamme Engelske missionärernes ankomst, dristat taga ett så afgörande steg. Vådan af att öppet bryta med hedningarne antydes ock träffande af Dalin, som vid redogörelsen för Olofs dop, hvilket han låter ske år 1001, yttrar: "Detta Olofs verk gaf tillkänna ett hjeltemod, som till den tiden varit sällsynt. Konungarne hade gerna af klokhet ej låtit märka sina tankar, antingen de varit christne eller hedningar." Man erinre sig huru det gick med Olof Trätälja, som enligt inhemske författare var christen och enligt Sturleson var trög i offrande. Då en gång årsväxten slog felt, brändes han till försoning åt hednagudarne **). På denna händelse synes

*) Wieselgren gissar, att Sigfrid ej kommit från York, såsom förmäles i legenden, utan att detta är en felaktig afskrift i stället för Cork, ett af de Irländska småriken, som nu innehades eller nyligen innehafts af en Skandinavisk kungagren. Vid denna tid voro Lodbrokidernas ättlingar uti Irland Christna, och kunde väl ej ha förgätit, hvarifrån deras fäder kommit, samt önskat sända dem en missionär. Milred, Sigfrids kunglige gynnare, är ett namn, som träffas hos Sprengel och Bromton. Jfr Ny Smål. Beskr. I. 254, 327, 513.

**) Hvilket skedde vid Upsala, ej i Vermland; omkring år 800, ej vid år 600. Äfven häri förtjena Johannes Magnus och synnerligen

Elnoth syfta, då han*) yttrar: "Svearne och Götarne synas åtminstone till namnet vörda de Christnes tro, så länge allt går väl och efter deras önskan; men om motgångar inträffa, såsom ett ofruktbart år eller ihållande torka, eller täta stormar, eller fiendtliga anfall; så svika de icke blott med orden, utan ock med gerningarna den tro, som de till orden antagit, och de blifva dess förföljare, och söka till och med att utdrifva den från sina gränsor." Vådan var således för Olof Skötkonung ej så obetydlig. Vi minnas den rotfasta hedendomen hos massan, ännu i Blot-Svens dagar. Också måste Olof under sina sista år, då han öppet bekände Christendomen, välja en särskild provins, der han kunde ostörd idka sin gudstjenst: nemligen Vestergötland. Några hafva nekat detta sednare; troligen i följd deraf, att de för mycket tillbakaskjutit tiden för hans dop, och således ej funnit hans flyttning från Upsala — så tidigt — öfverensstämmande med andra underrättelser. Uppgifterna, att Olof någon tid residerat i Sigtuna, äro grundlösa och hafva uppkommit af missförstånd **). Att han deremot under sina sista år valt Vestergötland till vistelseort, är fullt bestyrkt.

Messenius att följas, emot Isländarnes uppgifter. Vi tro oss hafva lemnat skäl för detta påstående uti "Morgonen", N:o 40 för år 1845.

*) Scriptores rerum Dan. III. 331. Olof Trätälja var känd i Danmark, der han gjort infall och eröfrat en del af landet, enligt Hamsfort i Script. rerum Dan. I. 36.

**) Att Olof Skötkonung någon tid i Sigtuna residerat, är alldeles obevisadt, och troligen lika ogrundadt, som uppgiften att han utbytt titeln "Upsala konung" mot den af "Svea konung." Hela denna dikt har blifvit uppgjord med anledning af några mynt, på hvilka läses "Olof Rex Sueuor. on Sithu." Hallenberg anser dessa för angelsachsiska och tror dem vara slagna i England. Sednare forskare tilldöma dem väl Sigtuna; men upplysa, att tillägget "on Sihtu" lika litet innebär att Olof residerat i Sigtuna, som att någon kung haft sitt säte i York, derföre att på Knut den stores mynt finnes inskriften: "Rex Eofervicæ." Det sistanförda ordet betecknar endast, att myntet var slaget i York; och likaså får man af nyssnämnde Olof Skötkonungs mynt icke draga någon annan slutsats, än att hans engelska myntmästare hade sin verkstad i Sigtuna. Jfr en afhandling i Vitt.-Akad:s Handl. XIII. 293, hvars författare, Prof. Schröder, tillägger: "Historien gifver icke någon anledning att konungarne denna tid residerat i Sigtuna."

Inga handlingar bestyrka, att Olof under sin regering, med undantag af de sista åren, med något verksamt allvar omfattat Christendomen; ja, hans förnämsta rådgifvare och trognaste vänner voro ännu 1018 hedningar, enligt Sturleson, med orubblig tro på de gamla gudarne. Särskildt mot Hallenberg och hans efterföljare erinra vi, att Olof, enligt Sigfrids-legenden, hvilkens trovärdighet just Hallenberg så mästerligen ådagalagt, af Sigfrid blifvit döpt med hela sin slägt och sitt hoffolk och hela sin krigshär. När nu Hallenberg låter allt detta ske redan år 998, huru är det då möjligt, att Norrmännen i Svolderslaget — tvenne år derefter — kunnat yttra, att det varit bättre om Svenskarne sutit hemma och slickat sina offerskålar; hvilka speord tillräckligen tydligt angifva, att hedendomen då ännu var herrskande hos, åtminstone de fleste och förnämste, Svenskarne, enär ett sådant tillmäle göres dem ensamt, vid sidan af Danskar och Norrmän. Men kunde då konungen vara döpt år 998 eller ens före 1018, när han ännu vid sistnämnde tid hade sina hedniska rådgifvare och vänner omkring sig. Nej! "En christen konung utan christen omgifning låter icke tänka sig", yttrar Reuterdahl *); väl vid ett annat tillfälle, men anmärkningen har sin fulla tillämpning äfven här.

Då vi tillåtit oss yttra en tvekan om Olofs sannskyldiga nit för Christendomen från den tid, då han ingick förbundet med Sven, till dess han kom i beröring med Sigfrid, så böre vi äfven anföra andras tankar i samma fråga. Hörom då först Reuterdahl: "Få vi sluta något af de förhållanden, i hvilka Olof Skötkonung befann sig, så skulle vi tro, att han af de furstars exempel, med hvilka han stod i förbindelse, och hvilkas seder och lefnadssätt han synes hafva varit benägen att efterhärma, blifvit förmådd att emottaga dopet" (hvilket Reuterdahl låter försiggå vid den af Hallenberg antagna tiden). Lagerbring yttrar: "Gud är allena hjertans ransakare, men för öfrigt ser det ut, som man har ej mycken fog att upphöja Olof för sin omvändelse."

*) Kyrkohist. I. 488.

Lagerbring låter enligt Diarium Minoritarum Olofs döpelse uppskjutas till 1008, hvilket, säger han, kommer ganska väl öfverens med andra omständigheter. På hvad sätt denna öfverensstämmelse visar sig, förbigår han dock alldeles. Nyssnämnde Diarium, tillika med Prosaiska och lilla Rim-Krönikan, uppgifva 1108 såsom döpelseåret. Felaktigheten i ett sådant årtal ligger öppen för hvem som helst och anmärktes redan af Ericus Olai. Lagerbring ändrar detta helt enkelt, på eget bevåg och utan några skäl, till 1008, hvari han följes uti första tomen af Scriptores rer. Suec. (I den andra tomen följes Hallenberg). Hallenberg vill äfven för sitt ändamål begagna denna på det hela föga maktpåliggande uppgift, och föreslår, att i stället för de Romerska siffrorna *mcviii* = 1108 må läsas *cmxcviii* = 998. Denna ändring är dock temligen våldsam; och med mera skäl kunde man såsom den minsta möjliga ändring föreslå att vid det *c*, hvari tydligen felet ligger, blott tillägga ett omvändt *c* (ɔ), hvarigenom *x* uppstår, då årtalet blir *mxviii* = 1018. Äfven om detta årtal varit från början tecknadt med våra vanliga siffror, är största likheten för ögat mellan talen 1108 och 1018, och dessa hafva således i begge fallen lättast kunnat förvexlas. Utan att lägga någon synnerlig vigt vid denna konjektur och hela denna anteckning, hvilken sednare dock är det enda, hvarefter så väl Lagerbring som Hallenberg och deras efterföljare bestämt sina årtal, ha vi funnit andra skäl som styrka, att just årtalet 1018 helst af alla må antagas såsom Olof Skötkonungs döpelseår.

Att Olof Skötkonungs död inträffade 1021 (ej 1024) och att således det Upsala Ting, der Thorgny frambar sin "torra och obyfsade sanning", såsom Lagerbring yttrar sig, inföll 1018, är i Skandia af Bergfalk, mot Geijer, tillfyllest bevisadt. Ett ytterligare skäl för samma mening kunde dock tilläggas ur den ryske kronisten Nestor, hvilken nämner, att en Varegisk prinsessa 1019 födde Jaroslavs äldste son Vladimir. Man vet, att Olof kort efter nämnde Upsala Ting till Ryssland öfversände sin dotter för att blifva Jaroslavs maka; och då deras äldste son föddes 1019, kunde ej berörde Ting hafva varit hållet 1020 eller 1021, såsom de nyare vanligen antaga.

På detta Ting blef konungens makt bruten. Han hade, utom sitt trots, troligen genom ovarsam eftergift för Christendomen och missionärernes gynnande, redan hunnit att göra de hedniska Svearne sig motvilliga. Efter denna tid tyckes Olof i sjelfva verket ej haft mycket att säga. Genom obetänksamhet blottställde han sitt anseende och väckte allmän ovilja. Menigheten samlades å nyo och rådslog om konungens afsättande, emedan han brutit Allsherjardom eller folkets allmänna beslut på det föregående tinget, i det han sändt sin dotter till Ryssland i stället för till Olof den helige. När nu kungakronan sväfvade i den yttersta fara, tyckes det som hade Olof med mera allvar sökt lifsens krona. Då har troligen Sigfrid funnit rätta tiden vara inne att öfvertyga konungen, att ett parti måste ändtligen tagas och att ett vacklande mellan Christendomens tydliga kraf samt omständigheternas och egenviljans fordringar nu allraminst finge ega rum; och inför den, som nu med andans kraft predikade öfver den för tillfället särdeles lämpligt valda texten: "Utan en varder född med vatten och anda, kan han icke ingå i Guds rike" *), kunde Olof ej längre bestå, utan lät sig döpas med slägt och hoffolk och sin här. Måhända ville Olof genom detta mera afgörande steg äfven vinna, och vann äfven sannolikt efter hand derigenom, de christna Vestgötarne, som förut företrädesvis yrkade hans afsättning. (Det blefve ock i annat fall föga förklarligt, hvarföre han just efter denna tid skulle draga sig undan det hedniska Upland och söka ro bland Vestgötarne — nu hans hätskaste fiender — om ej någon försoning och concession åt deras sympathier föregått). Och då Svearne ville skydda sin gamla rätt till konungavalet och sade sig ej behöfva tigga råd af Vestgötarne, så uppstod härigenom en söndring, som innebar konungens enda räddning.

---

*) Att Sigfrid inför konungen tolkat en text med en strängare kasuistisk tillämpning, är ett factum, hvaraf minnet bibehållit sig länge och äfven blifvit i sången bevaradt, såsom visar sig af den hymn öfver Sigfrid, som J. H. Schröder meddelat i disputationen "De poësi sacra Latina medii ævi in Suecia" p. 44.

Ty under denna allmänna villervalla var konungen öfvergifven af alla, utom af trenne åldriga och **hedniska** vänner, Arnvid, Thorvid och Freyvid. Med varm känsla för forna minnen höllo sig dessa till honom och tänkte på de faror, som drogo sig tillsammans öfver Upsvearnes höga konungaätt. De talade med honom om denna ätt, "den yppersta i Nordlanden, ty den är kommen från sjelfva Gudarne. Ej kan någon jemlikas med Upsala konung. Gäldom Gudarne vår skyldiga tack, att så hittills hafver varit, ty de hafva länge här låtit se sin omvårdnad för dem, som af deras ätt komne äro, **ehuru man denna tro nu förlägga vill.**" I dessa sista ord finna vi en mild förebråelse mot Olof för hans nyligen försiggångna dop och ett försök att genom fädrens gudaminnen locka honom åter.

De tre männen begifva sig sedan sill folksamlingen. Här var Lagman Edmund från Skara — misstänkande skrymteri vid konungens dop eller hans oförsonlighet med Edmunds vän, Olof Haraldsson i Norge, eller ledd af begäret att för alltid rycka rätten till konungavalet ur de hedniska Svearnes händer — särdeles verksam, och utropade, att den som bäst synes till konung fallen må väljas, ehvad han är af höfdingaätt eller ej. Men Freyvid genmälde: Ej viljom vi Upsvear, att konungadömet skall gå ur de forna konungarnes gamla ätt m. m., hvari menigheten med stort bifall instämde. Då framleddes konungasonen Jakob och vardt honom gifvet kunganamn. Vid namnet **Jakob** studsade de hedniska Svearne och kändes ej vid detta namn, utan kallade honom **Anund**. Så förtäljer Sturleson. Men våra äldre inhemska berättelser meddela den långt sannolikare uppgiften, att prinsen från födseln hetat Anund. Ty huru skulle Svearnes förvåning öfver namnamnet **Jakob** kunna förklaras, om han ej **helt nyss förut, dem ovetande,** i dopet erhållit ett sådant. Någon annan grund till deras obekantskap med thronföljarens namn kan väl ej rimligen antagas. Hade prinsen från sin späda ålder hetat Jakob, hade detta namn ej kunnat hos folket väcka en sådan förundran. Detta tyckes Sturleson hafva förbisett, ehuru vi just genom hans berättelse kunna med sannolikhet sluta till ett sådant förhållande.

Enligt denna åsigt skulle äfvenledes både Sturlesons och Adami framställning af Olof Skötkonung kunna qvarstå och förbindas. Enligt Sturleson lefde Olof Skötkonung i osämja med Olof i Norge, hvilken ett starkt Vestgötaparti gynnade, hotande att förjaga Olof Skötkonung och hans ätt från Svenska thronen. För att förekomma detta, förmådde Upsvearne Olof Skötkonung att vika för sin son Anund och lemna denne, om ej hela thronen, åtminstone plats på densamma. Enligt Adamus är Olof ifrig christen och såsom sådan illa ansedd i Upsala. Sonen Anund är fogligare, och blir af denna anledning föredragen framför fadren, som drager sig undan och vistas i Vestergötland. Man ser, att sålunda kunna begge uppgifterna förenas och gifva ljus åt hvarandra, då de hvardera framhålla en sida af saken.

Hvad namnet Jakob beträffar, så berättar Saxo och Johannes Magnus, att äfven Olof Skötkonung sjelf i dopet erhöll detta namn. Hos äldre personer isynnerhet kunde dock sällan dopnamnet göra sig gällande. Många lära ej veta eller minnas, att Knut den stores christliga namn var Lamprecht.

För öfrigt bör ihågkommas, att dopet vid denna tid ofta uppsköts, stundom till dödsstunden. Det fanns till och med en särskild tid på året, då man helst lät döpa sig, nemligen vid Påsktiden. Dessutom erinrar man sig, att icke alla Ansgarii beskyddare antogo dopet. Och Constantin den store döptes först under sitt dödsår, ehuru han länge lät bära den korsfästes tecken före sin här. I öfverensstämmelse med dessa exempel kunde äfven Olof Skötkonung uppskjuta sitt dop, om han ock länge förut i sjelfva verket gynnat Christendomen.

Emellertid blef Olof Skötkonung från denna tid alldeles omskapad. Han blef mild, tålig och vänlig mot hvar man, till och med mot sin förre hufvudfiende Olof Haraldsson. Den omständlige Lagerbring yttrar: "Olof ombytte helt och hållet både lefnad och tankesätt, hvilket länder honom till en utmärkt heder, ty det är alltid berömligt att blifva bättre och förståndigare. Och ju mera oväntad en förändring är hos gammalt folk, ju mera högaktad är den. Och om alla konungar egt denna makten öfver sina begärelser, hade intet

historien varit så full af ohyggliga regenter. Isynnerhet viste konung Olof ett stort prof af sin hedrande förändring emot konungen i Norge." Om Lagerbring tagit i betraktande de skäl, vi förevisat, för att sätta Olofs antagande af Christendomen till denna tid, så hade han måhända på annat sätt, än det vi sid. 15 efter honom anfört, bedömt verkningarna af Olofs tro.

Öfversigt af den nyaste Litteraturen.

---

[38] **Chemi, Meteorologi och Läran om Matsmältningens functioner, betraktade med afseende på de vittnesbörd, dessa vetenskaper innebära om Skaparens allmagt, vishet och godhet af *William Prout*, öfver**satt efter Engelska originalets andra upplaga af *Gustaf Thomée*, med en qvartplanche [utgör 46:te och 47:de häft. af Bibliothek i Populär Naturkunnighet eller 16:de och 17:de häft. af dess andra afdelning Bridgewaterafhandlingarne]. Stockholm, hos Z. Hæggström, 1846. 480 sidd. 8:o. (Pris: för subskribenter 1 R:dr 40 sk., för köpare 2 R:dr 36 sk. b:ko.)

Den egentliga och speciella kemien, som efter vetenskapens nuvarande begrepp och behandlingssätt är helt och hållet, empirisk, utgörande en mer eller mindre fullständig samling af systematiskt ordnade exempel på den kemiska frändskapens verksamhet eller kropparnes sträfvande att med hvarandra inbördes bilda föreningar, så rik den är på fakta, som för dagliga lifvet äro nyttiga, är dock föga fruktbar på resultater för den naturliga theologien. Derföre har också Förf. vidrört föga af de kemiska detaljerna, och må ingen läsare vänta sig att utur denna bok vinna några egentliga kemiska kunskaper. Hvad, som vid de särskilda kemiska processerna är gemensamt, kan dock betraktas ur en allmän synpunkt, från hvilken man har konstruerat allmänna lagar, efter hvilka materiens kemiska förändringar rätta sig. Dessa allmänna lagar, eller den s. k. allmänna kemien är det, som Förf. vidrört under rubriken kemi, i första boken eller afdelningen, nemligen så vidt deraf kan visas, att en bestämd plan och ordning i dessa naturens förändringar äger rum. Emedan dessa lagar likväl nära sammanhänga med materiens egenskaper och förändringar i allmänhet, hvilka det tillhör fysiken att utreda, så tillhör en stor del af hvad här afhandlas denna vetenskap, likasom i allmänhet en fysikalisk inledning är nödig till kemiens studium.

Dit hör således rätteligen den här framställda läran om ljuset, värmet, den elektriska polariteten m. m. Dessa saker äro dels upplysande för de följande afdelningarne, dels gifva de redan i sig sjelfva tydliga bevis på plan, ordning och sammanhang i den materiella verlden. Hvarje oväldig och med klart omdöme begåfvad läsare, som förut i dessa ämnen är mindre bevandrad, måste härigenom finna sitt begrepp om en gudomlig och förnuftig verldsordning betydligen vidgadt och upphöjdt, om han också ej kan undgå att med förundran finna, det Förf. söker bevis härför uti den molekulära eller atomistiska åsigt af naturen, som af filosofer och theologer plägar anses leda ända till gudlöshet. Den dynamiska åsigten anses af dessa för den enda saliggörande. Detta ämne, som under den sednare tiden varit en lifsfråga mellan naturvetenskapernas och de s. k. ideella vetenskapernas idkare, är af Förf. afhandlad på ett sätt, som, åtminstone för argumentationssättet och resultatets skull, bör afväpna de sednares odium theologicum mot de förra, om också sjelfva grunderna ej skulle vara klart insedda, hvartill måhända ett längre fortsatt betraktande af dessa ämnen erfordras, än som en flyktig läsning föranleder. Också skall visserligen en och annan läsare mot denna första afdelning af boken göra den anmärkning, att den är hårdläst; och detta kanske ej utan anledning. Detta härrörer dock mera af ämnets beskaffenhet, som för den deri förut oinvigde naturligtvis i början måste förefalla dunkelt, än af framställningssättet, som är ledigt och bevisande.

Denna anmärkning kan ej göras mot bokens andra afdelning, meteorologien, som hvarje läsare måste finna både lärorik och förnöjande. De ämnen, som här behandlas, höra till dagliga lifvets företeelser, och väcka af sig sjelfva hvarje tänkande menniskas uppmärksamhet. Denna stegras här på samma gång genom framställningssättets liflighet och klarhet, hvarigenom saker, som förut varit mången dunkla, framstå i ljus dager, hvilket ändock ej förminskar deras interesse och den beundran, de väcka för verldsordningens skapare och styresman. Sålunda skildras på ett åskådligt sätt jordens allmänna byggnad och beskaffenhet samt vilkoren för menniskornas beboende deraf, ljusets och värmets verkningar, atmosferens och vattnets inflytande samt alla de förhållanden, som utgöra och bestämma hvad man kallar klimat. Utom det många särskilda, högst interessanta detaljer härunder vidröras och förklaras, får man derjemte se sammanhanget dem emellan och huru de alla tillsammans verka efter en gemensam plan till samma ändamål.

Men äfven i sådana naturförhållanden, som afvika från de vanliga allmänna lagarne, röjes en dylik afsigt. Förf. framhåller i detta afseende särdeles 2:ne exempel, hämtade af kroppar, som hvar och en känner, nemligen luften och vattnet. Den förra afviker från den allmänna kemiska lag, enligt hvilken alla ämnen förena sig i vissa förhållanden, men icke i andra. Luften är icke så sammansatt, utan såsom utförligare utredes p. 169, bildad hufvudsakligen efter lagarna för gasers jemna utbredning i hvarandra (diffusion). Vore luften kemiskt sammansatt, och allt annat jemväl sådant det nu är, så skulle hälften af luften redan långt för detta varit orenad och ur stånd att upprätthålla animaliskt lif. Vattnet afviker från den fysiska lagen: alla kroppar utvidgas genom värme och sammandragas genom köld. Om vattnet icke utgjort ett undantag från denna lag, såsom p. 245 tydligen ådagalägges, men alla dess öfriga egenskaper förblifvit sådane, de nu äro, skulle hälften af det på jordklotet befintliga vattnet långt före detta varit förvandladt till is, samt alla organiska varelsers lif varit fysiskt omöjligt. Bägge dessa förhållanden äro för öfrigt väl bekanta för hvar och en, som läst det allmännaste af fysiken och kemien, så att dessa ej behöfva annan antydning, än som skett. Att för andra läsare göra saken tydlig, finnes ej här utrymme, utan hänvisas dessa till de anförda ställena i boken, hvarest redig upplysning vinnes, för att fatta kraften af dessa bevis på en sammanhängande plan i naturens verksamhet, äfven der den synes oregelbunden. — För vår del anse vi dessa begge exempel både väl valda och väl genomförda. Ehuru hela boken eger största intresse, så gäller detta likväl särdeles om denna nu ifrågavarande andra afdelning, meteorologien, uti hvilken dessutom så väl innehållet är så populärt och stilen så ledig, att den är lika lättläst som mången roman eller resebeskrifning.

Tredje boken, som enligt öfverskriften innehåller organisk kemi, eller enligt titelbladet läran om matsmältningens funktioner, genomgår i korthet den fysiologiska delen af organiska kemien, d. v. s. de processer, hvarigenom lefvande varelser utifrån emottaga näring, hvaraf de assimilera den för dem dugliga andelen och afsöndra det odugliga *). För detta ändamål genomgår han först skilnaden mellan oorganiska och

*) Deremot utelemnar han nästan helt och hållet de delar af organiska kemien, som afhandla de organiska produkternas förändringar utom organismen, vare sig genom frivillig dekomposition eller genom främmande agentiers inverkan.

organiska varelser, samt olikheten i deras krafter och yttringar. Vidare framställes likheten och skilnaden mellan vexternas och djurens lifsyttringar, och fästes specielt afseende på så väl de förras som de sednares näringsprocess. — Läran om växternas näring, som, genom Prof. Liebigs i dess Agrikulturkemi utkastade idéer, under de sednare åren varit ett så fruktbart tvistefrö ibland kemister och fysiologer, framställer han enkelt och redigt, utan inblandning af denna polemik, som också vid originalets utgifvande ej ännu hunnit blifva en bland dagens frågor. Han besvarar den på det sätt, att växterna hämta sin väsendtliga näring ur jorden, tilläggande dock, att de genom bladen upptaga och sönderdela luftens kolsyra (Liebig påstår, att de ur luften upptaga det väsendtligaste, om ej hela sin organiska näring).

Djurens näringsfunktioner beskrifvas ännu utförligare, hvarvid han uppräknar och förklarar de särskilda inrättningarna och organerna för födans mottagande och assimilation, samt födoämnenas härunder skeende successiva förändring m. m., som är lättfattligt beskrifvet och interessant att läsa, men som här ej är lämpligt att mer än antyda.

Förf:s uppgift att visa, det plan och ordning äga rum uti den materiella verldens fysiskt-kemiska förändringar likasom uti naturens öfriga hushållning, tyckes oss vara väl upphunnen. Bevisningssättet är i allmänhet kraftigt och slående, innehållet sakrikt och stilen koncis, ej svulstig och utdragen, öfverallt tydlig och redig, frisk men ändock sansad. På somliga ställen, särdeles der summariska resultater sammanfattas och Förf. föranledes till reflexioner öfver det storartade, gudomliga inflytandet på verlden, blir han mera varm och färgrik. Såsom prof vilja vi anföra ett stycke ur andra boken, pag. 297:

"Vi hafva nu sökt att i korthet framställa de underbara lagar, tillämpningar och anordningar, hvilka, betraktade såsom ett helt, utgöra hvad vi kalla klimat, och hvilka, uti sina inverkningar på jordinvånarnes välfärd, ganska säkert icke till interesse och vigt öfverträffas af några andra inom naturens hela område. Inflytelsen från de oräkneliga solar och planeter, som möjligtvis fylla den omätliga verldsrymden, känna vi ej; icke en gång deras tillvaro tvingar sig på vårt kunskapsbegär. Men ljuset och värmet från vår egen sol, vinden och regnet från vår egen atmospher, de röra lika mycket hvarje organisk varelse på denna jord, från menniskan, skapelsens herre, ned till den lägsta planta, som dricker daggen. Meteorologien har också, till följe häraf, uti alla tider och länder ådragit sig menniskans uppmärksamhet. Under samhälle-

nas råare tillstånd utgjorde empiriska iakttagelser, som stödde sig på molnens utseende, djurens rörelser samt andra tillfälliga företeelser, ett studium för dem, som påstodo sig kunna förutsäga väderleken, under det de elektriska phenomenerna voro föremål för vidskeplig fruktan. I nyare tider har mycket af detta underbara och mycket af osäkerheten blifvit röjdt ur vägen. Luftens mörker eller klarhet, dimmorna och gårdarne på stormhimmeln, djurens orolighet och skränande m. m. hänföras nu helt enkelt till den öfvermättning med fuktighet och den ojemna fördelning af elektriciteten, som föregå en regnskur. Sjelfva åskviggen har blifvit hejdad i sitt lopp och afklädd hälften af sina fasor, när han nu icke längre är något föremål för vidskeplig skräck."

"Men kunna dessa steg framåt i vetande förminska vår vördnad för naturens höge Upphofsman eller göra hans vishet och magt någon afbräck? Tvärtom: vårt begrepp om båda måste högeligen stegras. Om den oändliga Gudomen, som har sin vistelse i det oändliga, kunna vi, ändliga varelser, icke göra oss någon föreställning. Det lilla, vi kunna känna om honom, känna vi derföre nästan helt och hållet af hans verk. Derföre måste också den, som uppmärksamt betraktat hans verk, bäst, ja, ensam kunna bilda sig ett riktigt begrepp om honom. Att mäta, väga, uppskatta, draga slutledningar torde derföre böra betraktas såsom menniskans ädlaste företrädesrättigheter, ty endast genom dessa operationer kan hon följa sin Skapares spår, endast så komma till kunskap om hans härliga afsigter. Utrustad med dessa medel, ser hon och förmår värdera den vishet och magt, den rättfärdighet och godhet, som råda i skapelsen; hon betraktar icke längre himmeln med enfaldig förvåning och fruktar icke heller åskviggen såsom ett tecken af en hämdlysten gudamagts vrede."

[39] Aphorismer af *Charles Babbage*. Öfvers. från andra Engelska upplagan af *G. Thomée*. [Äfven med titel: Bibliothek i Populär Naturkunnighet Häftet 48, eller andra afdelningen IX, Bihang till Bridgewater-afhandlingarne]. Stockholm, hos Z. Hæggström, 1846. 151 sidd. 8:o. (Priset: för subskribenter och köpare 36 sk. B:ko.)

Denna bok hör egentligen ej till Bridgewater-afhandlingarne, d. v. s. de skrifter öfver naturliga religionens sanning, hvilka blifvit författade enligt uppdrag af dem, som disponerade den summa af 8000 P. St., hvilken Grefven af Bridgewater i sitt testamente anslagit till utgifvandet af den samling,

som bär hans namn, och hvarom så väl i anmälan till detta Bibliothek, som uti särskilda förord underrättelse blifvit svenska läsare meddelad. Förf. har dock ansett sig kunna låna denna titel åt sina här meddelade reflexioner, emedan de röra samma ämne och hafva samma syftemål. Närmaste anledningen till deras utgifvande har varit Förf:s önskan att reservera sig mot och vederlägga en, i en föregående Bridgewater-afhandling af W. Whewel gjord anmärkning, att vetenskapsmän, specielt mathematici och mekaniska theoretici, äro mindre passande för religiösa spekulationer, sammanhängande med en, hos en viss klass menniskor ej så ovanlig föreställning, att vetenskapliga forskningar och framsteg äro missgynnande för religionen. Denna sats, som ref. äfven hos oss hört predikas, till och med af aktningsvärda och upplysta personer, måste han med Förf. i religionens, bildningens och vetenskapens namn på det högsta bestrida. Förf., som säger sig med ifver, ehuru ej uteslutande, idka några bland mathematikens mest abstrakta grenar, visar att till och med ur detta område bevis för religionens sanning kunna hämtas. Träffande (om också med bekännelsen: sic parvis componere magna solebam) är hans jemförelse mellan verkningssättet hos en af honom uppfunnen sinnrik machin, räkningsmachinen, som verkställer uträknandet af de mest komplicerade arithmetiska frågor, som på mångfaldigt sätt kunna modificeras, med verldsmekanismens jemna och orubbliga, från början bestämda fortskridande. Han anmärker dervid, att liksom räkningsmachinen skulle bevisa mindre uppfinningsgåfva, om den vid hvarje olika problem fordrade en särskild förändring, så skulle det jemväl hos verldens upphofs- och styresman antyda en mindre grad af fullkomlighet, om verldsordningen vore så beskaffad, att hvarje speciell händelse fordrade hans omedelbara mellankomst. Denna fordras dock ej, emedan från evighet, före utkastandet af planen för verldens skapelse, alla möjligheter inför Guds öga voro klara och uppenbara. — Denna åsigt medgifver dessutom så stor rymlighet, att den hvarken leder till fatalism eller förnekar inflytelsen af en öfver allt vakande gudomlig försyn, ej heller upphäfver menskliga viljans frihet, åt hvilka ämnen Förf. i egna kapitel egnar särskilda betraktelser. Han medgifver äfven och bevisar, enligt den mathematiska probabilitetskalkulen, möjligheten af underverk, d. v. s. sådana händelser, som i hittills inträffade fakta ej ega någon motsvarighet eller förklaring, ehuruväl de stå i orubbligt sammanhang med verldsordningens orubbliga gång. Vakta sig bör man ändock, att för underbar anse hvarje händelse, som är dunkel; möjligen kan den, närmare utredd, subordineras under välbekanta naturlagar; äfven-

som dessa möjligen genom nya fakta kunna vinna i utveckling och klarhet.

Uti ett särskildt kapitel talar han om Moses skapelsetheori och beskaffenheten af Bibelns trovärdighet, då den synes stå i strid med menskliga forskningens resultater. Han ogillar deras förfarande, som upphöja den ena af dessa auktoriteter till ett i hvarje enskild del osvikligt rättesnöre för den andra. En bok, hvars tolkning har så många linguistiska och arkeologiska svårigheter, som hebreiska bibeln, skulle det vara oförsvarligt, att efter en viss tydning anse för sanningens enda källa. Lika fåviskt vore det jemväl, att rätta dess tolkning efter en viss tids naturvetenskapliga theorier; man skulle derigenom ofta nödgas förändra den och derigenom faktiskt medgifva, att man ej tillerkänner bibelordet någon bestämd och alltid gällande mening. Man bör åtnöja sig att finna, det bägge dessa källor för vetandet i sjelfva andan och hufvudsakliga syftningen sammanstämma. Samma anmärkning torde i allmänhet böra göras öfver förhållandet mellan förnuftets och uppenbarelsens sanningar.

Då härtill kommer, att Förf. på särskilda ställen äfven yttrar sina tankar om odödligheten och beskaffenheten af straffen på andra sidan grafven, så återstår knappt något af religionens och filosofiens vigtigare ämnen, deröfver han ej yttrar sig. Han visar sig deri ega ett djupt religiöst interesse, som han uttalar från en upphöjd, ehuru ej supranaturalistisk ståndpunkt. Hans reflexioner förtjena att läsas och behjertas, så väl af dem, hvilka, sedan den i barndomen traditionelt inplantade religiösa tron genom studier eller omständigheter blifvit vacklande, möjligen äro i saknad af bestämd öfvertygelse i det inre lifvets allvarligaste frågor, dels äfven af dem, som i dessa ämnen ega hållning och fasthet, för hvilka det dock måste vara af interesse att lära känna en sådan, om vi så få säga, religiös trosbekännelse, som torde kunna anses för en representant af vår tids vetenskapligt bildade personers tankar i dessa ämnen. Den förtjenar så mycket mera uppmärksamhet och förtroende, som personen, hvilken afgifvit den, eger alla kriterier af så väl intellektuell som timlig sjelfständighet, i följe hvaraf han i företalet förklarat, att alla biafsigter och konsiderationer äro honom främmande, ej heller kunnat hafva något inflytande på hans sätt att behandla sitt ämne.

Med detta häfte afslutas Bibliothek i Populär Naturkunnighet, sedan det i 2:ne afdelningar hunnit tillsammans upptaga 14 för det mesta större verk, fördelade i 50 större och

mindre häften, utgörande tillsammans 625 ark och 126 qvartplancher. Priset för alla tillsammans är 38 Rdr 24 sk. b:ko eller 2 sk. 5½ rst. arket (då en qvartplanche i priset beräknas lika med ett tryckt ark). Priset är onekligen lågt; efter 4 sk. b:ko pr ark, skulle hela verket kostat 62 Rdr 28 sk. b:ko; och original-arbetenas pris, hvarefter öfversättningarne äro gjorda, uppgår enligt Förläggarens uppgift till 166 Rdr b:ko. Att priset kunnat blifva så lågt, härrör af det stora antal Subskribenter, som detta Bibliothek haft, af hvilka likväl, såsom man kunnat förmärka af Förläggarens till sina resp. Subskribenter i Tidningar och häftomslag ställda adresser, en stor del försummat uttaga sina exemplar och honorera sin namnteckning. De, som detta fullgjort, utgöra ett antal af 645, å hvilka en förteckning medföljer detta sista häfte, fördelad efter de särskilda orter, der subskription skett, och särskild summerad för hvarje län, hvaraf man ungefär kan bedömma de särskilda provinsernas håg för denna läsning. — Nu mera säljes hvarje verk särskildt till subskriptionspriset. Derigenom kunna köpare, som ej hafva råd eller lust att förskaffa sig hela samlingen, för ett lindrigt pris erhålla dem, som närmast äro i deras smak, utan förbindelse att taga de öfriga. Härigenom bör afsättningen väl så mycket ökas, att Förläggaren åtminstone må skyddas för den förlust, som han låter förmärka att detta företag annars tillskyndar honom.

Hvad det litterära värdet af denna samling angår, så har denna tidskrift tid efter annan anmält och bedömt dess särskilda delar, hvilka yttranden vi få åberopa. Det allmänna omdöme om det hela torde böra tilläggas, att samtliga arbetena äro af en öfver medelmåttan god beskaffenhet. Förra afdelningen har stort värde, antingen vetenskaplighetens (Brandes' Fysik, Littrows Astronomi, hvilka båda böcker rätt väl kunna begagnas såsom undervisningsböcker hvar i sitt ämne) eller stilens och behandlingssättets (Sommer Naturmålningar, Herschel Naturvetensk. Studium). — Sednare afdelningen innehåller några verk, hvilkas skrifsätt är utdragen på bredd och längd, mera än man önskade, men ämnenas behandling kan ej anses annat än lyckad. De flesta förena innehållets värde med stilens förträfflighet. Med anledning af dessa skrifters moraliskt religiösa syftning torde vi få anmärka, att då i vår tid det allmänna tänkesättets religiösa bildning mera bearbetas genom tryckta skrifters läsning än genom muntligt meddelande eller offentliga andaktsöfningar, det är af stor vigt, att i skrifter, som meddelas allmänheten, en god anda är rådande. Vi måste i detta afseende högeligen rekommendera dessa afhandlingar, hvilka hvarken söka att i

religionens namn qvarhålla menniskan i mörker och okunnighet, ej heller under namn af vetenskaplig bildning utbreda otro och religiös indifferentism, utan sträfva för utbredandet af en verldsåsigt, som på samma gång är ren och upphöjd.

Vi kunna ej annat än lyckönska den svenska litteraturen att hafva tillegnat sig dessa arbeten och hoppas, att allmänheten genom deras spridande och läsning skall få synkretsen inom naturvetenskapernas sköna område vidgad och upplyst, samt, om icke mera, åtminstone få uppmärksamheten riktad på ett stort behof i vår allmänna undervisning, der man försummar dessa kunskapers bibringande, hvilkas vigt så väl i materielt som humanistiskt afseende nu allmänt erkännes. — Då förtjensten häraf väsentligen tillkommer Förläggaren, så få vi i Litteraturens och allmänhetens namn hos honom derföre aflägga vår tacksägelse, på samma gång som vi lyckönska honom att till lyckligt slut hafva bringat ett företag, som haft att öfvervinna många och stora svårigheter. — MZ —

[40] *Annales regum Mauritaniæ* a condito Idrisidarum imperio ad annum fugæ 726, ab Abu-l-Hasan Ali ben Abd Allâh ibn Abi Zer' Fesano vel, ut alii malunt, Abu Muhammed Salih ibn Abd-el-Halim Granatensi, conscriptos ad librorum manuscriptorum fidem edidit, scripturæ varietatem notavit, latine vertit observationibusque illustravit *Car. Joh. Tornberg.* Vol. prius, text. arabicum continens. Upsaliæ 1843 [281 sidd.]. Vol. posterius, versionem latin., scripturæ variet. et observationes continens. Upsaliæ 1846 [2, XIV och 446 sidd.] i 4:to. (Priset: 20 Rdr b:ko).

Ända ifrån atlantiska oceanen, tvärs öfver hela norra Afrika och långt in i Saharas öknar, ända bort till indiska hafvet, vid hvars kust provinsen Berbera ligger, hafva sedan urminnes tider folkstammar varit bosatte, hvilka, oräkneliga såsom sanden i hafvet, och lika rörlige som öknens sand, vanligen sammanfattas under ett gemensamt, från Araberna lånadt namn, *Berber*, ehuru denna benämning både är okänd för dem sjelfva och såväl språk, som utseende och sedvänjor, så vida de af oss äro utforskade, synas antyda, att de snarare böra anses för en massa af flera olika folk, än en enda stor nation, såsom man någon gång, ehuru orätt, föreställt sig dem. Mångfaldiga spår leda till den förmodan, att dessa

talrika stammar, som på Atlasbergen och i öknarne ännu förekomma oupphlandade, utgöra Afrikas egentliga aborigines, och den hypothes, hvilken den lärde Etienne Quatremère framkastat, att såväl Carthaginenserna i stort, som Numiderna och andre för Romarne bekante afrikanska folkslag, måste uppsökas bland just dessa Berber, synes med tiden allt mer och mer vinna bekräftelse. Araberna, som vetat besked om mycket, der ännu för oss äro terræ incognitæ, hafva genom sina beröringar med dessa folk, sedan Islâm segrande framträngt ända till det stora vestra hafvets kuster, kommit i tillfälle att om dem samla vidlyftiga underrättelser, rörande så väl deras inbördes förvandtskap, som förda krig, flyttningar och historia. Ibland andra har Ibn-Khaldûn, Tunesanare till börden, som dog 1405, i sitt stora historiska verk, åt Berberna egnat tvenne digra folioband, som dock blott äro kompilerade ur andra vidlyftigare arbeten, hvilka särskildt behandlat vissa stammar och dynastier. Genom utgifvandet af denna Berber-historia, hvilket beredes både i England, Frankrike och Italien, skola betydliga luckor fyllas i medeltidens historia, der man nu på god tro afskrifver sådana arbeten, som Cardonnes och Condes. Men alla, som på arabiska språket behandlat Berbernas historia, hafva stått på Islâms grund, och, om de ock sjelfva tillhört detta folk, sökt att göra sina landsmän till så fullblodiga Araber, som möjligt. I sitt omdöme öfver Berberna sammanstämma emellertid dessa Arabiska författare allmänt. De framställa dem såsom ett falskt, opålitligt, så i religiöst, som politiskt hänseende ostadigt, lättrörligt och lätt retligt folk, och vi tycka oss i detta vittnesbörd höra ett echo af denna "punica fides", hvarmed Rom på goda skäl stämplade sina fienders karakter. Tiden emellan slutet af Roms herravälde i Afrika och Islâms uppträdande i dessa trakter är och skall väl ännu länge, om ej alltid, blifva höljd af mörker. För Berberna började egentligen historien med Muhammed; genom honom fingo de enhet och gemenskap med den yttre verlden. Så framträdde ock med hans läras utbredande bland Berberna, dessas historia ur sitt mörker och, med undantag af några genealogier och oftast osammanhängande stamsagor, veta vi om dem föga före muhammedanska eröfringen. Redan tidigt hade skaror af fanatiska Araber ifrån Egypten infallit i det längre bort belägna nordligare landet och en Khalifens ståthållare hade sitt säte i Kairewân; i den nordvestra delen af Afrika, Berbernas egentliga stamhåll, hade dock ännu ej den nya läran rotfästat sig. Men liksom en förjagad prins af Omajadernas hus var bestämd att ända in i Spanien fortplanta Muslemins tro och välde, så var det ock

förbehållet en annan flyktig furste, Idris, ättling af Ali, profetens måg, att sedan han räddat sig undan den död, hvilken Abbasiderna svurit Aliderna, i det gamla Mauritanien, eller som Araberna kalla det, *Meghreb el-Aksa*, d. ä. det aflägsnaste Vesterlandet, grunda en arabisk stat, som isynnerhet bidrog att omvända Berberna till Islâm och på så sätt småningom göra dem delaktige af den civilisation, som utmärker Muhammedanerna. De sammanblandades också alltmer och mer med de arabiska kolonister, som tid efter annan bosatte sig här. Utmärkte hjeltar, statsmän och författare uppträdde sedermera ej sällan inom dessa stammar, som numera deltogo i alla de hvälfningar, hvilka denna verldsdel, mera än någon annan, har genomgått. Berberna utgjorde alltid kärnan i dessa tros-armeer, hvilka fanatiska äfventyrare förstodo att uppvigla mot det bestående. Med deras hjelp grundlades och störtades det ena väldet efter det andra; hos dem samlade de falske Fatimiderna sina armeer, och intogo med deras svärd Egypten och Syrien; i Spanien stiftades af dem många af dessa små dynastier, i hvilka slutligen det vestra khalifatet sönderföll, och uti mången spansk ädlings ådror flyter ännu i dag berberiskt blod och med Berberna kriga i våra dagar Fransmännen på lif och död. Ty dessa Kabyler (ordet betyder *stammar* och är pluralis af arabiska ordet *Kabîleh* stam), som bo både utom och inom Algeriets område, bestå till större delen af arabiserade Berber-folk, som af sina nya fiender till punkt och pricka beskrifvas så, som arabiska historieskrifvare för 1000 år sedan skildrade deras fäder. Och denne *Abd-el-Kâder* (d. ä. Den Allsmägtiges tjenare) är en ny Jusuf ben-Taschfin, en annan Mehdi eller Abd-el-Mûmen, som, om man får tro historiens vittnesbörd, hvilket i Orientens händelser plägar vara temligen tillförlitligt, ej skall sluta förr än han bestigit Maroccos thron och förjagat de otrogne Frankerna från Afrikas gränsor, eller fallit som martyr för sin tro och sina planer.

Hvarje historiskt arbete, som flutit ur arabisk penna öfver den egentliga afrikanska verlden, sysselsätter sig mer eller mindre med dessa oroliga nationer. Också det som nu anmäles, hvilket omfattar en betydlig tiderymd af Nordvestra Afrikas historia, nemligen ifrån år 472 efter Hedjra [788, 9 e. Chr.] till år 726 [1325, 6], förtäljer för det mesta bragder utförda af Berber, ehuru författaren så mycket som möjligt söker att göra de handlande personerna till verkliga Araber; ty denna fullblodighet, som öknens son fordrar hos sina ädla hästar och kameler, är också ett oeftergifligt vilkor för adelskap inom slägterna och i oräkneliga leder kan Araben

fullfölja sin stamtafla. En utländning, barbar, "ofrälse", äro lika föraktliga benämningar öfverallt, der arabisk kultur framträngt, och äfven Afrika, ja! det muhammedanska Spanien ville, om det ock icke alltid deri kunde lyckas, åt sina förnämsta familjer gifva ett rent arabiskt ursprung. Genom de beständiga beröringar, som under denna tid egde rum med Spanien, hvilket också inkräktades af tvenne dynastier, Murabiterna och Muwahhiderna (Almoraviderna och Almohaderna), hvilkas öden vår författare utförligen förtäljer, har boken alltid varit ansedd såsom en af hufvudkällorna för spanska medeltidens historia. Också har vår Fesanare länge varit känd och begagnad i Europa. Redan den bekante Petis Delacroix synes hafva varit betänkt på dess utgifvande, öfversatte den ock på franska, och en afskrift af hans ofullbordade öfversättning finnes bland Sparfvenfeldtska handskrifterna på Upsala Bibliothek. Franz Dombay lät derefter 1794,7 trycka en tysk bearbetning af detta verk, hvilken dock är stympad till nära hälften och hvimlar af så många fel, att de, som litat på den österrikiska "Grenzdolmetschern", i historien infört data, hvilka endast kunna skrifvas på öfversättarens räkning. Spanioren Conde, lifvad af nit för sitt fäderneslands historia, lemnade vid sin död ett arbete öfver de muhammedanska dynastierna i Spanien, hvilket, ehuru blott i utkast, utgafs till större delen, sådant författaren nedskrifvit det, och har ända till närvarande tid, då man nogare börjat ransaka källorna, flitigt rådfrågats utan misstroende af alla, som behandlat spanska medeltiden. I andra delen af detta hastverk är också vår författare till en dryg del intagen, utan att dock namngifvas, och på ett sätt, som föranleder den önskan, att han heldre måtte fått rum i Condes graf, än på sådant sätt se dagen. Då nu den sednare hälften af närvarande arbete ännu alltid utgör en af hufvudkällorna för vissa delar af pyreneiska halföns sednare muhammedanska tidehvarf, så inses lätt, hvilken oreda Condes i otid framhafda skrift måste åstadkomma, hvarföre också Vetenskaps-Akademien i Lisboa beslöt att utgifva en ny öfversättning af den arabiska urskriften, och uppdrog detta företag åt den lärde Jozé de Santo Antonio Moura, som år 1828 fullbordade sitt värf. Ehuru öfverträffande alla sina föregångare, har likväl den värdige patern ej alltid rätt förstått sitt original och genom falska läsarter låtit förleda sig till rätt besynnerliga uppgifter. Erfarenheten har nämligen lärt att hvar och en, som vill bearbeta en österländsk författare, måste nära nog göra texten sjelf. Handskrifterna, särdeles de afrikanska (och andra äro ej kända af det ifrågavarande arbetet), blifva i okunnige afskrifvares händer stym-

pade och vanställde. För att derföre kunna gifva en pålitlig tolkning af arabiska texten, har utgifvaren i första rummet bemödat sig att ur olika codices fylla de i allesammans på skiljda ställen befintliga luckor, och återställa uttryckets renhet, så vidt sig göra låtit. Till denna högst besvärliga operation har utg. begagnat nio handskrifter, af hvilka tvenne finnas i Sverige (i Upsalas och Visbys bibliotheker), fyra i Oxfords Bodleiana, två i Paris och ett i Leyden. Ett urval af de nästan oräkneliga varianterna, som återstå efter en dylik reningsprocess, äro bifogade under den latinska versionen, hvilken så troget som möjligt följer de arabiska orden i spåren.

Efter en kort inledning, i hvilken Förf., sedan han såsom god Muslem anropat Gud och profeten om bistånd, döper sitt verk med den för vesterländska öron besynnerliga titeln: "*Sällskapsvännen, som förljufvar standerna i Kartâs' lustgårdar* (bredvid Fes, eller såsom utg. förr ansåg riktigare *på Papperets lustgårdar) med berättelsen om Meghrebs konungars öden och staden Fes' historia*", börjar han med *Idrisidernas* historia. Idrîs den förste, landsflyktig efter Alidernas nederlag i Jemen emot khalifen el-Hâdis härar, finner slutligen efter långa irrfärder en fristad i nordvestra hörnet af Afrika, der han år 172 i staden Velîla (namnet finnes på många kufiska mynt i Stockholmska myntkabinettet) lade grunden till en dynasti, som i 200 år innehade större eller mindre trakter af detta land. Sedan han år 177 [793, 4] mördats af en abbasidisk utskickad, efterträddes han af sin son Idrîs den andre, under hvilkens regering staden *Fes* bygdes år 191 [806, 7], hvars beskrifning upptager ett långt kapitel hos förf. Den fortfor att vara landets hufvudstad ända till dess Marocco bygdes af Murabiterna, och är ännu en ganska betydlig ort. Sedan denne Idrîs år 213 [828, 9] aflidit, innehade hans afkomlingar thronen ända till år 375 [985]. Men tidigt inveckladé i långvariga strider, å ena sidan med de nyss uppståndne Fatimiderna, och å den andra med Spaniens khalifer, dukade de snart under, helst andra Berberstammar, som nu kommit till makt och anseende, började sträfva efter väldet öfver Idrisidernas länder. Stammen Zenâta, en gren af det vidsträckta Berberfolket, som under namnet Mughrâwa länge spelat en vigtig role i dessa trakters fejder, egde förbindelser med alla Idrisidernas fiender, och Zeiri ben-Atija, dess nuvarande hufvudman bortdref ur Afrika, i Spanska khalifens namn, den siste ättlingen af den ädla konungaslägten. Det dröjde dock icke länge innan Zeiri afskuddade sig Spaniens ok och försvarade sin nya thron mot yttre anfall. Hans ätt, som omvexlade med furstar af den beslägtade tribus Jef-

ren, bibehöll sig till år 462 [1069, 70]. Redan 30 år förut hade en religiös reformator Abd-Alláh ben-Jásin uppstått ibland Berberstammarne inom Fesanska området, och liksom öfverallt i orienten krig mot olika troende är en nödvändig följd af förändringar i trosläran, så uppkommo snart strider på lif och död emot de stammar, som ej hyllade Abdalláhs åsigter. Han såg sig inom kort i spetsen för en ansenlig här af *Murabiter* (d. ä. *gränsvaktare* liksom för tron; så benämnas ännu ett slags anachoreter i Afrika), såsom han kallade sina anhängare, och betydliga eröfringståg började. Men det var dock först under den kraftfulle *Jusuf ben Taschfin*, som dynastien erhöll sin stora betydelse. Under sin långa lefnad, som varade ett helt sekel, blef han herre öfver en ofantlig landsträcka, byggde år 454 [1062] Marocco, och, sedan han kufvat landet ända till Gibraltars sund, gick han öfver detta och intog Spanien. Nu sammanknötos Europas öden för en lång tid med norra Afrikas och förf. blir ifrån denna epoch på en gång sakrikare och vigtigare för medeltidens historia. Men så lysande än början hade varit af detta fruktansvärda välde, så kortlifvadt blef det dock, och då Jusufs söner saknade fadrens herrskare-talanger, föll redan 539 [1144, 5] Murabiternas thron för en ny religiös fanatism, som understöddes af samma inre fiender, hvilka i Orientens historia oupphörligt visa sig såsom de der undergräfva äfven de mäktigaste riken: furstarnes veklighet och stammarnes inbördes tvister. Så se vi i Spaniens historia, huru Araberna dit medförde under beständiga inflyttningar det urgamla stamhatet emellan Adnans och Kahtans afkomlingar. De olika Berberstammarne, som tid efter annan gingo öfver hafvet, kunde lika litet sammansmältas och utsådde äfven å sin sida öfverallt frön till missämja. Dertill kom, att Spaniens egna innevånare, som öfvergingo till Islam, bildade liksom en egen race, som, af de äkta Muslemin stämplade med namnet *Muwallid* (d. ä. nyfödd, nyomvänd, hvaraf Spanjorerna sedan gjorde Mulatto), möjligen kunde blifva ett helt med de asiatiska och afrikanska elementerna, och bidrogo i sin mån att öka gäsningsämnena i landet. Dessa olyckliga förhållanden, som vida mera än de Christnas svärd, slutligen störtade Islâms välde i Europa, bidrogo ock hufvudsakligen att i Afrika störta de dynastier, som der bildades efter hvarandra, helst furstarne sjelfva snart öfverlemnade sig åt den yppighet, civilisationen erbjöd, och som alltid verkat likt gift på öknens söner.

I början af sjette seklet efter Hedjra började en man, benämnd Muhammed ben-Tumert af Berberstammen Hargha, en af det stora Mesmûda-folkets många grenar, att bland sina

landsmän predika tron på en enda Gud (Tewhid) och gaf åt de anhängare, som allt talrikare samlade sig kring honom namnet *El-Muvahhedin* (bekännare af Guds enhet, Unitarier), sedan rådbråkadt till *Almohader*. Som så många andra utgaf äfven han sig för *Mehdi*, den af Muslemin väntade andlige ledaren, och förkunnade förbannelse och död öfver Murabiterna, som i sina åsigter om Guds enhet tillåtit sig afvikelser från den stränga orthodoxien, och dessutom stodo i vägen för äfventyrarens politiska afsigter. På samma sätt som Murabiterna i Jusuf ben Taschfin hade egt sin starka verldsliga arm, så utvalde sig Medhi till utförare af sina vidsträckta planer den väldige *Abd-el-Mûmen*, som både ur Afrika och Spanien bortjagade Murabiterna. Abd-el-Mûmens afkomlingar styrde Vesterlandet i 152 år. Den makt, som af dynastiens stiftare blifvit lagd i händerna på de *äldstas* eller *Stamchefernes* råd, visade sig redan ganska tidigt förderflig för thronen. Sjelfve af olika stammar, kunde sällan desse ädlingar ledas af enhet i sina beslut, och en förfärlig tid af mord och nöd blir snart en följd af de styrandes söndring. Ännu en gång höjer den stora Zenâta-stammen sitt hufvud; men det är nu en annan gren, som växt ut under de sista seklerna, och som år 610 [1213, 4] under namnet *Merinider* träder fram ur öknarna i Sidjilmesas granskap. De fruktbara nejder, som längre fram i vester möta deras blickar, locka dem att taga landet i besittning och de svaga Muvahhiderna förmå ej drifva dem tillbaka. Efter långvariga krig faller ändtligen 667 [1268, 9] Marocco i segrarnes våld, hvilka tagit sitt säte i Fes. Det är dock ej längre samma mäktiga ande, som förut lifvat de fanatiska skaror, dem Jusuf ben Taschfin och Abd-el-Mûmen förde till blodbad och segrar. Förf. söker visserligen att förhöja sina samtida konungars ära och makt; men de ströftåg, som Meriniderna esomoftast företogo i Spanien och Portugal, likna mera plundrande röfvarhopars framfart, än planmässiga eröfringskrig. Med 726, då ännu *Othmân*, den sjunde konungen af denna ätt, regerade, slutar författaren sitt arbete.

Detta är i korthet innehållet af boken, som under titeln *Kartas* åtnjuter ett stort anseende i sitt hemland. Emellertid har det ännu icke lyckats att om förf. erhålla några andra underrättelser, än de, hvilka kunna sammanletas ur denna historia. Till och med hans namn är så till vida osäkert, att handskrifterna uppgifva det olika; dock anser utg. det på titeln först nämnda vara det enda riktiga. Stilen är med få undantag enkel och långt skiljd ifrån den svult, som är så vanlig hos författare öfver Afrikas och Spaniens historia, och ganska ofta gör deras skrifter till en oändlig kedja af gåtor,

hvilkas lösning fordrar lika mycken historisk beläsenhet, som grammatisk skarpsinnighet. Såsom den enda hittills fullständigt utgifna text af en arabisk bok, författad i Afrika, ger förf. anledning till många anmärkningar i filologiskt hänseende och lemnar månget problem att lösas af framtiden. Här förekomma ej sällan ord af otvifvelaktigt berberiskt ursprung, och ehuru vi numera genom Delaportes bemödanden erhållit en ordbok öfver Berberfolkets dialekt i Algeriets grannskap, räcker dock detta ej till att förklara hvarken denne förf:s eller andra afrikanska historieskrifvares uttryck, till hvilkas tydning Arabiens tungomål ej gör tillfyllest. Vår tid arbetar oförtrutet i alla riktningar äfven för Afrikas litteratur och historia. En förtjenstfull man i Leyden, Hr Dozy sysselsätter sig nu att utgifva Maroccanarens Abd-el-Vâhids historia, ur hvilken utg. meddelat flera fragmenter, och det vigtiga arbete, som franska ministèren låter utgifva under den gemensamma titeln *Exploitation scientifique de l'Algerie*, innehåller flera vigtiga bidrag till Afrikas historia; den afdelning af Londons Asiatiska samfund, som egnar sig uteslutande åt meddelandet af öfversättningar från österländska författare (*translation fund*) har lemnat flera dyrbara arbeten öfver samma ämne. Till dessa och flera storartade lärdomsverk för medeltidens kultur, sluter sig blygsamt det närvarande från ultima Thule, der en orientalist har flera svårigheter att bekämpa än utlandet kan ana, ibland hvilka icke som minst den bör räknas, att nödgas skrifva ensamt för utländningen.

[41] Samlingar utgifna af Svenska Fornskrift-Sällskapet. Stockholm 1844—1846. Tryckta hos P. A. Norstedt & Söner, Kongl. Boktryckare.

I Del. 1 Häft. Flores och Blanzeflor. En kärleksdikt från medeltiden. Efter gamla handskrifter af *Gustaf Edv. Klemming*. xxx, 122 sid. 8:o jemte 1 facsimile. (Pris för köpare: 1: 32 b:ko).

— 2 Häft. Svenska medeltidens Kloster- och Helgonabok; en samling af de äldste på Svenska skrifne Legender och Äfventyr. Efter gamla handskrifter af *George Stephens*, Esq. I. S. Patriks-sagan, innehållande S. Patrik och hans järtecken, Nicolaus i S. Patriks Skärseld och Tungulus (den sistnämnda af *J. A. Ahlstrand*). LII, 89 sidd. 8:o jemte 1 facsimile. (Pris 1: 32 b:ko).

— 3 Häft, Peder Månssons Stridskonst och Stridslag. Efter författarens handskrift af *G. O. Hyltén-Cavallius*. CVI, 78 sidd. 8:o jemte 1 facsimile. (Pris 2 Rdr b:ko).

2 Del. 1 Häft. Wadstena Kloster-reglor. Efter gamla handskrifter utgifna af *C. F. Lindström.* L, 100 sidd. 8:o jemte 1 facsimile. (Pris 1: 32 b:ko).

— 2 Häft. Iwan och Gawian. 192 sidd. 8:o. (Pris 1: 32 b:ko).

— 3 Häft. kommer att upptaga Inledning, Varianter, Ordförklaringar m. m. till föregående häfte.

3 Del. 1 Häft. Namnlös och Valentin. En Medeltids-Roman. Efter gamla handskrifter utgifven af *G. E. Klemming.* XXII, 133 sidd. 8:o. (Pris 1: 32 b:ko).

Bokpressen är i våra dagar mer anlitad än någonsin. Ej blott den Grekiska och Romerska klassicitetens mästerverk, bearbetade, naturligtvis med högst olika framgång, af otaliga hufvuden och händer, finna genom den, i större eller mindre omfång, tillträde till det s. k. lärda publikum; ej blott samtidens litterära produkter, från och med det mest upphöjda snilles gedigna skapelser ända ned till oförmågans lumpnaste foster, bana sig genom den, i alla möjliga former och dimensioner, väg till den stora, läsande allmänhetens upplysning eller förvillelse; pressens verkningskrets sträcker sig ännu vidare. Alla tiders, alla länders, alla tungomåls litterära minnen söker den, så vidt möjligt är, framhafva i ljuset. Rastlöst är sträfvandet att framdraga allt, som i någon, äfven den aflägsnaste mån, kan bidraga att sprida ljus öfver den tid, som varit, för att tillika tjena till vägledning och efterrättelse för bedömandet af den tid som är. Och skulle ej nutiden fullkomligt förmå lyfta slöjan från all den förgångna tidens hemligheter, så kommer dock en eftertid, hvilken måhända lättare lyckas, att samla de spridda dragen af längesedan hädangångna generationers kulturhistoriska öfverlefvor till ett mera sammanhängande helt, och deröfver gjuta, från sin mera upphöjda och omfattande ståndpunkt, ett högre mått af ljus och klarhet. Alla arbeten, som nu utgifvas, för att uppklara det framfarna och det närvarande, äro tillika förarbeten till efterverldens tjenst, hvilka den, likasom vi, med tacksamhet skall emottaga, men med en ännu större tacksamhet, i samma mån, som den, efter all sannolikhet, bättre skall vara i stånd att begagna dem.

Det Svenska Fornskrift-Sällskapet, stiftadt, som bekant är, den 1 Dec. 1843, af några män i hufvudstaden, hvilka lifligt känt behofvet att, liksom i andra bildade länder, offentliggöra de fornskrifter på svenskt tungomål, som här och der, i allmänna eller enskilda gömmor förvaras, och hvilka under hopp om deltagande utfärdat kallelsebref till män både inom och utom landet, samt äfven haft lyckan vinna både Konungs och

Ständers uppmärksamhet och understöd, har redan i tryck utgifvit ofvanstående häften, såsom prof af sitt fosterlandsnit och en berömlig verksamhet. Nyttan af dylika skrifters offentliggörande hafva vi redan i allmänna drag antydt. De äro visserligen ej omedelbart beräknade för den stora allmänheten, men fornforskaren finner deri många bidrag till upplysning af så väl den svenska som utländska medeltidens åsigter, bruk och lefnadssätt. För språkvetenskapen, som i våra dagar tagit en så afgjord rigtning till det framfarna, och, så vidt möjligt, kallar till räkenskap de aflägsnaste tiders och länders mer eller mindre beslägtade idiomer, för att derur, icke efter hugskott utan efter bestämda, allmängiltiga grunder, härleda och förklara de skilda åldrarnes och folkslagens språkfenomener, lemnas äfven här tillfälle att anställa sina betraktelser. Om ock den inhemska språkforskaren på detta fält skulle finna en mindre rik skörd, än den, som erbjudes af äldre och mera vårdade monumenter, upphemtar han dock med tacksamhet äfven det ringaste korn, som visar sig för hans spanande blick. Dessutom hör till kännedomen om ett folks framfarna lif nödvändigt kunskapen om detta folks språk; ja, man kan med trygghet påstå, att utom denna kunskap, framträder detta folk under gestalten af torra mumier, då deremot kännedomen af dess språk är det enda medel, som för fantasien klart förmår återkalla det under formen af varelser, utrustade med kött och blod, anda, lif och verksamhet. Poeten, målaren, historieskrifvaren finna således i studium af forntida folkslags språk rika ämnen för sina arbeten, äfven der, hvarest filologen för sina speciellare ändamål nödgas erkänna, att den reella behållningen icke fullt motsvarade hans förhoppningar.

Redaktionen af de häften, vi nu hafva för ögonen, påminner om Dr. Schlyters förträffliga edition af de svenska landskapslagarna, ehuru den diplomatiska noggrannheten i de minsta detaljerna likväl icke här alltid är med samma trohet, som i de Schlyterska upplagorna, återgifven, utan stundom blott i allmänhet antydd. Texten, aftryckt efter de bästa handskrifter, som varit att tillgå, upptager dock i tilläggen de väsentligare olikheter, som i afseende på de skilda läsarterna förefinnas. Ordlistor och ordförklaringar upptaga dessutom de svårfattligare orden. Trenne häften innehålla tillika namnförteckningar. Referenten saknar tillfälle att för närvarande underkasta allt detta en närmare granskning. I afseende på handskrifternas olika beskaffenhet, ålder, utseende, fordna och nuvarande egare, lemna de utförliga inledningarne så noggranna underrättelser, som kunnat åstadkommas. Facsimilia

åtfölja de fyra första häftena. Inledningarne upptaga dessutom undersökningar om de kända författarnes namn, ålder och lefnadsöden, samt uppgifva, så vidt möjligt är, då författaren är okänd, med mer eller mindre sannolikhet det land och det originalspråk, hvarest och på hvilket skriften ursprungligen blifvit författad, och redogöra äfven för de särskilda öfversättningarna eller parafraseringarne. I bihangen till 1:a Delens 2:a häfte förekomma dessutom några mindre stycken på gammal franska och isländska. Tredje Delens 1:a häfte upptager jemte den kortare svenska texten en vidlöftigare, versifierad parafrasering på plattyska. Hvad formen för framställningen angår, äro Berättelserna om Flores och Blanzeflor, samt om Iwan och Gawian författade på vers, det öfriga, med undantag af den nyssnämnda plattyska parafraseringen samt inledningarne till Peder Månssons Stridskonst och Stridslag, är skrifvet på prosa. — Den typografiska utstyrseln är fördelaktig och priset så billigt, som för dylika skrifter, hvilka ega att påräkna blott ett inskränktare antal af läsare, kan medgifvas.

Slutligen må ur Berättelsen om Svenska Fornskrift-Sällskapets allmänna årsmöte för 1845 meddelas följande utdrag:

"Under bearbetning, för att genom sällskapets försorg efter hand utgifvas, äro nedanstående skrifter:

1) Ett nytt häfte af den samling legender och äfventyr, som Hr Geo. Stephens börjat utgifva under titel: *Svenska Medeltidens Kloster- och Helgona-Bok*;

2) En gammal svensk öfversättning af *De sju vise Mästare*, medeltidens herrligaste prosa-roman, bearbetad af samme man efter handskrifter på Kongl. Bibliothekerna i Stockholm, Upsala och Köpenhamn;

3) Den gamla svenska bearbetningen af sagan om Kong *Didrik af Bern*. .... Utgifvandet ombesörjes af Hr G. O. Hyltén-Cavallius.

4) Dikten om *Hertig Fredrik af Normandie*, bearbetad af Hr G. E. Klemming, och redan omnämnd i sällskapets årsberättelse för 1844."

"Dessutom har Hr Geo. Stephens anmält sig vara sinnad, att efter gamla handskrifter företaga utgifvandet af ett arbete om *Svenska Kyrkans ritual, bruk och undervisning under Medeltiden*, ett ämne, hvilket icke torde sakna interesse, så väl inom som utom landet, framför allt under en tid af så vidt omfattande ecklesiastik forskning, som den närvarande." Och härmed aflägge vi vår tacksägelse för Sällskapets redan ådagalagda verksamhet och tillönska det all lycka och framgång för den kommande tiden.

U — M.

[42] **Franska Revolutionens Historia i sammandrag efter *A. Thiers*, af *Vilh. Tham*.** Såsom Inledning till Konsulatets och Kejsaredömets Historia. Fyra häften. Stockholm 1845, med en karta och tvenne porträtter, af La Fayette och Robespierre.

Napoleon, Konsulatets och Kejsaredömets Historia, af *A. Thiers*. Öfversättning. I—III. Band. Stockholm 1846.

Författaren till dessa arbeten är en man, som under de sista decennierna förvärfvat en stor och särledes lysande ryktbarhet i Europa. För några och tjugu år sedan anlände till Paris en fattig yngling, son af en smed i Marseille, för att i hufvudstaden försöka sin lycka. Höga gynnare egde han icke, ej rikedom, ej heller börd, men kunskaper, snille, arbetskraft och ett djerft mod, som vågade hoppas det stora och ej lät sig nedslås af motgången, men af medgången sporras till allt större företag, allt högre sträfvanden. Den unga då obekanta mannen har nu mera än en gång sutit i sin konungs råd, äfven främst deribland, hans vältalighet bland sitt fosterlands lagstiftare har genljudat öfver Europa och hans beundrare sätta honom bland de främsta utaf Europas historiska författare. Det är denna förening af statsmannens och historieskrifvarens egenskaper, som gifver det största interesset åt Thiers's arbeten. En sådan förening är för öfrigt ingalunda sällsynt. Att sjelf göra historien och beskrifva den tillhöra olika, men nära beslägtade verkningskretsar. Forntidens häfdatecknare skildrade ofta händelser, hvaruti de sjelfva deltagit eller som de åtminstone öfverlefvat. Xenophon beskref sina egna bedrifter, och Julius Cæsar var på samma gång ett af de största herrskaresnillen, verlden sett; och tillika en författare af memoirer, måhända de yppersta någon litteratur eger. Han ordnar med samma säkerhet legionerna på slagfältet och fraserna på papperet. Denna förening af politiskt lif och historiskt författareskap måste för den historiska, d. v. s. den politiska bildningen vara ytterst fördelaktig. Den blef en följd hos de gamle af det storartade politiska lif, som deras republikanska samhällsskick utbildade. På det romerska rikets fall följde en tid af barbari och tomhet. Samhällsbanden brusto; ett djupt förderf hade förtärt dem och Barbarernes svärd sönderhögg den fina tråden. Det blef dödt och ödsligt i staten; vetenskapens ljus slocknade och den svaga gnista, som lefde under askan, skulle lätt hafva blifvit förqväfd, om ej Christendomen lemnat den en tillflykt i munkarnes celler.

Den bildning, som Christendomen skapade, var väl i begynnelsen icke alltid gynnande för klassisk litteratur. Cicero kallades en blind hedning, och ytterst få kände, ännu färre värderade de gamles vetenskap och konst. Det var väl ofta en blott tillfällighet att deras skrifter räddades undan förstörelsen af Christen vidskepelse, som hotade dem från en sida likasom Barbarernes råhet från en annan. Men kunnige och bildningsälskande män saknades dock ej helt och hållet, och det romerska folkelementet, särdeles i södra Frankrike, öfverlefde Frankernes härjningar. Men för att återkomma till historien och dess förhållande till lifvet, så blef denna vetenskap på helt annat sätt behandlad, när de nya folkens bedrifter började upptecknas. Det var de Germaniska horderne, som nu gjorde Europas historia, men desse horder kunde knappt skrifva, och hela deras bildning låg i konsten att med rå kraft föra svärdet. Dertill kom att de spridde sig öfver vidsträckta jordrymder, der de skingrades och lefde hvar och en för sig. Ett statslif fanns ej, blott enstaka hjeltebragder. När stater började bilda sig och Carl den store försökte att ordna sin monarki, blef det också ett bemödande att förvara händelserna åt efterverlden. Detta skedde då i torra krönikor, som skrefvos af munkar. Historien, som hos de gamla upprullat lysande taflor, blef nakna konturteckningar, och författarnes synkrets begränsades ofta af klostermurarne. Dessutom var medeltidens statslif en rörelse af feodalherrar emot hvarandra, emot konungamakten, emot folket. Detta sednare lefde dels ett undertryckt lif, dels kämpade det för sin menskliga frihet och blott i städerna för den politiska. Men i alla händelser var bildningen för liten och för mycket inskränkt till de andliga, för att en historisk konst kunnat uppkomma. Den uppvaknade först med ett förnyadt studium af de gamle; då uppstod Machiavelli, en verklig häfdatecknare med politisk blick. Reformationen stadgade den fria forskningens grundsats, som först tillämpade sig på kyrkan, men snart sträckte sina anspråk äfven till alla lifvets förhållanden. Folkens anspråk på politisk frihet framträder såsom en protest emot den enväldiga furstemakten, och i samma mån ett friare och mera mångsidigt statslif under en sådan konflikt utvecklade sig, blef äfven en ny möjlighet gifven för en mera lefvande historisk litteratur. Slutligen inträffade den största och blodigaste tragedien, den Fransyska Revolutionen, som förde den konstitutionella principen, — såsom Reformationens politiska karakter kan kallas — till seger. Den herrskade redan i England, också der betryggad genom en långoch blodig revolution; nu genomtränger den äfven det kontinentala Europas folk

och framkallar ett samhällsskick, som, under förändrade tidsförhållanden, påminner om de gamla republikerna. Samtidigt med den politiska utvecklingen har den vetenskapliga bildningen tilltagit i omfång och rikedom. Historien har åter blifvit konst, och man finner dess idkare ibland dem, som leda staternas öden. Det bör ock så vara, ty om den latinska satsen "non scholæ, sed vitæ discimus" öfverallt har sin tillämpning, så gäller den dock företrädesvis om historiska studier, hvarföre man finner den yppersta historiska litteratur hos de folk, som lefvat ett fritt och rörligt samhällslif. Måhända, om man kände personernas enskilda öden, skulle man finna att mången man, som längtat till politisk handling, men af omständigheterna blifvit stängd derifrån, tagit sin tillflykt till historien, och, då han ej sjelf fått deltaga i händelserna, sökt en ersättning derför i beskrifningen öfver andras bedrifter. Å andra sidan kan ingen bättre skildra verldshändelserna än den, som som af egen erfarenhet vet, hvad det kostar att skapa dem. En sådan politisk erfarenhet skärper blicken och förklarar mycket, som den lärde i sin ensliga cell förgäfves studerar ur de skrifna handlingarne allena.

Vi upprepa ännu en gång, att det är denna förening af statsmannen och häfdatecknaren, som ger det största intresset åt Thiers's historiska arbeten. Der framtränger öfverallt en blick, som öfverskådar ej blott skrifna dokumenters sammanhang, men äfven händelsernas eget. Det är lif, det är känsla i framställningen. Denna förtjenst behöfves ock, ty emot sjelfva arbetets anläggning kunde åtskilligt invändas och opartiskheten kan denna historieskrifvare visserligen icke räkna bland sina dygder. Han är fransman och en revolutionens man; deruti ligger hans karakter. Hans historia är ett loftal öfver franska revolutionen; denna stora verldshändelses vigt för Europas framtid har Thiers uppfattat, men icke alltid gjort rättvisa åt revolutionens vedersakare. Den store Pitts skugga kunde hafva rätt att beklaga sig öfver den framställning, som blifvit egnad åt hans förhållande till republiken. Thiers ser i Pitt, i Englands storartade kamp för gammal ordning och rätt emot revolutionens yrsel, blott fiendskap emot Frankrike. Men fosterlandets ära lifvar framställningen på hvarje rad; dess segrar firar han, och dess store män hafva funnit i hans skildringar sina äreminnen. Å andra sidan är Thiers en alltför klok verldsman och upplyst statsman, för att obetingadt gilla mordscenerna och allt det politiska vansinne, som under frihetens missbrukade namn förskaffade sig ett fritt spelrum. Men vid skildringen af dessa revolutionens blodsynder framträder åter fransmannens patriotism samt revolutionsmannens enthu-

siasm och hejda fördömelsens öfvermått. Robespierre och i synnerhet Danton njuta rättvisa; de tecknas ej såsom vilddjur, ej heller såsom menskligbetens hjeltar, men helt enkelt såsom menniskor: i detta fall är Thiers opartisk. Någon djupare psychologisk analys, t. ex. af sådana företeelser som desse mäns uppträdande, skulle mången önska, men Thiers är för mycket objektiv historieskrifvare för att inlåta sig deri.

Vi nämnde, att något kunde vara att invända emot arbetets anläggning i det hela. Vi måste redogöra för detta påstående. Det innefattar en anmärkning, som träffar tvenne olika saker, arbetets innehåll och framställningens plan. Hvad det förra beträffar, så kunde sägas, att det icke uttömmer sitt ämne. Revolutionens yttre skick, dess uppror emot den bestående ordningen, dess rättmätiga, men öfver all sans och måtta utsväfvande protest emot det gamla förderfvet, dess krig med både segrar och nederlag, allt detta har Thiers skildrat, men revolutionens rörelser inom Frankrikes inre förhållanden har han förbigått eller blott lösligen behandlat. Hvilket franska kyrkans öde blef under republiken, huru förvaltningsformerna bildades, huru handeln och alla näringar utvecklade sig eller hvilket intrång de ledo under de revolutionära inflytelserna, allt detta har Thiers blott ofullständigt framställt. Det är på sin höjd den revolutionära rörelsens egen historia, men icke historien om dess inflytelse på alla grenar af Frankrikes statsinrättningar och folklif. Thiers's bok må derföre ega sitt värde, men den gör icke nya arbeten öfverflödiga, ej en gång studerandet af dem som redan finnas. I formellt afseende skulle vi önska att göra en anmärkning vid den kronologiska ordningen, som blifvit följd. Det som passerat samtidigt förtäljes i ett sammanhang, hvaraf följer, att händelsernas tråd blifver afklippt, för att lemna rum åt andra händelsers beskrifning, som varit af en helt annan art, men inträffat vid samma tid. Vi skulle tro, att den rätta ordningen vid historisk framställning är att följa sakernas sammanhang, så att hvarje händelse med dess följder eller hvarje klass af händelser, eller, kanske rättast, hvarje sida af ämnet framträder för sig. Den kronologiska ordningen blifver väl afbruten, men öfverblicken af det hela måste blifva klarare, när den kan följa hvarje särskild del af ämnet genom dess utvecklingar, än om den på en gång måste betrakta flera, helt olika sferer af mensklig verksamhet. Tror man att denna method alltför mycket befordrar ensidighet, så kan den till en viss grad förenas med den andra eller synkronistiska. Det sker genom ämnets afdelning i vissa kronologiska perioder, inom hvilka ämnena behandlas hvart och ett för sig. Detta har icke skett af Thiers, och det må vara

oss tillåtet att anmärka det. Kanske skulle det hafva minskat framställningens dramatiska lif, men säkert gifvit den mera klarhet för deras blick, som älska att lära känna sjelfva sakerna. Härtill skulle kunna läggas den anmärkningen, att Thiers icke redovisar för det vetenskapliga material, han begagnat. Detta har icke skett, vare sig att Förf. mera beräknat att blifva läst i salongerna, än studerad af vetenskapsmannen, eller att han ansett källorna alltförväl kända i hans fädernesland, för att behöfva uppgifvas. Vi kunna omöjligen frångå den åsigt, att hvarje historieskrifvare borde anse sig pligtig att uppgifva källorna för sina uppgifter; vid detta arbete är bristen mindre känbar, emedan vi här i Sverige ändock ej äro i tillfälle att kontrollera en fransysk författares uppgifter, hemtade ur hans fäderneslands arkiver eller mundtliga meddelanden eller dylika källor, som äro tillgängliga blott på ort och ställe. En anmärkningsvärd bristfällighet är det i alla fall, och följden blifver att den, som vill grunda sina uppgifter om franska revolutionen eller sitt omdöme deröfver på Thiers's verk, har blott hans eget personliga anseende dervid att åberopa. Med all aktning för detta, kan man ej egna samma trovärdighet åt hans ord, som man skulle gifva dem, om sagesmännen voro nämnda, om man kände, åtminstone till namnet, beskaffenheten af de källor, hvarur berättelsen flutit.

Så långt om originalet för de öfversättningar, hvarom frågan egentligen är. Omständigheterna förbjuda oss att ingå i en omständligare framställning deraf. Thiers's namn lockar läsare och läsarne må sjelfve fälla sitt omdöme. Så mycket är också skrifvet och taladt om detta arbete, att vi icke känna oss hugade att tillägga något dertill. Den synpunkt, hvarur det synes oss böra betraktas, hafva vi antydt.

Förläggaren af öfversättningarne har förmodligen ej vågat fresta den svenska allmänhetens litterära interesse med hela det digra verket, utan har i dess ställe lemnat ett af en skicklig hand verkställdt utdrag. Hr Tham, som sammandragit revolutionshistorien, är en man lika utmärkt för sin grundlighet i historiska studier som en outtröttlig arbetsamhet och liflig kärlek för sin vetenskap. Detta är icke det första historiska arbete, som vår litteratur besitter af hans hand. "Bidrag till Svenska Riksdagarnas och Regeringsformernas Historia" gifva oss anledning att äfven här vänta ett omsorgsfullt arbete, och "Franska Kyrkans ställning, i förhållande till Staten och Läroverken, sedan Revolutionens början" har lärt oss känna en författare, som egnat sig särskildt åt Revolutionsperioden. Företaget att skrifva ett sammandrag af ett sådant arbete som detta, var ingalunda lätt. Det är i allmänhet lättare att skrifva

långt än kort. I sednare fallet fordras att urskilja det obetydliga från det verkligt vigtiga, och just deruti ligger en af den historiska vetenskapens första fordringar. Hr Tham har emedlertid lyckats att i fyra små, åtminstone ej mycket stora häften, sammantränga hufvudsumman af originalet, som utgör i en upplaga tio smärre, i en annan fyra digra oktavband. Att det glänsande i stilen skulle till någon del gå förloradt, var en gifven sak. En sammanpråssad framställning närmar sig gerna till torrhet, hvilket fel dock Hr Tham, som haft att framställa ett rikt innehåll af stora tankar, öfverhufvud lyckats att undvika. Här var icke fråga om ett sådant sjelfständigt bedömande af franska revolutionen, utan om en inledning till Thiers's historia om Konsulatet och Napoleon. Det var detta sednare, som skulle öfversättas, och till inledning kunde intet bättre väljas, än förf:s egen behandling af revolutionen, bearbetad i sammandrag. — Napoleons historia af Thiers är, så vidt vi veta, ännu ej fullbordad. Den är skrifven temligen hastigt, full af snille och historisk vältalighet. Men för att bilda sig ett rätt begrepp om verldsbestormaren, skulle vi dock råda hvar och en att i parallel med Thiers framställning äfven taga kännedom af någon annan, helst af engelsk hand och med engelsk grundlighet författad. s—s.

[43] Berättelser ur Svenska Historien; Trettonde och Fjortonde Delarne; Konung Carl d. Elftes Förmyndare, till ungdomens tjenst utgifne af *And. Fryxell.* Stockholm 1846.

Tvenne små delar af Hr Fryxells vidlyftiga verk hafva åter framträdt och berättelsen dermed framskridit till den tidpunkt i Sveriges historia, som kanske är den svåraste att rätt behandla. Fryxell är den förste af Sveriges nyaste historieskrifvare, som gripit an det svåra verket att skildra K. Carl d. 11:tes tidehvarf. Denna tid innehöll, likasom vår egen, en slitning emellan motsatta åsigter, som upprörde folk och land ända derhän, att statsförfattningen brast itu. Stånd kämpade mot stånd, icke alltid med ridderliga vapen. Slutet blef, såsom det alltid blifvit i Sveriges historia, när stånden rest sig emot hvarandra, att konungen framträdde såsom skiljedomare och blef de stridande å ömse sidor öfvermägtig. En af de mest genomgripande statsförändringar, som historien känner, inträffade: en förändring, som ingrep i sjelfva eganderätten och derigenom omskapade samhällsskicket för sekler, troligen för alla tider. I afseende på regeringssättet blef förändringen öf-

förgående; den konungsliga diktaturen föll i spillror på Carl d. 12:tes graf, men om den demokratiska rörelse, som genomgår den bildade verlden, hunnit längre i Sverige än i de flesta andra länder, så kommer väl detta till en betydlig del af det oersättliga nederlag, som tillfogades den jordfasta och den tidens starkt privilegierade aristokratien. De skatter, som reduktionen lade i konungens hand, använde han att ordna rikets kammarverk efter grundsatser, som ännu ej blifvit rubbade. Kort sagdt, ehvad man betraktar regeringssättet, eller samhällsskicket i allmänhet, eller statsförvaltningen, så gör K. Carl d. 11:tes regering epok. Det fordras stor skarpsinnighet, mycken fördomsfrihet och mödosamma studier för att rätt lära känna och framställa denna tidpunkt. Man emotser derföre med spändt interesse behandlingen deraf i Hr Fryxells arbete. Förmyndare-regeringens tid var förberedelsen till hvad som komma skulle; huru land och rike mognade till en stor förändring har Hr Fryxell visat i dessa båda sista häften. Han betraktar visserligen icke saken ifrån alla sidor; den skulle då hafva fordrat ett större omfång och ej kunnat inrymmas i ett arbete, utgifvet "till ungdomens tjenst." Men hvad beträffar spliten inom den styrande aristokratien, dess svaga regering och huru den lutade till fall, har Förf. lemnat bidrag af mycket interesse. Ur denna synpunkt torde hans skrift böra betraktas och den skall då läsas med samma interesse, som de föregående delarne. Vore frågan här om en närmare granskning af innehållet, skulle kanske någon kunna påstå att denne Förf., som förut blifvit beskylld för alltför starka aristokratiska sympathier, här åter varit nästan för sträng emot Carl d. 11:tes förmyndare, hvilkas regering, med all sin svaghet vid behandlingen af de stora politiska frågorna, dock ej saknade förtjenster i vissa grenar af den inre styrelsen. Om detta fel skulle kunna förebrås Förf. — saken beror helt och hållet på olika åsigter — så vore det ett bevis, utom de många som hela hans arbete innehåller, på hans bemödande att vara opartisk. För öfrigt är denna afdelning fullkomligt lik de föregående af Hr Fryxells arbete, hvarföre vi, då detta är så allmänt kändt och en utförlig granskning skulle föra oss utom gränsorna för en kort anmälan, inskränka oss till att — såsom nu skett — antyda den hufvudsakliga synpunkten, hvarur vi anse Carl d. 11:tes historia böra betraktas, och den egenskap, som synes oss utmärka denna del af Hr Fryxells arbete vid sidan af de öfriga.

s—s.

[44] Huru skall Svenska folket blifva ett i full mening gudfruktigt och sedligt folk? — Ett anspråkslöst

försök att besvara närvarande tids för detta folk ojemförligt vigtigaste fråga, af *en Lekman*. Första Delen, Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1845. (1 Rdr 12 sk.) Andra Delens första afdelning, ibid. 1846. (1 Rdr 12 sk.) *).

Onekligen behandlar detta arbete en bland nationens vigtigaste, ja! den aldravigtigaste angelägenhet, och Förf. har redan derigenom förvärfvat sig anspråk på alla tänkandes erkänsla, att han vågat framträda med ett arbete, som är förenadt med ganska många obehag, för hvilka han icke heller blundat. Att en moralisk kräfta tärer på Svenska folkets innersta märg, ligger så klart i dagen, att blott den kan förbise eller neka det, som förbländat sig sjelf genom sin egenkärlek eller blifvit bländad af smickrare. Hvarje sann fosterlandsvän måste således eftersinna det ondas orsaker, för att kunna finna medlen till dess botande; han bör försöka att uppväcka ett allmännare medvetande om det kringgripande förderfvet, och uppmana till ett redligt sträfvande, på det hvar i sin stad må söka hejda förderfvets framrusande ström. Obestridligt torde det äfven vara, att det hufvudsakligaste botemedel icke kan ligga utom menniskorna, i yttre former och reformer, utan inom deras bröst, uti en inre reformation; sederna kunna, såsom lifvets utsida, icke förbättras, om icke först och främst deras källa, hjertat, lifvets insida, renas, om icke hos ett kristligt folk den kristliga tron utvecklas till ett fullare, sannare lif; hvilket äfven Förf. antydt, då han som motto utsatt å titelbladet Jesu ord: "Söker först efter Guds rike och hans rättfärdighet, så faller eder allt detta till." — Det har derföre varit för ref. särdeles hugnande att få kasta en blick i den innerliga religiositet, som Förf. uttalar med en sådan värma, att man lätt anmärker, att religionen är för honom icke blott kunskap eller ord, utan en lifskraft i honom, är hans själs högsta angelägenhet. Vi anföre såsom exempel härpå några rader, Del. II. pag. 19: "Men en daglig och innerlig um-

---

*) Den med eftertryckligt allvar skrifna recensionen öfver en bok, som berör och utvecklar så många vigtiga ämnen, som ifrågavarande, har man ansett berättigad till ett rum härstädes, ehuru deri förekomma åtskilliga omdömen, i hvilka red. dels alldeles icke, dels icke ovillkorligt kan instämma. — Jemte denna erinran och utan afseende på ifrågavarande recension torde följande allmänna anmärkning få göras. I en tidskrift, hvars tillvaro betingas af bidrag från många olika händer, och som derigenom svårligen kan ega hvad man kallar "bestämd färg", måste åtskilligt komma att inflyta, som icke blott uti särskilda punkter, utan äfven till tendensen, står i strid med red:s öfvertygelse.

Red.

gängelse med vår Herre uti bönen och Guds ords allvarliga betraktande, som äro de enda medlen att bereda en sådan jordmån, der det religiösa lifvets växt kan slå rot och uppspira, se der den svåra gåta, som ännu är att lösa. Man har ej i fäderneshuset fått lära sig att rätt bedja, att fatta kärlek till Guds ords betraktande, och att lära sig sådant sjelf vid mognare år kommer man ej ut med, icke heller, hvilket är beklagansvärdt, att lära sina barn det; man till och med blyges nu för andaktsöfningar." Förf. framställer derpå svårigheten, som är förenad med införandet af husliga andaktsöfningar, och fortfar sedan: "Man förvånas, eftersinnar och börjar först märka, att man sjelf hvarken har nog kännedom om Bibelns rätta förstånd eller nog interesse derför eller det ödmjuka sinne, den djupa andakt, den längtan efter tröst och ljus, som en husfader måste hafva, om han skall kunna lifva andaktsöfningarna och lyckas göra en religiös anda inom sitt hus rådande. Vi kunne icke bedja, ty det måste läras, och vi hafve ej lärt det. Hafve vi lärt något derutinnan, så är det endast att pladdra efter formulär, men ej att omedelbarligen utgjuta våra innersta känslor i Herrans sköte. Om nu allt så förhåller sig, huru kunne vi då, vi fäder, begära att vårt hus skall varda välsignadt? Om Herrans välsignelse skall komma öfver vårt hus, måste vi vara prester inom detsamma, och förvalta det som en Guds församling; men se, det förmå vi icke. Det finnes för närvarande, i allmänhet taget, nästan ej något tecken till lifligare håg och varmare interesse för det religiösa; de synas, dessa egenskaper, vara nära alldeles utdöda."

Det nyss anförda torde redan utvisa, att boken förtjenar att icke blott läsas, utan allvarligen begrundas, och att uppmuntra dertill är egentliga ändamålet med denna anmälan. Boken förtjenar äfven att läsas ur en annan synpunkt. Förf. anser nemligen ett af de första och nödvändigaste vilkor för kyrkan, för att utöfva sin helande kraft, vara en förändrad kyrkoförfattning, och för att bana vägen till en sådan, som icke kan eller bör konstrueras efter liflösa, i studerkammaren uppgjorda theorier, utan måste vara en naturlig utveckling af lifskraften i kyrkans plantering, vill Förf. i en historisk framställning visa, huru kyrkans författning ifrån de äldsta tider småningom utbildat sig ända till reformationen; och härom handlar första delen. I andra delen lemnar Förf. derpå en öfversigt öfver de förnämsta kyrkoförfattningar inom den evangeliska kyrkan, sådana de dels ligga i olika principer, dels nu finnas i olika länder. Det nyligen utkomna häftet innehåller: Evangeliskt-Lutherska Konsistorial-kyrkoförfattningen; Re-

formert-Kalvinska Presbyterial-kyrkoförfattningen; Skottska Presbyterianska kyrkoförfattningen; Holländska Reformerta kyrkoförfattningen och Bayerska Protestantiska kyrkoförfattningen. Författarens afsigt är (se Del. I. pag. 25) att i det andra häftet framställa den Preussiska Protestantiska, den Norska, derpå den Svenska kyrkoförfattningen, med utmärkande af dess betydligare brister, och slutligen den Wesleyan-Methodistiska kyrkoförfattningen, hvilken Förf. synes gifva företräde framför de andra. Med en sällsynt noggranhet har Förf., särdeles i andra delen, samlat, under sina rubriker ordnat och utfört de dithörande ämnen, och ingen, som interesserar sig för kyrkans höga betydelse, vare sig prest eller lekman, borde underlåta att studera boken — synnerligast blifvande riksdagsmän — för att bilda sig ett omdöme om denna angelägenhet, som utgör en af våra dagars allmänneligaste stridsfrågor. Genom meddelande af de, i allmänhet mindre kända, underrättelser, som lemna grunden till ett sådant omdöme, har Förf. således gjort sig förtjent af allas deras tacksamhet, hvilka önska sig en grundad åsigt om denna, nu så mycket omtvistade angelägenhet, som onekligen har ett stort inflytande äfven på framtidens utveckling.

Men ehuru villigt ref. erkänner detta, kan han icke undgå att derjemte uttala sin, på skäl grundade, afvikelse ifrån Förf. i flera vigtiga punkter. Ref. kan icke medgifva, att en förändrad kyrkoförfattning skall hafva det mäktiga inflytande på nationens förädling, hvilket Förf. förutsätter, som det vill synas, ej fullt konseqvent med det ofvan anförda ur boken om behofvet af en innerlig religiositet. Kyrkoförfattningen blifver dock alltid en form, något yttre, som icke kan skapa, än mindre likasom framtrolla anden; det är tvertom anden, som först måste väckas till lifvet, och är Herrans ande lefvande uti hans kyrka, då skapar den sig äfven den yttre formen, adæqvat till sitt väsende. Det framför allt annat nödtorftiga tyckes här, som alltid, vara, att en lefvande tro må väckas i församlingarna, att evangelii predikan må meddelas innerligare och varmare samt emottagas allmännare och fullare; då kommer nog den bästa författningen i sinom tid, och under tiden blifver lifvet dock rikt på välsignelse, äfven i bristfälliga former. Man har ofta förebrått den Spenerska skolan likgiltigheten för kyrkans författning; men månne vi icke hafva skäl att afundas dessa anhängare deras sköna troslif och deras derpå uppblomstrade sedlighet? Äfven Förf. antyder å flera ställen som en brist, att många, hvilka lägga största vigt på en grundlig och allvarlig evangelii predikan, tänka för litet på kyrkans yttre form; och det är sannt, formen är icke likgiltig, ja! kyr-

kans sanna vänner böra i vår tid akta deruppå, för att kunna vara rustade mot hennes ovänner; men ref. ville härvid påminna om några ord ur Fr. Strauss' läsvärda predikosamling under titeln: Sola, der det (originalets Band I. pag. 297) heter, vid frågan om kyrkans sannolika gång i den närmaste framtiden: "Man skall undersöka, hvarifrån det har kommit, att de evangeliska församlingarna i de tider, då uti dem blott talades om tron, lyste genom sina dygder, och att tvertom i de tider, då deruti endast eller dock hufvudsakligast talades om dygd, folkets allmännare förderf och elände tog öfverhand. Man skall vid slutet af denna undersökning komma till ett resultat, hvilket Frälsaren förutsagt uti bilden af det goda trädet, som icke kan bära ond frukt och det onda trädet, som icke bär god frukt, och man skall återvända till fädernas tro, i hvilken de blifvit nya menniskor, och man skall medföra ifrån förvillelsen den rigtiga, ehuru dyrt köpta insigt, att uti dessa angelägenheter det är fråga om erfarenhet och lifvet i ordens högsta mening, och att blott den varder förnimmande, om Jesu lärdom är af Gudi, som vill lyda hans vilja.

Härmed torde också ref. hafva antydt sin afvikelse ifrån Förf:s åsigt om orthodoxien, hvilken Förf. ofta förkastar, ehuru han sjelf, i afseende på Skottska kyrkan, icke kan neka att nit för orthodoxien ingalunda utesluter ett sannt troslif (se II. pag. 91 o. a.). Onekligen kan en död orthodoxi icke frambringa något lif, ty der intet lif finnes, kan icke heller lif alstras; men ref. fruktar, att Förf. mindre väl betänkt klandret, det han icke af egen, inre erfarenhet känner, att, ehuru allvarligt, ja! nästan för strängt ibland, han straffar tidsandan, särdeles så vida den uttalar sig i den ytliga dagslitteraturen, likväl Förf. sjelf icke är alldeles fri från dess inflytelse. Förf. säger sjelf: "Kyrkan innefattar tvenne hufvudsakliga beståndsdelar, nemligen den ena: den gällande kyrkliga läran, dogmen eller det andliga elementet; och den andra, den kyrkliga organisationen, kyrkoförfattningen" o. s. v.

Hörer nu läran nödvändigt till kyrkan, är den hennes andliga element, skulle då kyrkans allvise herre så öfvergifvit sin församling, att han icke äfven styrt lärans utveckling, och skulle då den summa af kyrklig tro och andlig erfarenhet, som kyrkan i sina skönaste tider sammanfattat och uttalat såsom sina symboler, och som tusende sinom tusende bland kyrkans ypperste medlemmar i alla tider förnyat som deras saliga bestämmelse, vara utan sin stora betydelse? Ref. tvekar icke att uttala sin öfvertygelse, att en man med Förf:s allvarliga, religiösa och ödmjuka sinne samt bekantskap med bönen skulle

bedöma interesset för lärans enhet och renhet i kyrkan mildare och rigtigare, om han mera sysselsatt sig med sådana skrifter, som t. ex. "Tholuck's Gespräche über die vornehmsten Glaubensfragen der Zeit, zunächst für denkende Laien, welche Verständigung suchen"; ja! att Förf. skulle, vid ett allvarligt studium af kyrkans lärobegrepp, finna deruti ordet för lifvets gåtor, uppfyllelsen för hjertats heligaste behof och djupaste längtan.

Ref. kan icke underlåta att uttala sin, från Förf. afvikande åsigt i ytterligare tvenne punkter. Ref. måste nemligen beklaga, att Förf., som naturligtvis icke gjort dogmernas eller kyrkans historia till ett särskildt studium för sig, har vid den historiska öfversigt öfver kyrkoförfattningen, han meddelar i första delen, begagnat hjelpredor, som uppfatta kyrkans väsende och utveckling mindre redigt och alltför ytligt, samt derjemte i en falsk dager. Öfverallt ser Förf., sannolikt dertill förledd af den historiska framställning, han följt, en djupt anlagd plan, ja! hierarkiska afsigter, sjelfviska syften o. d. m.; den här lemnade bilden visar oss kyrkoförfattningen som en med beräkning utkastad, med ihärdig klokhet fullbordad mensklig byggnad. Ref. tror detta vara en grundförvillelse; den sammanhänger med Förf:s dåliga tanke om orthodoxien, att kyrkans författning skulle blifvit med konst tillskapad på sidan om troslifvet; i sjelfva verket har den i kyrkan lefvande Guds ande med inre nödvändighet skapat sig sin form, dels med tillhjelp, dels i trots af de enskildas interessen; kyrkans yttre gestalt är en produkt af Guds ande, verksam i och under tidsförhållanden.

Den andra differenspunkten, ref. måste vidröra, beträffar Förf:s öfverallt framskymtande, ensidiga, ja! nästan uteslutande förkärlek för presbyterial-författningen, dervid kyrkan skulle vara alldeles oberoende af, tillockmed lösryckt från staten. Månne det icke här gått Förf. såsom det ofta händer den, som är intagen af en idé? Förf. har verkligen sett några, och kanske ibland än mera tyckt sig se flera mindre goda följder af det innerliga sambandet kyrkan och staten emellan, som finnes hos oss; för att undvika dem, vill han skilja stat och kyrka alldeles, och betänker icke, att likväl äfven staten, om den begriper sitt väsende och sitt mål, måste vinnlägga sig om sedlighetens utveckling, hvilken dock blott kan ernås på kyrkans grundval. Visserligen har Förf. ännu icke hunnit uttala sin åsigt direkte, men många ställen (t. ex. Del. II. pag. 86 f. 126 f. m. m.) antyda denna åsigt. Ref. ville bedja Förf. att förrän han fullföljer sitt arbete, begrunda och med erfarenhetens vittnesbörd jemföra det omdöme, som en man fällt öfver

kyrkans, och särskildt prestens ställning till staten, hvilken man väl ingen kan beskylla för ett sträfvande att förverldsliga kyrkan eller presten, Thomæus i sin Minnesbok för Svenska Prester, pag. 29 ff. (I allmänhet torde en jemförelse emellan vår Förf. och Thomæus vara af stor nytta, både med afseende å de öfverensstämmande åsigter, hvartill de kommit ifrån olika synpunkter, och å de skiljaktigheter, hvilka skillnaden i de theologiska grundåsigterna åstadkommit.)

Samma förhållande, som nyss blifvit nämndt, tyckes hafva inträffat vid det allmänna omdömet öfver presbyterial-författningen. Förf. har sett hos oss mindre goda följder af konsistorialförfattningen, och i stället för att sätta dem till en del på de bristers räkning, hvaraf allt menskligt lider, anser han dem för en nödvändig följd af författningen, medan han blott märker de ljusa sidorna af presbyterialförfattningen. Ref. kan icke obetingadt instämma i vår tids mångfaldiga ropande på en förändrad kyrkans representation; detta härflyter säkerligen ofta från ett missförstånd om den äldsta kyrkans presbyterembete, hvilket icke var någon representation, utan ett fritt diakonat (cf. Evangelische Kirchenzeitung 1846 Juli-Heft. p. 513 ff.). Ofta härrörer ropet ock — och så torde det vara hos vår Förf. — ifrån vår tids konstitutionella ideer, hvilka dock högst varsamt borde öfverflyttas ifrån statens på kyrkans gebit. Oftast likväl är ropet på presbyterialförfattning ett otrons nödrop, hvilken gerna, under sken af laglig rätt, ville komma till herravälde i kyrkan och inser sin oförmåga att under närvarande förhållanden få verksamt ingripa i hennes utveckling. Ref. vill det synas, att i vår tid de rätta elementen till en kyrkans representation saknas nästan öfverallt, och att en sådan, för tidigt införd, skulle mycket skada kyrkan och så förstöra sedligheten i stället för att upphjelpa densamma. Behjertansvärda äro de ord, hvilka Professor Sack ifrån Bonn inskrifvit i det album, som den i Berlin samlade Generalsynodens medlemmar för sin skiljsmessa sammanställt: "Presbyterial- och Synodal-författningen skola bära härliga frukter för oss och våra efterkommande i den mån, som kyrkans medlemmar, uppfyllde af en lefvande tro på Guds Son och en innerlig kärlek till den Hel. Skrift, betrakta och använda densamma, icke blott som en samhällsform, utan som Christi församlings sunda utveckling." Märkligt är ock, att i alla tider, sedan detta rop blifvit höjdt, ganska många djupare tänkande och för kyrkans väl uppriktigt nitälskande män, äfven med erkännande af theoriens goda sidor, uttalat grundade farhågor för dess införande i deras tid, under då förhanden

varande förhållanden. Ja! äfven det som Förf. anför ur vår tids olika kyrkoförfattningar, gifver ett stöd åt ref:s tanke; att under de mest olika författningsformer en lefvande tro alstrar ett motsvarande lefverne (ty om det sanna och gudomliga kan äfven sägas, att det trifves i många former), medan äfven i de bästa former andlig slöhet alstrar blott ett skenlif, om icke en sedlig död. Ref. kan nu icke ingå närmare i någon beröring för sin åsigt, att vid den rätta kyrkoförfattningens konstruerande så väl det presbyteriala, som det konsistoriela och episkopala elementet äro lika berättigade och böra deruti ingå; kanske blifver dertill tillfälle, sedan Förf. i de följande delar närmare utvecklat sin åsigt.

Men ref. fruktar att redan hafva varit för lång och vill blott ytterligare tillägga, att de anmärkningar, han tillåtit sig mot Förf., ingalunda skola förminska arbetets värde; ref. upprepar tvärtom, att Förf. har med lika mycken sorgfällighet som frimodighet och allvarlig kärlek både för kyrkan och fosterlandet behandlat denna maktpåliggande fråga. Väl kan man säga att förordet till andra delen, upptagande fragmenter ur den i fjerde delen (framdeles) förekommande artikeln om tidningsväsendet, dels är för utförligt, dels ryckt ur sitt sammanhang, dels ganska skarpt; men den ädla harmen, som öfverallt talar hos Förf., den fromhet och fosterlandskärlek, hvilka just detta hors d'oeuvre andas, torde ursäkta Förf. för formfelet; saken kan dock först framdeles, när hela artikeln blifver synlig, fullt diskuteras, och bör då striden blifva intressant, då tidningarne icke gerna kunna tiga efter så starka anmärkningar mot deras moralitet. — Äfven kan planen tyckas vara något för vidsträckt; men om man betänker, huru obekant största delen af vår läsande publik är med dessa ämnen, och huru nödvändig en grundlig kunskap är för att grundlägga ett rigtigt omdöme, kunna vi ej annat än hålla Förf. räkning för den kärlek, tid och möda han offrat åt detta arbete, och önska att arbetet, läst och begrundadt af många, må väcka dem till eftertanke och framkalla en diskussion, sådan Förf. i sitt, med sällsynt anspråkslöshet skrifna, förord önskar, då han säger: "Må man fritt ogilla och förkasta våra åsigter och förslager, må man mot dem jemväl använda löjets vapen eller öfvergjuta dem med galla! Vi skole söka trösta oss, blott man företager sig vår framställda fråga till undersökning, och blott man tillika visar, att man har allvar med denna undersökning." En Förf., som sålunda blott vill saken, icke söker sig sjelf, förtjenar både aktning och framgång i sina bemödanden.

J. R.

[45] **Om Sveriges Läroverk. Stycken ur en afbruten Skrift af *Hans Järta*. Andra upplagan med tillägg** och upplysningar. Stockholm, på S. Magnus' förlag.

Sedan frågan om det offentliga läroverket och dess organisation hos oss blifvit neddragen till den stora allmänheten, och förvandlad till ett tvisteämne för dagen, torde icke vara att förvänta en lugn och insigtsfull behandling deraf. Tvenne omständigheter stå framför allt derför i vägen. Den ena är att pedagogiken är en konst eller vetenskap, som något hvar tror sig förstå. Då man nemligen gör till hufvudfråga: hvilken form, d. v. s. läseordning och läresätt, är den lämpliga och ändamålsenliga, och denna åter bedömes enligt de mest i ögonen fallande resultaten af en större eller mindre kunskapsmassa, sådan som denna genom det mundtliga förhöret utrönes, så är man genast färdig med svaret. Huru lätt glömmer man icke, att om i något menskligt förhållande, så är det i synnerhet i pedagogiken, som andan skapar formen, icke tvärtom, och att således lämpligheten eller rigtigheten af den sednare, eller hvad man kallar methoden, måste bedömas enligt sjelfva läroverkets idé, och de medel, som denna för sin realisation ovilkorligen fordrar — ett bedömande, hvaraf endast den är fullt mäktig, som gjort ungdomsnaturen, och den mångfald af krafter, som den innesluter, gången, sammanhanget af deras utveckling, lagarne för den intellektuella processen o. s. v. till föremål för särskildt studium, och dervid sorgfälligt rådfrågar erfarenhetens intyg. Hvem kan således förtänka, om det pedagogiska reformnitet, äfven der det för öfrigt förestafvas af en varm patriotism och en sann menniskokärlek, förfaller till en formalism, mer eller mindre främmande för läroverkets uppgift och behof; eller hängifver sig åt denna kala och ofruktbara ideologi, om hvilken ett qvickhufvud yttrat, att den påminner om etymologernas härledning af lucus a non lucendo. Det är så mycket mindre att förundra sig öfver, som å den sida, der hvarken erfarenhet, sakkännedom eller den lefvande praktiska blicken fattas, ej sällan förspörjes, om ej fullkomlig likgiltighet och overksamhet, dock saknaden af den energi, som utan tvekan och utan fruktan med plan och sammanhang oförtrutet arbetar för läroverkets sanna förnyelse. — En annan omständighet, som gifvit näring åt den pedagogiska meningsförbistringen, är inverkan af de politiska opinions- eller partistriderna. I samma mån, som dessa under den tongifvande pressens inflytelse inträngt på alla områden och gifvit färg åt hvarje olikhet i åsigter och sträfvanden, har motsatsen emellan olika pedagogiska theorier eller det gamla och nya skolsyste-

met, öfvergått till den emellan liberal och konservatif, eller, enligt den mera abstrakta terminologi, hvari den politiska polemiken vanligen rörer sig, emellan framskridandets, rörelsens och stillaståendets pedagogik. Ju mera sväfvande och obestämd denna beteckning är, i desto falskare dager måste sjelfva hufvudfrågan af allmänheten komma att betraktas, och desto större utrymme lemnas åt missförstånd af flerfalldig beskaffenhet.

Dessa betraktelser äro icke främmande för den skrift, som vi gå att anmäla. Vi voro nemligen i förhand förvissade att, såsom äfven inträffat, den rådande dagsopinionen och dess ledare — i fall de ej såsom en förlegad vara dömde den för alltid åt tystnaden och åt glömskan — ej skulle underlåta att sätta på den den politiska ballstämpeln af stationär, reaktionär o. s. v. Ty om någon förtjenar dessa benämningar, så är det väl en författare, som är till den grad stillastående, att i en tid, då meningarna, ja! öfvertygelserna i de vigtigaste ämnen ej sällan ombytas med stunden, han i en så omtvistad fråga, som den om det offentliga läroverkets inrättning, utgifver oförändrad den skrift, som han för tjugu år sedan författade, och sålunda af denna tjuguåriga erfarenhet ej låtit afhålla sig från att spjerna mot den alltbesegrande "tidsandans" framfart. En kort redogörelse torde emellertid för den fördomsfrie ådagalägga, huru litet den gängse fördömelseformeln har sin tillämpning på denna skrift, huru den under sin stationära yta gömmer de mest bestämda rörelse-tankar, huru den i detta hänseende, så vidt man med rörelse ej förstår endast omflyttningen i rummet, eller den mechaniska förändringen, utan en dynamisk, eller rättare organisk utveckling, eller den som har sin grund i den klart fattade lifsprincipen af den sociala inrättning, hvarom här är fråga, är af den mest bestämdt progressiva eller liberala rigtning; om äfven denna rigtning mera röjer sig i det allmänna af den pedagogiska grundåsigten, än i bestämda förslager af praktisk syftning. Huru helst för öfrigt denna redogörelse må utfalla, så gör Förf:s namn såsom tänkare och skriftställare tillfyllest, för att bereda denna skrift en utmärkt plats i en tidskrift, som redovisar för dagens litterära företeelser — och detta så mycket mera, som densamma i sitt första skick, såsom icke utlemnad i bokhandeln, ej heller utgörande del af något officiellt utlåtande, svårligen, utan att bryta mot grannlagenhetens fordringar, kunde blifva föremål för offentlig kritik.

Anledningen till denna skrift är, såsom icke torde vara obekant, och såsom Förf. i företalet särskildt upplyser, att han, såsom ledamot af 1828 års Läroverkskomité, ville fram-

ställa sina tankar rörande svenska läroverkets organisation och närvarande tillstånd, samt förändringar, enär slik undersökning egentligen vore den tillförordnade komitéens åliggande. Men — när "Comiténs pluralitet —, hvilken utgjordes af högst aktningsvärda män, men till en del af sådana deribland, som icke ägde någon närmare kännedom af våra allmänna Scholor och Gymnasier och ej heller grundlig insigt uti deras hittills förnämsta läroämnen — antog en helt annan arbetsordning, och, i stället att undersöka, genast a priori afgjorde Elementarläroverkens behof af en omskapelse efter tomma begrepp och sväfvande önskningar", när "Comitén förkastade ett af Förf. tidigt yrkadt förslag, att den måtte dela sig efter de delade meningarne, i tvenne sectioner, så att minoriteten kunde, utan att genom sin inverkan möjligen hindra en conseqvent utveckling af pluralitetens verk, också få sig emellan öfverlägga om de förbättringar, som den ansåge undervisningen kräfva, samt derom afgifva ett särskildt fullständigt utlåtande; när af de orediga öfverläggningarna och de täta voteringarna öfver abstracta frågor nödvändigt skulle följa ett föga sammanhängande aggregat af tillfälliga beslut; så fann Förf. fortsättningen af sitt betänkande då blifva alldeles onyttig, och afbröt i följd deraf densamma." Men — "hemförlofvad efter fyra månaders gagnlös strid", återtog Förf. sitt arbete, för att utgifva det såsom enskild skrift. "De första arken deraf voro redan tryckta, då Comiténs Betänkande utkom, hvarefter han trodde sig böra till vederläggning upptaga några af de allmänna satser ur hvilka pluraliteten utvecklat sitt storordiga förslag till ett allsidigt, genetiskt, harmoniskt sjelfverksamheten medelst vexelundervisning och fri flyttning framkallande lärosätt i nya Scholor med dubbla bildningslinier. Men — innan Förf. hunnit fullända det i många afseenden obehagliga arbetet, öfvertygade honom, allt mer och mer, betydningsfulla tecken, att han arbetade förgäfves. Han inställde alltså tryckningen."

Den under dessa förhållanden tillkomna fragmentariska skriften afhandlar i enlighet med det angifna ändamålet, frågan 1:o huru är det svenska uppfostringsverket organiseradt, och 2:o hurudant är, för det närvarande, denna organisations lif, hurudana dettas yttringar?

Till besvarande af den förra frågan framställer Förf. såsom utmärkande egenheter för Sveriges läroverk; först och främst att den i inskränktare mening så kallade folkbildningen är hos oss dels huslig, dels sammanbunden med den offentliga religionsvården; under det för den lärda bildningen, eller de medborgares, som skola underhålla samhällets

andliga lif, är sörjdt genom ett uppfostringssystem, hvilket i sin tredelning af Trivialskola, Gymnasium och Universitet iakttager principen af progressiv utbildning, denna hela skapelsens grundlag, och dervid erbjuder kostnadsfri undervisning och sedlig vård åt hvarje svensk yngling, utan afseende på stånd. — Det svenska läroverkets organisation utmärkes vidare af "det deri bevarade sambandet emellan Schol-lifvet och familj-lifvet, emellan den lärda bildningen och den husliga, emellan den särskilda uppfostringen till skicklighet för Statens och Kyrkans tjenst och den allmänna till medborgerlighet, emellan en gemensam ordnings stela enformighet och de individuella krafternas utveckling till harmonisk mångfald" (sid. 3 ff.).

Vidare — då "för alla Svenska medborgare den religionsundervisning är likartad, som föregår den heliga act, hvarigenom deras Christendomsförbund bekräftas" och "dessa förhör äro anförtrodda åt folkets religionslärare", så står "hos oss folkbildning och lärd bildning i en innerlig förening." Och "sambandet emellan folkets allmänna bildning och de medborgares, som vilja derutöfver uppdrifva en progressiv utveckling af sina själsförmögenheter, är ytterligare befästadt derigenom, att Trivialscholor och Gymnasier äro inom stiften ställda under samma högsta tillsyn och ledning, som religionsvården och den dermed förenade vården af de husliga sederna, samt att Gymnasiilärarne deltaga deri med Biskopen." — Förf. fäster vidare uppmärksamheten derpå (sid. 7), huru "våra offentliga undervisningsanstalter äro stiftade för ett annat och högre ändamål, än att omedelbarligen betjena enskilda yrken — om de äfven medelbarligen åstadkomma denna nytta genom utveckling af tankekrafterna —; huru deras egentliga bestämmelse är den att uppfostra åt Staten och Kyrkan allvarliga och förståndiga vårdare af deras angelägenheter" — och derföre "icke medgifva att enskilda afsigter må rubba den allmänna studie-ordningen."

Förf. dröjer här endast kort vid Elementarläroverkets organisation, läroämnen och lärosätt, vid klass-systemet, hvilket, "om det rubbas, måste oundvikligen omskapas på ett sätt som ej öfverensstämmer med Sveriges Statsförfattning eller med det Svenska lynnet" (s. 11). Men deremot uppehåller han sig desto längre vid Universiteterna (s. 11—23). I träffande drag söker han visa huru dessas närmaste bestämmelse, att "fullborda den uppfostran, som Staten gifver åt ynglingar, ämnade till dess och kyrkans tjenst", samt den högre, att "vårda och utvidga nationens förvärfvade andel i hela menniskoslägtets vetenskapliga odling", i början stodo hvarannan så nära, att "de kunde uppnås, utan att lärarne behöfde verka i mer än en

rigtning." Ty "å den ena sidan voro vetenskaperna den tiden sammanknutna; de hade då ännu icke utgrenat sig till en mångfald, som intet enda hufvud kan fatta eller bevara. Å den andra sidan voro då fordringarna på grundlig allmän lärdom hos dem, åt hvilka vården af hela samhällets högre angelägenheter skulle anförtros, större än de nuvarande, bestämda af den nyare tidens lynne och de begrepp om Statens väsende, som det alstrat. En Embetsman, som skulle anses vara sitt kall vuxen, måsta då äga kunskaper af samma art, om icke till lika mått, som Professorns. Nu deremot skattas sådan allmän lärdom hos Embetsmän ringa, emedan Staten ej mera betraktas såsom ett organiskt helt, hvars delar, för att harmoniskt samverka, måste genomträngas af en gemensam inre lifskraft, utan såsom en mechanisk hopfogning af stycken, dem en yttre nödvändighetskraft skall drifva, hvart och ett till sin bestämda rörelse inom sin egen särskilda kult" o. s. v.

Då Förf. derpå upptager den andra faktiska frågan: "hurudan denna organisations lif och verkningar äro", fäster han sig först vid folkbildningen och antager, att denna i det hela betraktadt står hos oss högre, än hos andra nationer; hvartill han uppsöker orsaken — näst den svenska allmogens uråldriga frihet — i den husliga barnauppfostringen och den presterliga religionsundervisningen. Härvid stödjer Förf. sig hufvudsakligen på den närmare kännedom, som han haft tillfälle bereda sig af allmogen i Dalarne — under en flerårig förvaltning af denna provins — hvilken allmoges ljusa, praktiska förstånd och bildning han tecknar; och i afseende på förmågan att läsa jemnför med allmogen i Skottland, der, enligt år 1818 anställd offentlig undersökning, bland en folkmängd af 1,900,000 personer 50,000 barn funnos, som icke kunde få inträde i 948 offentliga sockenskolor och 2,222 enskilda, och derföre saknade all uppfostran, under det i Dalarne hela den folkmängd, som ej tillhör barnaåldern, med högst få undantag, kan läsa. Förf. drar häraf den slutsats, att "folkmassornas bildning beror mindre på yttre scholinrättningar, än på det allmänna lifvets inre kraft. Ännu må det Svenska folket med stolthet känna sig mäktigt, att fortplanta inom sig själsförmögenheter och kunskaper, som hos andra folk måste med konstlade medel utifrån inympas i hvarje slägte" (s. 25).

Rörande Elementarläroverket, eller Trivialskolor och Gymnasier, söker Förf., (s. 26 ff.) i strid mot det inom Läroverkskomitén af en och annan ledamot yttrade omdöme, "att dessa, såsom felaktigt inrättade, hafva råkat i förakt och i allmänhet endast utgöra en tillflykt för fattigdomen och behofvet", faktiskt, eller af förhållandet af de vid denna tid, och tjugu år tidigare,

åtskilliga bland dessa besökande lärjungar, samt förhållandet emellan de olika stånden af 4133 lärjungar — från 1821 till och med vårtermins slut 1824 — bevisa, att ifrågavarande läroverk äga ett allmännare förtroende än förut.

Hvad Universiteterna beträffar, till hvilka han s. 36 återkommer, så anser Förf. dem genom stridiga dem föresatta bestämmelser blifvit desorganiserade, d. v. s. förlorat den inre, sammanhållande enheten och lifskraften. Orsaken härtill, och öfverhufvud till universitets-studiernas allmännare förhastade rigtning åt ensidig nytta finner Förf. i befordringslagarna och författningarna om embets-examina. "Vanligen förvärra palliativer en sjukdom. Utvidgade pensa för sådana examina hafva blott gifvit en ökad verksamhet åt den förstörande principen i denna anstalt." — Förf. gör dock rättvisa åt lärarnes nit att under dessa i flera hänseenden menliga och nedtryckande förhållanden, fullgöra sitt kall; äfvensom åt den hos ungdomen rådande anda. I afseende på denna fäster Hr Järta en synnerlig vigt vid Nationsföreningarne, såsom "lifvade af en bättre anda, än fordom; icke mera stående i ett fiendtligt förhållande, utan utgörande ett förbund af samhällen, som verka till ett gemensamt mål, det, att vidmakthålla hela Studentcorpsens anseende."

På grund af sin sålunda anställda undersökning af det svenska offentliga uppfostringsverkets organisation, förklarar Förf. sin öfvertygelse vara, "att detta uppfostringsverk, såsom ett helt betraktadt, icke påkallar någon väsendtlig omskapelse;" och anser endast nödigt, att i allmänhet dess verkningskraft förstärkes och särskildt att Universiteten återföras till sin fordna bestämmelse.

Förf. upptager emellertid först (s. 39 ff.) till pröfning några frågor, som han i det föregående endast lösligen vidrört, för att i sammanhang dermed granska de oblida omdömen, som i åtskilliga skrifter under de närmast föregående åren blifvit yttrade öfver Sveriges uppfostringsverk. — Då åsigten af den offentliga uppfostran och dess inrättning står i nära sammanhang med den af Staten, dess idé och bestämmelse; så söker Förf. visa, huru enligt den ensidigt juridiska åsigten af staten, hvilken betraktar denna endast såsom en "rättsmechanisk hopfogning af mennisko-enskildheter, man icke skulle fordra offentliga uppfostringsanstalter för annat ändamål, än det enda, att göra ett visst antal sådana individer dugliga till verkande redskap i ett machineri"; således "blott fordra special-skolor, men ej ett system af läroverk, till befordran af allmän humanistisk bildning." Betraktande staten — i motsats mot denna åsigt — såsom ett organiskt individuum, antager Förf. å ena sidan, att

den bör utbilda sig, men å andra, att anstalterna för dess utbildning skola vara öfverensstämmande med dess individualitet." Det är i enlighet med denna synpunkt, som Förf. bedömer vexelundervisningen och dess användning för folkbildning. Såsom bekant är, har denna method föga eller intet vunnit insteg i Tysklands folkskolor. Detta lands pedagoger hafva i det Bell-Lancasterska undervisningssättet endast sett ett medel att bibringa allehanda mechaniska färdigheter, att disciplinera en rå ungdom — hvari således icke vore att söka en vinst för folkskolan, utan mera en nödhjelp, användbar i fabriksstäder, der en sammanträngd barnhop vore i saknad af huslig uppfostran, och tillfälle ej gåfves till ett mera utbildadt skolsystem. I den bekante Pedagogen Niemeyers yttranden ur dennes "Betraktelser under en resa i England", hvilka utveckla denna åsigt, finner Hr Järta stöd för den tanka, som han länge hyst rörande lämpligheten af vexelundervisningen för Svenska folket. Betraktande det hufvudsakligen såsom ett "negativt" undervisningssätt af mechanisk beskaffenhet, i motsats mot det positiva, der folkbildningen utgör ett alster af folkets egen inre kraft, yttrar Förf. (s. 60 f.) den förmodan eller förhoppning, att Svenska folket i allmänhet ännu icke behöfver sådana mechaniska bildningsanstalter, som andra nationer, af nöd eller härmningslust, lånat från England, der åter det yttersta armod och ett deraf härflytande sedeförderf hos en stor del af de i fabriker, och äfven vid jordbruket arbetande lägsta folkklasserna påkallat dem.

Förf. nekar emellertid icke (s. 61 ff.), att många af "den nuvarande tidens tecken äro af en oroande beskaffenhet; och att i synnerhet ett betänkligt sedeförderf från de stora bränvinsfabrikerna flödat öfver hela landet och flödar oupphörligen." Han hoppas emellertid, att "Sveriges allmoge, om hvars tilltagande välstånd folkökningen inom alla landsorter jemte andra förhållanden vittna, ännu bevarar sin duglighet, sitt rena boadförstånd och sitt redbara svenska lynne, åtminstone i de provinser, der den kunnat bevara sin ursprungliga sjelfständighet, och der dess trefnad eller elände ej ankommer på hvarje ny godsherres ränteberäkning. . . . Hvarje färdighet är ett redskap, men intet mera; nyttigt, då det användes till något godt, skadligt, då det betjenar vränga uppsåt. Värdet af skickligheten att läsa, skrifva och räkna beror hos alla, hos Bonden, som hos Adelsmannen, på det bruk, som göres deraf; men detta bruk åter ankommer på en hel annan uppfostran, än den, som en mechanisk scholanstalt kan gifva. . . . Religionen är denna ett folks lefvande kraft, när nemligen den är bibehållen i sin renhet och i sitt oberoende af egennyttiga afsig-

ter." Det resultat, hvartill Förf. kommer, är således, att den svenska folkbildningen må hädanefter förblifva sådan den hittills varit, och fortgå i en organisk tillvext; hvarvid han lägger högsta vigt på presterskapets så intellektuella som moraliska bildning.

Förf. vänder sig derifrån (sid. 70 ff.) till Lärdomsskolan, och de denna gjorda tillvitelser, och deraf framkallade reformförslag. Hit hör först och främst fordran af enhet och medborgerlighet, eller en gemensam och likformig uppfostran af alla medborgare. Bestridande möjligheten, ja! önskvärdheten af en dylik likformighet i en ny-Europeisk stat, der bildningen yppar sitt fria lif i en ständig vexling af individuella skepnader, fäster Förf. uppmärksamheten på den allmänhet, som utmärker Sveriges läroverk. — Lika sceptiskt yttrar sig Förf. om den fordrade tidsenligheten, eller omskapelsen af detta läroverk enligt tidens anda. "Hvad är då denna nya Allmakt, åt hvilken man fordrar idkeliga offer af öfvertygelsens frihet? En välgörande gudomlighet eller ett blindt öde? Jag vet det icke; men jag dyrkar ej någon timlig Gud; jag hyllar icke den Österländska fatalismen. Vill denna tidsanda detsamma, som Försynen af evighet, då går det fram; men icke derföre, att han det bjuder. Vill han något annat, då möter det förr eller sednare ett hämmande motstånd." I motsats mot denna till sin rigtning kosmopolitiska tidsanda verka Sveriges uppfostringsanstalter — deri öfverensstämmande med landets statsförfattning — att "inom den nödvändiga ordningen för alla folk-organisationers utbildning, begränsa den nyare tidens, endast under detta villkor välgörande drift, att utvidga den menskliga personlighetens begrepp."

Dessa uppfostringsanstalter och deras framgång hvila nemligen på den förutsättning — detta utgör en hufvudgrundsats i Hr Järtas pedagogiska theori — att "i all undervisning det väsendtliga är att väcka och ordningssamt utbilda kraft", eller att "denna undervisning måste vara elementarisk i en dynamisk, icke i en atomistisk mening; den bör utveckla själsförmögenheterna från deras grund, icke fylla späda hufvuden med en mörja af olikartade vetenskapliga grundämnen." — Härpå grundar sig ock den stora betydelse, som språkstudier — enligt Förf. — äga i vårt, liksom i hvarje ändamålsenligt undervisningssystem. Att denna betydelse ej kan nedsättas genom de moderna reformatörernas fordran af en "encyclopedisk bildning af lexlärda sakkunskaper." Förf. finner häri en anledning att undersöka dels påståendet om de s. k. sakkunskapernas oföränderlighet, dels i allmänhet den uppdragna skarpa fördelning af det menskliga vetandet i sakkunskaper och språk-

kunskaper. Det är nemligen denna skillnad emellan de "till mängd och innehåll för alltid gifna" sakkunskaper eller realia, och de "ombytliga och tillfälliga språkkunskaper", som i motiverna till Läroverkskomiténs betänkande, såsom detta af en knapp pluralitet förestafvades, spelar en så betydande role. Skillnaden är visserligen i det i detta betänkande förekommande raisonnement så ytligt fattad och så svagt motiverad, att det för en Förf. med den styrka i tankegången och klarhet i framställningen var en alltför lätt uppgift, att tillintetgöra de derpå byggda slutsatser. Det är emellertid icke utan interesse att följa honom i denna polemik, som med lätt och säker hand blottar de psychologiska och pedagogiska kruditeter, hvilka våra dagars och vårt lands reformerande filanthropism har i arf från den Basedowska. Utrymmet tillåter emellertid icke, att återgifva Förf:s raisonnement (sid. 103 ff.). Πρῶτον ψεῦδος i denna pedagogiska theori — skulle vi för vår del vilja tillägga till hvad Förf. skarpsinnigt och träffande yttrat — är tvifvelsutan, att den synes betrakta språket såsom en egen uppfinning, som tillkommit efter föreställningarne, för att betechna och meddela dem; eller såsom ett resultat, som har sin anledning i samhällslifvet och behofvet att meddela sig och sina föreställningar. Språkbildning sammanfaller med sjelfva föreställningarnes bildning, och utgör den förytringsprocess, som ovilkorligen och nödvändigt motsvarar den förinring, som ligger i varseblifningens öfvergång till föreställning. Den pedagogiska realismen förbiser detta, då den betraktar språket endast såsom en yttre form, ett skal af tillfälligt förhållande till hvad som deri innehålles, i stället för att deri se en andelig produkt, sammanhängande med intelligensens verksamhet, och, så hvad de enskilda orden som hvad ordbyggnaden och hela språksystemet beträffar, uppenbarande en deri inneboende förnuftig princip. Det vore derföre fruktlöst, att söka öfvertyga denna läras bekännare, att språkstudier äfven äro sakstudier, liksom tvärtom *). För att ådagalägga den stora vigten af grundliga språkstudier, särskildt af

*) Träffande yttrar Jean Paul (Levana III. 76) med afseende på den tidiga polymathien i skolan och hopandet af läroämnen, som åt bildningsdriften endast gifva stoff, ej retelser och krafter: "Die alte Einleitung in Sprach und Sach-kenntnisse ist zwar richtig, aber das Inventarium dessen, was ein jener und was zu dieser gehört, ist gerade so falsch als gerade von Krankheiten von Brown, welche man zwar auch, wir er, in sthenische und asthenische eintheilte, nur aber Ruhr und Pest in jene Klasse, und den sthenischen Husten und Katarr etc. in diese warf. Denn z. B. Sprache rechnete man zu den Sprachkenntnissen, hingegen Natur-, Völkergeschichte zu den Sachkenntnissen, anstatt es umzukehren.

de klassiska, vädjar emellertid Förf. till historiens och erfarenhetens intyg i en utförligare betraktelse, hvarmed den [illegible] skriften slutas eller afbrytes.

Man söker i detta fragment förgäfves en närmare granskning af det nya skolsystemets praktiska grundsatser, eller de som röra läseordning och lärosätt. Rörande sammanslåendet af närings- och lärdomsskolan, hvilket, såsom bekant är, utgör en hufvudgrundsats, innehåller bilagan 1. ett ursprungligen i formen af en promemoria till Läroverkskomitén afgifvet förslag, åsyftande att öfver den lägre eller vanliga apologistiska ställa skolor för högre bildning till näringsyrkena, motsvarande gymnasier för den lärda bildningen; ett förslag, som i det närmaste öfverensstämmer med Skolrevisionens åsigt, och med hvad som redan medelst inrättande af högre borgarskolor in praxi blifvit icke utan framgång försökt. I afseende på den fria flyttningen och ämnesläsningen hänvisar Förf. till Hr Grubbes och Skolrevisionens framställning af det betänkliga eller rent af falska deruti; och anför äfven ett yttrande af Hr Geijer i Litt.-Bladet i samma anda, hvilket skulle tyckas stå i strid med denne förf:s förändrade öfvertygelse, i fall icke förändringen i denna punkt varit uttalad i alltför obestämda och mångtydiga ordalag, för att berättiga till någon säker slutsats rörande det inre af hans öfvertygelse i afseende på de pedagogiska grundsatser, som han i föregående med så mycken värma och ihärdighet försvarat. — Bilagorna innehålla för öfrigt de af Förf. i tidningsartiklar lemnade underrättelser om annorstädes misslyckade och längesedan förkastade försök till de hos oss yrkade skolreformer. Dessa från Tyskland och Frankrike hemtade underrättelser skulle lämpeligen kunnat ökas med en framställning af de Lorinserska rörelserna inom den Preussiska pedagogikens område. Ty dessa förhandlingar förtjena framför allt att studeras af dem, som hos oss åtagit sig det vanskliga bestyret, att icke blott förbättra, utan omstöpa vårt läroverk. De torde der inhemta, huru en regering, utmärkt genom den mest omsorgsfulla, planmässiga och fruktbärande verksamhet för offentlig undervisning, och den stora pluraliteten af ett lärarestånd, förenande de mångsidigaste och djupaste insigter med täflande nit och skicklighet, just i fullkomnande af klass-systemet — såsom det system, som åt lärarens personlighet samt den lefvande undervisningen bereder största utrymme — och i de klassiska studiernas stigande grundlighet söka lösningen af tidens pedagogiska problem. Dock — hvad betyder väl allt detta för den, som är i besittning af det sanna pedagogiska arcanum? Det är blott, för att låna uttrycken ur ett officiellt förordande af den nya läroverksinrättningen, "den

starkares rätt, förtryckets rätt" eller "statens" emot "föräldrarnes system", som är detsamma som det nya svenska skolsystemet!

Vi hafva refererat — om äfven icke med den utförlighet, hvartill skriftens sakrikhet lockar — dock, om vi ej bedraga oss, tillfyllest, för att inför den fördomsfria vinna bekräftelse åt den ofvan framkastade mening, att denna skrift, just emedan den utgår från betraktelsen af det svenska läroverkets idé, och vilkoren för dennas realisation, är med all sin konservatism af en vida mera progressiv rigtning, än dessa theorier, som då de uppträda för att förbättra eller reformera sekelgamla institutioner, lemna å sido all undersökning om det *goda* som finnes, och som det bättre förutsätter, eller om den *form* som skall vinna en fullkomligare utbildning genom utveckling af den deri inneboende princip. Det synes oss derföre vara ett oväntadt missförstånd af en för öfrigt sakkunnig och billig granskare (Tidskr. f. Lärare och Uppfostrare, 2 H. s. 114 ff.) då han, gillande Hr Järtas polemik mot den mekaniska åsigten af läroverken och undervisningen, mot uppfostringskomiténs opröfvade allmänna organisationsplan, förklarar "sig icke utan smärta kunna åse huru vår Förf., förkastande hela den egentliga vinsten af den nyare tidens pedagogiska utveckling, vill beröfva våra skolor all möjlighet och alla medel till uppkomst." Detta kan så mycket mindre hafva varit Hr Järtas mening, som han fäster en hufvudsaklig vigt vid läroverkets dynamiska sida och dess perfektibilitet, vid dess förmåga att hos lärjungarne uppdrifva den andliga kraften, och vid den betydelse, som i detta hänseende de klassiska språkstudierna ega. Klart är att detta förutsätter, att de didaktiska hjelpmedel, som den nuvarande tiden erbjuder, så för språkundervisning som för undervisning i allmänhet, må i sin ordning begagnas. Och — den värde Rec. vet ganska väl, att man just icke behöfver företrädesvis gå till den s. k. Nya skolan, för att lära känna och behörigen uppskatta dessa hjelpmedel. Hvilket vare sagdt utan att för öfrigt nedsätta denna skolas förtjenster. — Mången — som för öfrigt med ref. räknar det för en ära att öfverensstämma med den värde Förf. i den angifna syftningen af hans skrift, och att underskrifva de många ypperliga, väl sagda tankar, som der förekomma — torde emellertid med skäl sakna en närmare utveckling af de medel, som för öfrigt erfordras för uppstegrande af det sålunda tecknade läroverkets inre lif. Till stor del torde denna brist böra skrifvas på afhandlingens fragmentariska skick. Måhända ansåg Förf. denna uppgift företrädesvis tillhöra männen af facket. Dessutom, der det synthetiska momentet, den alla elementer i osöndrad enhet sammanfattande lugna blicken, är så öfvervägande, är det natur-

ligt, att det analytiska och kritiska momentet i sin negativa rigtning får en underordnad betydelse. Der framställningen utgår från statsmannens totalåskådning af samhället i dess konkreta lefvande skepnad och genom sekler fortgående historiska utveckling, och densamma är genomträngd af den öfvertygelse, att samhällsmedlemmen mindre bildas genom den formella fullkomligheten och likstämmigheten af dess läroanstalter än genom den samverkande inflytelsen af det offentliga och enskilda lifvet, af den religiösa och sedliga halt, som detta äger — antager densamma lätt, i afseende på status quo, en optimistisk stämning, särdeles som denna näres ej mindre genom den mognare ålderns misstroende till obepröfvade förändringar, än vår tids nogsamt ådagalagda oförmåga, att i någon rigtning kunna organisera eller skapa något gediget och beståendc. — Så — för att tala om folkbildningen, denna våra samhällsförbättrares cheval de bataille — instämma vi fullkomligt med Hr Järta deruti, att dennas befordran medelst ett på vexelundervisningsmethoden grundadt fullständigt och likformigt skolsystem, är icke hos oss påkallad af samma nödvändighet, som i England; och att med de tekniska färdigheter och minneslexor, som genom lankastermethodens mekanism säkrast inöfvas, ensamt är i afseende på sann själsbildning föga vunnet. Men — detta oaktadt, synes det oss dock, såsom Förf. vid bedömande af behöfligheten och önskligheten af offentliga folkskolor i vårt land, alltför uteslutande lagt till grund sin enskilda erfarenhet af folkets bildning, praktiska förstånd och sinnesredbarhet i den provins, som varit åt hans vård anförtrodd. Om i Dalarne, och till stor del af samma anledning i Norrland, folkskolor icke äro af behofvet påkallade — hvilkas allmännare inrättande i dessa provinser dessutom möter oöfvervinneliga lokala förhinder — så torde detta icke gälla om Sveriges öfriga, särdeles mera folkrika sydliga provinser. Ju mera folklynnet och sederna sakna inre gedigenhet och bildningskraft, och ju mera hotande farorna äro af en genom den obehindrade jordafsöndringen, bränvinsfabrikationen o. s. v. stigande pauperism och sinnesslapphet, desto mindre umbärliga måste man anse dessa anstalter, som åsyfta en tidig och vårdad utveckling af de krafter, som försynen nedlaggt i menniskans bröst. I samma mån de deri anställda lärare i allmänhet äro så danade, att de förstå sitt kall, och sålunda ej mindre i de institutter, hvarifrån de utgå, och hvilka stå under prestmäns ledning, än i folkskolan, den lefvande religionsundervisningen utgör sjelfva spiritus rector, och för öfrigt skolan står under den vårdande uppsigten af ett insigtsfullt och nitiskt presterskap, torde man icke behöfva frukta

den missbildning, eller öfverbildning, hvartill eljest en oklok filantropism och ett mekaniskt undervisningssystem lätteligen gifva anledning.

Hvad lärdomsskolan eller elementarläroverket i hela dess omfattning beträffar, så medgifva vi villigt vigten af kyrkans och uppfostringsväsendets urgamla förening; men denna förening måste vara en sådan, som består med och befordrar hvarjes sjelfständiga och fruktbärande verksamhet, ej en yttre förbindelse, som verkar förlamande på denna verksamhet och lätt föranleder ett inre missförhållande. Det är till ett sådant förhållande som befordringslagar och organisationen af kyrkans styrelse hos oss föra. — Vi nitälska äfven för det nära sambandet emellan föräldrahuset och skolan; men tro ej, att detta beror af feriernas längd. Inskränkas dessa i någon mån, så måste undervisningen i skolan bära desto säkrare frukter, den parforceläsning, hvartill terminens korthet i förhållande till längden af pensa tvingar lärarenitet, undvikas, och det gamla läroverket sättas i stånd att täfla med yngre anstalter, der läsningen fortgår hela året med kortare afbrott. — Hr Järta har rättvisligen fästat uppmärksamheten på den progressiva, efter ungdomsålderns naturliga utveckling afpassade beskaffenheten af den offentliga undervisningen. Men — af icke mindre vigt är likstämmigheten och sammanhanget emellan de särskilda afdelningar, som läroverket innesluter. Bekanta äro de önskningar, som i denna punkt blifvit uttalade af dess vänner. Uppfyllas icke dessa önskningar, sammanföras icke skola och gymnasium till en enda sammanhängande, under samma beständiga styresman stående läroanstalt, — den må för öfrigt bära hvad namn som helst — så kan svårligen det svenska elementarläroverket upprätthållas. Men — och detta kan icke nog ofta upprepas — det förnämsta villkoret för detta elementarläroverks ändamålsenliga verksamhet, det, hvarunder alla andra måste underordnas, är vidtagande af sådana åtgärder, som verka på de personliga krafter, hvaraf dess lif och bestånd ytterst beror; d. v. s. åsyfta beredande af den största möjliga tillgång på fullt dugliga lärare. Ty endast härigenom kan slendrianens slummer förekommas, och den menliga inflytelsen af tillfälliga tidsförhållanden, af obetänksamhetens hugskott och försök, förebyggas. På denna omständighet, på allvarligare mått och steg för beredande af den skicklighet, som det svåraste bland alla kall, lärarens, tages i anspråk, synes man inom Läroverkskomitén föga varit betänkt; med den konstruktiva och formalistiska rigtning, som pluralitetens beslut togo, var ock detta icke att vänta. Sedermera har visserligen uppmärksamheten derpå blifvit vänd. Men anmärkningsvärdt är,

hära hufvudsakligen det är den gamla skolans vänner, som nitälska för denna angelägenhet, under det den nya skolans se den med likgiltighet, stundom ända med fiendtlighet. Detta är endast ett korollarium af den pedagogiska theori, som åt den lärande personligheten blott inrymmer en underordnad betydelse. Man tadle icke konseqvensen; men — desto mera den illiberalitet, som söker hindra, att de billigaste anspråk af det gamla läroverket i detta hänseende — anspråk, föreskrifvade af klass-systemets mångsidiga utbildning i våra dagar — i någon mån tillfredsställas. Man skall tilläfventyrs hålla mot oss denna frågas öde vid sistlidne riksdag, särskildt inom det stånd, som företrädesvis bör betraktas såsom det gamla läroverket tillgifvet. Men — man ihågkomme antecedentia, Ekonomiutskottets famösa betänkande rörande skolans organisation. Voro väl de deruti uttalade tänkesätt mot läroverket af den beskaffenhet, att de kunde ingifva förtroende för förslager, som understöddes ifrån samma håll, och hvari klausulen om inbemtandet af den nya skolmethoden läto mången befara en orm midt ibland blomstren?

Det gamla läroverkets vänner hafva i afseende på denna vitalfråga kastat ögonen på universiteterna; då — för att anföra orden från en uppsats öfver Pedagogiken af en aktad, redan cit. Förf. i 1:sta häftet af Tidskrift för Lärare och Uppfostrare — "utan ett kraftfullt handtag från dessa intet pedagogiskt studium kan uppkomma, ingen verklig lärarebildning vinnas." Obestridligt är att det tillhör universiteterna att verka efter förmåga för detta vigtiga ändamål; de sörja i detta fall, såsom klart är, endast för sitt eget interesse. Vi medgifva äfven att, under det man derstädes stegrat fordringarna på elementarläroverkets verksamhet, man ej gjort tillfyllest för utbildningen af de krafter, hvaraf denna verksamhet ytterst beror. Men man ihågkomme att de förhållanden af förlamande beskaffenhet, som i vårt land hvila öfver all andelig verksamhet och de inrättningar, som vårda den — förhållanden, som, tyvärr eller lyckligtvis? mindre hafva sin grund i yttre förhinder än i en naturlig sorglöshet och bristande ihärdighet — gälla lika mycket högskolan som elementarskolan. Detta vare icke sagdt för att minska universiteternas ansvar, eller för att helt och hållet derifrån afvärja den beskyllning, att de igenom införda kontrollerande åtgärder möjligen befordrat missförstånd, som för elementarläroverket icke varit utan betänkliga följder. Men då man ställer dessa fordringar till universitetet, göre man sig väl reda för hvad man egentligen vill. Klart är, att det tillhör universitetet — och särskildt dess filosofiska fakultet — att i de discipliner, som

förekomma inom skolan, meddela den mest grundliga och tillförlitliga vetenskapliga undervisning, så att, så vidt denna undervisning behörigen begagnas, den vid universitetet danade lärarens theoretiska bildning intet lemnar öfrigt att önska. Klart är äfven, att icke blott undervisningssättet, utan äfven de medel, hvarmedelst undervisningens och i allmänhet studiernas frukter pröfvas, eller examensinrättningen bör vara sådan, att den, så vidt möjligt, förekommer planlöshet och osammanhang i studierna, äfvensom ytlighet och charlataneri. Likaledes torde vara obestridligt, att universitetet bör tillse, det må nu ske genom särskilda, för ändamålet stiftade institutioner, eller på annat sätt, att sådana kunskapsarter, som utgöra för läroverket väsendtliga undervisningsämnen, men förutsätta, för att såsom sådane af den deri bildade kunna besittas, en närmare och mera lefvande insigt, blifva föremål för gemensamma praktiska, af vetenskapen vägledda öfningar. Bekant är, hvad i detta hänseende vid Tysklands universiteter blifvit gjordt för den högre lärareskickligheten. Men icke nog härmed: man har äfven satt i fråga, huruvida icke universiteterna på ett ännu mera genomgripande sätt skulle kunna verka för elementarläroverket genom egna kurser i uppfostringsläran; — och i den redan citerade afhandlingen, har man till och med på fullt allvar påyrkat insättandet af en egen pedagogisk lärostol. Vi neka ej att pedagogiken har en strängt vetenskaplig sida, grundad på själsbildningens idé och vetenskapernas organiska sammanhang; och att den, såsom sådan, både kan och bör vara föremål för akademiskt föredrag. Men vi frukta dock att vid universitetet kan en slik kurs svårligen blifva så utförlig och så fruktbärande för elementarundervisningen, som vore af nöden, — dels emedan den förmåga, som erfordrades för att icke blott framställa uppfostringsläran i allmänhet, utan i dess tillämpning på särskilda läroämnen, är en högst sällsynt företeelse; dels emedan pedagogiken, såsom uppfostringskonst eller en "lärarnes vetenskap", svårligen kan praktiskt behandlas eller utbildas till fullt medvetande eller lefvande insigt hos läraren, utan att åtföljas af öfning och en fortgående reflexion öfver sjelfva praxis. Hvad vi sett af de vid Tysklands universiteter hållna och utgifna kurser i uppfostringsläran, har stärkt oss i denna öfvertygelse. De må vittna om än så mångsidiga filosofiska studier och grundliga specialinsigter, så stadnar det dock vanligen vid allmänna betraktelser, vid sväfvande föreskrifter, emellan hvilka och den konkreta undervisningen ligger ett ouppfylldt svalg. Det torde derföre endast vara i sammanhang med ett skollärare-seminarium, som dylika föreläsningar kunna blifva

fullt ändamålsenliga och verka på sjelfva lärareskickligheten, på en gång lifgifvande och regelbindande. Universiteterna — i synnerhet det ena — erbjuda tillfälle härtill genom närheten af en fullständigt organiserad, talrikt besökt elementarskola. Skolrevisionens förslag har tvifvelsutan äfven haft för afsigt, att i denna punkt närmare förbinda universitetet och elementarläroverket, och att genom denna förbindelse verka välgörande på båda.

Den, som skrifver dessa rader, har vid flera tillfällen — sednast i denna tidskrift (1845, N:o 2: Om Svenska Elementarläroverkets framtid) — uttalat sin öfvertygelse, att all förbättring af vårt undervisningsväsende måste stå i öfverensstämmelse med dess idé, eller med de grundsatser, hvarpå det är bygdt, och således utgå från lärareståndet; och detta i den dubbla mening, att den är rigtad på detta stånd och utbildning af dess förmåga, och tillika ledes af detsamma, eller af personer genom bildning, erfarenhet, sakkännedom, fullt hemmastadda med den offentliga undervisningens uppgift och vilkoren för dennas lösning. Till detta ändamål måste alla öfriga åtgärder, som vidtagas, sammanverka*). Ty endast under för-

*) Det är om dessa åtgärder — anstalter för lärares bildning, förbättrade lönevillkor, fullkomligt fri ansökningsrätt, lärares befriande från de konsistoriella bestyren, gymnasii närmande till skolan medelst beständigt Rektorat och gemensam disciplinarlag, feriernas förkortande o. s. v. — som Biskop Agardh i sitt utlåtande öfver sednaste Skolrevisionens betänkande (Se Tidskr. för Lärare och Uppfostrare, 1 H. s. 26) yttrat, att de "likna de yttre stöden för en fallande byggnad, som kunna dölja dess bristfällighet och någon tid hindra den från fall, men icke bevara den derföre." Att dessa åtgärder äro något vida mera, att de utgöra positiva, djupt ingripande medel till uppstegring af skolans inre lif, af dess harmoniska och sjelfständiga verksamhet, är allt för mycket i ögonen fallande, för att tillåta att taga Hr A:s yttrande för fullt allvar. Men saken är för allvarlig, för att skämta med; stället icke heller fullt lämpligt derför. — Samma missförstånd — eller missledning — röjer sig i det i sammanhang dermed fällda utlåtande om den faktiska vederläggning, som Skolrevisionen gifvit af det resonnement, hvari "den bemödar sig att vederlägga den nya Skolmethodens grundsatser", genom sitt underdån. tillstyrkande, att "det vore Ephorus med lärares samtycke obetaget, att om begge läroverkens (lärdoms- och borgarskolans) förening till gemensam undervisning med den valfrihet af ämnen, som af en dylik förening möjligen kan blifva nödvändig, ingå med underd. ansökan", eller enligt Hr A:s öfversättning: "att den nya skolmethoden, öfverallt der opinionen visar sig vara för densamma gynnande, må införas." Det kunde, vill det synas, icke vara Biskop Agardh, såsom sjelf ledamot af nämnde Revision, obekant, att dennas pluralitet med detta tillstyrkande i allmänhet uttryckt styrkan och renheten af sin öfvertygelse, att det gamla läroverket, om det genom vidtagande af ofvanförmälte åtgärder försättes i behörigt skick, af det nya skolsystemets fortfarande och åtnjutande af all billig upp-

utsättning af ett läraresånd genom insigt, duglighet och nit fullt vuxet sitt svåra kall, och af inga näringsomsorger och främmande pligter i sitt sträfvande stördt eller förlamadt, kan detta läroverk motsvara sin bestämmelse, och i någon mån närma sig de på samma grund hvilande, längesedan i ett ändamålsenligt skick och fruktbärande verksamhet försatta undervisningsverk, som det protestantiska Tyskland företer. Endast så vida kan också den började striden med jemnade krafter fullföljas och utkämpas, och dagens pedagogiska problem nöjaktigt lösas. Ty striden måste utkämpas — med ordets och handlingens makt, emellan dem det tillhör. Vi frukta nemligen vida mera än ytterligheterna detta eklektiska juste-milieu, som oroligt sväfvar kring den rätta medellinien, utan att någonsin kunna träffa den; detta välmenande bemödande att sammanjemka till rot och syftning olikartade åsigter, som blott förvillar och förslappar, men svårligen kan bära någon gedigen frukt. Vi hoppas dock att de symptomer, som deraf förspörjas, endast äro öfvergående. Hvarje eftergift; som sker på bekostnad af erkända och bepröfvade grundsatser, hämnar sig förr eller sednare på den eftergifvande, emedan den invecklar honom i oupplöslig motsägelse. Det gamla läroverket, som genom sin yttre splittring framför allt påkallar inre sammanhållning och planmässighet, kan på slik eftergift endast förlora. Vi förmoda ock, att den nya skolan, om den har någon framtid, har att söka den i en egen och sjelfständig utveckling af de principer, som den uttalat. E. A. S.

[46] Skildringar ur det husliga lifvet af *en Onämnd.* Stockholm 1845. 407 sidd. 8:o. (Priset: 1 Rdr 32 sk. b:ko.)
Fortsättning af Skildringar ur det husliga lifvet. Stockholm 1846. 402 sidd. 8:o. (Priset: 2 Rdr b:ko.)

Dessa skildringar hafva, om vi ej alltför mycket misstaga oss, vunnit många läsare och mycket bifall. Något klander har väl också försports, och båda delarne kunna hafva sina goda grunder. Saken kommer helt och hållet derpå an, ur

---

muntran, ej har något att frukta; och att den tillika dervid hyst den välgrundade mening, att lika litet någon Ephorus, som ledes, icke af glänsande hugskott, utan af en lugn och fördomsfri betraktelse af förhållandet, lärer skynda att bringa å bane någon omstöpande förändring, som en klok och omtänksam Regering i en fråga af så oberäknelig vigt för samhällets framtid förhastar sig, att denna sorgfälligt pröfvar allt, och således icke tager sitt beslut, innan den vidtagit de föreslagna åtgärderna till läroverkets förnyelse, och afbidat resultaten deraf.

hvilken synpunkt arbetet betraktas. Vill man räkna det till vår romanlitteratur, då är stafven genast bruten öfver detsamma, ty något synnerligt æsthetiskt värde torde vara svårt att tillerkänna detsamma. Men nu kan en berättelse under romanens form innehålla mycken lärorik sanning, ehuru romanformen blott är vald emedan någon form måste finnas. Så har t. ex. den utmärkte Fransmannen Beaumont lemnat en ganska lefvande skildring af slafveriet i Nord-Amerika under formen af en roman, hvilken såsom sådan är af föga eller intet värde. Vi reservera oss derföre emot hvarje omdöme, som ville tillerkänna dessa skildringar någon hög rang inom vår poetiska litteratur. Deras plats är ibland populära sedolärande skrifter, och betraktade ur denna synpunkt erkänna vi gerna deras verkliga värde. En ren moralisk och religiös anda genomgår arbetet och gör det till en passande lektyr i allvarsamt bildade familjekretsar. s—s.

[47] Tankar om P. D. A. Atterboms Sagospel: Lycksalighetens ö. Bihang till Fortsättning af Skildringar ur det husliga lifvet. På Bagges förlag. Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet, 1846. 77 sidd. 8:o. (Priset: 24 sk. b:ko.)

Vi anmäle denna lilla skrift hufvudsakligast emedan den bringar till erinring ett bland de förnämsta poetiska arbeten i vår litteratur och emedan den torde locka någon af de med detsamma obekanta till dess njutningsrika studium. Slika påminnelser om Hr A:s poetiska alster äro lika välkomna för hans vänner, som behöfliga för den, honom allt mer benägna allmänheten. Denna allmänhet behöfver nemligen underrättas derom, att den Atterbom, åt hvilken hon nu börjat skänka en så vänlig uppmärksamhet, uti skaldeskap samt i sedliga, religiösa och æsthetiska åsigter icke är så helt och hållet ny, att hans äldre produkter skulle vara att betrakta såsom antiqverade, utan att hans — om man så vill anse det — affall egentligen endast består uti en ljusare och friskare åsigt om närvarons företeelser samt uti anslutningen till vissa bland dess interessen. Att allmänheten fordrat ett närmande å Hr A:s sida såsom vilkor för sin hyllning af honom, finne vi rättvist; men lika billigt är ock å andra sidan, att allmänheten lemnar den gamla, från yttre orsaker härledda fördomen mot Hr A:s många och herrliga poetiska skapelser. Vår tid öfversvämmas dessutom ej så af snilleverk, att ett arbete af så stort värde, som Lycksalighetens ö, skulle sakna stunder för läsning eller omläsning. Snarare skulle man kunna yrka, att i det närva-

rande öfverflödet på vers, men armodet på poesi, den gedigna ästhetiska njutningen hufvudsakligen måste sökas i äldre arbeten.

Den lilla skriften innehåller trenne personers "tankar" om sagospelet: Lycksalighetens ö, nemligen Kjellanders, Amalia Hedvigs och Förf:s till skildringar ur det husliga lifvet. Af dessa trenne förklaringar är den sista utförligast, men enligt vårt tycke den minst tillfredsställande, och det af trenne orsaker: först emedan den fattar sagospelets personligheter såsom särskilda förmögenheter i vår själ, vidare derföre att den utsträcker förklaringen alltför långt, ändtligen emedan den tager sagospelets grundtanke för mycket allmänt.

I afseende på den första punkten är det för de fleste läsare nog att hänvisa till Kjellanders yttrande (p. 53) "att scenen ej får förflyttas helt och hållet inom Astolf sjelf, och personer, händelser, handlingar tagas för en blott allegorisk föreställning af särskilda böjelser och begär, tankar, känslor o. s. v. hos honom."

Angående den andra anmärkningen erinre vi blott om den kända regeln, att den poetiska allegorien icke behöfver äga betydelse ända ned i sina minsta delar, utan att den tvärtom får betjena sig af en mängd detaljer såsom en yttre tillrustning, genom hvilken grundtanken får den sinnlighet och realitet, som för dess egenskap af skön icke är mindre väsendtlig än det andeliga innehållet.

Hvad beträffar den tredje punkten, så bör märkas, att Astolf ej får fattas såsom en alldaglig menniska med vanliga frestelser, utan såsom en genialisk, öfver den allmänna ordningen upphöjd karakter, som genom den ädlare arten af lockelser och fall vinner vår ästhetiska känslas sympathi, om han ock för den moraliska reflexionen är en icke mindre syndare, än de beklagansvärda varelser, hvilka genom sina frestelsers äckliga beskaffenhet på samma gång väcka en ästhetisk som en moralisk afsky.

För de flesta bland våra läsare torde en vidare utläggning af dessa anmärkningar vara öfverflödig; men då Förf. con amore synes omfatta sin förklaring och hon dessutom förtjenar uppmärksamhet för det interesse, hon skänkt Hr A:s sagospel, så torde det tillåtas oss att något utförligare utveckla vår mening.

Om vi nödgades välja emellan de begge ytterligheterna i förhållandet till en allegorisk dikt, så skulle vi utan tvekan föredraga den alls intet förklarande framför den allt förklarande, och det på den grund, att den poetiska uppfattningen står vida närmare den förra ytterligheten. För att öfvertyga sig härom, behöfver läsaren endast genomögna den "andemenings"-

tabell, som Förf. lemnar oss på sagospelets personligheter, och hvilken helt enkelt består i utbytet af reela individualiteter emot nakna abstraktioner. Ett sådant slags förandligande gifver utan fråga döden åt sagospelets poesi och är dessutom i psykologiskt hänseende ett misstag, alldenstund Astolf t. ex., som "andeligen" skall betyda "förnuftet", icke blott med tanken, utan likaväl med "viljan, känslan", omfattar sina svärmiska drömmar, liksom ock Svanhvit och Felicia, af hvilka den förra skall betyda "from vilja, känsla", den sednare "sinnlig vilja, känsla", hafva ett icke mindre motsatt tänkesätt, än en skiljaktig känsla och vilja. Detta prosaiska och oriktiga tydningssätt hade Förf. undgått, om hon ej af en oklar benägenhet för det inre blifvit förledd till att i sagospelets allegoriska personer se enskilda själsförmögenheter i stället för bestämda lefnadsåsigter och lefnadsriktningar. Om "de gamle Egyptiers motsvarighetslära" häri har någon andel, lemne vi oafgjordt; men säkert är, att hvarken Kjellander eller A. Hedwig dertill äro skulden, då de båda stå i rak strid med Förf. uti detta fall och begge stödja sig på den riktiga förutsättningen, att lefnadsåsigter och lefnadsriktningar kunna representeras genom till fullo konkreta personligheter, emedan de taga ej blott en, utan alla förmögenheter uti anspråk. Har Förf. sjelf insett denna sin väsendtliga skiljaktighet från sina föregångare, så vittnar bifogandet af deras försök om en sällsynt oegennytta hos henne.

Detta angående de personligheter, hvilka verkligen äro allegoriska. Nu några ord om de icke allegoriska väsenden, hvilka endast hafva till bestämmelse att öka lifvet och realiteten af de allegoriska gestalterna. Sådana figurer äro t. ex. Vindarne och deras moder Anemotis. Sedan nemligen den sanningen, att en fullkomlig lycksalighet ej får sökas på jorden, en gång antagit den sinnliga gestalten af en långt bortom jorden liggande lycksalighetens ö, så fanns för skalden ingen naturligare utväg att dit förflytta en dödlig varelse, än den, att betjena sig af någon ibland vindarne, då de för fantasien synas fria från de bojor, som binda de öfriga varelserna vid jorden*). Men ibland alla vindar hvilken kunde väl skalden hällre välja, än den milde Zephyr, som måste tänkas en likså hemvan gäst på Felicias ö, som hjelpsam vän till en så äkta skaldenatur som Astolf. Sålunda är Vindarnes grotta icke sjelf en allegori, utan endast konseqvensen af den redan antagna

*) Huru mycket djupare är ej redan härigenom sagan om Lycksalighetens ö, än den om Ungdomslandet, dit "svenner färdas på hvalens rygg" och hvilket således förlägges inom jordens gränsor!

bilden af det bortom jorden liggande lycksalighetslandet. Det är denna skillnad mellan principer (hufvudpunkter) och konseqvenser (tillbehör, apparater) uti allegoriska dikter, som vanligen förgätes; och det är och genom bortseendet från den, som Förf. vill finna i Anemotis den råa naturkraften, i vindarne passionerna, i Zephyr fantasien (fantasien en passion!).

I uttydningen af sagospelet i dess helhet synes oss Förf. hafva visat mera religiös innerlighet än esthetiskt sinne. I följd deraf har Hr A:s sagospel genom henne fått den säkert opåräknade betydelsen af en andakts-uppbyggelseskrift. Om det kan tjena någon mer än Förf. i detta hänseende, så skall det högeligen fägna oss; dock bekänne vi ärligen, att vi för vår del aldrig ämne rikta någons uppmärksamhet på något annat än det rent poetiska och det myckna poetiska i detta arbete.

Att närmare ingå i den tydning af Hr A:s sagospel, som i likhet med Kjellanders aldrig lemnar ur sigte den poetiska individualiseringen, dertill hafva vi ej nu hvarken tillfälle eller utrymme, men vi torde framdeles återkomma till detta interessanta ämne.

E. A. C—N.

[48] **Johan Olof Wallin. Svea Rikets Erkebiskop. Minnesteckning af *Joh. Henr. Schröder*. Uppläst i Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiqvitets-Akademiens sammankomst d. 18 Januari 1842. Stockholm 1846. P. A. Norstedt & Söner.**

"Skrifterna i anledning af Erkebiskop Wallins personlighet och frånfälle utgöra redan en liten litteratur", säger med rätta Prof. And. Fryxell i bihang till sitt år 1844 hållna och 1845 särskildt tryckta inträdestal i Svenska Akademien. Denna "litteratur", hvars särskilda delar äro olika hvarandra i värde, men alla mer eller mindre interessanta för den store hädangångnes tacksamme beundrare eller enskilda vänner, ökas af detta Prof. Schröders tal, hvilket, så vidt ref. har sig bekant, är det, väl icke af alla sist hållna, men sist af trycket särskildt utgifna. Vill man jemföra det med andra, t. ex. med det nyss nämnda Fryxellska, så synes den skillnaden visa sig, att då i det sednare, hvilket dessutom eger större omfång och utförlighet, språket, såsom lokalen för dess hållande fordrade, tager en jemförelsevis högre flygt och företrädesvis uttalar beundran och lof, hvilka känsloyttringar erbjuda rikhaltigare rhetoriska hjelpmedel; så är i Schröders tal språket enklare och de känslor, som leda och värma talaren, lika mycket menniskans, landsmannens och den enskilde vännens, som

den för tillfället uppträdande minnestecknarens. Att Schröder är lycklig såsom minnestecknare, är för mången på förhand bekant. Hans förtjenst ligger ej blott i uttryckets nättbet, egentlighet och klarhet, ej heller endast i den värma och hjertlighet, som kommer läsaren till mötes. Den ligger fastmer deri, att han ej åtnöjer sig med att skildra det allmänna, det offentliga i dens lefnad, hvilkens minne skall tecknas, utan följer honom på det enskilda lifvets mera afväga och för allmänheten mindre bekanta stigar och vet att af särskildheter, af i sig sjelfva små och oansenliga händelser och fall, leda omdömen och draga slutföljder, som gifva den rätta dagern åt taflan i sin helhet och erbjuda fyllnadsdragen till bildens individualisering. Ref. hoppas, att läsaren skall komma att finna detta omdöme bekräftadt äfven af ifrågavarande tal. —BD—

[49] Paralleler af *Onkel Adam*. Götheborg, D. F. Bonniers Förlag, 1845. 308 sidd. 12:o. (Priset: 1 Rdr b:ko.)

Dessa "paralleler" utgöras af följande sju små berättelser: Gustaf III och Klock-Jacob, Bröderne, Trettio år, Vi och vårt, Husbönderne, De båda ringarne och Stormkråkan. Dessa teckningar, åtminstone flere bland dem, torde utgöra författarens äldsta och hafva varit synliga i Aftonbladets följetong.

Det är anmärkningsvärdt, att läkare blifva så lyckliga æsthetiska författare, hvarpå äfven Sverige erbjuder mer än förevarande exempel. Men om det är anmärkningsvärdt, är det ej derföre svårfattligt: välförståendes att läkare blifva goda romanförfattare, om de nemligen hafva snille och derjemte snille för skön konst. Erinrar man sig — hvad som dagligen allt mera skall erkännas — att för dylikt författarskap ej förslår någon "framspringande genialitet", utan att en stor och djup erfarenhet af menskliga lifvet, det offentliga och enskilda, med alla dess särskilda förhållanden, erfordras, så medgifver man lätt, att läkarens befattning och ställning i lifvet är för en poetisk natur högst fördelaktig, såsom erbjudande de rikaste tillfällen till studium af lifvet, af hvad som deri är och hvad som synes vara, dess verkliga innehåll, som menniskorna ofta afsigtligt dölja, och den skenfagra utsida, man vill vända mot verlden. Vid sjuksängen tjenstgör denne man ej alltid såsom blott läkare, men ock såsom prest: han uppdagar förhållanden, som, ögnade endast af honom, sedan omhöljas af ett evigt mörker; vid ledtråden af det meddelsamma förtroendet kringvandrar han i hjertats labyrint och blir delaktig af hemligheter, till hvilka kanske ej presten alltid får tillträde. Hans blick måste utomordentligt skärpas för psykologiska iakttagelser och, uppträder

han såsom författare, behöfver han ej möda sin reflexion med att utfundera sina ämnen, eller anmoda fantasien att uppfinna dem: han äger, så att säga, en skrinlagd fond af idéer.

Hos Onkel Adam röjes denna förmåga af fin iakttagelse och denna besittning af ämnenas osökta mångfald. Sanning och natur tala öfverallt, dock ingen trivial naturlighet, utan en ren, enkel gedigenhet. Så kallade briljanta ställen äger han få, så vida man ej dit vill räkna skarpsinniga och träffande omdömen; men det hela är dock snillrikt. Här, såsom egentligen hos hvilken författare som helst, låter snillet ej uppvisa sig i en viss tanke, ett visst uttryck, en bild, ett parti; men man erfar öfverallt dess närvaro. Ville man vara sträng, kunde man förebrå honom, att han understundom midt i berättelsen låter händelsen hvila, för att stanna och reflektera; men hvad han då säger, är vigtigt och interessant, och man må ej förtänka den episka skalden — så må man väl numera våga kalla romanförfattaren — om han tillåter sig en episod, hvilket slags utväxt är i andra arter af konststycken mer eller mindre ästhetiskt omöjliga.

Ref. har hört läsare förebrå Onkel Adam, att han för mycket undervisar. Förebråelsen skulle drabba, om framställningen hade dogmatisk form, hvilket icke är fallet, om man ej i afseende på en eller annan episod till någon grad ville tillämpa detta omdöme. Med större befogenhet torde man kunna ogilla bruket af en eller annan bild, som eburu i och för sig träffande, dock är lånad från regioner, hvilka äfven för de mera bildade i allmänhet, helst fruntimmer, torde förekomma främmande.

Hvad angår de ämnen, Onkel Adam gemenligen behandlar, vidrör han i dem menniskans och samhällets vigtigaste angelägenheter. Om den borgerliga friheten, ståndsförhållandena, barnuppfostran, husbönders och tjenares inbördes ställning m. m. d. har han mycket lärorikt att förkunna. Rörande hans tankar om ett och annat af nämnda förhållanden skola säkert de ej saknas, som vilja tillskrifva honom förflugna hugskott; men dessa böra erinra sig, att en tankdiger paradox är mera värd, än den reflekterande medelmåttans ofelbara satser, dem ingen gitter hvarken betvifla eller bevisa.

De s. k. nya idéerna synes Onkel Adam ej blott låtit passera förståndets revy och theoretiskt dem godkänt, utan upptagit och inhyst dem i sitt hjerta. Och värman af hans öfvertygelse är så stark, att den synes ej blott kunna frambringa poesiens blommor, men äfven den patriotiska handlingens lika vackra frukter.

A + B.

[50] **Original-Bibliothek i den sköna Litteraturen af utmärkta Författare och Författarinnor inom Fäderneslandet. Andra Årgången. Här och der bland Skandinaver och Tyskar. Bref och Dagboks-Anteckningar, efter Författarens död utgifne af *N. N.*** Häft. 21—25. **Norrköping, Östlund och Berling, 1846.**

Å titelbladet erfar man således, att Förf. är afliden, och inuti berättelsen finner man derjemte, att han varit en ung man af ett eller annat år utöfver tjugutalet. Den alldeles icke vanliga lätthet och talang, som röjer sig i dessa bref och dagboksanteckningar, kittla läsaren till en viss förlåtlig nyfikenhet, och man gör sig mödan utgissa, hvilken denna ganska öfvade penna i lifstiden tillhört. I början tycker man sig af den raska och pikanta tonen och de lika raska och pikanta omdömena våga gissa på en af våra allra första talanger, hvilket tycke stärkes, när man kommer längre fram, der i bedömandet af Carl XI:s reduktion vissa kända grundsatser synas gå igen, och der, i uppräknandet af deras olycksöden, som voro bisittare i blodsdomstolen öfver Baron Görtz, synes framskymta en närmare bekantskap med de historiska personernas lefverne och enskilda öden. Än mera: med klart öga ser Förf. utvecklingen af verldshändelserna, sådana de äro att förmoda och pläga förespås, och med hurtighet och lif skildrar han de välgörande följderna för menskligheten af de till allt högre fullkomlighet bragta machinerierna, hvilka hos menniskan förebygga den andliga förslappning, som uppkommer genom de fysiska krafternas öfveransträngning; men tillika röjer han, inkonseqvent nog, en viss förnäm obelåtenhet dermed, att de menskliga förhållandena allt mera jemnas och likställas. Men denna omständighet vänder ej ännu gissningen åt annat håll; ännu kan för mången illusionen fortfara, tills ändtligen den resande berättaren kommer ett stycke till vägs och ådagalägger arten af sina iakttagelser. Visst har han ett ganska sundt och säkert öga, och hvad han ser, betraktar han med verklig uppmärksamhet, men de föremål, han väljer till åskådande, de reflexioner, han gör, förråda snart en ung, vid sällskapslifvet, vid umgängstalangerna, vid den sköna litteraturen förnämligast fästad resande. Förf. är visserligen mångsidig och röjer ock en mångsidig beläsenhet; få ämnen äro de, dem han icke berörer; men vill man blifva grundligen underrättad om ställningar och förhållanden i Danmark och Tyskland, vill man få veta något närmare om stat och kyrka, om lagstiftningen, om läroverken, om näringarne, om folklifvet, så går man temligen tomhändt

från vår Förf. Derjemte synes sällan ett rätt allvar vara med i hans utgjutelser: han synes älska att måla, han är qvick, ganska qvick, ofta mera än godt vara kan: han utspinner sina skildringar genom den långa raden af närbeslägtade och närliggande allegorier och utvexlingar och brukar liknelser med och utan behof, så att bilden ofta står sysslolös bredvid det sjelfklara begreppet, som onödigtvis belyses. En djupare känsla synes han sakna; derföre är han, oaktadt all sorglös munterhet, ingen humorist; och episoden till älskarinnan, oaktadt tankarnes och uttryckens lyriska flygt, torde sakna sanning, och derigenom förmågan att röra. Hvad angår valet af ämnen och den omständighet, hvarmed Förf. gör sig lustig eller vill muntert undervisa, skall säkert mången, icke utan glädtighet, men med någon undersamhet läsa t. ex. den långa (under vistelsen på Tysk botten!) skrifna episoden om Stockholms roddargummor, dem Förf. med grämelse erinrar sig, då han erfar utlandets beqväma och behagliga vattenkommunikationer. Vid denna episod erinrar sig ref. berättelsen om en lustig person, som hållit vad, att han skulle tysta munnen på dessa i dialogisk debatt dittills för oöfvervinneliga ansedda matronor. För det ändamålet hade han, under ofta förnyade roddarfärder, alltid medhaft plånbok och noga upptecknat alla de kraftuttryck, han från deras mun ertappade. Dessa föga "klassiska" anteckningar hade han lärt sig utantill, och vid tillfälle af, med afsigt inledd, ordvexling och sedan han låtit madamerna å sin sida tala ut, i en andedrägt regalerat dem med långodset ur deras egna rika förråd. Särtfloden af denna replik hade kommit dem att förstummas. Denna sällsamhet — nemligen den, att förstummas — skulle säkert för andra gången vederfaras dem, om de nödgades på en gång göra sig till godo fulla måttet af de anklagelser och tillvitelser, med hvilka denne vår muntre och qvicke författare öfverhopar dem, förutsatt nemligen, att Förf:s vackra och städade språk ej vore de hedervärda gummorna ett abracadabra.

Men vi böra erinra oss, att bref och dagboksanteckningar ej böra för strängt bedömas, helst när Förf. eller — såsom man här ålägges att tro — utgifvaren mera ämnat sina landsmän en angenäm lektyr, än en verklig undervisning. Ifrågavarande Förf. har, med de åtskilliga fel, med hvilka hans arbete besväras, likväl jemte många vackra sidor framför alla den, som sannerligen ej alla samtida författare ega, nemligen att roa och underhålla. Särdeles kan han förordas inför dem, som älska en omvexlande, qvick och lekande lektyr.

A + B.

Notiser.

Upsala.

Akademiska Disputationer.

Höstterminen 1846.

Inom Theologiska Fakulteten.

Præs. Prof. Doct. *A. E. Knös*: De aequitate animi, in munere sacro obeundo necessaria Dissertatio. P. I, p. 1—12. Oct. 24. Resp. (pro candidatura theolog.) Auct. Lect. Mag. *A. F. Beckman* — præs. Lect. Mag. *A. F. Beckman*: Ejusd. Dissert. P. II, p. 13—36. Oct. 24. Resp.: *R. Rudbeck*, Vestg.; — præs. Prof. Doct. *A. E. Knös*: De sacris, quæ diebus dominicis procurantur, Dissertatio academica. P. I, p. 1—16. Oct. 31. Resp.: (pro candid. theolog.) Auct. Mag Doc. *C. A. Torén*; — præs. Mag. Doc. *C. A. Torén*: Ejusd. dissert. P. II, p. 17—38. Oct. 31. Resp.: *C. A. I. H. Smedberg*, Holm.

Inom Juridiska Fakulteten.

Præs. Mag. *K. Olivecrona*: Om de kännetecken, hvilka karakterisera Tjenstebrott. Akad. Afhandl. Del. 1, 2, s. 1—74. Nov. 18. Resp.: *F. Wretman*, Stockh., *F. E. Fåhræus*, Stockh.

Inom Medicinska Fakulteten.

Præs. Prof. Doct. *C. H. Bergstrand*: Chirurgiska Iakttagelser. Akad. Afhandl. Del. 23, 24, s. 309—340. Dec. 8, 14. Respp.: *D. H. Bergius*, Söderm., *L. J. Engström*, Stockh.

Inom Filosofiska Fakulteten.

Præs. Prof. Mag. *P. D. A. Atterbom*: Den Kellgrenska Stockholmsposten. Akad. Afhandl. Del. 1, s. 1—16. Dec. 14. Resp.: *J. F. Geijer*, Verml.; — præs. Prof. Doct. *J. H. Schröder*: Östgötha Dialekten. Akad. Afhandl. S. 1—20. Resp.: Förf. *M. W. Hallén*, Östg.; — præs. E. O. Prof. Mag. *C. W. Böttiger*: Om den Italienska kulturens förhållande till den Romerska. Del. I, s. 1—16. Oct. 24. Resp.; *P. O. Koerner*, Westm.; — præs. Astron. Observ. Mag. *A. J. Ångström*: Solutio aequationis generalis tertii gradus. p. 1—8. Nov 28. Resp. Auct. *N. J. Granlund*, Nortl.; — præs. Adj. Mag. *C. J. Tornberg*: Ex Ibn el-Vardii libro, Margarita mirabilium inscripto, caput tertium, quartum et quintum, e codice Upsaliensi. P. VIII, IX, p. 25—46. Dec. 12. Respp.: *C. A. Wadner*, Ostr., *L. A. Hultkrantz*, Ostr.; — præs. Mag. Doc. *P. J. Petersson*: C. Valerii Catulli Epithalamium Pelei et Thetidos, suethice redditum. P. III, p. 19—29. Dec. 9. Resp.: *J. H. Loven*, Stockh.; — præs. Mag. *G. Wennerberg*: För-

sök till en parallelism mellan de religiösa kulternas och den bildande konstens historiska utveckling. Akad. Afhandl. Del. 2, 3, s. 17—54. Nov. 25. Dec. 14. Resp.: *C. Lagerheim*, Vestg., *P. Lithner*, Norrl.; — præs. Mag. *C. G. Styffe*: Om Sveriges Kanalbyggnader intill medlet af adertonde seklet. Akad. Afhandl. Del. 1—6, s. 1—96. Dec. 8—15. Respp.: *P. A. Gullstrand*, Vestg., *H. L. Rydin*, Smål., *A. W. M. Acharius*, Östg., *G. F. Berggren*, Vestg., *C. J. Nilsson*, Vestg., *J. C. Bollsten*, Stockh.; — præs. Lect. Mag. *A. V. af Sillén*: Foederum inter Sueciam et urbes hanseaticas sub Folkungis Expositio. P. I, II, p. 1—32. Dec. 12. Respp.: *V. Borgström*, Norrl., *C. J. Backman*, Upl.; — præs. Mag. *C. F. Wiberg*: Om befästandet af Kyrkans friheter i Sverige under medeltiden. Akad. Afhandl. Del. 1—3, s. 1—41. Nov. 28—Dec. 2. Respp.: *C. L. H. Forslind*, Vestm., *C. R. Lagerström*, Stockh., *J. A. Drysén*, Stockh.

Utländsk Litteratur. England.

Bland "illustrerade" verk, som nyligen utkommit i England, är den s. k. "Abbotsfords-upplagan" af *W. Scotts* romaner ojemförlig med hvarje hittills utgifven edition af den store författarens verk i afseende på illustrationernas mängd och beskaffenhet. Arbetet utgöres af 12 delar, innehållande 2000 trädsnitt af den mäst sorgfälliga exsekution samt 120 Stålgravyrer af de bästa artister. Vackra landskapsstycken, porträtter, teckningar af antiquariska föremål m. m. pryda och upplysa hvarje kapitel. Korteligen, intet, som penseln eller grafstickeln kan åstadkomma i fråga om att sprida ljus öfver personer, kostymer, plägseder och konster på de tider och i de länder, hvarest scenerna äro förlagda, har blifvit uraktlåtet. Dessa fornminnen äro af högt värde, emedan de utbreda ett nytt ljus öfver *Scotts* romaner och skaldestycken, som framställa scener och karakterer, händelser och sedvanor, hvilkas ursprung kan följas på spåren i dåvarande tiders traditioner. — Sista delen af ifrågavarande verk har till titelvignett Wilkie's ypperliga grupp af W. Scotts familj i landtlig drägt — ett mästerstycke i afseende på karakter och effekt. På de följande bladen ser man bibliotheket, der Wawerleys författare skref och studerade, sängen hvari han dog och den grafsten, som betäcker hans dödliga lemningar.

= Englands biografiska litteratur har erhållit ett värdefullt och interessant bidrag i ett arbete med titeln: *Life and Correspondence of David Hume*, af *Johan Hill Burton*. Det lemnar oss, med en fullkomligare noggrannhet i teckning och mer harmonisk färgläggning än flertalet af de "Tusende och En" Lefnadsmålningar, Minnesteckningar och Bref, som enkom blifvit skrifna för att sprida kännedom öfver tiden, en klar och obehindrad åsigt af den Skottska filosofiens och Franska encyclopedismens större och mindre ljus i sistledna sekel, de der röra sig i en bana, hvars sol och medelpunkt David Hume är. Det bringar oss i en undransvärdt nära beröring med en myckenhet frejdade män, hvilka genom insigter och snille spredo glans öfver ett tidehvarf, fruktbarare

än de flesta andra på mognadt förstånd. *Robertson*, *Blair*, *Adam Smith*, *Hutcheson*, *Reid*, *Gibbon*, *Franklin*, *d'Alembert*, *Turgot*, *Montesquieu*, *Diderot*, *Helvetius*, *Voltaire* och *J. J. Rousseau* äro bland antalet af dem, i hvilkas närmare bekantskap man införes. Med de flesta af dessa män pläga vi förtroligt umgänge icke blott på de allmänna ärendenas bullrande skådeplats, utan jemväl under de mindre ansträngande, fastän icke mindre lockande scenerna af deras husliga hvardagslefnad, i den obesvärade friheten af stunder, egnade åt ensligheten och lugnet. Från tänkarens studerkammare, ambassadörens skrifrum, eller en konungs hof, komma vi, till den åt allvarliga eller skämtsamma debatter egnade klubben, eller förströ oss i de glänsande Parisersalongerna, lyssnande till sällskapskretsarnes otvungna språksamhet och litterära snabb, hvilket erbjuder ett eget interesse medelst den kända närvaron af elementer, som voro bestämda att innan kort frambringa den fruktansvärda omstörtning, hvaraf Europa skakades i sina grundvalar. — Allmänhetens tycke för biografiska verk torde i betydlig mån kunna tillskrifvas den lätthet, hvarmed de tillfredsställa den vidt utbredda benägenhet för beställsam forskning i nästans angelägenheter, som i dagligt tal fått namn af grannsynthet: — en anda, den samhället föraktar, när den utöfvas på ett lefvande föremål, men hvaråt detsamma på fältet för efterlefvandes granskning lemnar ett öppet fribref för allt slags anthropologisk pröfning af ifrågakommande förhållanden. En grannatyckt forskare kan oförsagdt inkräckta och bespeja helgedomen af stora aflidnas hem, ja! äfven i stöd af sin sporrande vettgirighet åberopa ett filantropiskt syfte. "*Homo sum, nihil humani a me alienum puto*", anses utgöra en ostridig borgen för den strängaste undersökning *efter döden*. Fastän den allmänna lystnaden efter dylika "kritiska undersökningar" torde finna sin behöriga näring i detta särdeles lockande verk, skulle vi dock underkänna, eller snarare misskänna dess förtjenster genom att lemna rum åt den slutsats, att de ligga rentaf eller förnämligast åt nämnde håll. Arbetet äger andra och långt högre anspråk på vår uppmärksamhet. Det är rikt på interesse såsom ett psychologiskt studium, såsom en skildring om daningen och utvecklingen af ett förstånd, som ymnigt bidragit till ökandet af verldens idéer, och af ett hjerta, som riktat förrådet af verldens humanitet. Vi hälsa derföre med tillfredsställelse Benthams utgifvare i sin nya egenskap af Humes biograf. Öfvergången var icke onaturlig. I deras förstånds anlag, ej mindre än i de allmänna dragen af deras filosofiska forskning förete Bentham och Hume många beröringspunkter; och den samme, som visat sig i stånd att troget värdera den förres förståndsprodukter, har lemnat en underpant för sin duglighet att göra rättvisa åt den senares intellektuella och moraliska egenskaper.

Tyskland.

Dr *F. W. Riemer* har i Leipzig nyligen utgifvit "*Briefe von und an Goethe.*" Läsaren må väl, vid åsynen af en ny bok angående denna

onekligt underbara man, utropa: Goethe utan återvända! Och likväl, trots den ofantliga massan af skrifter, de der redan om honom utkommit, är dock allmänhetens nyfikenhet icke mättad. Bok efter bok, kritik efter kritik, bidrag efter bidrag, Goethe såsom vetenskapsman, såsom artist, pantheist, Spinozist och Kommunist, Goethe i sin offentliga och enskilta lefnad, Goethes opinioner och samtal — dessa äro de ämnen, som af både erfarna och oskickliga händer blifvit med eller utan framgång behandlade, och likväl ljuder ännu ropet: *Goethe utan återvända!* ty hittills har man icke fått sista klaven till den djupa och invecklade gåtan af hans natur. Besynnerligt nog har bland massan af om honom utgifna skrifter icke funnits någon biografi; ty Dörings korta och ofullständiga minnesteckning är snarare en tråd, på hvilken Goethes lefnadshändelser äro uppträdda, än en lefnadsmålning. Ingen tysk skriftställare har haft den lofvärda ärelystnaden att skildra en af Tysklands största författares lefnad. Detta låter sig till en del förklaras deraf, att de haft så många källor att tillgå för kännedomen af Goethe, att de icke behöfva en biografi. Det härrör till en del äfvenledes från deras falska föreställning härom. De hafva intet begrepp om att framställa taflan af ett menniskolif, sammansatt af en mängd särskilta materialier. De förse läsaren med materialet, men lemna åt honom sjelf det mödosamma värf, att sammanställa och ordna det till ett helt. Enär detta i fråga om Goethe blefve rentaf öfverflödigt, har ingen lefnadsteckning om honom derstädes ännu sett dagen. Det torde blifva England förbehållet att härutinnan taga initiativet, såsom förhållandet var med Schiller, för hvars biografi Tyskland hade en Engelsman, Carlyle, att tacka; också skall en Engelsk lefnadsmålning af Goethe verkligen vara under arbete. Emellertid visar oss närvarande brefsamling Goethe från åtskilliga synpunkter af dess rika natur, och är dyrbar för de visdomsskatter, den innehåller. Större delen af brefven äro till H. Meyer i Rom och till Schiller. De förra äro högst intressanta och, lästa i samband med hans Italienska Resa, yppa för oss den lidelse för konsten i alla dess detaljer, som hos en annan individ kunde få namn af tidsödande, men som hos Goethe blott var en af hans sällsynta naturs mångfaldiga yttringar.

═ En jemförande statistik öfver Europas makter af första rangen, med afseende på elementerna för deras nationalhushållning, är af Frih. *F. W. von Reden* utgifven i Berlin med titeln: *Vergleichende Kultur-Statistik der Grossmächte Europa's.* Jemförelse utgör lifsprincipen för den statistiska vetenskapen, som, i stället för att sluta med blotta samlandet af sifferuppgifter och data, egentligen kan sägas begynna der nämnde process upphör. När vi åberopa inhemska förhållanden, sker sådant i ändamål att, genom jemförelse af det närvarande med räkningens fordna skick, eller med någon annan måttstock, vi må utröna huru vi förkofras och trifvas, hur vidt vår nuvarande ställning är förmånlig eller ej, och hvarföre. Dessa vigtiga uppgifter kunna till en del lösas genom att reda de statistiska data, vi samla rörande vår egen na-

tion, men långt ymnigare och bestämdare genom deras sammanställning med andra länders. Statistiska slutsatser äro resultatet endast och allenast af rön och induktion; hvilkas styrka och värde måste således vara afpassade efter den olika arten af data, hvarifrån de härledas. Hvarje statistisk författare är sålunda nödvändigt ålagd att göra jemförande öfversigter af beslägtade fakta, men alltför ofta ofullkomligt och tveksamt, af brist på nödiga materialier; han lärer derföre utan svårighet inse nyttan af ett sådant verk som det ifrågavarande, om det tillbörligen utföres. Svårigheten är ostridigt ganska stor, och kan blott öfvervinnas genom oändlig ansträngning af en själ med synnerlig förmåga, som derjemte utomordentligt underlättas af yttre omständigheter. Troligen finnes ingen Europeisk författare bättre utrustad i alla hänseenden till detta mödosamma värf, än Friherre von Reden. Det embete, han bekläder under Preussiska styrelsen, gör statistikens studium till hans hufvudsak, och han uppfyller den med en varm böjelses hela ifver. Standtals inhemtande upplysningar, stora och små, från hvarje vrå af kristenheten, dem han ordnar med en naturforskares minutiösa noggrannhet, har han samlat icke ett bibliothek, utan ett makalöst och underbart rikt museum af statistiska ämnen, hvilkas alla delar hans förträffliga method genast vet att nyttigt använda, när sådant blir nödigt. Han har lemnat verlden tillfredsställande prof på sin stora kunskap och mästerliga förmåga att beherrska sitt ämne i sin "Statistik öfver Ryssland" samt i sin "Allmänna komparativa statistik och geografi öfver handel och näringar", utgifven 1844. Den omfattande arten af sistnämnde verk nödgade honom att vara helt kort i behandlingen af detaljer, och att inskränka sig förnämligast till en summarisk framställning af slutresultaten. I närv. arbete lemnar han en mycket rikhaltigare analys af Europas fem hufvudmakters naturliga tillgångar och förevarande ekonomiska ställning. På detaljuppgifternas riktighet kan man lita i stöd af författarens tillräckligt kända vidsträckta kunskaper, förvånande flit och samvetsgranna pröfning.

Frankrike.

Vict. Jaquemonts beskrifning om den resa, han företog i Indien 1828—32, innehållande en fullständig journal öfver hans fyraåriga resor, har ändtligen nio år efter författarens död, ehuruväl då färdiga att utgifvas af trycket, först nyligen erhållit offentlighet. De utgöras af 2:ne delar, hvaraf den förra innefattar 3 volumer i stor quart; den senare åter beskrifning om Samlingarne jemte plancher och en atlas i 2:ne afdelningar. Tyvärr är detta ostridigt i många hänseenden värderika arbete publiceradt i en så omfattande och kostsam form, att det derigenom blir otillgängligt för många läsare. Halfannan volum af texten och två volumer af plancherna upptages uteslutande af botaniska, zoolog. och naturalhist. detaljer. En väl utförd öfversättning eller snarare omarbetning af arbetets mer populära delar skulle dock troligen öfverallt väcka intresse.

BÖCKER
utkomna från den 15 Oktober till den 15 December.

Theologi.

Biblisk Commentar öfver Nya Testamentets samtlige Skrifter. Af Dr Herrman Olshausen. Band. IV. Häft. 2, 3. Örebro, Lindska Boktr.; sid. 193—531 och 4 sid. 8:o, h. 1 Rdr. 32 sk.

Doct. *Martini Lutheri* Förklaring öfver Episteln till de Galater, utdragen af hans större verk och utgifven af *Benjamin Lindnern*, F. S. C. S. Hofpredikant, Superintendent och Pastor Primarius i Saalfeld. Umeå, Hoy; 534 sid. 8:o.

Förklaring öfver gamla Testamentets heliga Skrifter efter *Otto von Gerlach* m. fl. på Svenska bearbetad af *Th. Wensjöe*. Häft. II. 1 Mos. 29: 21. — 2 Mos. 20: 20. Stockholm, Elmén & Granberg, sid. 193—384, 8:o.

Den Christliga Tron, efter Evangeliska Kyrkans Grundsatser framställd i sitt Sammanhang af *Friedrich Schleiermacher*. Andra omarbetade Upplagan öfversatt af *N. Ignell*. Complett i 6 Häften. Häft. VI. Stockholm, Hæggström; sid. 353—516, 8:o, h. 1 Rdr.

Doct. M. Luthers Lilla Cateches med Förklaringar och Tillämpningar utur Bibel och Psalmbok, för Småbarnsskolor, eller den första undervisningen i Christendomen af *Carl Edmund Wenström*, Past. Adj. vid Storkyrkan. Stockholm, Hjerta; 46 sid. 12:o obl., h. 8 sk.

Förklaring öfver den Heliga Skrift, eller Cateches, författad i Frågor och Svar af *Erik Jansson*. Söderhamn, Blombergsson; 122 sid. 8:o.

Utkast till Högmesso-Predikningar öfver de vanliga Sön- och Helgedags-Texterna. Ny Årgång. Med tillägg af Utkast till Passions-Predikningar och Skriftermålstal. Utgifne af Dr *Bengt Jacobsson Bergqvist*. Lund, Berling; xii och 438 sid. 8:o, h. 3 Rdr.

Den lyckligaste, nemligen Den som har Christus till sitt lif och döden till sin vinning. Profpredikan i Adelöfs kyrka Kyndelsmessodagen 1846 af *Jonas Janzon* Komminister i Westra Eneby och Kisa. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 23 sid. 8:o, h. 6 sk. (Boktr. förlag).

Bönebok i det Christliga hemmet. Morgon- och Afton-böner för hvarje dag samt vid vigtiga förhållanden i menskliga lifvet af *Kiellman Göranson*. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 133 sid. 16:o, h. 8 sk.

Vald Samling af Böner i alla lifvets förhållanden för Christna af alla åldrar och stånd. Stockholm, Hörbergska Boktr.; xi och 404 sid. 16:o, med 6 pl., i clb. 1 Rdr., i skb. med guldkant 1 Rdr 24 sk.

Några Sånger samt Böner författade af *Erik Jansson*. Söderhamn, Blombergsson; viii och 226 sid. 12:o.

Korsets Seger. Missions-Tal, hållet för Londonska Missions-Sällskapet uti Surrey-Kapellet i London, af Rev. *John Angel James*. I öfversättning utgifvet af *S. C. Arrhén*. Uppl. 3. Stockholm, Rumstedt; xiv, 60 och 2 sid. 8:o.

Den Svenska Barnpigan. En berättelse af hennes Matmoder, en Engelsk Prestfru. Öfversättning från Engelskan. Uppl. 3. Stockholm, Rumstedt; 16 sid. 8:o, ex. 1 sk.

Evangeliska Sällskapets Skrifter. N:o 47. Den vigtiga undersökningen om våra själars frälsning. I anledning af Joh. 16: 5—14. Uppl. 4. Stockholm, Rumstedt; 16 sid. 8:o, ex. 1 sk.

En Ny Böne-Bok, innehållande Morgon- och Afton-Böner jemte utvalda Tänkspråk och Slutverser, Nattvards-Böner och Psalmer. Uppl. 3. Westervik, Ekblad & Comp.; 190 och 2 sid. 12:o, b. 20 sk., h. 12 sk.

Juridik.

Handbok för så väl vid Läns-Styrelse anställda som derunder lydande Embets- och Tjenste-män samt Betjente till ledning och rättelse vid räkenskapers och redovisningars upprättande och afgifvande, samt hvad i afseende på åtskillige andra Embets- och Tjenstegöromåls handläggande och expedierande iakttagas bör; jemte ett bihang innehållande för Landstaten i allmänhet gällande Befordringsförfattningar m. m. Uppl. 2. Tillökt med de sedan 1844 utkomne Författningar, äfvensom med särskildt Sakregister. Af *P. R. Ferlin.* Stockholm, Hjerta; 2 och 141 sid. 4:o, med 34 formulairer (15 ½ ark), h. 3 Rdr.

Medicin.

Lärobok uti Pharmaceutisk Technologie eller Systematisk Beskrifning af de Pharmaceutiska Operationerna i allmänhet med speciel hänsyn till de nyaste Svenska och Danska Pharmakopéernas Preparater, efter de nyaste och bästa Författare samt egen erfarenhet utarbetad af *Claës Gudmund Nyblæus*, appr. Apothekare. Stockholm, Hjerta; xvii och 488 sid. 8:o, med 1 pl., h. 3 Rdr 16 sk.

Den Veneriska Sjukdomen botad, eller Afhandling om Dröppel och Chancre, jemte säkra föreskrifter att bota desamma. Efter de bästa Författare och på grund af egen mångårig erfarenhet praktiskt afhandladt af en praktiserande Läkare. Stockholm, Hjerta; 64 sid. 12:o, h. 16 sk.

Rapport för år 1845 från Kgl. Allmänna Garnizons-Sjukhusets i Stockholm Afdelning för invärtes sjuke, afgifven af Dr *P. H. Collin.* Stockholm, Hjerta; 54 sid. 8:o.

Doctor *Grahams* Helso-Lära, eller Framställning om hvad menniskan, så väl i barndomen, som vid mogen ålder, bör iakttaga för att lefva lyckligt, i den mån det beror af kroppens och själens helsa. En Handbok för alla klasser; i synnerhet för Föräldrar och Uppfostrare. Öfversättning med tillägg. Stockholm, Elmén & Granberg; 2 och 184 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Philosophi.

Lärobok i Sedeläran. Stockholm, Elmén & Granberg; 51 sid. 8:o.

Philologi.

Praktisk Lärobok i Tyska språket för Elementar-Scholor, af *C. N. Öhrlander.* Femte tillökta och förbättrade upplagan. Del. I, II. Stockholm, Hæggström; 165, 224 och 104 sid. 8:o, h. 1 R. 40 sk.

Lärokurs i Fransyska språket efter den Plan, som i England vid språkundervisning användes, med tillhörande Läs- och Skrifôfningar, Grammatikaliska Tabeller samt praktisk anvisning för Läraren, ådagaläggande att en noggrann kännedom af alla språkets delar medelst denna Lärokurs kan på tre månader inhämtas. Del. I, II. Stockholm, Hjerta; 4, 234 och 202 sid. 8:o, med 3 tab. (1 ½ ark), h. 2 Rdr 16 sk.

En praktisk method att lätt och på kort tid lära sig Franska språket, af *D. F. Ahn.* Efter 24:de Tyska upplagan utarbetad af *C. E. Roos.* Kurs. I. Stockholm, Lundberg & Comp.; 2 och 155 sid 8:o, h. 32 sk.

Svensk Rättstafnings-Lära, innefattande Reglor för alla i Språket förekommande fall, upplysta genom exempel, undantags-förteckningar och skrif-öfningar. För offentlig och enskild undervisning, äfvensom för äldre personer, hvilka behöfva anvisning att rätt stafva modersmålet; af *C. J. L. Almqvist.* Uppl. 8. Stockholm, Ecksteinska Boktr.; 69 och 2 sid. 12:o, h. 16 sk.

Synonymiskt Handlexikon öfver Latinska Språket af Prof. *Ludv. Ramshorn.* Öfversatt af *John Olof Leffler.* Förra hälften granskad, tillökt och i åtskilligt omarbetad af Prof. *A. Törneros,* den sednare genomsedd af andra kännare i Latinska Språket. Upsala, Leffler och Sebell; sid. 209—400, 8:o, subskr. 40 sk., köpare af hela verket 2 Rdr 8 sk.

Historia och Geographi.

Första Begreppen i Allmänna Historien, för Begynnare af *G. G. Bredow.* Öfversättn. från 18 Tyska Original-Upplagan, med tillägg af *Jacok Ekelund.* Fjerde Svenska Upplagan. Stockholm, Hæggström; 2 och 115 sid. 12:o, h. 24 sk.

Historiskt Repetitorium för Begynnare af *Karl Eduard Kindblad.* Nya Allmänna Historien. Uppl. 3. Stockholm, Hæggström; 72 sid. 8:o, h. 16 sk.

Gamla Tidens Historia för Ungdom af *G. H. Mellin.* Stockholm, Ecksteinska Boktr.; 2 och 146 sid. 12:o, h. 28 sk.

Fäderneslandets Historia, i sammandrag för Begynnare af *Jakob Ekelund.* Sjette förbättrade upplagan, granskad af en Akademisk Lärare. Stockholm, Hæggström; 2 och 340 sid. 8:o, med 1 tab. (½ ark), h. 1 Rdr 24 sk.

Kyros' Fälttåg och Helleniska Armeens Återtåg af *Xenophon.* Öfvers. af *Anders Hallström.* Uppl. 3. Lund, Berling; xix och 276 sid. 8:o, h. 1 Rdr 20 sk.

Ryssland under Kejsar Nicolaus den Förste, af *Iwan Golowèn.* Öfvers. Stockholm; Lundberg & Comp.; vii och 384 sid. 8.o, h. 2 Rdr.

Anekdoter och Karaktersdrag ur Svenska Regenternes Lefnad ifrån Gustaf I till och med Carl XIV Johan. Ny Upplaga. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 2 och 356 sid. 12:o, h. 1 Rdr.

Minnesteckning öfver Nils Gabriel Sefström. Stockholm, Bredberg; 10 sid. 8:o.

Blåkullafärderna, eller Handlingar om Trolldomsväsendet i Dalarne, åren 1668—1673. Ny och tillökad upplaga. Häft. II. Stockholm, Lundberg & Com.; 88 sid. 8:o, h. 24 sk.

Märkvärdigheter rörande Sveriges Förhållanden 1788—1794. Af *J. C. Barfod.* Utgifna efter Författarens Handskrift. Stokholm, Hjerta; x och 230 sid. 8:o, h. 1 Rdr 32 sk.

Gömdt är icke Glömdt. Historiska Bidrag, Samlade af *C. F. Ridderstad.* Linköping, Ridderstad; 67 sid. 8:o, h. 20 sh.

Dagsländor. Anteckningar under vistandet i England och Frankrike åren 1818—1832. Af *J. P. Wåhlin.* Norrköping, Östlund & Berling; 4 o h 510 sid. 8:o, h. 2 Rdr 32 sk.

Nord-Amerikas Indianer och de, under ett åttaårigt vistande bland de vildaste af deras stammar, upplefvade äfventyr och öden, skildrade af *G. Cotlin.* Öfvers. från femte Engelska upplagan. Häft. 2, 3. Stockholm, Berg; sid 25—72, 4:o, h. 1 Rdr 8 sk.

Beschreibung zur Charte über den Canalweg von Stockholm nach Gothenburg, aus den Schwedischen ins Deutsche übertragen von Lpn. Stockholm, Hörbergschen Buchdr.; tvär 16:o, h. 24 sk.

Vägledning för Resande i Sverige och Norige af *G. H. Mellin.* En Handbok till den af *C. T. Ström* år 1846 utgifna Vägkarta. Stock-

holm, Hörbergska Boktr.; 101 sid. 16:o: med en tabla öfver afståndet mellan Svenska och Norska städer, h. 32.

Statistik och Statsvetenskap.

Åsigter i frågan om fri Kolhandel och Skogshushållning i Sverige af *N. G. Sefström*. Utgifven efter Författarens död. Stockholm, Bredberg; 4 och 126 sid. 8:o, h. 40 sk.

Constitutionella Grundsatser, synnerligast rörande folkscholan, jemte Förslag till en Emeritifond för Stockholms Stads Allmänna Barnscholor. Af *C. O. Fineman*. Stockholm, Lundberg & Comp.; 36 sid. 8:o.

Upsala Academies Catalog för Höst-Termin 1846. Upsala, Leffler och Sebell; 2½ ark 8:o, h. 16 sk.

Lunds Kongl. Universitets Katalog för Höst-Terminen 1846. Utgifven af Akademiska Föreningen. Lund, Berling; 39 sid. 8:o, h. 12 sk.

Svenska Arméens Anciennitet-, Tour- och Rang-Rulla år 1846. På Kongl. Maj:ts Nådigste Befallning upprättad af Landtförsvars-Departementets Commando-Expedition. Laggd under pressen den 30 October. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 2 och 171 sid. 4:o, h. för subskr. 1 Rdr 16 sk., för köp. 1 Rdr 40 sk.

Justitie-Stats-Ministerns Underdåniga Berättelse till Kongl. Maj:t angående Civila Rättegångs-Ärender och Brottmål i Riket, År 1844. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; xix och 125 sid. 4:o.

Förteckning å Svenska och Norska Consuler och Vice-Consuler, utfärdad af Kongl. Maj:ts och Rikets Commerce-Collegium den 9 Juni 1846. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner; 12 sid. 4:o.

Physiska Kunskaps-Arter.

Bibliothek i Populär Naturkunnighet. Andra Afdelningen, IX. Bihang till Bridgewater-Afhandlingarne af *Charles Babbage*.
(Med särskild titel):
Nionde Bridgewater-Afdelningen. Aphorismer af *Charles Babbage*, Esq. Öfvers. från andra Engelska upplagan af *Gustaf Thomée*. Stockholm, Hæggström; xvi och 151 sid. 8:o, med 1 pl., h. 36 sk.

Kemien tillämpad på Näringarne. Efter de nyaste åsigter bearbetad af Dr *L. Brügge*. Öfversättning. Stockholm, Hörbergska Boktr.; vii och 184 sid. 8:o, h. 1 Rdr.

Bilder-Galleri af de flesta Länders olika hästracer med talrika Teckningar och utförlig Beskrifning samt en allmän Charakteristik deröfver. Norrköping, Östlund & Berling; 30 sid. 4:o, med 10 pl., h. 1 Rdr 16 sk.

Mathematik.

Den Oumbärliga Almanachan för år 1847, innehållande Årets Kalendarium, det Svenska Konungahuset, Anteckningsbok, Korrespondansbok, Ekonomisk och Spel-Journal, Annotationsbok för nästkommande år, samt slutligen några blanka blad för enskilta anteckningar, hvilka ej så noga kunna specificeras. Stockholm, Norstedt & Söner; 20 sid. samt 8 ark 8:o, h. 1 Rdr.

Almanach för Året 1847. Stockholm, Norstedt & Söner; 1/12 ark, 48:o, med 12 polytyp. pl., h. 12 sk.

Annotations-Almanach för år 1847. Stockholm, Norstedt & Söner; 5½ ark 12:o, h. 24. sk.

Ekonomi och Teknologi.

Lärobok i Skogs-Vetenskapen af *C. L. Obbarius*, Föreståndare för Bruks-Societetens Skol-Institut vid Westsura. Del. II. Skogens

nyttjande och vård. Westerås, Torssell; xvi, 336 och 4 sid. 8:o, med 1 pl., h. 2 Rdr 16 sk.
Sättet att frambringa goda Mjölk-Kor i staden och på landet; innehållande kännetecken på en god mjölk-ko; de särskilta slagen deraf; Kors fordring under drägtighetstiden och vid olika årstider; den skötsel, som bör gifvas åt sjuka kor och kalfvar; läkemedel; sättet att tillverka flera slags Ost, af *J. B. Nicolot*, Landtman. Öfvers. från Franskan. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 40 sid. 12:o, h. 12 sk.
Föreskrifter rörande Kalfkors och nyfödda Kalfvars vårdande, af *P. M. Billman*. Ekesjö, Nilsson; ½ ark 8:o, ex. 4 sk.
Ladugården eller Ko- och Ox-Kreaturens Skötsel, till åstadkommande af den största möjliga fördel så väl för Åkerbruket som för Ägaren. Linköping, Ridderstad; 86 sid. 8:o. h. 24 sk.
Mjölk-Kammaren, med sina under-afdelningar, Smör- och Ost-beredning. Linköping, Ridderstad; 15 sid. 8:o, h. 8 sk.
Handlingar rörande Landtbruket och dess Binäringar, utgifne af Kgl. Svenska Landtbruks-Akademien. Del. V. År 1845. Stockholm, Elmén & Granberg; 189 och 2 sid. 8:o, med 2 pl., h. 1 Rdr 8 sk.
Vigtiga Upplysningar för alla, som vilja bortarrendera eller arrendera Landtegendom. Linköping, Ridderstad; 15 sid. 8:o, h. 8 sk.

De Sköna Vetenskaperna.

Sirenen, Komisk Opera i 3 Akter af *Scribe*. Musiken af *Auber*. Öfversättning. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 135 sid. 12:o, h. 24 sk.
Mor och Son. Skådespel i Två Afdelningar och Fem Akter, bearbetad efter *Fredrika Bremers* Roman: "Grannarne" af *Charlotte Birch-Pfeiffer*. Öfversättning. Stockholm, Hjerta; 108 sid. 12:o, h. 20 sk.
Betjenten Professor. Komedi med Sång i 2 Akter af *Angely*. Fritt efter Franskan. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 51 sid. 12:o, h. 12 sk.
Homeros' Sånger. I. Ilias. Från Grekiskan af *Johan Fredrik Johansson*. Örebro, Lindh; viii och 243 sid. 8:o, h. 1 Rdr 24 sk.
Den Fattiges Magt. Poem af *C. F. Ridderstad*. Linköping, Ridderstad; 36 sid. 8:o, h. 16 sk.
Skådespelerskan. Poem af *C. F. Ridderstad*. Linköping, Ridderstad, 30 sid. 8:o, h. 16 sk.
Kransen. Idyll af Författaren till Skaldeförsöket: "Den Heliga Aftonen." Stockholm, Marcus; 16 sid. 16:o, h. 4 sk.
Miranda. Fantasi-stycke efter *Paul Taglioni*. Stockholm, Norstedt & Söner; ¼ ark 8:o.
Tal inför H. M. Konung Oscar I före Aftäckningen af Högsts. Konung Carl XIV Johans bildstod i Norrköping d. 20 October 1846, hållet af Stadens Åldstes Ordförande. Norrköping, Törneqvist; 8 sid. 8:o.
Svenska Historiska Noveller af *G. H. Mellin*. Häft. II—IX. Stockholm, Hörbergska Boktr.; sid. 97—188 och 674 sid. 12:o, h. 2 Rdr 32 sk.
Aurora Königsmark och Hennes Slägt. Tidsbilder ur Sjuttonde och Adertonde Århundradet. Af *Vilhelm Fr. Palmblad*. Del. I. Örebro, Lindh; 286 sid. 8:o, h. 1 Rdr 32 sk.
På Divans-Bordet, Romantiska Skildringar af *Almqvist, Blanche, Kiellman Göranson* och *Wendela Hebbe*. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 106 sid. stor 8:o, h. 1 Rdr 16 sk.
Paralleler af Onkel *Adam*. Götheborg, Ekbohrn; 4 och 308 sid. 12:o, h. 1 Rdr.
Åtta Dagar i ett Slott på Landet. Utdrag ur En Ung Mans Anteckningar af *Fr. Soulié*. Komplett i Trenne Delar. Del. I—III. Från Originalspråket. Stockholm, Marcus; 159, 143 och 154 sid. 12:o, h. 1 Rdr 24 sk.

Harposlag af *Gustaf Nyblæus.* Lund, Berling; 68 och 2 sid. 12:o, h. 24 sk.
Romanser ur Svenska Folklifvet jemte några andra dikter, af *I. G. Carlén.* Stockholm, Hörbergska Boktr.; 196 sid. 8:o, med 1 musikbil., h. 1 Rdr 16 sk.
Tillfällighets-Dikter, Ungdomsförsök af *S—d.* Stockholm, Norstedt & Söner; 2 och 89 sid. 12:o, h. 32 sk.
Silhouetter, Klippta i Papp, Samlade af Doktor *Dulcamara.* Götheborg, Ekbohrn; 77 sid. 16:o, h. 24 sk.
Ny Visbok, innehållande Sångstycken ur nynste Theaterpjeser och andra de mest omtyckta Sånger. Gefle, Landin; 232 och 8 sid. 24:o, h. 32 sk.
Theater-Almanach 1847. Valda Nyare Theaterstycken. Nyköping, Des Reaux; 47, 48, 50, 51 och 43 sid. 12:o, h. 1 Rdr.

Undervisnings-Skrifter.

Om det i nyare tider antagna uppfostrings- och undervisnings-sättet och dess inflytande på samhälls-skicket. Tal hållet vid Præsidii nedläggande uti Kongl. Vetenskaps-Akademien den 7 April 1841; af *N. G. Sefström.* Stockholm, Norstedt & Söner; 77 sid. 8:o, h. 16 sk.
Skolmästarkonst. Antydningar för Lärare och Skolinspektörer af *O. E. L. Dahm,* Kollega. Jemte ett Bihang, innehållande några Drag ur Svenska Bildningsanstalternas Historia och nu gällande Författningar rörande Folkskolan. Kalmar, Westin; 268, 23 och 2 sid. 8:o, h. 1 Rdr 24 sk.
Herde-Gossen. Berättelse för Christna Barn, af Författaren till "den fattige Hindrik." Öfvers. från Tyska Språket af *C. J. E.* Uppl. 2. Stockholm, Marcus; 4 och 89 sid. 12:o, h. 16 sk.
Appollo. Nytt Bibliothek för Barn och Ungdom innehållande en Samling af Nöjsamma och Lärorika Poemer, Anekdoter, Berättelser och Gåtor. Häft. I. Med i texten intryckta figurer. Stockholm, Marcus; 32 sid. 16:o, h. 4 sk.
Riddartiden. För Ungdomen beskrifven af *F. Ed. Sandtner.* Öfvers. Med 11 plancher. Stockholm, Berg; 82 sid. 16:o, h. 24 sk.
Bibliothek för Barn och Ungdom. XII. Berättelser ur Däggande Djurens Historia, till Nöjsam och Lärorik Läsning för Ungdom. Öfvers. Del. I, II. Stockholm, Hjerta; XII, 226, XII och 262 sid. 16:o, h. 1 Rdr.
Richard Phantom, Den Skeppsbrutne Gossen. En Nöjsam och Lärorik Berättelse för Ungdomen och dess Vänner. Bearbetad efter Engelska Originalet af *Wilson.* Stockholm, Hörbergska Boktr.; 119 sid. 16:o, med 4 pl., inb. i br. omsl. 40 sk.
Joseph i Siberien eller Brottet straffadt; Dygden belönad. Berättelse för Ungdom. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 82 sid. 12:o, med 5 pl., inb. i br. omsl. 32 sk.
Den Sköna Trädgården eller Det Nödvändigaste. En Sannsaga för Barn. Stockholm, Norstedt & Söner; 50 sid. 12:o, med 1 pl, h. 20 sk.
Moster Ullas Sagor, Berättade för de Tre Syskonen Wilhelm, Adolf och Amalia, och tillegnade alla små snälla barn. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 122 sid. 12:o, h. 24 sk.
Sagor af *H. C. Andersen.* Ny Samling. Öfvers. från Danskan. Andra Upplagan. Götheborg, Ekbohrn; 158 sid. 12:o, h. 32 sk.
Den bästa gåfvan. Små Berättelser och Plancher för Flickor och Gossar. Med 4 kollorerade Plancher. Nyköping, Des Réaux; 32 sid. tvär 16:o, med 1 pl., h. 16 sk.
Små-Barnens Vän. Roliga Berättelser för Snälla Barn. Med Plancher. Stockholm, Marcus; 44 sid. 16:o, med 6 pl., h. 16 sk.

Familj-Gåftan. Berättelser för Unga och Gamla. Med 6 Stålgravyrer. Stockholm, Marcus; 74 sid. 16:o, h. 24 sk.

Blandade Ämnen.

Läsning för Folket. Af Sällskapet för nyttiga Kunskapers spridande. Årg. XII. Häft. 3. Stockholm, Norstedt & Söner; sid. 193—288, 8:o, h. 8 sk.

Jern-Kontorets Annaler, Ny Serie. En Tidskrift för Svenska Bergshandteringen. Första Årgången 1846. Häft. II—IV. Stockholm, Norstedt & Söner; sid. 65—256, 8:o, med 3 pl., h. 1 Rdr 36 sk.

Hygiea. Medicinsk och Pharmaceutisk Månadsskrift. N:o V—XI. 1846. Stockholm, Hjerta; sid. 273—720, 8:o.

Svenskt Konversations-Lexikon. Häft. X, XI. Finweden-Garpenberg. Stockholm, Berg; sid. 501—612, 4:o, 1 Rdr 16 sk.

Stockholms Hemligheter i Skizzer, fritt afteoknade under vintern 1844. Stockholm, Lundberg & Comp.; 318 sid. 12:o, h. 24 sk.

Jovial. Några Blad innehållande Anekdoter, Infall, Charader m. m. Götheborg, Arwidsson; 42 och 2 sid. 16:o, h. 8 sk.

Hjelpreda för Fordringsägare och Affärsmän. Stockholm, Elmén & Granberg; 24 sid. 12:o, h. 8 sk.

Drömmars Betydelse. Efter de förnämsta Drömtydare och efter egen erfarenhet, sammandragen af *Jam Bel Addal*, Rabbi. Stockholm, Elmén & Granberg; 14 sid. 8:o.

Skandia. Nordisk National-Kalender för År 1847. Stockholm, Hörbergska Boktr.; 2 och 92 sid. 16:o, med 11 pl. och 1 Almanach (¼ ark), h. 32 sk. (Rylanders förl.)

Svea. Folk-Kalender för 1847. Tredje Årgången. Stockholm, Marcus; 160 sid. 16:o med 7 pl, b. 1 Rdr 24 sk., h. 1 Rdr. (Bonniers förl.)

Humoristiskt Album 1847. Med 47 Teckningar. Stockholm, Hjerta; 8 sid. tvär 8:o, h. 32 sk.

INNEHÅLL.

Uppsatser:

Öfversigt af den nyaste Litteraturen.

Widener Library
3 2044 105 214 936